

UNIwersytet Jagielloński

BIULETYN
BIBLIOTEKI Jagiellońskiej

R. LXII

KRAKÓW 2012

**BIULETYN
BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ**

U N I W E R S Y T E T J A G I E L L O Ń S K I

**BIULETYN
BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ**

R. LXII

NAKŁADEM BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

REDAKCJA „BIULETYNU BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ”

Redaktor naczelny: Andrzej Obrębski (e-mail: obrebski@uj.edu.pl)

Redaktorzy tematyczni: Jerzy Grygiel (historia), Monika Jaglarz (bibliotekoznawstwo),

Zdzisław Pietrzyk (historia, bibliologia), Krzysztof Zamorski (historia)

Redaktorzy językowi: Joanna Pypłacz (język angielski), Danuta Patkaniowska (język polski)

RADA NAUKOWA

Lidija Snicarczuk, Lwowska Naukowa Biblioteka, Lwów, Ukraina

Hana Bočková, Uniwersytet Masaryka, Brno, Czechy

Maria Wichowa, Uniwersytet Łódzki

RECENZENCI

prof. dr hab. Waldemar Kowalski, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce

prof. dr hab. Roman Maria Zawadzki, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków

Skład łamania

Grzegorz Fulara

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja elektroniczna znajdująca się na stronie internetowej Biblioteki Jagiellońskiej (<http://www.bj.uj.edu.pl/biuletynbj>)

Czasopismo jest dostępne w portalach:

Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Frankfurt nad Menem

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Poznań, Praga, Budapeszt, Bratysława

Adres:

Redakcja „Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej”

al. Mickiewicza 22

30-059 Kraków

© Copyright by Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska

Kraków 2012

All rights reserved

Publikacja finansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków Biblioteki Jagiellońskiej

ISBN 978-83-934926-3-3

ISSN 0006-3940

WŁADIMIR MIAKISZEW

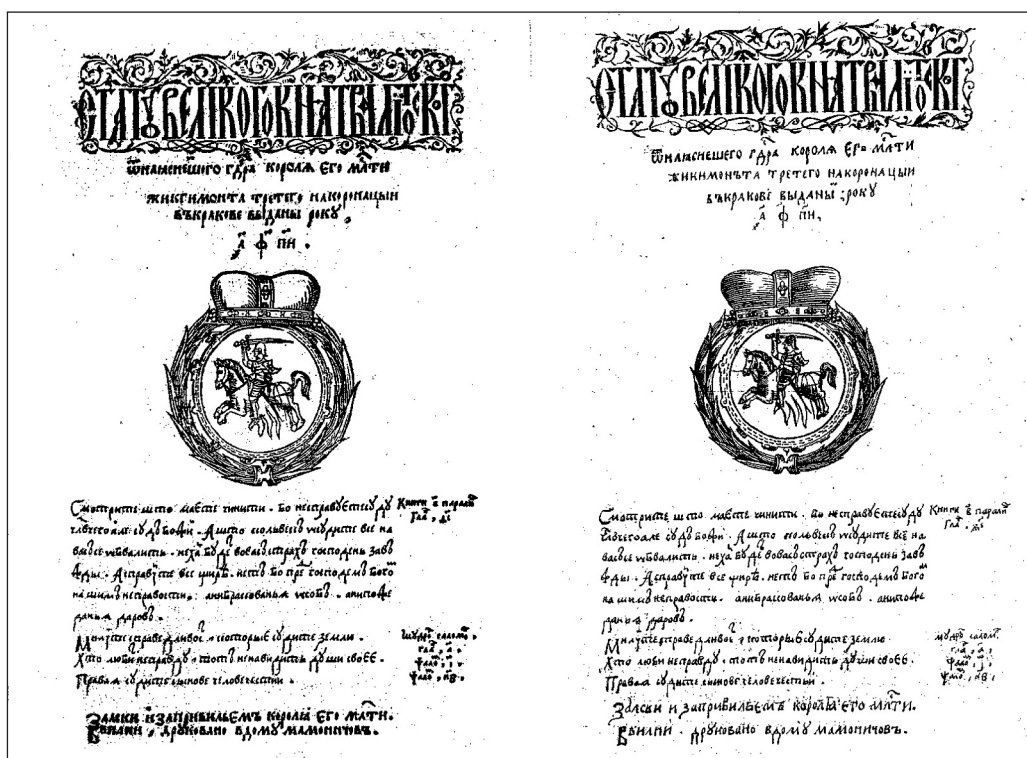
„POLSKIE” KARTY W EGZEMPLARZACH STATUTU LITEWSKIEGO Z 1588 ROKU (HISTORIA „ODRĘCZNYCH” KOPII)

Podjęcie przez mnie językowej problematyki Statutu Litewskiego poprzedziła przed wieloma laty fascynacja kodeksem jako książką, produktem typograficznym braci Mamoniczów z Wilna. Zaznajomienie się z sześćdziesięcioma pięcioma egzemplarzami tego starodruku, z których w Krakowie są cztery, ukazało całe spektrum zagadek, stojących przed badaczami już wcześniej. Sprowadzały się one do faktu istnienia nielegalnych przedruków kodeksu, czyli egzemplarzy bliźniaczych, oznaczonych tą samą datą, ale wydanych przez Mamoniczów później. Mimo niemal dwustu lat badań nad Statutem uczeni dotąd nie osiągnęli jednomyślności w kwestii ilości i chronologii jego wydań, nie zidentyfikowali utraconego jakoby egzemplarza kodeksu z biblioteki Jana Suchodolskiego (wnosząc z opisu Samuela Lindego, różnił się on od wszystkich innych znanych egzemplarzy). Nie był wyjaśniony paradoks listy błędów: dlaczego przy składaniu 2. wydania nie zostały poprawione wszystkie błędy drukarskie wskazane w specjalnym rejestrze, sporządzonym w końcu pierwszego wydania.

W hierarchii „książkowych” zagadek Statutu ta, o której dziś będzie mowa, nie zajmuje miejsca najważniejszego. Właśnie dlatego zająłem się nią dopiero po tym, jak udało się rozwiązać wszystkie inne interesujące mnie problemy.

Chodzi mianowicie o obecność w starodrukach kodeksu dwu kart – tytułowej i ostatniej, które nie wyszły z drukarni Mamoniczów. Dość wiernie imitują one pierwodruk, są jednak litografowanymi odbitkami ręcznych kopii, sporządzonymi na starym papierze, niewiele różniącym się od papieru statutowego. Być może, gdybym zobaczył te falsyfikaty jedynie w pierwszym egzemplarzu kodeksu, który trafił w moje ręce (a była to księga ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej), potraktowałbym je jako interesujący przykład amatorskich działań restauratorskich. Moje zaciekawienie podgrzewał jednak fakt, że zapoznając się z kolejnymi egzemplarzami Statutu, co prawda przechowywanymi jedynie w Polsce, raz po raz odkrywałem te same litografie w kodeksach pochodzących z bibliotek Krakowa, oprócz Biblioteki Jagiellońskiej, także z biblioteki Czartoryskich i biblioteki Czapskich, jak również z warszawskiej Biblioteki Publicznej. Wynikałoby

z tego, że ktoś prawdopodobnie w Polsce zajmował się kiedyś „dokompletowaniem” ksiąg kodeksu i robił to metodą chałupniczą, acz z rozmachem.

1. Karty tytułowe Statutu – oryginał i kopia

Uważne zbadanie „odręcznych” kart daje wąły punkt zaczepienia do poszukiwań. Odtwarzany ze stronicy oryginału tekst przenoszony był na kopię drogą przerysu liter pod światło, natomiast w przypadku wizerunków graficznych przerysowywane były jedynie podstawowe elementy (np. kontury), pozostałe zaś – na co wskazują drobne różnice i ostrość linii – nanoszono „na oko” z zachowaniem wierności oryginałowi.

Przy tym kopista niezbyt dokładnie wnikał w sens odtwarzanego tekstu, nie znał bowiem języka ruskiego, którym napisany jest Statut. Na karcie tytułowej znajdujemy kilka błędów: **сынове челоуечестии** – **сьомве челоуечестьи**, **залски** – **залскии**, **в виани** – **в виалии**.

Nie tylko błędy językowe, ale też zupełnie niedopuszczalna dowolność w podejściu do tekstu oryginalnego widoczna jest na odwrocie karty tytułowej, gdzie odtworzona została tytulatura króla:

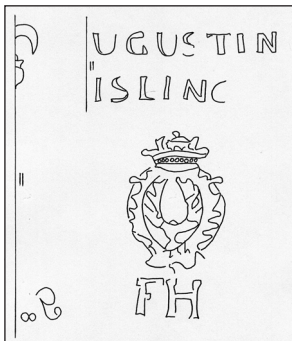
Жикгимонъ Третий Штлв (zamiast: **Бѣю Мѣтью**) **Корд Пѣскій Великй кнъзь Литовкй Рѣскій Прѣскій** [opuszczono: **Жомонъски**] **Мазовецкй Подлскй** [zamiast: **Инфланскй**] **тою** (zamiast: **тою**) **Бѣю Млотѣ Назначоны Король Швецки**

Готландскіи [opuszczono: Ванъдалски'] И Великоє Кнѣте (zamiast: Кнѣже)
Финландское дѣдичныи (zamiast: дѣдичны) панѣ.

2. Recto karty tytułowej – portret króla: oryginał i kopia

W wyniku zniekształconej formuły tytułowania w tekście kopii Statutu Zygmunt Waza pozbawiony zostaje legalnego prawa do tytułów księcia żmudzkiego i dziedzicznego króla Wenedów, wywłaszczony z Inflant, które już ponad ćwierć wieku wchodziły w skład Rzeczypospolitej. Na uwagę zasługuje też różnica w sformułowaniu ostatniego komponentu tytułu **Великоє Кнѣже Финландское**. Wprowadzone przez kopistę uściślenie **дѣдичныи панѣ** stanowi kalkę zwrotu Magni Ducatus [Finlandiae haeres], który nierzadko był używany w łacińskiej tytułaturze króla.

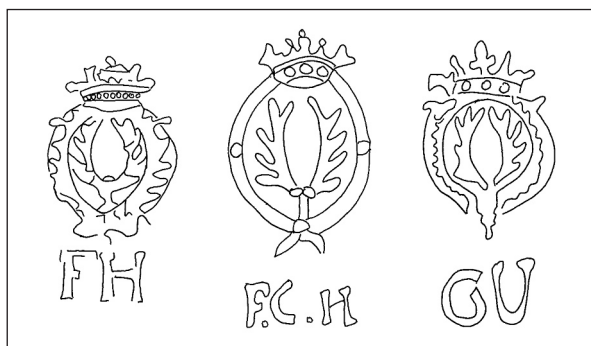
3.

Przy poszukiwaniu autora bądź inicjatora „odręcznej” kopii – w sytuacji, gdy inne dane były nader skąpe – określone nadzieje należało wiązać z analizą papieru, na którym został odwzorowany oryginał. Na trzech spośród siedmiu zachowanych „polskich” kart występują znaki wodne.

Jednak nie udało mi się ich zidentyfikować: dostępne albumy filigranów nie zawierają pełnych odpowiedników, a widoczne tu elementy – lilia w filigranie przy lewym górnym rogu ilustracji 3 i rogi w filigranie z literami FH na tejże ilustracji – wykorzystywane były na oznaczenie papieru w bardzo szerokim zakresie chronologicznym i geograficz-

nym. A równocześnie rozmiary kompozycji (filigran przy lewej krawędzi ilustracji 3) i skomplikowany charakter rysunku (filigran z literami FH na ilustracji 3) pozwalają datować analizowany papier na okres nie wcześniejszy niż 2. połowa XVII wieku.

Z trzech rozpatrywanych znaków wodnych tylko jeden jawi się w pełnym kształcie – to filigran z podobizną rogów. Właśnie w przypadku tego znaku można mówić o podobieństwach bądź wariantach zamieszczonych w albumie litewskiego papieru XV–XVIII wieku¹.

4.

Filigrany te „przedstawiają rogi wyobrażające najprawdopodobniej herb Rogala, którym posługiwało się kilka rodzin na Litwie i w Polsce. Istniało nie mniej niż siedem wariantów tego herbu”². Charakteryzując najbliższe do poszukiwanego znaki wodne 2941 i 2944 (na ilustr. 4 z inicjałami F.C.H. i G.U.), Laucevičius, autor wspomnianego albumu, pisze: „Inicjałów i liter [...] nie udało się rozszyfrować”³. Natomiast datowanie dokumentów, których papier zawiera znaki „Rogala”, pozwala przypuszczać, że filigran pochodzi z końca XVIII wieku: fil. 2941 – Lyda 1792, fil. 2942 – Vilnius 1793, fil. 2943 – Brasta 1791, fil. 2944 – Gardinas 1795, 1797⁴.

Tak więc zbiór wstępnych danych dotyczących wyjaśnienia pochodzenia późniejszych wstawek w egzemplarzach Statutu ograniczał się niewielkim zestawem faktów i przypuszczeń. Prawdopodobnie podrabiano oryginał w Polsce (ze wszystkich zachowanych egzemplarzy kodeksu „odręczne” karty zawierają jedynie Statuty krakowskie i warszawski). Wykonawca, który odtworzył graficznie „ruskojęzyczny” tekst, nie znał oficjalnego języka pisanego Wielkiego Księstwa Litewskiego, a raczej nawet nie władał cyrylicą. Daty wykonania kopii należałoby szukać w szeroko zakreślonym (stupięćdziesięcioletnim) okresie pomiędzy 2. połową XVII a końcem XVIII wieku.

Wśród podejrzanych o autorstwo „odręcznych” kopii powinni się znaleźć przede wszystkim ludzie, których biografie zawierały już epizod związany z kopiowaniem kodeksu. Ich spis chronologicznie otwiera Józef Naronowicz-Naroński (1610/16–1678),

¹ E. Laucevičius, *Popierius lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius 1967, nr 2940–46.

² Э. Лауцявичюс, *Бумага в Литве в XVI–XVIII в.*, Вильнюс 1967, s. 133.

³ Tamże.

⁴ E. Laucevičius, dz. cyt., s. 215.

pierwszy polski matematyk-encyklopedysta, znany geodeta, kartograf, architekt i inżynier wojskowy.

Piękną historię, związaną z działalnością tego człowieka, statutoznawcy przywoływali na stronicach swych publikacji wielokrotnie⁵. Tak na przykład przedstawia ją Ignacy Daniłowicz: „Kopija rękopisu bibliograficznego Załuskiego (którą posiadam) zaświadcza o znajdowaniu się u tego miłośnika nauk tak pięknie pisanego Statutu trzeciego, że wygrał zakład z Geor. Maurit. Weidmanem⁶ Bibliopolą Lipskim i drukarzem nayszawołanszym w Europie, utrzymującym jakoby był drukowany. Chował go Załuski za klejnot, niemogący mieć żadnej ceny, i mówił, że gdyby był Włochem, powiedziałby: *Quæsti libri vagliano uno mezzo mondo* (te księgi warte pół świata)”⁷.

Nazwisko autora tej wspaniałej kopii wymienione zostało w łacińskiej inskrypcji na karcie tytułowej kodeksu: „Josephus Naronski pinxit et transcripsit”⁸.

Biografia kopisty, choć nie wolna od luk i wątpliwości, daje wyobrażenie o życiowych perypetiach tego utalentowanego człowieka. Naronowicz-Naroński urodził się gdzieś na Litwie pomiędzy 1610 a 1616 rokiem, otrzymał gruntowne wykształcenie, czemu dawał świadectwo w swojej późniejszej działalności. Początkowo zajmował się kartowaniem terytorium Ukrainy, następnie innych ziem Rzeczypospolitej. W 2. połowie lat 50. XVII wieku napisał najważniejsze swoje dzieło – trzytomową *Księgę nauk matematycznych*, której jednak nie zdążył opublikować, ponieważ na mocy uchwały sejmowej z 1658 roku, jako arianin, musiał opuścić Rzeczpospolitą. Banita udał się do Królewca, gdzie dzięki protekcji Bogusława Radziwiłła został zatrudniony u wielkiego elektora Prus Książęcych. Oprócz pełnienia oficjalnych obowiązków mierniczego i kartografa Naroński zajmował się także architekturą, budownictwem wojennym, pisał książki, w tym obszerne – nigdy nieopublikowane – dzieło historyczne *Dowód prawdziwy historii o najwyższej monarchjej Scythiej Sarmacji [...] a o dzisiejszym Królestwie Polskiem*⁹. W latach 70. sytuacja materialna Narońskiego uległa gwałtownemu pogorszeniu, rząd pruski przez lata(!) nie wypłacał mu należności za wykonane prace. Zmarł syn kartografa, rodzina znalazła się w rozpaczliwym położeniu. Przypuszczalnie więc Naroński nie-

⁵ И. Д а н и л о в и ч ь, *Взгляд на Литовское законодательство и Литовские Статуты*, „Юридическія Записки, изд. П. Рѣдкинымъ”, t. 1, Москва 1841, s. 30; М. Н і к а л а е ў, *Палата кнігапісная. Рукапісная кніга на Беларусі ў X–XVIII стагоддзях*, Мінск 1993, s. 120; Г. Я. Г а л е н ч а н к а, *Спісы Статутаў Вялікага княства Літоўскага 1529, 1566 і 1588*, [w:] *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588*, Мінск 1989, s. 528.

⁶ Moritz Georg Weidman (1686–1743), znany niemiecki księgarz i wydawca, kontynuator dzieła ojca, który założył firmę rodziny „Weidmannsche Buchhandlung”.

⁷ I. D a n i ł o w i c z, *Opisanie bibliograficzne dotąd znanych exemplarzy Statutu Litewskiego*, „Dziennik Wileński” 1823, t. 2, s. 165.

⁸ Zob. E. S t a m m, *Z historii matematyki XVII w. w Polsce*, „Wiadomości Matematyczne”, t. 40, 1936, s. 6.

⁹ Rękopis tej pracy znajdował się w słynnej bibliotece Samuela Ernesta Tschapiusa w Królewcu i razem z innymi zbiorami spłonął w roku 1761 (zob. B. O l s z e w i c z, *Kartografia polska XVII w.*, „Polski Przegląd Kartograficzny” 1931, nr 36, s. 130).

wiele przesadzał, kiedy prosząc w roku 1675 o zwolnienie z obowiązków, pisał, że jako „biedny i zupełnie zrujnowany człowiek chce gdzie indziej szukać kawałka chleba, ażeby zaspokoić głód i ratować w ten sposób nędzne życie swoje i swojej żony”¹⁰. Trzy lata później zmarł¹¹.

Przygotowanie rękopiśmiennej kopii zbioru praw WKL przypadło na ostatnie lata pobytu Naronowicza-Narońskiego w ojczyźnie: 1655–1659. Wtedy właśnie „zapewne powstał jego łudząco podobny do druku, pięknie ozdobiony rękopis Statutu Litewskiego”¹².

Sama w sobie rękopiśmienna księga kartografa mogła posłużyć jedynie jako materiał do przygotowania późniejszych litograficznych odbitek karty tytułowej. Możliwość własnoręcznego „powielania” tej ostatniej wyklucza choćby sytuacja, w jakiej znalazł się wówczas Naroński. Trudno oczekiwać, by człowiek zajęty o wiele poważniejszymi sprawami (np. ukończeniem swego głównego dzieła *Księgi nauk matematycznych*, później zaś po prostu ratowaniem życia), wielokrotnie i z absolutną precyzją(!) przerysowywał wizerunek potrzebny jedynie po to, by skompletować wcale nie rzadkie wówczas książki.

Prawdopodobieństwo mimowolnego, pośredniego udziału Naronowicza-Narońskiego w falsyfikacji mogło potwierdzić bądź obalić porównanie karty tytułowej jego pracy z czterema zawartymi w krakowskich i warszawskim egzemplarzach kodeksu.

Nie wydaje się to obecnie możliwe, jako że legendarny rękopis już od kilku dziesięcioleci nie istnieje. Nie wiadomo, czy podzielił on ciężki emigracyjny los Biblioteki Załuskich i znalazł się w stolicy Imperium Rosyjskiego. Jednak na początku lat 30. XX wieku Statut ten wymieniany był w zbiorach Biblioteki Ordynacji Krasińskich Rp. pod numerem 401¹³ lub 131 (401)¹⁴. Niestety, tragiczne dzieje tej biblioteki dotknęły wprost rękopiśmiennego rarytasu, który spłonął w 1944 roku, gdy po stłumieniu Powstania Warszawskiego niemieckie oddziały „żołnierzy ognia” (Brandkommando) podpaliły najcenniejsze polskie księgozbiory.

W sytuacji, w której naoczne zbadanie dzieła Narońskiego jest niemożliwe, istnieją jednak podstawy, by twierdzić, że z dzisiejszymi „polskimi” kartami kodeksu kartograf nie miał nic wspólnego. Wedle opisu osób, które widziały rękopis Statutu, kopia ta miała dodatkowe ozdoby. B. Olszewicz wspomina o „pięknych winietach”¹⁵, G.J. Halenczanka,

¹⁰ Zob. J. Nowakowa, *Wstęp*, [w:] Naronowicz - Naroński, *Budownictwo wojenne*, Warszawa 1957, s. XII.

¹¹ Fakty z życia Naronowicza-Narońskiego przytaczane są za: J. Nowakowa, *Wstęp*, [w:] Naronowicz - Naroński, dz. cyt., s. VII–XII; T. M. Nowak, *Wstęp*, [w:] J. Naronowicz - Naroński, *Kartografia (rękopis z 1659 roku)*, Białystok 2002, s. 3–5; Z. Lietz, *Naronowicz-Naroński kartograf Prus Książęcych*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1(103), 1969, s. 19–32.

¹² J. Nowakowa, *Wstęp*, [w:] Naronowicz - Naroński, dz. cyt., s. VIII.

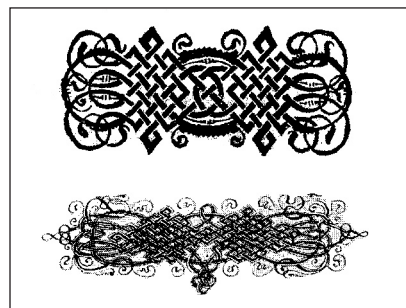
¹³ Zob. B. Olszewicz, dz. cyt., s. 129.

¹⁴ Zob. E. Stamm, dz. cyt., s. 6.

¹⁵ B. Olszewicz, *Kartografia polska XVII w.*, s. 129.

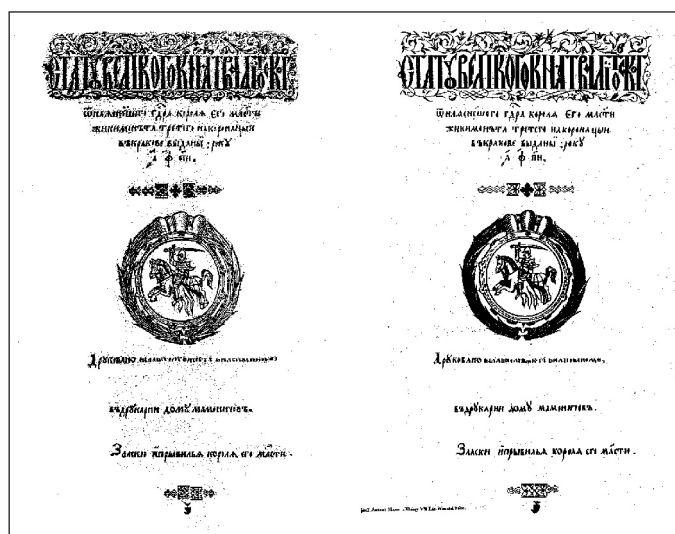
powołując się na świadectwa wcześniejsze, zwraca uwagę na obecność na karcie tytułowej wizerunku dekoracyjnego renesansowego portalu¹⁶.

Wydaje się, że rękopis Józefa Naronowicza-Narońskiego odbiegał od drukowanego oryginału w takim samym stopniu, jak ornamentalna „plecionka”, niewątpliwie narysowana przez kartografa na podobieństwo analogu w Statucie (rycina dolna na ilustracji 5)¹⁷, różni się od typograficznego wzoru z kodeksu Mamoniczów (rycina górna na ilustracji 5).

5.

Wobec niedającej się zweryfikować pierwszej hipotezy wysuniemy kolejną. Dla jej zrozumienia trzeba cofnąć się do początku XIX stulecia i sięgnąć po pionierską pracę na temat Statutu Litewskiego – monografię, która odkryła kodeks dla świata nauki. Była to książka S.B. Lindego *O Statucie Litewskim ruskim językiem i drukiem wydany wiadomość* (Warszawa 1816). W charakterze ilustracji do starodruku Mamoniczów uczony zamieścił dwa rysunki – *recto* karty tytułowej oraz tekstu prawniczego z artykułu 20 pierwszego rozdziału. Sporządzone starannie kopie zaopatrzone są w adnotację: „pisał Antoni Hann z Klasy Vtey Lic. War. 1816. Roku”.

6. Karta tytułowa (drukarski wariant z egzemplarza hr. Suchodolskiego) – oryginał i kopia

¹⁶ Г. Я. Галенчанка, dz. cyt., s. 528.

¹⁷ Ornament ten zamieszczony został przez Naronowicza-Narońskiego jako finalik rękopiśmiennego dzieła *Architektura militaris, to jest Budownictwo wojenne – notabene*, również posiadającego wspaniałą szatę graficzną (zob. Naronowicz - Naroński, *Budownictwo wojenne*, Warszawa 1957).

7. Antoni Hann

Jak potoczyły się losy tego licealisty? Czy mógł on później przypomnieć sobie dawne czasy i raz jeszcze powprawiać się w kopiowaniu kodeksu?

Antoni Hann (1796–1861) po ukończeniu liceum studiował nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie następnie pracował jako preparator w katedrze chemii.

W połowie lat 20. XIX wieku w Warszawie podjęto próby uruchomienia uczelni technicznej. Jej twórcy w trosce o przygotowanie kadr naukowo-dydaktycznych postanowili wysłać najlepiej rokujących uniwersyteckich magistrów za granicę, by przygotować ich do funkcji przyszłych profesorów przyszłej Politechniki. Pośród wybranych znalazł się także Antoni Hann. W ciągu czterech lat delegacji (1825–

–1829) uczył się on technologii pracy w przedsiębiorstwach w Wiedniu i w Paryżu, poznawał tajemnice produkcyjne na terenie Niemiec, Belgii, Holandii, a wreszcie Anglii; w celu zdobycia niezbędnych doświadczeń nie wahał się podejmować pracy zwykłego robotnika. Po powrocie do ojczyzny, już jako profesor, objął katedrę chemii stosowanej na Politechnice Warszawskiej, gdzie przepracował zaledwie kilka miesięcy. W 1830 roku – podczas Powstania Listopadowego – kierował fabryką produkującą azotany, później zaś, po opuszczeniu wraz z polskimi wojskami Warszawy, był zmuszony wyemigrować do pruskiego wówczas Elbląga. Powróciwszy do ojczyzny, nie został dopuszczony do pracy w charakterze wykładowcy – „wobec ostrożności ze strony władzy naukowej [...] nie znalazł miejsca w zawodzie publicznym”¹⁸. Z niewielkim powodzeniem zajmował się prywatną przedsiębiorczością i dopiero w 1843 roku był przyjęty do służby w warszawskiej mennicy, której do śmierci dyrektorował¹⁹.

Takie – w wielu aspektach typowe dla patrioty w ciężkich czasach – było życie człowieka, któremu „nieszczęsne położenie kraju nie pozwoliło zużytkować wielkiej wiedzy, bystrości i przygotowania na cele naukowe”²⁰. W związku z interesującą nas problematyką warto jednak przyjrzeć się bliżej twórczej spuściźnie Hanna.

W 1826 roku uczony publikuje uwagi *O fałszowaniu pism i sposobach odkrycia tegoż*²¹, w których udziela praktycznych wskazówek, jak rozpoznać fałszyfikaty. Wtedy też

¹⁸ F. K u c h a r z e w s k i, *O profesorach naszej pierwszej Politechniki*, „Przegląd Techniczny” 1929, s. 1026.

¹⁹ Zob. *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 9, Wrocław 1960, s. 277–278; J. B e l z a, *Antoni Hann*, „Biblioteka Warszawska” 1861, t. 4, s. 191–197; W. L e p p e r t, *Rys rozwoju chemii w Polsce do r. 1830*, Warszawa 1917, s. 130–137.

²⁰ W. L e p p e r t, dz. cyt., s. 137.

²¹ Zob. „Izys Polska, czyli Dziennik Umiejętności, Wynalazków, Kunsztów i Rękodzieł, Poświęcony-Krajowemu Przemysłowi, Tudzież Potrzebie Wiejskiego i Miejskiego Gospodarstwa” 1826, t. 1, s. 284.

ukazuje się bodaj czy nie najważniejszy jego artykuł – *Sposób rytowania na szkłe za pomocą kwasu fluorowego*²². Właściwości tego kwasu znane były od czasów jego odkrycia w 1771 roku, jednak nikt przed Hannem nie używał go do „utrwalenia” obrazu. Zauważwszy, że szkło w miejscach powleczonych lakierem koralowym nie ulega utlenianiu, uczony przy pomocy igieł rozmaitej grubości nanosił na lakierowaną powłokę inskrypcję lub rysunek i powlekał je rozcieńczonym roztworem kwasu. Po chemicznym usunięciu lakieru otrzymywał wizerunki „zupełnie wyraźne i odpowiednio cieniowane”²³. W uwagach redakcyjnych, towarzyszących wymienionej publikacji, powiedziano, że „Rysunek przez P. Hanna własnoręcznie wykonany został sposobem kreskowanym, iak się rytuje na miedzi; spuścistość w kreskach cieniowanych i ich głębokość iest zupełnie równa, przeto kwas wszędzie równo szkło, przez zdarcie lakieru obnażone, powyżerał”²⁴. Warto odnotować, że sposób ten znalazł wkrótce powszechne uznanie i wykorzystywany był jeszcze sto lat później.

Opisane odkrycie było w znacznym stopniu dokonane dzięki pasji Hanna, który „posiadał duże zdolności rysunkowe i dla tego zajmował się także gorąco litografią i grafiką, sam też osobiście wyrysował podobiznę tytułu do statutu litewskiego z herbem z 1816 roku (mowa o ilustracjach do monografii S.B. Lindego – W. M.); rysunki królów polskich do 1-go wydania «Pielgrzymia z Dobromila» (utwór Izabeli Czartoryskiej²⁵); podobizny podpisów: Sobieskiego, Leszczyńskiego, Poniatowskiego, Kołłątaja, Kościuszki i innych”²⁶.

Wydawać by się mogło, że wystarczy porównać wizerunki Zygmunta III Wazy – anonimowe na „polskich” kartach kodeksu i autorskie, stworzone przez Hanna jako ilustracje do książki Izabeli Czartoryskiej – i wszystko się wyjaśni. Tyle tylko, że pierwsze wydanie *Pielgrzymia z Dobromila* – popularnej historii Polski, napisanej dla wiejskich dzieci – ma reputację książki-widma. Przyjmuje się, że dzieło Izabeli Czartoryskiej ujrzało światło dzienne w 1818 roku, co wynikałoby z zapisu „wydanie drugie poprawione” w egzemplarzach z roku 1819. Jednak pierwszego wydania tej książki w polskich bibliotekach, na ile mi wiadomo, nie było i nie ma. Nieprzypadkowo swego czasu K. Estreicher powątpiewał: „Czy to wyd. istnieje?”²⁷.

Nie mając więc możliwości identyfikacji portretów królewskich, rozważmy argumenty „za” i „przeciw” przypisywaniu autorstwa kopiowanych kart Statutu Antoniemu Hannowi.

„Za” przemawia fakt znajomości przez profesora pierwodruku kodeksu, zdobyte doświadczenie w przygotowaniu rysunków i tekstów do litografowania, sięgnięcie po podobną technikę naniesienia obrazu. Jednakże argumenty „przeciw” wydają się równie

²² Tamże, s. 428–430.

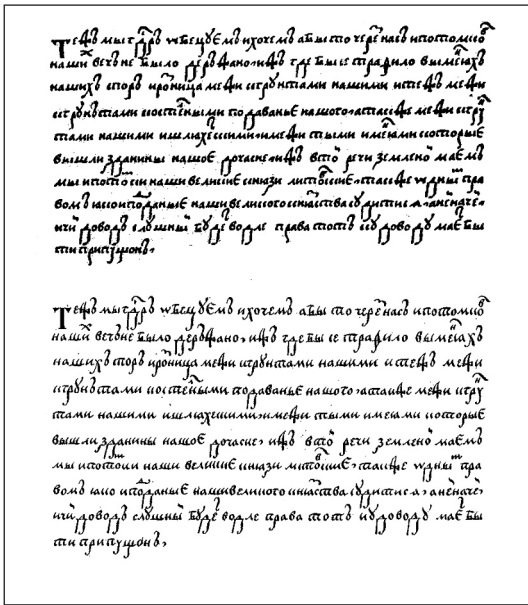
²³ W. L e p p e r t, dz. cyt., s. 132–133.

²⁴ „Izys Polska ...” 1826, t. 1, s. 430.

²⁵ Izabela (Elżbieta) Czartoryska (1746–1835), księżna, żona księcia Adama Czartoryskiego; stworzyła w Puławach jedno z najważniejszych centrów kulturalnych Polski początku XIX wieku.

²⁶ W. L e p p e r t, dz. cyt., s. 133.

²⁷ K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska XIX stulecia*, t. 3, Kraków 1962, s. 355.

8.

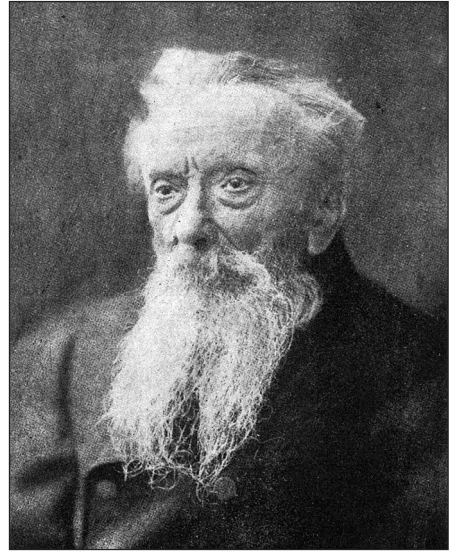
Pochodził on z rodziny znanych prawników, i jako człowiek zamożny, nie pełnił żadnej służby publicznej: zarządzał trzema należącymi doń domami i bez reszty oddawał się pasjom kolekcjonowania monet, starodruków i miedziorytów. Zajmował się też prywatnym handlem książkami, brał w komis całe kolekcje, przez wiele lat kierował działem starych druków w księgarni Józefa Friedleina, jako wolontariusz brał udział w katalogowaniu miedziorytów z Biblioteki Jagiellońskiej. Był twórcą, wiceprzewodniczącym, a później członkiem honorowym krakowskiego Towarzystwa Numizmatycznego, w latach 1889–1900 redagował „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”²⁹.

Zbiory Bartynowskiego zadziwiały i wciąż zadziwiają swoimi rozmiarami i bogactwem. Ma-

przekonujące. Chodzi tu o niewątpliwą różnicę manieri kopiowania tekstów, to znaczy staranność i dokładność charakteryzująca Hanna-licealistę podczas odtworzenia fragmentu kodeksu dla monografii Lindego (na ilustracji 8 kopiowany fragment podajemy pod oryginałem) w porównaniu z pewnym niedbalstwem imitatora „polskich” kart Statutu).

Zresztą i papier „odręcznych” kopii został wyprodukowany co najmniej trzydzieści lat wcześniej niż uczoney znalazł nowy sposób rytowania.

Poszukiwania te musiały więc być kontynuowane, tym bardziej, że w polu widzenia znalazł się trzeci pretendent do autorstwa badanych kart kodeksu²⁸ – Władysław Bartynowski (1832–1918), krakowski numizmatyk, antykwariusz i archeolog.

9. Władysław Bartynowski

²⁸ Wyrazy wdzięczności za bezcenną podpowiedź, która posłużyła za punkt wyjścia do tej hipotezy, kieruję pod adresem Agnieszki Perzanowskiej, kierującej Działem Starych Druków, Rękopisów i Kartografii Muzeum Narodowego w Krakowie.

²⁹ PSB, t. 1, Kraków 1935, s. 335–336; *Słownik pracowników książki polskiej*, s. 41–42.

jąc, na przykład, słabość do miedziorytów, szczególnie zaś do starych portretów, „doprowadził kolekcję do pierwszorzędno znaczenia, tworząc zbiór kilku tysięcy miedziorytów, litografij i drzeworytów z portretami rozmaitych wybitnych w Polsce ludzi”³⁰.

Miał szczególne upodobanie w restaurowaniu i kompletowaniu starych książek, gromadząc przy tej sposobności olbrzymią – nie mającą sobie równych – kolekcję faksymiliów kart tytułowych³¹. Prace przygotowawcze nad reprodukcją dzieł rzadkich rozpoczął jeszcze w połowie lat 60. XIX wieku. Kopie sporządzał techniką litografii lub autografii. W tym ostatnim przypadku rysunek bądź tekst przenoszony jest nie na kamień, lecz na papier przedrukowy, przy czym artysta ma możliwość rysowania w sposób tradycyjny, bez użycia wizerunku lustrzanego. O popycie na oferowane przez Bartynowskiego usługi restauratorskie świadczyć może fakt, że powierzono mu dokompletowanie wielu unikatów z Biblioteki Jagiellońskiej³².

Słynny polski historyk Marian Gumowski³³, w dużym stopniu zawdzięczający swoją formację zawodową Bartynowskiemu, pisze o pracowniach zorganizowanych bezpośrednio w domu nauczyciela przy ul. Pędzichów 12: „Wśród ścian zastawionych książkami podręcznej biblioteki, wśród portretów rozmaitych zbieraczy i numizmatyków polskich, porozwieszanych, gdzie się dało, uderzała w oczy sama szlachetna postać W. Bartynowskiego, poruszającego się pośród swoich asystentów, zajętych monetami, drukiem lub katalogiem. Do nich należał i K. Bąkowski – artysta malarz, i F. Kopera – późniejszy dyrektor Muzeum Narodowego, i J. Bessaga, K. Kownacka, i inni. W tym szeregu ja byłem nabytkiem najpóźniejszym”³⁴. W procesie restauracji starych ksiąg z XV i XVI wieku, których stan był z reguły nie najlepszy – zazwyczaj brakowało początku i końca – Bartynowski potrafił „z niesłychaną cierpliwością dobierać odpowiedni stary papier, kalkować całe strony z trudem odzyskanych, a lepiej dochowanych oryginałów, potem zszywać i oprawiać, czego specjalny kurs przeszedł w jednej introligatorskiej pracowni. Przez to stał się niepospolitym znawcą bibliograficznym, a odbijając i powielając swoje kopie i przerysy, gromadził tym samym dla siebie faksymilia tytułów i drzeworytów, dedykacji i finałów książkowych, jakie przy restaurowaniu wypadło mu dorabiać i uzupełniać. W ten sposób zebrał w ciągu lat karty do blisko 700 starodruków, a katalog ich opublikował w «Wiadomościach Num. i Arch.»”³⁵.

Właśnie ta publikacja świadczy o tym, że pod koniec XIX wieku rekonstrukcja starych ksiąg odbywała się „taśmowo”. Broszurze-załącznikowi pod nazwą *Katalog tytułów i kart i dzieł dawnych polskich oryginalnych i faksymilowanych, które w celu kom-*

³⁰ PSB, t. 1, s. 335.

³¹ Tamże, s. 335–336.

³² *Słownik pracowników książki polskiej*, s. 41–42.

³³ Marian Gumowski (1881–1974) – specjalista w zakresie heraldyki, numizmatyki i sfragistyki, autor ok. 400 publikacji. Kierował muzeami: Czartoryskich w Krakowie (1903–1919) i Wielkopolskim w Poznaniu (1919–1932). Powojenna działalność Gumowskiego, który został już profesorem, związana była z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu.

³⁴ M. G u m o w s k i, *Wspomnienia numizmatyka*, Kraków 1965, s. 19.

³⁵ Tamże, s. 26.

pletowania książek rzadkich a uszkodzonych nabywać można towarzyszyła w czasopiśmie notatka podpisana przez samego Bartynowskiego³⁶. Autor ujawnia w niej niektóre niuanse pracy restauratorskiej: „wartość książki stanowi jej treść, a jeżeli jej stan materialny wymaga pomocy, to obowiązkiem jest właściciela zaopiekować się nią, uzupełnić jej karty, przez dodanie brakujących z innego egzemplarza, lub odtworzenie na drodze mechanicznej nowych na odpowiednim o ile to możliwe papierze. Książkę całą, jeżeli zachodzi tego potrzeba, wypada planiować³⁷ i na nowo stosownie do wieku, z którego pochodzi, oprawić, bez ponownego obcinania. Tym sposobem zabezpieczy się jej byt na długie jeszcze czasy”³⁸.

W samym *Katalogu...*, który zawiera informacje o 617 pozycjach książkowych, przedstawiono nieskomplikowane zasady sprzedaży: „Odbicia na dawnym papierze są o 10 % droższe. Na nowym albo planiowanym po cenach wskazanych. Brak ceny oznacza, że egzemplarze są już wyczerpane”³⁹.

Pod numerem 500 na 22 stronie broszury umieszczony jest „Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wilno 1588, fol. (druk ruski). Tytuł, k. 2ga i 3cia po tytule atgr. (= autografia) – po 2 –” (złote reńskie⁴⁰). Jeśli porówna się tę cenę z wartością skopiowanych kart, pochodzących z innych ksiąg, okaże się, że pierwodruk Mamoniczów kosztuje ani drogo, ani tanio. Na przykład autografia karty tytułowej pierwszego polskojęzycznego wydania kodeksu (1614) kosztowałaby potencjalnego nabywcę 2.50 złotych reńskich, tyle samo trzeba by wyłożyć za każdą (oprócz tytułowej) oryginalną kartę tej księgi. Kopia karty tytułowej Biblii Ostrogskiej kosztowała „2.50, karta przedtytuł. z Apostołem 1.50”⁴¹.

Katalog kończy się zwrotem do czytelników: „Pragnąc powiększyć niniejszy zbiór tytułów i ułatwić nabywanie, przyjmuję w zamian i nabywam oryginalne lub dobrze faksymilowane tytuły dzieł polskich XV–XVII wieku, lub też odstępuję, o ile szczupły zapas starczy, po cenach podanych. Gdyby zachodziła potrzeba nabycia dzieł defektowanych oryginalnych w całości, wyżej w katalogu podanych, ceny mogą być znacznie obniżone. Władysław Bartynowski, w Krakowie, ul. Poselska Nr 7”⁴².

Jak widzimy z zaprezentowanych trzech hipotez, dotyczących pochodzenia „polskich” kart Statutu, zakładających udział w kopiowaniu kolejno: Narońskiego, Hanna i Bartynowskiego, ostatnia wydaje się najbardziej uzasadniona i praktycznie pozbawiona słabych miejsc. Jej przyjęcie tłumaczy, między innymi, oczywistą niezgodność dwu

³⁶ Zob. rozdział *Kronika* w piśmie „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, t. 2, nr 24 i 25, 1895, kol. 342–344.

³⁷ Zabieg planiowania polega na wzmocnieniu kart poprzez nasączenie ich rzadkim roztworem kleju zwierzęcego z dodatkiem alunu.

³⁸ Zob. przyp. 36.

³⁹ *Katalog tytułów i kart i dzieł...*, dodatek do nr 24 i 25 „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologicznych”, t. 2, 1895, s. 1.

⁴⁰ Złoty reński (gulden austro-węgierski) to srebrna moneta Austro-Węgier, których częścią była wówczas, jak wiadomo, Małopolska.

⁴¹ *Katalog tytułów i kart i dzieł...*, s. 22, 2.

⁴² Tamże, s. 28.

chronologicznych cech kopii: jednoczesnego użycia nowej techniki powielania rysunku – litografii (wynalezionej w 1796 roku) i starego materiału – papieru, z pewnością nie pochodzącego z XIX stulecia. W swej pracy Bartynowski wykorzystywał wolne, niezapisane karty z ksiąg grodzkich i innych dokumentów urzędowych, pochodzących z wcześniejszych epok.

Niemniej jednak, aby trzecia hipoteza stała się twierdzeniem, niezbędne są dodatkowe argumenty. Mogą ich dostarczyć księgi, które trafiły do pracowni restauratorskiej Bartynowskiego. W zasobach Biblioteki Jagiellońskiej takie pozycje występują.

Jako przykład może posłużyć chociażby egzemplarz Biblii Ostrogskiej (Cim. 8313) z kartą tytułową, wykonaną techniką autografii.

10. Karta tytułowa Biblii Ostrogskiej – oryginał i kopia

O tym, że Bartynowski miał tę księgę w rękach, wskazuje notatka Karola Estreichera, ówczesnego dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej: „24.6.84 zamieniono z Friedleinem Bartynowskim za Sirenusza z dopłatą 20 zł Reńskich”.

Przy porównaniu kopii z oryginałem warto zwrócić uwagę na wykorzystanie przy kopiowaniu techniki przerysu, a także występowanie błędów, z których najpoważniejszy dotyczy roku wydania księgi: Ѡ евренска – Ѡ еврейска; въ еллинськѣи – въ еллинськѣи; афпа – афпа (zamiast ostatniej jedynek w liczebniku „1581” [а = 1] widnieje bezsensowne oznaczenie dziesiątek [л = 30]).

Innego, być może nie tak znamienneego, ale za to bardziej przekonującego przykładu dostarcza książka: [Marcin Siennik], *Lekarstwa doświadczone...*, (Kraków) 1564, (Cim. 4448). Na wyklejce widnieje uwaga K. Estreichera, dotycząca egzemplarza: „10 kart dorobił Bartynowski za 30 złReń”. Zastosowano tu tę samą technikę kopiowania, co w Biblii Ostrogskiej i Statutach Litewskich.

Ostatecznie kropkę nad i w kwestii słuszności hipotezy, przypisującej autorstwo „polskich” kart Bartynowskiemu, można by postawić po odnalezieniu autograficznego wzoru, który posłużył do wykonania kopii. Sam inicjator kampanii na rzecz restauracji starych ksiąg pisał swego czasu, że *Katalog tytułów i kart...*, oddany do użytku czytelników, jest zarazem katalogiem *Kolekcji* gromadzonej przezeń na przestrzeni trzydziestu lat i stale poszerzanej dzięki wymianom i zakupom⁴³. Zestaw owych reprodukcji otrzymał kiedyś od swego mistrza Marian Gumowski: „Album tych tytułów, obejmujący przeszło 700 pozycji, otrzymałem sam od niego w upominku, ale w czasie wojny, w 1940 roku, stał się pastwą grabieży niemieckiej. Dotąd jeszcze uważam to sobie za największą krzywdę wyrządzoną przez wroga”⁴⁴. Prawdopodobnie taki sam zestaw zachował też Bartynowski. Jednakże w kolekcjach przekazanych przez niego do Muzeum Czapskich tego albumu, niestety, nie ma.

Mimo iż na tym etapie badań nie udało mi się wydobyć ostatecznego dowodu, uważam, że istnieją wystarczające podstawy do stwierdzenia, że „polskie” karty Statutu zostały wykonane przez W. Bartynowskiego i pracowników jego warsztatu.

“POLISH” FOLIOS IN THE 1588 COPIES OF THE LITHUANIAN STATUTE (A HISTORY OF THE “HANDWRITTEN” COPIES)

SUMMARY

This article attempts to ascertain the authorship of two forged folios in the Lithuanian Statute of 1588 – the first one and the last one. They imitate the first edition quite accurately, however they are prints of handmade copies, lithographed on old paper which is not very different from statute paper. The fact that such folios find themselves in those particular copies of the codex which are stored only in Poland means that their author should be mainly searched for in the territories of the Polish-Lithuanian Commonwealth. In this article three hypotheses are made and examined: that the “Polish” folios could have been forged by the famous mathematician and cartographer Józef Naronowicz-Naroński (1610/16–1678), by the professor of Warsaw University of Technology Antoni Hann (1796–1861), or by the Cracow antiquarian Władysław Bartynowski (1832–1918). Each of them, at some point in their lives, was briefly involved in copying the Lithuanian Statute published by the Mamonicz printing house.

⁴³ „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, t. 2, nr 24 i 25, 1895, kol. 342.

⁴⁴ M. G u m o w s k i, dz. cyt., s. 18.

РЕЗЮМЕ

В статье предпринимается попытка определения авторства достаточно умелых подделок под старопечать – титульного и последнего листов Литовского Статута 1588 года. Копии были сделаны от руки, а потом тиражированы на старой бумаге, лишь немногим отличающейся от использованной в оригинале. Сам факт обнаружения этих листов в экземплярах кодекса, хранящихся исключительно в польских библиотеках, заставляет искать автора подделки на территориях Речи Посполитой. В статье выдвигаются и рассматриваются три гипотезы: „польские” листы могли изготовить: известный картограф Юзеф Наронович-Нароньский (1610/16–1678), профессор Варшавского политехнического института Антоний Ханн (1796–1861) и краковский антиквар Владислав Бартиновский (1832–1918). Каждый из них в своей биографии имел эпизод, связанный с копированием первопечатного Литовского Статута.

KRZYSZTOF R. PROKOP

WYPISY Z XVIII- I XIX-WIECZNEJ PRASY PERIODYCZNEJ NA TEMAT SAKR BISKUPÓW KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO Z HISTORYCZNYCH ZIEM POLSKICH

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie posiada jeden z najbogatszych w skali kraju zasobów XVIII- i XIX-wiecznej prasy polskiej. Truizmem jawi się stwierdzenie, że periodyki, ukazujące się wtenczas w nieporównanie mniejszej liczbie niż dziś, stanowią przeobfite źródło informacji o najprzeróżniejszych dziedzinach życia ówczesnych generacji, stąd historyk każdej specjalności, interesujący się wskazanymi stuleciami, znajdzie tam bardziej lub mniej obfity materiał pod kątem prowadzonych poszukiwań badawczych. W praktyce jednak nie wszyscy spośród tych, po których można by się tego spodziewać, sięgają po ową kategorię świadectw, czego bodaj najistotniejszą przyczyną jest okoliczność, że chodzi o materiał trudny do «ogarnięcia», a to z racji jego obfitości i zarazem pewnej «nieprzewidywalności». Nigdy bowiem nie ma pewności, że o konkretnych wydarzeniach, które wchodzi w obszar zainteresowań podejmującego kwerendę historyka, w danym tytule prasowym cokolwiek w ogóle napisano, stąd bardzo często czeka nas w tym względzie rozczarowanie. W sytuacji, kiedy stosunkowo niewiele tytułów dawnej prasy krajowej doczekało się zindeksowania, gdy chodzi o ich zawartość rzeczową, niemal każdorazowo staje przed badaczem konieczność przeglądania «na piechotę» wytypowanych periodyków z określonego przedziału czasu, co stanowi zajęcie mało wdzięczne i nie zawsze przynosi pożądaną rezultat. Z tego też względu bodaj każdy kwerendzista powita z satysfakcją i wdzięcznością publikacje, które wprowadzają do obiegu naukowego w usystematyzowanej postaci pozyskany z periodyków materiał faktograficzny, odnoszący się do określonego zakresu tematycznego. Nawet wówczas, kiedy tego rodzaju publikacja nie rości sobie pretensji do kompletności, gdyż jej autorowi nieobca jest świadomość, iż przy poszerzeniu zakresu kwerendy możliwe byłoby natrafienie na dalsze, pokrewnego charakteru świadectwa, tak czy inaczej mamy do czynienia z krokiem naprzód na drodze ku ogarnięciu materiału o dalece zróżnicowanym charakterze, stanowiącym dodatkowe utrudnienie w poczynaniach natury porządkującej.

Jakkolwiek nie ulega wątpliwości, że osoba pochylająca się nad konkretnym zdarzeniem i zamierzająca dokonać jego możliwie najpełniejszego opisu wykorzysta odnalezioną relację prasową w sposób o wiele bardziej detaliczny aniżeli ktoś, dla kogo konkretny fakt jest tylko jednym z wielu uwzględnionych celem zyskania szerszej panoramy jakiejś ogólniejszej problematyki, to jednak ów drugi posiada bez wątpienia swego rodzaju «przewagę», albowiem poszukując informacji w różnych miejscach i zarazem też w szerszym przedziale chronologicznym, ma szansę natrafić – choćby przez przypadek – na świadectwa (zwłaszcza natury retrospektywnej), do których tamten pierwszy nie dotrze, poruszając się w ściśle wyznaczonych ramach. Zarazem jednak doświadczenie unaocznia, że pozyskany z tego rodzaju zakrojonych na szeroką skalę kwerend materiał zdaje się nazbyt obfitym, aby w pełni mógł go «zagospodarować» i spożytkować pojedynczy badacz – ów, który odnośnie poszukiwania źródłowe prowadzi. Tym bardziej uzasadniony wydaje się w tego rodzaju przypadkach *sui generis* «altruizm badawczy», wyrażający się w udostępnieniu ogółowi zainteresowanych niejako «surowego materiału», w postaci zregestrowanych świadectw źródłowych, które mogą ułatwić pracę innym, uwalniając od konieczności żmudnej kwerendy w poszukiwaniu współczesnych wiadomości na temat konkretnych faktów.

Kreślący niniejsze zdania opublikował w latach 1996–2010 cykl kilkudziesięciu artykułów i przyczynków odnośnie do tylko z rzadka podejmowanej wcześniej na rodzimym gruncie tematyki sakr biskupów Kościoła katolickiego z historycznych ziem polskich (w połączeniu z problematyką tzw. linii sukcesji święceń członków krajowego episkopatu)¹. Dla rozmaitych racji, o których nie miejsce tu się rozwodzić, zasadnym było-

¹ K. R. P r o k o p, *Konsekracja biskupa Macieja Mariana Kurskiego. Przyczynek do biografii poznańskiego sufragana*, „Kronika Miasta Poznania” 64 (1996) nr 3, s. 236–242; t e n ż e, *Konsekracje biskupie w katedrze na Wawelu w okresie niewoli narodowej (1795–1918)*, „Studia Waweliana” 6–7 (1997–1998), s. 191–197; «*Genealogia biskupia*» papieża Jana Pawła II, wyd. [K. R. P r o k o p], „Przegląd Kalwaryjski” 5 (1998), s. 58–62; K. R. P r o k o p, *Dwudziestowieczne konsekracje biskupie w katedrze na Wawelu*, „Studia Waweliana” 9–10 (2000–2001), s. 229–235; t e n ż e, *Linia sukcesji apostolskiej biskupa kamienieckiego Jana Olszańskiego*, [w:] *Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Biskupowi Janowi Olszańskiemu, ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, pod red. J. W o ł c z a ń s k i e g o, Kraków–Kamieniec Podolski 2001, s. 189–197; t e n ż e, *Linie sukcesji apostolskiej biskupów Pomorza Zachodniego w okresie po drugiej wojnie światowej (1945–2000)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 16/45/ (2001) z. 3, s. 139–148; t e n ż e, *Dziewięćdziesięciolecie konsekracji biskupiej kardynała Adama Stefana Sapiehy*, „Alma Mater” R. 2002 nr 37, s. 31–32; t e n ż e, *Sakry biskupów Kościoła poznańskiego w XIX i XX stuleciu*, „Forum Naukowe. Prace Historyczno-Politologiczne”, R. VII z. 2(15)/2002, s. 241–254; t e n ż e, *Sakry metropolitów gnieźnieńskich w XVIII i XIX stuleciu (1681/1688–1915)*, „Studia Gnesnensia” 18 (2004), s. 87–120; t e n ż e, *Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1821 (1811)–1945*, „Przegląd Zachodniopomorski” 19/48/ (2004) z. 4, s. 35–43; t e n ż e, *Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła opolskiego (na tle sukcesji święceń biskupich episkopatu Polski)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 24 (2004), s. 339–355; t e n ż e, *Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła przemyskiego w XIX i XX stuleciu*, „Premisla Christiana” 11 (2004–2005), s. 189–219; t e n ż e, *Konsekracje i sukcesja apostolska ordynariuszy oraz sufraganów plockich w XIX i XX stuleciu (1805–1999)*, „Studia Płockie” 33 (2005), s. 173–210; t e n ż e, *Krakowska konsekracja biskupa Jana Maurycego Strachwitza w 1761 r.*

by jego kontynuowanie, niemniej ze względów pozamerytorycznych autorowi wskazanych publikacji przyjdzie zapewne ustąpić miejsca innym, która to «rotacja» stanowi zresztą coś w zupełności naturalnego w nauce. W tej perspektywie tym istotniejszym jawi się ukazanie ogółowi zainteresowanych poszczególnych «elementów» podstawy

O przedstawicielach polskiej linii sukcesji apostolskiej w gronie episkopatu wrocławskiego II połowy XVIII i I połowy XIX w., „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 25 (2005), s. 151–165; t e n ż e, *Sukcesja apostolska biskupów i arcybiskupów wileńskich oraz białostockich w XIX i XX stuleciu*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 4 (2005), s. 165–210; t e n ż e, *Sukcesja apostolska biskupów Kościoła rzymsko-katolickiego na Dolnym Śląsku po roku 1945 (archidiecezja wrocławska i diecezja legnicka)*, [w:] *Ludzie wrocławskiego Kościoła po II wojnie światowej – w 30-lecie śmierci kardynała Bolesława Kominka*, pod red. I. D e c a, K. M a t w i j o w s k i e g o i J. P a t e r a, Wrocław 2005, s. 15–28; t e n ż e, *Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła gdańskiego w XX stuleciu*, „Rocznik Gdański” 65 (2005) z. 1–2, s. 5–18; t e n ż e, *Sakry i sukcesja apostolska gnieźnieńskich biskupów pomocniczych w XVIII i XIX oraz pierwszych dekadach XX stulecia (do roku 1939)*, „Studia Gnesnensia” 19 (2005), s. 247–282; t e n ż e, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła krakowskiego w latach 1804–2005*, „Analecta Cracoviensia” 37 (2005), s. 413–448; t e n ż e, *Sukcesja apostolska polskich biskupów franciszkańskich z trzech ostatnich stuleci (XVIII–XX w.)*, „Studia Franciszkańskie” 16 (2006), s. 245–267; t e n ż e, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła katowickiego (1925/1926–2005/2006)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39 (2006) z. 2, s. 392–412; t e n ż e, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji płockiej w XVIII wieku*, „Studia Płockie” 34 (2006), s. 15–54; t e n ż e, *Sakry ordynariuszy i sufraganów poznańskich w XVIII stuleciu*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 2 (2006), s. 119–150; t e n ż e, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła wileńskiego z drugiej oraz trzeciej tercji XVIII stulecia*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 5 (2006), s. 211–246; t e n ż e, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła krakowskiego w XVIII stuleciu*, „Analecta Cracoviensia” 38–39 (2006–2007), s. 513–555; t e n ż e, *Sakry pasterzy Kościoła przemyskiego w XVIII stuleciu*, „Premisla Christiana” 12 (2006/2007), s. 131–192; t e n ż e, *Krakowskie świątynie miejscem konsekracji biskupich. Czasy najnowsze (od roku 1795)*, „Rocznik Krakowski” 73 (2007), s. 43–60; t e n ż e, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła legnickiego*, „Szkice Legnickie” 28 (2007), s. 317–328; t e n ż e, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła kieleckiego (1805/1882–2007)*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 7 (2008), s. 247–276; t e n ż e, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła tarnowskiego*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 27 (2008) nr 2, s. 97–122; t e n ż e, *Konsekracje i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła lubelskiego (1805–2007)*, „Roczniki Teologiczne” 55 (2008) z. 4, s. 49–76; t e n ż e, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji chełmińskiej w dwóch ostatnich wiekach jej istnienia (1785–1992)*, „Studia Pelplińskie” 41 (2009), s. 113–142; t e n ż e, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji mińskiej, pińskiej i drohiczyńskiej*, „Studia Teologiczne. Białystok–Drohiczyń–Łomża” 27 (2009), s. 361–395; t e n ż e, *Stan badań nad problematyką sakr biskupich XVI- i XVII-wiecznych metropolitów gnieźnieńskich (od Fryderyka Jagiellończyka do Michała Stefana Radziejowskiego)*, „Studia Gnesnensia” 23 (2009), s. 277–339; t e n ż e, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła warszawskiego (1798–2007)*, „Prawo Kanoniczne” 53 (2010) nr 1–2, s. 315–366; t e n ż e, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji wigierskiej, sejneńskiej (augustowskiej) oraz łomżyńskiej*, „Studia Teologiczne. Białystok–Drohiczyń–Łomża” 28 (2010), s. 305–342; t e n ż e, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji chełmińskiej w XVIII stuleciu*, „Studia Pelplińskie” 43 (2010), s. 107–134; t e n ż e, *Sukcesja święceń biskupich gnieźnieńskich metropolitów i ich biskupów pomocniczych z ostatniego stulecia (1910–2010)*, „Studia Gnesnensia” 24 (2010), s. 313–327; t e n ż e, *Biskupi Kaszubi w «Nowym Świecie» oraz sukcesja apostolska ich i pozostałych katolickich biskupów z Kaszub*, „Acta Cassubiana” 12 (2010), s. 213–230; *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji oraz metropolii warmińskiej w dwóch ostatnich stuleciach*, „Studia Warmińskie” 47 (2010), s. 143–168.

źródłowej, stanowiącej fundament przy zagłębianiu się we wspomnianą problematykę, jak i w ogólności przy rozwijających się badaniach propozograficznych nad episkopatem polskim z minionych stuleci (XV–XX), co piszący niniejsze słowa czynił zarówno w wyliczonych w poprzednim przypisie tekstach, jak i w szeregu edycji źródłowych². Te ostatnie odnosiły się w większości do archiwaliów, z samej natury rzeczy istniejących zazwyczaj tylko w pojedynczym egzemplarzu, zarazem rozproszonych po dziesiątkach zbiorów i kolekcji, stąd trudniejszych do ogarnięcia aniżeli prasa periodyczna, choć i ta – zwłaszcza dla stuleci XVIII oraz XIX – nie zawsze zachowała się w kompletach. Obecna publikacja bynajmniej jednak nie jest pierwszą, w której jej autor dzieli się z ogółem zainteresowanych materiałem do tytułowej problematyki, pozyskanym z tej właśnie kategorii świadectw traktujących o życiu minionych pokoleń³. W takim niemniej zakresie tudzież postaci ekscerpowany z prasy doby saskiej i stanisławowskiej oraz – w pewnym tylko wyborze – z epoki porozbiorowej zasób świadectw na temat sakr biskupów z ziem polskich z przedziału lat 1726–1900, a więc niemal dwóch wieków, nie był dotychczas prezentowany, co dodatkowo przemawia za jego opublikowaniem.

² K. R. P r o k o p, *Zapiski historyczne dotyczące biskupa Franciszka Krasińskiego i współczesnych mu wydarzeń w Polsce w tomie «Acta Episcopalia z okresu jego rządów pasterskich w diecezji krakowskiej (1572–1577)», „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”* 48 (2004), s. 183–197; t e n ż e, «*Adnotatio vitae et obitus*» biskupów Piotra Tylickiego (1616), Andrzeja Trzebickiego (1679) i Kajetana Ignacego Soltyka (1788) z krakowskich ksiąg «*Acta Episcopalia*», „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 53 (2003), s. 61–74; t e n ż e, *Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, cz. 1, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 82 (2004), s. 187–224; cz. 2, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 83 (2005), s. 285–332; t e n ż e, *Polonica w rzymskim «Protocollo consecrationum episcoporum et alia» 1565–1662 z Archiwum Watykańskiego. Sakry biskupów polskich w Wiecznym Mieście w 2. poł. XVI oraz 1. i 2. tereji XVII w.*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 49 (2005), s. 199–208; t e n ż e, *Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, cz. 3, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 84 (2005), s. 237–292; cz. 4, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 85 (2006), s. 305–377; cz. 5, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 87 (2007), s. 115–154; cz. 6, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 89 (2008), s. 343–395; cz. 7, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 91 (2009), s. 287–321; t e n ż e, *Polonica w katalogu obsady biskupstw tytularnych XVII–XIX w. z Archivio Segreto Vaticano (ASV)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 93 (2010), s. 175–209; t e n ż e, *Polonica z drugiej połowy XVII oraz z XVIII i XIX w. w zbiorze «Iuramenta fidelitatis et Professiones fidei» z Archivio Segreto Vaticano (ASV)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 93 (2010), s. 211–258; t e n ż e, *Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, cz. 8, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 94 (2010), s. 195–247; cz. 9, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 95 (2011), s. 247–304; cz. 10, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 97 (2012), s. 217332; cz. 11, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 98 (2012), s. 309–392; cz. 12, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 99 (2013) [w druku].

³ K. R. P r o k o p, *Wiadomości do biografii biskupów oraz opatów i księń z ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów z osiemnastowiecznej prasy warszawskiej doby saskiej i stanisławowskiej (1729–1795)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 86 (2006), s. 287–329; t e n ż e, «*Diario Ordinario*» oraz «*Notizie*» rzymskich drukarzy Cracas (*Chracas*) jako źródło informacji do dziejów hierarchii Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów u schyłku epoki staropolskiej», „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 90 (2008), s. 111–146.

Poniższa edycja przynosi wiadomości na temat sakr łącznie 215 hierarchów, przy czym w odniesieniu do znacznej liczby spośród uwzględnionych członków episkopatu jeszcze do niedawna w ogóle nie było wiadomo (jeśli kierować się informacjami zawartymi w literaturze przedmiotu, w tym zwłaszcza treścią życiorysów w *Polskim słowniku biograficznym*), gdzie i kiedy miały miejsce święcenia biskupie danego duchownego. Tymczasem stanowią one kluczowy moment w biografii każdego z grona następców Apostołów, którego waga doceniania jest należycie bodaj tylko przez reprezentantów nauk teologicznych, podczas gdy w przypadku historyków rzecz przedstawia się zgoła przeciwnie (jakkolwiek w jednej i drugiej grupie można wskazać wyjątki). Tyle tylko, że liturgistów, kanonistów czy eklezjologów obrzęd sakry interesuje przede wszystkim jako jeden z fundamentów konstytuujących życie wspólnoty Kościoła, a więc niejako *in genere*, nie zaś w kategoriach jednostkowego faktu, przynależącego do konkretnej biografii i wymagającego stosownych ustaleń odnośnie do czasu, miejsca tudzież innych okoliczności. W tej właśnie perspektywie na akt święceń biskupich spogląda historyk, niekoniecznie zdając sobie przy tym sprawę z wszystkich jego implikacji teologicznych, co jednak nie zamyka pola dla twórczej analizy. Może on bowiem ograniczyć się do tego, co jemu najbliższe, a więc rekonstrukcji wydarzeń z minionych stuleci w warstwie faktografii, dążąc do ustalenia wspomnianych tu już czasu, miejsca i pozostałych okoliczności, a w dalszej kolejności do poznania zachodzących związków przyczynowo-skutkowych⁴. Odniesienie się do sfery transcendentaliów nie stanowi w takim przypadku *conditio sine qua non* poprawności wyciąganych w owym względzie wniosków, jakkolwiek te ograniczają się wówczas tylko do określonego wymiaru zagadnienia, w rzeczywistości wielopłaszczyznowego⁵.

Tak też i w niniejszej edycji interesują nas wyłącznie czysto historyczne «komponenty» wydarzenia sakry biskupiej. Poniższe regesty, w których zawarte są ekscerpty z relacji prasowych, wskazać mają przede wszystkim na miejsce i czas (datę) konkretnego faktu (zdarzenia), przynosząc również – o ile tylko stosowne informacje widnieją w podstawie źródłowej – dane potrzebne dla rekonstrukcji wspomnianych wcześniej linii sukcesji święceń (przede wszystkim wskazanie na osobę głównego konsekrateura, w dalszej kolejności również na współkonsekrateurów), stopniowe narastanie zaintereso-

⁴ Przykładowo: J. M a c i e j e w s k i, *Konsekracja biskupia w XIII-wiecznej Polsce*, „Nasza Przeszłość” 105 (2006), s. 117–139; t e n ż e, *Places of Bishops' Consecration in medieval Poland*, „Acta Poloniae Historica” 94 (2006), s. 35–57.

⁵ Ogólnie na temat sakr biskupich, jako zagadnienia o charakterze kompleksowym, zob. m.in.: P. G a s p a r r i, *Tractatus canonicus de sacra ordinatione*, t. 1–2, Parisiis – Lugduni 1893, passim; G. L a p e r r i n e d'Hautpoul, *Le langage des cérémonies de l'Église*, t. 1, Rome 1904, s. 211–234; S. M a n y, *Praelectiones de sacra ordinatione*, Parisiis 1905, s. 442–445 (nr 200), 455–459 (nr 209); P. Batiffol, *La liturgie du sacre des évêques*, „Revue d'Histoire Ecclésiastique” 23 (1927), s. 733–763; G. M. v a n R o s s u m, *De essentia sacramenti ordinis. Disquisitio historico-theologica*, Romae [1928]², passim; F. M. C a p p e l l o, *De sacra ordinatione (Tractatus canonico-moralis de sacramentis*, t. 4), Taurini 1951³, passim; S. R y a n, *Episcopal Consecration – the Fulness of the Sacrament of Order*, „Irish Theological Quarterly” 32 (1965), s. 295–324; J. L é c u y e r, *Le sacrement de l'ordination. Recherche historique et théologique*, Paris 1983, passim.

wania którymi można dostrzec również w rodzimym piśmiennictwie kościelno-histerycznym (i nie tylko)⁶. Każdy regest składa się zatem z nazwiska oraz imienia konsekrowanego biskupa, miejsca i daty sakry, dalej opisu bibliograficznej relacji prasowej na temat danego wydarzenia, wreszcie informacji odnośnie do głównego konsekratora i współkonsekratorów, ewentualnie też innych, zasługujących na przytoczenie faktów – w postaci oryginalnego cytatu źródłowego. Całość materiału uporządkowana została wedle kryterium osobowego, to jest podług członków episkopatu, do których święceń materiał ów się odnosi, z zachowaniem kolejności alfabetycznej (możliwe było również uszeregowanie świadectw w porządku chronologicznym, wszakże z punktu widzenia ogółu korzystających byłoby mniej dogodnie). W tych przypadkach, gdzie w pojedynczej relacji prasowej mowa jest o sakrze więcej aniżeli tylko jednego biskupa, zastosowano system odsyłaczy, by zbytecznie nie powtarzać identycznych cytatów, czy też nie dzielić ich na fragmenty, pozbawione spójności narracji na skutek tego rodzaju zabiegu. Zdecydowana większość ekscerptów jest w języku polskim (w przypadku staropolszczyzny zasadniczo zachowano oryginalne brzmienie, w tym również obecność wtrąceń po łacinie, jak i właściwej danej epoce tytułatury), a tylko pojedyncze po włosku oraz francusku, których wszakże nie tłumaczono. Zrezygnowano z opatrywania regestów aparatem przypisów, jako że stosowne wskazania na literaturę przedmiotu tudzież na archiwalia zainteresowany czytelnik znajdzie we wspomnianych wcześniej artykułach i przyczynkach, których opis bibliograficzny widnieje powyżej.

ALBERTRANDI Jan Chrzyciel – Warszawa, 31 I 1796 • „Gazeta Warszawska” R. 1796 nr 11 (z 6 II 1796), s. 113: „Dnia 31 I odprawiła się tu solenna konsekracja J.W. J.X. Jana Albertrandego, oficjała generalnego warszawskiego, na biskupstwo zenopolitańskie, w kościele kolegiaty św. Jana. Konsekratorem był J.W. J.X. Litta, nuncjusz Świętej Stolicy, a zaś J.W.W. Jmć X. Górski, sufragan pomorski, i Jmć X. Malinowski, proboszcz Panny Maryi, biskup cynneński, asystowali zwyczajnym obrządkiem temu święceniu”.

⁶ M.in.: K. D o l a, *Sukcesja apostolska w diecezji opolskiej*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 5 (1975), s. 5–9; B. K u m o r, *Z sukcesji święceń biskupich papieża Jana Pawła II*, „Zeszyty Naukowe KUL” 22 (1979) nr 1–3, s. 147–150; H. J. K a c z m a r s k i, *Sukcesja apostolska Zbigniewa Józefa Kraszewskiego i jego związki z sukcesją święceń biskupich papieża Jana Pawła II*, [w:] *Maria vincit. Dwudziestopięćciele posługi pasterskiej księdza biskupa Zbigniewa Józefa Kraszewskiego*, Warszawa 1995, s. 75–80; t e n ż e, *Sukcesja apostolska papieża od XVI wieku do czasów najnowszych*, „Saeculum Christianum” 6 (1999) nr 1, s. 229–244; R. T. P r i n k e, *Drzewa dziedzictwa. Od archaicznej metafory do struktury informacyjnej (na marginesie zainteresowań badawczych prof. Jerzego Wislockiego)*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 25 (2001), s. 39–49; M. R ó ż a n s k i, *Sukcesja apostolska biskupów łódzkich*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 11–12 (2002–2003), s. 169–175; K. D o l a, *Linia sukcesji apostolskiej księdza biskupa Pawła Stobrawy*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 58 (2003) nr 6, s. 255–258; H. O l s z a r, *Apostolska sukcesja arcybiskupa Damiana Zimonia*, [w:] *Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 2005 (80 lat Kościoła katowickiego)*, pod red. M. J a k i m o w i c z a i K. K u k o w k i, Katowice 2004, s. 69–71.

ALEKSANDROWICZ Jan Alojzy – Warszawa, 15 X 1775 • „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 83 (z 18 X 1775), s. [1]: „Jmć X. Aleksandrowicz, oficjał nasz [warszawski], mając sobie dawniej już konferowaną koadiutorię chełmską, w niedzielę przeszłą, w kolegiacie tutejszej, [...] uroczystym obrządkiem konsekrowany jest na biskupstwo dardaneelskie przez Jmci X. Młodziejowskiego, biskupa poznańskiego i warszawskiego, kanclerza wielkiego koronnego, w asystencji Jmci X. Okęckiego, biskupa chełmskiego, koadiutora poznańskiego, oraz Jmci X. Cieciszewskiego, koadiutora kijowskiego”.

ANDRZEJEWICZ Antoni – Gniezno, 3 VIII 1890 • „Przegląd Kościelny” R. 1890 (półrocze II), s. 648; „Przegląd Katolicki” R. 1890 nr 35 (z 16/28 VIII 1890), s. 558–559; „Kurier Poznański” R. 1890 nr 178 (z 5 VIII 1890), s. [1]–[2]: „Wczoraj, tj. w dniu 3 VIII r.b., około godziny 9-ej, dzwony katedry gnieźnieńskiej zwiastowały miastu i okolicy Gniezna rozpoczęcie uroczystości konsekracji nowego sufragana gnieźnieńskiego ks. Andrzejewicza. [Obrzęd odbył się z udziałem] ks. biskupa Rednera z Chełmna [*sic!*], jako konsekrateora, i księży biskupów Janiszewskiego i Likowskiego, jako współkonsekrateorów. Ks. biskup Janiszewski był przybrany we wspaniałą kapę, która swego czasu miała służyć jako płaszcz królewski przy koronacji króla Stanisława Augusta”.

AUDZIEWICZ Antoni Franciszek – Sankt Petersburg, 7 V [25 IV st.st.] 1890 • „Przegląd Katolicki” R. 1890 nr 21 (z 10/21 V 1890), s. 328: „We środę 7 bm., jako w dniu św. Marka Ewangelisty podług starego stylu, odbyła się w Petersburgu, w kościele św. Katarzyny przy klasztorze OO. Dominikanów, konsekracja ks. Antoniego Audziewicza, biskupa wileńskiego. Ceremonie konsekuracyjne [...] rozpoczęły się o godzinie 10-ej. Aktu konsekracji dopełnił ks. Bereśniewicz, biskup diecezji kujawsko-kaliskiej, w asystencji ks. Zerra, biskupa tyraspolskiego, i ks. Baranowskiego, biskupa sufragana diecezji żmudzkiej”. [zob. także niżej **JACZEWSKI Franciszek**]

AUGUSTYNOWICZ Jakub Stefan – Lwów, 5 V 1737 • „Kurier Polski” R. 1737 nr XX, s. [2]: „Ze Lwowa, dn. 8 V. W przeszłą niedzielę odprawiła się w kościele archikatedralnym ormiańskim konsekracja Jmci X. Augustynowicza *in coadiutorem* arcybiskupstwa *ritus Armeni* przez Jmci X. kanclerza wielkiego koronnego, *in assistentia* Ichmościów XX. lwowskiego i kijowskiego sufraganów, tudzież *ad impositionem manuum* Jmci X. arcybiskupa, stryja *neo-consecrati*, i Jmci X. metropolity ruskiego”.

BAJER Andrzej Ignacy – Łowicz, 1 IV 1759 • „Gazety Polskie” R. 1759 – *Addyament* nr 14, s. [1]: „Z Łowicza, d. 3. *Aprilis*. Dnia [za]onegdajszego, to jest dnia 1-ego *praesentis*, w kościele kolegiaty tutejszej odprawiła się konsekracja Jmci X. Bajera, biskupa chełmińskiego i pomezkańskiego, którego konsekrateorem [był] Jmć X. biskup krakowski *in assistentia* Ichmościów XX. Załuskiego, biskupa drezdeńskiego, sufragana płockiego, i Riaucoura, biskupa ptolemadejskiego”.

BARANIECKI Łukasz – Lwów, 13 I 1850 • „Gazeta Lwowska” R. 1850 nr 12 (z 15 I 1850), s. [1]: „Lwów, dn. 15 I. Wczoraj odbyła się u nas uroczystość instalacji arcybiskupa osieroconej od trzech lat diecezji naszej. Ks. arcybiskup nominat Łukasz Baraniecki, po otrzymanej w dniu poprzedzającym konsekracji, wprowadzony dziś został [...] na archikatedrę arcybiskupią z wszelką okazałością przy tym akcie zwyczajną”.

BARANOWSKI Antoni – Sankt Petersburg, 6 VII [24 VI st.st.] 1884 • „Przegląd Kościelny” R. 1884/1885 nr 3 (z 17 VII 1884), s. 24: „W niedzielę 6 bm. odbyła się w Petersburgu konsekracja ks. Antoniego Baranowskiego, biskupa sufragana żmudzkiego. Aktu konsekracji dopełnił ks. biskup Kozłowski w asystencji sufraganów Lubowidzkiego i Zerra”.

BARANOWSKI Walenty – Lublin, 13 XII 1857 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1857, t. 1 (n.s.), s. 94–97: „Lublin, dn. 13 XII. [Odbyła się] uroczystość konsekracji J.W. ks. Baranowskiego, prałata archidiakona katedralnego, na biskupa sufragana lubelskiego. J.W. Wincenty Pieńkowski, biskup diecezji lubelskiej, pragnąc mieć przyjemność poświęcania osobiście przedstawionego od siebie na sufragana lubelskiego [...] prałata Baranowskiego, zaprosił – zgodnie do woli Wysokiego Rządu – na współkonsekratorów JJ.WW. biskupów diecezji kujawsko-kaliskiej, Michała Marszewskiego, i podlaskiej, Beniamina Szymańskiego. [...] W dzień oznaczony 13 XII, to jest w niedzielę III Adwentu, rozpoczął się uroczyste akt konsekracji o godzinie 10-iej [w kościele katedralnym w Lublinie, z udziałem także] J.W. Teraszkiewicza, biskupa sufragana chełmskiego”.

BENISŁAWSKI Jan – Sankt Petersburg, 8 II 1784 • „Gazeta Warszawska” R. 1783 nr 93 (z 19 XI 1783), s. [1]: „Mamy wiadomość z Petersburga, iż tameczny wspaniały kościół katolicki, dnia 18. przeszłego miesiąca, w dzień św. Łukasza Ewangelisty, [...] poświęcał Jmć X. Jan Jędrzej Archetti, arcybiskup chalcedoński, nuncjusz apostolski przy dworze warszawskim, poseł ekstraordynaryjny Piusa VI papieża do Katarzyny II, imperatorowej rosyjskiej. Nastąpić po tym także miało oddanie paliusza Jmci X. Siostrzeńcewiczowi, arcybiskupowi mohylewskiemu, tudzież konsekracja Jmci X. Benisławskiego, koadiutora tegoż arcybiskupstwa, na biskupstwo gadareńskie”. • „Gazeta Warszawska” R. 1784 nr 19 (z 6 III 1784) – *Suplement*, s. [1]: „Z Petersburga, dnia 12 II. Dnia 8 t.m. odprawiła się w tutejszym kościele katolickim uroczysta konsekracja przez Jmci X. Archetti, posła papieskiego, z dwoma współkonsekratorami, na biskupstwo gadareńskie Jmci X. Jana Benisławskiego (niegdyś jezuita), koadiutora arcybiskupstwa mohylewskiego”.

BEREŚNIEWICZ Aleksander Kazimierz – Sankt Petersburg, 27 II [15 II st.st.] 1859 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1859, t. 3 (n.s.), s. 453–454: „Dnia 15 II br., w niedzielę Sześćdziesiątnicą zwaną, w kościele parafialnym OO. Dominikanów p.w. św. Katarzyny Panny i Męczenniczki, odbył się uroczysty akt konsekracji na biskupa maksymianopolitańskiego, sufragana telszewskiego, wybranego na tę godność J.W. ks. Aleksandra Bereśniewicza. [...] Konsekwował go arcybiskup mohylewski i metropolita katolickich kościołów w Imperium Wszechrosji J.W. Wacław Żyliński, asystentami zaś: biskup jonopolitański i sufragan tyraspolski J.W. Wincenty Lipski, biskup tanejski i sufragan kamieniecki J.W. Antoni Fijałkowski, biskup wileński J.W. Adam Stanisław Krasieński [oraz] biskup platejski i sufragan mohylewski J.W. Maksymilian Staniewski”.

BIELAŃSKI Piotr – Lwów, 23 IX 1781 • „Gazeta Warszawska” R. 1781 nr 82 (z 13 X 1781), s. [2]: „Ze Lwowa, dnia 1 X. Jmć X. Jason Junosza Smogorzewski, metropolita,

[...] podług przepisów ekspediował przez kilka dni proces do konsekracji Jmci X. Piotra Bielańskiego, nominata na biskupstwo lwowskie, halickie i kamienieckie. Po zakończonym dekrete swoim, władzą metropolitalną confirmował nominację jego na biskupstwo i dzień aktowi konsekracji 23 t.m. naznaczył. Którego dnia [...] z Ichmościami XX. Walerianem Jakubem Tumanowiczem, kamaceńskim biskupem, arcybiskupstwa ormiańskiego, i Ignacym [*sic!*] Karwosieckim, biblińskim biskupem, a bakońskiego biskupstwa koadiutorami, od J.X. nominata zaproszonymi, w katedrze św. Jerzego lwowskiej, ruskiej, obrządkiem greckim katolickim tegoż J.X. Piotra Bielańskiego poświęcił na biskupa”.

BRYNK Ludwik Bartłomiej – Sankt Petersburg, 11 VIII [30 VII st.st.] 1872 [zob. niżej **KULIŃSKI Tomasz Teofil**]

BULHAK Jozafat – Warszawa, 26 IX 1790 • „Gazeta Warszawska” R. 1790 nr 78 (z 29 IX 1790) – *Suplement*, s. [1]: „Dnia 26 t.m., w tutejszej cerkwi XX. Bazylianów, odprawił się akt uroczysty (w tej stolicy przedtem niewidziany) konsekracji, czyli poświęcenia na biskupstwa obrządku ruskiego, z łacińskim zjednoczonego, to jest na biskupstwo chełmskie i bełskie J.X. Porfirego Skarbka Ważyńskiego, po razy dwa generała Zakonu Bazylikańskiego, opata żydyczyńskiego, a na biskupstwo turowskie i koadiutorię pińską J.X. Jozafata Bułhaka, Zakonu św. Bazylego Wielkiego, których obrządkiem greckim poświęcał J.X. Teodor Rostocki, arcybiskup kijowski i halicki, metropolita całej Rusi, opat kijowsko-pieczarski, Orderu św. Stanisława kawaler, z towarzyszącymi sobie współ-poświęcającymi JJ.XX. Symeonem na Młocku Młockim, prototronim metropolity całej Rusi, włodzimierskim i brzeskim litewskim biskupem, Orderu św. Stanisława kawalerem, i Stefanem Lewińskim, koadiutorem z następstwem i administratorem generalnym biskupstwa łuckiego i ostrońskiego”.

BURZYŃSKI Adam Prosper – Warszawa, 19 III 1820 • „Gazeta Warszawska” R. 1820 nr 24 (z 21 III 1820) – *Dodatek*, s. 605: „Dnia 19 III r.b., u OO. Reformatorów w Warszawie, odbyła się okazała uroczystość konsekracji J.W. Prospera Burzyńskiego, biskupa sandomierskiego [...]. Konsekratorem był J.W. Szczepan Hołowczyc, arcybiskup warszawski, prymas i senator Królestwa Polskiego, przy asystencji J.WW. biskupów Prażmowskiego, plockiego, [i] Lewińskiego, podlaskiego”.

BUTRYMOWICZ Adrian – Warszawa, 22 IV 1792 • „Korespondent Warszawski” R. 1792 nr 1 (z 3 V 1792), s. 6: „Dnia 22 IV wziął święcenia na biskupstwa miasta Kalaminy J.X. Butrymowicz, sufragan metropolity, u XX. Bazylianów, a dnia 29 t.m. J.X. Pałuski [*sic!*] na biskupstwo adrateńskie w kościele PP. Sakramentek. Pierwszego konsekratorem był J.X. metropolita, drugiego J.X. Cieciszowski, biskup kijowski. Współkonsekratorami zaś obu JJ.XX. Przedwojewski, bolineński, i Malinowski, cynneński, biskupi”.

BYKOWSKI Mikołaj – Warszawa, 5 XI 1786 • „Gazeta Warszawska” R. 1786 nr 89 (z 8 XI 1786), s. [4]: „W przeszłą niedzielę, w kościele tutejszym PP. Sakramentek, odprawiła się konsekracja J.X. Bykowskiego na biskupstwo troadyskie”. • „Gazeta War-

szawska” R. 1786 nr 89 (z 8 XI 1786) – *Dodatek*: „Na dniu 5 t.m. oprawiła się w kościele PP. Sakramentek solenna konsekracja na biskupstwo Jmci X. Bykowskiego, biskupa troadyskiego [...]. Konsekratorem był Jmć X. Kossakowski, biskup inflancki, a współkonsekratorami Jmć X. Naruszewicz, koadiutor smoleński, i Jmć X. Malinowski, sufragan miednicki”.

CHMIELEWSKI Tomasz – Warszawa, 19 XI 1837 • „Kurier Warszawski” R. 1837 nr 309 (z 20 XI 1837), s. 1493: „Obrzęd konsekracji J.W. J.X. Tomasza Chmielewskiego, prałata katedralnego plockiego, na biskupa gracjanopolitańskiego, sufragana warszawskiego, wczoraj w kościele Św. Krzyża odbytym został. Konsekratorem był J.W. J.X. Choromański, arcybiskup warszawski, współkonsekratorami [biskupi] J.W.W. J.XX. Pawłowski, plocki, i Tomaszewski, kaliski”.

CHOROMAŃSKI Stanisław – Warszawa, 8 II 1829 • „Gazeta Warszawska” R. 1829 nr 39 (z 10 II 1829), s. 345 • „Kurier Warszawski” R. 1829 nr 38 (z 9 II 1829), s. 151: „Dnia onegdajszego, w kościele Św. Krzyża, odbył się obrzęd konsekracji J.W. J.X. Stanisława Choromańskiego, na biskupa adrażyjskiego, a sufragana diecezji augustowskiej. Konsekwował go J.W. J.X. Mikołaj Manugiewicz, biskup augustowski, senator Królestwa Polskiego, asystowali zaś J.W. J.X. Adam Prażmowski, biskup plocki, i J.W. J.X. Marcecin Dzięcielski, biskup lubelski, senatorowie”.

CIECISZOWSKI (CIECISZEWSKI) Kasper Kazimierz – Warszawa, 8 X 1775 • „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 81 (z 11 X 1775), s. [1]–[2]: „W przeszłą niedzielę, w tutejszej kolegiacie [w Warszawie] odprawiła się uroczysta na biskupstwo tebestańskie konsekracja Jmci X. Gaspara Cieciszewskiego, koadiutora biskupstwa kijowskiego. Konsekratorem był Jmć X. Młodziejowski, biskup poznański i warszawski, asystentami zaś Jmć X. Okęcki, biskup chełmski, koadiutor poznański, tudzież Jmć X. Wodziński, biskup smoleński”.

CYBICHOWSKI Józef – Poznań, 27 X 1867 • „Tygodnik Katolicki” R. 1867 nr 44 (z 1 XI 1867) – *Dodatek*, s. 484: „Poznań, dn. 31 X. W przeszłą niedzielę arcybiskup [archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej] odbył konsekrację biskupa, ks. Józefa Cybichowskiego, kanonika metropolitalnego i regensa seminarium gnieźnieńskiego. Dwóch biskupów, ks. Stefanowicz, sufragan poznański, i ks. Włodarski, sufragan wrocławski, asystowało elektowi podczas tego uroczystego obrzędu [...]. Od konsekracji św. arcybiskupa Przyłuskiego, która w teże archikatedrze się odbyła, a więc od 22 lat, Poznań podobnej ceremonii nie widział”.

CZARTORYSKI Teodor Kazimierz – Warszawa, 8 III 1739 • „Kurier Polski” R. 1739 nr CXIII, s. [2]: „Z Warszawy, dn. 11 III. W przeszłą niedzielę, w kościele kolegiaty tutejszej św. Jana, odprawiła się konsekracja Xiążęcia Jmci nominata na biskupstwo poznańskie. *Ceremonias* konsekracji *peregiti* Jmć X. nuncjusz [apostolski]. *Assistentes consecrantis* byli Jmć X. Załuski, biskup łucki, kanclerz wielki koronny, i Jmć X. Grabowski, biskup chełmiński”.

CZYŻEWSKI Ignacy Stanisław – Warszawa, 6 VIII 1820 • „Gazeta Warszawska” R. 1820 nr 100 (z 11 VIII 1820), s. 1701: „Dn. 6 bm., w kościele PP. Wizytek w Warszawie, odbył się uroczysty obrządek konsekracji J.W. Ignacego Czyżewskiego, biskupa augustowskiego. Konsekratorem był J.W. Prażmowski, biskup płocki [...]; asystowali J.W. Lewiński, biskup podlaski, [...] i J.W. Dzieścielski, sufragan kaliski”.

DEKERT Jan – Warszawa, 16 I 1859 • „Kurier Warszawski” R. 1859 nr 15 (z 5/17 I 1859), s. 69: „Wczoraj, to jest w niedzielę drugą po Trzech Królach, w kościele metropolitalnym św. Jana w Warszawie, J.W. J.X. Jan Dekert, prałat dziekan metropolitalny warszawski, został konsekrowany na biskupa halikarnaskiego, sufragana archidiecezji warszawskiej, przez J.W. J.X. Fijałkowskiego, arcybiskupa metropolitę warszawskiego, w asystencji J.W. J.X. Michała Marszewskiego, biskupa diecezji kujawsko-kaliskiej, oraz J.W. J.X. Beniamina Szymańskiego, w przytomności administratora diecezji płockiej J.X. Myślińskiego i prałata diecezji sandomierskiej J.X. Juszyńskiego”. • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1859, t. 3 (n.s.), s. 203–205: „Warszawa. Dnia 16 I br. w kościele metropolitalnym św. Jana odbyła się konsekracja J.W. ks. Jana Dekerta, prałata dziekana kapituły metropolitalnej warszawskiej, na biskupa Halikarnasu *in partibus* i sufragana warszawskiego. Konsekratorem był J.W. ks. Fijałkowski, arcybiskup metropolia warszawski, a współkonsekratorami: JJ.WW. Michał Marszewski, biskup diecezji kujawsko-kaliskiej, i Beniamin Szymański, biskup diecezji podlaskiej”.

DEMBOWSKI Antoni Sebastian – Warszawa, 9 VI 1737 • „Kurier Polski” R. 1737 nr XXIV, s. [4]: „W przeszłą niedzielę święteczną odprawił się tu [w Warszawie] akt konsekracji Jmci X. Dembowskiego, biskupa płockiego, *consecrante* Jmci X. biskupa poznańskiego, tudzież *assistentibus* Jmci X. biskupa kamienieckiego i Jmci X. sufragana łuckiego”.

DEMBOWSKI Jan – Wolbórz, 5 XI 1775 • „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 90 (z 11 XI 1775), s. [2]: „Z Wolborza, dn. 9 XI. W kościele tutejszej kolegiaty odprawiła się zwyczajnymi obrządkami dnia 5 t.m. uroczysta konsekracja Jmci X. Jana Dembowskiego, biskupa koadiutora kamienieckiego [...]. Funkcję konsekratora sprawował Jmć X. Ostrowski, biskup kujawski [...], któremu asystowali Ichmościowie XX. Kozierowski, biskup adrateński, administrator archidiecezji gnieźnieńskiej, i Dembowski, biskup lambezytański, sufragan i oficjał kujawski, a stryj pomienionego Jmci X. koadiutora kamienieckiego”.

DEMBOWSKI Mikołaj – Warszawa, 7 X 1742 • „Kurier Polski” R. 1742 nr CCCV, s. [2]: „Z Warszawy, dn. 10 X. W przeszłą niedzielę akt konsekracji Jmci X. Dembowskiego, biskupa kamienieckiego, *solenni ritu* odprawował się w kościele Św. Krzyża XX. Misjonarzy. Konsekratorem był Jmć X. biskup płocki, *conconsecratores assistentes* Ichmościowie XX. kujawski i płocki sufragani”.

DINDER Juliusz – Wrocław, 30 V 1886 • „Przegląd Kościelny” R. 1885/1886 nr 49 (z 3 VI 1886), s. 390–391: „Konsekracja ks. arcybiskupa dr. Juliusza Dindera [odbyła się] dn. 28. [*sic!*] zeszłego miesiąca we Wrocławiu, [dokąd] z Gniezna wyjechali na kon-

sekrację ks. biskup Cybichowski, oficjałowie ks. kanonik Korytkowski i ks. prałat Likowski, radca ordynariatu ks. prałat Maryański, ks. proboszcz Lozerez i ks. kanonik Kraus. [Konsekratorem był] pasterz diecezji wrocławskiej, ks. biskup Herzog, [zaś drugim współkonsekratorem] ks. biskup Gleich”. • „Kurier Poznański” R. 1886 nr 124 (z 1 VI 1886), s. [1]: „W roku 1858 pospieszył śp. ks. arcybiskup Przyłuski, aby – jako następca metropolitów gnieźnieńskich – razem ze śp. księciem biskupem Försterem dokonać konsekracji [...] biskupa sufragana wrocławskiego Bogedaina. Obie archidiecezje nasze były z pewnością wołały, gdyby następca księcia biskupa Henryka [Förstera], wywzajemniając się za przysługę oddaną Wrocławowi, mógł był w archikatedrze poznańskiej dokonać wspianiałego aktu, jaki się wczoraj odbył w katedrze nadodrzańskiej stolicy. [...] Inaczej się jednak stało z przyczyn niezależnych od ks. arcybiskupa nominata, który [podażył] do Wrocławia, [gdzie] w dniu 30 V r.b. [odbyła się jego] konsekracja [z udziałem] ks. biskupa dra Gleicha, sufragana wrocławskiego, i ks. biskupa dra Cybichowskiego, sufragana gnieźnieńsko-poznańskiego [*sic!*], jako biskupów współkonsekratorów”.

DOWGIAŁŁO-ZAWISZA Stanisław Kazimierz – Warszawa, 19 VII 1744 • „Kurier Polski” R. 1744 nr CCCLXXXVIII, s. [1]: „Z Warszawy, dn. 22 VII. W przeszłą niedzielę w kościele Św. Krzyża XX. Misjonarzy Królestwo Ichmościowie, tudzież Królewicze Ichmościowie znajdowali się na nabożeństwie, gdzie Xiążę Jmć kardynał biskup krakowski Jmci X. Dowgiałłę Zawiszę na sufraganię inflancką *solemni ritu* konsekrował”.

DUNAJEWSKI Albin – Kraków, 8 VI 1879 • „Czas” R. 1879 nr 130 (z 8 VI 1879), s. 1–2; „Przegląd Katolicki” R. 1879 nr 25 (z 7/19 VI 1879), s. 411–412 „Wiadomości Kościelne” R. 1879 nr 12 (z 7 VI 1879), s. 95: „Konsekracja ks. biskupa Dunajewskiego naznaczona została na dzień Przenajświętszej Trójcy, tj. niedzielę 8 VI. Obrzędu tego dokona, jako konsekrator, nuncjusz apostolski w Wiedniu, arcybiskup Jacobini; asystentami będą ks. biskup Stupnicki z Przemyśla i ks. Gruscha, biskup połowy z Wiednia. Ceremonia ta odbędzie się w kościele archiprezbiteralnym Najświętszej Maryi Panny, gdyż w katedrze na Wawelu restauruje się obecnie wielki ołtarz”.

DUNIN (DUNIN-SULGUSTOWSKI) Marcin – Gniezno, 11 VII 1831 • „Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego” R. 1831 nr 161 (z 15 VII 1831), s. 832; „Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego” R. 1831 nr 165 (z 20 VII 1831), s. 853–854: „Z Gniezna, dn. 11 VII. Miasto tutejsze [...] miało szczęście być dnia wczorajszego świadkiem dawno już upragnionej uroczystości. J.W. J.X. Marcin Dunin, [...] do rządów Kościoła tej tu prowincji powołany [...], w dniu wczorajszym przez J.W. biskupa Siemieńskiego, dotychczasowego archidiecezji gnieźnieńskiej administratora [...], na arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego uroczyste konsekrowany został”.

FELIŃSKI Zygmunt Szczęsny – Sankt Petersburg, 26 I [14 I st.st.] 1862 • „Kurier Warszawski” R. 1862 nr 25 (z 20 I/1 II 1862), s. 133: „W przeszłą niedzielę, dnia 26 I, odbyła się w St. Petersburgu konsekracja ks. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego na arcybiskupa warszawskiego”. • „Kurier Warszawski” R. 1862 nr 27 (z 23 I/4 II 1862), s. 145:

„Konsekracja nowego arcybiskupa i obrządek włożenia nań paliusza dokonane zostały w niedzielę 14/26 I, o godzinie 11-ej z rana, w kościele św. Jana Jerozolimskiego (w Korpusie Paziów), przez metropolitę kościołów rzymsko-katolickich w Cesarstwie ks. Wacława Żylińskiego, w asystencji biskupów sufraganów diecezji: mohylewskiej Staniewskiego, telszewskiej Bereśniewicza i warszawskiej hr. Platera”. • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1862, t. 9 (n.s.), s. 332–333: „Z Petersburga. W murach kościoła Maltańskiego dnia 26 I [...] odbył się podwójny akt uroczysty: naprzód konsekracji J.W. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego na arcybiskupa warszawskiego, a po wtóre włożenie paliusza na nowo pokonsekrowanego arcybiskupa. Obrzęd ten święty podwójny spełnił arcypasterz tutejszy J.W. Żyliński, arcybiskup mohylewski, [...] w asystencji biskupa sufragana łowickiego J.W. Platera, przybyłego z Królestwa [Kongresowego], biskupa sufragana mohylewskiego J.W. Staniewskiego i biskupa sufragana żmudzkiego J.W. Bereśniewicza”.

FIJAŁKOWSKI (FIAŁKOWSKI) Antoni – Sankt Petersburg, 24 X [12 X st.st.] 1858 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1858, t. 2 (n.s.), s. 674–675: „Petersburg. W dniu 12/24 X, w kościele parafialnym św. Katarzyny na Prospeckie Newskim, odbyło się poświęcenie na biskupa tanazyjskiego J.W. ks. Antoniego Fijałkowskiego, infulata ołyckiego, stałego członka Rzymsko-Katolickiego Kolegium Duchownego, niegdyś rektora Akademii Duchownej w Wilnie, obecnie mianowanego sufraganiem diecezji kamienieckiej. Konsekratorem był J.W. ks. arcybiskup metropolita mohylewski Wacław Żyliński, asystentami biskupi J.W. ks. Adam Wojtkiewicz i J.W. ks. Wincenty Lipski, sufragan tyraspolski”.

FIJAŁKOWSKI Antoni Melchior – Włocławek, 15 V 1842 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1842, t. II, s. 594: „Dnia 15 V, w pierwszy dzień Zielonych Świąt, odbył się w katedrze [diecezji] kujawsko-kaliskiej, w mieście Włocławku, obrzęd poświęcenia na biskupa hermopolitańskiego, sufragana plockiego, J.W. Antoniego Fijałkowskiego, prałata katedry wspomnianego kościoła. Konsekratorem był J.W. Pawłowski, biskup plocki, w asystencji J.W. Tomaszewskiego, biskupa kaliskiego, i biskupa sufragana Goldtmana”.

GALECKI Antoni – Rzym, 19 X 1862 • „Czas” R. 1862 nr 253 (z 4 XI 1862), s. 2; „Giornale di Roma” R. 1862 nr 243 (z 24 X 1862), s. 973: „Domenica, 19. di questo mese, in S. Maria dell’Anima, della Nazione Teutonica, l’Eminentissimo e Reverendissimo Signor cardinale di Reisach, visitatore apostolico di quella chiesa, consacrò vescovo Monsignor Antonio Galecki, della Santità di Nostro Signore nel Concistorio dei 25. trascorso Settembre preconizzato alla Sede di Amatunta *in partibus*. Per tal circostanza l’Eminentissimo porporato si porto a quelle chiesa in treno nobile, e vi fu ricevuto da Monsignor Gessner, rettore, e dai sacerdoti tedeschi, che là officiano. L’Eminentissimo compì la sacra cerimonia coll’assistenza degl’Illustrissimi e Reverendissimi Monsignore Nobili-Vitelleschi, arcivescovo di Seleuzia, e Monsignore Celesia, dei Benedettini-Cassinensi, vescovo di Patti. Sua Eccellenza il Signor barone de Bach, ambasciatore straordinario e plenipotenziario di Sua Maestà Imperiale Reale Austriaca, con tutti gli

adetti all'Imperiale Reale Ambasciata Austriaca, nonchè molti prelati e distinti personaggi, assisterono alla sacra augusta funzione”.

GARNYSZ Maciej Grzegorz – Wolbórz, 3 III 1776 • „Gazeta Warszawska” R. 1776 nr 21 (z 13 III 1776), s. [1]–[2]: „W przeszłą niedzielę odprawiła się w kolegiacie tutejszej [w Wolborzu] konsekracja na biskupstwo larandeńskie Jmci X. Macieja Garnysza, proboszcza katedry kujawskiej, a sufragana pomorskiego, który poświęcony został na dostojność biskupią przez Jmci X. Ostrowskiego, biskupa kujawskiego, [...] w asystencji Ichmościów XX. Kozierowskiego, adrateńskiego, i Przedwojewskiego, bolineńskiego, biskupów”.

GAWROŃSKI Andrzej – Wiedeń, 25 XI 1804 • „Gazeta Krakowska” R. 1805 nr 4 (z 13 I 1805), s. 37: „Z Wiednia, 5 I. Dnia 25 XI roku zeszłego był w tutejszym metropolitalnym kościele św. Szczepana konsekrowany na biskupa X. Jędrzej Gawroński, bywszy zachodnio-galicyski rządowy radca, kanonik i kanclerz kapituły krakowskiej, mianowany od Jego Cesarsko-Królewskiej Apostolskiej Mości biskupem krakowskim [...], przez tutejszego Xięcia arcybiskupa hrabiego Hohenwarta. Asystowali tej uroczystości [...] hrabia Fenzi, biskup Korfu, i tutejszy sufragan hrabia Arzt”.

GEMBART Józef – Warszawa, 20 XI 1814 • „Kurier Litewski” R. 1814 nr 95 (z 28 XI st.st.), s. [5]: „Warszawa, dn. 20 XI. Dnia tegoż w kościele XX. Misjonarzy odprawiła się uroczysta konsekracja na biskupa pataryńskiego J.W. J.X. Józefa Gembarta, sufragana, prymicera metropolitalnego i oficjała generalnego gnieźnieńskiego. [...] Celebrował J.O. Xiążę arcybiskup gnieźnieński; współkonsekratorami byli J.WW. biskupi lubelski i wigierski. Odbył się [ten] akt religijny w obecności J.W. Feliksa Lewińskiego, biskupa eretryjskiego, administratora diecezji kujawskiej, [i] J.W. Zambrzyckiego, biskupa, wiceadministratora diecezji warszawskiej”.

GIEDROYĆ Józef Arnulf – Warszawa, 19 VI 1791 • „Gazeta Warszawska” R. 1791 nr 50 (z 22 VI 1791), s. [2]: „W przeszłą niedzielę, w kościele Św. Krzyża XX. Misjonarzy [w Warszawie], odprawiła się uroczyste konsekracja na biskupstwo orchozieńskie Xiążęcia Jmci Józefa Michała [*sic!*] Giedroycia, koadiutora biskupstwa i archidiakona prałata żmudzkiego. Konsekratorem był Xiążę Jmć Stefan Giedroyć, biskup żmudzki, współkonsekratorami J.X. Naruszewicz, biskup łucki i brzeski, i J.X. Kossakowski, biskup inflancki, nominat koadiutor biskup wileński”.

GIEDROYĆ Szymon – Sankt Petersburg, 13 V [1 V st.st.] 1812 • „Kurier Litewski” R. 1812 nr 40 (z 18 V st.st. [30 V] 1812), s. [1]: „Z Petersburga, dn. 8 V. W tutejszym kościele katolickim Xiążę Giedroyć, nominat biskup, dnia 1-ego terażniejszego miesiąca poświęcony został na biskupa landramiteńskiego i sufragana żmudzkiego”.

GLAZER Jakub – Przemyśl, 23 X 1887 • „Gazeta Lwowska” R. 1887 nr 243 (z 25 X 1887), s. 3: „Konsekracja ks. dra Glazera na biskupa sufragana diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego odbyła się przedwczoraj w sposób uroczysty podług przepisanego pontyfikału. W solennym tym akcie kościelnym brali udział: arcybiskupi lwowscy Morawski i Isakowicz, biskupi przemyscy Solecki i Stupnicki, biskup sufragan ks. Puzyna,

dalej kanonicy: ks. Lewicki ze Lwowa, ks. Pelczar z Krakowa, wszyscy kanonicy przemyscy obrządku łacińskiego, kanonicy przemyscy obrządku greckiego. [...] Konsekracji dokonał ks. biskup Solecki”. • „Przegląd Kościelny” R. 1887 (półrocze II), s. 818–819: „Dnia 23 bm. odbyła się w kościele katedralnym w Przemyślu konsekracja ks. Jakuba Glazera, tytularnego biskupa w Gabali [...] i sufragana przemyskiego. Konsekratorem był ks. biskup Solecki, asystentami ks. biskup Łobos i ks. Stupnicki, biskup przemyski rytu greckiego; nadto obecny był ks. biskup Puzyra”.

GOLDTMANN Józef Joachim – Warszawa, 18 XI 1838 • „Kurier Warszawski” R. 1838 nr 309 (z 19 XI 1838), s. 1481: „Wczoraj, wobec członków Rady Administracyjnej i Rady Stanu, [...] licznego zebrania duchowieństwa oraz ludu napelniającego kościół Św. Krzyża, odbył się obrzęd konsekracji na biskupa karystyńskiego J.W. J.X. Józefa Joachima Goldmana, archidiakona katedry kujawsko-kaliskiej [...], a teraz sufragana diecezji kujawsko-kaliskiej. [Konsekratorem był] J.W. J.X. biskup kujawsko-kaliski Tomaszewski, [...] a współkonsekratorami JJ.WW.XX. Pawłowski, biskup płocki, i Chmielewski, biskup sufragana i administrator archidiecezji warszawskiej”.

GOŁASZEWSKI Antoni – Lwów, 15 X 1786 • „Gazeta Warszawska” R. 1786 nr 85 (z 25 X 1786) – *Suplement*, s. [1]–[2]: „Ze Lwowa, dn. 20 X. Dnia 15 t.m. odprawiła się tu uroczysta konsekracja J.X. Antoniego Gołaszewskiego na biskupstwo przemyskie. Konsekratorem był J.X. Kicki, arcybiskup lwowski, a współkonsekratorami J.X. Tumanowicz, arcybiskup ormiański, i J.X. Sierakowski, biskup sufragana przemyski”.

GOŁASZEWSKI Jan Klemens – Warszawa, 5 III 1809 • „Gazeta Warszawska” R. 1809 nr 19 (z 7 III 1809) – *Dodatek*, s. 341: „Z Warszawy, 6 III. Na dniu wczorajszym Najjaśniejsze Królestwo Ichmościowie wraz z całym dworem słuchali mszy św. w kościele kolegiaty [*sic!*] św. Jana, gdzie w tym dniu konsekrowany był na biskupstwo wigierskie Jmć X. Gołaszewski przez Jaśnie Oświeconego Xiążęcia arcybiskupa gnieźnieńskiego, sprawującego ten obowiązek w asystencji biskupów poznańskiego i cyneńskiego [*sic!*]”.

GRABOWSKI Adam Stanisław – Warszawa, 16 VIII 1733 [zob. niżej **Moszyński Konstantyn**]

GUTKOWSKI Jan Marceł – Warszawa, 1 X 1826 • „Gazeta Warszawska” R. 1826 nr 159 (z 6 X 1826), s. 2330–2331 • „Kurier Warszawski” R. 1826 nr 234 (z 2 X 1826), s. 1007: „Dnia 1 bm., w kościele metropolitalnym Św. Jana [w Warszawie], odbył się obrzęd konsekracji J.W. J.X. Marcelego Gutkowskiego na biskupa podlaskiego. Konsekrował J.W. J.X. Skarszewski, arcybiskup, prymas, a współkonsekratorami byli: J.WW. Manugiewicz, biskup augustowski, i Lewiński, sufragana podlaski”.

GUTOWSKI Wawrzyniec – Warszawa, 10 V 1829 • „Kurier Warszawski” R. 1829 nr 132 (z 17 V 1829), s. [1]; „Gazeta Warszawska” R. 1829 nr 134 (z 19 V 1829), s. 1236: „W zaprzeszłą niedzielę, to jest dnia 10 bm., w kościele tutejszym XX. Misjonarzy odbył się obrzęd konsekracji J.W. J.X. Wawrzyńca Gutowskiego, prałata w katedrze płockiej, archidiakona dobrzyńskiego, proboszcza gąsewskiego, na biskupa gerazeńskiego *in partibus*, sufragana diecezji płockiej. Konsekratorem był J.W. J.X. Prażmowski, bi-

skup płocki, a współkonsekratorami J.W.W. J.XX. Dzieścielski, biskup lubelski, i Pawłowski, biskup administrator diecezji płockiej”.

Gzowski Franciszek – Wilno, 29 XII 1782 • „Gazeta Warszawska” R. 1783 nr 5 (z 15 I 1783) – *Suplement*, s. [1]: „Z Wilna, dnia 4 I. W przeszłą niedzielę, to jest dnia 29 XII, Xiażę Jmć pasterz nasz [...] w kościele tutejszym akademickim konsekrował Ichmościów XX. Toczyłowskiego, kanonika, oficjała generalnego wileńskiego, na biskupstwo bellineńskie i sufraganię wileńską, [oraz] Gzowskiego, kanonika i surogata wileńskiego, na biskupstwo tespieńskie i sufraganię trocką. Współkonsekratorami byli JJ.XX. Zienkowicz, biskup ariopolitański, i Wołczacki, biskupa tomasseński”.

HOLLAK Józef – Sankt Petersburg, 27 V [15 V st.st.] 1883 • „Przegląd Katolicki” R. 1883 nr 24 (z 2/14 VI 1883), s. 386: „Konsekracja ks. biskupa Józefa Hollaka odbyła się [w Sankt Petersburgu] w niedzielę IV po Wielkanocy, dnia 15/27 V. Konsekrował [go] biskup lubelski Kazimierz Wnorowski, kolega akademicki nowego księdza biskupa, [natomiast] asystentami byli biskupi wileński Hryniewicki i łucko-żytomierski Kozłowski. Obrzędowi asystował również biskup-nominat Zerr, przed kilkoma dniami przybyły do Petersburga”.

HOŁOWCZYC Szczepan – Warszawa, 6 VI 1819 • „Gazeta Warszawska” R. 1819 nr 46 (z 8 VI 1819), s. 1123: „Dnia 6 bm. odprawiła się konsekracja w kościele metropolitalnym w Warszawie J.W. J.X. Szczepana Hołowczyca, administratora generalnego archidiecezji warszawskiej, na biskupstwo sandomierskie [...]. Konsekrował go J.W. J.X. Prażmowski, biskup płocki, senator Królestwa; asystowali w czasie konsekracji J.W. J.X. biskup Zambrzycki i J.W. J.X. biskup Ostrowski, sufragan łowicki”.

HORAIN Aleksander – Warszawa, 9 III 1732 • „Kurier Polski” R. 1732 nr CXVI, s. 494: „Z Warszawy, dn. 12 III. W przeszłą niedzielę odprawiła się tu w kościele parochialnym Św. Krzyża konsekracja Jmci X. Horaina, archidiacona wileńskiego, proboszcza żmudzkiego, na sufraganię żmudzką. Konsekratorem był Jmć X. nuncjusz wspólny z Jmcią X. biskupem kamienieckim i Jmcią X. Rostkowskim, sufraganem łuckim”.

HRYNIEWICKI Karol – Sankt Petersburg, 7 V [25 IV st.st.] 1883 • „Przegląd Kościelny” R. 1883/1884 nr 1 (z 5 VII 1883), s. 7; „Przegląd Katolicki” R. 1883 nr 21 (z 12/24 V 1883), s. 333–335: „Konsekracja ks. biskupa Hryniewickiego odbyła się w poniedziałek dn. 7 V (25 IV), jako w dzień, w którym Kościół katolicki w Cesarstwie Rosyjskim, według starego stylu święta obchodzący, święcił św. Marka Ewangelistę. [...] Uroczysty ten akt odbył się w kościele św. Katarzyny [w Sankt Petersburgu] na Newskim Prospecie. [...] Biskupem konsekratorem był arcybiskup metropolita warszawski, ks. Wincenty Teofil Popiel, zaś biskupami asystentami księża biskupi kujawsko-kaliski Beřeńiewicz i kielecki Kuliński”.

HYLZEN Jerzy Mikołaj – Warszawa, 13 II 1746 • „Kurier Polski” R. 1746 nr CCCCLXXX, s. [1]–[2]: „Z Warszawy, dn. 16 II. W niedzielę [przeszłą] odprawił się tu u Św. Krzyża akt konsekracji Jmci X. Jerzego Mikołaja z Eklow Hylzena, pisarza przeszłego Wielkiego Księstwa Litewskiego, na biskupstwo smoleńskie przez Jmci X.

kanclerza wielkiego koronnego. *Conconsecrantes* byli Ichmościowie XX. Dębowski, biskup, i Załuski, sufragan, płoccy”.

ISAKOWICZ Izaak Mikołaj – Lwów, 27 VIII 1882 • „Wiadomości Kościelne” R. 1882 nr 18 (z 2 IX 1882), s. 137–139; „Gazeta Lwowska” R. 1882 nr 196 (z 28 VIII 1882), s. 3–4: „Uroczystość konsekracyjna arcybiskupa obrządku ormiańskiego rozpoczęła się wczoraj rano o godzinie 9-tej. Wśród wielkiego natłoku publiczności został nowo mianowany arcybiskup ks. Izaak Isakowicz wprowadzony do kościoła katedralnego obrządku ormiańskiego. Aktu konsekracji dokonał ks. biskup krakowski Dunajewski. Asystentami przy tej ceremonii byli: ks. biskup obrządku łacińskiego Morawski i obrządku grecko-katolickiego ks. biskup Sylwester Sembratowicz. Obecny był także biskup przemyski obrządku grecko-katolickiego ks. Stupnicki”.

IWASZKIEWICZ Jerzy – Sankt Petersburg, 30 VI [18 VI st.st.] 1872 [zob. niżej **KUŁIŃSKI Tomasz Teofil**]

JACHIMOWICZ Grzegorz – Lwów, 21 XI 1841 • „Gazeta Lwowska” R. 1841 nr 138 (z 23 XI 1841), s. 891: „Na dniu 21 bm. odprawił się w archikatedralnej cerkwi u św. Jerzego [we Lwowie] obrzęd poświęcenia na biskupstwo pompejopolitańskie *in partibus* J.X. Grzegorza Jachimowicza, filozofii i teologii doktora, bywszego profesora religii na Wydziale Filozoficznym przy Wszechnicy Lwowskiej, wysłużonego dziekana tegoż Wydziału, później scholastyka, kustosza metropolitalnego, nareszcie rektora Seminarium Generalnego obrządku grecko-katolickiego, na sufragana metropolii halickiej przeznaczonego. Akt konsekracji odprawił J.X. Michał Lewicki, metropolita halicki, arcybiskup ruski lwowski [...], w obecności i za współdziałaniem J.X. Franciszka de Paula Pischtek, arcybiskupa lwowskiego łacińskiego obrządku [...], prymasa Królestw Galicji i Lodomerii, [oraz] J.XX. Samuela Stefanowicza, arcybiskupa lwowskiego ormiańskiego, Jana Snigurskiego, biskupa przemyskiego ruskiego, i Franciszka Ksawerego Zachariasiewicza, biskupa przemyskiego łacińskiego obrządku, tudzież w przytomności dwóch infułatów oraz prałatów kapituły łacińskiej, opata żółkiewskiego obrządku grecko-katolickiego, kapituły metropolitalnej i licznego duchowieństwa”.

JACZEWSKI Franciszek – Sankt Petersburg, 18 V [6 V st.st.] 1890 • „Przegląd Katolicki” R. 1890 nr 23 (z 24 V/5 VI 1890), s. 361–362: „Zakończyły się uroczystości konsekracyjne w Petersburgu. [...] Pierwszą z konsekracji była [sakra] ks. Antoniego Audziejewicza, biskupa wileńskiego, która przypadła w dzień św. Marka Apostoła i Ewangelisty, tj. 25 IV st.st.; druga z kolei – ks. Ludwika Zdanowicza, biskupa tytularnego Dionizjady – odbyła się w niedzielę V po Wielkanocy, tj. 11 V; we wtorek zaś następny, jako w dzień śś. Apostołów Filipa i Jakuba st.st., 1(13) V, dopełniona została konsekracja ks. Michała Nowodworskiego, biskupa płockiego, i nareszcie 18 V, w niedzielę VI po Wielkanocy, konsekracja ks. Franciszka Jaczewskiego, biskupa lubelskiego. Wszystkie pomienione konsekracje odbyły się, jak i lat dawniejszych, w kościele św. Katarzyny przy klasztorze OO. Dominikanów na Newskim Prospekie. Aktu konsekracji rzeczonych biskupów dopełnił ks. Aleksander Bereśniewicz, biskup kujawsko-kaliski, w asystencji ks. Antoniego Zerra, przedtem sufragana, a teraz nowo mianowanego biskupa ty-

raspolskiego, i ks. Antoniego Baranowskiego, biskupa sufragana żmudzkiego – z tą tylko różnicą, iż w czasie dwóch ostatnich konsekracji brali udział w asystencji poprzednio już wyświęceni biskupi i z tego też względu ostatnie konsekracje odbyły się z większą od pierwszych okazałością”.

JANOWSKI Florian Amand – Lwów, 13 VIII 1786 • „Gazeta Warszawska” R. 1786 nr 65 (z 16 VIII 1786) – *Dodatek*: „Dnia 13. *praesentis* J.W. Jmć X. de Kitki Kicki, arcybiskup metropolita Królestwa Galicji i Lodomerii, odprawił w swojej archikatedrze konsekrację J.W. Jmci X. Amanda Floriana Janowskiego, opata tyńieckiego, na świeżo erygowane biskupstwo tarnowskie. [...] Za konkonsekratorów przybrani byli J.WW. Ichmościowie XX. Tumanowicz, arcybiskup ormiański, i Bielański, biskup lwowski rytu greckiego” • „Gazeta Warszawska” R. 1786 nr 67 (z 23 VIII 1786) – *Suplement*, s. [1]: „Ze Lwowa, dn. 14 VIII. Odprawiła się wczoraj w tutejszej archikatedrze na świeżo erygowane biskupstwo tarnowskie konsekracja J.X. Amanda Floriana Janowskiego, opata tyńieckiego, przez J.X. Kickiego, arcybiskupa metropolitę Królestw Galicji i Lodomerii. Konkonsekratorami byli JJ.XX. Tumanowicz, arcybiskup ormiański, i Bielański, biskup rytu grecko-unickiego”.

JUSZYŃSKI Józef Michał – Warszawa, 10 VII 1859 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1859, t. 4 (n.s.), s. 194–195: „Dnia 10 VII w kościele archikatedralnym i metropolitalnym św. Jana [w Warszawie] odbyła się konsekracja J.W. ks. Juszyńskiego, prałata scholastyka kapituły sandomierskiej, na biskupa diecezji sandomierskiej. Konsekratorem był J.W. ks. Fijałkowski, arcybiskup metropolita warszawski, a współkonsekratorami JJ.WW. biskupi ks. Dekert, sufragan warszawski, i ks. Plater, sufragan łowicki”.

KARP Jozafat Michał – Wilno, 27 I 1737 • „Kurier Polski” R. 1737 nr VI, s. [1]–[2]: „Z Wilna, dn. 27 I. Na dniu dzisiejszym odprawił się tu solenny akt konsekracji Jmci X. Karpia na biskupstwo żmudzkie. Konsekratorem był Jmć X. biskup wileński, *in assistentia* Jmci X. biskupa smoleńskiego [i] Jmci X. koadiutora biskupstwa tutejszego”.

KARPOWICZ Michał Franciszek – Warszawa, 30 I 1800 • „Gazeta Warszawska” R. 1800 nr 27 – *Dodatek*, s. 405: „W niedzielę przeszłą, to jest dn. 30 III, w tutejszym kościele parafialnym Św. Krzyża [w Warszawie] odprawiła się uroczysta konsekracja J.W. J.X. Michała Franciszka Karpowicza na biskupstwo wigierskie, nowo od Najjaśniejszego Króla Jegomości ufundowane z ułomków odpadłych w kordon pruski z diecezji wileńskiej, żmudzkiej i łuckiej. Tę funkcję przepisany Kościoła katolickiego obżądkiem sprawował J.W. J.X. Jan Albertrandi, biskup zenopolitański, w asystencji JJ.WW. Tomasz Ostaszewskiego, opata oberskiego, i Adama Prażmowskiego, proboszcza katedralnego i sędziego delegowanego warszawskiego”.

KIERSKI Józef Tadeusz – Poznań, 10 II 1737 • „Diario Ordinario” R. 1737 nr 3060 (z 15 III 1737), s. 12: „Posnania, 17. Febraro. [...] La consagrazione di Monsignor Kiersky, nostro vescovo suffraganeo, segui Domenica colle solite ceremonie in questa chiesa cattedrale, statavi fatta pontificalmente da Monsignor nostro vescovo, assistito dalli vescovi suffraganei di Cuiavia e di Culma, coll’ intervento di numerosi prelati e di moltis-

sima nobilità”. • „Kurier Polski” R. 1737 nr IX, s. [2]–[3]: „Z Poznania, dn. 15 II. W niedzielę przeszłą odprawiła się w tutejszej katedrze konsekracja Jmci X. Kierskiego, sufragana poznańskiego. Konsekratorem był Jmć X. biskup poznański, *assistantes* zaś byli Ichmościowie XX. Kobielski, biskup kamieniecki, i Sołtyk, sufragan chełmiński”.

KŁOPOTOWSKI Bolesław Hieronim – Sankt Petersburg, 21 XI [9 XI st.st.] 1897 • „Przegląd Katolicki” R. 1897 nr 48 (z 20 XI/2 XII 1897), s. 763–764: „W niedzielę 21 XI w kościele św. Katarzyny [w Sankt Petersburgu] odbyła się uroczystość konsekracji [...] ks. kanonika Bolesława Hieronima Kłopotowskiego, świeżo mianowanego biskupem sufraganem diecezji łucko-żytomierskiej. [...] Konsekratorem był biskup Pallulon, [natomiał] biskupami asystentami biskupi Baranowski i Ruszkiewicz. [...] Na akcie konsekracji obecni byli metropolita Kozłowski i biskup-nominat wileński ks. Zwierowicz”.

KOBIELSKI Franciszek – Łuck, 13 IV 1760 • „Kurier Polski” R. 1760 nr XVIII, s. [1]–[2]: „Z Łucka, dn. 16 IV. Przytomny tu od Wielkiego Czwartku Jmć X. Wołowicz, biskup łucki i brzeski, w przeszłą niedzielę, w kościele swoim katedralnym, poświęcił na biskupstwo emmausseńskie Jmci X. Franciszka Kobielskiego, proboszcza, sufragana i oficjała swego łuckiego, w asystencji Ichmościów XX. Orańskiego, biskupa bellineńskiego, sufragana kamienieckiego, i Rudnickiego, biskupa łuckiego i ostrońskiego *ritus Graeci uniti*”.

KOCHNOWSKI Melchior – Warszawa, 2 X 1775 • „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 85 (z 25 X 1775), s. [1]: „W tutejszej kolegiacie [w Warszawie], w niedzielę przeszłą, przez Jmci X. Okęckiego, biskupa chełmskiego, koadiutora poznańskiego, w asystencji Ichmościów XX. Aleksandrowicza, koadiutora chełmskiego, i Cieciszewskiego, koadiutora kijowskiego, [...] uroczyście konsekrowany jest na biskupstwo dyonizeńskie Jmć X. Melchior Kochnowski, sufragan chełmski”.

KORCZYŃSKI Michał – Wiedeń, 17 VIII 1834 • „Gazeta Lwowska” R. 1834 nr 105 (z 4 IX 1834), s. 629: „Z Wiednia. J.W. J.X. Korczyński został wyświęcony na biskupa przemyskiego w Wiedniu dnia 17 VIII r.b. przez arcybiskupa wiedeńskiego. [...] Dnia 29 VIII miał nowo wyświęcony biskup wyjechać z Wiednia i 12 bm. spodziewany jest w stolicy swojej biskupiej Przemyślu, a dnia 29 IX ma być tamże instalowany”.

KOSSAKOWSKI Józef Kazimierz – Warszawa, 30 IV 1775 • „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 36 (z 6 V 1775), s. [1]: „W przeszłą niedzielę odprawiła się w kościele XX. Misjonarzy tutejszych [tj. w Warszawie] uroczysta na biskupstwo konsekracja Jmci X. Kossakowskiego, sufragan trockiego. Konsekratorem był Xiążę Jmć Massalski, biskup wileński, przy asystencji Jmci X. Okęckiego, biskupa chełmskiego, koadiutora nominata poznańskiego, oraz Jmci X. Rybińskiego, koadiutora kujawskiego”.

KOSMOWSKI Michał – Trzemeszno, 6 XI 1791 • „Gazeta Warszawska” R. 1791 nr 91 (z 12 XI 1791) – *Addytement*, s. [3]: „Z Gniezna, dn. 10 XI. Dnia 6 miesiąca listopada, w kościele trzemeszeńskim XX. Kanoników Regularnych Lateraneńskich, odprawiła się konsekracja na biskupstwo martyropolitańskie J.X. Michała Kościeszy Kosmow-

skiego, opata trzemeszeńskiego, prałata i proboszcza mstowskiego tychże XX. Kanoników Laterańskich, a to przez biskupów: J.X. Stefana Łubieńskiego, biskupa biblińskiego, sufragana gnieźnieńskiego, opata komendatariusza trzemeszeńskiego, kawalera Orderów Orła Białego i św. Stanisława, J.X. Rydzewskiego [*sic!*], biskupa nikopolitańskiego, sufragana i archidiacona katedry poznańskiej, kawalera Orderu św. Stanisława, [i] J.X. Ludwika de Matty, biskupa tomazeńskiego [*sic!*], gnieźnieńskiego, poznańskiego i kruszwickiego kanonika, protonotariusza apostolskiego, kawalera Orderu św. Stanisława”.

KOŚCIA Adam – Warszawa, 10 IX 1780 • „Gazeta Warszawska” R. 1780 nr 74 (z 13 IX 1780) – *Suplement*, s. [2]: „Przeszłej niedzieli, w kościele Św. Krzyża [w Warszawie], u XX. Misjonarzy, Jmć X. Giedroyć, biskup żmudzki, konsekrował na biskupstwo diokleneńskie J.X. Adama Koście, wikariusza i oficjała generalnego żmudzkiego, w asystencji J.X. Wodzińskiego, biskupa smoleńskiego, i Jmć X. Naruszewicza, koadiutora tegoż biskupstwa”.

KOZIEROWSKI Ignacy Augustyn – Skierniewice, 2 II 1763 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1763 nr 12 (z 9 II 1763) – *Suplement*, s. [4]: „Ze Skierniewic, dnia 2 II. Odprawiła się w tutejszym parafialnym kościele konsekracja solenna Jmci X. Kozierowskiego, proboszcza mstowskiego, na biskupstwo adrateńskie, przez Xiążęcia Jmci prymasa. Asystowali do niej Ichmościowie XX. biskup kijowski i sufragan płocki”.

KOZŁOWSKI Szymon Marcin – Sankt Petersburg, 13 V [1 V st.st.] 1883 • „Przegląd Katolicki” R. 1883 nr 22 (z 19/31 V 1883), s. 349–350: „Dnia 1/13 V, w drugą niedzielę po Wielkiej Nocy wedle stylu juliańskiego, odbyła się konsekracja biskupia w kościele św. Katarzyny [w Sankt Petersburgu]. Konsekrowany był ks. Szymon Marcin Kozłowski, biskup łucko-żytomierski, rektor Akademii Duchownej petersburskiej. Ceremonie rozpoczęły się o godzinie 8-jej i pół rano [...]. Biskupem konsekratorem był ks. biskup kujawski Aleksander Kazimierz Bereśniewicz, przyjaciel i towarzysz szkolny konsekrowanego, [natomiast] biskupami asystentami czyli współkonsekratorami, byli księża biskupi kielecki Tomasz Teofil Kuliński i w przeszły poniedziałek pokonsekrowany wileński Karol Hryniewicki. [...] W dniu tym, wedle tutejszego stylu, przypadła uroczystość śś. Apostołów Filipa i Jakuba”.

KOŹMIAN Józef – Lublin, 4 VI 1820 • „Gazeta Warszawska” R. 1820 nr 66 (z 12 VI 1820), s. 1261: „Z Lublina, dn. 4 VI. Niewidziany w tym mieście od niepamiętnych czasów obrzęd konsekracji biskupiej odprawił się dnia dzisiejszego w kościele OO. Dominikanów z zwykłą uroczystością. J.W. J.X. Józef Koźmian, infulat zamojski, [...] poświęcony został na biskupa karystyńskiego, sufragana lubelskiego. [...] Konsekratorem był J.W. J.X. Wojciech Skarszewski, biskup lubelski, senator, który go przed 24 laty na kapłaństwo poświęcił. [Współ]konsekratorami [byli] J.W. J.X. Ferdynand Ciechanowski, biskup chełmski obrządku grecko-katolickiego, i J.W. J.X. Siedlecki, biskup bełzki, sufragan chełmski obrządku grecko-katolickiego”.

KRASICKI Ignacy Błażej – Warszawa, 29 XII 1766 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1766 nr 105 (z 31 XII 1766), s. [3]: „Jmć X. nuncjusz papieski dnia zaonegdajszego,

u XX. Teatynów tutejszych, w asystencji Ichmościów XX. kujawskiego i płockiego biskupów, [...] konsekrował na biskupstwo warmińskie Jmci X. Ignacego hrabię Krasickiego, nominowanego dawniej tegoż biskupstwa koadiutorem. W czasie konkludowania ceremonii aktu tego Najjaśniejszy Król Jegmość nadjechał do wyżej wspomnianych XX. Teatynów i – po wysłuchaniu tamże mszy św. – udał się wraz z nowo konsekrowanym Xiążęciem Jmcią X. biskupem warmińskim i innymi Ichmościami do przeczczonego Jmci X. nuncjusza na obiad”.

KRASIŃSKI Adam Stanisław – Skierniewice, 27 I 1760 • „Kurier Polski” R. 1760 nr V, s. [1]–[2]: „Ze Skierniewic, dn. 27 I. Xiążę Jmć prymas w asystencji Ichmościów XX. Kierskiego, sekretarza wielkiego koronnego, poznańskiego, i Żałuskiego, płockiego, sufraganów, konsekrował Jmci X. Krasieńskiego, biskupa kamienieckiego”.

KRASIŃSKI Adam Stanisław – Sankt Petersburg, 13 II [1 II st.st.] 1859 • „Kurier Warszawski” R. 1859 nr 55 (z 15/27 II 1859), s. 277: „Z Petersburga. W dniu 1/13 II, w kościele parafialnym XX. Dominikanów pod wezwaniem Św. Katarzyny, odbyła się uroczysta konsekracja biskupa rzymsko-katolickiego. [...] Kanonik wileński, doktor teologii, asesor Rzymsko-Katolickiego Kolegium Duchownego J.W. Adam Stanisław Krasieński [...] nominowany został na wileńskiej diecezji biskupa [...]. Konsekratorem był J.W. arcybiskup Waław Żyliński, asystentami zaś J.W. Wincenty Lipski, biskup jonopolitański, sufragan tyraspolski, i J.W. Antoni Fijałkowski, biskup tanejski, sufragan kamieniecki”. • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1859, t. 3 (n.s.), s. 451–452: „Sankt Petersburg. W niedzielę dnia 1 II *veteri stylis*, w kościele parafialnym p.w. św. Katarzyny Panny i Męczenniczki, odbyła się uroczysta konsekracja biskupa [...] wileńskiego Adama Stanisława Krasieńskiego. [...] Konsekratorem był arcybiskup Waław Żyliński, asystentami zaś Wincenty Lipski, biskup jonopolitański, sufragan tyraspolski, [i] Antoni Fijałkowski, biskup tanejski, sufragan kamieniecki”.

KRASIŃSKI Jan – Warszawa, 3 XI 1748 • „Kurier Polski” R. 1748 nr DCXXIV, s. [1]–[2]: „Z Warszawy, dn. 6 XI. W przeszłą niedzielę, w obecności Królestwa Ichmościów, [...] X. biskup płocki, *in assistentia* łuckiego i kamienieckiego biskupów, [...] konsekrował Jmci X. Jana Krasieńskiego, kantora płockiego, kanonika warmińskiego, na biskupstwo lorymeńskie i sufraganię chełmską”.

KUŁOWSKI Julian – Przemyśl, 17 VIII 1890 • „Gazeta Lwowska” R. 1890 nr 189 (z 19 VIII 1890), s. 4: „Konsekracja ks. biskupa sufragana przemyskiego Juliana Kułowskiego odbyła się wczoraj [*sic!*] w starej katedrze grodu przemyskiego, w której ongiś odbywały się podobne akty, mianowicie konsekracje biskupów Sniegurskiego [*sic!*] i Bochyńskiego. Akt uroczysty rozpoczął się o godzinie w pół do 10-ej, a dokonał go ks. metropolita lwowski Sylwester Sembratowicz w asystencji ks. biskupa stanisławowskiego Juliana Pelesa oraz ks. biskupa przemyskiego obrządku rzymsko-katolickiego Soleckiego tudzież ks. sufragana Glazera. [...] Ceremonia skończyła się o godzinie 1-ej z południa”.

KULIŃSKI Tomasz Teofil – Sankt Petersburg, 3 X [21 IX st.st.] 1872 • „Gazeta Kielecka” R. 1872 nr 83 (z 7/19 X 1872), s. 329: „Ks. Wincenty Nowakowski, towarzyszą-

cy biskupowi i administratorowi tutejszej diecezji ks. Tomaszowi Kulińskiemu w podróży [z Sankt Petersburga] do Kielc, do jednego z tutejszych kapłanów pisał w tych dniach, że ks. Antoni Fijałkowski, arcybiskup i metropolita, w dniu 3 X br. dopełnił konsekracji naszego zwierzchnika diecezji w asystencji biskupów Jerzego Iwaszkiewicza i Aleksandra Gintowta, zaś w dniu 6 X pomieniony arcybiskup konsekwował ks. Piotra Wierzbowskiego na biskupa sejneńskiego, przy udziale w tej ceremonii trzech biskupów: Iwaszkiewicza, Gintowta i Kulińskiego”. • „Przegląd Katolicki” R. 1872 nr 51 (z 7/19 XII 1872), s. 812: „Dla katolików zamieszkałych w Petersburgu kilka miesięcy ostatnich było ciągiem uroczystości kościelnych, niedługo po sobie następujących. [...] [Z rąk metropolity Antoniego Fijałkowskiego] przyjmowali konsekrację w ciągu czerwca J.W. ks. Zottman na biskupa tyraspolskiego [i] J.W. ks. Iwaszkiewicz na biskupa antedoneńskiego, [a] w lipcu J.W. ks. Brynk, zarządzający diecezjami łucko-żytomierską i kamieniecką, na biskupa amateńskiego, w asystencji JJ.WW.XX. biskupów Baranowskiego, lubelskiego, i Lipskiego, zenopolitańskiego. Wreszcie w upłynionym miesiącu wrześniu konsekwrowani byli J.W. ks. Kuliński, zarządzający diecezją kielecką, na biskupa satałskiego (w dzień św. Mateusza Apostoła), i w ostatnią niedzielę września J.W. ks. Wierzbowski, biskup diecezji sejneńskiej”.

KUNDZICZ Tadeusz – Wilno, 22 V [10 V st.st.] 1817 [zob. niżej **PUZYNA Nikodem**]

LASKARY (LASCARIS) Jerzy Maria – Ołyka, 29 VI 1741 • „Kurier Polski” R. 1741 nr CCXXXIX, s. [2]: „Z Ołyki, dn. 29 VI. Odprawił się tu solenny akt *consecrationis* na biskupstwo zenopolitańskie Jmci X. Laskarego, infulata kolegiaty tutejszej, *circa concursum* wielu prałatów, jako to Jmci X. Kobielskiego, biskupa łuckiego, *qua loci ordinarii* i konsekwrowana *apostolica* z Rzymu naznaczonego *dispensatione*, tudzież Ichmościów XX. Orańskiego, sufragana kamienieckiego, Augustynowicza, koadiutora arcybiskupstwa lwowskiego, biskupa ormiańskiego, Wołodkowicza, biskupa chełmskiego, Hulewicz, nominata kijowskiego”.

LEDÓCHOWSKI Mieczysław – Rzym, 3 XI 1861 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1861, t. 8 (n.s.), s. 701–702: „Z korespondencji otrzymanych z Rzymu dowiadujemy się, iż dnia 3 XI r.b., w prywatnym kościele misjonarzy na Monte-Citorio, odbyła się ceremonia wyświęcenia na arcybiskupa tebańskiego *in partibus* ks. Mieczysława hr. Ledóchowskiego, kapłana diecezji sandomierskiej, obecnie nuncjusza apostolskiego przy belgijskim dworze. [...] Obrzęd wyświęcenia rozpoczął się o godzinie 9-ej rano, [a] spełniał go kardynał Di Pietro w asystencji dwóch arcybiskupów *in partibus*: Monsignora Vitelleschi i Monsignora Franchi, byłego nuncjusza apostolskiego w Toskanii. [...] [Pośród przybyłych] znajdował się ks. Flavio Chigi, arcybiskup mirski, nuncjusz apostolski przy dworze francuskim, wielu biskupów i domowych prałatów Jego Świątobliwości”.

LESKI Wojciech Stanisław – Elbląg, 1 X 1747 • „Kurier Polski” R. 1747 nr DLXVI, s. [2]: „Z Elbląga, dn. 7 X. W przeszłą niedzielę 1. *currentis* Xiazę Jmć biskup warmiński, *in assistentia* Ichmościów XX. chełmskiego i margarytańskiego biskupów, w tutejszej bazylice św. Mikołaja odprawił solenną konsekwację Jmci X. biskupa chełmińskiego”.

LEWIŃSKI Stefan – Połock, 4 XII 1784 • „Gazeta Warszawska” R. 1784 nr 100 (z 15 XII 1784) – *Suplement*, s. [1]: „Z Pińska, dn. 4 XII. Odprawił się tu w cerkwi katedralnej z wielką uroczystością akt konsekracji na biskupstwo tegońskie *in partibus* i sufraganię metropolii całej Rusi J.X. Stefana Lewińskiego, kapłana świeckiego *ritus Graeci uniti*, archidiacona katedralnego łuckiego. Konsekratorem był (za delegacją J.X. Jasona Junoszy Smogorzewskiego, arcybiskupa metropolity całej Rusi) J.X. Joachim Horbacki, biskup piński i turowski, konkonsekratorami zaś (za specjalnym indultem Stolicy Apostolskiej), zamiast dwóch biskupów, byli JJ.XX. Dionizy Czaday, opat pińsko-leszczyński, i Maciej Korń, opat koadiutor grodzieński Zakonu św. Bazylego”.

LİKOWSKI Edward – Poznań, 1 V 1887 • „Przegląd Kościelny” R. 1887 (półrocze I), s. 404: „Konsekracja ks. biskupa Edwarda Lisowskiego odbyła się w niedzielę 1 V w katedralnym kościele w Poznaniu. [...] Konsekrował nowego księcia Kościoła ksiądz arcybiskup Diner, [zaś] współkonsekratorami byli: biskup chełmiński, ks. Redner, i biskup sufragan wrocławski, ks. Gleich”. • „Kurier Poznański” R. 1887 nr 100 (z 3 V 1887), s. [1]: „Świątynia katedralna nasza nie zdołała pomieścić wszystkich, którzy pragnęli wczoraj [*sic!*] wziąć udział w uroczystości konsekracji ks. biskupa aureopolitańskiego dr. Edwarda Likowskiego. [Jako konsekrator] wystąpił nasz arcybiskup, ks. arcybiskup dr. Juliusz Dinder [...]; w tej ważnej akcji dopomagali ks. arcybiskupowi księża biskupi: chełmiński ks. biskup Redner i wrocławski ks. biskup sufragan Gleich”.

LIPSKI Jan Aleksander – Warszawa, 25 V 1732 • „Kurier Polski” R. 1732 nr CXXVII, s. 146; *Suplement*, s. 147: „Z Warszawy, dn. 28 V. W niedzielę, *die 25. praesentis*, Jmć X. biskup łucki [...] o godzinie ósmej pojechał do Xięcia Jmci prymasa, gdzie zastawszy już Ichmościów XX. plockiego i inflanckiego biskupów tudzież Ichmościów XX. łuckiego i chełmińskiego sufraganów, [...] którzy *ad decorandum actu* konsekracji Jmci X. biskupa łuckiego zjechali się, z Xięciem Jmcią prymasem konsekratorem do kolegiaty tutejszej *condescendit* [...]. Po tym Xiążę Jmć prymas [...] przystąpił do konsekracji Jmci X. biskupa, którą przy asystencji pomienionych Ichmościów XX. biskupów i sufraganów *solitu ritu Ecclesiae* odprawił”.

LIPSKI Wincenty – Sankt Petersburg, 28 XII [16 XII st.st.] 1856 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1857, t. XXXII, s. 347–348: „W Petersburgu, w niedzielę 3-ią Adwentu, to jest dnia 16 XII roku zeszłego, konsekrowany został na biskupa *in partibus* jonopolitańskiego, sufragana diecezji tyraspolskiej, J.W. prałat archidiacon wileński ks. Wincenty Lipski, rektor Akademii Duchownej petersburskiej [...]. Konsekracji tej w zwykłym obrzędku Kościoła dopełnił w kościele św. Katarzyny w Petersburgu J.W. metropolita mohylewski Żyliński w asystencji J.W. biskupa łucko-żytomierskiego Borowskiego i J.W. biskupa mińskiego Wojtkiewicza”.

LISAŃSKI Herakliusz – Włodzimierz Wołyński, 27 IX 1763 • „Kurier Warszawski” R. 1763 nr 83 (z 15 X 1763), s. [2]: „Jmć X. arcybiskup smoleński X. Lityński [*sic!*], opat onufrejski, dnia 27 IX, we włodzimierskiej katedrze od Jmci X. Wołodkowicza, metropolity całej Rusi, i dwóch konkonsekratorów, Ichmościów XX. przemyskiego i turowskiego biskupów, [był] konsekrowany na arcybiskupstwo smoleńskie”.

Lissowski Herakliusz – Teolin, 18 IV 1784 • „Gazeta Warszawska” R. 1784 nr 38 (z 12 V 1784), s. [2]: „Z Białej Rusi, dnia 29 IV. W dobrach Xiążenia Jmci Potemkina w Teolinie przy Dombrownie, w przytomności tegoż Xiążenia tudzież Jmci X. arcybiskupa mohylewskiego i jego koadiutora, odprawiła się dnia 18 t.m. z wielką uroczystością konsekracja na arcybiskupstwo połockie *ritus Graeci uniti* Jmci X. Lissowskiego. Konsekratorem był Jmć X. Horbacki, biskup piński, który przed tą uroczystością zapadłszy ciężko na zdrowiu, ledwo pomienioną konsekrację z trudnością odbywszy, do Orszy przybył i tamże dnia 22 t.m. z tym światem się pożegnał”.

LUBOWIDZKI Cyryl – Sankt Petersburg, 29 VI [17 VI st.st.] 1884 • „Przegląd Kościelny” R. 1884/1885 nr 2 (z 10 VII 1884), s. 15: „W niedzielę 29. zeszłego miesiąca odbyła się w Petersburgu konsekracja ks. Lubowidzkiego, biskupa sufragana łucko-żytymierskiego. Konsekratorem był ks. arcybiskup Gintowt, a asystentami ks. biskup Kozłowski i biskup tyraspolski ks. Antoni Zerr. W dniu zaś 6 bm. odbyć się miała konsekracja ks. Ruszkiewiczza, biskupa sufragana warszawskiego”.

Łobos Ignacy – Lwów, 16 IV 1882 • „Przegląd Katolicki” R. 1882 nr 16 (z 8/20 IV 1882), s. 248; nr 19 (z 29 IV/11 V 1882), s. 298; „Czas” R. 1882 nr 88 (z 18 IV 1882), s. 2–3: „W dniu wczorajszym [otrzymał święcenia biskupie ks. Ignacy Łobos]. Uroczystość konsekracji rozpoczęła się w kościele OO. Jezuitów [w Krakowie] na Wesołej o godzinie 8-iej z rana, [dokąd przybył konsekrator] biskup krakowski. [...] Współkonsekratorami byli ks. Janiszewski, koadiutor [*sic!*] poznański, oraz ks. infułat hr. Scipio del Campo, dziekan kapituły krakowskiej. Z Wiednia na uroczystość tę przybył audytor nuncjatury Monsignor Amoni”. • „Przegląd Kościelny” R. 1881/1882 nr 43 (z 27 IV 1882), s. 345: „Konsekracja ks. Ignacego Łobosa, mianowanego sufraganiem przemyskim, odbyła się w niedzielę 16 bm. w Krakowie, w kościele kolegium OO. Jezuitów na Wesołej. Uroczystego tego aktu dopełnił ks. biskup krakowski. Jednym z biskupów asystentów był ks. biskup Janiszewski; drugiego zastąpił – na mocy upoważnienia osobnego od Stolicy Apostolskiej – ks. prałat Scipio del Campo. Kapitułę przemyską reprezentowali kanonicy Puzyna i Szediwy, [a] także miasto Przemyśl wysłało delegację”.

ŁOPACIŃSKI Jan Dominik – Wilno, 13 VI 1762 • „Kurier Warszawski” R. 1762 nr 51 (z 26 VI 1762), s. [1]–[2]: „Z Wilna, dn. 18 VI. W niedzielę wtórą po [Zielonych] Świątkach, w dzień św. Antoniego, to jest 13 VI, w katedrze tutejszej poświęcony jest na biskupstwo żmudzkie Jmć X. z Łopacina Łopaciński przez Jmci X. biskupa [wileńskiego], obrządek ten czyniącego w asystencji Ichmościów XX. sufraganów wileńskiego i żmudzkiego”.

ŁOPACIŃSKI Józef Leon – Warszawa, 30 VI 1776 • „Gazeta Warszawska” R. 1776 nr 53 (z 3 VII 1776), s. [1]: „Uroczysta na biskupstwo trypolitańskie konsekracja Jmci X. Józefa Łopacińskiego, sufragana i kanonika żmudzkiego, scholastyka wileńskiego, w niedzielę przesłała w kościele tutejszym parafialnym Św. Krzyża [w Warszawie] odprawiła się. Konsekratorem był Xiążę Jmć Poniatowski, biskup płocki, koadiutor krakowski, asystentami zaś Jmć X. Aleksandrowicz, biskup koadiutor chełmski, oficjał tutejszy, z Imcią X. Cieciszowskim, biskupem koadiutorem kijowskim”.

ŁUBIEŃSKI Konstanty Ireneusz – Janów Podlaski, 20 XII 1863 • „Przegląd Katolicki” R. 1863 nr 52 (z 31 XII 1863), s. 827: „Dnia 20 XII odbyła się w Janowie konsekracja hr. Konstantego Łubieńskiego, biskupa augustowskiego. Aktu konsekracji dopełnił ks. biskup podlaski w asystencji księży biskupów sufraganów podlaskiego i lubelskiego”.

ŁUBIEŃSKI Tadeusz – Sankt Petersburg, 30 VI [18 VI st.st.] 1844 • „Tygodnik Petersburski” R. 1844 nr 49 (z 27 VI/9 VII 1844), s. 297: „Dnia 18 VI, w rzymsko-katolickim kościele św. Katarzyny, prezydujący w Rzymsko-Katolickim Duchownym Kolegium J.W. J.X. biskup Dmochowski, w asystencji dwóch innych biskupów, z licznym duchowieństwem tego wyznania, uroczyście konsekrował [...] mianowanego do Królestwa Polskiego biskupa J.W. X. Łubieńskiego, który w tym celu przybył tu do Petersburga z Warszawy”.

ŁUBIEŃSKI Władysław Aleksander – Warszawa, 7 V 1758 • „Kurier Polski” R. 1758 nr XIX, s. [1]: „Z Warszawy, dn. 10 V. Xiażę Jmć prymas, przybywszy tu w przeszły czwartek przed wieczorem, w niedzielę, w kaplicy Pałacu Królewskiego, celebrował sumę, podczas której, w asystencji Ichmościów XX. Dembowskiego, kujawskiego, [i] Sołtyka, kijowskiego, biskupów, także *pontificaliter* ubranych, Jmci X. Łubieńskiego, nominata arcybiskupa lwowskiego, konsekrował”.

MAJERCZAK Maciej – Warszawa, 14 XII 1862 • „Kurier Warszawski” R. 1862 nr 286 (z 3/15 XII 1862), s. 1615: „Wczoraj, w kościele archikatedralnym i metropolitalnym św. Jana, [miała miejsce] konsekracja biskupa. [...] Uroczystej ceremonii dopełnił arcybiskup warszawski, metropolita, na osobie J.X. Macieja Majerczaka, administratora diecezji kielecko-krakowskiej, wikariusza apostolskiego, dziekana kolegiaty kieleckiej, wyniesionego obecnie przez Ojca św. do godności biskupiej”.

MALCZEWSKI Franciszek – Warszawa, 5 XI 1815 • „Kurier Litewski” R. 1815 nr 89 (z 6 XI st.st.), s. 633: „Z Warszawy. Dnia 5 XI odprawiła się w tutejszym kościele Św. Krzyża XX. Misjonarzy uroczysta konsekracja J.W. J.X. Franciszka Skarbek Malczewskiego, biskupa kujawskiego, senatora. Obrządek konsekracji sprawował najpoważniej J.W. J.X. Gołaszewski, biskup wigierski, senator, któremu asystowali pontyfikalnie JJ. WW. Ichmościowie XX. Lewiński, biskup sufragan kujawski, i Malinowski, biskup cyreński [*sic!*]”.

MALCZYŃSKI Franciszek – Kalmeti, 25 VII 1870 • „Przegląd Katolicki” R. 1884/1885 nr 32 (z 5 II 1885), s. 268: „W roku 1870, dn. 24 V, [ks. Franciszek Malczyński] został prekonizowany biskupem alexyeńskim, a dnia 25 VII tr. otrzymał sakrę biskupią z rąk ks. Pietro Severiniego, biskupa ze Sappy w Albanii. Konsekracja odbyła się we wiosce Kalmeti (San Giovanni di Medua in Kalmeti, Albania), dwie godziny drogi od Alessio; tam też jest stała rezydencja ks. biskupa Malczyńskiego”.

MALINOWSKI Antonin – Warszawa, 22 XII 1782 • „Gazeta Warszawska” R. 1782 nr 103 (z 25 XII 1782), s. [1]–[2]: „W kościele tutejszym dominikanów odprawiła się w przeszłą niedzielę uroczysta konsekracja na biskupstwo cynneńskie Jmci X. Malino-

wskiego, Zakonu św. Dominika, sufragana miednickiego w diecezji żmudzkiej. Konsekratorem był Jmć X. Giedroyć, biskup żmudzki, współkonsekratorami zaś Jmć X. Cieciszowski, biskup koadiutor kijowski, oficjał tutejszy, i Jmć X. Naruszewicz, biskup koadiutor smoleński, pisarz Wielkiego Xięstwa Litewskiego, sekretarz Rady Nieustającej”.

MANASTYRSKI Antoni – Lwów, 8 XI 1863 • „Gazeta Lwowska” R. 1863 nr 257 (z 10 XI 1863), s. 1035: „W niedzielę 8 bm., przed południem, odbyła się w tutejszym kościele archikatedralnym obrządku łacińskiego uroczysta konsekracja nowo mianowanego biskupa przemyskiego ks. Manastyrskiego. Przy tym akcie uroczystym celebrował ks. arcybiskup Wierchlejski w asystencji arcybiskupa obrządku ormiańskiego ks. Szymonowicza i ks. infułata Ostrawskiego”.

MANUGIEWICZ Mikołaj Jan – Warszawa, 10 XI 1822 • „Kurier Warszawski” R. 1822 nr 270 (z 11 XI 1822), s. [1]: „W dniu wczorajszym 10 bm. odbył się w kościele parafialnym Św. Krzyża XX. Misjonarzy [w Warszawie] obrządek poświęcenia na biskupstwo thaumaceńskie *in partibus infidelium* J.W. J.X. Mikołaja Manugiewicza, prałata kustosza metropolitalnego warszawskiego. Obrządek konsekracji sprawował J.W. J.X. Szczepan Hołowczyc, arcybiskup warszawski, prymas Królestwa, współkonsekratorami zaś byli J.W. J.X. Jan Paweł Woronicz, biskup krakowski, senator Królestwa, i J.W. J.X. Józef Koźmian, biskup karysteński, sufragan lubelski”.

MARSZEWSKI Michał Jan – Warszawa, 25 I 1857 • „Kurier Warszawski” R. 1857 nr 24 (z 14/26 I 1857), s. 125: „W dniu wczorajszym odbyty został z wielką okazałością obrzęd poświęcenia biskupa, [który] zowie się konsekracją, na osobie J.W. J.X. Michała Marszewskiego, prałata scholastyka katedry wrocławskiej i administratora diecezji kujawsko-kaliskiej, wyniesionego na stopień pasterza tejże diecezji. [...] [Ceremonia] odbyła się w kościele archikatedralnym i metropolitalnym św. Jana, [...] [gdzie] w prezbiterium znajdował się J.W. J.X. Benjamin Szymański, nominat biskup podlaski [...]. Konsekratorem J.W. J.X. Marszewskiego wczoraj był J.W. J.X. Antoni Melchior Fijałkowski, arcybiskup metropolita warszawski, [zaś] dwoma asystującymi biskupami JJ.WW. J.X. Jan Teraszkiewicz, biskup bełzki, administrator diecezji chełmskiej obrządku grecko-unickiego, i J.X. Tadeusz hr. Łubieński, biskup rodopolitański, sufragan kaliski” • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1857, t. XXXII, s. 212: „W dniu 25 bm., w kościele metropolitalnym, został konsekrowany na biskupa kujawsko-kaliskiego dotychczasowy tej diecezji administrator J.W. Michał Marszewski. Konsekracji tej dopełnił J.W. arcybiskup metropolita warszawski w asystencji JJ.WW. biskupów hr. Łubieńskiego i Teraszkiewicza, bełzkiego, administratora diecezji chełmskiej”.

MASSALSKI Ignacy Jakub – Wilno, 9 V 1762 • „Kurier Warszawski” R. 1762 nr 39 (z 15 V 1762), s. [2]–[3]: „Z Wilna, dn. 10 V. Dnia wczorajszego w kościele katedralnym tutejszym odprawiło się poświęcenie na biskupstwo [wileńskie] Jmci X. biskupa naszego [...]. Jmć X. Horain, biskup hireneński, referendarz litewski, w asystencji Ichmościów XX. wileńskiego i białoruskiego sufraganów, [sprawował] mszę św. z obrządkami poświęcenia”.

DE MATHY Ludwik Józef – Warszawa, 7 V 1780 • „Gazeta Warszawska” R. 1780 nr 38 (z 10 V 1780) – *Suplement*, s. [1]–[2]: „W przeszłą niedzielę odprawiła się w kościele tutejszym PP. Wizytek [w Warszawie] konsekracja Jmci X. Ludwika Józefa de Mathy, metropolii gnieźnieńskiej, katedry poznańskiej i kolegiaty kruszwickiej kanonika, kościańskiego proboszcza, na biskupstwo thanazeńskie. Konsekratorem był Jmć X. Okęcki, biskup poznański i warszawski, [...] asystowali zaś Jmć X. Aleksandrowicz, biskup chełmski, i Jmć X. Cieciszowski, biskup koadiutor kijowski”.

MŁOCKI Symeon – Włodzimierz Wołyński, 20 IX 1779 • „Gazeta Warszawska” R. 1779 nr 78 (z 29 IX 1779) – *Suplement*, s. [1]–[2]: „Z Włodzimierza, dn. 22 IX. Dnia 20 t.m. odprawił się tu akt konsekracji Jmci X. Młockiego, biskupa włodzimierskiego i brzeskiego. Konsekratorem był Jmć X. Horbacki, biskup piński i turowski, administrator generalny metropolii całej Rusi, współkonsekratorami zaś byli Jmć X. Stecki, biskup [brak nazwy diecezji], i Jmć X. Komornicki, sufragan łucki”.

MŁODZIEJOWSKI Andrzej Stanisław – Łowicz, 2 II 1767 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1767 nr 12 (z 11 II 1767) – *Suplement*, s. [2]–[3]: „Z Łowicza, dnia 7 II. Nadeszła tu pewna wiadomość z Skierniewic, iż J.O. Xiążę Jmć prymas dnia 2 t.m. poświęcił na biskupstwo przemyskie Jmci X. Młodziejowskiego, podkanclerzego koronnego [...]. Asystowali wspomnianemu aktowi Ichmościowie XX. Ostrowski, kujawski, i Załuski, kijowski, biskupi”.

MORAWSKI Seweryn – Lwów, 26 VI 1881 • „Gazeta Lwowska” R. 1881 nr 144 (z 27 VI 1881), s. 3: „Konsekracja ks. biskupa Morawskiego odbyła się wczoraj w kościele katedralnym. Uroczystość [ta] rozpoczęła się o godzinie 9-iej, a skończyła o 12-iej w południe. [...] Ceremonii konsekracyjnych dopełnił arcybiskup lwowski, ks. arcybiskup Wierzchlejski, w asystencji ks. arcybiskupa obrządku ormiańskiego Romaszkana i ks. biskupa krakowskiego Dunajewskiego. Ks. biskup tarnowski Pukalski, zaskoczony słabością, nie mógł przybyć na uroczystości konsekracyjne”. • „Przegląd Kościelny” R. 1881/1882 nr 1 (z 7 VII 1881), s. 5: „Konsekracja ks. biskupa Morawskiego we Lwowie odbyła się w niedzielę 26 VI. Aktu tego dopełnił sędziwy ks. arcybiskup Wierzchlejski w asystencji ks. arcybiskupa Romaszkana, obrządku ormiańskiego, i ks. biskupa Dunajewskiego z Krakowa”. • „Wiadomości Kościelne” R. 1881 nr 14 (z 2 VII 1881), s. 116: „Przeszłej niedzieli odbyła się konsekracja ks. Morawskiego na biskupa sufragana archidiecezji lwowskiej. [...] Współkonsekratorami byli: ks. Romaszkan, arcybiskup ormiański, i ks. Dunajewski, biskup krakowski”.

MOSZYŃSKI Konstantyn – Warszawa, 15 VIII 1733 • „Kurier Polski” R. 1733 nr CXCI, s. 474: „Z Warszawy, dn. 19 VIII. W święto Wniebowzięcia Najświętszej Panny odprawiła się tu konsekracja Jmci X. Moszyńskiego, *ex Ordine S. Pauli Primi Eremitae*, biskupa inflanckiego, którą funkcję czynił Jmć X. nuncjusz w kościele OO. Paulinów *in assistentia* Ichmościów XX. biskupa i sufragana plockich [...]. Nazajutrz była konsekracja Jmci X. Grabowskiego, biskupa nilopolitańskiego, sufragana i oficjała poznańskiego, kanonika gnieźnieńskiego. *Actum consecrationis* odprawował Jmć X. biskup poznański *cum assistentia* Ichmościów XX. gnieźnieńskiego i łuckiego sufraganów”.

MOŹDŻENIEWSKI Maciej Paweł – Wilno, 18 V [6 V st.st.] 1817 [zob. niżej **PUZYNA Nikodem**]

NARUSZEWICZ Adam Stanisław – Warszawa, 28 V 1775 • „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 43 (z 31 V 1775), s. [1]–[2]: „W przeszłą niedzielę, w kolegiacie tutejszej [w Warszawie], odprawiło się uroczyste na biskupstwo emmauzyńskie święcenie Jmci X. Adama Stanisława Kostki Naruszewicza, koadiutora smoleńskiego, proboszcza niemęczyńskiego i onyksztadzkiego. Konsekratorem był Xiążę Jmć Poniatowski, biskup płocki, koadiutor krakowski, asystentami zaś Jmć X. Giedroyć, biskup inflancki, i Jmć X. Wodziński, biskup smoleński”.

NARZYMSKI Antoni – Warszawa, 27 IX 1778 • „Gazeta Warszawska” R. 1778 nr 78 (z 30 IX 1778), s. [1]–[2]: „W przeszłą niedzielę, w kolegiacie tutejszej [w Warszawie], odprawiła się uroczysta konsekracja na biskupstwo ewaryskie Jmci X. Antoniego Narzymskiego, sufragana i proboszcza pułtuskiego, infulata łaskiego, kanonika gnieźnieńskiego, opata koadiutora sulejowskiego. Konsekratorem był Xiążę Jmć Poniatowski, biskup płocki, koadiutor krakowski, współkonsekratorami zaś Xiążę Jmć sieluński Szembek, biskup koadiutor płocki, i Jmć X. Aleksandrowicz, biskup koadiutor chełmski, ofi- cjał tutejszy”.

NOWAK Anatol – Kraków, 30 XII 1900 • „Czas” R. 1900 nr 316 (z 31 XII 1900) – *Wydanie wieczorne*, s. 2: „Konsekracja ks. biskupa sufragana krakowskiego Anatola Nowaka odbyła się wczoraj o godzinie 9-tej rano w kościele Najświętszej Maryi Panny [w Krakowie]. [...] Ceremonia konsekracji rozpoczęła się od przybycia konsekratora, księcia biskupa Puzyny, współkonsekratorów – ks. biskupa Pelczara z Przemyśla i ks. biskupa sufragana Webera ze Lwowa oraz elekta ks. Nowaka. [Obecni byli również] metropolita lwowski hr. Szeptycki, ks. infulat archiprezbiter Krzemieński i ks. proboszcz Borsuk obrządku grecko-katolickiego. [...] Konsekracja zakończyła się o godzinie 11-ej przedpołudniem”.

NOWODWORSKI Michał – Sankt Petersburg, 13 V [1 V st.st.] 1890 • „Przegląd Katolicki” R. 1890 nr 21 (z 10/22 V 1890), s. 329: „We wtorek dn. 13 V, w uroczystość śś. Apostołów Jana [*sic!*] i Jakuba podług starego stylu, miała miejsce w Petersburgu, w kościele św. Katarzyny przy klasztorze OO. Dominikanów, konsekracja ks. Michała Nowodworskiego na biskupa płockiego. Dopelnil jej biskup kujawsko-kaliski ks. Aleksander Bereśniewicz, w asystencji czterech biskupów: Zerra, Baranowskiego, Audziejewicza i Zdanowicza”. [Zob. także wyżej **JACZEWSKI Franciszek**]

OKĘCKI Antoni Onufry – Warszawa, 14 IV 1771 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1771 nr 31 (z 17 IV 1771) – *Suplement*, s. [3]: „W przeszłą niedzielę uroczysta w kościele PP. Wizytek tutejszych [w Warszawie] [...] odprawiła się konsekracja Jmci X. Okęckiego na biskupstwo chełmskie przez Jmci X. biskupa poznańskiego oraz Ichmościów XX. kujawskiego i łuckiego biskupów. [...] Tegoż dnia pomieniony Jmć X. biskup chełmski zwyczajną przez Królem Jegomością senatorską przysięgę wykonał”.

OLECHOWSKI Józef – Pułtusk, 16 VII 1786 • „Gazeta Warszawska” R. 1786 nr 59 (z 26 VIII 1786), s. [1]–[2]: „Z Pułtuska, dn. 21 VII. W przeszłą niedzielę w kolegiacie tutejszej odprawiła się uroczysta konsekracja na biskupstwo uranopolitańskie Jmci X. Józefa Olechowskiego, sufragana i archidiakona krakowskiego. Konsekratorem był Xiążę Jmć pułtusi Szembek, biskup płocki, [...] a współkonsekratorami JJ.XX. biskupi Dębowski, kujawski, Gadomski, płocki, i Lenczowski, lubelski, sufragani”.

OLĘDZKI Józef – Warszawa, 28 II 1763 • „Gazette de Varsovie” R. 1763 nr 18 (z 2 III 1763) – *Supplement*, s. [2]: „De Varsovie, le 2. Mars. Le R.P. Joseph-Calasence Olendzki, prêtre de la Congregation des Ecoles Pieuses, de la Province Polonoise, a été sacré évêque de Cambisopol, suffragan de Kiovie, dimanche dernier dans l’église des PP. des Ecoles Pieuses de cette ville. Mr. le comte de Załuski, évêque de Kiovie, en a fait la cérémonie, assisté des Mrs. les comtes de Kierski, suffragan de Posen, secrétaire de la Couronne, et de Załuski, suffragan de Płocko”.

OSSOLIŃSKI Franciszek Kandyd – Lwów, 13 X 1765 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1765 nr 82 (z 26 X 1765), s. [1]–[2]: „Ze Lwowa, dn. 13 X. Odprawiła się tu w kościele XX. Franciszkanów w mieście solenna konsekracja na biskupstwo dardaneńskie Jmci X. Franciszka Kandyda Ossolińskiego, koadiutora biskupa bakońskiego, z Zakonu Franciszkańskiego wziętego, przez konsekratora Jmci X. Wacława Hieronima Sierakowskiego, arcybiskupa lwowskiego, i Ichmościów XX. Augustynowicza, arcybiskupa ormiańskiego, i Głowińskiego, biskupa hebroneńskiego, sufragana lwowskiego, konsekratorów”.

OSTASZEWSKI Tomasz – Warszawa, 12 XI 1815 • „Gazeta Warszawska” R. 1815 nr 91 (z 14 XI 1815) – *Dodatek Drugi*, s. 1845: „Dnia 12 bm. odbyło się [w Warszawie] poświęcenie J.W. Ostaszewskiego na biskupa płockiego. Dopełnił tego obrzędu J.W. Górski, senator, biskup kielecki, w asystencji J.W. Ciechanowskiego, senatora, biskupa chełmskiego grecko-unickiego, i J.W. Malinowskiego, biskupa cynneńskiego”.

OSTROWSKI Antoni Kazimierz – Iłża, 2 VI 1753 • „Kurier Polski” R. 1753 nr DCCCLXXV, s. [2]: „Z Iłży, dn. 10 VI. *Supervenit* tu Xiążę Jmć biskup krakowski do dóbr swoich *pridie* przed Zielonymi Świątkami, w które pierwszego dnia odprawiła się solenna konsekracja Jmci X. Ostrowskiego, biskupa inflanckiego, *in praesentia* Ichmościów XX. Leskiego, chełmińskiego, prezydenta Trybunału Radomskiego, tudzież Załuskiego, drezneńskiego i sufragana płockiego, biskupów. [...] Xiążę Jmć biskup krakowski *neo episcopum Livoniae in assistentia* pomienionych Ichmościów XX. chełmińskiego i drezneńskiego biskupów konsekrowawszy *pontificaliter* [...], zaprosił tychże Ichmościów gości na obiad do zamku”.

OSTROWSKI Daniel Elias – Warszawa, 30 VI 1816 • „Gazeta Warszawska” R. 1816 nr 53 (z 2 VII 1816) – *Dodatek*, s. 1233: „Dnia 30 VI, w tutejszej stolicy, w kościele PP. Wizytek [w Warszawie], poświęcony został na biskupstwo Bethsaidy *in partibus* J.W. Daniel Elias Korabita Ostrowski, sufragan łowicki, scholastyk metropolitalny gnieźnieński [...]. Konsekratorem był J.W. Jan Klemens Gołaszewski, biskup wigierski [...],

współkonsekratorami zaś J.W.W. Antonin Malinowski, biskup cynneński, i Józef Koźmian, infułat zamojski”.

PALLULON Mieczysław Leonard – Sankt Petersburg, 3 VI [22 V st.st.] 1883 • „Przegląd Katolicki” R. 1883 nr 25 (z 9/21 VI 1883), s. 399–400: „W niedzielę piątą po Wielkiej Nocy podług starego stylu, tj. dnia 3 VI (22 V), byliśmy uczestnikami dwóch konsekracji biskupich. Naprzód o godzinie 8-ej rano rozpoczęła się konsekracja ks. Antoniego Zerra, biskupa sufragana tyraspolskiego. Konsekratorem był ks. biskup wileński Karol Hryniewicki, biskupami asystentami zaś biskup lubelski Kazimierz Wnorowski i sufragan sejneński Józef Hollak. [...] Po chwilowej przerwie zaczęła się konsekracja ks. Mieczysława Leonarda Pallulona, biskupa diecezji żmudzkiej. Konsekwował elekta ks. biskup łucko-żytomierski Szymon Kozłowski, asystowali zaś biskupi Wnorowski i Hollak. Obecny był również ks. biskup Zerr. [...] Konsekracja ks. biskupa Pallulona zakończyła szereg obrzędów konsekracyjnych, w których przez parę następujących po sobie niedziel mieliśmy szczęście brać udział [w Sankt Petersburgu]”.

PAŁUCKI Michał – Warszawa, 29 V 1792 [zob. wyżej **BUTRYMOWICZ Adrian**]

PAWŁOWSKI Franciszek – Warszawa, 27 V 1827 • „Gazeta Warszawska” R. 1827 nr 145 (z 30 V 1827), s. 1461; „Kurier Warszawski” R. 1827 nr 142 (z 28 V 1827), s. 583: „Dnia 27 bm., w kościele metropolitalnym św. Jana [w Warszawie], odbył się obrzęd konsekracji J.W. J.X. Franciszka Pawłowskiego, sufragana warszawskiego, dziekana katedralnego kujawskiego, na dostojność biskupią (dulmeński *in partibus*). Konsekwował J.W. J.X. Skarszewski, arcybiskup warszawski, współkonsekratorami byli J.W. J.X. Prażmowski, biskup płocki, senator, i J.W. J.X. Dziecielski, biskup lubelski”.

PELCZAR Józef Sebastian – Przemyśl, 19 III 1899 • „Gazeta Kościelna” R. 1899 nr 12–13 (z 23–30 III 1899), s. 89: „Dnia 19 bm., w swej starożytnej katedrze [w Przemyślu], dostojny przemyski pasterz konsekwował swego nowego sufragana, biskupa melitopolitańskiego Józefa Pelczara, w asystencji księcia biskupa krakowskiego i greckiego biskupa w Przemyślu. W uroczystości brali udział [także] ks. arcybiskup Isakowicz i ks. biskup Weber”.

PELESZ Julian – Lwów, 1 XI 1885 • „Przegląd Kościelny” R. 1885/1886 nr 16 (z 15 X 1885), s. 127: „Konsekracja ks. biskupa Peleszaznaczona została na niedzielę dnia 1 XI. Konsekratorem będzie ks. metropolita Sylwester Sembratowicz”. • „Gazeta Lwowska” R. 1885 nr 250 (z 2 XI 1885), s. 4: „Akt konsekracji pierwszego władzyki stanisławowskiego, ks. dr. Juliana Pelesza, odbył się wczoraj we Lwowie, w cerkwi metropolitalnej św. Jerzego [...]. Poważny ten akt rozpoczął się po godzinie 10-ej z rana [z udziałem] metropolity ks. Sylwestra Sembratowicza, jako konsekratora, [i] współkonsekratorów: ks. Seweryna Morawskiego i ks. Izaaka Isakowicza. [...] Trzeci współkonsekrator, biskup przemyski obrządku grecko-katolickiego ks. Jan Stupnicki, nie przybył z powodu choroby (przybył natomiast z tej diecezji ks. rektor seminarium duchownego Kułowski)”.

PIEŃKOWSKI Wincenty – Sankt Petersburg, 31 VII [19 VII st.st.] 1853 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1853, t. XXV, s. 210–211: „Z Petersburga. Dnia 19/31 VII w kościele św. Katarzyny przy Newskim Prospekie odbył się uroczysty akt konsekracji J.W. Wincentego Pieńkowskiego, biskupa diecezji lubelskiej. Dopełnił poświęcenia J.W. Ignacy Hołowiński, metropolita arcybiskup mohylewski; asystowali umyślnie w tym celu do stolicy przybyli: J.W. Żyliński, biskup wileński, i J.W. Borowski, biskup łucko-żytomierski”.

PLATER Henryk – Warszawa, 23 I 1859 • „Kurier Warszawski” R. 1859 nr 22 (z 12/24 I 1859), s. 105: „Wczoraj, w kościele metropolitalnym św. Jana [w Warszawie], J.W. J.X. Henryk hrabia Plater, kanonik kolegiaty łowickiej, proboszcz miasta Łodzi, konsekrowany został na biskupa mosynopolitańskiego *in partibus*, sufragana łowickiego, przez J.W. J.X. Fijałkowskiego, arcybiskupa metropolitę warszawskiego, jako konsekratora, w asystencji J.W. J.X. Michała Marszewskiego, biskupa diecezji kujawsko-kaliskiej, [i] J.W. J.X. Szymańskiego, biskupa diecezji podlaskiej”. • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1859, t. 3 (n.s.), s. 205–207: „W 3-ią niedzielę po Trzech Królach, dnia 23 I b.r., w kościele metropolitalnym św. Jana w Warszawie odbyła się konsekracja J.W. ks. Henryka hr. Platera na biskupa mosynopolitańskiego *in partibus* i sufragana łowickiego. Konsekratorem był J.W. ks. Fijałkowski, arcybiskup metropolita warszawski, a współkonsekratorami JJ.WW. Michał Marszewski, biskup kujawsko-kaliski, i Beniamin Szymański, biskup podlaski”.

PLĄSKOWSKI Fabian Franciszek – Warszawa, 9 VIII 1750 • „Kurier Polski” R. 1750 nr DCXXV, s. [2]: „Z Warszawy, dn. 12 VIII. W przeszłą niedzielę, w kościele XX. Misjonarzy tutejszych, odprawiła się konsekracja Jmci X. Pląskowskiego na sufraganię chełmińską. Xiążę Jmć biskup warmiński był konsekratorem, *in assistentia* Ichmościów XX. Leskiego, chełmińskiego, i Sołtyka, koadiutora kijowskiego, biskupów”.

PLEJEWSKI Konstanty Wincenty – Warszawa, 8 II 1824 • „Kurier Warszawski” R. 1824 nr 35 (z 9 II 1824), s. [1]: „Wczoraj, w kościele metropolitalnym [w Warszawie], odbył się obrzęd konsekracji J.W. J.X. Konstantego Plejewskiego, sufragana płockiego, na biskupa lengoneńskiego. Konsekrował J.W. J.X. Prażmowski, biskup płocki; współkonsekratorami byli J.WW. J.XX. Lewiński, biskup podlaski, senator, i Dziecielski, biskup aretański, sufragan kujawsko-kaliski”.

PODOSKI Gabriel Jan – Warszawa, 27 IX 1767 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1767 nr 78 (z 30 IX 1767) – *Suplement*, s. [3]–[4]: „W niedzielę przeszłą 27 IX, w kolegiacie tutejszej [w Warszawie], przy obecności Najjaśniejszego Monarchy tudzież licznie zgromadzonego państwa, [...] uroczysta odprawiła się konsekracja Xiążęcia Jmci prymasa. Konsekratorem był Xiążę Jmć biskup krakowski, a współkonsekratorami Ichmościowie XX. kujawski i płocki biskupi [...]. Pod skończonych aktu tego obrzędach Xiążę Jmć prymas udał się na obiad do Xiążęcia Jmci biskupa krakowskiego wraz z wielu innymi zaproszonymi panami. Nazajutrz dawał u siebie obiad Xiążę Jmć prymas dla Króla Jegomości i innych panów tu przytomnych”.

POLLNER Karol Ludwik – Sankt Petersburg, 5 VII [23 VI st.st.] 1885 • „Przegląd Kościelny” R. 1885/1885 nr 4 (z 23 VII 1885), s. 32: „Konsekracja ks. Pollnera na biskupa sufragana diecezji wrocławskiej odbyła się 5 VII w kaplicy arcybiskupiej w Petersburgu. Konsekratorem był ks. metropolita Gintowt, asystentami biskupi sufragani ks. Baranowski z diecezji żmudzkiej i ks. Ruszkiewicz z archidiecezji warszawskiej. Nowy biskup rozchorował się mocno po swej konsekracji”.

POPIEL (CHOŚCIAK-POPIEL) Wincenty Teofil – Płock, 6 XII 1863 • „Kurier Warszawski” R. 1863 nr 291 (z 9/21 XII 1863), s. 1485; „Przegląd Katolicki” R. 1863 nr 50 (z 17 XII 1863), s. 794–795: „Dzień 6 XII r.b. na bardzo długo pozostanie w pamięci mieszkańców Płocka. Odbyta w tym dniu uroczystość konsekracji ks. Wincentego Teofila Popiela, biskupa diecezji płockiej, wielkie na wszystkich wywarła wrażenie, [bowiem] jest to druga dopiero konsekracja, dokonana w naszej katedrze (pierwsza miała miejsce w roku 1818, gdy był poświęcany na biskupstwo płockie śp. Adam Michał Prażmowski, mąż wielkiej nauki, przez śp. Malczewskiego, arcybiskupa warszawskiego; czy dawniej ceremonie te były odbywane w naszej katedrze, wzmianki żadnej znaleźć nie można w aktach kapitulnych). [...] O godzinie 10-tej ks. biskup nominat wraz z konsekratorem, ks. biskupem Henrykiem hr. Platerem, sufraganem łowickim, przybył do katedry, [gdzie] obrzęd konsekracji odbył się zwykłym porządkiem, wedle przepisów ceremoniału Świętego Rzymsko-Katolickiego Kościoła. Dostojnemu elektowi towarzyszyli w czasie obrzędu ks. Tomasz Myśliński, prałat kustosz katedry płockiej, i ks. Antoni Baliński, kanonik tejże katedry”.

POTKAŃSKI (PODKAŃSKI) Franciszek – Kraków, 29[?] IX 1753 • „Kurier Polski” R. 1753 nr XII, s. [3]: „Z Krakowa, dn. 30 IX. Za przybyciem tu Ichmościów XX. inflanckiego i bakońskiego biskupów, odprawiła się tu dnia dzisiejszego, w kościele PP. Wizytek, konsekracja Jmci X. Potkańskiego, sufragana krakowskiego, którego Xiążę Jmć pasterz [diecezji krakowskiej], *in assistentia* wspomnianych Ichmościów XX. biskupów, konsekrował”.

POTOCZKI Jan Antoni – Lwów, 12 III 1826 • „Gazeta Lwowska” R. 1826 nr 34 (z 22 III 1826), s. 141: „Mianowany od Jego Cesarsko-Królewskiej Apostolskiej Mości biskupem przemyskim obrządku łacińskiego J.W. X. Jan Potoczki, kawaler Orderu Leopolda, dotychczasowy kanonik honorowy lwowski, proboszcz stanisławowski, był dnia 12 t.m. w tutejszym kościele katedralnym [we Lwowie] przez J.W. X. Andrzeja Alojzego hrabiego Ankwicza, prymasa Królestw Galicji i Lodomerii, arcybiskupa lwowskiego, konsekrowany [został] w czasie mszy św. [...] Asystującymi byli przy tym świętym i uroczystym obrzędzie J.W. X. Michał Lewicki, tutejszy metropolita grecko-katolickiego obrządku, i J.X. Jan Hofmann, proboszcz katedralny lwowski, opat żółkiewski”.

POWSŁAWSKI Jerzy – Połock, 25 III 1781 • „Gazeta Warszawska” R. 1781 nr 31 (z 18 IV 1781) – *Suplement*, s. [1]–[2]: „Z Połocka, dn. 2 IV. W dzień Zwiastowania Matki Boskiej odprawiła się tu uroczysta konsekracja na biskupstwo alalieńskie, przy urzędzie sufraganii zadźwińskiej, Jmci X. Jerzego Powśławskiego, przedtem oficjała i archidiacona inflanckiego, przez [...] Jmci X. Stanisława Siostrzeńcewicza, biskupa bia-

łoruskiego [...]. Współkonsekratorami byli Jmć X. Łopaciński, biskup trypolitański, sufragan żmudzki, i Jmć X. Towiański, biskup karpazeński, sufragan białoruski. Ta ceremonia odbyła się w kościele XX. Jezuitów tutejszych”.

PRĄŻMOWSKI Adam Michał – Płock, 7 VI 1818 [zob. wyżej **POPIEL Wincenty Teofil**]

PRÓSZYŃSKI Józef – Warszawa, 21 IX 1777 • „Gazeta Warszawska” R. 1777 nr 77 (z 24 IX 1777), s. [1]: „Z wielką paradą w przeszłą niedzielę, wyjechawszy rano ze swego pałacu Jmć X. nuncjusz Stolicy Apostolskiej do kościoła XX. Misjonarzy tutejszych [w Warszawie], odprawił tam uroczystą konsekrację (konkonsekratorów mając JJ.XX. inflanckiego i smoleńskiego biskupów) Jmci X. Prószyńskiego na biskupstwo meliteńskie”.

PRZEDWOJEWSKI Antonin Kornel – Warszawa, 23 X 1768 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1768 nr 86 (z 26 X 1768) – *Suplement*, s. [4]: „Dnia 23 t.m. w kościele PP. Wizytek tutejszych [w Warszawie] uroczysta Jmci X. Przedwojewskiego, kapucyna, na biskupstwo bolineńskie odbyła się konsekracja przez Xiążecia Jmci prymasa w asystencji Ichmościów XX. Szeptyckiego, płockiego, i Ossolińskiego, bakońskiego, biskupów”.

PRZYŁUSKI Leon – Poznań, 27 IV 1845 • „Gazeta Kościelna” R. 1845 nr 18 (z 5 V 1845), s. 140: „W dniu 27 IV (*Dominica V post Pascha*) odbyła się w kościele metropolitalnym poznańskim, o godzinie 6-ej z rana, konsekracja arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego Leona Przyłuskiego. Konsekratorem był biskup Dąbrowski, sufragan poznański, któremu asystowali prałat kapituły poznańskiej Gajerowicz i kanonik metropolitalny gnieźnieński Grzeszkiewicz”.

PUZYNA Jan Maurycy – Rzym, 25 III 1886 • „L'Osservatore Romano” R. 1886 nr 69 (z 27 III 1886), s. [3]: „Ieri [*sic!*], alle 8. antimeridiana, Sua Eminenza Reverendissima cardinale Miecislao Ledochowski, nella chiesa di S. Giovanni Canzio, appartenente al Pontificio Collegio Polacco, ha consacrato l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Kniaz de Kozielsko Puzyna, nominato per breve vescovo titolare di Menfi, destinato ausiliare di Leopoli in Galizia nella Polonia austriaca. Vescovi assistenti erano gl'Illustrissimi e Reverendissimi Monsignori Schönborn, arcivescovo di Praga, e Sembratowicz, arcivescovo di Leopoli. La sacra funzione era assistita dagli alunni del Collegio Polacco. Erano presenti Sua Eccellenza il conte Paar, ambasciatore d'Austria-Ungheria presso la Santa Sede, molti monsignori e distintissimi personaggi, specialmente della Polonia. Dopo la sacra funzione tutti gli invitati, passati nelle magnifiche sale del Collegio, ornate a festa per la circostanza, presentarono le loro felicitazioni e gli auguri più cordiali al novello vescovo” • „Gazeta Lwowska” R. 1886 nr 70 (z 27 III 1886), s. 5: „Konsekracja ks. Puzyny na biskupa sufragana lwowskiego odbyła się dnia 21 III w kościele przy Kolegium Polskim [w Rzymie]. Aktu konsekracji dokonał ks. kardynał hr. Ledóchowski; współkonsekratorami byli: ks. Sembratowicz, były arcybiskup metropolita lwowski, oraz hr. Schönborn, arcybiskup praski”.

PUZYNA Nikodem – Wilno, 15 V [3 V st.st.] 1817 • „Kurier Litewski” R. 1817 nr 38 (z 11 V st.st.), s. [1]: „Wilno. W dzień Wniebowstąpienia Pańskiego, 3 V, odprawił się w katedrze tutejszej z wielką świetnością obrządek konsekracji J.O. Xięcia Puzyny, biskupa sufragana wileńskiego. Trzech biskupów wchodziło do spełnienia tego obrządku: J.W. Kossakowski, sufragan kurlandzki, J.W. Xiążę Giedroyć, sufragan żmudzki, i J.W. Hołownia, sufragan metropolitalny wileński. [...] Po skończonej kościelnej ceremonii Xiążę biskup dawał obiad dla biskupów konsekratorów, całej kapituły i duchowieństwa, rodziny i urzędników. Dnia 6 V, w dzień konsekracji J.W. Możdzeniewskiego, sufragana mohylewskiego, tenże Xiążę biskup miał u siebie na obiedzie familijnym [...] biskupów: nowo konsekrowanego i konsekratorów [...]. Dnia 10 V, w dzień konsekracji J.W. Kundzicza, sufragana trockiego, dawał także obiad tenże Xiążę biskup Puzyna, na którym znajdował się nowo konsekrowany i konsekratorowi biskupi, kapituła oraz cały Uniwersytet Wileński”.

REDNER Leon – Pelplin, 9 I 1887 • „Przegląd Kościelny” R. 1887 (półrocze I), s. 68–69: „W niedzielę 9 I r.b. odbyła się w kościele katedralnym w Pelplinie konsekracja ks. dr. Leona Rednera na biskupa chełmińskiego oraz jego intronizacja. Konsekrację odbył nasz ksiądz arcybiskup [gnieźnieńsko-poznański] w asystencji biskupa warmińskiego, ks. Thiela, i protonotariusza apostolskiego ks. Klingenberga”.

RIKOUR (RIAUCOUR) Ludwik – Warszawa, 1 VI 1749 • „Kurier Polski” R. 1749 nr DCLXIII, s. [1]–[2]: „Z Warszawy, dn. 4 VI. W przeszłą niedzielę odprawiła się tu w kościele XX. Misjonarzy solenna konsekracja Jmci X. Ludwika Ryokoura na biskupstwo ptolemadejskie. Konsekratorem był Jmć X. Dębowski, biskup płocki, tudzież *assistentes* Ichmościowie XX. Dobiński, gnieźnieński, i Załuski, płocki, sufragani”.

ROGOWSKI Iwo Onufry – Warszawa, 27 II 1786 • „Gazeta Warszawska” R. 1786 nr 18 (z 4 III 1786) – *Suplement*, s. [1]: „W przeszłą niedzielę, w kościele tutejszym PP. Wizytek [w Warszawie], [...] odprawiła się uroczysta konsekracja Jmci X. Iwona Rogowskiego, oficjała chełmińskiego, [...] na biskupstwo *in partibus* kamaceńskie i sufraganię chełmińską. Konsekratorem był Xiążę Jmć pułtuski Szembek, biskup płocki, a współkonsekratorami Jmć X. Cieciszowski, biskup kijowski, i Jmć X. Naruszewicz, biskup koadiutor smoleński, pisarz Wielkiego Księstwa Litewskiego, sekretarz Rady Nieustającej”.

ROKITNICKI Kazimierz – Warszawa, 30 XII 1764 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1765 nr 1 (z 2 I 1765) – *Suplement*, s. [3]: „W przeszłą niedzielę uroczysty na sufraganię płocką odprawił się w kolegiacie tutejszej [w Warszawie] akt konsekracji Jmci X. Rokitnickiego, oficjała płockiego, którego konsekratorami byli Ichmościowie XX. płocki, kijowski i smoleński biskupi. Akt ten Jego Królewska Mość przytomnością swoją wraz z różnymi panami przyozdobić raczył”.

ROMASZKAN Grzegorz Józef – Lwów, 30 IV 1876 • „Wiadomości Kościelne” R. 1876 nr 13 (z 1 V 1876), s. 134: „W niedzielę 30 IV odbyła się w archikatedrze łacińskiej [we Lwowie] konsekracja ks. Grzegorza Józefa Romaszkana, arcybiskupa lwowskiego ob-

rządu ormiańskiego. Konsekratorem był ks. arcybiskup Wierchlejski; asystowali mu ks. metropolita Sembratowicz i ks. biskup Stupnicki z Przemyśla. [...] [Na zakończenie ceremonii] ks. arcybiskup Wierchlejski przypomniał, że przed 30 laty sam otrzymał konsekrację z rąk śp. arcybiskupa ormiańskiego Stefanowicza, za co się teraz podobną usługą jego następcy mógł odwdziaczyć”.

ROSTOCKI Teodor – Radomyśl, 19 VI 1785 • „Gazeta Warszawska” R. 1785 nr 65 (z 9 VII 1785) – *Suplement*, s. [1]–[2]: „Z Radomyśla, dn. 21 VI. W przeszłą niedzielę, tj. dnia 19 t.m., odprawił się tu akt konsekracji na biskupstwo chełmskie rytu grecko-unickiego J.X. Teodora Rostockiego, [...] bazylianina [...], na ostatek prowincjała. [...] Konsekratorem był [...] J.X. Jason Smogorzewski, arcybiskup metropolita całej Rusi, konkonsekratorami zaś JJ.XX. Cyprian Stecki, biskup łucki rytu grecko-unickiego, i Jan Chryzostom Kaczkowski, biskup kariopolski, sufragan łucki”.

RUSZKIEWICZ Kazimierz – Sankt Petersburg, 6 VII [24 VI st.st.] 1884 [zob. wyżej LUBOWIDZKI Cyryl]

RYBIŃSKI Józef Ignacy – Wolbórz, 22 V 1774 • „Gazeta Warszawska” R. 1774 nr 42 (z 28 V 1774), s. [1]: „W przeszłą niedzielę wiele państwa wyjechało do Wolborza na uroczysty akt konsekracji Jmci X. Rybińskiego, koadiutora kujawskiego, który w przeszłą niedzielę Zielonych Świątek odprawił tam Jmć X. biskup kujawski”.

RYDZYŃSKI Franciszek Ksawery – Warszawa, 16 I 1781 • „Gazeta Warszawska” R. 1781 nr 6 (z 20 I 1781), s. [1]: „W kolegiacie tutejszej [w Warszawie] msza św. odprawiała się i *Te Deum laudamus* śpiewane było przez Jmci X. Xawerego Rydzyńskiego, sufragana i archidiacona poznańskiego, scholastyka gnieźnieńskiego, na biskupstwo nikopolitańskie w kościele tutejszym PP. Wizytek przez pasterza naszego Jmci X. Okęckiego, biskupa poznańskiego i warszawskiego, kanclerza wielkiego koronnego, w asystencji Jmci X. Sierakowskiego, biskupa inflanckiego, i Xiążęcia Jmci sieluńskiego Szembeka, biskupa koadiutora plockiego, w przeszłą niedzielę konsekrowanego”.

RYŁŁO Maksymilian – Połock, 24 II 1759 • „Kurier Polski” R. 1759 nr XI, s. [4]: „Z Połocka, dn. 24 II. W archikatedrze tutejszej Jmć X. Hrebnicki, metropolita całej Rusi, konsekrował na biskupstwo chełmskie *ritus Graeci* Jmci X. Maksymiliana Ryłłę, w asystencji – za pozwoleniem Stolicy Apostolskiej – dwóch Ichmościów XX. opatów: Jackowskiego, brasławskiego, i Książewicza, trockiego”.

SAPIEHA Józef Julian – Wilno, 1 IX 1737 • „Kurier Polski” R. 1737 nr XXXVI, s. [3]–[4]: „Z Wilna, dn. 8 IX. W przeszłą niedzielę odprawił się tu w kościele katedralnym akt konsekracji Jmci X. Sapiehy, referendarza Wielkiego Księstwa Litewskiego, na biskupstwo diecezarskie, przy koadiutorii i sufraganii wileńskiej. Któremu to aktowi *aderant* Ichmościowie XX. Zienkowicz, wileński, Karp, żmudzki, Gosiewski, smoleński, biskupi, Jmć X. Horain, sufragan żmudzki, *qua consecratores*”.

SEMBRATOWICZ Sylwester – Lwów, 20 IV 1879 • „Gazeta Lwowska” R. 1879 nr 91 (z 21 IV 1879), s. 4: „Konsekracja nowo mianowanego biskupa juliopolitańskiego *in par-*

tibus infidelium, ks. dr. Sylwestra Sembratowicza, odbyła się w sposób uroczysty dnia wczorajszego w kościele archikatedralnym św. Jerzego [we Lwowie]. Aktu konsekracji dokonał ks. metropolita [Józef] Sembratowicz wraz z ks. arcybiskupem Wierzchlejskim i ks. arcybiskupem Romaszkanem. Następnie odprawił solenną mszę ks. metropolita w asystencji ks. biskupa Stupnickiego, nowo konsekrowanego ks. biskupa i kanoników kapituły lwowskiej i przemyskiej”.

SIERAKOWSKI Antoni Maciej – Warszawa, 2 II 1779 • „Gazeta Warszawska” R. 1779 nr 10 (z 3 II 1779), s. [1]: „Uroczysta konsekracja Jmci X. Sierakowskiego na biskupstwo inflanckie dnia wczorajszego odprawiła się w kościele tutejszym PP. Wizytek [w Warszawie]. Konsekratorem był Jmć X. nuncjusz apostolski, współkonsekratorami zaś JJ.XX. Giedroyć, biskup żmudzki, i Cieciszowski, biskup koadiutor kijowski”.

SKARSZEWSKI Wojciech Józef – Warszawa, 6 II 1791 • „Gazeta Warszawska” R. 1791 nr 12 (z 9 II 1791), s. [1]–[2]: „W przeszłą niedzielę, w tutejszym kościele PP. Wizytek, odprawiła się uroczysta konsekracja Jmci X. Wojciecha Skarszewskiego na biskupstwo chełmskie i lubelskie [...]. Konsekratorem był [...] J.X. Okęcki, biskup poznański i warszawski, konkonsekratorami zaś J.X. Cieciszowski, biskup kijowski, i J.X. Gorzeński, biskup smoleński”.

SKÓRKOWSKI Karol – Warszawa, 25 I 1830 • „Kurier Warszawski” R. 1830 nr 24 (z 25 I 1830), s. 107; „Gazeta Warszawska” R. 1830 nr 25 (z 26 I 1830), s. 215–216: „Onegdaj w kościele Św. Krzyża [w Warszawie] odbyła się z wielką uroczystością [...] konsekracja J.W. Karola Sariusza Skórkowskiego, biskupa krakowskiego. Konsekratorem był J.W. Burzyński, biskup sandomierski, współkonsekrującymi byli J.WW. biskupi Koźmian, kaliski, i Manugiewicz, augustowski”.

SOLECKI Łukasz – Przemyśl, 14 V 1882 • „Wiadomości Kościelne” R. 1882 nr 9 (z 29 VI 1882), s. 72: „Konsekracja ks. biskupa Ł. Soleckiego odbędzie się w Przemyślu [...] w V niedzielę po Wielkiej Nocy, tj. 14 V. Konsekratorem będzie ks. nuncjusz wiedeński, Monsignor S. Vannutelli, a konkonsekratorami ks. biskup miejscowy *ritus Graeci* J. Stupnicki i ks. biskup sufragan lwowski S. Morawski”. • „Gazeta Lwowska” R. 1882 nr 111 (z 15 V 1882), s. 3–4: „Z wielką okazałością odbył się wczoraj uroczysty akt konsekracji i intronizacji nowo mianowanego biskupa przemyskiego obrządku rzymsko-katolickiego ks. Łukasza Soleckiego. Głównym konsekratorem był nuncjusz wiedeński, arcybiskup Serafino Vanutelli, współkonsekratorami biskupi Jan Stupnicki z Przemyśla i Seweryn Morawski ze Lwowa. Obecni byli również metropolita grecko-katolicki Józef Sembratowicz i jego sufragan Sylwester Sembratowicz ze Lwowa, biskup krakowski Albin Dunajewski oraz sufragan przemyski Ignacy Łobos”. • „Przegląd Kościelny” R. 1881/1882 nr 45 (z 11 V 1882), s. 360–361; nr 47 (z 25 V 1882), s. 378–379: „Konsekracja i intronizacja ks. Soleckiego, biskupa przemyskiego, odbyła się w niedzielę V po Wielkanocy, 14 V, w Przemyślu [...]. Przybyli [na nią] ze Lwowa ks. metropolita Sembratowicz, ks. biskup Morawski i sufragan unicki, ks. biskup Sylwester Sembratowicz, [a] z Krakowa nuncjusz apostolski, arcybiskup Vannutelli w towarzystwie ks. Du-

najewskiego, biskupa krakowskiego. [...] Aktu konsekracji dokonał nuncjusz w asystencji biskupów: ks. Morawskiego i ks. Stupnickiego”.

SOŁTYK Kajetan Ignacy – Toruń, 9 XI 1749 • „Kurier Polski” R. 1749 nr DCLXXXIII, s. [1]–[2]: „Z Torunia, 16 XI. W niedzielę przeszłą odprawiła się konsekracja Jmci X. Sołtyka, biskupa emauskiego, koadiutora biskupstwa kijowskiego, który [...] udał się [...] wspólnie z Jmcią X. biskupem chełmińskim, tudzież kujawskim, chełmińskim i chełmskim sufraganami [...] do kościoła farnego św. Jana i tam tenże akt konsekracji [został] odprawiony”.

SOSNOWSKI Leon Konstantyn – Warszawa, 30 III 1767 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1767 nr 26 (z 1 IV 1767) – *Suplement*, s. [4]: „Xiążę Jmć biskup warmiński dnia zaonegdajszego, w kościele XX. Misjonarzy tutejszych, z Ichmościami XX. Załuskim, kijowski, i Hylzenem, przeszłym smoleńskim, biskupami, konsekwował Jmci X. Sosnowskiego, sufragana inflanckiego, na biskupstwo aretuzjańskie”.

SOTKIEWICZ Antoni Franciszek – Sankt Petersburg, 20 V [8 V st.st.] 1883 • „Przełąd Katolicki” R. 1883 nr 24 (z 2/14 VI 1883), s. 384–386: „Petersburg. Konsekracje nowych biskupów odbywają się bez przerwy w każdą niedzielę. [...] Notujemy z kolei konsekracje biskupów sandomierskiego Antoniego Sotkiewicza i lubelskiego Kazimierza Wnorowskiego, [które] odbyły się jedna po drugiej w niedzielę III po Wielkiej Nocy według tutejszej rachuby, tj. dnia 8/20 V. Naprzód konsekrowany był ks. biskup Sotkiewicz. Konsekratorem był arcybiskup metropolita warszawski Popiel, asystentami zaś biskupi wileński Hryniewicki i łucko-żytomierski Kozłowski. [...] Po chwilowej przerwie rozpoczęła się konsekracja drugiego elekta, ks. biskupa Wnorowskiego. Konsekratorem był arcybiskup metropolita mohylewski Gintowt, współkonsekratorami zaś biskupi kujawsko-kaliski Bereśniewicz oraz kielecki Kuliński – niegdyś uczeń, a potem zwierzchnik dostojnego elekta. [...] Miejscem konsekracji był kościół św. Katarzyny”.

STABLEWSKI Florian – Gniezno, 17 I 1892 • „Kurier Poznański” R. 1892 nr 14 (z 19 I 1892), s. [1]–[2]: „W Gnieźnie, w dniu 17 I. [...] W niedzielę 17 bm. rano [...] ks. arcy-pasterz o godzinie 9-ej udał się do katedry na [swą] konsekrację. Towarzyszyli mu książę biskup wrocławski ks. Kopp, biskup chełmski ks. Redner, obydwaj biskupi sufragani: poznański ks. dr Likowski i gnieźnieński ks. dr Andrzejewicz. [...] Konsekratorem [elekta] był książę biskup wrocławski Kopp [...], asystowali książę biskupi chełmiński i [sufragani] poznański”.

STANIEWSKI Józef Maksymilian – Sankt Petersburg, 20 II [8 II st.st.] 1859 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1859, t. 3 (n.s.), s. 453: „Dnia 10 II [*sic!*], w kościele parafialnym p.w. św. Katarzyny, przy asystencji całego duchowieństwa katolickiego, znajdującego się w Petersburgu, oraz licznie zabranych wiernych, odbył się akt konsekracji byłego przeora dominikanów, dziekana petersburskiego J.W. Maksymiliana Staniewskiego na biskupa platejeńskiego *in partibus* i sufragana mohylewskiego. Konsekratorem był metropolita rzymsko-katolickich kościołów w Cesarstwie [Rosyjskim], arcybiskup mohylewski J.W. Wacław Żyliski, asystentami zaś JJ.WW. Wincenty Lipski, biskup jono-

politański, sufragan tyraspolski, Antoni Fijałkowski, biskup tanejski, sufragan kamieniecki, i Stanisław Adam Krasiński, biskup wileński”.

STECKI Cyprian – Łuck, 10 VII [29 VI st.st.] 1777 • „Gazeta Warszawska” R. 1777 nr 61 (z 30 VII 1777) – *Suplement*, s.[1]–[2]: „Z Łucka, dn. 16 VII. W przeszły czwartek, jako w dzień uroczysty śś. Apostołów Piotra i Pawła podług kalendarza ruskiego, odprawił się tu w kościele pojezuickim akt konsekracji Jmci X. Cypriana Steckiego na biskupstwo łuckie i ostrogskie *Graeci ritus*, wakujące po śmierci Jmci X. Sylwestra Rudnickiego. Konsekratorem był Jmć X. Felicjan Wołodkowicz, metropolita całej Rusi, konkonsekratorami zaś Ichmościowie XX. Antonin Młodowski, biskup brzeski, koadiutor i administrator biskupstwa brzeskiego, i Franciszek Komornicki, biskup cesaropolitański, sufragan łucki”.

STEFANOWICZ Franciszek – Rzym, 1 I 1855 • „Giornale di Roma” R. 1855 nr 2 (z 3 I 1855), s. 5: „Sua Eminenza Reverendissima il signor cardinale Frasoni, prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda, il primo dell’anno, sacro alla Circoncisione di Nostro Signore, si condusse in treno alla venerabile chiesa di S. Claudio de’Borgognoni, ove coll’assistenza di Monsignor Cullen, arcivescovo di Dublin, e di Monsignor Grant, vescovo di Southwark, consagrò Monsignor Francesco Stefanowitz, eletto vescovo titolare Samosatense e deputato suffraganeo all’arcivesovo di Posnania. Assisterettero alla solenne cerimonia non solo il clero addetto a quella chiesa, ma grande copia de’ fedeli, fra cui si distinguevano molti illustri personaggi forastieri e romani”.

STEFANOWICZ Samuel Cyryl – Lwów, 1 VII 1832 • „Gazeta Lwowska” R. 1832 nr 78 (z 3 VII 1832), s. 461: „Lwów, dn. 2 VII. Wczoraj, w niedzielę dn. 1 bm., J.W. arcybiskup lwowski obrządku łacińskiego, w asystencji JJ.WW. biskupa przemyskiego obrządku greckiego Śnigurskiego i opata żółkiewskiego, proboszcza infułata kapituły lwowskiej obrządku łacińskiego Hofmanna [...], konsekrował mianowanego [...] arcybiskupem lwowskim obrządku ormiańskiego J.X. Samuela Stefanowicza”.

DE STRACHWITZ Jan Maurycy – Kraków, 17 V 1761 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1761 nr 21 (z 27 V 1761) – *Suplement*, s. [4]: „Z Krakowa, dn. 18 V. W niedzielę przeszłą, w kościele Panny Maryi, poświęcony jest na biskupstwo Tiberiadis, czyli Genezarret, Jmć X. de Strachuite, dziekan i sufragan wrocławski. Obrządek ten sprawował Jmć X. Podkański, biskup patareński, sufragan krakowski, przy asystencji Ichmościów XX. Kielczewskiego, sufragana chełmskiego, i Łopackiego, infułata i archiprezbitera kościoła wspomnianego, miejsce trzeciego biskupa, za dozwoleńiem Stolicy Świętej, zastępującego”.

STRASZYŃSKI Paweł – Warszawa, 8 I 1837 • „Kurier Warszawski” R. 1837 nr 8 (z 9 I 1837), s. 33: „O godzinie 10-tej rano, wczoraj, w kościele metropolitalnym św. Jana [w Warszawie], rozpoczął się obrzęd konsekracji J.W. J.X. Pawła Straszyńskiego na biskupa diecezji augustowskiej [...]. Obrzęd ten, rzadki w Kościele katolickim, odbył J.W. J.X. Pawłowski, biskup płocki. Asystentami konsekrowanemu byli JJ.WW. J.XX. Wojakowski, biskup sufragan diecezji lubelskiej, i Plejewski, biskup sufragan diecezji płockiej.

[...] W południe skończył się święty obrzęd i nowy pasterz [wszystkim] pobożnym, napełniającym cały święty przybytek, pobłogosławił”.

STUPNICKI Jan – Lwów, 20 X 1872 • „Gazeta Lwowska” R. 1872 nr 245 (z 22 X 1872), s. 1458: „Przedwczoraj odbyła się w kościele archikatedralnym obrządku greckokatolickiego [we Lwowie] uroczystość konsekracji nowego biskupa przemyskiego ks. J. Stupnickiego”.

SYMON Franciszek Albin – Sankt Petersburg, 27 III [15 III st.st.] 1892 • „Przegląd Katolicki” R. 1892 nr 14 (z 26 III/7 IV 1892), s. 219: „Dnia 27 III odbyła się w kościele św. Katarzyny [w Sankt Petersburgu] konsekracja sufragana mohylewskiego ks. F.A. Simona [*sic!*], rektora Akademii miejscowej [...]. Konsekratorem był ks. biskup kujawsko-kaliski A. Bereśniewicz, współkonsekratorami zaś ks. biskup płocki M. Nowodworski i ks. biskup L. Zdanowicz”. • „Przegląd Kościelny” R. 1892 (półrocze I), s. 355–356: „W niedzielę 15/27 III br. odbyło się w Petersburgu wręczenie paliusza ks. metropolicie Kozłowskiemu. [...] Po wręczeniu paliusza [miała miejsce] konsekracja ks. biskupa Symona, który otrzymał noszony niegdyś przez uczonego Albertrandego tytuł biskupa zenopolitańskiego. Konsekracji dopełnił ks. biskup Beresniewicz w asystencji biskupów Nowodworskiego i Zdanowicza”.

SZAJOWSKI Kasper – Skierniewice, 19 V 1782 • „Gazeta Warszawska” R. 1782 nr 42 (z 25 V 1782) – *Suplement*, s. [1]: „Ze Skierniewic, dnia 19 V. Xiążę Jmć prymas [...], ustanowiwszy w mieście Łowiczu, ku pożytkowi duchowemu rozległej archidiecezji, drugą sufraganię, [...] widział na dniu dzisiejszym [...] odprawioną w tutejszym kościele konsekrację Jmci X. Szajowskiego, biskupa larandeńskiego, sufragana łowickiego, który odebrał to poświęcenie z rąk Jmci X. Garnysza, biskupa chełmskiego, przy asystencji Ichmościów XX. Dembowskiego, koadiutora kamienieckiego, i Przedwojewskiego, bolineńskiego, biskupów”.

SZEMBEK Józef Eustachy – Lidzbark Warmiński, 31 III 1737 • „Kurier Polski” R. 1737 nr XIV, s. [3]: „Z Warszawy, dn. 4 IV. Akt konsekracji Jmci X. Szembeka, biskupa chełmskiego, przez Xiążęcia Jmci biskupa warmińskiego, w Helsberku w przeszłą niedzielę odprawowany być miał”.

SZEPTYCKI Andrzej Roman – Lwów, 17 IX 1899 • „Gazeta Lwowska” R. 1899 nr 213 (z 19 IX 1899), s. 4: „Z wielką uroczystością odbył się 17 IX akt konsekracji ks. Andrzeja Szeptyckiego, [z] Zakonu OO. Bazylianów, na biskupa stanisławowskiego, w cerkwi archikatedralnej św. Jura [we Lwowie]. [...] Rozpoczęła się [ta] uroczystość o godzinie 9-iej z rana, ściśle według ceremoniału. O tej porze wyszedł z pałacu metropolitalnego konsekrator, ks. metropolita Kułowski, z asystującymi mu współkonsekratorami: ks. biskupem Czechowiczem i ks. biskupem Weberem oraz asystującymi gośćmi: ks. arcybiskupem Morawskim, ks. arcybiskupem Hryniewickim i ks. biskupem sufraganem przemyskim Pelczarem [...]. Uroczystość zakończono o godzinie 12-iej w południe”. • „Gazeta Kościelna” R. 1899 nr 38 (z 21 IX 1899), s. 303: „Przy konsekracji ks. biskupa Szeptyckiego [...] czterech biskupów łacińskich i jeden ormiański towarzy-

szyło dwom ruskim władcykom przy wkładaniu rąk na elekta, a cała jego rodzina, do łacińskiego obrządku należąca, uczestniczyła ze wzruszeniem w ceremonii, która Szeptyckim, fundatorom św. Jura, dała czwartego już biskupa”.

SZEPTYCKI Atanazy – Włodzimirz Wołyński, 19 IX [8 IX st.st.] 1762 • „Kurier Warszawski” R. 1762 nr 79 (z 2 X 1762), s. [2]: „Z Włodzimirza. Dnia 19 IX, to jest w dzień Narodzenia Matki Boskiej według kalendarza juliańskiego, odprawił się tu akt konsekracji Jmci X. Atanazego na Szeptycach Szeptyckiego, opata kaniowskiego, na biskupstwo przemyskie, sanockie i samborskie przez Jmci X. Filipa Felicjana Wołodkiewicza, arcybiskupa metropolite kijowskiego i całej Rusi, a biskupa włodzimierskiego i brzeskiego litewskiego, w asystencji Jmci X. Leona Ludwika Szptyckiego, lwowskiego, halickiego i kamienieckiego biskupa, i Jmci X. Adama Orańskiego, biskupa belineńskiego, sufragana kamienieckiego, uczyniony”.

SZEPTYCKI Hieronim Antoni – Lwów, [16?] X 1739 • „Kurier Polski” R. 1739 nr CXLV, s. [2]: „Ze Lwowa, dn. 16 X. Odprawiła się tu konsekracja Jmci X. Szeptyckiego, sufragana łuckiego. Konsekratorem był Jmć X. [biskup] kamieniecki, której [to] konsekracji *assistebant* Jmć X. episkop łucki i Jmć X. koadiutor ormiański”.

SZEMBEK Krzysztof Hilary – Kobyłka, 29 IX 1767 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1767 nr 79 (z 3 X 1767), s. [1]: „Xiążę Jmć biskup krakowski, w asystencji Ichmościów XX. Riaucoura, ptolemadejskiego, i Ossolińskiego, koadiutora bakońskiego, biskupów, dnia 29. miesiąca przeszłego, w kościele PP. Sakramentek tutejszych [w Warszawie], konsekrował Jmci X. Prokopowicza, Zakonu św. Benedykta, na opactwo klaustralne sieciechowskie. Podobnaż na tymże samym dniu w Kobyłce, o mil dwie stąd, odprawiła się konsekracja Jmci X. Szembeka, kanclerza gnieźnieńskiego, proboszcza płockiego, xiążęcia sieluńskiego, archidiakona warszawskiego, na koadiutorię biskupstwa chełmińskiego, przez Jmci X. biskupa kijowskiego, któremu do tego aktu asystowali Ichmościowie XX. Bajer, chełmiński, i Hilzen, przeszły smoleński, biskupi”.

SZYJKOWSKI Jan – Janów Podlaski, 26 V 1776 • „Gazeta Warszawska” R. 1776 nr 45 (z 5 VI 1776), s. [2]: „Jmć X. Turski, biskup łucki i brzeski, [...] konsekrował w przeszłą niedzielę, w kolegiacie swojej janowskiej, na biskupstwo synopeńskie Jmci X. Szyjkowskiego, scholastyka katedralnego łuckiego; asystentami byli JJ.XX. Ossoliński, biskup kijowski, i Sosnowski, biskup aretuzjański, sufragan inflancki”.

SZYMAŃSKI Beniamin Piotr – Warszawa, 1 II 1857 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1857, t. XXXII, s. 340–342: „Obrzęd konsekracji J.W. ks. Beniamina Szymańskiego na biskupa podlaskiej diecezji dopełnionym został w kościele Św. Krzyża na Krakowskim Przedmieściu [w Warszawie] w dniu 1 II. [...] Konsekracji dopełnił arcybiskup metropolita warszawski w asystencji JJ.WW. biskupów rodopolitańskiego, hr. Łubieńskiego, i bełzkiego Teraszkiewicza”.

SZYMONOWICZ Grzegorz Michał – Lwów, 5 VII 1857 • „Gazeta Lwowska” R. 1857 nr 151 (z 6 VII 1857), s. 601: „Lwów, dn. 5 VII. Dziś obchodzono wielką uroczystość w lwowskiej archikatedrze obrządku łacińskiego. Ks. Grzegorz Szymonowicz, nominat-

-biskup z prawem następstwa na arcybiskupstwo diecezji obrządku ormiańskiego w Galicji, przyjmował konsekrację biskupią z rąk arcybiskupa obrządku łacińskiego Łukasza Baranieckiego”.

TOCZYŁOWSKI Piotr Aleksander – Wilno, 29 XII 1782 [zob. wyżej **Gzowski Franciszek**]

TOMASZEWSKI Walenty – Warszawa, 15 I 1837 • „Kurier Warszawski” R. 1837 nr 15 (z 16 I 1837), s. 69: „W dniu wczorajszym, [...] w kościele archikatedralnym [w Warszawie], [...] nastąpił obrzęd konsekracji J.W. J.X. Tomaszewskiego na biskupa kaliskiego. Konsekratorem był J.W. J.X. arcybiskup warszawski Choromański, asystentami J.W. J.X. Wojakowski, biskup sufragan lubelski, i J.W. J.X. Plejewski, biskup sufragan diecezji płockiej”.

TURSKI Feliks Paweł – Torczyn, 16 VI 1765 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1765 nr 52 (z 29 VI 1765), s. [2]–[3]: „Z Łucka, dn. 19 VI. Odprawiła się w przeszłą *immediate* niedzielę, w Torczynie, w mieście rezydencjalnym Jmci X. Wołłowicza, biskupa łuckiego, [...] w kościele tamecznym parochialnym, konsekracja Jmci X. Turskiego na biskupstwo chełmskie, przez tegoż Jaśnie Wielmożnego pasterza naszego, a stryja [*sic!*] *neo-consecrati*, przy asystencji Ichmościów XX. Olędzkiego, kijowskiego, i Orańskiego, kamienieckiego, sufraganów”.

TWAROWSKI Józef – Janów Podlaski, 21 XII 1857 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1857, t. 1 (n.s.), s. 97: „W dniu 21 XII roku zeszłego odbyła się w Janowie Podlaskim konsekracja J.W. Józefa Twarowskiego na biskupa mezoneńskiego *in partibus infidelium* i na sufragana podlaskiego. Konsekratorem był J.W. ks. Beniamin Szymański, biskup podlaski, asystentami zaś J.W. biskup kujawsko-kaliski ks. Marszewski i nowo konsekrowany sufragan lubelski J.W. ks. Baranowski”.

TYSZKIEWICZ Antoni Dominik – Wilno, 11 X 1739 • „Kurier Polski” R. 1739 nr CXLVI, s. [2]: „Z Wilna, dn. 18 X. W przeszłą niedzielę odprawiła się konsekracja Jmci X. Tyszkiewiczza, biskupa meniteńskiego, sufragana kijowskiego, sekretarza Wielkiego Księstwa Litewskiego [...]. Konsekratorem był Jmć X. biskup wileński, *assistentes* zaś Ichmościowie XX. wileński i żmudzki sufragani”.

WALKNOWSKI Władysław – Warszawa, 26 II 1769 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1769 nr 17 (z 1 III 1769) – *Suplement*, s. [4]: „Dnia 26. miesiąca dopiero zeszłego uroczysta w kościele PP. Wizytek tutejszych [w Warszawie], przy licznym państwa zgromadzeniu, odprawiła się konsekracja Jmci X. Walknowskiego na sufraganie poznańską”.

WARTERESIEWICZ Kajetan Augustyn – Lwów, 16 VII 1820 • „Gazeta Lwowska” R. 1820 nr 92 (z 9 VIII 1820), s. 371: „Ze Lwowa. Mianowany od Jego Cesarsko-Królewskiej Apostolskiej Mości najjaśniejszego monarchy naszego arcybiskupem lwowskim obrządku ormiańskiego J.W. J.X. Kajetan Warteresiewicz, konsekrowany został dnia 16 VII przez J.W. J.X. Andrzeja hrabiego Ankwicza, arcybiskupa lwowskiego obrządku łacińskiego i prymasa Królestwa Galicji i Lodomerii, w przytomności licznego

zgromadzenia ze wszystkich stanów, w kościele metropolitalnym lwowskim obrządku łacińskiego. Po konsekracji J.W. konsekратор włożył *pallium* na nowo konsekrowanego arcybiskupa, który 23 VII do kościoła swego metropolitalnego uroczyście był wprowadzony”.

WAŻYŃSKI Porfiry (Porfirion) – Warszawa, 26 IX 1790 [zob. wyżej **BULHAK Jozafat**]

WEBER Józef – Lwów, 29 XII 1896 • „Gazeta Kościelna” R. 1896 nr 1 (z 2 I 1896), s. 8–9: „Konsekracja ks. dr. Józefa Wezera, kanonika kapituły lwowskiej, na biskupa sufragana archidiecezji [lwowskiej], odbyła się w niedzielę 29. zeszłego miesiąca [...]. Aktu dopełnił ks. arcybiskup Seweryn Morawski w asystencji księży arcybiskupów Isakowicza i Hryniewickiego”.

WĘZYK Walenty – Łowicz, 17 VI 1753 • „Kurier Polski” R. 1753 nr DCCCLXXV, s. [2]: „Z Łowicza, dn. 18 VI, donoszą, że tam w dzień Świętej Trójcy, w kościele kolegiaty łowickiej, odprawił się akt konsekracji na biskupstwo chełmskie Jmci X. Węzyka. *Neo consecrata* konsekrował Xiążę Jmć prymas *in assistentia* Ichmościów XX. Dobińskiego, gnieźnieńskiego, i Krasieńskiego, chełmskiego, sufraganów”.

WIELEWIESKI (WIELEWIEJSKI) Łukasz Krzysztof – Rzym, 26 IX 1726 • „Diario Ordinario” R. 1726 nr 1430 (z 5 X 1726), s. 3: „Roma, in data degli 26. Settembre. [...] La Santità di Nostro Signore, Domenica mattina, nella Cappella Paolina del Quirinale, consagrò in vescovo di Troia Monsignor Giovanni Pietro Faccolli, ed in vescovo di Cambrisopoli Monsignor Luca Cristoforo Wielewieski; e furono gli assistenti, Monsignor Finy, arcivescovo di Damasco, e Monsignor Santa Maria, vescovo di Cirene”.

WIELOGŁOWSKI Hieronim – Kraków, 28 VI 1761 • „Kurier Warszawski” R. 1761 nr 29 (z 18 VII 1761), s. [1]–[2]: „Z Krakowa, dn. 28 VI. W kościele OO. Trynitarzy poświęcony jest na biskupstwo benedekskie Jmć X. Hieronim Wielogłowski, dziekan i sufragan przemyski, scholastyk krakowski, kustosz koronny. Obrządek ten sprawował Jmć X. Wodzicki, biskup przemyski, podkanclerzy koronny, przy asystencji Ichmościów XX. Podkańskiego, krakowskiego, i Kielczewskiego, chełmskiego, sufraganów”.

WIERZBOWSKI Piotr Paweł – Sankt Petersburg, 6 X [24 IX st.st.] 1872 • „Przegląd Katolicki” R. 1872 nr 43 (z 12/24 X 1872), s. 682: „Z Petersburga. W dniu 6 X odbyła się w tutejszej stolicy, w kościele św. Katarzyny, konsekracja J.W. ks. Piotra Pawła Wierzbowskiego na biskupa diecezji sejneńskiej, czyli augustowskiej. Konsekratorem był J.W. ks. Antoni Fijałkowski, arcybiskup mohylewski, w asystencji J.W. Jerzego Iwaszkiewicza, biskupa antedonskiego, J.W. Aleksandra Gintowtta, biskupa helenopolitańskiego, sufragana płockiego, i J.W. Tomasza Kulińskiego, biskupa satałskiego, wikariusza apostolskiego w diecezji kielecko-krakowskiej”. [Zob. także wyżej **KULIŃSKI Tomasz Teofil**]

WIERZCHLEJSKI Franciszek Ksawery – Lwów, 4 X 1846 • „Gazeta Lwowska” R. 1846 nr 116 (z 6 X 1846), s. 660: „W niedzielę 4 bm. odbyła się w kościele archikatedralnym obrządku łacińskiego [we Lwowie] wielka i ważna uroczystość kościelna [...]

poświęcenia księdza kanonika Wierzchlejskiego na biskupa przemyskiego obrządku łacińskiego. Poświęcającymi byli arcybiskup ormiański Stefanowicz, biskup Gutkowski i biskup obrządku grecko-katolickiego Jachimowicz, do których – obok innych asystentów – należeli także infułat lwowski, kanonik Ostrawski, i infułat przemyski, kanonik Komarnicki”.

WNOROWSKI Kazimierz Józef – Sankt Petersburg, 8 V [20 V st.st.] 1883 [zob. wyżej **SOTKIEWICZ Antoni Franciszek**]

WODZICKI Michał – Warszawa, 12 IV 1761 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1761 nr 15 (z 15 IV 1761) – *Suplement*, s. [4]: „Po długich uwagach i życzeniu swoich przyjaciół i diecezjan, Jmć X. podkanclerzy koronny na ostatek postanowił święcić się na biskupstwo przemyskie. Jakoż ten akt zwyczajnym obrządkiem w kościele PP. Sakramentek [w Warszawie] w przeszłą niedzielę odprawił się, tak jednak rano, że z państwa tu przytomnego niektórzy niemal na sam koniec, a inni po zakończonych ceremoniach przybyli. Konsekratorem był Jmć X. biskup kijowski przy asystencji Ichmościów XX. sekretarza wielkiego koronnego i sufragana plockiego”.

WODZIŃSKI (WODZYŃSKI) Gabriel – Wilno, 24 VI 1759 • „Kurier Polski” R. 1759 nr XXVIII, s. [3]: „Z Wilna, dn. 2 VII. Dnia 24 VI odprawiła się w kościele katedralnym tutejszym konsekracja na biskupstwo tebasteńskie Jmci X. Wodzińskiego, koadiutora smoleńskiego. Konsekratorem był Jmć X. Horain, sufragan żmudzki, asystowali Ichmościowie XX. Żółkowski, wileński, [i] Zienkowicz, białoruski, sufragani”.

WOJTAROWICZ Józef Grzegorz – Przemyśl, 22 XI 1840 • „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” R. 1840, z. 3, s. 158–160: „W ostatnią niedzielę po Zielonych Świątkach, to jest dnia 22 XI, mieliśmy tu w Przemyślu rzadką uroczystość kościelną. J.W. X. Wojtarowicz, nominowany biskup tarnowski, odebrał wyświęcenie biskupie przez J.W. X. Zachariaszewicza, biskupa przemyskiego, w asystencji J.W. X. Snigurskiego, biskupa przemyskiego obrządku grecko-katolickiego, i W.X. Janikowskiego, dziekana kapituły tarnowskiej, wskutek dyspensy papieskiej do tej asystencji upoważnionej”.

WOJKIEWICZ Adam – Sankt Petersburg, 23 I [11 I st.st.] 1853 • „Pamiętnik Religijno-Moralny” R. 1853, t. XXIV, s. 328: „W dniu 11 I br. w kościele parafialnym św. Katarzyny w Petersburgu odbył się obrzęd poświęcenia najlaskawiej mianowanego biskupem mińskim J.W. ks. Adama Wojtkiewicza. Konsekratorem był J.W. ks. Ignacy Hołowiński, arcybiskup mohylewski, metropolita wszech w Cesarstwie Rosyjskim rzymsko-katolickich kościołów; biskupami współkonsekratorami byli: wileński J.W. ks. Wacław Żyliński i tyraspolski J.W. ks. Ferdynand Kahn”.

WOLICKI Cyprian Kazimierz – Wolbórz, 15 VI 1766 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1766 nr 51 (z 25 VI 1766) – *Suplement*, s. [3]–[4]: „Z Wolborza, dn. 15 VI. [...] Jmć X. biskup kujawski uznał nagłą potrzebę kreacji nowego sufragana gdańskiego [...] i nominował Jmci X. Wolickiego, proboszcza katedralnego kujawskiego i oficjała gdańskiego. A gdy [...] nadeszła temuż z Rzymu ekspedycja, zaproszeni [zostali] od Jmci X. biskupa kujawskiego Ichmościowie XX. biskupi Koziorowski, adratyński, i Dembo-

wski, sufragan kujawski, w przytomności których [...] dopełnił na dniu dzisiejszym ceremonii konsekracji wyż rzezonego Jmci X. sufragana”.

WOLICKI Teofil – Poznań, 17 V 1829 • „Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego” R. 1829 nr 40 (z 20 V 1829), s. 505–509: „Z Poznania, dn. 18 V. [...] Dzień wczorajszy był ważnym dniem poświęcenia J.W. J.X. Teofila Wolickiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego. [...] Mszę św. wielką celebrował *in pontificalibus* J.W. J.X. Siemieński, biskup cyreneński, konsekurator, którego asystentami byli prałaci infulaci WW. JJ.XX. Ostaszewski, opat XX. Benedyktynów klasztoru lubińskiego, i Markowski, opat XX. Kanoników Regularnych klasztoru trzemeszeńskiego”.

WOLCZACKI Walenty – Warszawa, 21 VIII 1774 • „Gazeta Warszawska” R. 1774 nr 68 (z 24 VIII 1774), s. [2]: „W przeszłą niedzielę, w uroczystość św. Jacka, patrona Korony Polskiej, Jmć X. nuncjusz Stolicy Apostolskiej mszę św. biskupim obrządkiem śpiewał w kościele XX. Dominikanów na Nowym Mieście [w Warszawie]; który oraz w tymże kościele, wespół z Ichmościami XX. chełmskim i smoleńskim biskupami, w przytomności wielu państwa, konsekrował na biskupstwo tomassyńskie Jmci X. Walentego Wołczackiego Zakonu Kaznodziejskiego”.

WOŁOWICZ Andrzej – Kalisz, 4 VII 1819 • „Gazeta Warszawska” R. 1819 nr 56 (z 13 VII 1819) – *Dodatek*, s. 1361–1362: „Z Kalisza, dn. 6 VII. Dzień 4 bm. był prawdziwie dla Kalisza uroczystym, odbyła się albowiem w nim konsekracja pierwszego biskupa diecezji kaliskiej, J.W. Wołowicza [...]. Obrządek konsekrateura sprawował J.W. biskup podlaski Lewiński, asystentami byli biskupi sufragani Ostrowski i Raczyński”.

WOŁOWICZ Antoni Erazm – Warszawa, 8 VI 1755 • „Kurier Polski” R. 1755 nr XCIX, s. [1]: „Z Warszawy, dn. 11 VI. W przeszłą niedzielę, w kolegiacie tutejszej [...], Jmci X. Wołowicza, biskupa łuckiego, kanclerza Królowej Jejmości, z zwykłymi ceremoniami odprawiła się konsekracja, którego Jmć X. Tyszkiewicz, biskup żmudzki, był konsekrateorem, z Ichmościami XX. Załuskim, drezdeńskim, sufraganem płocki, i Reokorum [*sic!*], ptolemadeyskim, biskupami”.

WORONICZ Jan Paweł – Warszawa, 8 V 1816 • „Gazeta Krakowska” R. 1816 nr 40 (z 19 V 1816), s. 600–601: „Z Warszawy, dn. 11 V. W dzień uroczysty św. Stanisława, tj. w dniu 8 V [...], odprawił konsekrację na biskupstwo krakowskie [...] biskup Jan Paweł Woronicz, w kościele katedralnym tutejszym św. Jana [...]. Urząd konsekrateura sprawował J.W. Gołaszewski, biskup wigierski, senator, współkonsekrateurami zaś [byli] J.WW. Remigiusz Zambrzycki, biskup dardaneński, i Feliks Lewiński, biskup sufragan kujawski”.

WYKOWSKI Stanisław – Warszawa, 2 XII 1770 • „Wiadomości Warszawskie” R. 1770 nr 97 (z 5 XII 1770) – *Suplement*, s. [4]: „W przeszłą niedzielę u XX. Misjonarzów tutejszych [w Warszawie] uroczysta odprawiła się konsekracja Jmci X. Wykowskiego, sufragana przemyskiego, na biskupstwo dyokleńskie, przez Jmci X. biskupa poznańskiego, konsekrateura, tudzież Ichmościów XX. Szembeka, koadiutora chełmińskiego, i Hylzena, przeszłego biskupa smoleńskiego, biskupów konkonekrateurów”.

WYŻYCKI Mikołaj Ignacy – Wschowa, 7 VII 1737 • „Kurier Polski” R. 1737 nr XXIX, s. [4]: „Z Poznania, dn. 12 VII. W przeszłą niedzielę akt konsekracji Jmci X. Wyżyckiego na arcybiskupstwo lwowskie odprawił się [we Wschowie] *in praesentia* Króla Jegomości. Konsekratorem był Xiążę Jmć biskup krakowski, *in assistentia* Ichmościów XX. biskupów łuckiego, płockiego i kamienieckiego”.

ZACHARIASIEWICZ Franciszek Ksawery – Lwów, 24 IV 1836 • „Gazeta Krakowska” R. 1836 nr 99 (z 30 IV 1836), s. 400: „Ze Lwowa, dn. 26 IV. J.W. J.X. Franciszek Ksawery Zacharyasiewicz, wysłużony profesor historii kościelnej w Uniwersytecie Lwowskim i dyrektor gimnazjów, jako też zakładu teologicznego naukowego, kustosz archikatedralny kapituły lwowskiej i C.K. radca gubernialny, przez Najjaśniejszego Pana biskupem Tarnowa mianowany, przyjął poświęcenie biskupie dnia 24 bm., który to obrzęd ze zwykłymi uroczystościami sprawował w tutejszym kościele archikatedralnym J.W. J.X. Franciszek de Paula Pisztek, arcybiskup lwowski obrządku łacińskiego i prymas Królestwa Galicji, przy asystencji J.X. Lewickiego, metropolity halickiego i arcybiskupa lwowskiego obrządku greckiego, tudzież J.X. Stefanowicza, arcybiskupa ormiańskiego”.

ZALUSKI Józef Andrzej – Warszawa, 4 XI 1759 • „Kurier Polski” R. 1759 nr XLV, s. [1]: „Z Warszawy, dn. 7 XI. W niedzielę przeszłą [...] Jego Królewska Mość w Kaplicy Pałacowej [...] był przytomny w licznym zgromadzeniu państwa konsekracji Jmci X. biskupa kijowskiego, którą Xiążę Jmć biskup krakowski w asystencji Ichmościów XX. biskupów kujawskiego i sufragana płockiego odprawił”.

ZALUSKI Marcin – Warszawa, 7 IX 1732 • „Diario Ordinario” R. 1732 nr 2375 (z 22 X 1732), s. 5: „Il di 7. del corrente [mese Settembre] il segretario della Corona signor Zaluski fu da Monsignor Paolucci, nunzio pontificio, consagrato in vescovo suffraganeo di Plocco; avendo aggiunti per assistenti li vescovi di Plocco e di Luceoria. Qual funzione fu fatta con molta solennità, e coll’assistenza de’ principali magnati del Regno qui esistenti”. • „Kurier Polski” R. 1732 nr CXLII, s. 213: „*Die 7. Septembris*, w kolegiacie tutejszej [w Warszawie], była konsekracja Jmci X. sekretarza koronnego na sufraganię płocką. *Consecrans* był Jmć X. nuncjusz [apostolski], *assistantes* Ichmościowie XX. płocki i łucki biskupi”.

ZDANOWICZ Ludwik – Sankt Petersburg, 11 V [29 IV st.st.] 1890 • „Przegląd Katolicki” R. 1890 nr 21 (z 10/22 V 1890), s. 328: „W niedzielę dn. 11 V odbyła się w Petersburgu, w kościele św. Katarzyny przy klasztorze OO. Dominikanów, konsekracja ks. Ludwika Zdanowicza na biskupa tytularnego Dionizjady. Konsekratorem był ks. Aleksander Bereśniewicz, biskup kujawsko-kaliski, w asystencji biskupów: Baranowskiego, sufragana kowieńskiego, i Zerra, tyraspolskiego”. [Zob. także wyżej **JACZEWSKI Franciszek**]

ZERR Antoni Jan – Sankt Petersburg, 3 VI [22 V st.st.] 1883 [zob. wyżej **PALLULON Mieczysław Leonard**]

ZGLENICKI Franciszek Ksawery – Kraków, 12 XII 1824 • „Gazeta Krakowska” R. 1824 nr 100 (z 15 XII 1824) – *Dodatek*, s. 2103–2106: „Na dniu 12 XII, w III niedzielę Adwentu, w starożytnej bazylice katedralnej w Zamku odprawiło się uroczyste po-

święcenie na biskupa gortyneńskiego J.W. Franciszka Xawerego Zglenickiego, prałata archidiacona i sufragana krakowskiego. [...] Jako konsekратор [wystąpił] J.W. pasterz diecezji [krakowskiej], zaś na współkonsekratorów zaproszeni [zostali] J.W.W. Grzegorz Ziegler, biskup tyniecki, i Tomasz Nowiński, biskup biblijski, generał zgromadzenia miechowskiego [bożogrobców]”.

ZIENKOWICZ Tomasz – Wilno, 9 XI 1755 • „Kurier Polski” R. 1755 nr CXXII, s. [2]–[3]: „Z Wilna, dn. 10 XI. Dnia wczorajszego, w kościele katedralnym wileńskim, odprawiła się Jmci X. Zienkowicza, pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego, kustosza wileńskiego, konsekracja na biskupstwo ariopolitańskie, którego konsekrował Jmć X. biskup żmudzki *in assistentia* Ichmościów XX. biskupów allalińskiego i hiroeńskiego, w przytomności Jmci X. biskupa wileńskiego”.

ZOTTMAN Franciszek Alojzy – Sankt Petersburg, 23 VI [11 VI st.st.] 1872 [zob. wyżej **KULIŃSKI Tomasz Teofil**]

ZWIEROWICZ Stefan Aleksander – Sankt Petersburg, 28 XI [16 XI st.st.] 1897 • „Przegląd Katolicki” R. 1897 nr 49 (z 27 XI/9 XII 1897), s. 779: „Petersburg, dn. 29 XI. Odbyla się dzisiaj konsekracja ks. Stefana Aleksandra Zwierowicza, biskupa wileńskiego. Świętego obrzędu dopełnił ks. Mieczysław Pallulon, biskup żmudzki, przy współudziale ks. Antoniego Baranowskiego, biskupa diecezji sejneńskiej, i ks. Bolesława Kłopotowskiego, biskupa eleuteropolitańskiego”.

ŻÓLKOWSKI Antoni – Wilno, 21 II 1745 • „Kurier Polski” R. 1745 nr CCCCXXXI, s. [2]: „Z Wilna, dn. 26 II 1745. Jmć X. Żółkowski, sufragan białoruski, poświęcony jest 21. *praesentis* na biskupstwo alalińskie od Jmci X. biskupa wileńskiego, *assistantibus Illustrissimis Samogitiensi et Livoniensi episcopis*”.

EXCERPTS FROM THE EIGHTEENTH- AND NINETEENTH-CENTURY
PERIODICAL PRESS ON THE TOPIC OF THE ORDINATION
OF CATHOLIC BISHOPS IN THE HISTORICAL TERRITORIES OF POLAND

SUMMARY

Old press is a priceless source of information of various quality about a broad spectrum of realities of the life of past generations. This concerns also the religious life, including events in the biographies of members of the Church elites whose most prominent group was the episcopate. This is why facts connected with the *curricula vitarum* of particular bishops were often described in the Polish periodical press. The ordination of a bishop was a very important event, when a new member of the episcopate became a rightful successor of the Apostles. As such ceremonies were at the same time spectacular, had a rich liturgical arrangement and gathered many distinguished participants, they were an attractive topic for press coverage whose levels of accuracy, though, remained varied.

It is not the purpose of the author of this paper to display the aforementioned multifacetedness of the press coverage of the ordinations of the bishops, but to provide a *sui generis* set of basic information about those events. In order to make the most of such testimonies by drawing from the variety of information contained in them further conclusions that may be interesting to particular researchers, one must first know where (if at all) adequate coverage is present in the press contemporary with these events. The current state of knowledge in Poland in this respect is definitely unsatisfactory. This publication is a step in the direction of positive change.

It contains information about the ordination of altogether 215 members of the Catholic episcopate of three rites (Latin, Greek-Uniate and Armenian) in the territory of Poland between 1726 and 1900, in the form of quasi-registers. Arranged in alphabetical order (by the surnames of the ordained), they contain the date and the place of each event, the names of the consecrator and the co-consecrators and, above all, a bibliographical record that directs the inquirer to a particular article. Provided with adequate indications, subsequent researchers will be able to start analyzing problems interesting to them and connected with this subject, already without spending time and effort in searching for adequate testimonies in the periodical press.

ANDRZEJ KWAŚNIEWSKI

KSIĘGOZBIORY PRYWATNE ZACHOWANE W BIBLIOTECE
KAPITUŁY KIELECKIEJ (XV–XVIII WIEK)

Księgozbiór kapituły kieleckiej znajduje się obecnie w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach. Rękopisy i druki kapitulne przechowywane wcześniej w katedrze zostały przeniesione do biblioteki seminaryjnej zapewne w latach 70. XX wieku¹. Rękopisy zostały oddzielone od druków i cały ich zbiór połączono z rękopisami biblioteki seminaryjnej. Druki kapitulne zostały umieszczone w jednej szafie, która znajduje się w sali ze starymi drukami zaliczanymi do poloników. Starodruki w seminaryjnej bibliotece mają dwa ciągi sygnatur i analogicznie dwa magazyny. Polonika opatrzone własnym ciągiem sygnatur i przechowywane są one w oddzielnym magazynie (mniejszym). Starodruki obce, oznakowane również własnym ciągiem sygnatur, przechowywane są w oddzielnym magazynie (większym). Szafa z drukami kapitulnymi znajduje się w sali poloników, stoi przy ścianie pomiędzy dwoma oknami. Druki kapitulne nie zostały podzielone na stare i nowe. Stanowią jeden zbiór i posiadają własny ciąg sygnatur. Jest to odrębny od poloników ciąg. Są więc w bibliotece seminaryjnej trzy ważne ciągi sygnatur: dla poloników, druków obcych i druków kapitulnych. Starodruki kapitulne obejmują ciąg sygnatur od sygnatury K.001 do K.00235. Niestety, nie umieszczono kart katalogowych księgozbioru kapitulnego w oddzielnej szufladzie. Karty są rozproszone (według alfabetu) po wszystkich szufladach z kartami 10 000 starodruków biblioteki seminaryjnej. Niepotrzebnie i bezcelowo utrudniono w ten sposób badania nad starodrukami kapitulnymi. Należałoby bowiem wśród 10 000 kart szukać tych sygnatur, które rozpoczynają się od oznaczenia K.00. Złożenie starodruków kapitulnych w jednej szafie stanowi jednak niezwykle fortunną okoliczność, przyczynia się do ograniczenia mozołu i usprawnia badania. Faktycznie więc biblioteka kapitulna nie została rozproszona. Inkunabuły kapitulnej biblioteki zostały w przeszłości skatalogowane, sporządzone karty oddzielono od kart inkunabułów biblioteki seminaryjnej. Ułatwia to w znacznym stopniu poszukiwania. Na kartach katalogowych są jednak błędy. Ponadto, jak się okazało,

¹ Informacja o przeniesieniu pochodzi od ks. prof. Daniela Olszewskiego.

brak szeregu kart dla inkunabułów kapitulnych, które fizycznie znajdują się w księgozbiorze kapitulnym.

Biblioteka kapitulna posiada inwentarze ksiąg sporządzone w XVI, XVII i XVIII wieku. Zapisy tytułów i autorów ksiąg pozwalają na odtworzenie listy książek, które w na przestrzeni wieków znajdowały się w tej bibliotece. Większość tych książek (około 90%) zachowała się do dziś w istniejącym zasobie. Porównanie tytułów z historycznych inwentarzy archiwalnych z tytułami na kartach katalogowych biblioteki seminaryjnej w Kielcach doprowadziło do wniosku, że niektóre książki obecnie znajdują się poza księgozbiorem kapitulnym, a mianowicie w księgozbiore seminarium. Okazało się, że dzieła dziś posiadające sygnatury księgozbioru seminarium mają zapisy proveniencyjne świadczące o wcześniejszej przynależności do księgozbioru kapitulnego. Niektóre zanim trafiły do biblioteki kapitulnej były własnością prywatną. W ten sposób w księgozbiore seminarium odkryte zostały cztery książki, należące niegdyś do Marcina z Kielc, Macieja z Końskich, Marcina Tomalinowskiego, Jana Hilarego Kasztulskiego. Poniżej, przy omawianiu poszczególnych księgozbiorów prywatnych, podane zostały przy tychże książkach sygnatury biblioteki seminarium. Zapewne w przyszłości uda się znaleźć inne książki kapitulne w księgozbiore seminarium.

Księgozbiór kapituły kieleckiej był poddawany badaniom w przeszłości. Ksiądz Józef Zdanowski poświęcił niewielkie opracowanie rękopisom liturgicznym². Inne rękopisy (nieliturgiczne – czyli biblioteczne) doczekały się naukowego opracowania. Ksiądz profesor Jerzy Wolny sporządził katalog teologicznych rękopisów średniowiecznych³. XIV-wieczny antyfonarz kielecki był przedmiotem specjalnych badań muzykologicznych⁴. Dzieła teologiczne przechowane w kapitulnym zbiorze rękopisów są przedmiotem badań prowadzonych w kieleckim środowisku mediewistycznym⁵. Starodruki księgozbioru kapitulnego posiadają skromniejszą literaturę. W przeciwieństwie do manuskryptów nie ma katalogu obrazującego w pełni ich zasób. Przyczynkarskim opracowaniem w tym zakresie jest artykuł Piotra Kardysia oparty na katalogu kartkowym znajdującym się w bibliotece seminarium w Kielcach. Na kartach tych znaleźć można niektóre zapisy proveniencyjne⁶.

W związku z przygotowaniem pracy doktorskiej na temat księgozbiorów parafialnych w prepozyturze kieleckiej w XVIII wieku podjęte zostały szersze badania nad sta-

² J. Z d a n o w s k i, *Illuminowane rękopisy księgozbiorów kapituł katedralnych i seminarium duchownego w Kielcach oraz kościoła parafialnego w Miechowie*, Kielce 1929.

³ J. W o l n y, *Inventaire des manuscrits théologiques médiévaux de la bibliothèque du chapitre à Kielce*, „Mediaevalia Philosophica Polonorum” 16, 1971, s. 43–85.

⁴ T. M i a z g a, *Antyfonarz kielecki z 1372 roku pod względem muzykologicznym*, Graz 1977.

⁵ K. B r a c h a, *Statuta vel precepta scholarium. Przyczynek do dziejów dawnej szkoły w Kielcach w XV w.*, „Studia Muzealno-Historyczne” (dalej: SMH) 3, 2011, s. 31–51. P. K a r d y ś, *Stanisław z Jankowic – kanonik kielecki z XV wieku i jego księgozbiór*, SMH 3 (2011), s. 87–97. T. O s o w s k i, *Sermones de sancto Adalberto v polskom stredovekom kazatel'stve*, [w:] *Svätý Vojtech–svätec, doba a kult*, red. Jaroslav N e m e š, Rastislav K o ž i a k, Bratislava 2011, s. 140–148.

⁶ P. K a r d y ś, *Przyczynki do dziejów księgozbioru kolegiaty kieleckiej w średniowieczu i w okresie wczesnonowożytnym*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” LVII–LVII, 2006–2007, s. 17–44.

rodrudkami kapitulnymi w Kielcach⁷. Dostęp do zasobu kapitulnego umożliwił przeprowadzenie kwerendy i przedstawienie wyników badań na temat XVIII-wiecznych księgozbiorów. Owocem tych badań było m.in. odkrycie w księgozbiorze kapitulnym książek pochodzących z prywatnych księgozbiorów duchowieństwa. Księgozbiory prywatne w ciągu wieków różnymi drogami trafiały do biblioteki kapitulnej, znajdowały się tam w XVIII wieku i pozostają nadal niemal w takiej samej ilości. Porównanie wyników kwerendy w zakresie notatek własnościowych z zapisami proveniencyjnymi zamieszczonymi na kartach katalogowych biblioteki seminarium kieleckiego pozwala na stwierdzenie, że na kartach tych nie zawsze umieszczano informacje proveniencyjne. Stąd we wspomnianym artykule Piotra Kardysia zostały podane niepełne wykazy książek należących do osób prywatnych. Wspomniana kwerenda umożliwiła stworzenie pełnego rejestru zasobu. Jest on zaprezentowany w niniejszym artykule⁸.

Spośród księgozbiorów prywatnych zachowanych w bibliotece kapitulnej w Kielcach pokaźniejsze księgozbiory należały do kanonika Wojciecha Strzemeskiego oraz biskupa Jakuba Zadzika. Biblioteki tych duchownych posiadają zachowane inwentarze archiwalne. Każda z tych bibliotek zasługuje na odrębne studium. W nieodległej przyszłości zostaną opracowane i opublikowane dwa artykuły w związku z nimi. Ponadto planowana jest publikacja inwentarza biblioteki kapitulnej z 1598 roku oraz inwentarza z roku 1650. Uzyskane w ten sposób dane o historycznym rozwoju biblioteki kapitulnej wykorzystane będą w publikacji książki na temat XVIII-wiecznych księgozbiorów parafialnych w prepozyturze kieleckiej.

Superekslibrisy oraz notatki proveniencyjne zachowane na książkach kapitulnych pozwalają na przyporządkowanie tych książek do poszczególnych właścicieli prywatnych.

W księgozbiorze kapitulnym zachowała się książka należąca do kanonika kieleckiego Macieja z Żarnowca:

1. Duranti Guillelmus, *Rationale divinorum officiorum*, Nürnberg, Ant. Koberger, 19 IV 1480, 2°; Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach (dalej: BKKKiel.), sygn. K.00190.

Treść notatki zamieszczonej w książce podaje informacje o ofiarodawcy – był kanonikiem kieleckim i wicedziekanem kapituły krakowskiej: „Liber Eccl[esia]e Collegiatae sanctae Mariae Kielcen[sis] a Domino Mathia de Żarnowiec Can[oni]co Kielcen[si] e[t] Vicedecano Eccl[esi]ae Crac[oviensis] Cathedralis”⁹. W roku 1476 Maciej z Żarnowca występuje jako egzektor testamentu wraz z Janem Długoszem. Nie określono w przekazie źródłowym funkcji kościelnej Macieja. Należy zakładać, że chodzi tu o tę samą

⁷ A. Kwaśniewski, *Księgozbiory parafialne w prepozyturze kieleckiej w XVIII wieku*, Lublin 2010. Praca doktorska w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

⁸ Niniejszy artykuł posiada wcześniejszą formę popularną opublikowaną w czasopiśmie diecezjalnym. Zob. A. Kwaśniewski, *Księgozbiory prywatne zachowane w bibliotece kapituły kieleckiej (XV–XVIII w.)*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 87, 2011, z. 6, s. 703–711.

⁹ Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach (dalej: BKKKiel.), sygn. K.00190.

osobę i można utożsamiać właściciela książki z osobą występującą w źródłach¹⁰. W *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis* Maciej z Żarnowca był notowany jako kanonik prebendy nazywanej w Kielcach żydowską. Ponadto potwierdzona została tam informacja, że był wówczas wikariuszem katedry krakowskiej¹¹.

Trzy woluminy z księgozbioru kapitulnego mają wpisy świadczące o przynależności do Jana z Kielc zwanego Opatkiem (Joannes de Kielcze alias Opattek), XVI-wiecznego wikariusza kolegiaty:

1. Alfonsus de Castro [Zamoriensis] OFMObs., *Adversus omnes haereses libri quatuordecim* [...], Coloniae, ex officina Melchioris Novesiani, 1549, 2°; BKKKiel., sygn. K.00183.
2. [Ioannes Chrisostomus, Opera, 1503[?], [nie można określić, dalej: n. m. okr.]; BKKKiel. sygn. K.00187.
3. Hieronymus s., *Epistolae*, P. I-II, Basel, Nic. Kessler, 8 VIII 1489, 2°; BKKKiel. sygn. K.00188.

Na podstawie informacji zapisanych w związku z przekazaniem ksiąg do biblioteki kapitulnej można ustalić, kim był Jan z Kielc, właściciel tych książek. Był wikariuszem kieleckim – wicekustoszem, pochodził z Kielc. Oprócz wikariatu posiadał też prebendę na zamku w Chęcinach. Zmarł przed 16 lipca 1558 roku. Treść notatek zamieszczonych w książkach: „Anno Domini 1558, die sedecima mensis Julii, die Jovis in octava Corporis Christi Honorabilis vir Joannis nacione de Kielcze, alias Opattek, olim Vicecustos Eccl[es]iae Collegiatae Kielcen[is], Praebendarius vero arcis Chencinensis ibidemque circa parochialem Ecclesiam hora XXII sp[irit]um D[omi]no comendavit ibidemque [...]”¹²; „Anno Do[mini] 1558 Ecclesiae Collegiatae Kielcensis datus testamentaliter p[er] Venerabilem Dominum Joannem Opattek oriundum a Kielcze, Vicecustodem atque Prebendarium Chencinensem [...]”¹³. Listy św. Hieronima zostały opatrzone także notą o przekazaniu do kapitulnej biblioteki, inna jest jednak data – 1559 rok: „Liber a Domino Ioanne Prebendario Chencinen[si] olim Vicecustode Kielcensi Eccl[esi]ae Collegiatae Kielc[ensis] S[an]ctae Mariae 1559 [...]”¹⁴. Znamiona kultury teologicznej, której przejawem jest posiadanie książek, nasuwają pytanie o wykształcenie właściciela. W roku 1517 w metrykę uniwersytetu w Krakowie wpisało się dwóch Janów pochodzących z Kielc: „Johannes Stanislai de Kelcza” oraz „Johannes Alberti de Kelcze”¹⁵. Zpiski proveniencyjne cytowane powyżej nie podają imienia ojca Jana z Kielc – Opattek. Wolno jednak

¹⁰ *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich (1440–1500)*, oprac. Bolesław Przybyszewski, Kraków 1960, s. 54–55.

¹¹ Jan Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis nunc primum e codice authographo editus*, wyd. A. Przędzicki, t. 1, Kraków 1863, s. 457.

¹² BKKKiel., sygn. K.00183.

¹³ BKKKiel., sygn. K.00187.

¹⁴ BKKKiel., sygn. K.00188.

¹⁵ *Metryka, czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509–1551. Biblioteka Jagiellońska rkp. 259*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Warszawa 2010, s. 87–88 (1517h/133, 1517h/158).

przypuszczać, że być może właściciel omawianego księgozbioru jest jednym z wymienionych studentów.

W księgozbiornym zachowały się stosunkowo liczne książki wikariusza kolegiaty kieleckiej Marcina z Kielc (Martinus de Kielcze):

1. [A] Cajetanus Thomas de Vio, *Summa peccatorum* [...], in aedibus honesti Petri Quentell, Coloniae anno virginei partus 1529 mense Martio, 8°; współopr. [B] Herborn Nicolaus OFMObs., In psalmum septuagesimum octavum enarratio lamentatoria [...], apud Petrum Quentell, Coloniae anno 1529, 8°; BKKKiel. sygn. K.0026 adl.
2. Haymo, *Homiliarum nunc quarto dilige[n]tissime excusarum* [...] pars hyemalis [...], impensis M. Gotfridi Hittorpij, apud inclytam Coloniam Agripinam, mense Februario anni 1537, Paulo III, Carolo V, Ferdinando I orbi Christiano p[rae]sidentibus, 8°; BKKKiel. sygn. K.0043.
3. Clichtoveus Iudocus, *Homiliarum* [...] tripartitarum pars prima, quae peculiari-ter est de tempore [...], ex Officina Eucharii [Cervicorni], Coloniae anno 1535, 8°; BKKKiel. sygn. K.0073/I.
4. [A] Lochmaier Michael, *Parochiale curatorum*. [Norimbergae, Frid. Creussner, non ante 1493], 4°; współopr. [B] Nicolaus de Hanapis [Pseudo-Bonaventura], *Biblia pauperum*, [Strassburg, Io. Prüss] 1490, 4°; współopr. [C] [Hermanus Torrentinus], *Elucidarius carminum et historiarum vel Vocabularius poeticus*, impres-sum Deventeriae per me Richardum Pafraet anno Domini 1500, 4°; BKKKiel. sygn. K.00127.
5. *Sexti libri materia* [...], [w kolofonie:] finem accepit Lugduni per Magistrum Nicolaum de Benedictis, anno ab incarnatione Domini 1511, die vero 20 mensis Nove[m]bris;
Clementinaru[m]. materia [...], [w kolofonie:] finis impositus est anno ab incarnatione Dni. Quingentesimo undecimo supra millesimum mense Octobris circa finem.
Extravagantes coes., [w kolofonie:] impresse Lugduni per Magistrum Nicolau[m]. de Benedictis anno ab incarnatione Domini nostri 1511, die vero XX mensis Decembris.
Extravagantes XX Joan. XXII, [w kolofonie:] Lugduni per Magistrum Nicolau[m] de Benedictis anno Dni. 1511, die 16 mensis Decembris, 4°; BKKKiel. sygn. K.00132 bis.
6. Ludolfus Carthusianus de Saxonia, I[n] psalterium expositio [...], opus [...] noviter impressum p[er] Joa[n]nem Moylin, Lugduni 1518, die vero 16 Marcij, 4°; BKKKiel. sygn. K.00141.
7. *Biblia, cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering.* – Nicolaus de Lyra contra perfidam Iudaeorum [...], Nürnberg, Ant. Koberger 12 IV 1493, 2°; [prima pars, super Genesim [...]]; BKKKiel. sygn. K.00215/I.

8. Biblia, cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. – Nicolaus de Lyra contra perfidam Iudaeorum [...], Nürnberg, Ant. Koberger 12 IV 1493, 2°; [secunda pars, super Esdre. ...]; BKKKiel. sygn. K.00215/II.
9. Biblia, cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. – Nicolaus de Lyra contra perfidam Iudaeorum [...], Nürnberg, Ant. Koberger 12 IV 1493, 2°; [tertia pars, super Esaia[m] ...]; BKKKiel. sygn. K.00215/III.
10. Biblia, cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. – Nicolaus de Lyra contra perfidam Iudaeorum [...], Nürnberg, Ant. Koberger 12 IV 1493, 2°; [quinta pars, super evangelia [...]]; Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach (dalej: BWSK Kielce) sygn. XV. F. 154.

Książki Marcina z Kielc odnalezione zostały w księgozbiorze kapitulnym. Tylko jedna książka z tego księgozbioru znajduje się obecnie w księgozbiorze seminaryjnym, jest to część Biblii z postyllą Mikołaja z Liry. W inwentarzu z 1727 roku była jeszcze notowana w księgozbiorze kapitulnym, następnie musiała trafić do książkowego zasobu seminaryjnego. W inwentarzu z 1791 roku zanotowano: „Postilla Fr. Nicolai de Lira – 3”¹⁶. W przypadku księgozbioru wiceprepozyta Marcina z Kielc mamy pewność, że jego książki trafiły do księgozbioru kapitulnego na mocy testamentu sporządzonego 14 stycznia 1558 roku. Zachowały się cztery części Biblii z postyllą Mikołaja z Liry. Każda z tych części posiada wpis o przekazaniu testamentalnym. Każdy z nich sporządzono tą samą ręką i w swej treści są niemal identyczne, np. „Anno D[omi]ni 1558 14 mensis Januarii [nieczyt.] Honorabilis Martinus de Kielcze na[ti]o[n]e, Vicepraepositus eiusdem Eccl[es]iae Collegiatae p[ro] Ecclesia eiusdem libru[m] legavit”. Inną ręką dopisano: „oretur pro eo [nieczyt.]”¹⁷. W drugiej części Biblii notatka jest doprecyzowana: „testamentaliter legavit”¹⁸. *Sexti libri materia* [...] posiada wpis podobny: „Anno [Domini] 1558 integrae[?] [nieczyt.] M[a]rtinus [de Kielcze] Vicep[rae]positus [nieczyt.] [do]navit Ecclesiae ibidem”¹⁹. Wolumin, w którym znajduje się Lochmaier Michael, *Parochiale curatorium*, posiada wpis: „1558 Ecclesiae datur per Martinum Vicepraepositum”²⁰. Ludolfus Catusianus de Saxonia, *I[n] psalterium expositio* ma wpis: „Pro Eccl[es]ia Kielcen[i]

¹⁶ Archiwum Diecezjalne w Kielcach (dalej: ADK), Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej 1554–1802, Wizytacja dziekańska dekanatu bodzentyńskiego przeprowadzona przez Wojciecha Czapiżyńskiego, dziekana bodzentyńskiego, proboszcza w Dębnie, 25 maja 1791 roku, sygn. PKK-25, brak numeracji kart, inwentarz ksiąg znajduje się faktycznie na k. 3v–4v.

¹⁷ BKKKiel., sygn. K.00215/I.

¹⁸ BKKKiel., sygn. K.00215/II.

¹⁹ BKKKiel., sygn. K.00132 bis.

²⁰ BKKKiel., sygn. K.00127.

testamentaliter legavit H[onorabilis] D[ominus] Martinus de Kielcze Vicep[rae]positus ejusdem Ecclesiae, anno Domini 1558²¹. Wolumin, w którym znajduje się Cajetanus Thomas de Vio, *Summa peccatorum*, opatrzone notą: „Anno D[omi]ni 1558 pro Ecclesia datus p[er] D[ominum] Martinu[m] Vicepraepositu[m]. Haymo, *Homiliarum [...] pars hyemalis* posiada notę: „1558 Eccl[es]iae Kielcen[i] datus per D[ominum] Vicep[rae]-p[osi]tum Martinu[m]²². Ludolfus Carthusianus de Saxonia, *I[n] psalterium expositio* ma notatkę o zakupie tej książki: „Istud Psalterium Mathias de Dzolurzin[?] comparatus tribus fertonis p[ro] honorabili Domin. Marthino de Cielce Vicepraeposito urbe aureo suo [nieczyt.] anno D[omi]ni 1524. Cracovie emptus [...]”²³. Wiadomo więc, że książka została kupiona dla Marcina z Kielc w Krakowie w 1524 roku. Clichtoveus Iudocus, *Homiliarum [...] tripartitarum pars prima* posiada notę potwierdzającą przekazanie książki przez Marcina z Kielc do kapitulnej biblioteki. Książka ta trafiła do biblioteki kapitulnej za pośrednictwem Stanisława z Bodzentyna: „1557 Honorabilis Dominus Martinus a Kielcze [nieczyt.] Eccl[es]iae [nieczyt.] Vicepraepositus donavit, legavit”. [Dopisano inną ręką:] „Et per executor[em] eiusde[m] D[omi]ni Stanislai a Bodzecin Eccl[esi]ae Collegiat[ae] Kielcen[sis] datus²⁴. W roku 1512 wpisany został do metryki uniwersyteckiej w Krakowie Martinus Mathiae de Kyelcze²⁵. Zapewne był to posiadacz omawianego księgozbioru. Książki Marcina z Kielc wskazują na jego zainteresowania duszpasterskie związane z funkcją wikariusza kolegiaty kieleckiej. Posiadanie jednak czterotomowej postylli Mikołaja z Liry wskazuje na zainteresowania wyższe, zapewne związane z pobytem w ośrodku uniwersyteckim.

Żyjący w XVI wieku duchowny Stanisław z Bodzentyna (Stanislaus de Bodzentin) posiadał następujące książki:

1. Hofmeisterus Ioannes, *Loci communes rerum theologicarum [...] excudebat Alexander et Samuel Vueissenhorn, Ingolstadii anno 1555, 8°; BKKKiel. sygn. K.0025.*
2. Haymo, *Homiliarum nunc quarto dilige[n]tissime excusarum [...] pars hyemalis [...], impensis M. Gotfridi Hittorpij, apud inclytam Coloniam Agripina, mense Februario anni 1537, Paulo III, Carolo V, Ferdinando I, orbi Christiano p[rae]sidentibus, 8°; BKKKiel. sygn. K.0043 bis.*
3. Haymo, *Homiliarum nunc quarto dilige[n]tissime excusarum [...] pars aestivalis [...], ex Officina Eucharii Cervicorni, Coloniae 1537, 8°; BKKKiel. sygn. K.0044.*
4. Theophilactus, [...] *in quatuor evangelia enarrationes [...] Joanne Oecolampadio interprete, ex Officina Melchioris Novesiani, Coloniae anno 1541, 8°; BKKKiel. sygn. K.0052.*

²¹ BKKKiel., sygn. K.00141.

²² BKKKiel., sygn. K.0043.

²³ BKKKiel., sygn. K.00141.

²⁴ BKKKiel., sygn. K.0073/I.

²⁵ *Metryka, czyli album Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 36 (1512h/133).

5. Clichtoveus Iudocus, *Homiliarum [...] tripartitarum pars tertia, quae indifferenter est variis de rebus [...], ex Officina Eucharii [Cervicorni], Coloniae anno 1535, 8°; BKKKiel. sygn. K.0073/III.*
6. [A] [Guidonis poprawić na Guido] de Monte Rotheri, *Manipulus curatorum, [Martinus Flach], Argentinae [Strassburg] anno D[omi]ni 1487, 10 die mensis Maii, 4°; współopr. [B] Nicolaus de Błonie, Tractatus sacerdotalis de sacramentis, [Typographus Jordani = Georgius Husner], Argentinae [Strasburg] 18 VI 1487, 4°; BKKKiel. sygn. K.00115 adl.*
7. Placus Andreas, *Lexicon biblicum [...], Coloniae, ex Officina Melchioris Nove-siani anno Domini 1536, 2°; BKKKiel. sygn. K.00174.*

Noty na książkach Stanisława z Bodzentyna są mało czytelne. Jednak możemy ustalić kilka faktów dzięki informacjom w nich zawartym. Hofmeisterus Ioannes, *Loci communes rerum theologiarum* posiada notę: „Anno D[omi]ni 1559 per me Stanisla[m] de Bodzentin oriundum Vicedecanu[m] Collegiatae Ecclesiae Kielcen[is] comparatus 18 [nieczyt.]”. Inna notatka stwierdza: „Liber hic Ecclesiae Cielcensi donatus [...]”²⁶. Haymo, *Homiliarum pars hyemalis* posiada notę: „Libellus post mortem D[omini] olim Stanislai a Bodzentin [nieczyt.]”²⁷. Haymo, *Homiliarum pars aestivalis* posiada notę: „Libellus [nieczyt.] post mortem [nieczyt.] olim D[omi]ni Stanislai a Bodzentin P[rodecani] K[ielcensis] p[er] executores Ecclesiae Kielcen[i] datus”²⁸. Haymo, *Homiliarum pars aestivalis* posiada ponadto notę świadczącą o tym, że wcześniej ta książka była własnością Macieja, altaryzisty św. Anny w Bodzentynie: „Anno D[omini] 1557[?] Honorabilis Dominus Mathias [nieczyt.] Altarista tituli Sa[n]ctae Annae in Bodzentin [nieczyt.]”²⁹. *Enarrationes* Theophilacti posiadają notę: „Libellus [nieczyt.] olim D[omini] Stanislai a Bodzencin Prodecani Kielcen[is] Ecclesiae Kielcen[i] datus 1574”³⁰. Clichtoveus Iudocus, *Homiliarum [...] tripartitarum pars tertia* posiada notę: „Libellus [nieczyt.] olim Stanislai de Bodzentin Prodecani Kielcen[is] Ecclesiae Kielcen[i] datus”³¹. Wolumin, w którym znajduje się dzieło Guidonis de Monte Rochen, posiada notę: „Liber [nieczyt.] olim D[omini] Stanislai Bodzen[ti]n [nieczyt.] eccles[iae] Kiel[ce]n[si] datus”³². Placus Andreas, *Lexicon biblicum* posiada notę Stanisława: „Anno Domini 1543 emptus 30 grossis per me Stanislaum Dzvoig de Bodzentin” oraz zapis o przekazaniu książki kapitule „Liber [h]ic post mort[em] [nieczyt.] olim D[omini] Stanislai a Bodzentin, Ecclesiae K[ielcensis] Prodecani, Eccle[si]ae Kielcen[i] datus anno 1574”³³. Stanisław z Bodzntyna zmarł w 1574 roku i przekazał swoje książki kapitule kieleckiej. Książki zostały przekazane na mocy testamentu, jest mowa o egzekutorach testamentu. Stanisław był wicedziekanem

²⁶ BKKKiel., sygn. K.0025.

²⁷ BKKKiel., sygn. K.0043 bis.

²⁸ BKKKiel., sygn. K.0044.

²⁹ BKKKiel., sygn. K.0044.

³⁰ BKKKiel., sygn. K.0052.

³¹ BKKKiel., sygn. K.0073/III.

³² BKKKiel., sygn. K.00115 adl.

³³ BKKKiel., sygn. K.00174.

kolegiaty – wikariuszem dziekana. Ponadto, jak wyżej zostało ustalone, Stanisław z Bodzentyńska był egzekutorem testamentu wiceprepozyta Marcina z Kielc. Na jednej z ksiąg Marcina z Kielc dopisano: „Et per executore[m] eiusde[m] D[omi]ni Stanislai a Bodzentin Eccl[esi]ae Collegiat[ae] Kielcen[sis] datus”³⁴. Metryka uniwersytetu w Krakowie wymienia kilku Stanisławów pochodzących z Bodzentyńska. Niemożliwa jest więc identyfikacja³⁵.

W księgozbiornym i seminaryjnym znajduje się grupa ksiąg będących w XVI wieku własnością Marcina Thomaliewskiego:

1. [Lactantius], *Divinarum institutionum libri VII. De ira Dei liber I. De opificio Dei liber I. Epithome in libros suos, liber acephalos. Phoenix. Carmen de Dominica Resurrectione. Carmen de passione Domini.* [Basileae, apud Andream Cratandrum, mense Februario anno 1521], 4°; BKKKiel. sygn. K.00131.
2. *Sexti libri materia [...]*, [w kolofonie:] *finem accepit per Magistrum Nicolaum de Benedictis, anno ab incarnatione Domini 1511, die vero 20 mensis Novembris. Clementinaru. materia, [...]*, [w kolofonie:] *finis impositus est, anno ab incarnatione Dni. Quingentesimo undecimo supra millesimum mense Octobris circa finem.*
Extravagantes coes. [w kolofonie:] *imprese Lugduni per Magistrum Nicolau. de Benedictis anno ab incarnatione Domini nostri 1511, die vero XX mensis Decembris.*
Extravagantes XX Joan. XXII, [w kolofonie:] *Lugduni per Magistrum Nicolaum de Benedictis anno Dni. 1511, die 16 mensis Decembris,* 4°; BKKKiel. sygn. K.00132.
3. Clingius Conradus, *De securitate conscientiae catholicorum in rebus fidei [...]* *Item [...]* *Confutatio mendaciorum a Luteranis [...]* *editorum,* apud haeredes Arnoldi Birckmanni, Coloniae 1563, 2°; BKKKiel. sygn. K.00172. adl.
4. Nausea Fridericus, *Catholicus Catechismus [...]*, Coloniae, in aedibus Qventilianis, anno Domini 1543, mense Martio, 2°; BKKKiel. sygn. K.00185.
5. Dionysius Carthusianus, *Opuscula insigniora [...]* *De omnium ordinum sive statuum institutione [...]*, Coloniae Agrippinae, apud Ioannem Birckmannum Iuniorum, anno post natum Christum 1559, 2°; BKKKiel. sygn. K.00193.
6. Sandeus Felinus, *Commentaria preclarissima [...]* *in primu[m] libr[um] decretalium [...]*; *[Commentaria preclarissima [...]* *in quartu[m] et quintu[m] lib[rum] decretalium]*, [Venetiis per Simonem de Luere pro Andrea de Torresanis de Asula, 26 VIII 1504], 2°; BKKKiel. sygn. K.00232.
7. Sandeus Felinus, *Commentaria preclarissima [...]* *in secundu[m] libru[m] decretalium [...]*, [Venetiis per Simonem de Luere pro Andrea de Torresanis de Asula, 26 VIII 1504], 2°; BKKKiel. sygn. K.00233.

³⁴ BKKKiel., sygn. K.0073/I.

³⁵ *Metryka, czyli album Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 299; Z. Pietrzyk, *Studenci z Bodzentyńska na Uniwersytecie Krakowskim w XVI–XVII wieku*, [w:] *Bodzentyń. Studia z dziejów miasta*, red. K. Bracha, B. Wojciechowska, Kielce 2005, s. 111–121.

8. Gambilionibus Angelus de (de Aretio), *Lectura super Institutionibus*, ed. Franciscus de Accoltis, Venezia, Phil. Pincius 3 X 1499, 2°; BKKKiel. sygn. K.00235.
9. Clingius Conradus, [...] *Catechismus catholicus* [...] item [...] *Summa theologica* [...], Coloniae, apud haeredes Arnoldi Byrcmanni anno Christi nati 1562, 2°; BWSK Kielce sygn. 002131 adl.

Powyższy katalog obejmuje 9 sygnatur. Biorąc pod uwagę fakt, że nr 6 i 7 to ten sam druk w dwu woluminach, mamy więc w sumie 8 tytułów. Wszystkie znajdują się w księgozbiornie kapitulnym. Wyjątek stanowi Clingius Conradus, *Catechismus catholicus*, który obecnie jest z niewyjaśnionych powodów w księgozbiornie seminaryjnym. Musiał jednak w XVIII wieku trafić do księgozbiornie kapitulnej, a z niego dopiero do powstającej wówczas biblioteki seminaryjnej. W inwentarzu księgozbiornie kapitulnej z 1791 roku dzieło to figuruje³⁶. Na podstawie zapisek proveniencyjnych oznaczonych rokiem możemy odtworzyć proces tworzenia księgozbiornie Marcina Thomaliewskiego. W 1568 roku umieścił on swój wpis w *Catholicus Catechismus*³⁷. W 1585 roku opatrzył notatką druk z pismami Laktancjusza³⁸. W 1588 roku wpisał notatki do trzech książek: *Sexti libri materia*³⁹, *Opuscula insigniora*⁴⁰ oraz *Catechismus catholicus*⁴¹. Jeśli chodzi o pozostałe książki, to właściciel nie zaznaczył, w którym roku przyjął je do własnego księgozbiornie. Thomaliewski posiadał stopień uniwersytecki – był licencjatem prawa. Był zapewne prepozytem kolegiaty w Nowym Sączu. W 1568 roku zanotował na książce: „Ex libris M. Martini Thomaliewskii P[rae]p[osi]ti. Sandecen[sis] et Iuris Licenc[iati] anno D[omini] 1568”⁴². Również w 1588 roku posiadał te same godności: „Ex libris M. Martini Thomaliewskij P[rae]p[osi]ti. Sandecen[sis] etc. Iuris Licenc[iati] anno d[omi]n[i] 1588”⁴³. Dwie spośród książek Thomaliewskiego posiadają również wcześniejsze zapisy proveniencyjne. Dzieło *Sexti libri materia* było własnością Mikołaja Mazanka w 1519 roku: „Su[m] Nicolai Mazanek [et] amicorum e[ui]s [nieczyt.] 1519”. Następnie zapewne właścicielem książkami stał się Tomasz: „Su[m] m[a]g[istr]i Thomae a Drobnin emptus apud Albertum Mansionarium Uniejoviensem dictum Mazanski, nepotem Nicolai Mazanski”⁴⁴. *Opuscula insigniora* Dionizego Kartuzy również były własnością Tomasza z Drobnina: „Sum m[a]g[istr]i Thomae a Drobnijn”⁴⁵. Zarówno *Sexti libri materia*, jak i *Opuscula insigniora* zostały opatrzone ekslibrisem Thomaliewskiego w roku 1588. Książkami Tomasza z Drobnina Marcin Thomaliewski powiększył własny księgozbiór

³⁶ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25, k. 3v–4v.

³⁷ BKKKiel., sygn. K.00185.

³⁸ BKKKiel., sygn. K.00131.

³⁹ BKKKiel., sygn. K.00132.

⁴⁰ BKKKiel., sygn. K.00193.

⁴¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach (dalej: BWSK Kielce), sygn. 002131 adl.

⁴² BKKKiel., sygn. K.00185.

⁴³ BKKKiel., sygn. K.00193.

⁴⁴ BKKKiel., sygn. K.00132.

⁴⁵ BKKKiel., sygn. K.00193.

w roku 1588. Tomasz z Drobnina w znanych dokumentach diecezji gnieźnieńskiej występuje trzykrotnie jako prowizor święceń w latach 1575, 1577, 1581. Określany jest jako kanonik i oficjał łowicki⁴⁶. Zbiór prawa kościelnego (*Sexti libri materia*) był mu niezwykle pomocny w związku z pełnioną funkcją oficjała.

Spośród ksiązek kolegiaty kieleckiej dwie posiadają wpis własnościowy Macieja z Końskich:

1. [Ambrosius s., *Secunda pars operum beati Ambrosii* [...], [Basileae, p[er] Joannem Petri de Langendorff, [30] Maii 1506] [?]], 4°; BKKKiel. sygn. K.00130.
2. [Breviarium Cracoviense [...], Jan Haller, Kraków 1508, 2°.]; BWSD Kielce sygn. 02288.

Secunda pars operum została zakupiona za 24 floreny w 1542 roku. Treść noty sporządzonej przez właściciela: „Emptus codex fl. 24 1542 per Mathiam de Cońskie Vicarium Kielcen[sis] Colleg[iat]a[ae]⁴⁷. O Macieju z Końskich wiadomo ponadto, że był oficjałem kieleckim. Odnaleziony przez bpa Walentego Wójcika kodeks z aktami spraw oficjalatu kieleckiego rozpoczyna się od akt z czasów Macieja z Końskich: *Acta actorum coram Honorabili Domino Mathia de Końskie Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis Altarista, Vicario et Officiali Kielcensi*⁴⁸. W roku 1542, gdy została zakupiona omawiana książka, Maciej z Końskich nie był jeszcze oficjałem kieleckim i altaryzstą katedry krakowskiej. Wpis własnościowy z 1559 roku w *Brewiarzu krakowskim* uwzględnia funkcję altaryzsty: „Anno D[omi]ni 1559 Ecc. [nieczyt.] Mathias de Konijskie Altarista arcis Crac[oviensis] et Vicarius ac Officialis Kielcen[sis] [nieczyt.]”⁴⁹.

Jedna z ksiązek kapitulnych była pierwotnie własnością Jana z Końskich:

1. [A] Polygranus Franciscus OFM, *Postillae sive enarrationes in evangelia, prout iuxta ritum Sanctae Ecclesiae per singulos dominicos dies distributa sunt ab Adventu usque ad Pentecosten* [...], pars prima, apud haeredes Arnoldi Birckmanni, Coloniae anno 1562, 8°; współopr. [B] Polygranus Franciscus OFM, *Passio Domini nostri Iesu Christi secundum quatuor Evangelistas*, apud haeredes Arnoldi Birckmanni, Coloniae anno 1560, 8°; BKKKiel. sygn. K.0055 adl.

Na wklejce znajdujemy interesującą literacko i kulturowo notatkę: „Ioannes Koneczki est meus possessor anno D[omi]ni 1569 [nieczyt.]”⁵⁰.

Inny XVI-wieczny właściciel książki obecnie kapitulnej to Jan Kaczkowski:

1. [Marliani Ioannes Bartholomeus, *Topographia antiquae Romae*, Lugduni apud Seb. Gryphium 1534] [?], 8°; BKKKiel. sygn. K.0071.

Na wklejce znajdujemy interesującą literacko notatkę, podobną do tej Jana z Końskich:

⁴⁶ Z. P i e t r z y k, *Księga egzaminów do święceń diecezji gnieźnieńskiej z lat 1563–1603*, Kraków 2009, nr 2, 21, 2161.

⁴⁷ BKKKiel., sygn. K.00130.

⁴⁸ W. W ó j c i k, *Organizacja i działalność oficjalatu okręgowego w Kielcach w latach 1551–1635*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 10, 1963, z. 3, s. 29.

⁴⁹ BWSD Kielce, sygn. 02288.

⁵⁰ BKKKiel., sygn. K.0055 adl.

„Sum filia supellex huius Joannes Kaczkowski [nieczyt.] anno D[omi]ni 1588. Ego sum possessor Ioannes Kaczkowski bonus homo [nieczyt.]”⁵¹.

Profesor medycyny i rektor Akademii Krakowskiej Mikołaj z Wieliczki był właścicielem następującego dzieła:

1. Alphonsus de Spina, *Fortalitium fidei contra judeos, saracenos aliquos christiane fidei inimicos*, Norymberga, Antonius Koberger, 25 II 1494, 4°; BKKKiel. sygn. K.00138.

Nota własnościowa „Liber Nicolai de Vieliczka Art[ium] & Medicinæ Doctoris” została uzupełniona inną ręką: „Legatus Eccl[es]iæ Kielcen[si] [ad] usum sacerdotum eius 1559”⁵². Związki Mikołaja z Wieliczki ze środowiskiem kieleckim polegały na tym, że był on scholastykiem w kapitule kieleckiej. Ponadto był związany z dworem biskupa Tomickiego. Wiadomo też, że zapisał przed śmiercią 6 tomów ze swego księgozbioru katedrze medycyny krakowskiej uczelni. Zmarł 8 VII 1559 roku⁵³. Data wpisu informującego o przekazaniu książki dla kapituły kieleckiej pokrywa się z rokiem śmierci właściciela. Zapewne na mocy testamentu książka ta trafiła do biblioteki kapitulnej.

O przynależności jednej z książek księgozbioru kapitulnego do Piotra Wedelicjusza z Obornik świadczy zapis proveniencyjny.

1. Silvester de Prierio, [Mozzolini, Sylvester], *Summa summarum, quae Syluestri-na dicitur [...], Argentoraci, opera [e]t impensis ingenui viri Joannis Grieninger, anno humane salutis 1518 in vigilia Mathiæ [23 II] Leone Decimo Pontifice Maximo regnante, 2°*; BKKKiel. sygn. K.00182.

Książka ta posiada ręczny zapis: „Petri Vedelcii Obornicen[is] Artiu[m] & Medicine Doctoris, Con[sulis] Cracovien[is]”. Wspomniany zapis proveniencyjny został umieszczony na stronie tytułowej u dołu. Na końcu, pod kolofonem tą samą ręką, ręką Piotra Wedelicjusza została wykonana notatka: „Fr[ater] meus D[omi]n[u]s Doctor Iacobus Canonicus Posn[aniensis] istum Sum[a]m Silvestrina[m] mihi reliquit [nieczyt.] ex archetypo eiusdem authoris impressum mea consensu accepit ac pro usu suo servavit”. Na dolnej okładzinie znajduje się superekslibris złożony z zatartego, tłoczonego napisu: [JA]COBI [nieczyt.] DE OBORNYKY. Książka ta była pierwotnie oprawiona dla Jakuba z Obornik i należała do jego księgozbioru. Jakub podarował ją swojemu bratu Piotrowi. Zapewne trzecim właścicielem był Marcin Gesschowski[?], czwartym właścicielem był bliżej nieznanymi Jan, kanonik kolegiaty Wszystkich Świętych w Krakowie. Na stronie tytułowej, w górnej części, znajduje się notatka: „Ioannis Modlenij, S[anctorum] O[m]niu[m] Craco[viensis] Canonici, Prebendari[i] Lan. etc. a d[omino] Martino Gesschowski[?] mecenato[!] dono datus”. Kanonik Jan był zapewne czwartym właścicielem. Piątym właścicielem stała się kapituła kielecka. Na stronie tytułowej znajdujemy zapis: „Ecclesiae Collegiatae Kielcen[is]”. *Summa summorum* trafiła do biblioteki nie bezpo-

⁵¹ BKKKiel., sygn. K.0071.

⁵² BKKKiel., sygn. K.00138.

⁵³ L. H a j d u k i e w i c z, *Mikołaj z Wieliczki*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 21, Wrocław 1976, s. 147–148.

średnio od Piotra Wedelicjusza. Wedelicjusz z Obornik był doktorem medycyny i dwukrotnym rektorem Akademii Krakowskiej. Zmarł w 1544 roku⁵⁴. Ponadto wiadomo, że Mikołaj z Wieliczki i Piotr Wedelicjusz z Obornik byli przyjaciółmi⁵⁵. Być może to jest ślad drogi, którą książka Piotra Wedelicjusza trafiła do biblioteki kapitulnej w Kielcach. Choć wywód nieco komplikuje postać kanonika Jana, to jednak uczeni Mikołaj z Wieliczki i Piotr Wedelicjusz wskazują na związki intelektualne środowiska kieleckiego z Krakowem. Mikołaj z Wieliczki i Piotr Wedelicjusz byli ponadto związani z osobą biskupa krakowskiego Piotra Tomickiego. Kapituła kielecka posiada podarowany jej przez Tomickiego graduał. Ten pergaminowy graduał, przechowywany w skarbcu katedry kieleckiej, ma na okładzinie superekslibris Piotra Tomickiego⁵⁶. Zestawione fakty pomagają zrozumieć kontekst, w którym książki trafiały do biblioteki kieleckiej.

Wspomniany zapis własnościowy Piotra Wedelicjusza oraz notatka o otrzymaniu *Sumy* od brata Jakuba zostały sporządzone czerwonym atramentem i tą samą ręką. Są to bez wątpienia zapisy wykonane ręką Piotra Wedelicjusza. W literaturze znany jest ekslibris Piotra znajdujący się w mszale krakowskim wydanym w 1532 roku. Mszał ten jest przechowywany w Bibliotece Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu. Ekslibris drzeworytowy przedstawia herb Wedel i inicjały właściciela. Pod ekslibrisem Piotr umieścił ręczny zapis: „Petrus Vedelicus [...]”⁵⁷. W artykule Mieczysława Radojewskiego zostało zamieszczone zdjęcie tego zapisu. Pozwala to na stwierdzenie, że zapis w mszale i zapisy na *Sumie* zostały wykonane tą samą ręką, ręką Piotra Wedelicjusza⁵⁷. Piotr Wedelicjusz z Obornik miał dużą bibliotekę, która uległa rozproszeniu. Ponadto znany jest superekslibris właściciela z herbem Wedel oraz inicjałami P[etrus] V[edelicus] D[e] O[borniki]⁵⁸.

Związki renesansowych uczonych potwierdza również odkrycie drugiego nieznanego ekslibrisu Piotra Wedelicjusza. W Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku odkryto ekslibris drzeworytowy, który przedstawia herb Wedel otoczony kuliście ornamentem roślinnym. Z odkrytym ekslibrisem Piotra Wedelicjusza podobieństwo wyraźne zdradza drzeworyt (nie ekslibris) z herbem Łódzia Piotra Tomickiego drukowany na *Misale Posnaniense* z 1524 roku. Drzeworyt z herbem Łódzia zastosowany w druku mszału poznańskiego ze względów oczywistych ozdobiony jest infułą biskupią Tomickiego. Epoka renesansu, uczeni i biskupi tamtej epoki, zainteresowania – wszystko to rzuca światło na środowisko kapituły kieleckiej⁵⁹.

⁵⁴ H. B a r y c z, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935, s. 232–234.

⁵⁵ L. H a j d u k i e w i c z, dz. cyt., s. 147–148.

⁵⁶ J. Z d a n o w s k i, dz. cyt., s. 10.

⁵⁷ M. R a d o j e w s k i, *Nieznanym ekslibris Piotra Wedelicjusza – najstarszy polski znak lekarski*, „Ze skarbca kultury. Biuletyn Informacyjny Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Biblioteki Polskiej Akademii Nauk” (dalej: ZSK) 1977, z. 28, s. 51–58.

⁵⁸ M. S i p a y ł ł o, *Polskie superekslibrisy XVI–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, Warszawa 1988, s. 40.

⁵⁹ M. R a d o j e w s k i, *Drugi nieznanym ekslibris Piotra Wedelicjusza z Obornik – najstarszy polski znak lekarski*, ZSK 1979, z. 31, s. 49–53.

Marcin Kromer przekazał kapitule kieleckiej w 1565 roku dwa woluminy zawierające listy św. Hieronima:

1. Hieronymus s., *Epistolae*, pars 1, Parma [Typ. Hieronymi: *Epistolae*] I) 18 I 1480, II) 15 V 1480, 2°; BKKKiel. sygn. K.00234/I.
2. Hieronymus s., *Epistolae*, pars 2, Parma [Typ. Hieronymi: *Epistolae*] I) 18 I 1480, II) 15 V 1480, 2°; BKKKiel. sygn. K.00234/II.

W drugiej części inkunabułu zawierającego listy świętego znajdujemy notatkę: „D[ominus] Mart[inus] Cromerus Can[onicus] Crac[oviensis] Varmien[sis] etc. Ecclesiae Kielcensi donavit 1565”⁶⁰; [zapis uzupełniła inna ręka:]. E[t]iam anno Domini 1571 Ep[iscop]us Varmien[sis] – Nove[m]b[er] 26 [nieczyt.]⁶⁰. Kromer zgodnie z notatką był kanonikiem kieleckim, doktorem obojga praw. W związku z wyjazdem Stanisława Hozjusza do Rzymu został biskupem koadiutorem warmińskim, a po śmierci Hozjusza w 1579 roku warmińskim ordynariuszem⁶¹.

Dwa woluminy w księgozbiorze kapitulnym posiadają noty świadczące o ich przynależności do znanego kolekcjonera Floriana Piltowskiego:

1. [A] Topiarius Dominicus Aegidius OP, *Conciones in epistolas et evangelia*, quae per sacram Quadragesimam populo in Ecclesia proponi solent [...] e tabulis D. Iacobi Veldii concinnatae [...] auctae et locupletatae per D. Aegidium Topiarium [...], apud Antonium Tilenium Brechtanum sub signo Struthio, Antverpiae 1568, 8°; współopr. [B] Topiarius Dominicus Aegidius OP, *Conciones in evangelia et epistolas*, quae festis totius anni diebus populo in Ecclesia proponi solent [...] [pars hyemalis], [pars aestivalis], e tabulis D. Laurentii a Villavicentio Xeresani elaboratae [...] locupletatae per D. Aegidium Topiarium [...], apud Antonium Tilenium Brechtanum sub signo Struthio, Antverpiae 1568; [w kolofonie:] excudebat Antverpiae Christophorus Plantinus, mense Augusto 1567, 8°; BKKKiel. sygn. K.0064.
2. Angelus Clavasio de, *Sum[m]a Angelica de casibus conscientiae [...]*, [w kolofonie:] impensis providi Ioannis Rynman de Oringaw [...] necnon Ioannis Knoblauch civis inclytae urbis Argentinae, in officina industrii Renati Beck [...], impressa Argentinae 1513 pridie kal. Septembris, 4°; BKKKiel. sygn. K.00148.

Biskup Wójcik ustalił, że scholastyk opatowski i wiceprepozyt kielecki Florian Piltowski był też od roku 1577 oficjałem kieleckim⁶². W książce Topiarius Dominicus Aegidius OP, *Conciones in epistolas et evangelia* znajdujemy zapiskę donacyjną następującej treści: „Libellus Floriani Pilthowski Artium Bac[calaurei], Scholastici Opatovien[sis] et Pro[decani] Kielcen[sis], quem Eccl[esi]ae Kielcensi in perpet[u]um pignus donavit anno Domini 1571 Novembris 26”⁶³. Nota umieszczona na drugiej książce brzmi następująco:

⁶⁰ BKKKiel., sygn. K.00234/II.

⁶¹ H. E. W y c z a w s k i, *Kromer (Cromerus) Marcin*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, Warszawa 1982, t. 2, s. 429–436.

⁶² W. W ó j c i k, dz. cyt., s. 31.

⁶³ BKKKiel., sygn. K.0064.

„Liber Eccl[esi]ae Kielcen[si] 1571 p[er] Florianum Pilt[hovium] Vicep[raeposi]tu[m] in usum [nieczyt.] datus, [nieczyt.] Petro Bodzentiny ipse [nieczyt.] 1562 [nieczyt.]”⁶⁴. Obie książki zostały przekazane kolegiacie za życia Piltowskiego, zanim został on oficjałem. Interesująca w kontekście naszych badań jest informacja, że właściciel był bakałarzem sztuk wyzwolonych. Ks. W. Witkowski podaje, że był on scholastykiem opatowskim i wicekustoszem kieleckim⁶⁵. Wiadomo również, że Piltowski ofiarowywał książki zarówno za życia, jak i po śmierci – testamentem. Kolegiacie opatowskiej ofiarował mszał w artystycznej oprawie. Po śmierci kanonika cały jego księgozbiór otrzymał klasztor Bernardynów w Opatowie⁶⁶. Źródła potwierdzają, że Piltowski kształcił się na Akademii Krakowskiej, na uczelni tej zapewne zdobył też bakalaureat na wydziale sztuk wyzwolonych. W każdym razie w 1551 roku Piltowski wpisany został do metryki uczelni krakowskiej: „Florianus Pylthowski d. Ploc.”. W późniejszym czasie, gdy ukończył studia, dopisano w owej metryce obok nazwiska Piltowskiego informację: „scholasticus Opatoviensis”⁶⁷. Florian Piltowski był posiadaczem dużej biblioteki, którą ofiarował klasztorowi Bernardynów w Opatowie. Książki jego biblioteki miały na oprawach superekslibris złożony z herbu Brodzicz i inicjałów właściciela. Superekslibris Piltowskiego występuje w dwu odmianach (kompozycjach)⁶⁸. Na wyklejce górnej okładziny *Conciones in epistolas et evangelia* znajduje się cytowana powyżej zapiska proveniencyjna o znamionach ekslibrisu – pod ekslibrisem (pod zapisem) znajduje się atramentowy rysunek wykonany tą samą ręką co ekslibris. Rysunek przedstawia herb Brodzicz⁶⁹.

Wśród książek kapitulnych znajduje się XVI-wieczny druk z superekslibrisem arcybiskupa Jakuba Uchańskiego:

1. [Agrippa Henricus Cornelius ab Nettesheim], [De inc[ertitudine] et vanitatae scientiaru[m] declamatio invectiva, denuo ab autore recognita & marginalibus annotationibus aucta] [n. m. okr.], 8°; BKKKiel. sygn. K.0060.

Z powodu uszkodzenia karty tytułowej trudne jest określenie wydania i tytułu. Książka jednak została oprawiona w 1553 roku. Na górnej okładzinie znajduje się tłoczony napis: „HENRICI CORNE[LII] 1553”. Superekslibris Uchańskiego został umieszczony na górnej i dolnej okładzinie. Przedstawia herb Radwan na tarczy. Tarcza wkomponowana została w koło. Nad kołem znajdują się insygnia biskupie – mitra i baculum. Superekslibris nie posiada żadnych inicjałów i jedynie podobieństwo przedstawienia pozwala łączyć go z Uchańskim. Maria Sipayło zamieściła w swoim opracowaniu zdjęcia trzech superekslibrisów Uchańskiego⁷⁰. Pochodzą one z różnych etapów kościelnej kariery wła-

⁶⁴ BKKKiel., sygn. K.00148.

⁶⁵ W. W i t k o w s k i, *Kolegiata Panny Maryi w Kielcach*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, t. 9, 1845, s. 198.

⁶⁶ A. B a s t r z y k o w s k i, *Kolegiata św. Marcina w Opatowie i jej kapituła, cz. II: Katalog pralatów i kanoników kolegiaty opatowskiej od 1212 roku aż do dni naszych*, [Ostrowiec Świętokrzyski] 1949, s. 61.

⁶⁷ *Metryka, czyli album Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 274 (1551e/016).

⁶⁸ M. S i p a y ł o, dz. cyt., s. 112–113.

⁶⁹ BKKKiel., sygn. K.0064.

⁷⁰ M. S i p a y ł o, dz. cyt., s. 46–51.

ściciela. Najbardziej interesujący jest dla naszych badań trzeci – najpóźniejszy typ superekslibrisu Uchańskiego. Zachowany w kieleckiej bibliotece znak własnościowy najbliższy jest właśnie trzeciemu z zaprezentowanych i omówionych przez Marię Sipayło. Jakub Uchański gromadził bibliotekę na przestrzeni lat, przechodząc przez kolejne funkcje kościelne. Rok 1553 (rok opracowania książki kieleckiej) był rokiem, w którym Uchański był już biskupem chełmskim. Zapewne stąd bierze się bliskie podobieństwo zachowanego w Kielcach superekslibrisu ze znanym z literatury superekslibrisem, pochodzącym z czasów, gdy właściciel był biskupem chełmskim⁷¹.

Mikołaj z Konopnicy był właścicielem książki:

1. Ferus Ioannes, Postillae sive conciones [...]. In epistolas et evangelia, quae a Pascha usque ad Adventum dominicis diebus in Ecclesia Christi recitantur [...], Coloniae Agrippinae, apud haredes Arnoldi Birckmanni [typis Ioannis Bathenii], anno 1558, 2°; BKKKiel. sygn. K.00168.

Nota własnościowa jest dość nieczytelna: „Sum Nicolai a Konopnicza [nieczyt.], emptus [nieczyt.] 1557”⁷².

Oswald Gerlach był właścicielem książki:

1. Prateolus Gabriel, De vitiis, sectis et dogmatibus omnium haereticorum, qui ab orbe condito ad nostra usque tempora [...] prodiit sunt elenchus alphabeticus [...], Coloniae, apud Gervinum Calenium & haeredes Ioannis Quentel, anno 1569, 2°; BKKKiel. sygn. K.00173.

Nota własnościowa podobna do stosowanych w owym czasie: „Sum Osvaldi Gerlachii”⁷³.

W księgozbiornie kapitulnym zachowały się kazania św. Augustyna:

1. Augustinus s., [Preclarissima Divi Aurelii Augustini sermonu[m] opera] [...] in officina [...] Henrici Gran civis [...] oppidi Hagenaw sumptibus [...] Joa[n]nis Rynman de Oringaw [...], mense Octobri anno [...] 1521, 2° BKKKiel. sygn. K.00180.

Książka ta posiada dwa wpisy własnościowe. Pierwszym właścicielem był prepozyt radomski Bartłomiej: „Bartholomaei Radomien[is] Praepositi fida suppel[l]ex ab Honorabili Mathia P[nieczyt.]”⁷⁴. Bartłomiej zakupił ją od bliżej nieznanego Macieja. Ksiądz Wiśniewski podaje, że metryki fary radomskiej sięgają roku 1590, gdy proboszczem był Bartłomiej Laznowicz⁷⁵. W 1620 roku książka została przekazana przez ostatniego właściciela kapitule kieleckiej: „1620 ab [nieczyt.] R. D. Alberto Gniewisz Decano Volborzien[si] P[raeposito] [et] Off[icia]li Radomien[si] donat[us]”⁷⁶. Ksiądz Wiśniewski podaje, że Albert (Wojciech) Gniewisz był prepozytem i oficjałem w Radomiu oraz

⁷¹ Tamże, s. 51–52.

⁷² BKKKiel., sygn.K.00168.

⁷³ BKKKiel., sygn.K.00173.

⁷⁴ BKKKiel., sygn. K.00180.

⁷⁵ J. Wiśniewski, *Dekanat radomski*, Radom 1911, s. 228.

⁷⁶ BKKKiel., sygn. K.00180.

dziekanem wolborskim. Zmarł w 1649 roku⁷⁷. Wojciech Gniewisz pochodził z Wolborza, z terenów archidiecezji gnieźnieńskiej. W 1600 roku otrzymał święcenia kapłańskie, prowizorem był pleban Bartłomiej Laznowicz. Początkowo po święceniach był kaznodzieją przy kościele św. Jana Chrzciciela w Radomiu. Po śmierci Laznowicza objął jego probostwo. W 1600 roku, w chwili przyjmowania święceń, Wojciech Gniewisz był bałazarzem sztuk⁷⁸.

Walenty Gniewisz był też właścicielem drugiego tomu dzieł Bernarda z Clairvaux oraz dzieła św. Augustyna *De civitate Dei*:

1. Bernardus Clarevallensis, *Operum [...] tomus secundus*, [Basileae, per Ioannem Hervagium, Mar. 1552], 2°; BKKKiel. sygn. K.00226.
2. Augustinus s., *De civitate Dei [...]*, Basileae, Froben, 1542, 2°; BKKKiel. sygn. K.00228.

Nota o przekazaniu przez Walentego Gniewisza kapitule tomu dzieł Bernarda z Clairvaux przynosi informację o kieleckim prałacie: „Hic liber applicatus est Ecclesiae Collegiatae Kielce[nsi] ab executor[e] Perillis. et ad R[evere]ndi olim Valentini Gniewosz[!] Decani eius[dem] eccl[esiae] Kielcen[sis], Praepositi et Of[ficia]lis Radomien[sis], Parochi Stężyce[n]sis”⁷⁹. Walenty Gniewisz był kieleckim dziekanem, oficjałem i proboszczem radomskim, a także plebanem w Stężycy. Należy zwrócić uwagę na powiązanie tych urzędów. Jeśli chodzi o precedencję, to w średniowieczu dziekan był pierwszym (przed prepozytem) prałatem w kapitule kieleckiej, w epoce nowożytnej pierwsze miejsce w kapitule kieleckiej zajął prepozyt. W Radomiu oprócz oficjalatu funkcjonował tzw. archidiakoniat radomski (czyli dziekania kielecka), funkcję archidiakońską wykonywał dziekan kieleckiej kapituły. Stężyca była siedzibą jednego z trzech dekanatów wchodzących w skład dziekani kieleckiej, czyli okręgu radomskiego⁸⁰. Nota o przekazaniu kapitule dzieła św. Augustyna zawiera zapis „nazwiska” podawany przez ks. Wiśniewskiego w formie Gniewisz: „Hic liber applicatus est Ecclesiae Collegiatae Kielce[nsi] ab executore Perillis. et ad R[evere]ndi Valentini Gniewisz[!] Decani Kielcen[sis], Praepositi et Officialis Radomien[sis], Plebani Stężyce[n]sis”⁸¹.

Oprawa dzieła św. Augustyna posiada superekslibris biskupa poznańskiego Benedykta Izbieńskiego, wewnątrz superekslibrisu została wytłoczona data roczna: 1545. Książd Wiśniewski podaje „nazwisko” w formie „Gniewisz”; potwierdza, że był oficjałem radomskim, proboszczem w Radomiu i Stężycy oraz dziekanem kapituły kieleckiej. W Radomiu Walenty Gniewisz był proboszczem w latach 1660–1693. Ponadto Wiśniewski dodaje ważny szczegół: Walenty Gniewisz zanim został proboszczem radomskim,

⁷⁷ J. Wiśniewski, dz. cyt., s. 228.

⁷⁸ D. Kupisz, *Dzieje parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu w XIV–XVIII wieku*, [w:] *Kościół św. Jana Chrzciciela w Radomiu. Architektura, ludzie, wydarzenia*, red. D. Kupisz, b. m. i. r. wyd., s. 32.

⁷⁹ BKKKiel., sygn. K.00226.

⁸⁰ B. Rzewuska-Kurzeja, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze kieleckiej w średniowieczu*, „Nasza Przeszłość” 59, 1983, s. 69–96. M. Pięniążek-Samok, *Tributum gratitudinis reddo. Fundacje artystyczne na terenie Kielc w XVII i XVIII wieku. Studium z historii kultury*, Kielce 2005, s. 45–50.

⁸¹ BKKKiel., sygn. K.00228.

był nauczycielem szkoły parafialnej w Radomiu i posiadał też odpowiedni stopień naukowy uzyskany w Akademii Krakowskiej. Książd J. Wiśniewski sugeruje, że był zapewne magistrem⁸².

Jedna z książek zachowanych w księgozbiorze kapitulnym posiada proveniencję: „Ex lib[ris] Andr[ae] Zagórski [!]”. Jej zawartość stanowią cykle kazań:

Bareletta Gabriel, Sermones de tempore [...] de sanctis [...], impensis circumspecti viri archibibliopole Joannis Rynman [...] in officina industri Henrici Gran in oppido imperiali Hagenau impressi [...] decimo die mensis Octobris anno salutis nostrae 1518, 4°; BKKKiel. sygn. K.00123.

Andrzej Zagórny piastował wiele urzędów kościelnych. Był m.in. prepozytem kieleckim (od 1608 roku), kanonikiem warmińskim i proboszczem w Leszczynach. Brał udział poszukiwaniu księgozbioru Kopernika. Zagórny miał wyższe wykształcenie – doktorat z teologii oraz doktorat obojga praw⁸³.

Trzy książki z księgozbioru kapituły posiadają ekslibrisy Bartłomieja Pobiedrzyka (Gajdzikowica):

1. Clichtoveus Iudocus, Homiliarum [...] tripartitarum pars III, quae indifferenter est variis de rebus [...], ex Officina Eucharii Cervicorni, Coloniae anno 1541 mense Augusto, 8°; BKKKiel. sygn. K.0074/III.
2. [A] Vergilius Polydorus, De rerum inventoribus libri octo. [...] eiusdem in dominicam precem commentariolum [...], apud Isingrinum, Basileae 1546, 8°; współopr. [B] Vergilius Polydorus, Dialogorum de patientia et eius fructu libri II, de vita perfecta lib. I, de veritatae et mendacio lib. I, de prodigiis lib. III, per Mich. Isingrinum, Basileae 1545, 8°; BKKKiel. sygn. K.0092 adl.
3. [A] Pelbartus de Themeswar, Pomerium sermonum de tempore [...], impressum ac diligenter revisum p[er] industriu[m] Henricum Gran in imperiali oppido Hagenau, expe[n]sis ac sumptibus providi viri Joannis Rynman finit feliciter. Anno salutis nostrae 1521, quinta die Februarii, 2°; współopr. [B] Pelbartus Themeswar, de, [Pomeriu[m] sermonu[m] de Beata Virgine Dei Genitrice vel Stellariu[m] corone Beatae Virginis [...], [...] impressis circu[m]specti viri archibibliopole Joannis Rynman de Oringaw in officina industrii Henrici Gran civis in imperiali oppido Hagenaw finit feliciter. Anno virginei partus 1520, die quinta mensis Iulij, 2°; BKKKiel. sygn. K.00167. adl.

Bartłomiej Pobiedrzyk (Gajdzikowic) notowany jest jako wikariusz kielecki w latach 1611–1548, od 1634 roku był proboszczem w Łukowej. Pochodził z Pobiedzic w diecezji gnieźnieńskiej, stąd „nazwisko” Pobiedrzyk. W dniu 10 maja 1648 roku sporządził testament, w którym przekazał wikariuszom kieleckim m.in. książki⁸⁴. Wymienione powyżej trzy woluminy posiadają druki współprawne, co daje w sumie 5 druków. Książki Gajdzikowica są opatrzone notatkami sporządzonymi ręką właściciela. Drugi z wymie-

⁸² J. Wiśniewski, dz. cyt., s. 228, 233.

⁸³ M. Pięniątek - Samek, *Kielce XVII–XVIII wiek. Słownik biograficzny*, Kielce 2003, s. 179–180.

⁸⁴ Tamże, s. 122–123.

nionych wyżej woluminów stał się własnością Pobiedziskiego w 1611 roku: „Ex libris Bartholomei Pobiedziski Arti[u]m et Phi[losophi]ae Bacalaurei anno D[omi]ni 1611 Kielciis”⁸⁵. Informacja o stopniu naukowym wikariusza kieleckiego (bakałarz sztuk i filozofii) uzupełnia jego życiorys sporządzony przez Martę Pieniążek-Samek⁸⁶. Pierwsze z wymienionych dzieł zostało kupione za trzy floreny w 1611 roku: „Ex lib[ris] P. Bartholomei Gajdzikowic Pobiedziski anno 1623 comparatus florenorum tribus”⁸⁷, zaś trzecie zostało zakupione w Bardzie 9 września 1624 od kielczanina Jana Barszcza, który był wtedy wikariuszem w parafii Bardo. Informacje te pochodzą od nabywającego, który sporządził notatkę znajdującą się na kartce włożonej między karty woluminu: „R. P. Bartholomaeus Pobiedziski hunc librum muneris ergo Vic[arius] Kielcen[sis] a H[onorabili] P[at]re Ioanne Barscio Kielc[e]n[si] Vic[ario] Barden. accep. cui [nieczyt.] sit retributor liberalissimus. Anno 1624 Septemb[ris] 9 in villa Bardo”⁸⁸. Ioannes Barscius wikary z Barda określony jest jako *Kielcensis*. W słowniku biograficznym wymieniany jest inny kielczanin Jan Barszczyk ławnik; notowany w 1645 roku jako właściciel posesji na terenie Kielc⁸⁹.

Z książek przekazanych kapitule kieleckiej przez Jana Wypiórowicza zachowały się do dziś:

1. Aquinas Thomas OP, Enarrationes evangeliorum dominicalium & quadragesimalium per totum annum ex praecipuis Ecclesiae doctoribus per eximium sacram literarum interpretem S. Thomam de Aquino [...], Ioannes Gymnicus excudebat, Coloniae 1535, 8°; BKKKiel. sygn. K.0021 bis.
2. Hanapus Nicolaus, Exemplorum sacrosanctae scripturae liber absolutissimus [...], apud Hulderichum Morhartum, Tubingae an. 1533, 8°; BKKKiel. sygn. K.0022.
3. [A] [Leopoliensis Joannes, Vivifica passionis Christi historica explanatio cum doctissima applicatione ad sacrificium utriusque testamenti [...], Cracoviae, ex Officina Ungleriana, anno Domini 1538], 8°; współopr. [B] Polygranus Franciscus, Passio Domini nostri Iesu Christi secundum quatuor evangelistas cum commentariis F. Francisci Polygrani [...], apud haeredes Arnoldi Birckmanni, Coloniae anno 1560, 8°; BKKKiel. sygn. K.0031 adl.
4. Haymo, Homiliarum nunc quarto dilige[n]tissime excusarum [...] pars hyemalis [...], [im]pensis M. Gotfridi Hittorpij., apud inclytam Coloniam Agri[ppinam], [mense] [Fe]bruario anni MDXXXVII [1537], [Pau]lo III, Carolo V, Ferdinando I, orbi Christiano p[rae]sidentibus, 8°; BKKKiel. sygn. K.0043 bis.
5. Petrus de Palude, Sermones sive enarrationes in evangelia et epistolas quadragesimales, qui Thesaurus Novus vulgo vocatur [...], excudebat Balthasarus Lipius, sumptibus Antonii Hierati, Moguntiae anno 1608, 8°; BKKKiel. sygn. K.0056.

⁸⁵ BKKKiel., sygn. K.0092 adl.

⁸⁶ M. P i e n i ą ż e k - S a m e k, *Kielce XVII–XVIII wiek...*, s. 122–123.

⁸⁷ BKKKiel., sygn. K.0074/III.

⁸⁸ BKKKiel., sygn. K.00167. adl.

⁸⁹ M. P i e n i ą ż e k - S a m e k, *Kielce XVII–XVIII wiek...*, s. 15.

6. Clichtoveus Iudocus, Homiliarum [...] tripartitarum pars I, quae peculiariter est de tempore [...], ex Officina Eucharii Cervicorni, Coloniae anno 1541, mense Augusto, 8°; BKKKiel. sygn. K.0074/I.
7. Clichtoveus Iudocus, Homiliarum [...] tripartitarum pars II, quae peculiariter est de sanctis [...], ex Officina Eucharii Cervicorni, Coloniae anno 1541, mense Augusto, 8°; BKKKiel. sygn. K.0074/II bis.
8. [Nicolaus de Błonie], Tractatus sacerdotalis d[e] sacramentis deque divinis officiis et eorum administrat[i]o[n]ibus. [W kolofonie:] Finit tractatus perutilis de administratione sacr[ament]orum, de exposicio[n]e officii misse, de dicendis horis canonicis [...]. Impressus Argentine per Joannem Knoblouch anno Domini 1512, 4°; BKKKiel. sygn. K.00111 [adl.].
9. Davroultius Antonius [Averoult Antoine de] SJ, Flores exemplorum [...] sive catechismi historialis [...], pars 1–4, apud Ioannem Kinchium, sub Monocerotae, Coloniae Agrippinae 1616, 4°; BKKKiel. sygn. K.00142.
10. Vincentius Ferrarius, s., Sermones de tempore et de sanctis. P. I–III, Nürnberg, Ant. Koberger, I) 1492, II) 31 VIII 1492, III) 28 VI 1492, 2°; BKKKiel. sygn. K.00160.
11. [A] Placus Andreas, Lexicon Biblicum sacrae Philosophiae Candidatis elaboratum [...], Coloniae, anno 1543, [w kolofonie:] Venduntur Coloniae in aedibus P. Quentell, anno 1543, 2°; współopr. [B] Nausea Fridericus, Fragmenta Homiliarum [...] Liber unus, Aeditio prima, Coloniae, ex Officina Quenteliana anno salutis 1536, mense Septembri, 2°; współopr. [C] Ferus Ioannes, Postilla de sanctis in festis sanctorum, quorum a Pascha usque ad Adventum per [...] Ioannem Ferum & in hanc formam redacta deinde per D. Ioannem a Via [...], Coloniae, apud haeredes Arnoldi Birckmanni, Anno 1560, 2°; współopr. [D] Ferus Ioannes, Postilla de sanctis in festis sanctorum, quorum ab Adventu usque ad Paschae festum [...] per [...] Ioannem Ferum [...] pronunciata & in hanc formam redacta deinde per D. Ioannem a Via [...], Latina facta, Moguntiae, excudebat Franciscus Behem, anno 1558, 2°; BKKKiel. sygn. K.00186. adl.
12. Dionysius Carthusianus, Enarratio epistolarum & evangeliorum de sanctis per totum anni circulum [...], pars altera [...], de sanctis [...] editio tertia, Coloniae Petrus Quentel suis impensis excudebat, anno 1542, 2°; BKKKiel. sygn. K.00199, (por. K.00200, K.00203).

Na powyższej liście wyselekcjonowano dwanaście woluminów z księgozbioru kapitulnego, które posiadają ekslibrisy Jana Wypiórowicza. Należy dodać cztery druki współprawne, co daje liczbę szesnastu druków pozostałych po bibliotece duchownego, przekazanej kapitule kieleckiej. Marta Pieniążek-Samek podaje, że wikariusz kielecki Jan Wypiórowicz sporządził 23 lutego 1650 roku testament, w którym przekazał kościołowi kolegiackiemu m.in. książki⁹⁰. Ekslibrisy z woluminów należących do Jana Wypiórowicza są zróżnicowane w treści i przynoszą sporą wiedzę na temat właściciela i jego

⁹⁰ Tamże, s. 178–179.

biblioteki. Można ustalić na podstawie zapisów proveniencyjnych, że książki były kolekcjonowane od 1611 do 1625 roku. O dwu wiemy, że zostały nabyte drogą zakupu. *Enarrationes evangeliorum dominicalium & quadragesimalium* Tomasza z Akwinu stały się własnością Wypiórowicza w 1611 roku: „Ego sum vere legitimus possessor huius libri Ioan[nnes] Wypiorvius anno Domini 1611”⁹¹. Na tej samej książce inna notatka – „Ex libris Joannis Wypiorovii Vicescholastici Kielcensis”⁹¹. W 1613 roku do księgozbioru trafił *Tractatus sacerdotalis* Mikołaja z Błonia; notatka: „Johannes Wypiorovii Minoris Poloniae, anno D[o]m[ini] 1613, die 9 Martii”⁹². W 1624 roku przybyły znów dwa woluminy (trzy tytuły): [A] [Leopoliensis Joannes, *Vivifica passionis Christi historica explanatio*; współopr. [B] Polygranus Franciscus, *Passio Domini nostri Iesu Christi* oraz drugi wolumin: Clichtoveus Iudocus, *Homiliarum [...] tripartitarum pars I*. Noty własnościowe, z których czerpiemy informacje: „Ioannes Wypiorovius V[icarius] E[cclesiae] C[ollegiatae] K[ielcensis] 1624”⁹³; „Ex libris Ioannis Wypiorovii anno 1624[?]”⁹⁴. W roku 1624 Wypiórowicz zakupił: kazania Wincentego Ferariusza od Jakuba Kozłowskiego wikariusza kolegiaty kieleckiej oraz *Enarratio epistolarum & evangeliorum de sanctis per totum anni circulum* Dionizego Kartuza. Kazania Wincentego kosztowały 3 floreny. Obydwie książki zostały zakupione w tym samym dniu – 10 marca. Zapiski proveniencyjne: „Anno D[omi]ni 1625, die 10 Martii iste liber per me Joannem Wypiorovium a R. D[omi]no Jacobo Kozłowski V. E. C. K. emptus pro flor. 3”⁹⁵; „Ex libris Joannis Wypiorovii Vicar[i]i Eccl[esi]ae Colleg[iatae] Kielcen[sis] a[n]no D[omi]ni 1625, die 10 Martii emptus 1.90”⁹⁶. W katalogu druków Wypiórowicza w pod numerem czwartym znajduje się dzieło biskupa Haymona. Druk ten należał przed 1574 rokiem do Stanisława z Bodzentyna i po jego śmierci przeszedł na własność kapituły. Wikariusz Wypiórowicz posiadał tenże druk z homiliami Haymona wśród książek należących do osobistego księgozbioru. Tym razem na mocy jego testamentu po raz drugi druk trafił do biblioteki kapitulnej. Przypadek ten wskazuje na związki księgozbiórów prywatnych z księgozbiorem „publicznym” kapituły. Po powyżej cytowanej notatce dotyczącej Stanisława z Bodzentyna Jan Wypiórowicz umieścił własny ekslibris: „Ex libris Ioannis Wypiorovii Vicescholastici Eccl[esi]ae Colleg[iatae] Kielcen[sis] a[n]no D[omi]ni 1627”⁹⁷.

Do działającego w Kielcach duchownego Macieja Obłomkowicza (Obłomkowicza) należały książki:

1. Dionysius Carthusianus, Liber utilissimus de quatuor hominis novissimis [...], apud Henricum Falckenburg, Coloniae 1591, 12° BKKKiel. sygn. K.0010.
2. Ludovicus Granatensis, Primus tomus concionum de tempore, quae a prima Do-

⁹¹ BKKKiel., sygn. K.0021 bis.

⁹² BKKKiel., sygn. K.00111 [adl?].

⁹³ BKKKiel., sygn. K.0031 adl.

⁹⁴ BKKKiel., sygn. K.0074/II bis.

⁹⁵ BKKKiel., sygn. K.00160.

⁹⁶ BKKKiel., sygn. K.00199 (por. sygn. K.00200, sygn. K.00203).

⁹⁷ BKKKiel., sygn. K.0043 bis.

minica Adventus usque ad Quadragesimae initium in Ecclesia haberi solent, ex Officina Christophori Plantini, Antverpiae 1584, 8°; BKKKiel. sygn. K.0093.

3. Opatovius Adamus, Tractatum theologicorum [...] pars secunda, in Officina Christoph. Schedelii, Cracoviae a[nno] 1645, 4°; BKKKiel. sygn. K.00136.

Każda z wymienionych książek Obłomkowicza posiada notę własnościową. Kazania Ludwika z Granady i traktat Opatowczyka posiadają notatki, z których wynika, że książki te przeszły na własność kapituły na mocy testamentu. Pełną, nieuszkodzoną notę znajdujemy w kazaniach Ludwika z Granady: „R. D. Mathias Obłamkowic Can[onicus] et Offi[cialis] Kielcen[sis] testament[alit]er legavit⁹⁸. Obłomkowicz (Obłamkowicz) otrzymał święcenia subdiakonatu 2 marca 1612 roku z prowizją na wikariat – wicescholasterię kielecką, następnie był m.in. kanonikiem kieleckim, *fundi* Szewna oraz oficjałem kieleckim, proboszczem w Tumlinie i Leszczynach⁹⁹. Odnaleziony przez biskupa Wójcika w bibliotece PAN we Wrocławiu tom akt oficjalatu kieleckiego rozpoczyna się od słów: „Acta Consistorii Kielcensis coram Ven[erabili] Mathia Oblankovic⁷¹⁰⁰.

Do Jana Hilarego Kasztulskiego należały książki:

1. Officia propria festorum Canonici Ordinis SS. Sepulchri Domini Hierosolymitani [...], in Officina typograph. Mathiae Andreoviensis, Cracoviae 1620, 4°; BKKKiel. sygn. K.00101.
2. Arnobius Apher, In omnes psalmos commentarii, iuxta pii sane atque eruditi D[esiderii] Erasmi Roterodami in autorem prefatio ad Adrianum VI Pont. Max. In psalmum: Quare fremuerunt gentes absolutissimus commentarius Erasmi Roterodami, Eucharius Cervicornus, Ubiorum Agrippina 1522, 4°; BKKKiel. sygn. K.00121 adl.
3. [A] Sanson Franciscus, Questiones super Physicam Aristotelis, Venezia, Io. Rubens pro Alex. Calcedonio, 8 II 1496, 2°; współopr. [B] Mayronis Franciscus, de, Super primo libro sententiarum, Basel, Nic. Kessler, 15 X 1489, 2°; BKKKiel. sygn. K.00176.
4. [A] Duns Scotus Ioannes, Quaestiones in IV libros Sententiarum, ed. Philippus Bagnacavallus, P. I–II, Venezia, Bon. Locatellus pro Oct. Scoto, 18 XII 1497, 2°; współopr. [B] Duns Scotus Ioannes, Questiones quodlibetales, ed. Philippus Bagnacavallus, Venezia, Bon. Locatellus pro Oct. Scoto, 3 II 1497/8, 2°; BKKKiel. sygn. K.00189. adl.
5. Ioannes de Selva, Tractatus de beneficiis [...], [n. m. okr.] 1531, 8°; BWSKD Kielce sygn. 002993.

Spośród 5 wymienionych woluminów, zawierających w istocie 7 druków, w księgozbiornie kapitulnym znajduje się obecnie 4. *Tractatus de beneficiis* znajduje się w księgozbiornie seminaryjnym, choć ma też na sobie stare sygnatury świadczące o tym, że był

⁹⁸ BKKKiel., sygn. K.0093.

⁹⁹ M. Pi e n i ą ż e k - S a m e k, *Kielce XVII–XVIII wiek...*, s. 108–110.

¹⁰⁰ W. W ó j c i k, *Organizacja i działalność oficjalatu okręgowego w Kielcach w latach 1635–1681*, „Prawo Kanoniczne” 30, 1987, nr 1–2, s. 121–141.

wcześniej w księgozbiornym kapitulnym¹⁰¹. Ich właściciel, Jan Hilary Kasztulski, był od 1657 roku proboszczem w Szewnej z prezenty kanonika Stanisława Pacera, od 1 sierpnia 1673 notowany jako oficjał kielecki był proboszczem w Szewnej i kanonikiem kieleckim *fundi Szewna*¹⁰². Biskup Wójcik błędnie odczytał nazwisko Kasztulskiego. Według niego nazwisko to brzmiało: „Rastulski”¹⁰³.

W księgozbiornym kapitulnym zachowała się jedna książka, której posiadaczem był kanonik Jan Jerzy Konrad:

1. Bartholomaeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, [Heidelberg, Typ. Lindelbachi = Henr. Knoblochster] 21 V 1488, 2°; BKKKiel. sygn. K.00153.

W tej książce na drugiej karcie widnieje notatka: „Ex libris Joannis Gregorii Konradi Kiel[censis], Opatov[iensis] Ca[no]ni[ci], Decani Kunov[iensi]s, Parochi Szewn[ensis]”¹⁰⁴. Z biogramu Jana Jerzego Konrada autorstwa Marty Pieniążek-Samek wynika, że już w roku 1730 posiadał on wszystkie wymienione w notatce proveniencyjne urzędy. Ponadto z biogramu tego wynika, że był on w kieleckiej kapitule kanonikiem *fundi Szewna* oraz proboszczem parafii Szewna. Należy zwrócić uwagę, że kumulacja licznych beneficjów miała przełożenie na znaczny majątek zgromadzony przez duchownego i przekazany w testamencie różnym instytucjom kościelnym; największą sumę otrzymała kolegiata kielecka. Podobnie jak Kasztulski, Konrad był proboszczem parafii Szewna i kanonikiem kieleckim *fundi Szewna*¹⁰⁵. Nazwisko Jana Jerzego Konrada występuje w katalogach ks. J. Szczepaniaka¹⁰⁶.

Do wikariusza Jana Kwasikiewicza należały książki:

1. Ioannes Quintinus, *Sermones morales super totius anni evangelia dominicalia [...]*, apud Ioannem Crithium, sub signo galli, Coloniae anno 1611, 8°; BKKKiel. sygn. K.0032.

Jan Kwasikiewicz był kielczaninem, od 1678 roku pełnił urząd wicekustosza w kolegiacie kieleckiej, spełniał też w tej kolegiacie inne funkcje¹⁰⁷.

Jan Malczewski był właścicielem dzieła:

1. Samuel de Lublino, OP, *Summula casuum [...]*, sumptibus haeredum Joan. Crithii, sub signo Galli, Coloniae Agrippinae anno 1631, 8°; BKKKiel. sygn. K.0095.

¹⁰¹ BWS D Kielce, sygn. 002993.

¹⁰² M. P i e n i ą ż e k - S a m e k, *Kielce XVII–XVIII wiek...*, s. 71.

¹⁰³ W. W ó j c i k, *Organizacja i działalność oficjalu okręgowego w Kielcach w latach 1635...*, s. 123.

¹⁰⁴ BKKKiel., sygn. K.00153.

¹⁰⁵ M. P i e n i ą ż e k - S a m e k, *Kielce XVII–XVIII wiek...*, s. 76–77.

¹⁰⁶ J. S z c z e p a n i a k, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646–1789)*, Kraków 2008–2009, s. 498; t e n ż e, *Spis prałatów i kanoników kapituły katedralnej oraz kapituł kolegiackich diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008, s. 57; t e n ż e, *Spis prepozytów i plebanów diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008, s. 43.

¹⁰⁷ M. P i e n i ą ż e k - S a m e k, *Kielce XVII–XVIII wiek...*, s. 86.

Jan Malczewski pozostawił w książce zapis prowniencyjny: „Joannis Malczewski Praepositi [nieczyt.] Titu[li] S[ancti] Sp[iritus]”¹⁰⁸. Zapewne chodziło tu o kościół szpitalny świętej Trójcy w Kielcach.

W prywatnych księgozbiorach duchowieństwa zachowanych w kapitulnej bibliotece obecna była literatura kaznodziejska i duszpasterska. Należały do niej zbiory kazań i podręczników duszpasterskich. Zarówno członkowie kapituły, jak i wikariusze posiadali druki ze zbiorami kazań. W zestawionych katalogach bibliotek występują jako autorzy kazań: Wincentius Ferrarius, Thomas Aquinas, Pelbartus de Themeswar, Haymo, Jodocus Clichtoveus, Fridericus Nausea, Dionysius Carthusianus, Franciscus Polygranus, Dominicus Topiarius, Joannes Ferus, Gabriel Bareletta, Ludovicus Granatensis, Ioannes Quintinus. Wśród wymienionych autorów brak rodzimych. Podobne prawidłowości zachodzą w stosunku do podręczników duszpasterskich. Znajdowały się one w księgozbiorach zajmujących się duszpasterstwem wikariuszy oraz w księgozbiorach kanoników. Właścicielami tego rodzaju literatury byli Marcin z Kielc (*Summa peccatorum* kardynała Kajetana), Stanisław z Bodzentyna (*Manipulus curatorum*), Florian Piltowski (Angelus de Clavasio, *Sum[m]a Angelica de casibus conscientiae*), Jan Wypiórowicz (*Tractatus sacerdotalis de sacramentis* Mikołaja z Błonia), Maciej z Żarnowca (*Rationale divinatorum officiorum*), Piotr Wedelicjusz (*Summa summarum, quae Syluestrina dicitur*). Zbiory kazań i podręczniki duszpasterskie są związane bezpośrednio z kapłańską działalnością duchownych.

Z działalnością kapłańską wiążą się też druki liturgiczne. Wikariusz i oficjał kielecki Maciej z Końskich posiadał *Breviarium Cracoviense* w rzadkim wydaniu z 1508 roku. Kanonik i oficjał Maciej Oblamkowic posiadał patronał brewiarzowy – *Officia propriae festorum Canonici Ordinis SS. Sepulchri Domini Hierosolymitani*. *Breviarium Cracoviense* to pomnik dawnej służby Bożej odprawianej w kolegiacie kieleckiej zgodnie ze średniowiecznym zwyczajem diecezji krakowskiej. Zachowane księgi liturgiczne wskazują na dwie epoki w historii liturgii w dawnej Polsce. Brewiarz krakowski należał do epoki średniowiecznej – przedtrydenckiej. Patronał brewiarzowy kanoników miechowskich to księga potrydencka, umożliwiająca kultywowanie dawnych własnych oficjów, nieobecnych w księgach rzymskich.

Zbiory kazań, podręczniki duszpasterskie, księgi liturgiczne wiązały się z podstawowymi czynnościami kapłańskimi. Książki o tematyce teologicznej i prawniczej wskazują na wyższe aspiracje intelektualne ich właścicieli. Z kilku księgozbiorów pochodzą poszczególne książki „nieduszpasterskie” – teologiczne: Alfonsus de Castro, *Adversus omnes haereses* (własność Jana z Kielc zwanego Opatkiem), Hofmeisterus Ioannes, *Loci communes rerum theologiarum* (własność Stanisława z Bodzentyna), Clingius Conradus, *De securitate conscientiae* oraz *Catechismus catholicus*, Dionysius Carthusianus, *Opuscula insigniora* (własność Marcina Thomalinowskiego), Alphonsus de Spina, *Fortalium fidei* (własność Mikołaja z Wieliczki), Prateolus Gabriel, *De vitiis, sectis et dogmatibus omnium haereticorum* (własność Oswalda Gerlacha), Leopoliensis Joannes,

¹⁰⁸ BKKKiel., sygn. K.0095.

Vivifica passionis Christi historica explanatio (własność Jana Wypiórowicza), Dionysius Carthusianus, *Liber utilissimus de quatuor hominis novissimis*, Opatovius Adamus, *Tractatum theologorum* (własność Macieja Obłomkowicza). Na specjalną uwagę zasługuje biblioteka Jana Hilarego Kasztulskiego. Należały do niej książki o tematyce teologicznej i filozoficznej: Sanson Franciscus, *Questiones super Physicam Aristotelis*, Franciscus de Mayronis, *Super primo libro sententiarum*, Ioannes Duns Scotus, *Quaestiones in IV libros Sententiarum* oraz *Questiones quodlibetales*.

Ślady tematyki prawniczej występują w trzech księgozbiorach: *Sexti libri materia* miał Marcin z Kielc, miał je też Marcin Thomalinowski obok *Commentaria preclissima Sandeusa Felinusa* i *Lectura super Institutionibus Angelusa de Gambilionibus*. Do oficjała kieleckiego Jana Hilarego Kasztulskiego należał *Tractatus de beneficiis*.

W renesansowych zbiorach wikariuszy kolegiaty – Jana z Kielc, Marcina z Kielc, Stanisława z Bodzentyna, Macieja z Końskich – znajdujemy dzieła Ojców Kościoła. Duchowni posiadali druki z tekstami św. Augustyna, św. Ambrożego, św. Jana Chryzostoma, św. Hieronima, Laktancjusza, Teofilakta. W XVII-wiecznym zbiorze dziekana kapituły Walentego Gniewisza odnajdujemy dzieła św. Augustyna i św. Bernarda z Clairvaux. *De civitate Dei* tego pierwszego zanim znalazło się w księgozbiorze Walentego Gniewisza, było własnością biskupa poznańskiego Benedykta Izbieńskiego. Kazania św. Augustyna znajdowały się początkowo w XV-wiecznym księgozbiorze Bartłomieja z Radomia (był proboszczem z Radomia), następnie trafiły do księgozbioru Wojciecha Gniewisza, również proboszcza Radomia. Zapewne tak Bartłomiej, jak i Wojciech byli związani, jako proboszczowie radomscy, z kapitułą kielecką, gdyż istniał zwyczaj łączenia probostwa radomskiego z dziekanacją kapitułną. W XVII-wiecznym księgozbiorze kanonika kieleckiego Jana Kasztulskiego znalazł się komentarz Arnobiusza do Psalmów.

Wyjątkowy rys XVI-wiecznym księgozbiorem nadają dzieła o tematyce biblijnej. Marcin z Kielc posiadał czterotomową posytlę Mikołaja z Liry i komentarz do Psalmów Ludolfa z Saksonii. Stanisław z Bodzentyna posiadał *Lexicon biblicum*. W XVII-wiecznym księgozbiorze Jana Wypiórowicza znalazły się *Lexicon biblicum* oraz *Exemplorum Sacrosanctae Scripturae liber absolutissimus*. Posiadanie dzieł Ojców Kościoła oraz dzieł o tematyce biblijnej wskazuje na uczestnictwo duchownych kieleckich w nurcie teologicznym epoki określanym jako powrót do źródeł.

Księgozbiory prywatne dają skromny, ale wyraźnie zarysowujący się w ciągu wieków obraz kultury intelektualnej w Kielcach. Otwartą sprawą pozostaje kwestia rezydowania duchownych i ich faktycznej działalności w Kielcach. Z całą pewnością rezydowali ci posiadacze bibliotek, którzy byli wikariuszami. Ponadto posiadanie książek było związane z wykształceniem. Mikołaj z Wieliczki oraz Piotr Wedelicjusz byli doktorami medycyny, Marcin Kromer był doktorem obojga praw, Florian Piltowski był bakałarzem, Andrzej Zagórny był doktorem obojga praw oraz doktorem teologii, Wojciech Gniewisz był bakałarzem, Bartłomiej Pobiedrzyk, wikariusz kolegiaty, był bakałarzem. Jest wysoce prawdopodobne, że Marcin z Kielc studiował na uniwersytecie w Krakowie. Studiów w Krakowie nie można wykluczać w przypadku Jana z Kielc i Stanisława z Bodzentyna. W księdze promocji Uniwersytetu Krakowskiego w 1487 roku stopień bakałarza uzy-

skął Sebastian z Olkusza (*Sebastianus Nigellinus de Ilkusch*). Glosator opatrzył jego nazwisko zapisem: *custos Kyelczensis*¹⁰⁹. W 1488 roku stopień magistra sztuk uzyskał Jakub z Szydłowa (*Jacobus de Schydlow*). Glosator opatrzył jego nazwisko zapisem: *custos Kyelczensis mortuus anno Christi 1501*¹¹⁰. Bakalarz Sebastian z Olkusza oraz Mistrz Jakub z Szydłowa byli prałotami kapituły kieleckiej. Działali w zapewne na przełomie XV–XVI wieku. Informacje o posiadaczach księgozbiorów, jak i postaciach dwóch wykształconych scholastyków, po których nie zachowały się księgozbiory, rzucają nieco światła na poziom wykształcenia kieleckiego środowiska.

Opracowane księgozbiory prywatne środowiska związanego z kolegiatą kielcką obejmują listę dzieł zachowanych w księgozbiorze kapitulnym. Ponadto w księgozbiorze seminaryjnym odkryto kilka druków. W literaturze przemiotu znajdujemy informacje o rozproszonych drukach pochodzących z księgozbiorów kieleckich. Pomijając biblioteki większych rozmiarów jak np. biblioteka Piotra Wedelicjusza, czy Floriana Piltowskiego, tytułem egzemplifikacji należy zwrócić uwagę na książki pochodzące z księgozbiorów mniej znanych. W zbiorach Ossolińskich zachowały się dwa inkunabuły pochodzące z księgozbioru kanonika i oficjała kieleckiego Jana Hilarego Kasztulskiego¹¹¹. W Bibliotece Jagiellońskiej zachował się inkunabuł należący do kanonika kielckiego Kazimierza Weyssa (XVII w.)¹¹² oraz inkunabuł należący do kanonika kieleckiego Andrzeja Zygmunta Bisiorowskiego (XVI w.)¹¹³. Żyjący w XVI wieku, bliżej nieznanemu kanonik kielecki Erazm był właścicielem dzieła *Brevis refutatio cuiusdam rabulae calumniarum*¹¹⁴. Dalsze badania, prowadzone poza księgozbiorem kapituły kieleckiej, ujawnią zapewne kolejne dzieła z zasobu historycznych bibliotek duchowieństwa związanego ze sławną kolegiatą.

¹⁰⁹ *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski, Kraków 2000, s. 81 (87/94B).

¹¹⁰ Tamże, s. 81 (88/2M).

¹¹¹ *Katalog inkunabułów Biblioteki zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu na podstawie materiałów Kazimierza Piekarskiego*, opracowała Alodia K a w e c k a - G r y c z o w a, Wrocław 1956, s. 35, 64. Dwa inkunabuły to: *Historia septem sapientium* oraz Pius II, *De situ, ritu, moribus et conditione Teutoniae*.

¹¹² *Inkunabuły Biblioteki Jagiellońskiej*, oprac. A. L e w i c k a - K a m i ń s k a i inni, Kraków 1962, s. 28 (nr 463 – Jacobus de Gruytrode, *Lavacrum conscientiae omnium omnium sacerdotum*).

¹¹³ Tamże, s. 100 (nr 1933 – Firmicus Maternus Julinus, *De nativitatibus*).

¹¹⁴ *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVI. Z materiałów rejestracyjnych zebranych zespołowo pod kierownictwem Kazimierza Zatheya opracowała Maria Bohonos*, Wrocław 1965, s. 560 (nr 2022).

PRIVATE BOOK COLLECTIONS PRESERVED IN THE LIBRARY
OF THE KIELCE CHAPTER HOUSE (fifteenth- to eighteenth century)

SUMMARY

This article is based on provenance research done on the historical library of the Kielce chapter house. This research has allowed to prepare a list of priests who owned book collections which were subsequently bequeathed to the chapter library. Particular books were matched with their owners and thus catalogues of private libraries came into existence. In some cases these “catalogues” contain only one or two printed books. The private libraries stored in the chapter library contain monuments of printing since the fifteenth century. The priests who owned these books were either members of the chapter house or curates of the Kielce collegiate church in the period from the sixteenth to the eighteenth century. The members of the chapter house as well as the curates owned printed books connected with their sacerdotal activity, such as collections of sermons, handbooks for priests or liturgical books. Some of them owned also works of the Fathers of the Church as well as biblical, theological and legal prints. The contents of the private book collections cast light on the interests and the theological culture of the environment of the Kielce chapter.

KORESPONDENCJA
JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO
Z WŁADYSŁAWEM WISŁOCKIM
ZE ZBIORÓW RĘKOPIŚMIENNYCH BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

Opracowała Monika Jaglarz

W zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej znajduje się ogromna korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego, przekazana jako legat pisarza w 1888 roku¹ i uznawana powszechnie za znakomite źródło do dziejów kultury polskiej w XIX wieku. Wśród setek osób piszących do Kraszewskiego odnaleźć można także kustosa Biblioteki Jagiellońskiej Władysława Wisłockiego, wybitnego naukowca, twórcę pionierskich katalogów rękopisów i inkunabułów Biblioteki Jagiellońskiej, autora pierwszej polskiej bibliografii bieżącej². Jego z kolei listy do Kraszewskiego wpisano do akcesji Oddziału Rękopisów BJ w 1981 roku. Te kilkanaście listów pisanych na przestrzeni 15 lat nie stanowi całości ich korespondencji, wynika to jasno z lektury, lecz daje świadectwo wspólnych zainteresowań i planów, przede wszystkim edytorskich.

W opublikowanych poniżej listach starano się zachować specyficzny dla obydwu autorów język, uwspółcześniając ortografię i interpunkcję dla łatwiejszej lektury³.

¹ W. B e r b e l i c k i, *Dary dla Biblioteki Jagiellońskiej w latach 1868–1909*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” XI, 1959, z. 1/2, s. 74.

² Władysław Wisłocki (1841–1900) – w latach 1869–1874 kustosz Biblioteki Zakładu Narodowego Ossolińskich we Lwowie, od 1874 roku kustosz Biblioteki Jagiellońskiej, wybitny bibliotekarz, bibliograf i edytor, autor m.in. *Katalogu rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1877–1881 oraz *Incunabula typographica Bibliothecae Universitatis Cracoviensis*, Kraków 1900, od 1878 aż do śmierci prowadził „Przewodnik Bibliograficzny”, w którym oprócz bieżącej rejestracji polskiej produkcji wydawniczej publikował informacje z zakresu bibliofilstwa, bibliotekarstwa i księgoznawstwa.

³ Wzorem był tu edycja: J. I. K r a s z e w s k i, *Listy do rodziny 1820–1863*, oprac. W. D a n e k, Kraków 1982.

1. Władysław Wisłocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego⁴

Wielmożny Panie!

Wyczytawszy w N[ume]rze 9 „Tygodnia” z d. 26 lutego b.r. wiadomość o zamierzonym przez Wielmożnego Pana Dobrodzieja Wydawnictwie Przedruków polskich z XVI–XVIII⁵, ośmielam się ofiarować mu niniejszym pomoc swoją w przeprowadzeniu tego zamiaru, pewny, że choć nieznany Szanownemu Panu bliżej, nie ściągnę na siebie zarzutu natręctwa. Jako skryptor literacki przy Zakładzie Imienia Ossolińskich i mając w dodatku powierzoną sobie wyłącznie straż nad samą biblioteką, jestem w położeniu i możliwości być Mu w zamierzonym wydawnictwie bardziej uslužnym i pomocnym niż ktokolwiek inny. Nadmieniam zresztą, że chciałbym pozostać całkiem bezinteresownym, i o tyle tylko domagać się od Wielmożnego Pana zwrotu kosztów, o ile takowe potrzebne będą na wynagrodzenie przepisywania i przesyłki pocztowej. Na razie nie ośmielam się także występywać z propozycją, żebyś Wielmożny Pan Dobrodziej to lub owo w „Przedruki” przyjął raczył, ale oczekuję rozkazów, które z największą ścisłością wykonać przyrzekam. Przy tym niech mi wolno będzie przesłać Szanownemu Panu niektóre próbki nieudolnego mojego, ale proszę mi wierzać, szczerymi chęciami ożywionego pióra.

Z najgłębszym szacunkiem

Władysław Wisłocki

Lwów, 6go marca 1871 r.

2. Władysław Wisłocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego⁶

Wielmożny Panie!

Z największą gotowością posyłam WPanu całkowitą kopią tak „Snu majowego”, jak „Rozmowy dwóch baranów”⁷, i jestem WPanu bardzo wdzięczny, żeś mi niniejszym podał sposobność zrobienia mu tej przysługi. Tak jedną, jak drugą satyrę otrzymałem był z „biblioteki Okieńskiej”⁸ zaledwie na dwa tygodni[!], i obydwie własną ręką w całości

⁴ Autograf, Biblioteka Jagiellońska (dalej: BJ), sygn. rkps 6540 k. 523.

⁵ W czasopiśmie „Tydzień Polityczny, Naukowy, Literacki i Artystyczny” redagowanym przez Kraszewskiego w Dreźnie ukazało się 26 II 1871 następujące ogłoszenie: „*Przedruki*. Pod tym ogólnym tytułem zamierzamy wydawać rzadkie pisma polskie z XVI–XVIII wieku [...] Znaleźliśmy już łaskawe poparcie myśli tej od zarządu Biblioteki książąt Czartoryskich w Sieniawie [...], odzywamy się z prośbą o podobną uczynność dla dobra ogółu, do właścicieli i zarządzających bibliotekami polskimi w Krakowie, we Lwowie, w Warszawie, w Kórniku i t.p. prosząc o czynny współdziałal w sprawie tem ważniejszej dzisiaj, im język nasz dawny, i duch wiejący zeń, coraz mniej nowym pokoleniom dostępne. J.I. Kraszewski”.

⁶ Autograf, BJ, sygn. rkps 6540 k. 524.

⁷ M. B i e l s k i, *Sen majowy pod gajem jednego pustelnika*, Kraków 1566/1567 oraz *Rozmowa nowych proroków, dwu baranów o jednej głowie*, Kraków 1566/1567.

⁸ Kolekcja prywatna Mikołaja Udalryka Cieńskiego (1790–1872) mieściła się w jego miejscowości Ok-

przepisałem. Czas krótki nie dozwolił mi skutecznie odpisu z zachowaniem ortografii, która zresztą, jak we wszystkich ówczesnych drukach, jest nadzwyczaj niejednostajna i bałamutna, i przepisałem je dlatego ortografią dzisiejszą, nie naruszając jednakowoż w niczym form gramatycznych. Karty tytułowe dałem przy tym na prędce ofotografować (obydwie fotografie załączam także) i miałem zamiar obydwie te rzadkości umieścić w całości w „Przedrukach” dzieł rzadkich, na które nakładcy szukałem. Na pierwszy początek miały pójść w te „Przedruki” (tomik Iszy, proza) Glicznera *Książki o wychowaniu dzieci* z r. 1558⁹, i (tomik IIgi, poezja) Bielskiego *Sen majowy i Rozmowa dwóch baranów*¹⁰. Zamiar mój jednakowoż spełził na razie na niczym, gdyż księgarz Wild¹¹, który rad by był podobne wydawnictwo rozpocząć, zaniechać go musiał dla złego stanu finansów, z innymi zaś księgarzami tutejszymi nie rozpoczynałem nawet żadnych układów, gdyż to prosi kramarze tylko i do takiego wydawnictwa zmysłu nie mają.

Obydwie satyry posyłam W Panu do dowolnego użytku, i tylko bym prosił o łaskawy zwrot rękopisu, gdy go W Pan potrzebować już nie będzie. Ośmielałem się także zwrócić uwagę na to, że księgarz Wild dał nakład na odbitkę mojej rozprawki z „Przewodnika”¹², a właściwie zapłacił za druk i papier i osobno 20 złr [...] za odlitografowanie kart tytułowych, bo redakcja „Gazety Lwowskiej” funduszu na to nie miała. Odbić jej wprowadzie kazał tylko 200 egzemplarzy, ale ponoć ma ich jeszcze dosyć na składzie. Sądzę jednakowoż, że forma, w jakiej W Pan obydwie te satyry w całości wydasz nie będzie bardzo przeszkadzać nakładowi Wilda, i jedno wydawnictwo obok drugiego w handlu kursować będzie mogło. Zresztą nie jest to tak bardzo rzeczą moją i dotyczy raczej interesu Wilda, którego finanse, jak powiadam, są bardzo opłakane, a który bądź co bądź na wszelkie uwzględnienie zasługuje.

Przy tej sposobności ośmielałem się także załączyć dla W. Pana po exemplarzowi[!] niektórych publikacji z prośbą, byś je łaskawie przyjął raczył:

1. Kochowskiego *Rubus incombustus*;
2. *Rękopisy i ciekawsze druki bibl. im. Ossol. z r. 1870*;
3. *Dwie rzadkości bibliograficzne*;
4. Niemcewicza *Dziennik 2giej podróży do Ameryki*¹³.

no, a pochodzące z tej kolekcji rękopisy i druki opatrzone były pieczęcią „Księgozbiór Okieński Cieńskiego”. Wisłocki wypożyczył obydwie stare druki z tego księgozbioru za pośrednictwem Antoniego Małeckiego.

⁹ A. G l i c z n e r, *Książki o wychowaniu dzieci barzo dobre, pożyteczne i potrzebne, z których rodzicy ku wychowaniu dzieci swych naukę dołożną wyczerpnąć mogą*, Kraków 1558.

¹⁰ Ostatecznie dwa te dialogi Bielskiego zostały wydane przez Wisłockiego w *Bibliotece Pisarzy Polskich*, t. 4: M. B i e l s k i *Satyry*, Kraków 1889.

¹¹ Karol Kazimierz Wild (1824–1885) – księgarz, nakładca działający we Lwowie, jeden z najpoważniejszych wydawców książek naukowych i literatury pięknej, działacz oświatowy.

¹² W. W i s ł o c k i, *Dwie rzadkości bibliograficzne Marcina Bielskiego: Sen majowy jednego pustelnika i Rozmowa dwóch baranów o jednej głowie*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”. Dodatek do „Gazety Lwowskiej” R. I, 1873, s. 198–209, 259–275 i odb.

¹³ Są to egzemplarze publikacji Wisłockiego: *Wespazjana z Kochowa Kochowskiego Rubus incombustus*, Lwów 1873; *Rękopisy i ciekawsze druki biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, nabyte w r. 1870*,

Dziękując jeszcze raz za łaskawe danie mi sposobności zrobienia mu przysługi,
zostaje z najgłębszym szacunkiem.

Wład[yśław] Wisłocki

Lwów, 5/I [18]74 r.

3. Władysław Wisłocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego¹⁴

Wielmożny Panie!

W styczniu r. 1874 posłałem WPanu ze Lwowa dwie satyry Marcina Bielskiego w odpisie: 1) „Sen majowy jednego pustelnika”; 2) „Rozmowa dwóch baranów o jednej głowie”. Obecnie są mnie obydwie bardzo potrzebne i ośmielam się niniejszym upraszać W Pana Dobrodzieja uniżenie o łaskawy zwrot takowych. Byłbym W Panu bardzo zobowiązany, gdybym obydwie odpisy mógł otrzymać w krótkim czasie, a przyrzekam ze swojej strony, każdej chwili, skoro tylko W Pan Dobrodziej ich zapotrzebujesz, posłać je pod wskazanym adresem.

Polecając się łaskawej pamięci i względom,
zostaje z najgłębszym szacunkiem

Władysław Wisłocki
kustosz biblioteki Jagiellońskiej

Kraków, 28/ X [18]75

4. Władysław Wisłocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego¹⁵

Wielmożny Panie!

Za odpowiedź łaskawą z d. 30/X składam szczere podziękowanie. Po upływie tylu miesięcy zdawało mi się, że W Pan Dobrodziej odstąpił od zamiaru swego, wydania zbiorowego *Satyr polskich*¹⁶, i dlatego ośmieliłem się przypomnieć o Bielskiego. Spowodowała mnie do tego i ta okoliczność, że z księgarzem tutejszym Friedleinem¹⁷ umówiłem się już stanowczo o wydanie serii przedruków rzadkości bibliograficznych. Z począt-

odb. z „Rocznika dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich” na rok 1870 (1873), s. 169–206, Kraków 1872; *Dwie rzadkości bibliograficzne Marcina Bielskiego...*; J. U. N i e m c e w i c z, *Pamiętniki. 1804–1807. Dziennik drugiej podróży do Ameryki*, odb. z „Przeglądu Lwowskiego”, Lwów 1873.

¹⁴ Autograf, BJ, sygn. rkps 6540 k. 525–526.

¹⁵ Tamże k. 527–528.

¹⁶ W ogłoszeniu z 26 II 1871 (zob. przypis 5) Kraszewski zapowiadał opublikowanie tomu *Przedruków pt. Satyr na twarz Rzeczypospolitej*.

¹⁷ Józef Edward Friedlein (1831–1917) – przedstawiciel zasłużonej krakowskiej firmy wydawniczo-księgarskiej, specjalizującej się m.in. w publikacjach naukowych.

kiem grudnia rozpoczynamy druk i puszczamy na razie: 1) *Hymny* Bartłomieja Zimorowicza z r. 1640, nieznanne dotychczas nawet z tytułu; 2) Glicznera *Książki o wychowaniu dzieci* z r. 1558¹⁸. Rocznie umówiliśmy się wydawać 25 arkuszy druku, ale bez programów, spokojnie, i w porządku, w jakim się tego rodzaju rzadkości, zasługujące w rzeczy samej na przedrukowanie, nasuwać będą.

List W Pana Dobrodzieja każe mi się domyślać, że W Pan Dobrodziej od zamiaru swego nie odstąpiłeś, i dla tego uważam sobie za obowiązek nie tylko nie sprawiać Mu trudności, lecz owszem, ułatwić Mu zadanie wedle sił swoich. Zdrowie W Pana Dobrodzieja jest dla mnie także, proszę wierzyć temu, bardzo drogie i z tych powodów jeżeli W Pan Dobrodziej zamierzasz w rzeczy samej w niedługim czasie ogłosić obydwie satyry w całości, nie nalegam wcale na zwrot ich odpisów. Nie mógłbym nawet nic mieć przeciw temu, gdybyś je W Pan Dobrodziej kazał drukarzowi składać wprost z mego odpisu, byle tylko oszczędzić W Panu Dobrodziejowi trudu odpisywania, i byłem tylko potem odpis swój, choćby w stanie zbrukanym, mógł na powrót otrzymać.

Ja z mojej strony muszę naturalnie wśród takich okoliczności zrzec się przyjemności ogłoszenia tych satyr w „Rzadkościach bibliograficznych”. Z rąk W Pana Dobrodzieja wyjdą one w szacie odpowiedniejszej i w towarzystwie bardziej dobranym. W zamian jednak za to ośmielam się bardzo uniżenie upraszać o łaskawe wskazówki co do zamierzonego właśnie przeze mnie i przez księgarza Friedleina przedsięwzięcia. W Pan Dobrodziej nosił się przed laty, za redakcji „Tygodnia”¹⁹, z podobnym zamiarem i musiał niejedną rzecz mieć, jeżeli jeszcze do druku nieprzygotowaną, to przynajmniej napiętą i, że się tak wyrażę, na oku. Wszelkie więc wskazówki w tej mierze byłyby dla mnie bardzo pożądane i do stokrotnej dzięki byłbym za nie dla W Pana Dobrodzieja zobowiązany.

Polecając się łaskawej pamięci i względom
zostaję z najgłębszym szacunkiem

Wład[ysław] Wisłocki

Kraków, 3/ XI [18]75 r.

5. Józef Ignacy Kraszewski do Władysława Wisłockiego²⁰

Drezno, d. 5 listopada 1875

Szanowny i łaskawy Panie!

Właśnie ostatnią 19tą stronicę Snu Majowego kończyłem przepisywać, gdy mnie doszedł list Jego. Najszczerze składałam dzięki za tak względne dla mnie wyrazy listu i niezrównaną uprzejmość Pańską. Rękopisma oba jutro wysyłam z podziękowaniem za

¹⁸ Są to edycje Wisłockiego: J. B. Z i m o r o w i c z, *Hymny na uroczyste święta Bogarodzicy*, Kraków 1876, *Biblioteka Przedruków 1* oraz A. G l i c z n e r, *Książki o wychowaniu dzieci*, Kraków 1876, *Biblioteka Przedruków 2*.

¹⁹ Zob. przypis 5.

²⁰ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81.

udzielenie ich. Sen Majowy rozpoczynając już przepisywać, dokończyłem wprawdzie, ale z niego użytku nie zrobię. Rozmowę tylko dwóch baranów radbym w zbiorze *Satyr* umieścić. Sen Majowy, bliżej się w nim rozpatrzywszy, chociaż zajmujący jest dla glosatora, dla gramatyka, choć obfituje w ciekawe formy archaiczne, dla historii obyczaju mało lub nic nie przynosi. Jest to rzecz polityczna, jakich w owych czasach wydawano i pisano wiele, chyba historykowi do objaśnienia ówczesnych idei i zapatrywania się na stosunki międzynarodowe przydatna.

Nadzwyczaj jestem uradowany, mogę powiedzieć uszczęśliwiony tą myślą wydawnictwa rzadkich pomników języka naszego i literatury, które WPan Dobr[odziej] podejmiesz. Znakomita to będzie przysługa dla literatury – bo to co dotychczas probowano na tej drodze zrobić, najskromniejszym nawet wymaganiom nie odpowiadało.... Zasobów do takich przedruków mnóstwo, bo nawet to, co już niedawno przedrukowano mniej dokładnie, jak Wójcicki w Bibliotece²¹, jak w moich pomnikach do hist[orii] obyczaju (Warsz. Orgelbr)²² – trzeba powtórzyć z całą ścisłością, której odpisy pańskie najlepszym są wzorem. Mając niegdy drukarnię własną, paliłem się do tej myśli. Dziś mi na myśl już nie przychodzi – co było przysposobione – ale powoli przypomnę i znajdę notatki. Wymienię tylko: Baryki *Z chłopca król*²³ (odpis u mnie i udzielię go chętnie – ale niedokładny jest) St. Karlińskiego o osuszaniu zamków 1599 r.²⁴ dalej Reja ów poemat, którego dwa wydania są w Krakowie i Lwowie²⁵. Dramatów kilka jeszcze jest u mnie; broszur, poezji mnóstwo się znajdzie. Żebyśmy też do tej pory na zupełny zbiór dzieł M. Reja zdobyć się nie mogli! Zupełny tak, aby objął nawet postyllę z Bullingera przerobioną²⁶. Tyle pisano o Reju, a nikt go całego przestudiować nawet nie mógł porządnie!

Rozpocznijcie tylko, Szanowny Panie... rozpocznijcie od broszur i od XVI w. mianowicie, uczynicie rzecz niesłychanej wagi i ceny; a nikt nad Was tego nie potrafi lepiej dokonać. To co ja mam z broszur, na usługi Jego, ale Biblioteki Ossolińskich i Uniwersytecka Krak[owska] mają materiału ogrom.

²¹ Kazimierz Władysław Wójcicki publikował od lat 40. XIX wieku pomniki do dziejów literatury polskiej na łamach „Gazety Warszawskiej”, a także w osobnych publikacjach: m.in. w *Teatrze starożytnym w Polsce*, t. 1–2, Warszawa 1841 czy też w *Bibliotece starożytnej pisarzy polskich*, t. 1–6, Warszawa 1843–1844.

²² *Pomniki do historii obyczajów Polsce z XVI i XVII wieku. Wydane z rzadkich druków przez J.I. Kraśzewskiego*, Warszawa 1843.

²³ P. B a r y k a, *Z chłopca król. Komedia dworska*, Kraków 1637.

²⁴ Jest to *Spraw y postępów Rycerskich, y przewagi opisanie krotkie, z naukami w tey zacnej zabawie potrzebnemi*, Lwów 1599. Autorstwo książki, zawierającej dedykację Stanisława Karlińskiego, przypisuje Estreicher Stanisławowi Łaskiemu, a w bibliografii załącza szczegółowy jej opis. Zob. (*Bibliografia polska*, t. 21, Kraków 1906, s. 90–93).

²⁵ M. R e j, *Żwierciadło albo kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawom jako we zwierciadle przypatrzeć*, Kraków 1567–1568. Chodzi zapewne o fragmenty tego utworu wydawane przez A. G r a b o w s k i e g o.

²⁶ M. R e j, *Świętych słów a spraw Pańskich... Kronika albo postylla, polskim językiem a prostym wykładem krótce uczyniona*, Kraków 1557.

Ja z mojego stanowiska byłbym za tym szczególnie, co najbardziej zaniedbane u nas, historią obyczaju, ducha, żywota wewnętrznego kraju, obchodu[?] – ale i to, co do glossarium, tak koniecznie potrzebnego nam, posługiwać może, co język dawny w chwili tworzenia się jego i wyrabiania – pokaże nam i odsłoni, wszystko może i powinno wejść do zbioru. Jestem przekonany, że i ogół się tym zajmie... Pozostaje mi tylko życzyć, abym co rychlej owoc tej pracy Jego mógł oglądać.

Rękopisma jutro wysyłam, a chwytam tę zręczność, abym Panu Dobr[odziejowi] jeszcze raz całą moją wdzięczność wyraził i wysoki szacunek z jakim miło mi zostawać Jego sługą najszczerzym.

J.I. Kraszewski

[Do listu doklejony fragment koperty z adresem: Wielmożny Pan Dr. Wład[ysław] Wisłocki. Kustosze Biblioteki Jagiellońskiej WPan y Dobrodziej w Krakowie Bibl[ioteka] Uniwersyt[recka]

6. Władysław Wisłocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego²⁷

Czcigodny Jubilate!²⁸

W odpowiedzi na list łaskawy z 6 b.m. odpisuję, co następuje:

1.

W zbiorze rękopisów biblioteki Jagiellońskiej znajdują się następujące Dialogi polskie:

Nr 182, tom spory in fol[io] z r. 1711/26: Dialogi grywane u Jezuitów w Kaliszu.

Nr 2384, tom spory w 4ce z lat 1690–1750: także Dialogi jezuickie, grywane w Kaliszu, Lublinie, Lwowie it.p.

Nr 2543, w 4ce: Dyalog przedstawiony u Jezuitów w Gdańsku r. 1728.

Nr 3318, w 8ce z w. XVI, w którym na k. 53–66: Dialog bez tytułu, wierszem, z uwagą na końcu: Sebastianus Tuliskovius, Strelnae 14 Februarii 1573.

Nr 3361, w 8ce z r. XVII: Dialogus pro festo Nativitatis Christi, po polsku.

Nr 3526, tomik spory w 8ce z w. XVII: Dialogi polskie, w znacznej części uszkodzone.

Wszystkie te rękopisy (wystarczy nazwać je cyframi i powołać się na drukowany „Katalog”²⁹) należałoby, zdaniem moim, przejrzeć szczegółowo, zwłaszcza żeby je biblioteka z przyjemnością posłała do Dreżna, gdyby się tylko Czcigodny Jubilate udał w tej sprawie wprost do Estreichera, gdyż o ile zauważyłem, sprawia mu to przykrość, gdy się kto w takich razach zamiast do niego udaje do mnie, z pominięciem jego osoby.

²⁷ Autograf, BJ, sygn. rkps 6540 k. 529–530.

²⁸ Jubileusz 50-lecia pracy Kraszewskiego miał miejsce w 1879 roku w Krakowie. Wisłocki był członkiem komitetu organizacyjnego, a w opublikowanej w 1881 *Księżce pamiątkowej* ukazała się bibliografia obchodu uroczystości jubileuszowych Kraszewskiego, zestawiona przez Wisłockiego.

²⁹ W i s ł o c k i, *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1877–1881.

2.

Przed kilkoma dniami doręczył mi O. Kolberg³⁰ odpis kilku dialogów z w. XVII, skopiowanych wiernie z uszkodzonego rękopisu, który jest obecnie w posiadaniu Tadeusza Konopki w Mogilanach pod Krakowem³¹. Zamierza je Kolberg wydrukować w IIIcim tomie „Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce”³², którego druk wszakże Akademia nie tak prędko rozpocznie. Dialogi są krótkie, pisane wierszem po polsku, i noszą w odpisie Kolberga tytuły: 1) Dyalogus de passione d[omi]ni nostri Jesu Christi pro Dominica Palmarum a.d. 1627; 2) Trzey Stryszy y Balwierz; 3) Dziwy; 4) Dialogus in Nativitate Christi³³.

3.

Również przed kilkoma dniami nabyła tutejsza biblioteka im. Czartoryskich kartę tytułową i mały fragment jakiegoś dialogu polskiego z r. 1549(?)³⁴ dotychczas nieznanego, o którym Żegota Pauli³⁵ przypuszcza, że będzie jednym z zaginionych dialogów Reja. Sam fragmentu tego nie oglądałem jeszcze i nic też dalszego o nim powiedzieć nie umiem.

Przy tej sposobności proszę darować łaskawie, że się ośmielałem podziękować serdecznie za łaskawe opiekowanie się moimi pracami w pismach warszawskich, a polecając i siebie i swoje nieudolności, także nadal łaskawej pamięci i względom czcigodnego Jubilata

zostaje
z najgłębszym szacunkiem.

Wład[yśław] Wisłocki

Kraków, 8/II 1882 r.

³⁰ Oskar Kolberg (1814–1890) – etnograf, etnolog i kompozytor, autor m.in. monumentalnego wydawnictwa *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*, t. 1–23, Warszawa–Kraków 1857–1890.

³¹ Zbiór prywatny zgromadzony przez Stanisława Konopkę (1783–1850) w majątku Mogilany k. Wadowic, ok. 1893 roku zbiór został włączony przez spadkobierców do biblioteki Konopków w Tomaszowicach. Kolberg był blisko zaprzyjaźniony z Józefem Konopką i przez lata rezydował w dworze w Mogilanach.

³² Ostatecznie w 3 tomie tego wydawnictwa, opublikowanym w 1884 roku, ukazał się *Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej* Ignacego Polkowskiego.

³³ Informację o dialogach przepisanych przez Kolberga przedstawił Wisłocki na posiedzeniu Komisji Językowej Akademii Umiejętności 18 IV 1882 roku („Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego AU”, t. 10, 1884, s. III).

³⁴ Zob. przypis 38.

³⁵ Żegota Pauli (1814–1895) – historyk, bibliotekarz i bibliograf, w latach 1875–1895 pracownik Biblioteki Jagiellońskiej, uważany z jednego z najwybitniejszych bibliotekarzy i bibliologów.

7. Władysław Wisłocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego³⁶

Czcigodny Jubilate!

W dwa dni po otrzymaniu ostatniego listu, tak łaskawego dla mnie niezasłużonego, pytałem dra Estreichera, jak i kiedy poszłemy potrzebne dla Czcigodnego Jubilata rękopisy, na co otrzymałem odpowiedź, że swego czasu będą posłane drogą urzędową³⁷. Odtąd w tej sprawie z drem Estreicherem nie mówiłem, a dzisiaj uważam sobie za obowiązek donieść Czcigodnemu Jubilatowi, co następuje:

Tytuł dialogu z r. 1552, jak go na karteczce otrzymałem, umieściłem w ostatnim n[ume]rze „Przewodnika bibliograficznego” na str. 53³⁸. Ale dzisiaj rano Ż. Pauli, który dialog o ile się zachował, odczytał i ma wynotowane wszystkie występujące w nim osoby, zwrócił uwagę moją na Jungmana *Historię literatury czeskiej*³⁹, str. 141 wydania z r. 1849. Jungmann opisuje tak jakąś „Komedya o żebracich”, tłumaczoną z polskiego na język czeski i r. 1573 drukowaną, a osoby w tej komedii, jak mnie zapewnił Pauli, w zupełności się zgadzają z osobami w dialogu polskim z r. 1552.

Przyszedłszy do domu, przypomniałem sobie dodatkowo, że r. 1877[!] Jego Ekscencja dr. J. Jireček przysłał mi był wydany przez siebie zbiór dialogów z w. XVI, i że mieściło się w nim także coś tłumaczonego z języka polskiego. Książeczkę w szafce odszukałem, nosi ona napis „Staročeske divadelní hry” (Praha, 1878), a w niej na str. 73–108 znajduje się „Žebrakův s kupcem hádaní, pod spůsobem tragedie spravené, z řeči polské přeložené”, przedrukowane przez Jirečka właśnie z wydania r. 1573 podług egzemplarza bez karty tytułowej, który opisał był swego czasu Jungman.

Tak więc nasza „Tragedya żebracza” z r. 1552, nabyta dla biblioteki Czartoryskich, i czeski przekład wspomniany przez Jungmana, a przedrukowany przez Jirečka, będzie jedno i to samo prawdopodobnie.

Z odkrycia tego zrobię maleńką notatkę do przyszłego n[ume]ru „Kroniki” w moim piśmie, ale uważałem sobie za obowiązek już dzisiaj dać znać o tym Czcigodnemu

³⁶ Autograf, BJ, sygn. rkps 6540 k. 531.

³⁷ W tej sprawie odpowiedział K. Estreicher w liście do J.I. Kraszewskiego z 12 II 1882 roku: Kochany Panie Józefie !

Co się tyczy wypożyczenia dyalogów, tych mi pod żadnym pozorem nie wolno wypożyczać za granicę. Jest na to ustawa bardzo ostra. Od niej uchylać się nie możebn. Jednakowoż łatwo przepisowi zadość uczynić. Załączam Ci niemiecką odpowiedź. Tę poślij do Poselstwa Saskiego w Wiedniu lub wprost zwróć się do Ministerstwa f. Cultus und Unterricht; wskaż, że masz zezwolenie dyrekcji Biblioteki i proś aby bezpośrednio dali pozwolenie Dyrekcji Biblioteki. Ministerstwo nie odmawia nikomu, gdy jest z mej strony przychylna rezolucja. Tym sposobem jeszcze w marcu możesz mieć i manuskrypta, i drukowane dialogi. Tych nie wiele mamy. [...], BJ, sygn. rkps 6500 k. 265–266.

³⁸ W „Przewodniku Bibliograficznym” (R. V, 1882 s. 53) ukazała się następująca notatka: „Biały kruk nabyty dla biblioteki im. Czartoryskich w Krakowie: *Thragedyja żebracza, novo vczyniona*, Wybiyano w Krakowie przez Lazarza Andrysowica, 1552, w 8ce karty 3 i strzępki z czwartej. Jeden z zaginionych dialogów M. Reja?”

³⁹ J. Jungmann, *Historie literatury české*, Praga 1849.

Jubilatowi. Dziełko Jirečka mam w swojej biblioteczce, i jeżeli go Czcigodny Jubilat nie zna, proszę mnie uwiadomić korespondentką, a odwrotną pocztą służyć nim będę.

Polecając się i nadal łaskawej pamięci, i względem Czcigodnego Jubilata, zostaję z najgłębszym szacunkiem.

Wład[ysław] Wisłocki

Kraków, 2/III [18]82

8. J.I. Kraszewski do Władysława Wisłockiego⁴⁰

d. 6 marca 1882. Drezno 31 Nord[strasse]

Najłaskawszy Panie. Dziękuję najserdeczniej za list i wiadomości o Dialogu 1552 r. Czeskie tłumaczenie wypisałem sobie z Pragi. Rzecz ciekawa.

Co się tyczy mojej sprawy z biblioteką, odpowiedział mi p. Rozbierski⁴¹, że trzeba pozwolenia Ministerium, a o to ma się starać Poselstwo Saskie. Napisałem do poselstwa. Odpowiedziało mi ono, że nie może, chyba mu to Saskie Ministerium Spraw Zagranicznych poleci. Pisałem więc do Ministra, ten mi dał odpowiedź, że polecił poprzeć moje żądanie. I na tym rzecz stanęła. Co dalej będzie, nie wiem – czekam. Utrapienie wielkie, ale cóż robić. „Przewodnika” pilnie czytam i łasce a pamięci WM[ożn]ej polecam, wdzięczny sługa Wasz

J.I. Kraszewski.

[Na odwrocie doklejony fragment kopert z adresem: S. Hochvollgeborene Herrn Doctor W. Wisłocki, Krakau, Universitäts-Bibliothek]

9. J.I. Kraszewski do Władysława Wisłockiego⁴²

d. 23 kwietnia 1882
Drezno, 31 Nordstr[asse]

Czcigodny Panie. Słyszę, że Sacher-Masoch w wydawanym przez siebie piśmie „Auf d[er] Höhe”⁴³ drukuje rzekomo pamiętniki ojca, zawierające jakieś okropności o stanie Galicji. Pisma tego nie mam i nie czytam, nie mając ani czasu, ani ochoty do tego.

⁴⁰ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81.

⁴¹ Rozbierski, tj. Karol Estreicher, który po uzyskaniu szlachectwa austriackiego dodał do nazwiska Estreicher przydomek Rozbierski (zob. przypis 37).

⁴² Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81.

⁴³ „Auf der Höhe: internationale Revue”, czasopismo wydawane w Lipsku w latach 1881–1885 przez Leopolda von Sacher-Masoch.

Wy, Szanowny doktorze, musicie wszystko przeglądać i rozpatrywać, poddaję więc WM[oż]nemu sprawdzenie domysł mój – czy w dodatku do potwarzy nie jest to plagiat (tak wnoszę z tego, co słyszałem) i czy Sacher-Masoch nie wypisuje i nie przerabia wprost Krastera *Briefe über die itzigen Zustand von Galizien*. Leipzig 1786?⁴⁴

Nie śmiem twierdzić tego – ale może zechcecie sprawdzić?!
z najgłębszym szacunkiem sługa obowiązany

J.I. Kraszewski

[P.S.] Ani słychu o rezolucji z Wiednia co do prośby mojej.

[Na odwrocie doklejony fragment kopert z adresem: S. Hochvollgeborene Herrn Doctor Wł. Wisłocki, Krakau, Universitäts-Bibliothek]

10. J.I. Kraszewski do Władysława Wisłockiego⁴⁵

d. 6 stycznia 1883.
Drezno 31 Nordstr[asse]

Szanowny i łaskawy Panie,

Winienem Mu podziękować z serca za kopię dialogu udzieloną mi przez p. Kolberga⁴⁶, gdyż wiem, że Jemu ją zawdzięczam: proszę przyjmijcie i wyrazy wdzięczności i życzenia najlepsze na Rok Nowy.

Przy tym nie weźmiecie mi za złe pytania:

W książce wydanej w r. 1773 u XX Pijarów: *Satyra przeciwko zdaniom y zgorzseniom wieku naszego*. Tom 1. Za powodem Satyra Jana Kochanowskiego?⁴⁷ na str. 124 czytam w przypisku „Dyalog Częstochowski: książka wydana z dawnego szpargału y przedrukowana kosztem p. Mitzlera trzeci rok temu (zatem około 1770 r.?). Dzieło to musi być od kogoś fabrykowane, od kogoś dla rozrywki y śmiechu ludzkiego z krzywdą tamtejszemu zgromadzeniu. Jest ten Dyalog o Zmartwychwstaniu Pańskim, wchodzi w niego blisko sto osób. Drukowane jest in 4to na pięknym papierze z Argumentem i notami itd.”

Otóż tego *Dialogu*, który przecie istnieć musi, nie tylko mi się nie zdarzyło nigdzie spotkać, ale nawet słyszeć o nim.

⁴⁴ F. K r a t t e r, *Briefe über den itzigen Zustand von Galizien*, Lipsk 1776, t. 1–2.

⁴⁵ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81, na karcie adnotacja Wisłockiego: „odp. 10/I [18]82”.

⁴⁶ W liście O. Kolberga do J.I. Kraszewskiego z 28 XI 1882 (BJ, sygn. rkps 6510 k. 252–253) czytamy: Szanowny Panie Józefie Dobrodziejcu!

Przy niniejszym liście załączam cztery dialogi przepisane przeze mnie przed kilku laty ze starego rękopisu. O dialogach tych Szanowny Pan zapewne czytałeś w sprawozdaniach z posiedzeń Komissyi językowej naszej Akademii. Kopiję moją przedłożył jej był w swoim czasie p. Wisłocki, a dziś widząc jak gorąco zajmujesz się Pan starym naszym teatrem, mam upoważnienie odstąpić Mu ją do właściwego użytku [...].

⁴⁷ G. P i o t r o w s k i, *Satyra przeciwko zdaniom y zgorzseniom wieku naszego*, Warszawa 1773.

Udaje się do Pana Dobr[odzieja] z prośbą o objaśnienie, czy jest Mu znanym i czy nie ma go Bibl[ioteka] Jagiellońska.

Z najwyższym szacunkiem
wdzięczny sługa

J.I. Kraszewski

[Doklejona fragment kopert z adresem: S. Hochvollgeborene Herrn Doktor Wislocki (Universitäts-Bibliothek) Krakau.]

11. Władysław Wislocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego⁴⁸

Czcigodny Jubilate!

„Dyalogu Częstochowskiego”, który przytacza w swoim „Satyrze” Pijar Piotrowski, nie ma niestety ani w bibliotece Jagiellońskiej, ani w bibliotece Akademii Umiejętności, gdzie także za nim szukałem.

Gdyby Czcigodny Jubilat nie miał nic przeciwko temu, spróbowałbym rzadkiej tej książki poszukać w najbliższym n[ume]rze „Przewodnika Bibliograficznego”⁴⁹. Może ją posiada która z publicznych lub prywatnych naszych bibliotek.

Polecając się i nadal Jego łaskawej pamięci i względem,
zostaję z najgłębszym szacunkiem.

Wład[ysław] Wislocki

Kraków, 10/I [18]83

12. J.I. Kraszewski do Władysława Wislockiego⁵⁰

Szanowny doktorze!

Jeżeli łaska...i owszem, proszę o ogłoszenie o *Dialogu*, gdyż warto by było przekonać się, co to jest – a nie znajduję nigdzie śladu, aby go kto miał w ręku.

Bardzo będę wdzięczny.
Z najgłębszym szacunkiem
obowiązany sługa

J.I. Kraszewski

d. 12 stycznia 1883

Drezno

⁴⁸ Autograf, BJ, sygn. rkps 6540 k. 532.

⁴⁹ Ogłoszenie ukazało się w „Przewodniku Bibliograficznym” 1 II 1883 roku (R. VI, s. 34).

⁵⁰ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81.

[Na odwrocie doklejony fragment koperty z adresem: S. Hochvollgeborene Herrn Doctor W. Wisłocki, Krakau, Universitäts-Bibliothek]

13. J.I. Kraszewski do Władysława Wisłockiego⁵¹

Verehrter Herr Doctor.

Ueber Jeremias Falck und seine Aufenthalt und artistische Tätigkeit in Schweden ist neulich eine Broschüre erschienen – als Manuskript gedruckt. Wenn Sie, Verehrster Herr Docktor, keine Nachricht davon haben, schicke ich Ihnen für die Bibliographischen Nachrichten eine kurze Notizchen.

Titel.

Jeremias Falck Drottning Christinas Hofkopparrstickare, med reskrifwande förteckning pa Falcks Svenska Stick – Ett konstdisteriskt Bidrun af Gustaf Upmark Intendent vid nationalen uscum. Stockholm. Ivar Heggströms Bocktruckeri. 1884. Gr. 8 (Luxus-Ausgabe – 30 Seiten. Titel- und Namens-Register – zwei Blätter)⁵² (Gedruckt nur in 25 Exemplare. Der meine ist No 13). Es sind einige neue über Falck Nachrichten.

Hochachtungsvoll
ergebener

J.I. Kraszewski

Magdeburg, 10 Aug[ust] 1884

[Na odwrocie doklejony fragment koperty z adresem: S. Hochvollgeborene Herrn Doctor W. Wisłocki, Krakau, Universit[äts]-Bibliothek]

Tłumaczenie:

Szanowny Panie Doktorze

Ukazała się właśnie nowa broszura (na prawach rękopisu) o Jeremiaszu Falku i jego bytności oraz działalności artystycznej w Szwecji. Jeśli nie ma Pan, Szanowny Panie Doktorze, informacji na ten temat, do Pańskich wiadomości bibliograficznych przesyłam Panu krótką notkę.

Tytuł.

Jeremias Falck Drottning Christinas Hofkopparrstickare, med reskrifwande förteckning pa Falcks Svenska Stick – Ett konstdisteriskt Bidrun af Gustaf Upmark Intendent vid nationalen uscum. Stockholm. Ivar Heggströms Bocktruckeri. 1884. 8°. (Wydanie luksusowe. 30 stron. Indeks tytułów i nazw – dwie karty).

⁵¹ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81

⁵² G. U p m a r k, *Jeremias Falck Drottning Christinas Hofkopparrstickare, med reskrifwande förteckning pa Falcks Svenska Stiuk*, Stockholm 1884.

(Ukazało się tylko 25 egzemplarzy, mój nosi numer 13). Są też nowe wiadomości o Falcku.

Z wyrazami szacunku

oddany J.I. Kraszewski.

Magdeburg, 10 sierpnia 1884 r.

14. J.I. Kraszewski do Władysława Wisłockiego⁵³

Verehrter Herr Doctor.

Für Ihre Bibliographie erlaube ich mich Ihnen eine Notiz zuschicken – Die Büchlein ist mit eben gekommen.

Ulana. Novella original de Jose Ignacio Kraszewski traducida del polaco por Francisco de Mas y Otzet. Madrid.

F. Bueno y Compania. Editores. 1885. 16° 213pp.

Derselbe Uebersetzer soll auch andere Erzählungen spanisch erschienen lassen.

Hochachtungsvoll

ergebener

J.I. Kraszewski

[Magdeburg, 3 maja 1885]

[Na odwrocie dołączony fragment koperty z adresem: S. Hochvollgeborene Herrn Doctor Vladislav Wislocki, Mitglied d. K.K. Academie d[er Wissenschaften] Krakau, Universitäts-Bibliothek.]

Tłumaczenie:

Szanowny Panie Doktorze.

Pozwalam sobie przesłać Panu notkę dla Pańskiej bibliografii – właśnie nadeszła książeczka:

Ulana. Novella original de Jose Ignacio Kraszewski traducida del polaco por Francisco de Mas y Otzet. Madrid.

F. Bueno y Compania. Editores. 1885. 16° 213pp.

Tłumacz przygotowuje do druku także inne opowiadania w wersji hiszpańskiej.

Z wyrazami szacunku

oddany

J.I. Kraszewski

⁵³ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81.

15. J.I. Kraszewski do Władysława Wisłockiego⁵⁴

San Remo. Villa Verny. 22 lutego 1886

Zwracam uwagę Pańską na Supplement Katalogu (No 4) księgarni Eredi Grazziani (G. Dotti) Fi[r]enze. Battaglia di Lepanto (No 42).

Racconto sincero e distinto de concigli et operationi tanto delli armi Imperiali e Polacche, qanto degli assediati di Vienna, contra le formidabili forze Ottomane col ragguaglio della Liberazione de Vienna, vittoria di Barkan, acquisto di Strigon etc. Venezia. Bosio 1683. in 4. fig., cart. Ediz. in 5 incisioni in rame, rarissime atrovarii e con una aggiunta di notizie curiose⁵⁵.

Wszystko to nabyć można za 20 lir[ów]. Czy mam to kupić, czy znane, czy warte?
O odpowiedź proszę na kartce jak moja, ale spieszna.

Bardzo chory Dr J.I. Kraszewski, sługa Wasz⁵⁶.

16. Władysław Wisłocki do Józefa Ignacego Kraszewskiego⁵⁷

Czcigodny Jubilate!

Publikacji z r. 1683 pt. „Racconto sincero...”, o którą Czcigodny jubilat łaskawie zapytuje, nie posiada ani biblioteka Jag[iellońska], ani im. Czartoryskich, ani, o ile mi wiadomo, żadna inna. Cena 20 lir[ów] nie zdaje mi się być za wysoką. Polecając drogie całemu narodowi zdrowie Twoje łasce Wszechmogącego, zostaję z najgłębszym szacunkiem.

Wład[ysław Wisłocki]

Kraków, 26/II [18]86

⁵⁴ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81.

⁵⁵ *Sincero, e distinto racconto delli Consigli, & Operationi, tanto dell'Armi Imperiali, e Polacche, quanto de gl'assediati di Vienna, contro le formidabili forze Ottomane. Con perfetto Ragguaglio dal principio dell'Assedio, sino alla presente Vittoria, e suoi Progressi*, Brescia 1683, 4°.

⁵⁶ Kraszewski był doktorem honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego; użycie tego tytułu komentuje następująco W. Danek: „Tytułu doktorskiego [...] używał w listach z więzienia ze względu na władze pruskie. Wszelkie tytuły, zwłaszcza rodowe, były tam w wielkiej cenie [...]”. Zob. J. I. K r a s z e w s k i, *Listy do Adama i Joanny Miłoszszewskich, rodziny Langie, Walerego Eliasza Radzikowskiego*, oprac. W. D a n e k, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 120.

⁵⁷ Autograf, BJ, sygn. rkps 6540 k. 533.

17. J.I. Kraszewski do Władysława Wisłockiego⁵⁸

d. 27 lutego 1886 San Remo. Villa Verny.

Jeżeli nieznany, posyłam tytuł pierwszego tłumaczenia powieści mojej „Jak się Pan Paweł żenił” na język węgierski⁵⁹.

Hogyan Házasodott meg Pal Ur? Elbeszeles irta Kraszewski Jozsef Ignacz. Forditotta Lövey Klara. Jogositott Magyar Forditas, Budapest, Pallas Reszronytar sasag Nyomdaia 1886. 8° stronic 147⁶⁰.

Z najgłębszym szacunkiem

Dr J.I. Kraszewski

[P.S.] Jest to mi pierwsze znane tłum[aczenie] na ten język.

LETTERS OF JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI AND WŁADYSŁAW WISŁOCKI
IN THE MANUSCRIPT COLLECTION OF THE JAGIELLONIAN LIBRARY

SUMMARY

This article presents the exchange of letters between J. I. Kraszewski (1812–1887), one of the most popular Polish writers of the nineteenth century, and W. Wisłocki (1841–1900), the curator of the Jagiellonian Library since 1874, an outstanding librarian, bibliographer, publisher and the chief editor of the „Bibliographical Guide”. The present edition comprises letters from the collection of the Jagiellonian Library, that is, nine letters written by Kraszewski between 1879 and 1886 and eight letters written by Wisłocki between 1871 and 1886, whose autographs are stored under the shelfmarks 6540 and Przyb. 300/81.

⁵⁸ Autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81.

⁵⁹ J. I. K r a s z e w s k i, *Hogyan Házasodott meg Pal ur?*, w tłumaczeniu K. L ö v e y, Budapeszt 1886.

⁶⁰ Informację tę opublikował w całości Wisłocki w „Przewodniku Bibliograficznym” R. IX, nr 4, s. 65.

PAMIĘTNIK Z ROKU 1914 SKAUTKI MARTY PAJĄKÓWNY

Opracowała Ewa Śnieżyńska-Stolot

Marta z Pajaków Śnieżyńska (1900–1977) była córką Cecylii z Cerchów i Tadeusza Pajaka. Urodziła się jako poddana austriacka w Bernie morawskim (Brno, Czechy), gdzie jej rodzice mieszkali między rokiem 1899 a 1901, skąd powrócili do Krakowa. Przez całe dorosłe życie pracowała w Powszechnej Kasie Oszczędności, najpierw w Krakowie, następnie w Łodzi i od roku 1956 powtórnie w Krakowie, gdzie zmarła.

Autorka w wieku lat czternastu wstąpiła do X drużyny skautowskiej przy Szkole Wydziałowej im. Adama Mickiewicza na ul. Studenckiej i 3 maja 1914 złożyła przyrzeczenie skautowskie. Po wybuchu I wojny światowej, w sierpniu skautki zostały powołane do „służby obywatelskiej”, która mieściła się w siedzibie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” przy ul. Wolskiej (obecnie Piłsudskiego 27). Ukończyła kurs sanitarny i została przydzielona do apteki „Sokoła”, w dawnej lecznicy dr. Kupczyka (ul. Szujskiego 7). Skautki zbierały po sklepach dary na rzecz Drużyn Bartoszowych i Związków Strzeleckich, szyły pokrowce, robiły opatrunki i rękawiczki (mitynki) oraz rozdawały medalioniki idącym na front żołnierzom. Działalność skautingu trwała do września 1914, potem w obawie przed zbliżającymi się wojskami rosyjskimi kazano ją zawiesić, a nawet zniszczyć mundury skautowskie¹.

Marta Pajakówna zaczęła pisać pamiętnik na nieliniowanych i niekratkowanych kartkach zeszytu 40-kartkowego o wymiarach 20×16,5 cm. Początkowych 12 kart zostało wyciętych przez samą autorkę około roku 1962 i przekazanych wraz z legitymacją skautowską Jadwidze z Pajaków Kordylewskiej, która zbierała materiały do tworzącego się Muzeum Harcerstwa². Z pierwotnego zasobu pierwszej połowy zeszytu zachowało się 7 kartek. Po pierwszej karcie pierwszej połowy zachowanego zasobu kart (na karcie kolejnej 13.) ślad po usuniętej jednej karcie. Została ona wycięta przed wpisaniem tekstu, ponieważ najwyraźniej nie ma w nim ewentualnych braków. Spośród drugiej poło-

¹ Wspomnienia dotyczące wstąpienia do skautingu Marta Śnieżyńska spisała w roku 1965. Znajdują się one w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa (sygn. MHK 2338/Hba), a zostały opublikowane w książce *Marii Ireny Mileskiej, Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939*, wstęp, opracowanie i redakcja Janusz Wojtyca, Kraków 2003, s. 21–22, na s. 305 fotografia autorki w mundurze skautki.

² Niestety materiały te zaginęły.

wy zasobu kart zeszytu zachowało się kart 9 (ostatnia bez tekstu). Dalszych 11 kart wycięto.

Swój pamiętnik czternastolatka spisała ołówkiem. Jedyna notatka zapisana atramentem dotyczy 23 marca 1915 roku. W tekście znajduje się dużo błędów ortograficznych, są wyrazy zapisane fonetycznie, jest sporo skreśleń. Mimo że w tytule umieszczony jest rok 1914, pamiętnik obejmuje okres od 16 listopada 1914 do 5 maja 1915 roku. Pierwotnie notatki rozpoczynały się od dnia 20 kwietnia 1914 i zamiarem autorki było spisywanie jej przeżyć w skautingu, ale przeszkodził temu wybuch I wojny światowej, a oblężenie twierdzy Kraków przez „Moskali” stało się głównym tematem memuaru. Ogólnie okładka zeszytu, a szczególnie w części grzbietowej, jest mocno zniszczona. Na okładce górnej właścicielka, a zarazem autorka, nakleiła białą etykieta zawierającą tytuł, powyżej niej narysowała ołówkiem orła polskiego w koronie. W tekście znajdują się także inne odręczne rysunki³.

Marta Pająkówna w mundurze skautowskim. Mieszkanie na ul. Retoryka 5 w Krakowie – ok. 1914 roku. Fot. Tadeusz Pająk

³ W Oddziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej pamiętnik ma obecnie sygnaturę Przyb. 331/11.

Rodzina Pająków, złożona z czterech córek i syna, mieszkała w roku 1914 na ul. Retoryka 5 i nie była ewakuowana⁴ z Krakowa, chociaż Towarzystwo Wzajemnych Ubezpieczeń „Florianka”, w którym pracował Tadeusz Pająk, musiało opuścić miasto. Tadeusz Pająk nie został powołany do wojska i wraz z najstarszą córką Martą pomagał przywożonym z frontu rannym żołnierzom.

Marta z matką i młodszym rodzeństwem, jak wielu krakowian, wędrowała po mieście, oglądając „teatr wojny”. Czytała „Czas”, który wręcz zachęcał do takich spacerów, i spisywała własne obserwacje. Uczestniczyła także w wieczorze z okazji Święta 3 Maja w Teatrze Miejskim [Starym].

Dzień 16 listopada⁵ [1914 roku]

Około południa d[nia] 16 listopada usłyszeliśmy oddalone głosy armat. Niektóre osoby stoją na ulicy i przysłuchują się, skąd one dochodzą. Niektórym więcej trwożliwym zdaje się, że to już Kraków oblegają Moskale, dopiero na drugi dzień dowiadujemy się z gazety „Czasu”, że to toczą się walki trzy mile od Krakowa⁶.

Czwartek, dnia 19 listopada [1914 roku]

Tego dnia wyszliśmy do miasta, nie bardzo tu duży ruch, gdyż większa połowa[!] ludności została „wyewakuowana”. Obchodzimy Sukiennice naokoło, spotykamy tu honweda węgierskiego z twarzą mizerną, który kręci papierosa. Wracając z powrotem ulicą Floriańską, widzimy z daleka kilkanaście osób, które się na coś patrzą. Idziemy więc na ulicę Św. Tomasza, wtem poczuliśmy zapach dziegciu⁷, po którym poznaliśmy, że tu muszą prowadzić jeńców rosyjskich. Przybliżamy się i rzeczywiście poznajemy mundury rosyjskie koloru ziemi pomieszanego z gliną. Między tymi jeńcami widać takie twarze

⁴ „Czas” 1914, nr 549, 8 XI, Nadzwyczajne wydanie: „Obwieszczenie o ewakuacji Krakowa z twierdzy”; ludność pozostała w mieście obowiązuje posiadanie zapasów żywności. „Czas” 1914, nr 560, 14 XI, wydanie poranne: „Ostatnie wydalenia z Krakowa”. „Czas” 1914, nr 561, 14 XI, wydanie wieczorne: „Przed zamknięciem twierdzy”. Jan Dąbrowski 15 XI 1914 roku zanotował: „Z miasta wydalają wszystkich nie mających zapasów na 3 miesiące” (zob. *Dziennik 1914–1918*, wstęp i aneks J. Z d r a d a, przygotowanie tekstu i przypisy J. Z d r a d a, E. D a b r o w s k a, Kraków 1977, s. 46).

⁵ W opracowaniu zachowano pisownię, zwroty językowe, wprowadzając interpunkcję.

⁶ „Czas” 1914, nr 564, Nadzwyczajne wydanie: „możliwość zamknięcia twierdzy Kraków”. „Czas” 1914, nr 568, 19 XI, wydanie poranne: „Bitwa pod Krakowem”. Dopiero 28 XI 1914 roku „Czas” (nr 589), wydanie wieczorne, potwierdza, że 16 XI „[...] rozpoczęła się na północ od Krakowa nowa ofensywa Rosjan”. W dniach 9–XI 1914 Rosjanie wykonują manewr z Wolbromia w kierunku Krakowa. Początek bitwy w regionie na pn. od Krakowa w dniach 16–25 XI 1914 roku; 3. armia rosyjska, operująca na pd. od Wisły zdołała podejść na przedpola Krakowa od strony pd.-wsch., osiągając linię Wieliczka–Dobczyce (M. Z g ó r n i a k, *1914–1918. Studia i szkice z dziejów I wojny światowej*, Kraków 1987, s. 135, 139).

⁷ Moskale mają buty posmarowane dziegciem (przyp. autorki).

mongolsko zbójce, ale też można poznać Polaków⁸. Ci wszyscy mają twarze dość wesołe, gdyż już nie pójdą drugi raz w pole. A teraz muszę sobie zapisać, jak oni wyglądali. Byli ubrani w płaszcze koloru gliniastego z czerwonymi wyłogami, czapki dość niskie, prawie bez daszków, niektórzy z brodami długimi, oczy dość skośnie patrzące „zbójcko”, na szyjach pookręcane mają szale, na plecach torby formy chlebaków, bez karabinów.

Jak prowadzili ich koło placu Szczepańskiego, przekupki, które tam mają stragany, wnoszą im jabłka, bułki, papierosy, za które Moskale „chararzo”[!], t[o] z[naczy] dziękują⁹. Skracają na ul. Dunajewskiego i na Karmelicką, do kazarni [koszar]¹⁰. A my wracamy do domu.

Środa, dnia 25 listopada 1914 [roku]

Dzisiaj jest dzień pogodny, choć mroźny. Słychać o wiele głośniejszą strzałę niż w każdym innym dniu¹¹. Idziemy więc na Salwatora[!]. Tutaj spotykamy kilkanaście osób. Naraz widzimy od strony Królestwa Polskiego ogień, tu widać szrapnel, który leci, leci, naraz ustaje i pęka. Znow widać kule, które przeszywają powietrze jak błyskawica, naraz strzały cichną, i my wracamy do domu¹².

Sobota, dnia 28 listopada [1914 roku]

Dzisiaj, ponieważ jest dzień dość pogodny, idziemy na przechadzkę popołudniu, ponieważ jest już dość ciemno, więc nie idziemy już na Błonia, ale zamierzamy iść do miasta. Wtem słyszymy turkot wozów, dochodzimy bliżej, poznajemy żołnierzy austriackich na koniach, wozy z amunicją, kuchnie polowe i furgony, ale armat nie widzimy. Chcemy przejść na drugą stronę, ale się nie da. Idziemy więc koło nich Aleją Krasieńskiego. Idą tu koło wozów żołnierze, którzy wyglądają okropnie, zabłoceni, w brudnych mun-

⁸ „Czas” 1914, nr 568, 18 XI, wydanie poranne: „500 Rosjan wziętych do niewoli”. „Czas” 1914, nr 570, 19 XI, Nadzwyczajne wydanie: „Jeńcy rosyjscy w Krakowie”; wśród jeńców wielu Polaków. „Czas” 1914, nr 571, 19 XI, wydanie wieczorne: „3000 jeńców rosyjskich”. „Czas” 1914, nr 688, 23 XII, wydanie poranne podaje, że wśród 1600 jeńców rosyjskich około 400 stanowili Polacy. O jeńcach rosyjskich 19 XI 1914 wspomina także J. Dąbrowski (dz. cyt., s. 47).

⁹ Charaszo po rosyjsku: dobrze.

¹⁰ „Czas” 1914, nr 647, 28 XII, wydanie wieczorne podaje, że jeńcy rosyjscy umieszczani są w koszarach piechoty im. cesarza Franciszka Józefa przy ul. Rajskiej.

¹¹ „Czas” 1914, nr 576, 21 XI, wydanie poranne: „Bitwa pod Krakowem”. „Czas” 1914, nr 581, 24 XI, wydanie wieczorne: „Bitwa pod Krakowem [...] silna kanonada od strony północnej”. „Czas” 1914, nr 583, 25 XI, wydanie wieczorne: „[...] huk armat oddalił się [...]”.

¹² „Czas” 1914, nr 571, 19 XI, wydanie wieczorne: „Dzisiaj od rana słychać huk armat i karabinów maszynowych. Podobno wczoraj z kopca Kościuszki było widać za granicą Królestwa Polskiego pękające szrapnele”. „Czas” 1914, nr 575, 21 XI, wydanie wieczorne: „Wiele osób [...] wybrało się dzisiaj rano na drogę wiodącą ze wzgórza Salwatora ku Mogile Kościuszki [...]”. „Czas” 1914, nr 579, 23 XI, wydanie wieczorne: „Wczoraj [...] spieszyło dużo ludności na wzgórze Salwatora [...]”.

durach, zarośnięci, z długimi włosami, idą koło kuchni, w których gotuje się kolacja, i koło wozów z żywnością.

I konie lepiej od ludzi nie wyglądają, okropnie wychodzenie, z łbami pospuszczanymi. Ten cały pochód ciągnął się blisko półgodziny¹³. Wreszcie, gdy już wszyscy przeciągnęli, przeszliśmy na most na Wiśle, koło Dębnik. Tu brzegi Wisły są oświetlone lampami gazowymi, a na moście chodzi warta. Przez most przeciągają wozy z wojskowymi. Stamtąd skręciliśmy na Zwierzyniecką i na Franciszkańską. Tutaj znowu spotkaliśmy furgony, ale ich było (o ile dobrze narachowałam) 49 do 50 wozów, z nimi żołnierze prowadzili bardzo dużo krów, które miały na szyjach koce pozawieszane. I ten pochód ciągnął się dość długo. Przychodzimy na Rynek i tu stoi masa żołnierzy, i fur. Tu widać, jak rozpalają ognisko pod kuchnią, tam znowu oficera pędzącego na koniu, widocznie wydającego rozkazy, żołnierze zgłodzeni i zziębnięci, kupują gorące kasztany. Wychodzimy z Rynku na ulicę, tu dosyć osób się spotyka, od czasu do czasu mignie się niebieski mundur i konfederatka, to Legionista. Smutno teraz w Krakowie, gdyż prawie wszyscy Legioniści wyjechali¹⁴.

Wreszcie dostajemy się na ulicę Wolską. I tu znowu ciągnie się taki sam pochód, tylko z tą różnicą, że widać konie objuczone karabinami maszynowymi. [I]dzi[e]my tak Wolską i skręcamy na Retoryka, gdzie mieszkamy, tu spotykamy kompanie żołnierzy wchodzących do sąsiedniej kamienicy. Z tyłoma wrażeniami dostajemy się do domu.

Niedziela, dnia 29 XI 1914 r[oku]

Chcąc się dostać do kościoła Św. Marka, musieliśmy przechodzić przez Rynek, a była to godzina koło 10tej z rana, prawie w żaden sposób nie można przejść, bo tyle wojska stoi. Widać tu nie tylko żołnierzy austriackich, ale i pruskich. Ci ostatni wyglądają lepiej, gdyż są lepiej odżywieni. Przyglądają się zabytkom Krakowa. Ale słyszałam, tu jest bardzo dużo Poznaniaków (oczywiście Polaków). Przechodząc koło Sukiennic, to widzimy żołnierza pruskiego, widocznie Polaka, gdyż kilka osób otoczyło go kołem, a on im coś rozprawia, tam znowu przy wozie, pod drzewem, stoi żołnierz austriacki, a żołnierze pruscy otoczyli go kołem, prawdopodobnie słuchają jak¹⁵ im rozprawia o potyczkach i walkach.

Z wielkim trudem dostaliśmy się na Sławkowską i tutaj jest ruch dość duży, gdyż tu w Saskim Hotelu jest główna kwatera. Przy bramie stoi 2 żołnierzy z nabitymi bagnietami, a w każdej kamienicy naprzeciw Hotelu, w bramie stoi z policji. W tych domach muszą być pospuszczane story dzień i noc. Po skończonym nabożeństwie wracamy do domu. Po południu idziemy na ul. Długą. Po drodze spotykamy konnych żołnierzy pio-

¹³ Opis dotyczy przerzucenia przez Kraków 2 korpusów 4. armii austriacko-węgierskiej na front Wieliczka–Mszana Dolna, po zakończeniu obrony twierdzy 25 XI (zob. J. C i a ł o w i c z, *Fortyfikacje na ziemiach polskich w czasie pierwszej wojny światowej*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 12, 1966, cz. 1, s. 265). Żołnierze brali udział w bitwie od 16 do 25 XI, stąd ich tragiczny wygląd.

¹⁴ „Czas” 1914, nr 19 XI, wydanie poranne: „Wyjazd III kompanii wiedeńskiej Legionów polskich”.

¹⁵ W oryginale jeden wyraz: słuchajak.

nierów, którzy odchodzą na plac boju. Mają oni dość wesołe twarze, a oficer jadący na przedzie na koniu obraca się do nich i uśmiecha. Na Rynku spotkaliśmy Legionistę, któremu daliśmy parę mitinek¹⁶.

Jesteśmy na ulicy Długiej, w domu Buniusi¹⁷, wtem słyszymy głośny turkot, tak że się szyby trzęsą. Wychodzimy więc do okien i rozpoznajemy samochody, na których znajdują się armaty, ale pookrywane. O godzinie 8mej wracamy do domu. Mamusia ze siostrami¹⁸ jedzie tramwajem, a ja z Tatusiem¹⁹ i bratem²⁰ idziemy piechotą. Przechodząc przez Rynek, spostrzegamy tych samych żołnierzy, co rano, obozujących, widać tu żołnierzy siedzących koło koni przy ogniskach i grzejących się. Na Rynku teraz jest jeszcze ciemniej, gdyż lampy wszystkie nie świecą. Na ulicach też ciemno, tak wchodzimy w ulicę Wolską, ale ponieważ mamusia tramwajem nie przyjechała, musieliśmy się wracać. Wtem na rogu spotykamy mamusię, która ze siostrami musiała wracać od Rynku piechotą dlatego, bo tramwaj tylko do godz. 9 chodzi.

Poniedziałek, dnia 30 XI 1914 [roku]

Idąc do miasta z Mamusią, na Wolskiej spotykamy żołnierzy pionierów wyruszających na wojnę. Gdy przyszliśmy na Rynek, usłyszałyśmy strzały armatnie, które było słyhać bardzo głośno²¹. Idziemy koło Małego Rynku, widzimy żołnierzy niosących kuferki na plecach. Domyślamy się, że muszą gdzieś wyjeżdżać. Przechodzimy koło domu dla ubogich im. Ks. Skargi, który znajduje się obok Małego Rynku, przyglądamy się mu, naraz spostrzegam na dachu wywieszoną chorągiewkę białą z dwoma niebieskimi pasami²², na Sukiennicach, na Ratuszu te same chorągiewki, więc domyślamy się, że to muszą być dla ochrony zabytków, aby w nie, w razie oblężenia, nieprzyjaciel nie strzelał²³.

Załatwiłyśmy sprawunki, wróciłyśmy do domu.

¹⁶ Rękawiczki (bez palców), które wyrabiała skautki.

¹⁷ Leokadia z Burdzińskich Cerchowa (1838–1917), żona Maksymiliana Cercha, artysty malarza, zamieszkała przy ul. Długiej 37.

¹⁸ Cecylia z Cerchów Pająkowa (1976–1959), córki: Maria [Majerska 1901–1971], Cecylia [1901–1972], Ewa [Isakowicz 1906–2007].

¹⁹ Tadeusz Pająk (1875–1943) naczelnik Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń „Florianka” w Krakowie.

²⁰ Adam Pająk Lenczowski (1904–1975), muzyk, kompozytor, fraszkopisarz.

²¹ „Czas” 1914, nr 589, 28 XI, wydanie wieczorne: „Walki pod Krakowem”.

²² W tekście rysunek chorągiewki białej z dwoma niebieskimi, pionowymi pasami wykonany przez autorkę.

²³ „Czas” 1914, nr 575, 21 XI, wydanie wieczorne: „Kronika. Straż nad zabytkami z powodu zbliżającego się zamknięcia twierdzy [...] utworzył się z inicjatywy pp. artystów malarzy Fabijańskiego i Turka komitet ochrony zabytków sztuki [...]. Po myśli konwencji haskiej wywieszone będą na budowach zabytkowych białe chorągiewki z dwoma pionowymi niebieskimi belkami [...]”. Zob. J. Dąbrowski, dz. cyt., s. 188, przyp. 134: Straż Zabytków zaprzysiężono 29 XI 1914 roku, liczyła 150 osób, którymi kierował Stanisław Tomkowicz. Wśród członków był Jan Dąbrowski.

Po obiedzie usłyszeliśmy tyrożenie[!], po którym poznaliśmy aeroplan²⁴. Ubraliśmy się prędko, wychodzimy na Błonia, żeby zobaczyć, jak będzie powracać; będąc już na początku Błoni, widzimy z daleka masę czarną, przybliżamy się i widzimy kilkanaście fur, kilka osób i samochodów. Między nimi widzimy aeroplan, który żołnierze wywożą na umyślnym wózku. Nie stoimy już dłużej, lecz idziemy dalej i schodzimy na deptak. Dochodzimy do werku²⁵. Tutaj werk dobudowują, mamy już odchodzić z powrotem, wtem spostrzegamy jakiegoś człowieka w czapce granatowej, kształtu rosyjskiego i w trykocie czarnym, który się nam wydaje podejrzanym, gdyż ciągle się werkowi przypatrywał. Ale ponieważ jest ciemno, więc zaczynamy zawracać ku domowi, nie spotykając po drodze nic nadzwyczajnego, oprócz huku armat.

Wtorek, dnia 1 XII 1914 [roku]

Dziś od samego rana słychać ciągle strzały od strony wschodniej. Mówią, w mieście ludzie sobie opowiadają, że podobno Moskale są w Wieliczce i że tam toczy się straszna bitwa²⁶. Po południu idziemy na przechadzkę na Salwator, pod Kopiec Kościuszki, skąd, jak się bliżej biją i jeżeli mgły nie ma, widać ognie. Po drodze nie spotykamy już furgonów.

Na Salwatorze nic nie widać, gdyż jest mgła. Tylko słychać od czasu do czasu huk armat od strony wschodniej.

Środa, dnia 2 XII 1914 r[oku]

Całą noc huczały tak armaty, że mało co można było spać²⁷. W południe słychać je więcej, tak że aż szyby w oknach dźwięczały. Jesteśmy na deptaku koło Błoni i słyszymy huk od strony wschodniej, północnej i południowej. Jesteśmy na Błoniach i wracamy do domu, właśnie księżyc zaszedł za chmury i ledwo mogliśmy zobaczyć na zegarku, że była godz. 5[piąta]. Wtem usłyszeliśmy straszny huk od strony półn.-wschód, a po nim okropna strzelanina, o ile brat ze siostrą rachowali, to słychać było 38 razy.

Czwartek, dnia 3 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj w nocy słychać było strzały, ale już cichsze, teraz o godz. kwadrans na 8 [ósmą] rano trochę głośniejsze, a prawie koło 8mej ucichły. W południe, tj. koło wpół do 12tej, dały się słychać głośniejsze, a teraz po południu troszkę ucichły. W mieście opowia-

²⁴ „Czas” 1914, nr 559, 13 XI, wydanie wieczorne: „Aeroplany nad Krakowem”. „Czas” 1914, nr 21 XI, wydanie wieczorne: „Po południu dwa aeroplany krążyły nad Krakowem”.

²⁵ Fort piechoty rdzenia 4 „Błonia” (Cichy Kącik), róg ul. Piastowskiej i Mydlnickiej, powstał około roku 1908.

²⁶ 3. armia rosyjska nacierała na Kraków trzema korpusami w rejonie Bochni i Myślenic. Zob. J. C i a ł o w i c z, dz. cyt., s. 265.

²⁷ 2 XII 1914 roku początek kontrofensywy austriackiej (M. Z g ó r n i a k, dz. cyt., s. 139). J. D ą b r o w s k i (dz. cyt., s. 48) podaje 4 XII 1914 roku: „Od trzech tygodni blisko słychać w Krakowie huk armat”.

dano, że podobno się biją w Krzesławicach, które są koło Bieńczyc, przed pierwszym rejonem fortecznym²⁸.

Po południu idziemy na most na Wiśle, a stamtąd na koniec Dębnik różnymi zaułkami i uliczkami. Na jednej z uliczek spotykamy 2ch wojskowych na koniach, a za nimi parami małe konie, które prowadzą chłopci. Oprócz nich nie spotykamy nic ciekawego. Więc wracamy do domu.

Piątek, dnia 4 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj rano nie słyhać zupełnie strzałów.

Okolo godziny jedenastej zaczęła się znowu strzelanina²⁹, którą słyhać jak dnia poprzedniego. Po południu wychodzimy na deptak, po drodze spotykamy wujcia³⁰, który nam opowiada, że „wczoraj z aeroplanu³¹ rosyjskiego zrzucono bombę na ul. Jasną, ale ta niewielką szkodę zrobiła, bo tylko dach jednej kamienicy zerwała”. Idziemy przez deptak, naraz słyszemy bardzo blisko strzały, ni to armatnie ni karabinowe, które się odezwały 4 razy. Wracając z powrotem, zobaczyliśmy światło, które jakby wybuchło, naraz ono znikło, nie słyhać było ani huk.

Sobota, dnia 5 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj cały dzień kanonada³². Po południu idziemy na Salwator, chcąc słyseć huk i ogień, ale ponieważ jest mgła, więc nic nie widzimy, nawet bardzo głośnych strzałów nie słyhać. Wracamy z powrotem. Prawda! rano opowiadali nam, że znów „z rosyjskiego aeroplanu zrzucono bombę na koszary na Rakowicach³³, ale to zamiast w koszary trafiła w chłopca, który tamtędy przejeżdżał i rozszarpała chłopca, wóz i konia”. Siedzimy w domu i ciągle słyszemy strzały, które słyhać bardzo głośno.

Niedziela, dnia 6 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj całą noc tak strasznie strzelali, że aż szyby w oknach dźwięczały, nie dają spokoju³⁴. Teraz rano już strzały są ciche. Idziemy do Katedry na Wawel, na nabożeń-

²⁸ „Czas” 1914, nr 641, 24 XII, wydanie wieczorne: „Wkrótce [...] jubileusz kilkutygodniowego huku armat w Krakowie. To Krzesławice”. Fort artyleryjski 49 „Krzesławice” (Nowa Huta, Osiedla Na Stoku, ul. Architektów).

²⁹ Początek bitwy pod Limanową i Łapanowem 4–13 XII 1914 roku. Zob. J. C i a ł o w i c z, dz. cyt., s. 265).

³⁰ Stanisław Cercha (1867–1919) artysta malarz, historyk sztuki, entograf.

³¹ „Czas” odnotowuje kilkakrotnie pojawienie się „aeroplanów”, ale austriackich (Nr 559, 576, 579).

³² 5 XII 1914 21 korpus rosyjski 3. armii podszedł do twierdzy na odcinku Bieżanów – Bogucice i ostrzelał fort Rajsko. Zob. J. C i a ł o w i c z, dz. cyt., s. 266.

³³ Koszary artylerii im. Leopolda Salwatora 1903–1908. J. D ą b r o w s k i (dz. cyt., s. 51) pisze, że nad Krakowem nie było „aeroplanów” rosyjskich.

³⁴ 6 XII 1914 roku gen. Kruk zarządził wypad załogi twierdzy na Bieżanów. Atak rozpoczął się o świcie pod osłoną fortów, przy wsparciu artylerii z dział z fortów Prokocim – Piaski – Kosocice – Rajsko wzgórze

stwo. Naraz podczas Podniesienia zaczynają armaty huczeć tak, że szyby się zatrzęsły. Po nabożeństwie, które trwało półtorej godziny, wyszliśmy na podwórze, tutaj bardzo głośno słysząc strzały, później wróciliśmy do domu. Teraz, tj. po 2giej godz., uciły trochę strzały. Teraz, tj. wieczór, już strzałów nie słysząc.

Poniedziałek, dnia 7 XII 1914 r[oku]

Nie było dzisiaj cały dzień słysząc strzałów.

Wtorek, dnia 8 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj jest święto Matki Boskiej, słysząc bardzo ciche strzały. Wieczór, gdy wyszliśmy do miasta, na Rynku spotkaliśmy kawalerię węgierską³⁵.

Środa, dnia 9. 12. 1914 r[oku]

Od samego rana słysząc znowu strzały, mówiono nam, że podobno Moskale odpędzono od Krakowa, ale że się wkopali koło Mogiły i austriackie wojsko do nich strzela. Podobno Moskale obiecują, że za 3 dni będą w Krakowie, ale czy się to uda im to, nie wiem³⁶.

Gdy czekaliśmy na tramwaj w Rynku, przyszedł do nas jakiś żołnierz, który przyjechał z furgonem, przywitał się z nami po węgiersku, a po niemiecku pytał się mamusi, czy umi[e] po niemiecku. Ponieważ mamusia dość dobrze wie [mówi], zaczęli rozmawiać. Opowiadał nam, że jest z Buda-Pesztu i że tam zostawił dzieci³⁷. Służy on w wojsku austriackim przy furgonach. Dzisiaj właśnie przyjechał z Wieliczki po zakupy i że wraca tam z powrotem, mówił, że Wieliczka zbombardowana i nic nie można dostać, ani nawet „zapalki”³⁸. Opowiadał o potyczkach z Kozakami.

Czwartek 10 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj cały dzień strzały nie milkły.

zostały zdobyte, a Rosjanie wycofali się w kierunku Wieliczki. Zob. J. C i a ł o w i c z, dz. cyt., s. 266. Kosocice fort 50 1/2, ul. Osterwy. Rajska fort 51, ul. Droga rokadowa.

³⁵ Dotyczy kolejnych przerzutów wojsk austriackich. Zob. J. C i a ł o w i c z, dz. cyt., s. 265. Około 8 XII nastąpił kryzys w bitwie na odcinku Limanowa – Łapanów. Zob. M. Z g ó r n i a k, dz. cyt., s. 139.

³⁶ Następuje skreślony tekst: Czwartek, dnia 10/12 1914. Dzisiaj rano nie słysząc strzałów. „Czas” 1914, nr 632, 20 XII, wydanie poranne: „Kozacy zapowiadali codziennie, że Kraków będzie zdobyty «nazajutrz»”. „Czas” 1914, nr 639, 22 XII, wydanie wieczorne: „Rosjanie zapowiadali, że zdobędą Kraków na imieniny cara, czyli 19 XII”. 5 XII Rosjanie znajdowali się 12 km w linii powietrznej od Rynku. Zob. J. C i a ł o w i c z, dz. cyt., s. 266.

³⁷ Następuje skreślony tekst: i przyjechał z Wieliczki.

³⁸ R. S t a r z y ń s k i, *Cztery lata wojny w służbie komendanta przeżycia wojenne 1914–1918*, wyd. Teatron 2012, s. 126 pisze: „Moskale zajęli Tarnów, Bochnię, Wieliczkę i zdawało się, że lada chwila oblegną Kraków”.

Piątek 11 XII 1914 r[oku]

Sobota 12 XII 1914 r[oku]

Niedziela 13 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj rano słyhać strzały, bardzo odległe. Idziemy do Katedry na Wawel. Po nabożeństwie idziemy na drugą stronę Góry Wawelskiej, skąd widać Kraków. Tu dopiero słyhać głośno strzały³⁹.

Ponieważ jest mgła, tak że prawie nic nie widać, pochodziwszy jeszcze chwilę, zwracamy z powrotem. Dochodzimy do głównej bramy wchodowej[!], tu spotykamy kilkanaście osób, które się patrzają w górę, spoglądamy i my, i widzimy tak jakby nad Ratuszem⁴⁰ (ale on z pewnością unosił się nad Rakowicami, tylko się tak zdawało) balon [w] postaci ogórka⁴¹ z ogonem, tj. z drutem telefonicznym. A drugi znacznie niżej, tak jakby nad kościołem oo. Franciszkanów⁴².

Poniedziałek 14 XII 1914 r[oku]

Wtorek 15 XII 1914 r[oku]

Środa 16 XII 1914 r[oku]

Dzisiaj strzałów nie słyhać⁴³. Mamusia, która była w mieście, opowiedziała mi, że na Szewskiej spotkali niedobitków powracających z wojny, którzy wieźli kilkadziesiąt armat, masę wozów z rannymi, z tornistrami⁴⁴. Ludzie i konie okropnie wynędzniali, ledwie idą. Jeden z oficerów, który jechał na koniu, miał rosyjską nahajkę, widocznie jakimś Kozakowi ją wziął. Pisali też w gazetach, że przez Kraków prowadzono 70 jeńców, ale tego nie widziałam.

Czwartek 17 XII 1914 [roku]

Po południu, gdy jechałam tramwajem, widziałam jeńców rosyjskich, których prowadzono ulicą Szewską, między nimi byli też Polacy, którzy się odzywali. Był też jeden

³⁹ 13 XII 1914 punkt szczytowy natarcie grupy gen. Rotha na wojska rosyjskie. Zob. J. C i a ł o w i c z, dz. cyt., s. 266.

⁴⁰ Następuje skreślony wyraz: Krakowem.

⁴¹ W tekście rysunek balonu wykonany przez autorkę. Typ zeppelin.

⁴² J. D a b r o w s k i (dz. cyt., s. 51) odnotowuje 7 II 1915 roku: „Aeroplany nie robią już wrażenia [...], bo ludzie przyzwyczaili się w listopadzie do balonów i strzałów armatnich”.

⁴³ Następuje wytarta gumką (częściowo czytelna) notatka: Ja [...] wychodzę z domu, ale [...]. „Czas” 1914, nr 623, 15 XII, wydanie wieczorne: „Rosjanie wyparci [...] na linii Limanowa – Nowy Sącz [...]”.

⁴⁴ „Czas” 1914, nr 579, 23 XI, wydanie wieczorne: informacja o przywiezieniu rannych austriackich.

Kozak, był on ubrany tak samo jak każdy żołnierz rosyjski, tylko tym się różnił, że nie miał czapki okrągłej, ale dużą czapę barankową, białą.

Piątek, dnia 18 XII 1914 r[oku]

Armaty dzisiaj nie huczą, gdyż Moskali już odpędzono od Krakowa⁴⁵.

W południe, gdy wyszliśmy do miasta, na Rynku spotkaliśmy żołnierzy z amunicją, powracających z wojny. Jechali oni od ulicy Grodzkiej ku Sławkowskiej. Wyglądali okropnie. Ludzie i konie tak okropnie obłoceni, iż wyglądali jak w błotnej skorupie. Wychudzeni strasznie.

Idziemy na ulicę Szewską i tu spotykamy furgony powracające z wojny. Ci od ulicy Karmelickiej ku Rynkowi. Wyglądają również okropnie, może nawet gorzej niż tamci. Pewien jezuita opowiadał, że słyszał od jednego oficera, że jak przejeżdżali przez jedną wieś, zobaczyli ruiny dworu spalonego, a na rozrzuconych papierach paliło się ognisko, a przy nim siedzącego staruszka, który coś piekł. Oficer przybliżył się do niego i zapytał: „Cóż wy ojczy, pewnie śniadanie gotujecie”, a ten podniósł rękę do góry i rzekł: „Nie zginęła”. Takiej nabrali otuchy, że z większą ochotą ruszyli naprzód.

Od dnia 18 XII 1914 r[oku] do 1 I 1915 r[oku]

Strzałów słyhać zupełnie nie było, dopiero dnia 2/I odezwały się, ale bardzo oddalone.

Dnia 3 I 1915 [roku]

Rano przez Kraków ciągnęły wozy z amunicją, kuchnie polowe i furgony. Na Rynku dzisiaj stoi bardzo dużo furgonów. Idąc ulicą Szewską, spotkaliśmy żołnierza, który miał lat 11. Chodzi on w mundurze austriackim umyślnie na niego szytym. Znaleźli go żołnierze, Czesi, w lesie błakającego się. Moskale zabili mu matkę, a ojciec zginął na wojnie. Był on już w trzech bitwach i nawet żołnierzom się przysłużył, gdyż przekradał się i przynosił wiadomości, gdy żołnierze leżeli w rowach strzeleckich, on z nimi też tam był.

[Dnia 23 III 1915]

Dnia 23 III 1915 został zabrany Przemyśl przez Moskali, powodem tego był wielki smutek w Krakowie⁴⁶.

Dnia 25 IV 1914[w istocie: 1915]

Po południu pojawiły się aeroplany, a było ich aż 6ć[!]. Były one ciemno popielate z czarnymi krzyżami. Obserwowaliśmy je z okna. Przypuszczamy, że to musiały być pr-

⁴⁵ „Czas” 1914, nr 626, 17 XII, wydanie poranne: „Po ustąpieniu Rosjan z pod Krakowa [...] muzyka armat zamilkła. Ustąpiła więc od naszego miasta zhora oblężenia”.

⁴⁶ Tekst wpisany atramentem. „Czas” 1915, nr 163, 23 III, wydanie poranne: „Upadek Przemyśla”.

skie, które miały swoją kwaterę na Rakowicach. Tegoż samego wieczora spotkałam Prusaków, którzy wrócili z Francji.

Dnia 2 maja i 3 maja 1915 r[oku]

Pochodu tego roku 3 maja nie było z powodu wojny. Ale natomiast dnia 2 maja [niedziela] zostało odprawione uroczyste nabożeństwo w kościele N.P.M., które odprawił arcybp. Simon [Symon] i chór złożony ze śpiewaków śpiewał. Zbierano na ulicach datki na rzecz T.S.L. [Towarzystwo Szkoły Ludowej] i N.K.N.[Naczelny Komitet Narodowy]⁴⁷. A dn. 3 Maja [poniedziałek] było wieczór przedstawienie z powodu Konstytucji. Poseł Konst[anty] Srokowski⁴⁸ poprzedził przedstawienie przedstawieniem [!] Konstytucji, później zostały odegrane po jednym akcie z księcia Sułkowskiego, w antrakcie śpiewał chór pod kierunkiem B[olesława] Walka-Walewskiego, później odegrano I akt z „Nocy Listopadowej” i III akt z „Wesela” Wyspiańskiego⁴⁹. Między pierwszym a drugim przedstawieniem przyszedł jakiś pan z redakcji i przyniósł telegram o wielkim zwycięstwie armii sprzymierzonych nad Moskalami, których odegnano aż za Dunajec.

Dnie[!] 5 V 1915 r[oku]

Dzisiaj miasto zostało udekorowane we flagi narodowe z powodu wielkiego zwycięstwa armii sprzymierzonych na[d] Moskalami⁵⁰, zabrano bowiem żołnierzy 167 000,

⁴⁷ „Czas” 1915, nr 237, 3 V, nadzwyczajne wydanie: „[...] Obchód Trzeciego Maja w Krakowie. Już przed godziną 9 rano do kościoła Mariackiego płynęły setki przedstawicieli stowarzyszeń [...]. Podczas odprawionego przez X. arcybiskupa Symona przed głównym ołtarzem nabożeństwa [...] soliści oraz chóry pod kierunkiem prof. Walewskiego wykonali szereg utworów religijnych [...]. Na ulicach miasta [...] panie zbierające składki, sprzedające odznaki oraz wydawnictwa T.S.L. i N.K.N.”.

⁴⁸ Konstanty Srokowski (1878–1935) poseł Polskiego Stronnictwa Demokratycznego, szef krakowskiego oddziału Naczelnego Komitetu Narodowego powołanego 16 VIII 1914.

⁴⁹ „Czas” 1915, nr 225, 25 IV: „Uroczysty wieczór staraniem oddziału krakowskiego N.K.N. w teatrze miejskim w Krakowie w poniedziałek 3 maja. Przedstawienie poprzedzi słowo wstępne, które wygłosi szef oddziału krakowskiego N.K.N. poseł Konstanty Srokowski. Następnie odegrane zostaną I akt «Nocy listopadowej» Stanisława Wyspiańskiego, I odsłona «Księcia Sułkowskiego» Stefana Żeromskiego i ostatni akt «Wesela» Stanisława Wyspiańskiego [...]. Bilety na wieczór nabywać można nadal w sekretariacie oddziału krakowskiego N.K.N. Rynek gł./22”.

⁵⁰ „Czas” 1915, nr 240, 4 V, wydanie wieczorne: „Zwycięstwo [...] sukcesy armii austro-węgierskiej wyparły Rosjan z pod Krakowa i Nowego Sącza [...]”; „Czas” 1915, nr 241, 5 V, wydanie poranne: „Już wczoraj popołudniu wielu właścicieli domów [...] przystroiło swe kamienice we flagi państwowe i narodowe: gmachy publiczne wywiesiły także chorągwie. Idąc za nastrojem mieszkańców, [...] wezwało prezydium m. Krakowa do [...] przyozdobienia w dniu dzisiejszym domów; „Czas” 1915, nr 242, 5 V, wydanie wieczorne: „Z powodu zwycięstwa na linii Dunajec [...] dekoracja miasta zaczyna się od dworca kolejowego [...], uderza dekoracja bramy Floriańskiej [...] hotelu Drezdeńskiego, wszystkie okna przybrane niebiesko-białymi festonami [...]. Tramwaje [...] jeżdżą też ozdobione chorągiewkami”.

koni, maszyn[owych] karabinów, aeroplanów, pancernych samochodów, zwykłych samochodów⁵¹, prócz tego odegnano nieprzyjaciela aż za Dunajec⁵².

THE JOURNAL OF THE GIRL SCOUT, MARTA PAJĄKÓWNA, FROM 1914

SUMMARY

Marta Śnieżńska née Pajak (1900–1977) joined the 10th Scout Squad at the Adam Mickiewicz Department School in Cracow at the age of fourteen. Her journal is a grey notebook decorated with hand drawn illustrations, which has been donated to the Jagiellonian Library by the daughter of the author. It encompasses the period from 16th November to 5th May 1915. The fourteen-year-old Marta remained with her parents in the Cracow Fortress and, like many inhabitants of Cracow, she wandered about the city, watching, and subsequently describing the “theatre of war”, that is, the marches of the Austro-Hungarian and Prussian armies, of Russian war captives, and also of Poles from the Russian and Prussian partitions. She described the uniforms of the soldiers, their typical physical characteristics, and the military camps in the Main Market Square. From Salwator she watched signs of clashes between the armed forces and military aeroplanes appearing in the sky, she also mentioned the forts of Cracow and the end of the siege of the Cracow Fortress on 18th December 1915. The journal ends with a description of the celebrations of 3rd May.

⁵¹ „Czas” 1915, nr 246, 7 V, wydanie wieczorne: „Po Krakowie krążyły pogłoski, że ostatnia ofensywa [...] przyniosła sprzymierzonym trofea wojenne wyższe niż te, które podawano w komunikatach urzędowych [...]. Po mieście pojawiły się nawet kartki pisane na maszynie lub ręcznie, zawierające owe cyfry [...], istotnie 160 000 jeńców dostało się do niewoli i wzięto 500 armat”. M. Zgórniak (dz. cyt., s. 150) podaje, że wzięto do niewoli 100 000 jeńców, zdobyto 225 dział i 200 karabinów maszynowych.

⁵² J. Dąbrowski (dz. cyt., s. 56) w dniu 4 V 1915 roku odnotowuje: „Nad Dunajcem odniesiono zwycięstwo”.

DZIENNIK ZYGMUNTA WALTERA
UŁANA LEGIONU POLSKIEGO
(24 X – 17 XII 1914)

Opracowały: Ewa Śnieżyńska-Stolot i Rita Walter-Łomnicka

Zygmunt Jan Józef Walter, syn Bolesława Jana Waltera i Heleny z Romańskich, urodził się w Krakowie 27 stycznia 1895 roku, zmarł jako więzień obozu koncentracyjnego Auschwitz w 1942 roku. W roku 1914, prawdopodobnie we wrześniu, mając 19 lat, wstąpił do 3. szwadronu ułanów stacjonującego w Krakowie przy ul. Smoleńsk, w ujeżdżalni, połączonego po 19 grudnia 1914 roku z 3. plutonem, I dywizji kawalerii, I Legionu Polskiego¹. Pod koniec września 1914 roku został skierowany na Węgry². Brał udział w walkach w Karpatach Wschodnich. Jak wielu innych zachorował na czerwonkę, a doganiając oddział, przejeżdżał przez zamrzniętą rzekę [Czeremosz lub Prut] i wraz z koniem wpadł do wody, wskutek czego zachorował na zapalenie płuc. Na początku 1915 roku przebywał w szpitalu wojskowym w Marmaros-Sziget³.

Po wyjściu ze szpitala nie wrócił do służby liniowej, ale został skierowany do inwentaryzacji grobów legionowym (Komisja Konserwacji Grobów Legionów Polskich Naczelnego Komitetu Narodowego) i w styczniu roku 1916 działał w rejonie Opoczna (*Legitimation für Besitzer des EVK VII. V 17466/I 1916*). Około roku 1920 zawarł związek małżeński z Marią z Zarańskich i miał dwoje dzieci (Marek 1923–1946; Rita Walter-Łomnicka 1932–2012). W latach 1926–1927 uczył się w Wyższej Szkole Handlowej w Krakowie. Następnie w latach 1932–1936 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim i otrzymał tytuł magistra. Pracował na kierowniczych stanowiskach w Wodociągach Miejskich i w Gazowni w Krakowie. W 1930 roku został odznaczony Krzyżem Nie-

¹ Organizacyjny podział legionów nastęrcza wiele trudności. Austriacy używali nazwy *Division der Polnischen Legionen* w stosunku do II i III Brygady oraz *I Polnische Brigade* w stosunku do I Brygady, co miało oznaczać, że nie jest ona częścią składową Legionów Polskich (R. S t a r z y ń s k i, *Cztery lata wojny w służbie komendanta. Przeżycia wojenne 1914–1918*, Warszawa 2012, s. 102).

² S. R o s t w o r o w s k i, *Szablą i piórem*, Kraków 1916, s. 15. R. S t a r z y ń s k i (dz. cyt., s. 127) pisze, że na Węgry wysłano II Brygadę.

³ W Marmaros-Sziget, obecnie Sighetu Marmatiei w Rumunii, znajdował się austriacki szpital wojskowy, na który bardzo skarżyli się leczeni w nim legionieści. Zob. J. P a n a ś, *Pamiętnik kapelana Legionów Polskich*, Lwów 1920, s. 34, 41.

podległości (Legitymacja 637-14/15335). W latach 1940–1942 był naczelnikiem administracyjno-handlowym w Elektrowni Miejskiej w Krakowie. Aresztowany przez Gestapo 17 kwietnia 1940 roku został osadzony w więzieniu na Montelupich, a następnie przewieziony do obozu Auschwitz (nr 39871), gdzie zmarł na tyfus 18 listopada 1942 roku.

Szpital w Marmaros-Sziget 27 I 1915 roku.
Zygmunt Walter stoi w drugim rzędzie, drugi od prawej.

Pamiętnik to notes o wymiarach 13,7×9,1 cm oprawny w czarne płótno introligatorskie z wyklejkami karagenowymi. Pisany był ołówkiem zwykłym i chemicznym, piśmem drobnym, stosunkowo łatwym do odczytania. Na karcie ochronnej górnej verso, stanowiącej całość z wyklejką okładziny górnej, znajduje się napis wykonany ręką autora:

Zygmunt Walter
ułan 3^{go} szwadronu 3 plutonu
1 dywizji kawalerii
1 Legionu polskiego.

Tekst zapisek diariuszowych znajduje się na pierwszych 9 kartkach notesu. Kolejnych 35 kartek zostało niezapisanych. Na kartkach 36–38 znajdują się notatki bez znaczenia dla diariusza. Co najmniej 19 dalszych kart oderwano od znajdującej się przy grzbiecie, charakterystycznej dla notesów perforacji⁴.

⁴ Pamiętnik z zapiskami Zygmunta Waltera ma obecnie w Oddziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej sygnaturę Przyb. 2/12.

Jak kilku innych legionistów (Stanisław Rostworowski⁵, Tadeusz Kasprzycki⁶ plutonowy Łukasiewicz⁷, August Krasicki⁸, ks. Józef Panaś⁹, Henryk Tomza¹⁰, Roman Starzyński¹¹), Zygmunt Walter robił na bieżąco notatki, które urywają się nagle na dacie 17 grudnia 1914 roku. Wśród wymienionych autorów pamiętników istotny jest August Krasicki, urodzony w roku 1873, rotmistrz kawalerii, adiutant i oficer ordynansowy generałów Legionów Polskich, najpierw Rajmunda Baczyńskiego¹², a następnie Karola Trzaski-Durskiego¹³. Rotmistrz szkolił młodych ułanów, w tym Zygmunta Waltera, w czasie, kiedy 3. szwadron stacjonował w Nagyszöllös¹⁴. Walter znalazł się wśród 25 ułanów, których wyszkolenie uznał Krasicki za dobre i skierował ich do Königsfeld¹⁵. Dziennik Krasickiego, obejmujący okres od 1 sierpnia 1914 do 26 lipca 1916 roku, pozwolił na zrozumienie wielu wydarzeń opisanych przez Waltera oraz pomógł w identyfikacji wymienionych tutaj postaci. Z drugiej strony dziennik Waltera uwiarygodnia to, co napisał Krasicki.

24 paźdz[iernik] sobota [1914]¹⁶

Wyjeżdżamy z Königsfeld do *Holzschlaghausen*¹⁷ 28 km, przyjść do sztabu nie da się, fasujemy rzeczy i wracam z 2 furmankami (baby furmanią) nazad do Königsfeld. Po

⁵ S. R o s t w o r o w s k i, dz. cyt., *passim*; tenże, *Bohaterstwo legionów*, Warszawa 1916.

⁶ T. K a s p r z y c k i, *Kartki z dziennika oficera I Brygady*, Warszawa 1934.

⁷ S. R o s t w o r o w s k i, *Szablą...*, s. 40.

⁸ A. K r a s i c k i, *Dziennik z kampanii rosyjskiej 1914–1916*, wstęp P. Ł o s s o w s k i, Warszawa 1988.

⁹ J. P a n a ś, dz. cyt., *passim*.

¹⁰ H. T o m z a, *Dziennik legionisty 1914–1915*, Warszawa 2008.

¹¹ R. S t a r z y ń s k i, dz. cyt., pierwsze wydanie opublikowane zostało w roku 1937 nakładem Instytutu Józefa Piłsudskiego.

¹² Rajmund Baczyński (1857–1929) gen. armii austriackiej, pierwszy dowódca Legionów Polskich 1914. Zob. R. S t a r z y ń s k i, dz. cyt., s. 100, 413.

¹³ Karol Trzaska-Durski (1849–1935), austr. gen. 1914–1916 komendant Legionów Polskich. Zob. R. S t a r z y ń s k i, dz. cyt., s. 421.

¹⁴ Nagyszöllös, obecnie Vinogradiv na Ukrainie. J. P a n a ś (dz. cyt., s. 21) wspomina, że kawaleria została umieszczona w Nagyszöllös. S. Rostworowski pisze, że w Nagyszöllös mieszkał w kwatrze J. Bema. Zob. *Szablą...*, s. 115

¹⁵ Kiárlymezö, obecnie Ust-Czorna na Ukrainie, miejsce koncentracji oddziałów Polskich Legionów, które od września 1914 roku wysyłano koleją na Węgry. Zob. A. C z. Ż a k, *Rokitna 1915*, Warszawa 1994, s. 17.

¹⁶ 24 XI 1914 roku bitwa pod Nadworną. Zob. L. F a c, *Kronika walk i bojów II Brygady Legionów Polskich*, [w:] *Z walk II Brygady Legionów Polskich w Karpatach Wschodnich 1914/1915*, Przemyśl 2002, s. 82.

¹⁷ *Holzschlaghaus* (niem. noclegownia), tzw. Hotel Legionów Polskich w okresie przemarszu przez Pantyr, położony 28 km od Königsfeld. Zob. S. R o s t w o r o w s k i, *Szablą...*, s. 108: „Jest to szalas zbudowany z krąglaków, dla robotników [...] obecnie jest tam stacja etapowa i skład zapasów żywności, które się

drodze wpada koń z mostu do rzeki, a w godzinę później koń Małkowskiego¹⁸ spada do wody. Cud, że obu koniom nic się nie stało. Idziemy przeszło 7 km piechotą do Königsfeld, o 11[.00] dochodzimy tam. Budzimy żyda[!], ażeby nam dał sardynki i herbatę, śpimy na strychu na sianie.

25 paźdz[iernik] niedziela [1914]

Po śniadaniu i obiedzie u Niemki wyjeżdżamy o ½4¹⁹ z Königsfeld z luzakami do Döbens[?]²⁰, gdzie stajemy o 8[.00] (22 km). Eskortowaliśmy sanitariuszki, które nas zaprosiły na kolacje. Po kolacji u nich śpimy, t.j. ja, Lutek²¹ i Małkowski, na stryszku, na sianie. W nocy Lutek schorował się. [Przez całą drogę koń mi wariował]²².

26 paźdz[iernik] poniedziałek²³ [1914]

Śniadanie u sanitariuszek, obiad u Niemki, po obiedzie Lutek idzie do szpitala, bada go piękna doktorka²⁴, kolację jemy u rzeźnika, w nocy się Lutek znowu schorował, ja z Małkowskim strzelamy do domniemanego nieprzyjaciela (koń góralika[!]²⁵). Lutek popsuł nam cały interes.

27 paźdz[iernik] wtorek [1914]

Rano wyjeżdżamy umajeni kwiatkami przez sanitariuszki do Taraczkes²⁶ w drodze łapiemy konia, który uciekł Małko[wskiemu] i ostrzeliwamy konie (żyd[!] zestraszony), w Neresznicy piechota przyjmuje nas gościnnie²⁷. Po przybyciu do Taraczkes ładujemy konie i magazyn do wyjazdu do N. Szölös²⁸. Śpimy w 5[pięciu] na ubraniach.

do Rafajłowej transportuje²⁷. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 120; H. T o m z a (dz. cyt., s. 78, przyp. 10) pisze: „Wypoczywam w Holzschlaghauzie. Kwaterujemy w barakach pełnych wilgoci [...]”. J. H a l l e r, *Pamiętniki z wyborem dokumentów i zdjęć*, London 1964, s. 82.

¹⁸ Witold Euzebiusz Małkowski, ur. 1884, kpt. kawalerii.

¹⁹ Wpół do czwartej.

²⁰ Delatyn[?], obecnie na Ukraina.

²¹ Kapral, niezidentyfikowany.

²² Nawiasu kwadratowego użył autor.

²³ 26 XI 1914 bitwa pod Hwozdem, Mielnikami, Cucyłowem. Zob. L. F a c, dz. cyt., s. 82; J. C i s e k, *Wstęp i opracowanie*, [w:] *Rok 1914 w dokumentach i relacjach*, Kraków 2005, s. 23.

²⁴ Janina Witoszyńska, lekarka, od roku 1914 w Legionach Polskich, początkowo w 2. szwadronie ułanów II Brygady, później w domu ozdrowieńców. Zob. R. S t a r z y Ń s k i, dz. cyt., s. 458.

²⁵ Nazwisko?

²⁶ Taracköz, Tereszwa, obecnie Teresva na Ukrainie. Od 27 X do 1 XI 1914 roku stacjonowały tutaj 1., 2. i 3 pluton piechoty Legionów. Zob. H. T o m z a, dz. cyt., s. 54–55.

²⁷ 3. Pułk Piechoty. Zob. A. C z. Ż a k, dz. cyt., s. 20.

²⁸ Nagyszöllös, obecnie Vinogradiv na Ukrainie.

28 paźdz[iernik] środa²⁹ [1914]

Rano wyładujemy konie³⁰. Konia [należącego do] Lutka poraziło przy przesuwaniu wagonów. Przyjmują nas bardzo serdecznie w kwaterze, zwłaszcza sam porucznik Rabiński³¹. Obiad jemy po starem u kowalowej. Świetnie się na nim bawimy. Dostaję kartki od Miki³², straszna dla mnie radość. Po obiedzie idziemy na zakupy do miasta³³. Baškę³⁴ znalazłem w dość dobrym zdrowiu, była obawa, że będzie zołzować³⁵. Wieczorem byliśmy w Royalu³⁶. Małkowski nocuje u nas.

29 paż[dziernik] czwartek³⁷ [1914]

O 6[.00] rano idziemy do koni; śniadanie jemy u Gutmanna³⁸. O 9[.00] wyjeżdżamy na ćwiczenia z Krasickim³⁹ i Rabińskim. Nadzwyczajnie piękne ćwiczenia (atak)⁴⁰. Obiad u kowalowej. Rabiński chwali mnie na ćwiczeniach. Popołudnie przechodzi na czyszczeniu ryszunku. Wieczór spędzamy w Royalu z Dewiczem⁴¹. Dostaję żołd 15.40 K[oron].

30 paźdz[iernik] piątek [1914]

Rano o 8[.00] ćwiczenia (Kawa⁴² się wtrąca), po południu czyszczenie ryszunku. Wieczór w Royalu spędzamy.

²⁹ 28 XI 1914 bitwa pod Bohoradczanami i pod Babczem. Zob. L. Fac, dz. cyt., s. 82.

³⁰ Noc z 28 na 29 października była przeznaczona na przegrupowaniu sił. 3. szwadron ułanów miał wykonać zadania łącznikowe. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 28–29.

³¹ Stanisław Rabiński, por. kawalerii, dowódca 4. szwadronu ułanów II Brygady.

³² N.N.

³³ Zapewne chodzi o miasto Nagyszöllös.

³⁴ Imię konia Zygmunta Waltera.

³⁵ Zołzy (łac. *Adenitis equorum*) lub (łac. *Coryza contagiosa equorum*) – ostra, zakaźna i zaraźliwa choroba koni. Powoduje zapalenia dróg oddechowych i ropienie żuchwowych węzłów chłonnych. Choroba występuje na całym świecie, najczęściej dotyczy źrebiąt. Może również wystąpić u koni dorosłych, które nie chorowały w młodości. Zachorowanie powoduje paciorkowiec zołzowy – *Streptococcus equi*.

³⁶ Hotel w Nagyszöllös[?].

³⁷ 29 11 1914 bitwa pod Mołotkowem. Zob. L. F a c, dz. cyt., s. 82.

³⁸ Zapewne wspomniany Żyd karczmarz.

³⁹ „Czwartek 29 X 1914. Do południu rajtszule i musztra”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 114.

⁴⁰ Słaba znajomość sztuki wojskowej przez legionistów wymagała ciągłych ćwiczeń. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 17.

⁴¹ Bolesław Dewicz, ppor. kawalerii.

⁴² Franciszek Kawa, ur. 1887, por. gosp., w Krakowie był komendantem „Sokoła” konnego. Zob. H. T o m z a, dz. cyt., s. 15.

31 paź[dziernik] sobota [1914]

Rano o 8[.00] jazda, t.j. ćwiczenia⁴³. Po południu czyszczenie rynsztunku i ćwiczenia karabinami. Baśce aplikuję pigułkę z albiny[?] na rozwolnienie. Wieczór w Royalu spędzamy. Lutek ma wartość. Spiesz mi się, ażeby jak najprędzej wyjechać, jestem przygnębiony.

1 listop[ad] 1914 niedziela [1914]

Rano po czyszczeniu i nakarmieniu koni idziemy do kościoła⁴⁴. Potem Sobolewski⁴⁵ czyta artykuły wojenne. Po obiedzie u kow[alowej] fasujemy rzeczy w magazynie. Wieczór spędzamy w Royalu.

2 list[opad] poniedz[iałek] [1914]

Rano o 8[.00] ćwiczenia. Kawa chwali mnie za robienie szabłą na koniu. Następuje próba jazdy dla kadry⁴⁶. Dwóch zleciało z mojej Baški. Po obiedzie u kowalowej przynosimy magazyn. Ostrzę szabłą. Wieczór odbieram przerobione ubranie od krawca (8 K[oron]). Potem idę na czekoladę do Pannonii⁴⁷.

3 list[opad] wtorek [1914]

Rano o 8[.00] wyjazd. Zostaję szarżą skrzydłową i wyjeżdżam jako kozak atakowany z Lutkiem przed front. Cały pluton goni nas bezskutecznie⁴⁸. Po obiedzie przekuwam Baškę z awanturami z jej strony (2 automobile po drodze), wieczór w Pann[onii]. Później do krawca z Tadkiem Łękaw[skim]⁴⁹. I do domu. Dowiaduję się o klęsce Legionu koło Nadwórnej⁵⁰.

4 list[opad] środa [1914]

Robota w stajni zwykła i ćwiczenia⁵¹.

⁴³ „Do południa szkoła jak zwykle, kawalerzyści robią postępy”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 115.

⁴⁴ Kościół Franciszkanów w Nagyszöllös. „Po sumie z płk. Sobolewskim złożyć wizytę nadzupanowi [...]”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 115.

⁴⁵ Kazimierz Sobolewski, ur. 1862, ppłk. kawalerii.

⁴⁶ „Poniedziałek, 2 XI 1914. Komendę plutonu kadry objął oficer Leg. Kawa, były wachmistrz 8.p.uł. austriackich, doskonale zna służbę i bardzo energiczny”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 116.

⁴⁷ Cukiernia w Nagyszöllös[?]

⁴⁸ „Wtorek, 3 XI 1914. Do południa jak zwykle szkoła. Dziś św. Huberta, więc z kilkoma kawalerzystami lepiej siedzącymi na koniu urządziłem *par force*, ale bez lisa”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 116.

⁴⁹ Tadeusz Łękawski, ur. 1894, rtm. kawalerii, dowódca dywizjonu w bitwie pod Rokitna 13 VI 1915 roku.

⁵⁰ Obecnie Nadvirna na Ukrainie.

⁵¹ „Środa, 4 XI 1914. Do południa, jak zwykle, dzisiaj była nauka pakowania siodła według przepisów kawalerii austriackiej”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 117.

5 list[opad] czwart[ek] [1914]

Ćwiczenia.

6 list[opad] piątek [1914]

Przyjeżdża Cezalkiewicz⁵² ze złymi wieściami z pola bitwy⁵³. Zapowiedziany wyjazd na piątek⁵⁴. Pakujemy się do wyjazdu i wyjeżdżamy do Taraczkes.

7 [listopad] sobota [1914]

Rano o 8[.00] wyjazd do Dombo⁵⁵ i nocleg tamże. Świetna zabawa z Samo[...].

Niedziela 8 list[opad]⁵⁶ [1914]

Wyjazd z Dombo o 8^{mej}. Byliśmy na nabożeństwie w cerkwi w Krasnysorze⁵⁷. Przyjeżdżamy do Brustury⁵⁸ przez Königsfeld, gdzie zastajemy szwadron⁵⁹. Nocujemy u ślicznej dziewczyny.

9 list[opad] poniedziałek [1914]

O 7[.00] rano po fikcyjnym spóźnieniu wyjeżdżamy do Rafajłowej⁶⁰ przez *Holz-*

⁵² Nazwisko przekręcone, prawidłowo brzmi Ceratkiewicz. „Czwartek, 5 XI 1914. Przyjechał [...] z 3. szwadronu Ceratkiewicz, który brał udział w wyprawie na Nadwornę 24 X. Opowiadał, że wojsko legiionowe w rozsypce powróciło do Rafajłowej, oficerów miało dużo zginąć...”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 117.

⁵³ W czasie bitwy o Nadworną został ranny odłamkiem szrapnela mjr Józef Haller. Zob. J. H a l l e r, dz. cyt., s. 88;

A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 36.

⁵⁴ „Czwartek, 5 XI 1914 [...] Dziś przyszedł rozkaz, ażeby wyszkolonych i gotowych kawalerzystów przysłać do Königsfeld. Zrobiłem zaraz przegląd. Z przeze mnie wyćwiczonych kawalerzystów wybraliśmy 25 ludzi i tyleż koni [...]. Piątek, 6 XI 1914. Dzisiaj wyjazd plutonu 28 koni. Komendę objął chorąży Ra- biński [...]. Odjadz o 10-tej w nocy”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 117.

⁵⁵ Dombó, obecnie Dibov na Ukrainie, „Taracköz-Dombo. Sobota, 7 XI 1914. Do Naresznicze doliną Taraczu dochodzi kolejka wąskotorowa [...] Około 5-tej stajemy w Dombo”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 119.

⁵⁶ 8–9 XI 1914 bitwa pod Pasieczną. Zob. L. F a c, dz. cyt., s. 82.

⁵⁷ Tarackraszna, obecnie Krasznisora na Ukrainie. „Dombo-Königsfeld. Niedziela, 8 XI 1914. Wyjazd około 8-ej rano [...] W Krasznisora zatrzymujemy się koło cerkwi, gdzie właśnie rozpoczęło się nabożeństwo, idę więc z częścią plutonu na chwilę do cerkwi”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 119.

⁵⁸ Brusztura, obecnie Lopuhiv na Ukrainie.

⁵⁹ „W Königsfeld [...] około 12-tej [...] dalej do Brusztury. Tu stoi część 3. szwadronu, którego komendę po por. Klasterskim objął Brzeziński, awansując na porucznika Leg.” Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 119.

⁶⁰ Rafajnaufalu, obecnie Rafaynove na Ukrainie.

*schlaghausen*⁶¹ a) po drodze wstępujemy do cerkwi⁶². Cudowna droga przez góry do Rafajłowej; b) tamże⁶³ spotykamy się z 2^{gim} szwadronem i nocujemy w Rafajłowej. Konieczne znoszenie siana z góry. Dowiaduję się, że jadę do Hallera⁶⁴ na służbę.

Przez 4 dni następne siedzimy w Rafajłowej, gdzie poza wyjazdem naszych 8[osmiu] z Łękawskim do 2^{go} szwa[dronu] nie zachodzi nic nowego. 14^{go} wieczór otrzymuję 3 kartki od Maryli⁶⁵ z 15, 30 [października] i 3 [listopada]. Przychodzi rozkaz powrotu do Brustury. Poprzednio przez te 4 dni opatruję rannych, a między nimi Swiryśa⁶⁶.

15 list[opad] niedziela [1914]

O 8[.00] rano ruszamy z Rafajłowej pieszo, prowadząc konie do Brustury⁶⁷. Gnamy okropnie. W *Holzschlaghausen* dostajemy strasznie podły obiad. Witold⁶⁸ strasznie był zmęczony przez całą drogę. W Brusturze prawie że zachorował. Śpię u Żyda na podłodze. Dowiaduję się, że tu zimujemy.

16 list[opad] poniedziałek [1914]

Rano po śniadaniu czyścimy konie, na obiedzie jestem u Żyda w karczmie z kolegami i Rabińskim. Kwateruję nadal u tego samego Żyda.

17 list[opad] wtorek [1914]

Przenosimy się na nową kwaterę. Konie w karczmie u Żyda, a sami w chałupie u 2 kobiet. Bardzo sympatyczna kwatery. W nocy następuje alarm, że Moskale zachodzą od Nemet Mokrej⁶⁹. Stoimy w pogotowiu.

⁶¹ „Brusztury-Rafałowa. Poniedziałek, 9 XI 1914. Odjazd o 7-ej rano. Dojeżdżamy do szerokiej doliny, gdzie stoi tzw. Holzschlaghaus”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 120.

⁶² a-a – tekst skreślony.

⁶³ b-b – słowa skreślone.

⁶⁴ Józef Haller (1873–1960), oficer austriacki, od 1914 roku w Legionach Polskich, dowódca pułku i II Brygady. Zob. R. S t a r z y Ń s k i, dz. cyt., s. 416. Już wcześniej wysyłano ułanów do dyspozycji Hallera. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 30.

⁶⁵ Maria z Walterów, późniejsza Sokołowska, siostra autora.

⁶⁶ „Rafajłowa, Wtorek, 10 XI 1914 [...]. W chwili, gdyśmy weszli do szkoły, wrócił patrol kawalerzystów, który jeździł na zwiady w kierunku Piasecznej, wpadli na patrol rosyjski i jeden otrzymał postrzał [...]. Był to Ryszkiewicz – z zawodu artysta malarz z Warszawy, zaraz go opatrzone”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 122. Józef Ryszkiewicz-Swirys jun, ur. 1888, chor. kawalerii, ranny na patrolu. Zob. J. H a l l e r, dz. cyt., s. 89.

⁶⁷ „Niedziela, 15 XI 1914. O godz. 8-ej rano wyjeżdżamy [...] znaną mnie drogą do Holzschlaghausu [...] dalej przez Brusztury [...] na 10-tą wieczór zajeżdżam do Marmarosz-Sziget”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 124.

⁶⁸ N.N., ułan.

⁶⁹ Németmokra, obecnie Komsomolsk na Ukrainie.

26 [listopad] czwartek [1914]

Rano o 10[.00] wyjeżdżamy z Brustury do Köröszmözö⁷⁰. Koń mi się odparzył. Wojnarowicz⁷¹ pobił się ze Skarbcem⁷². Śpię w stajni na mrozie. Jestem od 25[listopada] w 1^{szym} plutonie⁷³.

27 [listopad] piątek [1914]

Rano o 9^{1/2}⁷⁴ po spóźnieniu ruszamy z Köröszmözö do Worochty⁷⁵ w przecudną okolicę. Rano przed wyjazdem fasujemy czekoladę i papierosy. Przed przyjazdem do Worochty wkręcam Baśce hacie⁷⁶. Śpię z Mujszkiem⁷⁷ na materacach w ładnej willi. Zapowiedziana bitwa za 2 dni.

28 [listopad] sobota [1914]

Rano po śniadaniu w restauracji i po fasowaniu papierosów ruszamy z Worochty do Żabiego⁷⁸. W drodze pod kierownictwem kap[itana]. Zagórskiego⁷⁹ jedziemy 2 mile

⁷⁰ Obecnie Yasinya na Ukrainie. „26 listopada 1914 jazda legionowa wyruszyła w pole. Szlak jej pododdziałów wiódł przez Brusturę i Klauzurę – Turbacz do Körösmező”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt. s. 40.

⁷¹ Edmund Michał Wojnarowicz, ur. 1894, ppor. piech.

⁷² N.N., ułan lub Stanisław Henryk Skarbek, ur. 1893, rtm. kawalerii.

⁷³ 25 listopada całość legionów została podzielona na dwie grupy: grupę gen. Karola Trzaski-Durskiego, która 26 listopada wyruszyła na Huculszczyznę i grupę „Rafajłowa” pod dowództwem Józefa Hallera, który przejął dowództwo II Brygady. Grupa Trzaski-Durskiego składała się z 1., 2., 3. batalionu i dwóch szwadronów jazdy. Zadaniem ich było powstrzymanie Rosjan w rejonie Żabiego i Kosmacza. Zob. L. F a c, *II Brygada Legionów w walkach w Karpatach Wschodnich (6 X 1914 – 10 I 1915. Marmaros-Sziget-Huszt)*, [w:] *Z walk II Brygady Legionów Polskich w Karpatach Wschodnich 1914/1915*, Przemyśl 2002, s. 42–43, 53; J. C i s e k, dz. cyt., s. 24. 3. szwadron ułanów był pod dowództwem gen. Karola Trzaski-Durskiego. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 40.

⁷⁴ Wpół do dziesiątej.

⁷⁵ Obecnie Vorokhta na Ukrainie. Trasa marszu stokami Karpat przez Tatarów i Worochtę do Żabiego. Zob. L. F a c, *II Brygada...*, s. 53). „W Körösmező zniszczonym przez Rosjan nie zabawiono długo. O święcie następnego dnia wyruszone dalej w kierunku Tatarów [...] szlak prowadził przez lasy górskie. Uważano, że w zimie jest dla kawalerii nie do przebycia. Ułani Wąsowicza szli na przełaj. Po tym wyczynie [...] miano „górskiej kawalerii”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 40.

⁷⁶ Hacle (także: ocel) – śruba o łbie zazwyczaj w formie stożka, graniastosłupa lub ostrosłupa, zwykle stalowa, wkręcana w zakończenia ramion podków, aby zapobiec ślizganiu się konia na miękkiej ziemi czy lodzie.

⁷⁷ N.N. ułan.

⁷⁸ Żabie koło Worochty, obecnie Vierchovina na Ukrainie. „Worochta–Żabie. Sobota, 28 XI 1914. Wyjeżdżamy dziś o 8-mej rano, mróz 18 st. C [...]. Jedziemy konno [...] kpt. Zagórski, por. Dzwonkowski, Jakubowski, ja [...] 2. szwadron z por. Brzezińskim [...]”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 134. „Mimo blisko trzydziestostopniowego mrozu maszerowano w kierunku Żabiego”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 40; J. C i s e k, dz. cyt., s. 24.

⁷⁹ Włodzimierz Ostoja-Zagórski (1882–1927), zawodowy oficer austriacki, kpt., szef sztabu generalnego Legionów Polskich. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 25; R. S t a r z y ń s k i, dz. cyt., s. 100, 459.

kłusa. O 1^{szej} stajemy w Żabim u kowala na świetnej kwaterze. Żona jego daje nam kiszki z kapustą i robi z fasowanego mięsa befsztyki. Śpię na sianie w ciepłym pokoju.

29 list[opad] niedziela [1914]

Rano o 8^{mej} wyjeżdżamy z Żabiego do Jaworowa⁸⁰. Jadę aż do samego Jaworowa na forpatroli. W Jaworowie trzymam wartę. Ludzie tutaj bardzo nam przychylni. U Żyda piję mleko. Śpię z rotmistrzem⁸¹. O 4^{tej} rano wyjeżdżamy do Sok[ołówki]⁸².

30 listopada poniedziałek [1914]

O 4^{tej} rano wyjeżdżamy na patrol aż do Sokołówki, pod samych kozaków⁸³. Skonstatowawszy sytuację wracamy i przed Sokołówką zostaję pod Kezwińskim⁸⁴ na straży. Posiedziawszy tam i napiwszy się doskonałego cecza[?] wracamy wszyscy, albowiem nadeszła piechota, która obsadziła to miejsce⁸⁵. Ja, Rielman⁸⁶ i Kupczyk⁸⁷ zostaliśmy przydzieleni do Leonharda⁸⁸. Śpimy w karczmie na sianie, a konie stoją w pokoju.

1 grudnia wtorek [1914]

Rano o 6[.00] wyjeżdżamy we 3[trzech] do Sokołówki dla zbadania pozycji⁸⁹. Niedługo wracamy i siedzimy w karczmie, objadając się masłem i sucharami. Wtem wpada Rielman, „jazda chłopcy” bitwa⁹⁰. Wyjeżdżamy galop do Sokołówki, gdzie dekujemy się za dom i czekamy. Strzelanina okropna. Już nasi musieli się cofać, gdy nadeszła nasza

⁸⁰ Obecnie Javoriv na Ukrainie. S. Rostworowski wspomina, że z Żabiego do Jaworowa jechali „drogą wysoko położoną, nad pieniącą się wśród skał i lodów rzeką”. Zob. *Szablą...*, s. 108.

⁸¹ Zbigniew Dymitr Dunin-Wąsowicz, rtm. kawalerii.

⁸² Zdanie wykreślone. Obecnie Sokoliv na Ukrainie.

⁸³ „[Patrol] Chorążego Wojciechowskiego skierowano w rejon Sokołówki, gdzie stacjonowały rosyjskie oddziały”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 41. 28 listopada nastąpił podział: część pod mjr. Marianem Żegotą-Januszajtisem poszła na Jaworów i zdobyła Sokołówkę. Zob. L. F a c, *II Brygada...*, s. 53. Marian Żegota-Januszajtis (1888–1973). Zob. R. S t a r z y ń s k i, dz. cyt., s. 428.

⁸⁴ Pomyłka w zapisie nazwiska: Zygmunt Zieliński (1858–1925), austriacki płk. Zob. R. S t a r z y ń s k i, dz. cyt., s. 461.

⁸⁵ 3. Pułk Piechoty Legionów.

⁸⁶ Pomyłka w zapisie nazwiska, zapewne Henryk Rejman, chor. 4. Pułku III Brygady.

⁸⁷ Florian Kupczyk, ur. 1892, ppor. prow.

⁸⁸ Alfred Leonhardt, kpt. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt. 137.

⁸⁹ „Wysłany przez rtm. Wąsowicza patrol przywiózł wiadomość, że I batalion austriackiego 32 pułku piechoty oraz kompania wywiadowcza austriackiej 54 dywizji piechoty wycofują się pod naporem Rosjan. Była to ważna informacja dla 3 pułku piechoty Legionów. Dzięki ułanom nawiązano łączność z austriackimi oddziałami [...] Szwadron otrzymał zadanie ubezpieczenia lewego skrzydła własnych oddziałów”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 42.

⁹⁰ „Duże siły nieprzyjaciela maszerowały z kierunku Kosowa i Kut na Żabie. Druga kolumna rosyjska parła na południowy wschód od tej miejscowości”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 41.

artyleria i sytuacja zmieniła się na lepsze (1 szrapnel uciszył wszystko)⁹¹. Pojechałem wyrazić uznanie komendantowi artylerii za dzielne strzelanie i wróciłem do karczmy na noc.

2 grudnia środa [1914]

O 5½⁹² wyjeżdżamy do Leonharda, o 7[.00] wyjeżdżamy do Sokołówki i czekamy na bitwę, albowiem w nocy nadeszły nasze wojska⁹³. Tymczasem Mochy [Moskale] spietrane siedzą cicho. Wracamy na noc do do[!] Jaworowa na noc[!].

3 grudnia czwartek [1914]

Rano o 5[.00] wyjeżdżamy do Leonharda. O 8[.00] wyjeżdżamy do Sokołówki⁹⁴. W południe nadjeżdża sztab. Artyleria nasza wyjeżdża na pozycję i daje kilka strzałów, ale bez odpowiedzi. Na noc wracamy do Jaworowa. W nocy o 9^{ej} budzi nas Polański⁹⁵, ażeby zawieźć Romaniszynowi⁹⁶ rozkaz odwrotu do Pleski (miejscowość w górach)⁹⁷. Drogę mieliśmy straszną! Prawie całą drogę szliśmy polodzie[!] pieszko. Wracamy do Krzyworówni⁹⁸, gdzie stajemy (w drodze spotykamy się z Leonhardem) o 5[.00] rano. Śpimy u Żyda (bardzo porządnie).

4 gr[udzień] piątek i 5 [grudzień], sobota [1914]

Rano po załatwieniu koło koni spotykam się z Łękawskim. Jestem na śniadaniu we dworze (jem szynkę)⁹⁹. Potem śpię aż do wieczora. Wieczór dostajemy owies dla koni. Kładziemy się spać. O 4^{ej} rano budzi nas Polański i o 6[.00], po spóźnieniu, wyjeżdża-

⁹¹ W rejonie Sokołówki dochodziło do walk z kozakami. „Wtorek, 1 XII 1914. Na froncie IV batalion, 3 pułk wyparł Moskali z Sokołówki i obsadził tę miejscowość”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt. s. 136. „Okolo północy ułani dotarli do Sokołówki, gdzie połączyły się oba szwadrony polskiej jazdy. Podjazd kozacki wycofał się w rejon Kosowa”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 42. „Sokołówka staje się placem sześciodniowych walk i utarczek”. Zob. M. Ż e g o t a - J a n u s z a j t i s, *Z walk mego batalionu w Karpatach*, [w:] *Rok 1914 w dokumentach i relacjach*, Kraków 2005, s. 162.

⁹² Wpół do szóstej.

⁹³ „2 szwadron wyruszył z Krzyworówni przez Jaworów, Sokołówką do Bustur pod Kosmaczem”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 41.

⁹⁴ „Czwartek, 3 XII 1914. W Sokołówce przyłączyli się do nas mjr Januszajtis i kpt. Leonhardt”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 137. Ułani po wykonaniu zadania powrócili do Jaworowa, skąd wyruszyli do Krzyworówni. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 43. Bitwa pod Sokołówką 5–6 XII zakończyła się zajęciem miejscowości. Zob. J. C i s e k, dz. cyt., s. 25.

⁹⁵ Bronisław Polański, ur. 1863, rtm. kawalerii.

⁹⁶ Bronisław Romaniszyn, ur. 1880, kpt. piech.

⁹⁷ Zapewne wioska nad potokiem Pletskiy koło Worochty.

⁹⁸ Obecnie Krivorivnia na Ukrainie.

⁹⁹ Dwór Przybyłowski w Krzyworówni opisywany przez S. Vincenza (*Na Wysokiej Poloninie*, Londyn [1956], s. 54, 255–294), który spędzał tam dzieciństwo. Uczta we dworze także we wspomnieniach Ro-

my na patrol do Barwinkowa¹⁰⁰. W drodze okulała mi Baśka. Prowadzę ją piechotą, aż do Żabiego¹⁰¹, gdzie zameldowawszy się u rotmistrza¹⁰², zostaję na noc u strażnika skarbowego. Spotykam się z Lutkiem.

6 niedziela gru[dzień] [1914]

Ja zostaję w Żabim z powodu Baśki. Jem obiad u strażników. Wieczór wraca Lutek ustrzeliwszy kozunia [kozaka]¹⁰³. Pod wieczór idziemy na pieszą patrol na górę koło Krzyworówni¹⁰⁴. W drodze Lutek daje mi 8 kartek: od Ojca¹⁰⁵ z 18 list[opada], od Bolka¹⁰⁶ z 17 list[opada], od Maxa¹⁰⁷ z 6 list[opada], od Zosi G.¹⁰⁸ z 6 list[opada] i od Miki z 6, 12, 15 i 17 listop[ada]. Z patroli wracamy wieczór.

7 poniedz[iałek] grudzień [1914]

Cały dzień *bereitschaft*¹⁰⁹. Pod wieczór wyjeżdżam na patrol z Kezwińskim¹¹⁰. Śpię w karczmie. Baśka ozdrowiała.

8 wtorek gru[dzień] [1914]

Rano o 6[.00] wyjeżdżamy do Worochty¹¹¹ i [po] 8-milowym kłusie stajemy w Worochcie. Po południu wagonujemy konie¹¹². W wagonie palimy w piecyku i grzejemy konserwy. O 12[.00] w nocy siodłamy konie i zaraz rozsiadujemy. Śpimy w wagonie.

stworowskiego, (dz. cyt., s. 128. „29 XI 1914. W Krzyworówni koło dworu spotkał nas p. Aslan i zaprosił do dworu swego szwagra p. Przybyszowskiego[!]”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 135.

¹⁰⁰ Obecnie Barvinok na Ukrainie.

¹⁰¹ „Mimo przejściowego sukcesu pod Sokołówką nastąpił odwrót do Żabiego”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 43.

¹⁰² Zbigniew Dymitr Dunin-Wąsowicz, rtm. kawalerii.

¹⁰³ W górach, w okolicach Jaworowa ułani rozbili rosyjską piechotę, a szwadron powrócił do Żabiego. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 43. 6 XII 1914 roku mjr Marian Żegota-Januszajtis powstrzymuje atak Rosjan od Krzyworówni do Żabiego. Zob. J. C i s e k, dz. cyt., s. 25.

¹⁰⁴ Przed wyrazem Krzyworówni skreślono: 7 poniedziałek.

¹⁰⁵ Bolesław Jan Walter, ojciec autora.

¹⁰⁶ Bolesław Walter, starszy brat autora.

¹⁰⁷ N.N.

¹⁰⁸ N.N.

¹⁰⁹ *Bereitschaft* (niem. gotowość).

¹¹⁰ Pomyłka w zapisie nazwiska. Zygmunt Zieliński, austriacki płk.

¹¹¹ „Żabie – Worochta, Poniedziałek, 7 XII 1914. Do Worochty przyjeżdżamy około 4-tej”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 141. „7 grudnia 1914 r. część oddziałów legionowych pod dowództwem płk. Zielińskiego opuściła Żabie i skierowała się na Worochtę. Straż przednią stanowił 2 szwadron ułanów. Trasa marszu prowadziła przez Krzywopole i Ardzelużę. Około godziny 18.00 grupa płk. Zielińskiego przybyła do Worochty”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 44.

¹¹² „Oddziały polskie przewieziono transportem kolejowym z Worochty do Bustyahaza”. Zob. A. Cz. Ż a k, dz. cyt., s. 45.

9 grud[zień] środa [1914]

Rano wywagonujemy konie w Busztykowie¹¹³ i po śniadaniu w mieście jedziemy na kwatery do znakomitej stajni dworskiej. Konstatuję, że złapałem wszy, czyszczę bieliznę. Śpię we dworze.

10 gr[udzień] czwartek [1914]

Rano oddaję bieliznę do prania i daję szyć *futertorbę*. Na obiad idę z Lutkiem do Żyda (strasznie żylasta kura). Po obiedzie idę się kąpać do łaźni. Śpię we dworze.

11 [grudzień] piątek [1914]

Rano o 8[.00], po fasowaniu konserw, ruszamy do Huszt¹¹⁴. Tam zjadłem dobry obiadek i z Huszt przez Izę¹¹⁵ i.t.d. aż do Alsobistra¹¹⁶. Tam nocujemy w tartaku¹¹⁷. Razem 60 i kilka km.

12 gr[udzień] sobota [1914]

Rano o 9[.00] wyjeżdżamy z Alsobistra i powolutku jedziemy. W drodze fotografujemy się¹¹⁸. Dojeżdżamy do Ekermezö¹¹⁹ 27 km. W drodze Lutkowi przyznaję się do mojego stosunku, co do M¹²⁰. Nocujemy u chłopa na ławie.

13 gr[udzień] niedziela [1914]

Rano o 6^{1/2}¹²¹ wyjeżdżamy na pozycję. Stoimy dość długo. Oglądam z góry, na której są świetne dekunki¹²², walkę artylerii. Po południu przyjeżdżamy przed sztab, gdzie po krótkim postoju Rabiński, wysyła mnie i Lutka na kwatermistrzów do Busztyhara.

¹¹³ Busztyaháza, obecnie Bushtino na Ukrainie. „Bustyahaza, Wtorek, 8 XII 1914 [...] Pociąg [...] około 10-tej staje na stacji Bustyahaza [...]. Wyładowuję moje konie i jadę do obok położonej miejscowości Handel Bystyahaza dla przygotowania kwater”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 141.

¹¹⁴ Obecnie Hust na Ukrainie. „Piątek, 11 XII 1914. O 6-tej rano wyjeżdżam konno z moim ordynansem w kierunku Huszt. [...] Mijam wieś ruskie [...]”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 142. 10 i 11 XII grupa Trzaski-Durskiego została przerzucona w rejon Bustyahaza, a następnie do Huszt pod Ökörmezö.

¹¹⁵ Iza. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 142.

¹¹⁶ Alsóbisztra, obecnie Niżnik Bistriy na Ukrainie.

¹¹⁷ „Okolo 4-tej staje w Vucskomezö [...]. Jest tu tylko leśniczówka z zabudowaniami gospodarskimi i tartak, wszystko częściowo zdemolowane, więc kwatery nieświetne [...]”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 143. O noclegu w tartaku wspomina Rostworowski, Zob. *Szablą...*, s. 27.

¹¹⁸ Fotografie wykonywali członkowie Oddziału Techniczno-Fotograficznego NKN. Zob. W. M i l e w s k a, M. Z i ę t a r a, *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914–1918*, Kraków 1999, s. 325.

¹¹⁹ Ökörmezö, obecnie Yasinya na Ukrainie.

¹²⁰ Zapewne wzmiankowana w tekście Miki.

¹²¹ Wpół do siódmej.

¹²² Od słowa: dekować się. Miejsce do ukrycia się przed nieprzyjacielem.

Znajdujemy dobrą kwaterę i spotykamy się z plutonem Grabowskiego¹²³, z którym przyjechał Puc¹²⁴ i Dewicz Brzeziński¹²⁵, tymczasem zakwaterował szwadron gdzieindziej i my musimy wracać. Po długich i ciężkich cierpieniach znajdujemy kwaterę, z której babie wyrzucamy krowę i cielę, a sami wprowadzamy konie. Śpiemy u chłopca na ziemi.

14 gr[udzień] poniedziałek [1914]

Rano po zafasowaniu owsa, karmię do syta Baškę. W południe zostaję wyznaczony kapralem dziennym. Roboty moc. Aż do 1^{szej} w nocy piję z rotmistrzem¹²⁶, Górką¹²⁷ i Rabińskim. Rabiński zostaje porucznikiem, a ja odpruwam mu szlify chorążego. Śpię na innej kwaterze razem z telegrafistami¹²⁸ na ziemi. Dziś fasowałem *relutum*¹²⁹ i żołąd: 10 K[oron] 10 h[alerzy] do 14^{ego}.

15 gr[udzień] wtorek [1914]

Rano do południa mam dużo bieganiwy jako kapral. Kwateruję Dewicza i t.d. Za niesprowadzenie *forspannu*¹³⁰ rotmistrz mnie zjechał. O 12[.00] oddaję Lutkowi kapralstwo, a sam wracam na kwaterę i zjadam obiad w postaci konserwy. Potem idę po siano dla koni. Następnie dopasowuję[!] siódło. Śpię na tej samej kwaterze.

16 gr[udzień] środa [1914]

Rano idę po kawę i po owies. Następnie do 12[.00] wydaję w magazynie owies. Dostaję kartkę od Miki z 21 list[opada] z Witowa. Na obiad jem konserwę z fasolą. Po obiedzie idę po owies. Wieczór[!] piszę kartki do Miki, Maryli, Ojca i Zosi G.

17 gr[udzień] czwartek [1914]

¹²³ Henryk Grabowski, ur. 1884, mjr kawalerii?

¹²⁴ Jan Puc, ur. 1899, ppor. piech.

¹²⁵ Jan Piotr Dunin-Brzeziński, ur. 1883, rtm. kawalerii.

¹²⁶ Zbigniew Dymitr Dunin-Wąsowicz, rtm. kawalerii.

¹²⁷ Olgierd Górka, ur. 1887, mjr. kawalerii.

¹²⁸ „Poniedziałek, 14 XII 1914. Miałem dziś w nocy służbę przy telefonie [...]”. Zob. A. K r a s i c k i, dz. cyt., s. 145.

¹²⁹ Pieniężny ekwiwalent kosztów całodziennego wyżywienia.

¹³⁰ Podwoda.

THE DIARY OF ZYGMUNT WALTER, AN UHLAN OF THE POLISH LEGION
(24 X – 17 XII 1914)

SUMMARY

Zygmunt Walter (1895–1942) joined the third Squadron of the Uhlans, incorporated to the First Brigade of the Polish Legions in 1914 in Cracow. At the end of 1914 he left for the Eastern Carpathian front. His service was interrupted by an illness and at the beginning of 1915 he found himself in the Marmaros-Sziget military hospital (Sighetu Marmarței in Romania). After the recovery, he was sent to join the survey of the legion graves in the area of Opoczno, which was conducted by the Commission for the Conservation of the Graves of the Polish Legionnaires at the Supreme National Committee. The author registered the events which took place between 24th October 1914 and 17th December 1914 as they happened.

The notebook containing this diary was donated to the Jagiellonian Library by the daughter of the author, Rita Walter-Łomnicka. The diary belongs to a group of journals kept by the legionnaires and it can be compared with the diary of August Krasicki, the adjutant and orderly officer to the generals of the Polish Legions who trained young Uhlans, including Walter, in Nagyszöllös (Vinogradiv in Ukraine). Walter's unit moved among twenty towns (now in the territories of Ukraine), beginning with Kiárlymező (Ust-Czorna) and ending in Köröszmözö (Yasynya). The diary mentions many well-known legionnaires, such as Józef Haller, August Krasicki and Alfred Leonhardt. It also mentions the battles of Nadwórna (Nadvirna) and Rafajłowa (Rafaynove), dressing the wounds of wounded soldiers, one of whom was the painter Józef Ryszkiewicz-Świrysz.

EWA DĄBROWSKA

KULTUROWA ROLA EGZEMPLARZA OBOWIĄZKOWEGO
W POLSCE¹

Znaczenie egzemplarza obowiązkowego (dalej: EO) dla kultury narodowej bywa niedostrzegane, a jego rola źle rozumiana. Nieporozumienia biorą się nie tylko z nieznamomości celów, dla których został powołany. Błędne opinie na temat funkcjonowania EO w Polsce poznane bezpośrednio lub pośrednio przez autorkę stały się impulsem do napisania tego artykułu.

Przedstawione zostaną zatem główne zadania stawiane dziś przed EO i znaczenie, jakie realizacja tych zadań ma dla kultury kraju. Skonfrontowane to zostanie ze współczesną praktyką wydawców i bibliotek, pokazane zostaną postawy tych środowisk wobec EO i wynikające stąd problemy, stan i sposób realizacji obowiązujących przepisów oraz ewentualne sposoby poprawienia sytuacji EO, by mógł spełniać zadania, do których został powołany. Ponieważ EO w obecnej postaci jest efektem trwającej wiele stuleci praktyki i doświadczeń, nie od rzeczy będzie skrótowe przypomnienie, skąd się wziął oraz jaką przeszedł ewolucję w zmieniających się warunkach politycznych i gospodarczych.

Opracowanie to zostało oparte na doświadczeniach zawodowych autorki² oraz innych bibliotekarzy, a także na opiniach, które wydawcy prezentowali na łamach czasopism naukowych i fachowych. Wypowiedzi na temat egzemplarza obowiązkowego w czasach współczesnych ukazywały się szczególnie często w latach 90. XX wieku, gdy przystąpiono do prac nad nowelizacją przepisów z 1968 roku, oraz w kolejnych latach po uchwaleniu obowiązującej obecnie ustawy. Następnie ilość prac malała, by dziś ograniczać się do wzmianek o trwających już kilka lat pracach nad kolejnymi zmianami w przepisach³. Z lektury można wyciągnąć wniosek, że problemy, z którymi borykają

¹ Tekst referatu wygłoszonego na konferencji „Druk i biblioteka w życiu codziennym” zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Bibliologiczne oraz Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, 10 maja 2011, niepublikowany.

² Autorka ponad dziesięć lat kieruje Sekcją Egzemplarza Obowiązkowego w Bibliotece Jagiellońskiej.

³ Bibliografia egzemplarza obowiązkowego za lata 1989–2009 liczy prawie 90 pozycji.

się biblioteki, nie zmieniają się z upływem czasu i mimo zmieniających się warunków ustrojowych, o czym można się przekonać, sięgając choćby do pracy Eustachego Gaberlego z 1928 roku⁴. Dla wydawców największym problemem jest natomiast zbyt duża, ich zdaniem, liczba bibliotek uprawnionych do otrzymywania EO⁵.

SYTUACJA EGZEMPLARZA OBOWIĄZKOWEGO W ŚWIETLE PRZEPISÓW

Wyrażana czasami opinia, że EO jest komunistycznym przeżytkiem, nie odpowiada prawdzie. EO funkcjonuje niemal tak długo, jak sam druk. Pierwsze przepisy nakazujące przekazywanie EO miały na celu przede wszystkim budowę księgozbioru królewskiego, jak w przypadku biblioteki króla Francji, Franciszka I (w roku 1537), albo publicznego, jak w Polsce w przypadku Biblioteki Załuskich (w roku 1780)⁶. Faktem jest, że wiele z przepisów dotyczących EO służyło cenzurze kościelnej lub państwowej i nadzorowi nad produkcją wydawniczą. Często nakazywano wydawcom składanie określonej ilości publikacji w odpowiednich urzędach, skąd dopiero część przekazywano bibliotekom. Bieg historii sprawił, że najstarsze polskie księgozbiory, które mogłyby stanowić załączek ksiąźnicy narodowej, zostały utracone. Od czasów dyrekcji Karola Estreichera (1868–1905) umowną rolę biblioteki narodowej pełni Biblioteka Jagiellońska (dalej: BJ)⁷. Dzięki jego działalności mówi się dziś o dwóch bibliotekach narodowych w Polsce: jednej usankcjonowanej prawnie w Warszawie oraz drugiej zwyczajowo za taką uważanej w Krakowie. Obie te biblioteki mają obecnie prawo do dwóch egzemplarzy obowiązkowych, z których jeden muszą wiecześnie archiwizować. Przypomnieć należy, że już w kilka lat po uchwaleniu w 1780 roku ustawy zapewniającej dopływ wszystkich druków dla Biblioteki Załuskich o podobne prawo dla swojej ksiąźnicy zwróciły się władze Akademii Krakowskiej, ale bez efektu. Egzemplarz obowiązkowy z terenu Galicji Zachodniej (na zachód od linii Sanu) przyznał BJ dekret cesarski z 1807 roku. Odtąd EO wpływał do tej biblioteki w różnej ilości i z różnych terenów, co zmieniło się wraz z biegiem historii. Kolejne przepisy dotyczące EO, wydawane w Polsce przez władze rozbiorowe czy rodzime, zawarte były w różnych aktach prawnych o różnej randze, często w swym głównym temacie dotyczących innego przedmiotu (zwłaszcza cenzury lub prawa prasowego), ale również i bezpośrednio przekazywania egzemplarza obowiązkowego dla celów bibliotecznych⁸.

⁴ E. G a b e r l e, *Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawniej i dziś*, Lwów 1928.

⁵ Dwie biblioteki uprawnione do dwóch EO oraz trzynaście bibliotek do jednego EO, oprócz tego FilMOTEKA Narodowa otrzymująca kopie filmów kinowych i telewizyjnych oraz Biblioteka Sejmowa otrzymująca dzienniki urzędowe organów administracji rządowej. *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r.* DzU Nr 29 z 1997 r. poz. 161, s. 1154.

⁶ *Volumina legum*, t. 8, Petersburg 1860, s. 712.

⁷ Biblioteka Narodowa w Warszawie powołana została w 1928 roku.

⁸ Wykaz aktów prawnych o egzemplarzu obowiązkowym w Polsce podaje T. Z a r z ę b s k i, *Egzem-*

W końcu lat 60. XX wieku nastąpiło rozdzielenie funkcji EO i egzemplarza archiwalnego. Jak wskazuje w swym artykule Stanisław Kamiński⁹, termin egzemplarz archiwalny nie był znany wcześniej w bibliotekarstwie. Pojawił się on po raz pierwszy w dotyczącym EO rozporządzeniu do *Ustawy o bibliotekach* z 1968 roku. Funkcjonujące definicje określają zatem EO jako druk obligatoryjnie i bezpłatnie przekazywany do bibliotek przez wydawców, natomiast cele gromadzenia produkcji wydawniczej, bibliograficzne i statystyczne przypisywane są egzemplarzowi archiwalnemu¹⁰. Taki rozdział funkcji sprawił, że dziś EO często widziany jest jako sposób darmowego zaopatrzenia bibliotek akademickich w literaturę.

Poprzednio obowiązujące przepisy zawarte były w ustawie o bibliotekach. W latach 90. XX wieku zrozumiano jednak konieczność ustanowienia regulacji prawnych w tym zakresie odrębnym, samodzielnym aktem wyższego rzędu – ustawą. Miało to wzmocnić pozycję EO, ułatwić zastosowanie sankcji wobec niewywiązujących się z tego obowiązku wydawców i poprawić kompletność zbiorów bibliotecznych. Niestety, szansę na uzdrowienie sytuacji zaprzepaszczone, rozszerzając w rozporządzeniu do ustawy liczbę uprawnionych bibliotek, czego nie mogło zrekomensować zrzeczenie się przez Bibliotekę Narodową (dalej: BN) dwóch z czterech egzemplarzy obowiązkowych. Opublikowane rozporządzenie wywołało burzę w środowisku wydawców. Rada Polskiej Izby Książki opublikowała protest, rozumiany przez niektórych jako zakamuflowane wezwanie do bojkotu¹¹. Obecnie można nawet napotkać sugestie, że nastąpiło przekroczenie zakresu umocowania ustawowego do wydania rozporządzenia wykonawczego przez właściwego ministra¹². W uchwalonych wówczas przepisach zabrakło ponadto skierowanej do wydawców informacji na temat roli i zadań egzemplarza obowiązkowego, zawartej w poprzednio obowiązujących przepisach¹³, na co zwrócono uwagę w literaturze¹⁴. Obowiązująca ustawa mówi jedynie o obowiązkach wydawców w zakresie przekazywania, a bibliotek w zakresie gromadzenia dorobku wydawniczego.

plarz obowiązkowy w Polsce w świetle prawa, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 1997, nr 3, s. 6–8.

⁹ S. K a m i ń s k i, *Problemy archiwizowania i wykorzystania egzemplarza obowiązkowego*, „Bibliotekarz” 1993, nr 1/2, s. 18.

¹⁰ *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław, 1971, s. 651; *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Warszawa, 1976, s. 120; *Słownik języka polskiego PWN*, t 1: A–K, Warszawa 1998, s. 486.

¹¹ „Nie będzie bowiem dla nas wielkim zaskoczeniem, jeśli z racji swej absurdalności rozporządzenie Ministra spotka się z niemal pełnym bojkotem ze strony wydawców”. Oświadczenie Rady PIK, „Notes Wydawniczy” 1997, nr 3, s. 8.

¹² A. B u r b a, *Egzemplarz obowiązkowy : w stronę racjonalizacji systemu*, „Biblioteka Analiz” 2012, nr 4, s. 18.

¹³ *Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 2 sierpnia 1968 roku w sprawie dostarczania bibliotekom obowiązkowych egzemplarzy druków i nagrań dźwiękowych*, „Monitor Polski” 1968 Nr 34 poz. 234, par. 4 p. 1.

¹⁴ Zob. m.in. K. R a m l a u - K l e k o w s k a, *Nowa ustawa o egzemplarzu obowiązkowym na cenzurowanym*, „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 45.

Od kilku lat trwają prace nad zmianami w ustawie o egzemplarzu obowiązkowym, proponuje się zmniejszenie ilości uprawnionych bibliotek, możliwość odpisania od podatku kosztów ponoszonych przez wydawców oraz przekazywania w ramach EO elektronicznych wersji publikacji zamiast druków¹⁵. Ta ostatnia zmiana, pierwotnie dobrze widziana przez wydawców jako sposób zmniejszenia kosztów, stała się nagle punktem zapalnym, gdy część środowiska wydawniczego podniosła kwestię zabezpieczeń i niebezpieczeństwa „wycieku” publikowanych treści do internetu¹⁶. Warto zauważyć, że podawana przez IFLA definicja EO wśród publikacji elektronicznych wymienia także publikacje *online*¹⁷.

Obecnie wielu wydawców uchyla się przed przekazywaniem publikacji rozpowszechnianych w formie pliku, twierdząc, że ustawa dotyczy tylko publikacji zapisanych na nośnikach fizycznych. Wydaje się to być niewłaściwą interpretacją przepisów, gdyż w ustawie jest mowa o publikacji jako o dziele zwielokrotnionym dowolną techniką, a różne typy publikacji wymienia po słowach „a w szczególności”, co czyni tę listę otwartą, a nie wyczerpującą.

Problemem w tym wypadku jest również to, że trudno mówić o wysokości nakładu czy wręcz „zwielokrotnieniu” dzieła. Mamy do czynienia z dziełem „gotowym do zwielokrotnienia”, którego nakład zależy od zainteresowania czytelnika-klienta, tak samo jak w przypadku książek „drukowanych na żądanie”. Ustawa bowiem uzależnia od wysokości nakładu liczbę przekazywanego EO i uprawnione biblioteki. W przypadku nakładu nieprzekraczającego sto egzemplarzy wydawcy powinni przekazać po jednym egzemplarzu tylko do BN i do BJ.

Dużo emocji budzi kwestia definicji egzemplarza regionalnego, dyskutuje się wciąż, czy powinien dotyczyć publikacji wyprodukowanych na danym terenie, czy danego regionu dotyczących, a rozwiązania przyjęte w obecnej ustawie oceniono jako niezadowolające¹⁸.

¹⁵ D. S z e w c z y k - K ł o s, *Egzemplarz obowiązkowy – relacja z prac nad proponowanymi zmianami*, [w:] *Biblioteka w kryzysie czy kryzys w bibliotece? IV Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź 15–17 czerwca 2010 r.*, Łódź 2010, s. 23–29; zob. też sprawozdania ze spotkań bibliotekarzy i wydawców publikowane na łamach Ekspresu ZG SBP – m.in. nr 1, 2 i 10 z 2009 roku.

¹⁶ P. S a g n o w s k i, *Impresje po spotkaniu bibliotekarzy z wydawcami*, [online], [www.ksiazka.net.pl/index.php?id=288tx_ttnews\[tt.news\]=3682](http://www.ksiazka.net.pl/index.php?id=288tx_ttnews[tt.news]=3682) [dostęp 05 IV 2012]; *Komunikat Polskiej Izby Książki z dnia 5 lutego 2010 o stanowczym sprzeciwie przeciw wprowadzeniu elektronicznego egzemplarza obowiązkowego*, [online], http://www.pik.org.pl/pl/Sekcja_Publikacji_Elektronicznych,Stanowisko_Sekcji_Publikacji_Elektronicznych_PIK_w_sprawie_egzemplarza_obowiazkowego.html [dostęp 05 IV 2012].

¹⁷ „Object of Legal Deposit – In general, any type of library material, so called to differentiate it from archival material, should be an object of legal deposit as long as it is made available to the general public and produced in multiple copies. Legal deposit applies to all types of printed material (books, serials, pamphlets, maps, etc.), to most audio-visual material (discs, films, videos, multimedia kits, etc.), to broadcast material and to electronic publications (diskettes, CD-ROMs, online material, etc.)”, [online], <http://archive.ifla.org/VII/s1/gnl/chap5.htm> [dostęp 21 IV 2011].

¹⁸ K. R a m l a u - K l e k o w s k a, *Regionalny egzemplarz obowiązkowy*, „Bibliotekarz” 1993, nr 3,

ZADANIA EGZEMPLARZA OBOWIĄZKOWEGO

Egzemplarz obowiązkowy funkcjonuje w celu:

1. zachowanie dorobku umysłowego i kulturalnego kraju,
2. umożliwienia tworzenia bibliografii narodowej oraz bibliografii specjalistycznych,
3. gromadzenia danych o ruchu wydawniczym w celach statystycznych.

Dane oparte na EO wpływającym do BN są podstawą statystyk, prezentowanych w „Ruchu Wydawniczym w Liczbach” oraz w „Roczniku Statystycznym”, oficjalnym polskim źródle danych statystycznych¹⁹.

Zadaniem EO jest również gromadzenie i zachowanie całości krajowej produkcji wydawniczej dla przyszłych pokoleń oraz dla potrzeb współczesnych badaczy. Stanowi dokumentację aktywności umysłowej i dorobku kulturalnego i naukowego całego społeczeństwa.

Szczególnie istotną rolę odgrywa EO w gromadzeniu publikacji funkcjonujących poza rynkiem księgarskim. Choć z pewnością nie wszystkie one trafiają do bibliotek, to inny sposób nie gwarantowałby zgromadzenia takiej literatury nawet w niepełnym zakresie czy to w jednej, czy w kilku bibliotekach. Dotyczy to przeróżnego typu publikacji. Należy do nich tzw. szara literatura, obejmująca dokumenty rządowe, akademickie, biznesowe i przemysłowe, takie jak sprawozdania i raporty naukowe, sprawozdania techniczne, ekonomiczne, społeczne i inne, powstające w instytucjach publicznych i prywatnych, normy i zalecenia techniczne, materiały konferencyjne, dokumentacja techniczna, promocyjna i reklamowa²⁰.

W ostatnich latach bardzo licznie publikowane są wydawnictwa związane z członkostwem Polski w Unii Europejskiej. Są to raporty i sprawozdania z realizacji programów unijnych, prowadzonych przez organizacje rządowe i pozarządowe, samorządy, fundacje i przeróżne instytucje, dokumentacja osiągnięć dofinansowywanych przez Unię środowisk lokalnych, różnego rodzaju informatory i poradniki, skierowane do szerokiego grona lub wąskich, określonych grup odbiorców, mające na celu aktywizację zawodową i społeczną, uświadomienie praw bądź ostrzeżenie przed zagrożeniami.

s. 15–21; L. B i l i Ń s k i, *Funkcjonowanie egzemplarza obowiązkowego w nowych warunkach ekonomiczno-prawnych ze szczególnym uwzględnieniem egzemplarza regionalnego*, [w:] *Biblioteka a regionalizm*, Wrocław 1998, s. 78–79; K. K a s p r z y k, *Regionalne egzemplarze obowiązkowe(?)*, „Notes Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 3–11.

¹⁹ Oparcie statystyk wydawniczych na podstawie bieżącej bibliografii narodowej, opracowywanej z kolei na podstawie EO, uregulowane jest normami międzynarodowymi, m.in. postanowieniami UNESCO z roku 1964. Zob. K. B a Ń k o w s k a - B o b e r, *Ewidencja wydawnictw jako jedna z dróg doskonalenia dostępu do informacji w świecie książki*, „Bibliotekarz” 1992, nr 11/12, s. 19.

²⁰ Definicja za: Krajowy System Informacji o Szarej Literaturze POLSIGLE, [online], http://nauka.opi.org.pl/polsigle/polsigle_f.htm [dostęp 26 IV 2011]. Definicja powstała w 1997 roku na poświęconej szarej literaturze konferencji znanej jako „The Luxembourg Convention on Grey Literature”.

Bogata jest działalność wydawnicza społeczności lokalnych. Miasta i ich dzielnice, gminy, wsie, ośrodki kultury, biblioteki oraz parafie wydają swoje czasopisma, publikacje książkowe dotyczące lokalnej historii, albumy pokazujące uroki danego regionu czy miejscowości, informatory i foldery. Popularne jest wydawanie monografii dotyczących historii danej miejscowości, parafii, zakładu pracy, instytucji, licznie wydawane są publikacje jubileuszowe, na przykład ochotniczych straży pożarnych, klubów sportowych, przedsiębiorstw, szkół i instytucji. Związani z danym regionem historycy, czasami amatorzy, opracowują regionalne encyklopedie i słowniki biograficzne.

Domy kultury, biblioteki, związki literatów drukują pokłosia lokalnych konkursów poetyckich i literackich, tomiki wierszy miejscowych twórców, wielu autorów własnym sumptem uwiecznia drukiem własną twórczość. Często napotkać można prace mniej lub bardziej profesjonalnych genealogów, opracowujących dzieje swojej rodziny. Tego rodzaju EO gromadzony przez biblioteki stanowi dokumentację życia społecznego, kulturalnego i naukowego Polaków, a także umożliwia zachowanie efektów takiej działalności dla przyszłych pokoleń. Cały ten materiał przepadłby w dużej części, gdyby nie EO zgromadzony przynajmniej w dwóch miejscach, to jest w bibliotekach wieczyście archiwizujących dorobek wydawniczy kraju.

POSTAWY WYDAWCÓW WOBEC EO

Wydawcy reprezentują rozmaite postawy wobec EO: od akceptacji do negacji czy ignorowania. Żądania zmian w przepisach wysuwano od momentu zmiany systemu polityczno-gospodarczego w naszym kraju w 1989 roku. Kwestionowano ilość uprawnionych bibliotek, a nawet głoszone kuriozalne tezę, że w zmienionych warunkach przepisy z 1968 roku straciły moc prawną²¹. Formułowano zarzut, że EO nie nakłada żadnych obowiązków na biblioteki, a jest tylko sposobem na zaopatrywanie ich kosztem wydawców. Zwolnienie z archiwizowania wszystkich bibliotek poza dwoma oceniano jako przyzwolenie na oddawanie na makulaturę zbędnych druków. Ówczesne przepisy określano jako rzekomy relikw systemu nakazowo-rozdziałowego²². Obecnie wydawcy postulują zmniejszenie EO do 5 egz., z czego po dwa miałyby otrzymywać BN i BJ, a jeden – regionalny – wojewódzka biblioteka publiczna właściwa dla miejsca działania danego wydawcy. Wydawcy żądają także ulgi podatkowej z racji przekazywania EO oraz urealnienia, ich zdaniem zbyt krótkich, terminów wysyłki. Biblioteki, które utraciłyby prawo do EO, mogłyby korzystać z wersji elektronicznej, dostarczanej do repozytorium BN,

²¹ P. Szwajcer, *Nie tylko o podatku dochodowym*, „Notes Wydawniczy” 1992, nr 2, s. 36–37; t e n ż e, *Raz jeszcze o „szansach społecznego dostępu...”*, „Notes Wydawniczy” 1992, nr 5, s. 42–43; t e n ż e, *Z nadzieją na dezaktualizację*, „Notes Wydawniczy” 1996, nr 4, s. 10–11; J. Wasilewski, *Nie tylko o „szansach społecznego dostępu”*, „Notes Wydawniczy” 1992, nr 3/4, s. 42–43.

²² P. Szreter, *O egzemplarzach obowiązkowych i bibliotekach inaczej*, „Notes Wydawniczy” 1992, nr 5, s. 26.

o ile ta przedstawi wiarygodne zabezpieczenia przed kopiowaniem lub innym naruszeniem praw autorskich²³.

Jak wspomniano wyżej, w obecnie obowiązującej ustawie brakuje sprecyzowania celu istnienia EO. Już dawno pojawiały się opinie, że przepisy prawne powinny zawierać preambułę lub jeden z pierwszych artykułów wyjaśniających sens postanowień²⁴. Być może wówczas niektórzy z wydawców nie wysuwaliby absurdalnych zarzutów, że EO to komunistyczny wymysł, uciążliwy podatek nałożony niesłusznie na jedną grupę przedsiębiorców. Z pewnością sytuacji nie ułatwia ilość uprawnionych bibliotek. Mimo zawartych w ustawie sankcji karnych niektórzy wydawcy traktują swoje ustawowe obowiązki dowolnie, rozsyłając publikacje według własnego uznania do wybranych bibliotek lub nie wysyłając ich wcale. Widać to wyraźnie w trakcie porównywania zawartości „Przewodnika Bibliograficznego” z katalogiem BJ. Z takiego porównania wynika, że do BJ przysyłane jest 10% mniej publikacji niż do BN²⁵. Przeglądając oferty wydawców lub księgarń w internecie, można natomiast natrafić na wydawnictwa nieobecne w obu tych bibliotekach. Przeprowadzona przez „Bibliotekę Analiz” ankieta, na którą odpowiedziało 67 wydawców (na 200 rozesłanych ankiet), wykazała, że 1/4 z nich rozsyła EO tylko do BN i do BJ²⁶.

Należy podkreślić, że duża grupa wydawców przysyła EO rzetelnie. BN szacuje, że otrzymuje ok. 90% polskiej produkcji wydawniczej, a trzymając się tego szacunku można stwierdzić, że BJ otrzymuje ok. 85%.

Znajomość samej ustawy o EO jest wśród wydawców problematyczna. Choć Sekcja EO BJ w korespondencji podaje podstawę prawną swych roszczeń, otrzymuje odpowiedzi, że EO został już wysłany do BN i ze zdziwieniem przyjmowana jest informacja o jeszcze innych uprawnionych bibliotekach. Inni sądzą, że tylko publikacje opatrzone ISBN lub ISSN podlegają temu obowiązkowi, a kolejni źle rozumieją zapisy *Rozporządzenia do ustawy* i przesyłają EO do około dwudziestu bibliotek, wliczając w liczbę uprawnionych również biblioteki otrzymujące egzemplarz regionalny, rozsyłany przez bibliotekę w Białymstoku. Takie sytuacje wciąż się powtarzają, o czym BJ już informowała BN. W związku z niezajomością przepisów dotyczących EO proponowano już i podejmowano różne akcje informacyjne²⁷. Swego czasu nawet Ministerstwo Kultury i Sztuki potrafiło odpowiedzieć bibliotekom, że nie może przekazać im bezpłatnie

²³ M. Dargiel-Kowalska, *Spotkanie bibliotekarzy i wydawców w sprawie egzemplarza obowiązkowego*, „Poradnik Bibliotekarza” 2009, nr 4, s. 12–13; A. Grzeznowska, *Zmiana przepisów o egzemplarzu obowiązkowym: spotkanie bibliotekarzy z wydawcami*, „Poradnik Bibliotekarza” 2009, nr 12, s. 22–23; P. Dobrołęcki, *Szansa na horyzoncie: eo – co dalej?*, „Biblioteka Analiz” 2009, nr 7, s. 20–21, *o zmiany w prawie autorskim: PIK apeluje do ministra kultury*, „Biblioteka Analiz” 2009, nr 18, s. 15.

²⁴ Zob. K. Ramla-Klewska, *Nowa ustawa o egzemplarzu obowiązkowym na cenzurowanym*, „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 44–45.

²⁵ Połowę z tego udaje się sprowadzić do biblioteki.

²⁶ P. Dobrołęcki, E. Tenderenda-Ożóg, *Egzemplarz obowiązkowy? 67 odpowiedzi na ankietę Biblioteki Analiz*, „Biblioteka Analiz” 2009, nr 17, s. 13–17.

²⁷ T. Zarębski, *Egzemplarz obowiązkowy – dziś*, „Bibliotekarz” 1992, nr 10, s. 13.

swojego „Dziennika Urzędowego”²⁸. BJ rozsyła do wydawców kilkanaście tysięcy pism rocznie z monitami o EO, często załączając tekst ustawy.

W kontaktach bezpośrednich – telefonicznych czy w czasie Krakowskich Targów Książki – wydawcy najczęściej obiecują spełnienie próśb o przysyłanie EO, jednak za obietnicami nie zawsze idą czyny. Są jednak i tacy, którzy wprost odmawiają, czasami w nieprzyjemny sposób. U niektórych trzeba się dopraszać o każdy tytuł osobno, a inni nie reagują na prośby ani groźby. Niektórzy wysyłają w ramach EO tylko to, czego nie udało im się sprzedać lub zwroty od dystrybutorów. Ustawodawca co prawda przewidział karę grzywny za nieprzestrzeganie tego przepisu, ale jak dotąd żadna biblioteka nie zdecydowała się sięgnąć po ten środek, bojąc się prawdopodobnie kosztów i przewlekłości procesów sądowych.

Najważniejszym kontrargumentem dla istnienia EO w obecnej postaci w Polsce, wysuwany przez wydawców, są koszty, które w związku z tym ponoszą. Z toczonych obecnie dyskusji można odnieść jednak wrażenie, że dokonywane są manipulacje wyceną EO, prowadzące do znacznych zawyżeń owych kosztów. Na przykład w artykule zamieszczonym w „Bibliotece Analiz”²⁹ autorzy, powołując się na dane Rynku książki w Polsce za rok 2007, podali średnią cenę zbytu książki 30,50 zł. Tymczasem sięgając do tej publikacji, można się przekonać, że była to cena detaliczna, natomiast cena zbytu wynosiła 18,40 zł³⁰. Tym samym dokonane tam szacunki ponoszonych przez wydawców kosztów przekazywania EO należy obniżyć o ok. 40%. W roku 2010 BJ otrzymała 56 940 wol. druków zwartych, wycenionych na 1 843 356 zł, czyli w przeliczeniu na jeden egzemplarz 32,40 zł³¹, co jest zgodne z wyliczeniami Rynku książki w Polsce dla ceny detalicznej.

BIBLIOTEKI A EO

Egzemplarz obowiązkowy to nie tylko prawo, ale i obowiązki dla bibliotek. BN ma zadanie archiwizować całość polskiej produkcji wydawniczej, prowadzić statystyki i opracowywać bibliografię narodową. BJ archiwizuje wieczyście jeden z dwu otrzymanych egzemplarzy, inne biblioteki otrzymujące EO powinny działać jako biblioteki publiczne, udostępniając swoje zbiory wszystkim zainteresowanym. Wiąza się z tym naturalnie koszty opracowania, przechowywania i udostępniania.

Przyznanie egzemplarza obowiązkowego tak dużej liczbie bibliotek spowodowało siłą rzeczy oparcie polityki gromadzenia zbiorów największych uniwersytetów na egzemplarzu obowiązkowym. Z jednej strony pozwala to zmniejszyć koszty budowania

²⁸ W. S z n e e, *Co z egzemplarzem obowiązkowym?*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1992, nr 3/4, s. 17.

²⁹ P. D o b r o ł ę c k i, dz. cyt, s. 14.

³⁰ *Rynek książki w Polsce 2008: wydawnictwa*, Warszawa 2008, s. 59.

³¹ W BJ wycena EO następuje zgodnie z jego wartością rynkową.

księgozbiorów, z drugiej wymaga zaangażowania pewnych sił i środków w dystrybucję zbędnych, niezgodnych z profilem biblioteki publikacji. Z pewnością pozostaje jeszcze pewna ilość wydawnictw, którymi nikt nie jest zainteresowany i które trzeba gdzieś przechowywać. Według informacji z 1993 roku w BN i BJ ok. 1% wpływającego EO podlega selekcji, a w pozostałych bibliotekach od 10 do nawet 50%³². W BJ selekcja dokonywana jest w bardzo ograniczonym zakresie. Jeden egzemplarz – archiwalny – w całości włączany jest do zbiorów, natomiast na egzemplarz użytkowy nie kieruje się mutacji gazet, czasopism dziecięcych, podręczników szkolnych, drobnej literatury dziecięcej i religijnej. Obecnie jest to ok. 5% wpływu.

Nieterminowe i niekompletne przysyłanie EO przez wydawców zaburza planową politykę gromadzenia zbiorów. Zwlekanie z zakupem publikacji, które w istocie powinny pojawić się w bibliotece w ramach EO, może skończyć się wyczerpaniem nakładu i całkowitym brakiem danego tytułu w zbiorach, a z drugiej strony zakup może nastąpić równocześnie z wpływem EO i skutkować niepotrzebnym wydatkiem.

Niestety, można spotkać się także ze szkodliwym lekceważeniem problemu EO zarówno wśród władz różnych instytucji, jak i w środowiskach związanym z bibliotekarstwem. Słysz się wypowiedzi o nieradzeniu sobie bibliotek z wpływającym materiałem, o tym, że EO i tak prawie nikt nie przysyła. Pewien wydawca wprost odmówił przysyłania EO do BJ, twierdząc, że odradził mu to pewien bibliotekoznawca[!], który swój pogląd wyjaśnił tym, że biblioteki i tak większość otrzymanego EO wyrzucają. Takie postawy szkodzą bibliotekom, bowiem zniechęcają niektórych wydawców do przekazywania EO bądź utwierdzają ich w niechętniej postawie. Tymczasem, jak wspomniano wyżej, choć zwykle biblioteki prowadzą selekcję wpływającego materiału i niepotrzebne druki przekazuje do innych bibliotek, to są przynajmniej dwie biblioteki starające się zgromadzić całość polskiej produkcji wydawniczej.

CO ZMIENIĆ W USTAWIE?

Wydawcy są niezadowoleni z obowiązujących przepisów i domagają się zmian, a biblioteki są niezadowolone ze sposobu realizacji tych przepisów. Nasuwa się pytanie, czy można zadowolić obie strony. Czy spełnienie postulatów wydawców skłoni tych, którzy obecnie niczego nie przysyłają, do zmiany postawy? Obecnie jeden z najlepiej zarabiających i najprężniej rozwijających się wydawców, obecny w czołówkach rankingów, uważa za stosowne wysyłać EO tylko do BN, i to prawdopodobnie w wyborze. Inny nagrodzony tytułem Wydawcy Roku odbiera nagrodę w gmachu BN wręczoną przez jej dyrektora, a nie wysyła EO od kilku już lat do żadnej biblioteki. Są to niechlubne wyjątki, ale można przypuszczać, że tacy wydawcy zawsze się znajdą.

Z pewnością potrzebne są zmiany w ustawie. W pierwszym rzędzie należałoby ją uzupełnić o wstęp wyjaśniający sens istnienia EO. Wielokrotne próby uświadomienia

³² S. K a m i ń s k i, dz. cyt., s. 21–23.

wydawców, jakie korzyści mogą dla nich wypływać z EO, podejmowane także na łamach ich środowiskowych czasopism, nie trafiły do wszystkich lub nie odnosiły skutku. Może należałoby je ponawiać co jakiś czas, zakładając, że osoby zajmujące się wydawaniem książek do tej pory sięgają.

Najwięcej emocji budząca kwestia ilości uprawnionych do EO bibliotek także wymaga regulacji. Przez wydawców dobrze widziane byłoby zmniejszenie ilości EO do 5 egzemplarzy drukowanych i 1 egzemplarza elektronicznego w repozytorium BN. Być może lepszym dla bibliotek rozwiązaniem byłby egzemplarz obowiązkowy na żądanie, co funkcjonowało w Polsce w latach 30. XX wieku. Wydawcy żądają również przedłużenia terminu wysyłania EO, często i tak nieprzestrzeganego. Zbyt długi czas dany na wysyłkę EO utrudniłby z kolei bibliotekom kontrolę wpływu EO i monitorowanie wydawców.

Ważną sprawą jest określenie, kto i co powinien przekazywać w ramach EO. Wydaje się, że definicje zawarte w ustawie z 1996 roku są zadowalające, choć często interpretowane przez wydawców dość dowolnie. Opisowa i przykładowa tylko lista publikacji, które należy przekazywać w ramach EO, traktowana bywa bowiem przez nich jako wyczerpująca i zamknięta. Nie do końca słuszne wydaje się przy tym wyodrębnienie oprogramowania z publikacji elektronicznych.

ZAKOŃCZENIE

EO pełni niebagatelną rolę w naszej kulturze. Pierwsze przepisy wydane w Polsce nakazujące wydawcom przekazywanie pod surowymi rygorami swoich publikacji do Biblioteki Załuskich i Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie czyniły to w imię dobra społecznego, wspierając w ten sposób rozbudowę księgozbiorów, z których mogli korzystać wszyscy. Ponad dwustuletnia tradycja EO w BJ oraz starania Karola Estreichera pozwoliły stworzyć wyjątkowy księgozbiór, którego wartość dawno już zakorzeniła się w świadomości społecznej. Kontynuując te tradycje, w dalszym ciągu pieczołowicie gromadzi się całość polskiej produkcji wydawniczej, zarówno bieżącej, jak i dawnej, dostępnej wszystkim zainteresowanym. EO rozsyłany do innych bibliotek wzbogaca nie tylko ich zbiory, ale i innych bibliotek uczelnianych, publicznych, a nawet szkolnych. Egzemplarz obowiązkowy gromadzony w bibliotekach, ten udostępniany i ten archiwizowany, to nie tylko dokumentacja działalności wydawniczej w kraju, ale i współczesny warsztat naukowy i badawczy, źródło informacji i pomoc w edukacji dla szerokiego grona użytkowników. Dzięki EO zachowane zostaje dziedzictwo kulturowe narodowe, powstaje bibliografia narodowa oraz prowadzone są statystyki produkcji wydawniczej.

Niewypełnianie przez wydawców obowiązku przekazywania swoich publikacji uprawnionym bibliotekom szkodzi im samym, bo skutkuje nieobecnością w obiegu informacji naukowej. Zachowanie ich produkcji dla przyszłych pokoleń to dla wydawców także utrwalenie ich istnienia, to szansa, że pozostanie po nich, tak jak i samych auto-

rach, „śląd na ziemi”, do czego przyczynić ma się istnienie dwóch bibliotek archiwizujących EO w Polsce.

Dzięki opisom w katalogach *online* i w bibliografiach ogólnych bądź specjalistycznych informacja może dotrzeć do szerszego grona zainteresowanych czytelników i zachęcić ich samych lub obsługujące ich biblioteki do zakupu, dzięki opisom katalogowym pojawia się też szansa dotarcia do odbiorcy zagranicznego. W momencie gdy na rynku polskim nie funkcjonuje ogólnopolski katalog składowy, bieżąca bibliografia narodowa może być też źródłem informacji o nowościach wydawniczych, tym bardziej, że obejmuje również publikacje niedostępne na rynku księgarskim. W BJ na podstawie wpływającego EO podejmuje się decyzję o zakupie kolejnych egzemplarzy dla zaspokojenia potrzeb czytelników. Przekazywanie EO to także kwestia zwyczajnej rzetelności i uczciwości zawodowej, a także poszanowania prawa. Czy można bowiem samemu decydować, który przepis prawny jest właściwy, a który nie i przestrzegać tylko tych, które nam odpowiadają?

Z pewnością potrzebne są zmiany w przepisach, które poprawiłyby kondycję EO, choć trwające już trzecie dziesięciolecie dyskusje i prace – najpierw nad nową ustawą, a już niewiele lat później nad jej zmianą – świadczą, że problem jest niełatwy do rozwiązania.

THE CULTURAL ROLE OF LEGAL DEPOSITS IN POLAND

SUMMARY

This article shows the importance of legal deposit to the national culture. The legal deposit collections provide the contemporary readers with a research and education workshop, and they also document the intellectual, cultural and social life of the country. Legal deposit is particularly substantial to the preservation of publications that are out of sale. It is also the basis of the national bibliography and editorial statistics. The state of legal deposit is influenced by the law in force, by the attitudes of publishers and libraries, and also by the behaviour and opinions of other environments. The failure of some publishers to fulfil their legal obligation results in the distortion of statistics as well as in the absence of their publications in library reference databases. Of course, it also influences the number of books in the authorised libraries. The desired change in the current law, though obviously essential, is hampered by the conflict of interests between libraries and publishers. It should also be underlined that legal deposit has played a significant role in the formation of the book collection of the Jagiellonian Library already for over two centuries. Thanks to this, the Jagiellonian Library enjoys the unofficial status of a national library and its special and worthy image is being established in the social consciousness.

MAŁGORZATA WIELEK-KONOPKA

„NUKAT – AUTOSTRADA INFORMACJI CYFROWEJ” REALIZACJA PROJEKTU W BIBLIOTECE JAGIELLOŃSKIEJ

W latach 2009–2012 Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie realizowała projekt „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej”. Był on realizowany ze środków Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, osi priorytetowej Infrastruktura sfery B+R, działania 2.3 Inwestycje związane z rozwojem infrastruktury informatycznej nauki. Jednym z głównych celów tego projektu, obok rozbudowy i usprawnienia funkcjonowania katalogów KaRo¹, katalogu online bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego² i biblioteki cyfrowej e-bUW³, była rozbudowa katalogu centralnego poprzez zintegrowanie jak największej ilości rekordów bibliograficznych znajdujących się w katalogach lokalnych bibliotek współkatalogujących z odpowiednikami, które zawiera baza NUKAT-u oraz przekazanie do katalogu centralnego opisów publikacji, które zostały wprowadzone do baz poszczególnych bibliotek przed rozpoczęciem współkatalogowania i dotąd nie zostały odnotowane w katalogu centralnym. Do końca 2012 roku baza NUKAT-u powiększyła się o przejęte w trakcie trwania projektu opisy publikacji z katalogów 30 polskich

¹ Modernizacja KaRo. W ramach projektu „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej” został zmodernizowany Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich, utworzony w 2001 roku. Dzięki nowoczesnej bazie sprzętowej KaRo 3.01 ma być narzędziem szybszym, o szerszych możliwościach wyszukiwania – dostęp do zasobów bibliotek cyfrowych zrzeszonych w Federacji Bibliotek Cyfrowych – i interfejsie bardziej przyjaznym dla użytkownika.

² Retrokonwersja. Kolejną ważną część projektu to retrokonwersja wydawnictw ciągłych ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Zgodnie z założeniami do katalogu *online* bibliotek UW miało zostać wprowadzonych 1825 tytułów najcenniejszych czasopism.

³ Digitalizacja. Oprócz utrwalenia informacji na temat cennych czasopism znajdujących się w zbiorach BUW, poprzez przeniesienie ich z katalogu kartkowego do katalogu komputerowego, przewidziane było w projekcie „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej” również zabezpieczenie samych dokumentów poprzez ich zeskanowanie i publikację w bibliotece cyfrowej e-bUW. Digitalizacją objęte zostały druki z końca XVIII wieku do pierwszych dziesięcioleci wieku XX, czyli te najbardziej zagrożone przez kwasową degradację papieru.

bibliotek naukowych. W ramach tego przedsięwzięcia ogółem scalono 1 263 981 opisów bibliograficznych, a do bazy NUKAT-u zostało wprowadzonych jako rekordy nowe 293 584 opisów, przy czym najwięcej rekordów pobrano z katalogów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (69 145) i Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ (55 233).

Biblioteka Jagiellońska jest biblioteką posiadającą ogromne zbiory i jedną z bibliotek najaktywniej uczestniczących w tworzeniu Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego (NUKAT). Jesteśmy liderami współkatalogowania. Na ogólną liczbę 2 471 559 opisów bibliograficznych znajdujących się aktualnie w katalogu centralnym, w którym kataloguje 89 bibliotek, 359 827 rekordów zostało wprowadzonych do bazy NUKAT-u przez bibliotekarzy UJ⁴. Dlatego udział Biblioteki Jagiellońskiej w projekcie był oczywisty i bardzo znaczący.

Podpisanie porozumienia o współpracy w zakresie projektu „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej” pomiędzy Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie oraz Biblioteką Jagiellońską i Biblioteką Medyczną Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum nastąpiło w lipcu 2009 roku. Decyzja została podjęta na szczeblu dyrekcyjnym, po wstępnym przedstawieniu koncepcji i głównych założeń projektu. Informacje co do szczegółowych rozwiązań zostały przedstawione w listopadzie 2009 roku na spotkaniu informacyjnym w Warszawie (Centrum NUKAT-u), w którym uczestniczyły wyznaczone przez dyrekcję Biblioteki Jagiellońskiej osoby odpowiedzialne za scalanie baz.

W trakcie prac przygotowawczych i porządkowych, niezbędnych do rozpoczęcia scalania katalogów poszczególnych bibliotek, schemat scalania danych bibliograficznych zaprezentowany na listopadowym spotkaniu był dopracowywany i konsultowany z bibliotekami biorącymi udział w projekcie. Przygotowane procedury oraz narzędzia miały zagwarantować ochronę danych w katalogach lokalnych oraz w katalogu NUKAT-u. Wszystkie przeprowadzane prace i testy zmierzały do opracowania takich automatycznych mechanizmów, które umożliwiłyby bezpieczne przeprowadzenie operacji scalania katalogów. Przyjęte kryteria zakładały zatem automatyczną kontrolę ustalonych danych, które biblioteki uczestniczące w projekcie uznały za bezwzględnie warunkujące poprawne skojarzenie opisów tych samych dokumentów. Zgodnie z założeniami, jeśli podstawowe warunki nie zostały spełnione, opis był przesuwany ze scalania automatycznego do scalania ręcznego. W przypadku stwierdzenia istotnych rozbieżności w kolejnych polach opisu bibliograficznego administratorzy NUKAT-u porównywali skojarzone rekordy na podstawie wygenerowanych raportów. W razie dalszych wątpliwości raport był przesyłany do scalanej biblioteki z prośbą o weryfikację opisu z dokumentem.

W zależności od typu danych oraz sposobu przeprowadzania scalania przewidziano cztery etapy projektu:

⁴ Stan na 31 XII 2012.

I ETAP PROJEKTU – TZW. SZYBKĄ ŚCIEŻKĄ

Ten etap zakładał scalanie wyłącznie identycznych danych w polach, które zostały uznane za jednoznacznie identyfikujące dokument. Jeżeli ISBN + data wydania + tytuł właściwy + oznaczenie wydania nie były identyczne, rekord był pomijany w „szybkiej ścieżce”. Na tym etapie pominięte zostały rekordy zawierające wyłącznie błędny numer ISBN, rekordy z datą wydania inną niż „s” (data pewna), rekordy z \n i/lub \p w polu 245 (dokumenty wielotomowe). Dodatkowo ręcznej kontroli administratorów NUKAT-u podlegały rozbieżności w polach: 240 (tytuł ujednolicony), 245 \b (dodatek do tytułu), 300 \a (liczba stron). Sprawdzana była również zgodność pól 008 / 260 \c (data wydania) oraz 020 / 920 (ISBN).

II ETAP – SCALANIE WŁAŚCIWE

Scalanie właściwe polegało głównie na przejęciu opisów dokumentów ze scalanej biblioteki do katalogu NUKAT-u. Jeżeli w katalogu centralnym nie znaleziono odpowiednika rekordu znajdującego się w katalogu lokalnym – ISBN + data wydania w rekordzie biblioteki i NUKAT-u nie były identyczne – rekord biblioteki był wprowadzany do NUKAT-u jako nowy.

W związku z dynamiką bazy na początku tego etapu powtarzane było scalanie według zasad I etapu. Rekordy z identycznym(i) 020 (ISBN) i datą wydania w 008, ale z różnymi 245 \a (tytuł właściwy) oraz/lub 250 (oznaczenie wydania) trafiły do III etapu.

III ETAP – SCALANIE PRZEZ ADMINISTRATORÓW NUKAT-U

Na tym etapie scalone zostały rekordy, których odpowiedniki zidentyfikowano w bazie NUKAT-u na podstawie numeru ISBN (020) i daty wydania (008), natomiast odnotowano różnice w polach 245 \a (tytuł właściwy) oraz/lub 250 (oznaczenie wydania).

Zgodnie z założeniami projektu w tym etapie znalazły się rekordy budzące największą wątpliwość (ze względu na duże rozbieżności przesunięte do scalania ręcznego przez administratorów NUKAT-u).

IV ETAP – SCALANIE RĘCZNE W BIBLIOTECE

W ramach tego etapu każda z bibliotek miała możliwość przekazania do katalogu NUKAT-u określonej liczby opisów bibliograficznych, które nie zostały przejęte do katalogu centralnego w wyniku automatycznego scalania, gdyż nie spełniały podstawowych kryteriów porównawczych (np. opisy dokumentów bez numeru ISBN).

Operacja porównania baz, w wyniku której identyfikowane są opisy tych samych dokumentów, to zabieg wymagający wielu przygotowań, przeprowadzenia licznych prac

porządkowych zarówno ze strony scalanej biblioteki, jak również katalogu centralnego i opracowania szeregu narzędzi porównawczych zapewniających bezpieczeństwo danych. W ramach przygotowań do realizacji projektu w Bibliotece Jagiellońskiej przeprowadzono wiele konsultacji z NUKAT-em, a także wstępną ocenę Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ i kontrolę danych zakwalifikowanych do scalania. W bazie KKZBUJ-u wykonano wiele prac porządkowych koniecznych do rozpoczęcia scalania. Prace prowadzone były przez wszystkie oddziały Biblioteki Jagiellońskiej, biblioteki instytutowe i wydziałowe UJ oraz przez koordynatorów projektu.

Scalanie KKZBUJ-u i NUKAT-u rozpoczęło się w czerwcu 2010 roku. I etap scalania katalogów przebiegał dwufazowo. W ramach tego etapu do KKZBUJ-u przesłano 103 686 rekordów bibliograficznych wybranych z NUKAT-u. Ze scalania automatycznego do dodatkowej kontroli wyodrębniono 14 034 rekordy zawierające rozbieżności w polach: 245 \b (dodatek do tytułu), 300 \a (liczba stron) oraz w polu 240 (tytuł ujednolicony). Rekordy z niezgodnościami w obligatoryjnych polach zostały odrzucone do kontroli ręcznej w kolejnych etapach scalania.

W związku z tym, że w trakcie prac porządkowych prowadzonych po 1 części I etapu projektu „Autostrada” zauważone zostały znaczące rozbieżności między scalanymi opisami, Biblioteka Jagiellońska rozważała zawieszenie dalszego udziału w projekcie. Po przeprowadzeniu analiz i konsultacji na temat stwierdzonych w trakcie scalania różnic i błędów ostatecznie podjęta została decyzja o kontynuowaniu projektu przy równoczesnym wzmoczeniu kontroli scalanych danych. Na podstawie materiału kontrolnego zgromadzone zostały przykłady z wykazanymi nieprawidłowościami oraz sformułowano zastrzeżenia co do realizacji projektu. Nieprawidłowości zostały na piśmie zgłoszone do Centrum NUKAT-u. Biblioteka Jagiellońska wystąpiła też z prośbą o przygotowanie dodatkowych raportów, na podstawie których możliwe będzie wykonanie szczegółowej analizy rekordów w celu wykrycia i usunięcia błędnie scalonych opisów.

W sierpniu 2010 roku rozpoczął się II etap scalania katalogów UJ i NUKAT-u polegający głównie na przekazaniu rekordów z KKZBUJ-u do bazy NUKAT-u. Do katalogu centralnego wprowadzono 43 024 rekordy przejęte z bazy UJ. Dodatkowo po analizie rozbieżności „sparowano” 1228 rekordów (powtórzenie I etapu związane z dynamiką bazy). W trosce o bezpieczeństwo danych bibliograficznych dotyczących zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej, bibliotek wydziałowych i instytutowych UJ, opisy przejmowane do KKZBUJ-u zostały najpierw wgrane do obszaru roboczego, a dopiero po ręcznej kontroli wykonanej przez bibliotekarzy BJ wgrane do bazy UJ.

Na podstawie automatycznego porównania baz zidentyfikowano 18 015 rekordów z identycznym(i) polem(i) 020 (ISBN) i datą wydania w polu 008, ale z różnymi danymi w polu 245 \a (tytuł właściwy) oraz/lub polu 250 (oznaczenie wydania). Ze względu na te rozbieżności rekordy odrzucono ze scalania automatycznego i przesunięto do III etapu, czyli ręcznej weryfikacji przez administratorów NUKAT-u.

W wyniku prac przeprowadzonych przez administratorów NUKAT-u w ramach III etapu do scalenia zakwalifikowano 14 636 rekordów bibliograficznych. W ramach 1 części III etapu do KKZBUJ-u zostało wgranych 7500 rekordów bibliograficznych.

Po przeprowadzeniu scalania ponownie wykryto błędy i niepokojące rozbieżności w scalanych rekordach. W związku z tym 2 część III etapu została wstrzymana – decyzja o kontynuacji procesu scalania danych miała zapaść po sprawdzeniu przesłanych przez Centrum NUKAT-u raportów z rozbieżnościami. Przeanalizowano 7136 rekordów bibliograficznych z różnicami w polach: 1XX (hasło główne), 7XX (hasło dodatkowe), 245 (tytuł i oznaczenie odpowiedzialności), 250 (oznaczenie wydania), 260 (adres wydawniczy), 300 \e (informacja o dokumentach towarzyszących), 490/830 (seria). W wyniku kontroli raportów ostatecznie scalonych zostało 5970 opisów bibliograficznych. 1166 rekordów odrzucono ze scalania ze względu na zbyt duże rozbieżności, których weryfikacja wymagałaby dalszej, szczegółowej analizy, a niekiedy porównania opisu z dokumentem. W ramach III etapu administratorzy NUKAT-u wprowadzili dodatkowo do katalogu centralnego 266 rekordów przejętych z KKZBUJ-u.

Etap IV scalania KKZBUJ-u i NUKAT-u rozpoczął się w listopadzie 2011 roku. W ramach tego etapu bibliotekarze BJ wprowadzili do bazy NUKAT-u 11 940 opisów bibliograficznych dla druków zwartych, które nie były porównywane w poprzednich etapach „Autostrady” (np. dla wydawnictw wielotomowych, dla publikacji bez numeru ISBN).

W związku z zauważonymi w scalanych opisach rozbieżnościami i wykrytymi błędami, które weszły do bazy UJ, pojawiło się pytanie co do słuszności przystąpienia Biblioteki Jagiellońskiej do projektu „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej”. Podejmując decyzję o udziale w automatycznym scalaniu katalogu Biblioteki Jagiellońskiej i pozostałych bibliotek UJ z bazą NUKAT-u, brano pod uwagę pewne straty. Ze względu na koncepcję automatycznego scalania danych projekt od samego początku zakładał ustalenie takich kryteriów i przygotowanie takich narzędzi do porównania rekordów, które pozwoliłyby na jednoznaczne skojarzenie dokumentów i uniknięcie nieprawidłowego scalenia opisów, natomiast jasne było, że przy automatycznym porównaniu baz niemożliwe będzie sprawdzenie sposobu opracowania dokumentów i poprawności merytorycznej przejmowanych opisów. To niewątpliwym minus automatycznego porównywania baz, ale scalanie z równoczesnym sprawdzaniem zgodności opisów z zasadami katalogowania oznacza w gruncie rzeczy rekatalogowanie i w tym momencie nie ma mowy o automatycznym scalaniu danych.

Biorąc pod uwagę różne podejście katalogujących do tego samego dokumentu (zwłaszcza w przypadkach kłopotliwych i przy umieszczaniu w opisie danych nieobowiązkowych, na co wskazuje codzienna praktyka katalogowania), uniknięcie rozbieżności jest niemożliwe. Rzeczywistym problemem są natomiast rekordy nieprawidłowo scalone, a takie niestety się zdarzały.

Aby ocenić skalę problemu, przeprowadzono analizę kontrolnej grupy scalanych rekordów zarówno pod kątem właściwego „sparowania” opisów dokumentów, jak również poprawności merytorycznej przejmowanych rekordów bibliograficznych. Zamieszczona poniżej ocena oparta jest na analizie ok. 5500 rekordów bibliograficznych wprowadzonych do bazy KKZBUJ-u w ramach I i III etapu scalania. W tabelach zapisano wyniki porównania rekordów.

I ETAP – PORÓWNANIE 370 REKORDÓW, KTÓRE USTAWIŁY SIĘ W STATUSIE ERROR

Porównanie rekordów w bazie:

Rekordy poprawne	337
Rekordy zawierające istotne rozbieżności	33

Wyniki analizy 31 opisów spośród 33 rekordów zawierających istotne rozbieżności – weryfikacja z dokumentem – 2 egzemplarze niedostępne.

	KKZBUJ	NUKAT	KKZBUJ/ NUKAT
Poprawność merytoryczna opisów	10	12	4

Rekordy błędnie scalone przez NUKAT	2
Dane katalogowe w KKZBUJ-u wskazujące na inną publikację, poprawne dane w katalogu NUKAT-u, tj. egzemplarzu BJ – rekordy właściwie scalone	3

III ETAP, CZĘŚĆ 1 – KONTROLA REKORDÓW Z ROZBIEŻNOŚCIAMI W POLU 250

Wyniki analizy 42 opisów – weryfikacja z dokumentem:

1. Oznaczenie wydania w KKZBUJ-u / brak w Nukacie

Ilość wszystkich rekordów	66
Ilość analizowanych rekordów	22
Poprawne dane w KKZBUJ-u – w wyniku prac administratorów ozn. wyd. uzup. w Nukacie – rekordy właściwie scalone	19
Poprawne dane w katalogu NUKAT-u – rekordy właściwie scalone	1
Poprawne dane w KKZBUJ-u – rekordy błędnie scalone	2

2. Oznaczenie wydania w katalogu NUKAT-u / brak w KKZBUJ-u

Ilość wszystkich rekordów	128
Ilość analizowanych rekordów	20
Dane katalogowe w KKZBUJ-u wskazujące na inną publikację, poprawne dane w katalogu NUKAT-u, tj. na egzemplarzu BJ – rekordy właściwie scalone.	18
Poprawne dane w KKZBUJ-u – rekordy błędnie scalone	1
Oznaczenie wydania dotyczyło części publikacji – skorowidz	1

III ETAP, CZĘŚĆ 2 – KONTROLA 5123 REKORDÓW Z ROZBIEŻNOŚCIAMI W POLU 245

Ze względu na konieczność sprawdzenia raportu w określonym czasie na potrzeby kontynuowania projektu analiza nie została wykonana tak szczegółowo jak w przypadku grupy kontrolnej z I etapu i 1 części III etapu. Tytuły porównywano głównie na podstawie raportu, wątpliwe dane sprawdzane były również w następujących katalogach: BN (Biblioteka Narodowa), KaRo (Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich), LC (Library of Congress), KVK (Karlsruher Virtueller Katalog) oraz w wyszukiwarce Google. Wybrane opisy weryfikowano dodatkowo z dokumentem. Ogólne wnioski wypadły następująco:

- ze względu na różnice w opisie odrzucono ze scalania rekordy znajdujące się na 38 z 435 stron raportu, przy czym na podstawie analizy raportu nie stwierdzono rekordów z całą pewnością błędnie scalonych, różnice dotyczyły głównie sposobu opracowania dokumentu;
- błędy w tytule znacząco wpływające na sposób wyszukiwania dokumentu (pominięte słowo, błędne słowo, literówki) zdarzały się w równym stopniu po obu stronach, przy czym w wyniku kontroli raportów poprawiono w Nukacie 336 opisów.

Po przeprowadzeniu wrywkowej kontroli scalonych w ramach projektu rekordów bibliograficznych, której wyniki opisano powyżej, wnioski są następujące:

- błędy merytoryczne zdarzały się w obu katalogach;
- jeśli chodzi o merytoryczną poprawność rekordów, do bazy UJ weszło więcej cennych modyfikacji niż błędów;
- stwierdzone zostały przypadki błędnie zastąpionych rekordów w KKZBUJ-u, ale więcej było przykładów, gdy dzięki scalaniu z bazy UJ zostały wyeliminowane bar-

dzo istotne błędy, wskazujące niejednokrotnie na inny dokument (niezgodna z dokumentem data wydania, oznaczenie wydania lub tytuł właściwy);

- rekordy błędnie scalone posiadały w głównej mierze różnice w polach, które podlegały ręcznej kontroli administratorów NUKAT-u, z czego wynika, że niewłaściwa identyfikacja opisów to efekt nie tyle błędnych założeń i nieprawidłowego działania automatycznych narzędzi, ale zbyt małej skrupulatności administratorów NUKAT-u podczas porównywania dodatkowych pól, a przede wszystkim zbyt pochopnego uznania niewielkich różnic w opisie za nieistotne.

Ponadto nasuwa się wniosek ogólny: różnice nie oznaczają błędów, a bez sprawdzenia z dokumentem nie można mówić o nieprawidłowo scalonych rekordach, a także o niewłaściwie skatalogowanej publikacji.

Niewątpliwie do negatywnych efektów scalania należy zaliczyć:

- rekordy błędnie zastąpione w KKZBUJ-u;
- brak kontroli merytorycznej opisów i związane z tym rozbieżności dotyczące sposobu opracowania dokumentów;
- konieczność przeprowadzenia w ramach codziennych obowiązków wielu prac porządkowych niezbędnych do rozpoczęcia scalania oraz prac kontrolnych wynikających w trakcie procesu scalania danych, co jest znacznym obciążeniem dla bibliotekarzy UJ;
- konieczność wykonania prac kontrolnych wynikających ze stwierdzonych podczas trwania projektu nieprawidłowości.

Na podstawie wykonanych dotychczas prac kontrolnych, analiz i obserwacji postępu prac porządkowych bez wątplenia stwierdzić można, że widocznych jest dużo więcej pozytywnych efektów scalania:

- w wyniku scalania baz UJ i NUKAT-u zintegrowanych zostało 119 550 rekordów bibliograficznych znajdujących się w Komputerowym Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ z odpowiednikami, które zawiera baza NUKAT-u, oraz przekazano do katalogu centralnego 55 233 opisy publikacji, które zostały wprowadzone do KKZBUJ-u przed rozpoczęciem współkatalogowania i dotąd nie zostały odnotowane w katalogu centralnym;
- dzięki zaistnieniu w Nukacie tak dużej ilości rekordów opisujących dokumenty znajdujące się w zbiorach BJ, Biblioteki Collegium Medicum oraz w pozostałych bibliotekach wydziałowych i instytutowych UJ dane o zasobach bibliotek UJ będą widoczne poprzez światowe wyszukiwarki: WorldCat, Europeana, KVK;
- przeprowadzenie na potrzeby projektu wielu cennych prac porządkowych w bazie UJ, które to prace nie są wyłącznie poprawkami formalnymi i estetycznymi, ale z całą pewnością ułatwią czytelnikowi korzystanie z KKZBUJ-u, pozwolą na prawidłową identyfikację dokumentu, umożliwią jego proste wyszukanie. Wspomniane prace to m.in.:
 - porządkowanie haseł tymczasowych;
 - porządkowanie rekordów bibliograficznych o niepoprawnych wartościach w polach stałej długości: data, kod języka, kod miejsca publikacji;

- porządkowanie rekordów bibliograficznych bez numeru kontrolnego;
- porządkowanie rekordów bibliograficznych z błędnym numerem ISBN;
- porządkowanie rekordów bibliograficznych z niezgodnościami dotyczącymi numeru ISBN (020 / 920);
- porządkowanie rekordów bibliograficznych z błędnym typem daty wydania;
- porządkowanie rekordów bibliograficznych bez daty wydania lub z niezgodnościami dotyczącymi daty wydania (008 / 260)
- porządkowanie rekordów bibliograficznych bez pola opisu fizycznego dokumentu;
- poprawki merytoryczne w rekordach autorstwa bibliotekarzy UJ i eliminacja z katalogu KKZBUJ-u istotnych błędów, wynikających z ludzkiej omyłności, błędów uniemożliwiających odszukanie dokumentu (błędy w obrębie tytułu właściwego, daty wydania, oznaczenia wydania itp.);
- ujednoczenie opisów według obecnie obowiązujących zasad bez nakładu pracy bibliotekarzy UJ;
- ujednoczenie zapisu tytułu przez zastosowanie jednolitego schematu transliteracji;
- eliminacja dubletów (w obrębie opisów bibliograficznych i egzemplarzy);
- rekordy znajdujące się w katalogu NUKAT-u są pobierane przez wiele bibliotek, natomiast rekordy wprowadzone wyłącznie do KKZBUJ-u zasadniczo nie są pobierane, a jeśli nawet są pobierane, to nie jest wprowadzana do nich korekta – przejęcie opisów z NUKAT-u daje dużo większą szansę na wychwycenie nieprawidłowości podczas kopiowania rekordów.

Wszystkie wykonane dotychczas analizy, prace kontrolne, porządkowe oraz śledzenie na bieżąco prac melioracyjnych nieustannie prowadzonych przez administratorów NUKAT-u przy udziale bibliotek uczestniczących w scalaniu danych bibliograficznych utwierdza w przekonaniu, że bilans zysków i strat jest zdecydowanie korzystny dla Biblioteki Jagiellońskiej i pomimo stwierdzonych nieprawidłowości decyzja o podpisaniu porozumienia o przystąpieniu do projektu „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej” była słuszna. Przystąpienie do scalania katalogów KKZBUJ-u i NUKAT-u to świadome i konsekwentne działanie zmierzające do udostępnienia informacji o zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej i innych bibliotek UJ szerokiemu gronu czytelników; to zrozumiała kontynuacja zamierzeń, których pierwszym etapem było przystąpienie do współpracy z NUKAT-em.

Nie ulega wątpliwości, że uczestnictwo w tego typu przedsięwzięciu z założenia wiąże się z pewnym ryzykiem utraty części danych i z dużym nakładem pracy, ale z drugiej strony pozwala na upowszechnienie informacji cyfrowej o posiadanych zbiorach, umożliwia ponowną weryfikację opisów i wprowadzenie cennych modyfikacji, zmusza do wykonania porządków odkładanych zawsze na później. Oczywiście nie można zaakceptować dostrzeżonych nieprawidłowości i należy dołożyć wszelkich starań, aby błędy powstałe przy scalaniu zostały wyeliminowane. Dlatego też Biblioteka Jagiellońska wystąpiła do Centrum NUKAT-u z prośbą o przekazanie materiałów, na podstawie których prowadzona jest dalsza analiza scalonych opisów bibliograficznych. Cały czas trwają

także prace porządkowe w katalogu NUKAT-u, a zgodnie z założeniami projektu ustalona została również między Biblioteką Jagiellońską a Centrum NUKAT-u procedura poprawy rekordów nieprawidłowo scalonych. Wszystkie podejmowane działania zmierzają do zminimalizowania negatywnych efektów scalania danych.

Netografia

- Autostrada Informacji Cyfrowej. Strona projektu [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://autostrada.buw.uw.edu.pl/>>.
- BN (2011). Katalog Komputerowy Biblioteki Narodowej [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://alpha.bn.org.pl/>>.
- KaRo (2011). Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich, wer. 2.01 [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://karo.umk.pl/Karo/>>.
- KaRo (2012). Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich, wer. 3.01 [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://karo3.umk.pl/Karo/>>.
- KKZBUJ (2011). Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<https://www.bj.uj.edu.pl/uj/katalog>>.
- KKZBUJ (2011). Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ (kopia bazy sprzed scalania baz UJ i NUKAT-u), [dostęp 09 VI 2012].
- KVK (2011). Karlsruher Virtueller Katalog [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>>.
- LC (2011). Library of Congress [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/index.html>>.
- NUKAT – AUTOSTRADA INFORMACJI. RAPORT. Stan na dzień 31 XII 2012.
- NUKAT (2011). Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny [online], [dostęp 09 VI 2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nukat.edu.pl/>>.

“NUKAT – THE HIGHWAY OF DIGITAL INFORMATION” THE EXECUTION OF THIS PROJECT IN THE JAGIELLONIAN LIBRARY

SUMMARY

This article attempts to sum up the research conducted in the Jagiellonian Library in connection with its participation in the project entitled “NUKAT – The Highway of Digital Information”, executed between 2009 and 2012 by the University Library in Warsaw. Besides introducing the concepts, the general premises of the project and the mandatory procedures as well as presenting particular stages of merging data, this article also describes the process of merging the Computer Catalogue of the Collections of the Jagiellonian University Libraries Collections with the National Union Catalogue NUKAT, including the preliminary, administrative and follow-up work that was done in the Jagiellonian Library in connection with this enterprise. The aim of this article is to give a broad outline of this project as well as to present the results of an analysis performed on a control group of 5500 merged records in connection with some abnormalities that had been detected. This analysis was done on the basis of reports additionally prepared by the

NUKAT Centre at the request of the Jagiellonian Library during the course of the project as well as after particular stages of merging catalogues were finished. The article is summed up by the conclusions and the evaluation of the project which are based on the control material and on the data gathered by the author while she was coordinating the project.

BEATA KUREK

SCHODZĄC ZE SCENY
– ŻYCIE PRYWATNE ARTYSTKI SCENICZNEJ SYLWII JUTKIEWICZ
W WIERSZACH KAROLA ESTREICHERA STARSZEGO

„Będzie to dzieło ujęte w duży poczet pieśni, opisów, które odtwarzają domowe życie artystki, jej otoczenie i jej stosunek do sceny i do dyrekcji. Wszystko z jej własnych wynurzeń, z jej trafnych spostrzeżeń, z jej wyższego poglądu na społeczeństwo teatralne”². Tak hucznie zapowiada Karol Estreicher planowaną publikację tekstów opartych o wynurzenia i trafne spostrzeżenia Sylwii Jutkiewicz na temat społeczeństwa teatralnego. Do wydania drukiem nie doszło, pozostał rękopis oprawny w tekturową okładkę, a w środku 149 kart zapisanych charakterystycznym drobnym, acz czytelnym pismem Estreichera, z licznymi wklejkami tekstów pisanych na maszynie oraz kilkoma wycinkami z prasy. Pierwsze strony to 9 listów od ludzi pióra, z komentarzami i oceną zbioru wierszy. Estreicher wysyłał ten rękopis do krytyków i literatów, aby określić wartość tych tekstów, bo sam do swojej twórczości poetyckiej nie podchodził zbyt poważnie. We wstępie do *Okruchów wierszowanych* komentuje, że jego pisanie „to tylko reminiscencja udziału w życiu małomiasteczkowym, nic więcej”³.

Innego zdania jest Zygmunt Sarnecki⁴, pisarz, krytyk teatralny i dyrektor Teatru Polskiego w Poznaniu:

Studium o dziesięcioletniej działalności scenicznej p. Sylwii Jutkiewiczówny jest wielce ciekawą monografią, która powinna zająć należne jej miejsce w Twojej Historii teatrów polskich. Uwa-

¹ K. Estreicher, *Schodząc ze sceny*, Kraków 1903. Rękopis znajdujący się w zbiorach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

² Tenże, *Gwiazdy spadające. Kartka z dziejów teatru krakowskiego*, „Pamiętnik Teatralny” 1970, z. 3, s. 321.

³ Tenże, *Okruchy wierszowane*, t. 2 za lata 1880–1906. Rękopis znajdujący się w zbiorach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

⁴ J. Kowalczykówna, *Sarnecki Zygmunt*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Warszawa 1994, s. 211–213.

gi ogólniejszej teatralnej natury, zwłaszcza o sposobie kształtowania i wyrabiania aktorów, uważam z wielu względów za rozumne i racjonalne⁵.

Sam tekst ocenia Sarnecki jako godny pióra genialnego komediopisarza, a obserwacje psychologiczne duszy kobiecej i artystycznej za interesujące.

Sylvia Jutkiewiczowa (fot. Józef Sebald, ok. 1904)
– ze zbiorów Muzeum Teatralnego w Warszawie

Więcej na temat formy wypowiada się Lucjan Rydel⁶. Będąc poetą i dramatopisarzem, ma do tego pełne prawo. Zauważa on, że nikt do tej pory nie pisał w ten sposób o teatrze, bo kobieta-aktorka nie jest ani wyidealizowana, ani zmanierowana do końca, przez co budzi współczucie, śmiech, pobłażanie i żal, a przede wszystkim sympatię:

Jeśli każdy z tych wierszy, sam dla siebie użyty ma pozory dowcipnego cacka poetyckiego – to całość nabiera przez ten właśnie psychologiczny podkład – głębszej treści. Forma zawsze nieposzlakowana, lekka, płynna i zwinna, muzykalna i wiotka, język czysty, zgrabny i łatwy; zmiany w uczuciach, nastrojach i obrazach przepływają naturalnie, bez sztucznych łamańców, bez cienia pretensjonalności. Jeśli dla lepszego scharakteryzowania tego zbiorku poezji śmiałym wskazać na coś

⁵ List Zygmunta Sarneckiego z 24 III 1906 roku. Wszystkie cytowania listów pochodzą z rękopisu Karola Estreichera *Schodząc ze sceny*.

⁶ J. D u ż y k, *Rydel Lucjan Antoni Feliks*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1991, s. 414–419.

pokrewnego – to z literatury naszej przypominają mi się najwdzięczniejsze piosenki Bartelsa⁷ a z obcych piśmiennictw, chyba niektóre piosneczki Bérangera⁸. W każdym razie ten zbiorek nosi na sobie cechy zupełnie samoistne i oryginalne, toteż gdy robię powyższe porównania, nie mam bynajmniej na myśli naśladownictwa⁹.

Rydel namawia przy tym Estreichera, aby zbiór wierszy opublikował w całości, bo wróży jej niezwykłą popularność.

Do chóru pochwalnego dołącza członek Akademii Umiejętności, Józef Kallenbach¹⁰:

Jako historyk literatury śmiem twierdzić, że wiersze te zasługują na utrwalenie drukiem, bo są zdumiewającym objawem tradycji literackiej pod względem stylu i rymu. Dla mnie urok tych wierszy polega przede wszystkim na formie lekkiej, miejscami mistrzowskiej, łączącej wdzięk Krasickiego¹¹ z dosadnością i zwięzłością Trembeckiego¹². Wierzyć się nie chce, aby ktoś w XXm wieku mógł tak pisać, nie siląc się bynajmniej na podrabianie stylu. Gdyby ktoś po 300 latach wiersze te znalazł bez daty i autora, wydedukowałby umiejętnie (w tezie doktorskiej), że są to wiersze z czasów Księstwa Warszawskiego i – palnąłby naukowe głupstwo!¹³

Na temat treści Kallenbach poświęca krótki akapit, w którym pisze o chęci zobaczenia tych wierszy w druku i wtedy więcej o nich napisze. Dziękuje przy tym za wzruszenia, jakich doznał podczas zajmującej lektury.

Dziennikarskim okiem ocenił wiersze Estreichera Władysław Prokesch¹⁴. W środowisku teatralnym niezbyt ceniony, uważany bardziej za sprawozdawcę niż krytyka z literackim zacięciem, uznał *Schodząc ze sceny* za trafny i zdrowy osąd artystycznego świata. Wskazał również, że tylko osoba znająca się na teatrze oraz z teatrem związana może napisać o życiu za kulisami w sposób tak prawdziwy i pełen zrozumienia dla słabości, kryjącej się pod aktorskim makijażem:

U nas o teatrze pisze się wiele, buduje się wielkie literackie teorie, analizuje stosunek sceny do literatury, krytykuje twórczą pracę artystek. A nikomu dotąd nie przyszło zająć się analizą dumy aktorki obserwowanej w czterech ścianach jej mieszkania na tle jej prywatnego życia. A jednak jakaż to wymowna karta, jakie rzucające światło i na proces twórczości, i na warunki życia, i na charakterystykę sfery przeciwników sceny!

Jako unikat w piśmiennictwie naszym manuskrypt *Schodząc ze sceny* jest pożądanym wzbogaceniem literatury teatralnej nową sferą dramacji – jako taki też pomimo swego prywatnego charak-

⁷ Artur Bartels (1818–1885), ziemianin, poeta-piosenkarz, humorysta-satyryk, muzyk, rysownik, komediopisarz litewski.

⁸ Pierre Jean de Béranger (1780–1857), poeta francuski uznany za klasyka piosenki literackiej.

⁹ List Lucjana Rydla z 10 IV 1902 roku.

¹⁰ J. S p y t k o w s k i, *Kallenbach Józef Henryk*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1965, s. 491–493.

¹¹ Ignacy Krasicki herbu Rogala (1735–1801), arcybiskup gnieźnieński, poeta, prozaik i publicysta okresu oświecenia.

¹² Stanisław Trembecki herbu Prus (1737–1812), polski poeta okresu oświecenia, sekretarz królewski.

¹³ List Józefa Kallenbacha z 18 VI 1908 roku.

¹⁴ R. S k r ę t, *Prokesch Władysław Józef*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1984, s. 481–483.

teru ma znaczenie ogólne, dokumentu życia artystycznego sfotografowanego przez pierwszorzędnego obserwatora. Z tego względu zasługuje przy zachowaniu pewnych drobnych modyfikacji w miejscach podkreślających nadto prywatny charakter notowanych uwag – na ogłoszenie drukiem, za które nie tylko historyk i psycholog teatru, ale i szeroki ogół potomnych, któremu karty te wpadną w ręce, szczerą wdzięczność dla autora zachowa¹⁵.

Silniejsze oddziaływanie wierszy o Jutkiewiczowej na czytelników przewiduje Feliks Koneczny¹⁶, krytyk teatralny, kustosz Biblioteki Jagiellońskiej, historyk i profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Traktując krytykę literacką jak naukę, bardzo poważnie podszedł do charakterystyki utworów Estreichera. Docenia brak przesady w opisie życia aktorskiego oraz artystyczne oddziaływanie autora na czytelnika:

Teatr jest dzisiaj ważną instytucją społeczną. *Sto i oko*¹⁷ winno być nie tylko czytane, ale stale odczytywane przez dyrektorów, reżyserów, aktorów. Prawda leczy! Niejednego mogliby się z tych wierszy nauczyć, niejedno zło osłabić, a może nawet niejednemu skutecznie zapobiec. Publiczność zyska zaś dzięki temu zbiorowi lepszy pogląd na sprawy teatralne, a gdy opinia publiczna raz na prawdzie się oprze, łatwiej jej będzie zorientować się i wpływać na należyte ułożenie stosunku teatru do kraju i narodu.

Słowem, obiecuję sobie wiele pożytku z publikacji tych wierszy. Mają one doniosłość ogólną; toteż nie wątpię, że będzie o nich z czasem słyhać i w obcych językach. Na Zachodzie poznano by się nawet prędzej i lepiej na ich wartości, bo tam teatr zajmuje więcej miejsca w życiu społecznym i ma silniejsze tradycje. U nas decydująca jest literacka strona przedmiotu; na szczęście dzieło jest pod tym właśnie względem silne. Wzbogaca literaturę, bo wprowadza do artystyczno-psychologicznego dorobku nowy czynnik: duszę aktorki¹⁸.

Józef Korzeniowski¹⁹ zauważa jeszcze jedną cechę wyróżniającą wiersze poświęcone aktorce, zauważa, że jest to odkrycie prawdziwego życia w świecie złudzeń teatralnych:

Zbiór wierszy tych odkrywa człowieka w aktorce, z widziadła robi istotę żywą, i ukazuje zdumionemu widzowi-czytelnikowi biedne, cierpiące, spragnione dobrego imienia serce ludzkie. Dlatego uważam za pożądane, za konieczne po prostu, ogłoszenie tego zbioru, (ale w całości), bo głoszenie prawdy jest zawsze czynem etycznym²⁰.

W podobnym tonie wypowiada się krytyk teatralny i literacki, powieściopisarz, dramaturg oraz dyrektor Teatru im. J. Słowackiego, Adam Siedlecki²¹. Uważa on wydanie

¹⁵ List Władysława Prokescha z 28 III 1906 roku.

¹⁶ J. M i t k o w s k i, *Koneczny Feliks Karol*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1967, s. 498–499.

¹⁷ Cytat z wiersza *Epilog*.

¹⁸ List Feliksa Konecznego z 6 XI 1905 roku.

¹⁹ S. K o n a r s k i, *Korzeniowski Józef*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1968, s. 176–177.

²⁰ List Józefa Korzeniowskiego z 25 X 1905 roku.

²¹ J. K o n i e c z n y, *Siedlecki Adam Franciszek Józef*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Warszawa 1996, s. 533–539.

*Zza kulis*²² za bardzo pożyteczne dla literatury teatru, do której zalicza beletrystyczne spojrzenie Karola Estreichera na teatr i ludzi teatru:

Pożyteczne dlatego, że całą dotychczasową u nas literaturę tę tworzyli ludzie z poza teatru [...]. Najlepiej oznajmiony z życiem teatru obserwator, o ile nie jest aktorem, o ile sam nie przeżywał wszystkich tysięcznych okrucich życia aktorskiego, nie schwyci duszy teatru na gorącym uczynku, nie dotrze do tych najciekawszych bo najmniej dających się zbadać sprężyn aktorskiego na świat poglądu. [...]

Dlatego też każda rzecz pisana wprost od aktora, o ile jest dziełem talentu, musi wejść do piśmiennictwa, jako zjawisko nowe a więc pożądane i pożyteczne. Wejdzie, jako dokument psychologii odśrodkowej teatru²³.

Wiersze o życiu prywatnym aktorki wzbudzały zainteresowanie u czytających. Każdy opisany tutaj list jest tego dowodem. Wielu autorów wskazywało na możliwości, a nawet konieczność wydrukowania całego zbioru. Henryk Jordan²⁴, lekarz i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego odniósł nawet „wrażenie, że nadaje się do druku i że Wielmożny Pan może bez uchybienia swemu imieniu i swoim zasługom na druk zezwolić”²⁵. Według historyka literatury i powieściopisarza, Adama Krechowieckiego²⁶, „dla każdego czytelnika, nawet nie zajmującego się sprawami teatru i losem jego sług czy kapłanek, rzecz ta musi być interesująca jako dokument życiowy, jako obraz psychologiczny, niezmiernie wierny”²⁷. Nie traktuje zbioru jako poemat, ale docenia walory obrazu kreślonego szczerze, rzewnie i chwilami z satyrycznym dystansem.

Mimo tak wielu pochwał od ludzi znających się przecieź na literaturze oraz teatrze tomik *Schodząc ze sceny*, wyglądający na skończony i dopracowany, nie doczekał się publikacji. Pozostał w formie rękopisu, z wklejonymi listami, których treść wyraźnie wspiera myśl o druku. Jednak Estreicher z nich nie skorzystał, być może nadal nie dowierzając do końca swoim umiejętnościom literackim i traktując je jako zajęcie hobbystyczne. Na szczęście jego bibliograficzne skłonności doprowadziły do powstania tego zeszytiku, jak zwykle uporządkowanego, z numerami stron i utworów oraz spisem treści, co umożliwi czytanie tych wierszy dzisiaj, po upływie ponad wieku.

Już z samych listów można dowiedzieć się, o czym jest ta książeczka. Pisana językiem właściwym dla XIX wieku, po wprowadzeniu współczesnej pisowni nic nie traci na aktualności. Dotyczy bowiem spraw ludzkich, sytuacji związanych z karierą oraz z normalnym życiem, jakie prowadzą również i aktorzy.

Nikle drobiazgi z codziennego życia
Własne i cudze, dobyte z ukrycia

²² Jedna z wersji tytułu poprzedzająca *Schodząc ze sceny*.

²³ List Adama Siedleckiego z 28 IX 1902 roku.

²⁴ S. C i e c h a n o w s k i, *Jordan Henryk*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1965, s. 273–276.

²⁵ List Henryka Jordana z 17 IX 1902 roku.

²⁶ A. J o p e k, *Krechowiecki Adam*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1970, s. 260–262.

²⁷ List Adama Krechowieckiego z 16 V 1904 roku.

Wolne od rózu, bielidła i blagi
Godne rozwagi²⁸.

Jest to swego rodzaju biografia teatralna przełomu wieku, bo podczas opowieści przewijają się postaci dyrektorów, aktorów, krytyków, a pośród nich główna bohaterka – Sylwia Jutkiewicz²⁹. Nie była postacią wybitną, mimo wróżenia jej wielkiej kariery przez Estreichera. Ukończyła warszawską szkołę dramatyczną w 1895 roku i grała początkowo w Kaliszu, Łodzi i Poznaniu. Debiut krakowski to rola Wikтусi w sztuce *Złote kołnierze* wystawianej na deskach krakowskiego teatru od 26 marca 1898 roku³⁰. W Krakowie grała do 18 grudnia 1910 roku, kiedy to wystąpiła po raz ostatni jako Kunegunda w *Kopciuszku*³¹. Krytycy początkowo chwalili jej rolę. Rudolf Starzewski³² pisał: „osobna wzmianka należy się p. Jutkiewicz, doskonałej w roli 14-letniej dziewczynki (Adelajdy). Ruchy trafnie podpatrzone i przeprowadzone szczególnie, świadczyły o wrodzonym talencie i intuicji scenicznej”³³. Rok później Starzewski wzmiankuje tylko, że Aniela grana przez Jutkiewicz w *Weselu* Wyspiańskiego wyróżniała się wdziękiem³⁴, a pod koniec 1902 roku wspomina tylko o poprawnej grze w roli Heleny w *Mieszczanach*³⁵. W podobnym tonie opisuje aktorkę w kreacji Coletty Lucjan Rydel: „bardzo ładnie, z wdziękiem i życiem zagrała p. Jutkiewiczówna”³⁶. Do łagodnych wypowiedzi można jeszcze dodać głos Konstantego Mariana Górskiego³⁷, stwierdzającego, że

Panna Jutkiewiczówna należy, moim zdaniem, do osób nie dość wyzyskiwanych przez dyrekcję, grywa rzadko, a jednak nie pamiętam, ażeby kiedy zepsuła rolę. Postać drobna, główka figlarna nadają się dobrze do Puka. Na przedstawieniu był nieco za liryczny, za rozmarzony, a przecież „dobry druh”, psotnik, dokuczający wieśniaczkom, powinien mieć przede wszystkim humor, werwę. Następnym wieczorów zmieniło się na lepsze i Puk p. Jutkiewiczówny byłby był doskonałym, gdyby mówiła nieco wyraźniej, chociażby się to nawet miało dziać ze szkodą tempa³⁸.

²⁸ Wiersz pod tytułem *Chwile rozwagi*. Wszystkie cytowane utwory pochodzą z rękopisu *Schodząc ze sceny*. Pozostawiono w nich wszystkie formy archaiczne, błędy stylistyczne oraz nietypową, często niekonsekwentną interpunkcję.

²⁹ *Słownik biograficzny teatru polskiego 1765–1965*, Warszawa 1973, s. 272–273.

³⁰ J. G o t, *Role Ludwika Solskiego*, Wrocław 1955.

³¹ *Repertuar teatru miejskiego w Krakowie 1905–1913*, Warszawa 1990, s. 189.

³² J. J a ś k o w i e c i A. R z e g o c k i, *Starzewski Rudolf*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Warszawa 2004, s. 439–441.

³³ R. S t a r z e w s k i, *Z teatru. Futro Bobrowe, komedia w 4 aktach Gerharta Hauptmanna*, „Czas” 1900, nr 145, s. 1.

³⁴ T e n ż e, *Z teatru. Wesele, dramat w 3 aktach St. Wyspiańskiego*, „Czas” 1901, nr 70, s. 2.

³⁵ T e n ż e, *Z teatru. Mieszczanie, szkic dramatyczny w 4 aktach Maksyma Gorkiego*, „Czas” 1902, nr 270, s. 3.

³⁶ L. R y d e l, *Z teatru. Odrodzenie, komedia w 3 aktach Fr. Schöntbana*, „Czas” 1900, nr 266, s. 1.

³⁷ K. E s t r e i c h e r, *Górski Konstanty Marian*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1960, s. 445–446.

³⁸ K. M. G ó r s k i, *Z teatru. Sen nocy letniej Szekspira*, „Czas” 1902, nr 71, s. 2.

Były to jednak głosy nieliczne, coraz słabsze, a nazwisko Jutkiewicz wymieniano prędkiej w obsadzie niż pisząc szczegółowej o jej talencie. Być może stąd wzięła się go-rycz, uderzająca z wierszy Estreichera. Jeśli wierzyć jego słowom, to 6 lat opisanych w tej poezji nie było dla aktorki latami łaskawymi i pozostawiły raczej niesmak, niż poczucie sukcesu.

Wynurzeniem z lat pasma, dając ramy szersze
Prozę z rozmów z Artystką, ustroiłem w wiersze.
Jej słowa, żale, troski, myśli – echem wtórzę
Nic tu nie jest zmyśleniem, wszystko jak w naturze
Z nią idę ślad za śladem, wskrzeszam trop za tropem

Rysy tylko zwiększone jak pod mikroskopem.
W tej księdze złudzeń moich zwarte sześćościecie
Udawanie na scenie – szereg kłamstw na świecie
W pucharze, po przyjęciu zostawione męty
Niosące wstręt przesytu, zamiast ogień święty³⁹.

Z kart zbioru wyziera smutna prawda, aktualna również i dzisiaj, że nie jest ważny talent aktorski. Jeśli osoba jest wystarczająco reklamowana, to odniesie sukces. Estreicher bardzo się temu sprzeciwiał, uważał za naganne ocenianie po pozorach i brak zaufania do młodych, dopiero pojawiających się na scenie artystów: „śród starych gwarno, a wśród młodych głuśza”⁴⁰. Łudził się, że oceny krytyków nie mają tak wielkiego znaczenia, gdy aktor przejawia zdolności do gry scenicznej. Jego walory widz sam dostrzeże i doceni. Było jednak inaczej, a wielu aktorów poległo w walce z piórami recenzentów.

Artyzm zawisł od losu. Nie starczy chęć sama,
Matką mu dobra rola, pianistką reklama.
Rola artystkę stwarza, reklama popiera
Bez tych – nawet i geniusz beczynny – umiera
Dyrekcja po kupiecku szczerze czy nieszczerze
Sama się z miernotami na reklamę bierze⁴¹.

Motyw fałszywej oceny i sławy pojawia się w tych wierszach bardzo często. Krzywdzącym było dla Jutkiewicz niedoceniecie chęci poświęcenia się scenie i zatracenia się w grze aktorskiej. Estreicher to dostrzegał, pisał o niej, że „wcielając się w dobrane postacie, zatracą własną indywidualność, częstokroć nie do poznania”⁴². Cóż jednak po jednej pozytywnej ocenie czy kilku przychylnych zdaniach w prasie, jeśli to widz nie reaguje tak jak powinien, i jakby artystka sobie tego życzyła.

³⁹ Wiersz *Od skryby*.

⁴⁰ Z wiersza *Zza kulis*.

⁴¹ Wiersz *Artyzm a reklama*.

⁴² K. E s t r e i c h e r, *Gwiazdy spadające. Kartka z dziejów teatru...*, „Pamiętnik Teatralny” 1970, z. 3, s. 318.

Kiedy patrzę ze sceny, w sali zbita fala
 Głowa przy głowie. Zimna, cicha, martwa, śpiąca
 Ani ją gra ma budzi, ni zapal rozpala.-
 Gdybym choć raz zdołała z tych piersi tysiąca
 Zbudzić okrzyk – i zbudzić ręce do oklasku.
 Ejże! Wiodłabym wówczas Dyрекcję na pasku⁴³.

Nie bez powodu Jutkiewicz wspomina o roli dyrekcji w karierze artystów. To właśnie dyrektor teatru decydował o obsadzie i angażu na kolejne sezony. Od niego zależała też wysokość gaży oraz ilość granych ról. Krakowski teatr nie był dla Sylwii łaskawy, bo nawet w szczytowej formie popularności aktorka obsadzana była w zaledwie 19 rolach, a ceniony artysta pojawiał się na scenie przynajmniej w 35 sztukach w sezonie⁴⁴. Ta bieda w obsadzie nie pozostawała bez echa i odciskała swoje piętno na wierszowanych strofach.

Dyrekcja – to bezwzględny hamulec talentu
 W miarę talentu – tworzy obsady teorią
 Ani urok młodości, ni temperamentu
 Ani gra na wskroś szczerza olśniewa go glorią
 On talent po kupiecku w kancelarii waży
 Lęka się, że z rolami rośnie wielkość gaży
 A więc czekaj Artystko, z twej gaży podwyżką
 Wino smaku nabiera, gdy już traci myszką.
 Budżet radzi – niech dawny prym wiedzie inwentarz
 Młodej czas, gdy już pora będzie pójść na cmentarz
 Tak więc praca artystki zepchnięta do zera
 Traci młodość wędniejąc – zapal obumiera.

Zapal obumierał, a dusza musiała zostać sprzedana w zamian za możliwość przeżycia i angażu. Pocieszeniem stawały się liczne miłości i przygody, jedna za drugą. „Bo to jest zwykłem w artystycznym życiu, gdy miłość zmiera – druga jest w powiciu”⁴⁵. Wiązało się to z upadkiem moralności, z plotkami i osądami na temat stylu życia aktorek. W pierwszych wierszach Jutkiewicz się broni, tłumaczy, że odwiedziny przyjaciół, to nic złego, a gdyby nie ich wizyty, pozostałaby zupełnie sama.

Że tam do mnie przychodzi i stary i młody
 Mój to zysk. Moralność nie ponosi szkody.
 Krytyk, malarz, wydawca i sceny towarzyszy
 Me podpory. Opinio! Próżno ty mnie skarżysz.
 Żaden się nie da złapać na stałe w pułapkę,
 Ani ich dla romansu sadzam na kanapkę
 Tyle, co mi przyniosą cukry albo kwiaty,
 Tyle, co czarnej kawy dotkną lub herbaty,

⁴³ Wiersz *Powodzenie sceniczne*.

⁴⁴ J. M i c h a l i k, *Dzieje teatru w Krakowie w latach 1893–1915. Teatr Miejski*, Kraków 1985, s. 350.

⁴⁵ Wiersz *On dziś odjechał*.

Tyle co ich zaproszę czasem do kolacji
 Nic więcej i nic dalej. Plotka nie ma racji⁴⁶.

Im dalej i głębiej wchodziła aktorka w życie teatru, tym rzadziej broniła się przed plotką, jakby bezsilna wobec przyjętych obyczajów zakulisowych. Przyjęła rytuał spotkań damsko-męskich, kolacji w szerokim gronie artystów, krytyków, malarzy i artystycznego światka. W myśl zasady, kto nie jest z nami, jest przeciw nam.

Na śliskiej drodze sztuki, nie upaść to sztuka
 Błądzi kto przyczyn zbroczeń, we mnie samej szuka
 „Była tam we mnie cnota” rzekł Hetman w Weselu”
 Była u mnie – lecz padłam, w wyścigach do celu⁴⁷.

Co może tłumaczyć ten upadek moralności? Życie aktorki nie było łatwe. W czasach Jutkiewicz artystki same musiały zapewniać sobie kostiumy i dodatki. Było to tym trudniejsze dla aktorek grających mniejsze role, bo grywały więcej postaci niż wielkie aktorki mające w swym repertuarze główne role, dlatego odtwórczynie pobocznych bohatererek częściej zmieniały kostiumy⁴⁸. Nie wystarczyła więc cudownie odegrana postać, bo w przypadku kobiet podstawą była piękna toaleta.

Nie dość chęć mieć i zapał i artystki duszę
 Nie dość przez szkołę, zmierzać na scenę przebojem
 Nie dość ról. Rolę trzeba każdą zdobić strojem
 By strój mieć, trzeba cudze zdobywać fundusze.
 I dla listka wawrzynu, tracić mirtu listek
 To droga przyszłej sławy falandy artystek.

Ztąd artystka w słowniku przerabia otwarcie
 Wyraz: miłość na słowa: wsparcie i poparcie
 Odsłaniając swe serce, garść próżną roztwiera
 Zyska pierwsze, kto drugie w klejnoty ubiera.
 Ta wymiana słów różnych, sprawia zwykle cuda
 Lecz i druzgoce talent, jeśli się nie uda⁴⁹.

Stawiało to artystki w trudnej sytuacji, bo o ile nie były sławne, to same musiały zadbać o fundusze na stroje, nie mówiąc o pieniądzach na wynajem mieszkania blisko teatru czy zupełnie przyziemnych, ale nie dających się zapomnieć potrzebach, takich jak jedzenie.

Do teatru wstępują młode dziewczęta oddające się sztuce. Kwestia drogich kostiumów i w ogóle szalona drożyzna zmusza je do rozwiązania tragicznego nieraz dylematu. Albo szukanie zamożnego

⁴⁶ Wiersz *Przyjmowanie u siebie*.

⁴⁷ Wiersz *Upadek*.

⁴⁸ J. M i c h a l i k, dz. cyt., s. 368.

⁴⁹ Wiersz *Stroju fundusze*.

prorektora, albo śmierć. [...] żyć za 60 lub 90 koron miesięcznie – znaczy: zmuszać biedną dziewczynę do szukania sobie protektora⁵⁰.

Jakby dla potwierdzenia tej opinii Jutkiewicz zamieszcza w jednym z tekstów zawartych w tomiku *Schodząc ze sceny* autentyczny rachunek zestawiający miesięczne wydatki artystki.

1. Służącej i za mieszkanie...60.
 2. Kolacja, obiad, śniadanie...50.
 3. Roczna spłata, długu rata...20.
 4. Gościom ciasta rum, herbata...20.
 5. Frukta, lody, koniak, wino...8.
 6. Spłata raty za pianino...12.
 7. Pasek, grzebyk, mydło, piórka...10.
 8. Od wziętego na borg biurka...50.
 9. Kwiatki, wstążki, róż, woalka...10.
 10. Z jedwabiu do prania halka...24.
 11. I obuwia para jedna...16.
- Razem z gaży płacę biedna...280.
 Więc deficyt mam w kaletce
 Przy miesięcznej gaży setce.
 A z przyjaciół miły Boże
 Żaden mi nie dopomoże [...] ⁵¹.

Tyle z życia artystycznego opartego na nieustającej walce o przetrwanie i zaistnienie wśród dyrekcji i krytyków, a dopiero na końcu na scenie. W tomiku wierszy napisanych pod wpływem rozmów z Jutkiewicz jest wiele postaci ze świata artystów. Zasługują oni jednak na osobne opracowanie ze względu na ilość tych wierszy oraz znakomitość ich bohaterów (między innymi poety Lucjana Rydla, dyrektora Teatru Krakowskiego Józefa Kotarbińskiego, aktorki Heleny Modrzejewskiej, Jadwigi Mrozowskiej i Anny Walewskiej). Warto jednak wspomnieć o jeszcze jednym obrazie, tak zgrabnie namalowanym słowem przez Estreichera, a przedstawiającym artystkę jako kobietę. Bo kiedy kurtyna opada, gasną świece po gwarnej kolacji, aktorka staje się sobą, bo już nie ma przed kim grać.

Olśniłam cię urokiem, mówisz. Przyjdź na próbę
 Gdy zmęczona, zziębnięta, otulona w szubę
 Wtórzę rolę półgłosem, wśród gwaru i śmieci
 Siądź wówczas przy mnie. Popatrz – a urok uleci.
 I już wówczas fantazji na pewno nie złudzi
 Bóstwo – najpospolitsze – z pospolitych ludzi⁵².

⁵⁰ I. D a s z y ń s k i, *Krakowska Rada Miejska*, „Naprzód” 1908, nr 271, s. 3.

⁵¹ Fragment wiersza *Pod rysunkiem kolorowym grona mych towarzyszy przy stole*.

⁵² Z wiersza *Chcę ciszy*.

Pod kostiumem i barwną szminką kryje się zwyczajna kobieta, która chciałaby być może stabilizacji, normalnego związku i ciszy. Wabi ją jednak sława, wieczne zaloty i chęć bycia podziwianą. Nawet związek małżeński nie daje jej zaspokojenia, a wręcz przeciwnie, wzbudza chęć ucieczki, tęsknotę za tym, co było łatwe i miłe dla próżnej duszy artystki.

Jestem artystką, jestem i żoną
 Jakże pogodzić dwa obowiązki
 Tu dach małżonka od burz ochroną
 Tam scena zwiesza lauru gałązki
 Tu strop nad głową – tam z gwiazd sklepienie
 Gdy gram na scenie. [...]

Tyle tam swoich za domem czeka
 Tyle tam pokus dla moich marzeń
 A tu mnie czuła męża opieka
 Próbuje leczyć z gorączki wrażeń
 Zabiegi męża nic nie poradzą
 Artyzm mą władzą.

Czekajcie uciech mych towarzysze
 Chwilę – choć chwilę dla was poświęcę
 Za utraconą rozkoszą dyszę
 Targam ślubami spętane ręce
 Bo mi być z młodu jest przeznaczone
 Artystką pierwszej niż – żoną⁵³.

Wieczna sprzeczność i walka w duszy przełamanej na pół, gdzie miejsce mają uczucia typowe dla kobiecego serca, ale też przysyłające wszystko inne żądze: bycia sławną, wielbioną oraz podziwianą. Pojawia się w wierszach tęsknota za tym, co było pasją i świeżością, z jaką Jutkiewiczowa wstępowała na scenę.

Związek za związkiem zrywam, miłość depcę,
 I gdy o szczęściu prawią mi pochlebce,
 Mnie za przeszłością pęka serce z żalu,
 Za niewinności kostiumem z *perkalu*⁵⁴.

Zwycięża jednak chęć zapomnienia i zatopienia się w omamach sztucznej adoracji, aby tylko oderwać myśli od gorzkich refleksji nad przemijaniem oraz pustotą życia artystki.

Młodość zatrzymać pragnę, nadaremnie!
 Samotność strąca z złudzeń moich maskę

⁵³ Z wiersza *Artystka i żona*.

⁵⁴ Fragment wiersza *Zza kulis*.

Smutnej przyszłości wskazuje mi ciemnie
Próżno snów bronię i błagam o łaskę

Bo rzeczywistość, łaskami nie darzy
Rozkosz użycia druzgoce namiętą
Strawioną młodość piętnuje na twarzy
Dni zmarnowanych znaczy w brzdach piętno.

Samotność budzi przerażenia dreszcze
Rzeczywistości niech ginie widziadło
Chcę życia złudzeń bo pragnę żyć jeszcze
Więc smutnej prawdy odtrącam zwierciadło [...]

Hej godownicy! do ramienia ramię
Czas z wami bieżąc, sumienie zagłusza
Oni mi przyjaźń kłamią – i ja kłamię
Lecz ciało żyje, gdy już martwa dusza.

Precz kto się gorszy, że mam bliskich wielu
Dokąd mnie wiodą na oślepe – nie pytam
Zagłuszam pamięć – więc jestem u celu
Nie wiem, że wędnę, – nie wiem, że przekwitam⁵⁵.

Lepiej udawać i oszukiwać samą siebie, że jest dobrze. Taki wniosek można wyciągnąć po lekturze wielu z tych wierszy. Wydaje się, że Sylwia ciągle nie mogła się zdecydować, czy chce żyć zwyczajnie w ramionach męża, czy wybrać sztukę i ideały z młodości. Obydwa kursy życiowe były jednak gorzkie, bo jako żona musiała rezygnować z przywilejów zakulisowego życia, niosącego uciechy i próżne rozrywki. W roli aktorki zaś zbyt rażąca była utrata niewinności oraz sztuczność, jak i chwilowość słodkiego triumfu.

Patrząc na siebie z perspektywy dziesięcioletniej kariery na deskach krakowskiego teatru Sylwia nie potrafi się przyznać do tego, że popełniła błąd. Wiersze są naznaczone pewnym rozczarowaniem, upadkiem ideału, jakim było dla aktorki bycie na usługach sztuki. Jednak do końca uważa ona, że aby zostać w świecie teatru, musiała grać na zasadach dyktowanych przez środowisko, czyli nie miała innego wyjścia, musiała poddać się prądowi i iść „z piosenką na ustach do świątyni sławy”⁵⁶.

Bez dekoracji, bez gry, bez kostiumu.
Wyznania moje, to przegląd mych błędów
Jawnie je głoszę, nie zapieram winy
Ni rozgrzeszenia pragnę, ani względów
Lecz błagam, badaj win moich przyczyny
Uznaj – że w takiej rosnąc atmosferze
Złe – w walce o byt, zawsze górę bierze⁵⁷.

⁵⁵ Z wiersza *Przekwitam*.

⁵⁶ Z wiersza *Domówienie*.

⁵⁷ Z wiersza *Po epilogu*.

Czy i współczesnemu czytelnikowi zakreśli się łezka w oku przy lekturze wierszy pisanych życiem Sylwii Jutkiewicz? Można by zaryzykować i przychylić się do prośb autorów listów poprzedzających tomik, wydając go drukiem. Byłby on świadectwem zakulisowego świata, tym razem świata teatru, ale myślę, że typowego dla wszystkich miejsc, w których główną rolę gra pieniądz. Wtedy zapomnieć trzeba o ideałach z młodości, a zapał do sztuki przekuć w siłę przebiccia wśród konkurencji oraz w chęć stania się gwiazdą wędrowną⁵⁸, a nie spadającą⁵⁹.

Po przeczytaniu wszystkich utworów zawartych w tomiku *Schodząc ze sceny* nie trudno zgadnąć, dlaczego Karol Estreicher zajął się spisaniem wyznań aktorki. Jako miłośnik teatru, wieloletni członek Komisji Teatralnej, autor *Teatrów w Polsce*⁶⁰, przyglądał się teatralnemu światu od wielu lat. Dostrzegł więc nieprawidłowości w doborze aktorów i repertuarów, nieprawidłowości będących grzechem niejednego dyrektora teatru. Pisał o tym wielokrotnie, nawet przy okazji wspomnienia dokonania Sylwii Jutkiewicz⁶¹. Wiersze napisane pod wpływem rozmów z przedstawicielką życia artystycznego wydają się więc pretekstem do wypowiedzenia uwag na temat odchyłań, jakie mają miejsce przy zdobywaniu roli, uwag, z którymi Estreicher zupełnie się zgadzał i chciał je unaocznic szerokiej publiczności, wydając tomik drukiem. Stąd wzięły się próby uzyskania oceny utworów i ich kwalifikacji do druku poprzez wysyłanie rękopisu do ludzi związanych z teatrem i literaturą. Dlaczego do druku nie doszło, trudno dzisiaj przesądzać. Jednak po lekturze zbioru *Schodząc ze sceny* jedno zdanie zostanie w mojej pamięci na długo. Zdanie, w którym dla mnie zamknięty jest los aktora:

Na scenie władcy my, w życiu żebracy⁶².

LEAVING THE STAGE – THE PRIVATE LIFE OF THE ACTRESS
SYLWIA JUTKIEWICZ IN THE POETRY OF KAROL ESTREICHER THE ELDER

SUMMARY

This article is based on a manuscript of the bibliographer and the director of the Jagiellonian Library, Karol Estreicher (1827–1908) from the collection of the Society of Fine Arts Friends in Cracow. These poems are collected in a volume entitled *Leaving the Stage* and they portray the

⁵⁸ Tytuł jednego z wierszy.

⁵⁹ Tytuł cyklu wspomnień pośmiertnych pisanych przez Karola Estreichera ku czci i pamięci zmarłych aktorów.

⁶⁰ K. Estreicher, *Teatra w Polsce*, t. 1–3, Kraków 1873–1879.

⁶¹ K. Estreicher, Sylwia Jutkiewiczowa – maszynopis ze zbiorów Muzeum Teatralnego w Warszawie.

⁶² Z cyklu *Zza kulis* fragment wiersza 6.

theatre life of the actress Sylwia Jutkiewicz (born on 15th June 1871). They are excellent evidence of the dependence of actors on both their environment and the management of the theatre, and also of the life behind the scenes. The poems are preceded by letters from authors and theatre critics to whom Karol Estreicher sent the manuscript in order to obtain their opinions about it. The described material as a whole is an interesting contribution to the history of the nineteenth century Cracow theatre.

JAROSŁAW JASTRZĘBSKI

UPOSAŻENIE ASYSTENTÓW MŁODSZYCH
W POLSKIM PAŃSTWOWYM SZKOLNICTWIE AKADEMICKIM
OD 1 X 1923 DO 31 I 1934 ROKU

WPROWADZENIE

W państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej asystent młodszy był etatowym stanowiskiem naukowym¹, aczkolwiek na wszystkie posady zaliczane do kategorii pomocniczych sił naukowych można było zatrudniać również na kontrakt². W ówczesnej hierarchii akademickich stanowisk naukowych asystent młodszy znajdował się poniżej funkcji asystenta starszego. Z asystenturą młodszą zrównane były funkcje demonstratorów i elewów, także pod względem uposażeń.

Pełne uposażenie, o którym mowa w niniejszej pracy, przysługiwało jedynie etatowym asystentom młodszym, posiadającym co najmniej absolutorium³ i zatrudnionym w wymiarze nie mniejszym niż 30 godzin tygodniowo. W przypadku zatrudnienia na część etatu asystentowi młodszemu przysługiwała 1/30 wynagrodzenia za każdą godzinę tygodniowo⁴.

¹ *Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich* – Dz.U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494. Ogłoszona 10 sierpnia 1920 r. Weszła w życie 15 września 1920 r. *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół* – Dz.U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204. Weszło w życie z dniem ogłoszenia 6 marca 1928 r.

² Kontraktowemu asystentowi młodszemu przysługiwała $\frac{1}{30}$ wynagrodzenia etatowego asystenta młodszego za każdą godzinę tygodniowo, jednak z wyłączeniem sierpnia i września.

³ Asystentowi młodszemu nieposiadającemu absolutorium przysługiwała stawka równa 12 mnożnym (pojęcie wyjaśnione w dalszej części) za każdą godzinę tygodniowo. Poza tym nie przysługiwało ono w miesiącach sierpień i wrzesień.

⁴ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Skarbu z dnia 23 stycznia 1924 r. w sprawie wykonania art. 28 i 105 Ustawy z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska* (Dz.U.R.P. Nr 116, p. 924), *dotyczących wynagrodzeń*

Kwestie uposażeniowe pracowników państwowych w II Rzeczypospolitej należały do niezwykle złożonych i dotyczyło to nie tylko szkolnictwa akademickiego. Fakt ten wynikał przede wszystkim z trudnej sytuacji gospodarczej Polski w okresie międzywojenny. Reperkusje I wojny światowej, wojna z bolszewikami, gwałtowna inflacja w latach 20., wielki kryzys ekonomiczny i związana z nim deflacja to podstawowe, choć nie jedyne, źródła powyższego stanu. W II Rzeczypospolitej obowiązywały kolejno cztery systemy ustalania wysokości uposażenia naukowych pracowników państwowego szkolnictwa akademickiego.

W pierwszym okresie, trwającym do 30 czerwca 1920 roku, obowiązywał ułomny system kwotowy. Nazywamy go tu ułomny, ponieważ nie był on systemem w pełnym tego słowa znaczeniu. Nie było bowiem jednego i spójnego aktu normatywnego, który określałby wszystkie podstawowe zasady wynagrodzeń. Poszczególne składniki uposażeń i ich wysokość określone były doraźnie, do czasu pojawienia się nowej, również tymczasowej regulacji⁵.

W drugim okresie, trwającym od 1 lipca 1920 do 30 września 1923 roku, obowiązywał system mnożnikowy. Miał on wreszcie jednolitą podstawę prawną, choć i ją trudno nazwać kompletną. Najogólniej mówiąc, obliczanie wysokości poszczególnych składników uposażenia w tym systemie opierało się na dwóch zmiennych: mnożnej i mnożniku, zależnych od różnych czynników określonych przepisami państwowymi (jak wielkość rodziny, miejsce pracy, staż pracy itd.), niektóre składowe uposażenia obliczane były jednak jeszcze inaczej⁶.

W trzecim okresie, trwającym od 1 października 1923 do 31 stycznia 1934 roku, obowiązywał system punktowy. Obliczanie uposażenia opierało się na ustalonej stałej mnożnej, której wartość wyrażana była w ilości tzw. punktów uposażeniowych. Ich liczba dla każdego składnika uposażenia zależna była od różnych czynników, określonych

pomocniczych sił naukowych w szkołach akademickich – Dz.Urz.Min.W.R.O.P. z 1924 r. Nr 4, poz. 36. Ogłoszone 15 marca 1924 r. Weszło w życie z mocą wsteczną od 1 października 1923 roku.

⁵ Do ważniejszych aktów normatywnych w tym zakresie należały: *Reskrypt Rady Regencyjnej z dnia 11 czerwca 1918 r. Tymczasowe przepisy służbowe dla urzędników państwowych* (Dz.U. z 1918 r. Nr 6, poz. 13); *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 marca 1919 r. w przedmiocie tymczasowej regulacji płac profesorów, docentów prywatnych i pomocniczych sił naukowych w szkołach wyższych na terytorium b. zaboru austriackiego* (Dz.U. z 1919 r. Nr 42, poz. 302); *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 22 listopada 1920 r. w sprawie poborów profesorów, docentów i pomocniczych sił naukowych w państwowych szkołach wyższych* (M.P. z 1920 r. Nr 46).

⁶ Podstawą systemu, lecz jedynie w odniesieniu do szkolnictwa akademickiego była *Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o uposażeniu profesorów, innych wykładowców i pomocników naukowych w państwowych szkołach akademickich* – Dz.U. z 1920 r. Nr 65, poz. 432. Ogłoszona 31 lipca 1920 r. Weszła w życie z mocą wsteczną od 1 lipca 1920 r. Nowelizowana była raz *Ustawą z dnia 31 marca 1922 r. o uposażeniu profesorów i pomocniczych sił naukowych w szkołach akademickich* (Dz.U. z 1922 r. Nr 28, poz. 226), skala jednak tej modyfikacji była tak duża, że nowy akt prawny niemal zastąpił stary. Uchylona 1 października 1923 r. *Ustawą z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska* (Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924).

przepisami państwowymi, a wartość była zmienna w czasie i zależna od tempa inflacji. Podstawą tego systemu była *Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska*⁷.

W czwartym i zarazem ostatnim okresie, trwającym od 1 lutego 1934 roku do końca II Rzeczypospolitej, obowiązywał system kwotowy, tym razem pełny. Poszczególne składniki uposażenia ustalano bezpośrednio w złotych, bez konieczności dokonywania jakichkolwiek przeliczeń⁸.

SYSTEM PUNKTOWY

Uposażenie asystentów młodszych miało w systemie punktowym wspólną podstawę prawną z innymi funkcjonariuszami państwowymi, zarówno cywilnymi, jak i wojskowymi. Odróżniało to ten system od poprzedniego, który dla pracowników szkolnictwa akademickiego miał odrębną regulację. System punktowy spośród wszystkich wyżej wymienionych obowiązywał zdecydowanie najdłużej, bo aż 10 lat i 4 miesiące. Był też dość logicznie pomyślany i całkiem dobrze sprawdzał się w warunkach długotrwałej inflacji.

⁷ *Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924. Ogłoszona 15 listopada 1923 r. Weszła w życie z mocą wsteczną od 1 października 1923 r. Sprostowana była raz *Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 stycznia 1924 r. w przedmiocie sprostowania błędu w ustawie z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska* (Dz.U. z 1924 r. Nr 3, poz. 15). Nowelizowana była 18 razy, jednak w niniejszej pracy odnosimy się jedynie do 7 nowel: *Ustawy z dnia 12 czerwca 1924 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska* (Dz.U. z 1924 r. Nr 52, poz. 525); *Ustawy z dnia 22 lipca 1925 roku w sprawie przedłużenia mocy obowiązującej ustawy z dnia 12 czerwca 1924 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska* (Dz.U.R.P. z r. 1924 Nr 52, poz. 525) oraz *ustawy z dnia 12 czerwca 1924 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 11 grudnia 1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy państwowych i wojskowych zawodowych* (Dz.U.R.P. z r. 1924 Nr 52, poz. 526) (Dz.U. z 1925 r. Nr 83, poz. 566); *Ustawy z dnia 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej* (Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918); *Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie zmiany niektórych przepisów o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska oraz sędziów i prokuratorów* (Dz.U. z 1928 r. Nr 38, poz. 370); *Ustawy z dnia 14 października 1931 r. o zmianie niektórych postanowień ustawy o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska oraz sędziów i prokuratorów* (Dz.U. z 1931 r. Nr 98, poz. 749); *Ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich* (Dz.U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247); *Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych* (Dz.U. z 1933 r. Nr 86, poz. 663). Uchylona 1 lutego 1934 r. *Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 października 1933 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych* (Dz.U. z 1933 r. Nr 86, poz. 663).

⁸ Podstawą systemu było *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 października 1933 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych* – Dz.U. z 1933 r. Nr 86, poz. 663. Ogłoszone 30 października 1933 r. Weszło w życie 1 lutego 1934 r. Nowelizowane było 7 razy. Uchylone 1 stycznia 1949 r. *Ustawą z dnia 4 lutego 1949 r. o uposażeniu pracowników państwowych i samorządowych oraz przewodniczących organów wykonawczych gmin wiejskich i miejskich* (Dz.U. z 1949 r. Nr 7, poz. 39).

Były trzy podstawowe powody odejścia od systemu mnożnikowego. Po pierwsze, był on bardzo skomplikowany. Zmiany kosztów utrzymania, czyli inflacja, okazały się dla tego systemu zbyt trudnym sprawdzianem, zwłaszcza gdy ta przekształciła się w hiperinflację. Było po prostu zbyt wiele zmiennych, które należało mieć pod kontrolą. Nowy system punktowy był logiczniejszy i prostszy w stosowaniu w warunkach szybkich zmian cen.

Po drugie, wprowadzenie nowego systemu punktowego pozostawało w związku z planowaną reformą walutową przygotowywaną przez Władysława Grabskiego. Miała w ona założeniach doprowadzić również do większej stabilności cen. System punktowy miał tę niewątpliwą zaletę, że zachowywał przejrzystość i spójność zarówno w warunkach inflacyjnych, jak i deflacyjnych. Przebudowa zasad wynagradzania funkcjonariuszy państwowych miała również pozytywnie wpłynąć na powodzenie przewalutowania z marki na złotego oraz zduszenie presji inflacyjnej w sposób nieburzący zaufania pracowników budżetowych do Państwa Polskiego, mocno nadwyreżonego dotychczasową polityką płacową państwa.

Po trzecie, sytuacja materialna funkcjonariuszy państwowych od początku lata 1923 roku stała się krytyczna, dalsze lekceważenie ich potrzeb groziło paraliżem struktur państwowych. Konieczność zmuszała do przebudowy systemu w sposób radykalny i przywracający uposażeniu zdolność do zapewnienia utrzymania funkcjonariuszom i ich rodzinom.

Jednak w warunkach dużej stabilności pieniądza, która ujawniła się w latach 30., skomplikowanie systemu punktowego było nadmierne. W tym należy doszukiwać się podstawowej przyczyny rezygnacji z niego w początkach 1934 roku i zastąpienia go niezwykle prostym systemem kwotowym.

SKŁADOWE UPOSAŻENIA

Baza źródłowa daje podstawę do wprowadzenia klasyfikacji uposażeń asystentów młodszych w systemie punktowym na uposażenie podstawowe i uposażenie uzupełniające. Uposażenie podstawowe było to wynagrodzenie przysługujące każdemu etatowemu asystentowi młodszemu w całym okresie obowiązywania tego systemu. Uposażenie uzupełniające było to wynagrodzenie przysługujące tym asystentom młodszym, którzy spełniali dodatkowe kryteria, lub wszystkim, lecz jedynie tymczasowo.

Uposażenie podstawowe asystenta młodszego tworzyły 2 składniki:

- 1) płaca zasadnicza,
- 2) dodatek regulacyjny.

Uposażenie uzupełniające asystenta młodszego mogły tworzyć maksymalnie 2 składniki⁹:

⁹ Istniała również możliwość ustanowienia przez Radę Ministrów jeszcze innych dodatków uzasadnionych szczególnymi właściwościami służby lub pełnieniem służby w stolicy. Jednak autor nie znalazł przesłanek prawnych, by w odniesieniu do asystentów młodszych z takiej możliwości skorzystano.

- 1) dodatek ekonomiczny,
- 2) dodatek mieszkaniowy.

WYPŁATA UPOSAŻENIA

Asystent młodszy mógł otrzymywać od Skarbu Państwa tylko jedno stałe uposażenie służbowe, jako wynagrodzenie za ogół czynności, których obowiązek wykonywania wynikał z zajmowania tego stanowiska. Uposażenie wypłacane było miesięcznie, z góry, w pierwszym dniu każdego miesiąca kalendarzowego, a jeżeli dzień ten był ustawowo wolny od pracy (niedziela lub święto), w ostatnim dniu poprzedniego miesiąca. Asystent młodszy, który wstępował do służby po raz pierwszy albo ponownie (po przerwie), nabywał prawo do uposażenia: od pierwszego dnia miesiąca – jeżeli rzeczywiste objęcie stanowiska nastąpiło pomiędzy 1 a 15 dniem danego miesiąca kalendarzowego, albo od szesnastego dnia miesiąca – jeżeli rzeczywiste objęcie stanowiska nastąpiło pomiędzy 16 a ostatnim dniem danego miesiąca kalendarzowego. Asystent młodszy, który pełnił służbę państwową już wcześniej, nabywał prawo do uposażenia z pierwszym dniem najbliższego miesiąca kalendarzowego po dniu mianowania na stanowisko lub po powstaniu warunków uzasadniających zmianę w wymiarze uposażenia. Jeżeli jednak przyczyna powodująca zmianę w prawie do uposażenia zbiegła się z dniem jego wypłaty, to nabywało się je z tym dniem.

Prawo do uposażenia służbowego gasło z ostatnim dniem miesiąca kalendarzowego, w którym stosunek ten ustał i z tym dniem wypłatę uposażenia wstrzymywano. Asystent młodszy, który by samowolnie opuścił służbę, obowiązany był zwrócić część uposażenia za okres nieprzesłużony.

Asystentowi młodszemu, w przypadku zasługującym na uwzględnienie, mogła być udzielona bezprocentowa zaliczka na uposażenie. Warunki przyznawania takiej zaliczki i jej wysokość określał Prezes Rady Ministrów w porozumieniu z Ministrem Skarbu¹⁰.

WARTOŚĆ PUNKTU UPOSAŻENIOWEGO (MNOŻNA)

Podstawowym pojęciem interesującego nas systemu wynagrodzeń był punkt uposażeniowy. Zdecydowana większość składników uposażenia asystenta młodszego była określana liczbą punktów. Była ona w założeniach niezmienna, w praktyce zdarzały się pewne nieliczne modyfikacje w tym zakresie. Zmienna była natomiast wartość punktu, wyrażana początkowo w markach polskich, a od 1 maja 1924 roku w złotych polskich (zł). Wartość punktu zwano mnożną, gdyż obliczenie rzeczywistej wartości wynagrodzeń polegało na pomnożeniu ilości punktów przypisanych danemu składnikowi uposażenia przez bieżącą wartość punktu.

¹⁰ Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

Taka konstrukcja systemu wynagrodzeń pozwalała na dość elastyczne reagowanie na zmiany cen konsumpcyjnych w gospodarce, a co za tym idzie pozwalała na lepszą ochronę siły nabywczej uposażenia. W praktyce jednak o skuteczności tej ochrony decydowała wola i możliwości władz państwowych. Co do woli, to przynajmniej w pierwszych latach obowiązywania systemu punktowego państwo starało się odzyskać nadzarpnięte latem 1923 roku zaufanie pracowników tzw. sfery budżetowej. Można zatem domniemywać, że do czasu zdławienia inflacji rząd starał się, aby zmiany wysokości mnożnej w miarę dokładnie odzwierciedlały spadającą wartość nabywczą waluty polskiej. Co do możliwości, należy pamiętać, że statystyka publiczna nie była w okresie międzywojennym aż tak sprawna jak w czasach nam współczesnych, a struktury państwowe dopiero nabywały własne doświadczenia w kierowaniu gospodarką krajową. Nie można również zapominać, że Polska nie należała do państw bogatych, co było konsekwencją m.in. I wojny światowej (1914–1918) i wojny z bolszewikami (1919–1920).

Pierwotna mnożna została ustalona na kwotę 11 600 marek¹¹. Jej zmiany dokonywała Rada Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, zgłaszany w porozumieniu z Ministrem Skarbu. Mnożna taka mogła być określona zarówno w markach, jak i w złotych, która to możliwość została wprowadzona w związku z projektowaną reformą walutową i związaną z nią zmianą jednostki pieniężnej.

Określenie wysokości mnożnej musiało następować najpóźniej 20 dnia każdego miesiąca kalendarzowego na następny miesiąc, w oparciu szacunki zmiany kosztów utrzymania w okresie od 15 dnia poprzedniego miesiąca do 15 dnia bieżącego miesiąca i ewentualną zamianę w wysokości dodatku regulacyjnego. W razie przekraczającego 15% wzrostu kosztów utrzymania w 2. połowie miesiąca Rada Ministrów, na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, zgłoszony w porozumieniu z Ministrem Skarbu, zarządzała wypłatę 16 dnia tytułem dopłaty na pobory tego miesiąca kwotę, o którą należało by zwiększyć uposażenie, biorąc pod uwagę wzrost kosztów utrzymania w 2. połowie ubiegłego miesiąca¹².

Zmiana wartości punktu miała zatem następować zasadniczo raz w miesiącu, a najwyżej dwa razy. W rzeczywistości system taki obowiązywał wyłącznie do 31 grudnia 1925 roku, czyli przez 27 miesięcy. Po tej dacie, wobec osiągnięcia stabilizacji cenowej, zrezygnowano z comiesięcznej modyfikacji, przyjmując odtąd już stałą mnożną o wartości z dnia 1 grudnia 1925 roku. Jednak przynajmniej teoretycznie, w razie ponownego powrotu inflacji, można było powrócić do pierwotnych rozwiązań. Wspomniane zaś dopłaty w połowie miesiąca okazały się konieczne tylko w pierwszym kwartale obowiązywania systemu punktowego, czyli od 1 października do 31 grudnia 1923 roku.

Początkowo wartość punktu wyrażana była w markach. Wraz z wejściem w życie reformy Grabskiego, dokonano przejścia na nową walutę – na złotego. Jednak w okresie przejściowym w maju i czerwcu 1924 roku obowiązywała dwuwalutowość i wynagrodzenia mogły być wypłacane zarówno w starej, jak i nowej walucie.

¹¹ Kwota ta miała podobno odpowiadać kosztom utrzymania w 1. połowie września 1923 r.

¹² Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

W pierwszych trzech miesiącach obowiązywania systemu punktowego tempo inflacji było na tyle duże, że konieczne było modyfikowanie wartości mnożnej w trakcie trwania miesiąca. W związku ze wzrostem kosztów utrzymania we wrześniu 1923 roku Rada Ministrów zarządziła dopłatę do uposażenia za październik w wysokości 2 100 marek. Tym samym rzeczywista wartość punktu w październiku wynosiła 13 700 marek. Mnożna na listopad 1923 roku została wyznaczona w wysokości 25 520 marek, ale w związku ze wzrostem kosztów utrzymania w 2. połowie października od razu zarządziła dopłatę do tej mnożnej w wysokości 17 100 marek. Tym samym rzeczywista wartość punktu w listopadzie wynosiła 42 620 marek¹³. Mnożna na grudzień została wyznaczona w wysokości 64 380 marek¹⁴. Ale w związku ze wzrostem kosztów utrzymania w 2. połowie listopada zarządziła dopłatę do mnożnej w wysokości 34 765 marek¹⁵. Tym samym rzeczywista wartość punktu w grudniu wyniosła 99 145 marek.

Od początku 1924 roku szybkość inflacji osłabła, dzięki czemu nie było już konieczne weryfikowanie wartości punktu w trakcie trwania miesiąca. Mnożna na styczeń została wyznaczona w wysokości 165 109 marek¹⁶, a kolejne kształtowały się następująco: w lutym – 509 064 marek¹⁷, w marcu – 657 609 marek¹⁸, w kwietniu – 623 200 marek¹⁹.

W związku z wprowadzeniem reformy walutowej mnożna na maj i czerwiec została wyznaczona w wysokości 648 000 marek albo zamiennie 0,36 zł²⁰. Aby uniknąć

¹³ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1923 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc październik i listopad 1923 r. mnożnej, miarodajnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1923 r. Nr 117, poz. 937.

¹⁴ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 19 listopada 1923 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc grudzień 1923 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1923 r. Nr 121, poz. 973.

¹⁵ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 1923 r. w przedmiocie ustalenia mnożnej dla określenia dopłaty na miesiąc grudzień 1923 r. do uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1923 r. Nr 124, poz. 1002.

¹⁶ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1923 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc styczeń 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1923 r. Nr 131, poz. 1066.

¹⁷ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 stycznia 1924 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc luty 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 7, poz. 68.

¹⁸ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 18 lutego 1924 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc marzec 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 17, poz. 174.

¹⁹ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 19 marca 1924 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc kwiecień 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 28, poz. 277.

²⁰ *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 1924 r. o ustaleniu na miesiąc maj 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370; *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 21 maja 1924 r. o ustaleniu na miesiąc czerwiec 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453.

perturbacji, w okresie przejściowym uwzględniano możliwość wypłaty uposażenia w obu walutach, częściowo lub w całości.

Od 2. połowy 1924 roku wartość mnożnej wyznaczano już jedynie w złotych. Mnożna na lipiec, sierpień i wrzesień została wyznaczona w wysokości 0,35 zł²¹, na październik – 0,38 zł²², a na listopad i grudzień – 0,41 zł²³. W 1925 roku wartość mnożnej przyjmowała następujące wartości: w styczniu i lutym – 0,42 zł²⁴, w marcu, kwietniu i maju – 0,41 zł²⁵, w czerwcu – 0,40 zł²⁶, w lipcu – 0,42 zł²⁷, w sierpniu – 0,43 zł²⁸, we wrześniu – 0,42 zł²⁹, w październiku – 0,43 zł³⁰, w listopadzie – 0,44 zł³¹, w grudniu – 0,43 zł³².

²¹ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 czerwca 1924 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc lipiec 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 52, poz. 527; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1924 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc sierpień 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 64, poz. 632; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 1924 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc wrzesień 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 73, poz. 726.

²² *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 września 1924 r. w przedmiocie ustalenia na miesiąc październik 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 82, poz. 784.

²³ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 października 1924 r. o ustaleniu na miesiąc listopad 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 93, poz. 867; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 listopada 1924 r. o ustaleniu na miesiąc grudzień 1924 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 101, poz. 929.

²⁴ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1924 r. w sprawie ustalenia na miesiąc styczeń 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 112, poz. 997; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 stycznia 1925 r. w sprawie ustalenia na miesiąc luty 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 7, poz. 52.

²⁵ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lutego 1925 r. o ustaleniu na miesiąc marzec 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 18, poz. 132; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 marca 1925 r. o ustaleniu na miesiąc kwiecień 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 28, poz. 198; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 kwietnia 1925 r. o ustaleniu na miesiąc maj 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 41, poz. 281.

²⁶ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 maja 1925 r. o ustaleniu na miesiąc czerwiec 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 54, poz. 391.

²⁷ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 czerwca 1925 r. o ustaleniu na miesiąc lipiec 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 62, poz. 437.

²⁸ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1925 r. o ustaleniu na miesiąc sierpień 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 74, poz. 517.

²⁹ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 1925 r. o ustaleniu na miesiąc wrzesień 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 86, poz. 593.

³⁰ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 września 1925 r. o ustaleniu na miesiąc październik 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 97, poz. 685.

³¹ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 października 1925 r. o ustaleniu na miesiąc listopad 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1925 r. Nr 107, poz. 762.

W dniu 1 stycznia 1926 roku wynagrodzenia zostały zamrożone na poziomie z grudnia 1925 roku. Z tym że przejściowo w I kwartale 1926 roku uposażenia zostały obniżone o 6%. Od 1 kwietnia 1926 roku osiągnęły założony poziom, przy stałej wartości mnożnej na poziomie 0,43 zł, która odąd nie ulegała już żadnym zmianom do końca funkcjonowania systemu punktowego.

PLACA ZASADNICZA

Wysokość płacy zasadniczej (zwanej również uposażeniem zasadniczym) wyrażano w ilości punktów. Każda grupa uposażenia dzieliła się na kilka szczebli. W IX grupie, do której należał asystent młodszy, było co prawda sześć szczebli. Nie miało to jednak znaczenia w odniesieniu do interesującego nas stanowiska, gdyż przypisano mu sztywno płacę *szczebla b* w wysokości 420 punktów, bez możliwości awansu finansowego³³. Aby polepszyć swą sytuację materialną asystent młodszy musiał uzyskać mianowanie na asystenta starszego. Miesięczną płacę zasadniczą asystenta młodszego obliczano, mnożąc ilość przysługujących mu punktów przez każdorazową wartość punktu.

Od 1 października 1923 do 1 kwietnia 1924 roku płacę zasadniczą wypłacano tylko w markach. Od 1 maja do 30 czerwca 1924 roku, w związku z reformą walutową, wypłaty można było w całości lub częściowo dokonywać także w złotych. Wysokość tego składnika uposażenia w poszczególnych miesiącach przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1: Miesięczna płaca zasadnicza asystenta młodszego w markach od 1 października 1923 do 30 czerwca 1924 roku

Okres	Płaca
X 1923	5 754 000
XI 1923	17 900 400
XII 1923	41 640 900
I 1924	69 345 780
II 1924	213 806 880
III 1924	276 195 780
IV 1924	261 744 000
V–VI 1924	272 160 000

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1923 r. Nr 117, poz. 937, Dz.U. z 1923 r. Nr 121, poz. 973, Dz.U. z 1923 r. Nr 124, poz. 1002, Dz.U. z 1923 r. Nr 131, poz. 1066, Dz.U. z 1924 r. Nr 7, poz. 68, Dz.U. z 1924 r. Nr 17, poz. 174, Dz.U. z 1924 r. Nr 28, poz. 277, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453.

³² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1925 r. o ustaleniu na miesiąc grudzień 1925 r. mnożnej dla określenia uposażenia funkcjonariuszy państwowych i wojska – Dz.U. z 1925 r. Nr 117, poz. 839.

³³ Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

Od 1 lipca 1924 do 31 stycznia 1934 roku płaca zasadnicza wypłacana była wyłącznie w złotych. Od 1 stycznia do 31 marca 1926 roku, w związku z wejściem w życie *Ustawy z dnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej*, płaca zasadnicza według stanu na dzień 1 grudnia 1925 roku została zmniejszona o 6%, zaś od 1 kwietnia 1926 roku była jej równa³⁴. Wobec likwidacji problemu inflacji, a od początku lat 30. pojawienia się wręcz problemu deflacji, zmian w wysokości płacy zasadniczej już nie było do końca obowiązywania systemu punktowego. Tabela nr 2 przedstawia wysokość rzeczywistej miesięcznej płacy zasadniczej od 1 maja 1924 do 31 stycznia 1934 roku w złotych.

Tabela nr 2: Miesięczna płaca zasadnicza asystenta młodszego w złotych od 1 maja 1924 do 31 stycznia 1934 roku

Okres	Płaca
V–VI 1924	151,20
VII–IX 1924	147,00
X 1924	159,60
XI–XII 1924	172,20
I–II 1925	176,40
III–V 1925	172,20
VI 1925	168,00
VII 1925	176,40
VIII 1925	180,60
IX 1925	176,40
X 1925	180,60
XI 1925	184,80
XII 1925	180,60
I–III 1926	169,76
IV 1926– I 1934	180,60

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1923 r. Nr 117, poz. 937, Dz.U. z 1923 r. Nr 121, poz. 973, Dz.U. z 1923 r. Nr 124, poz. 1002, Dz.U. z 1923 r. Nr 131, poz. 1066, Dz.U. z 1924 r. Nr 7, poz. 68, Dz.U. z 1924 r. Nr 17, poz. 174, Dz.U. z 1924 r. Nr 28, poz. 277, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453, Dz.U. z 1924 r. Nr 52, poz. 527, Dz.U. z 1924 r. Nr 64, poz. 632, Dz.U. z 1924 r. Nr 73, poz. 726, Dz.U. z 1924 r. Nr 82, poz. 784, Dz.U. z 1924 r. Nr 93, poz. 867, Dz.U. z 1924 r. Nr 101, poz. 929, Dz.U. z 1924 r. Nr 112, poz. 997 i Dz.U. z 1925 r. Nr 7, poz. 52, Dz.U. z 1925 r. Nr 18, poz. 132, Dz.U. z 1925 r. Nr 28, poz. 198, Dz.U. z 1925 r. Nr 41, poz. 281, Dz.U. z 1925 r. Nr 54, poz. 391, Dz.U. z 1925 r. Nr 62, poz. 437, Dz.U. z 1925 r. Nr 74, poz. 517, Dz.U. z 1925 r. Nr 86, poz. 593, Dz.U. z 1925 r. Nr 97, poz. 685, Dz.U. z 1925 r. Nr 107, poz. 762, Dz.U. z 1925 r. Nr 117, poz. 839, Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918.

³⁴ *Ustawa z dnia 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej* – Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918. Ogłoszona 30 grudnia 1925 r. Weszła w życie z dniem 1 stycznia 1926 roku.

DODATEK REGULACYJNY

Od 1 października 1923 roku wprowadzono instytucję dodatku regulacyjnego do płacy zasadniczej. Miał on w założeniach obowiązywać przez okres przejściowy, tzw. sanacji Skarbu Państwa. Zmiany wartości punktu uposażeniowego miały co prawda zniwelować wysokość inflacji, ale były przeprowadzane zasadniczo raz lub dwa w miesiącu. Tymczasem hiperinflacja oznaczała gwałtowne podwyżki cen w bardzo krótkim czasie, często z dnia na dzień. Dodatek regulacyjny miał zatem stanowić pewną rezerwę na wypadek zbyt szybkiego wzrostu kosztów utrzymania. Wraz ze zmniejszaniem się tempa inflacji dodatek ten miał być stopniowo zmniejszany, a następnie zlikwidowany.

Wyóżniającą się cechą dodatku regulacyjnego była jego jednakowa wysokość dla wszystkich funkcjonariuszy niezależnie od zajmowanej przez nich grupy lub szczebla uposażenia. Oznacza to, że asystentowi młodszemu przysługiwała identyczna kwota z tego tytułu jak przykładowo adiunktowi. Ideą przyświecającą ustanowieniu tego składnika wynagrodzeń była bowiem wola proporcjonalnie silniejszej ochrony siły nabywczej owych wynagrodzeń mniej zarabiających względem więcej zarabiających.

Dodatek regulacyjny wypłacano co miesiąc wraz z płacą zasadniczą. Rada Ministrów, na wniosek ministra skarbu, w zależności od rezultatów owej sanacji, została upoważniona do ustalenia terminu rozpoczęcia redukcji dodatku regulacyjnego³⁵. Termin ten został ostatecznie wyznaczony na 1 lipca 1925 roku i wówczas doszło do pierwszej jego redukcji³⁶.

Czas trwania redukcji dodatku regulacyjnego miał wynosić 36 miesięcy. Jego wielkość, wyrażana w punktach, była równa dla wszystkich szczebli uposażenia. Pierwotną wartość dodatku regulacyjnego ustalono na 70 punktów. Od dnia rozpoczęcia redukcji miała ona co pół roku ulegać z mocy prawa zmniejszeniu o 10 punktów³⁷. Wraz z ostatnią redukcją dodatek spadłby do zera i tym samym nie byłby dalej wypłacany, przestając być

³⁵ Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

³⁶ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 czerwca 1925 r. w sprawie ustalenia terminu stopniowej redukcji dodatku regulacyjnego* – Dz.U. z 1925 r. Nr 62, poz. 438. Weszło w życie z dniem ogłoszenia 25 czerwca 1925 roku.

³⁷ Odpowiednio z dniem 1 stycznia albo 1 lipca. W 1. półroczu redukcji spadał o 10 punktów, a jego wartość od 1 do 6 miesiąca redukcji wynosiła 60 punktów. W 2. półroczu redukcji miał spaść o dalsze 10 punktów, co oznaczałoby łącznie zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 20 punktów, a jego wartość od 7 do 12 miesiąca redukcji wynosiłaby 50 punktów. W 3. półroczu redukcji miał spaść o dalsze 10 punktów, co oznaczałoby łącznie zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 30 punktów, a jego wartość od 13 do 18 miesiąca redukcji wynosiłaby 40 punktów. W 4. półroczu redukcji miał spaść o dalsze 10 punktów, co oznaczałoby łącznie zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 40 punktów, a jego wartość od 19 do 24 miesiąca redukcji wynosiłaby 30 punktów. W 5. półroczu redukcji miał spaść o dalsze 10 punktów, co oznaczałoby łącznie zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 50 punktów, a jego wartość od 25 do 30 miesiąca redukcji wynosiłaby 20 punktów. W 6. półroczu redukcji miał spaść o dalsze 10 punktów, co oznaczałoby łącznie zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 60 punktów, a jego wartość od 31 do 36 miesiąca redukcji wynosiłaby 10 punktów. Z upływem 6. półroczu redukcji dodatek regulacyjny zmniejszyłby się o ostatnie 10 punktów, spadając do 0 i tym samym przestając być częścią składową uposażenia podstawowego.

częścią składową uposażenia podstawowego³⁸. Jednak w praktyce doszło jedynie do pierwszej redukcji dodatku regulacyjnego, po czym pozostawiono go już na stałym poziomie.

Przez pierwsze siedem miesięcy od wejścia w życie systemu punktowego dodatek regulacyjny wypłacano wyłącznie w markach. Przez kolejne dwa – maj i czerwiec 1924 roku – dopuszczano wypłatę zarówno w starej walucie, jak i w nowej. Miesięczną wartość dodatku regulacyjnego w okresie wypłaty w markach przedstawia tabela nr 3.

Tabela nr 3: Miesięczny dodatek regulacyjny do płacy zasadniczej asystenta młodszego w markach od 1 października 1923 do 30 czerwca 1924 roku

Okres	Kwota
X 1923	959 000
XI 1923	2 983 400
XII 1923	6 940 150
I 1924	11 557 630
II 1924	35 634 480
III 1924	46 032 630
IV 1924	43 624 000
V–VI 1924	45 360 000

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1923 r. Nr 117, poz. 937, Dz.U. z 1923 r. Nr 121, poz. 973, Dz.U. z 1923 r. Nr 124, poz. 1002, Dz.U. z 1923 r. Nr 131, poz. 1066, Dz.U. z 1924 r. Nr 7, poz. 68, Dz.U. z 1924 r. Nr 17, poz. 174, Dz.U. z 1924 r. Nr 28, poz. 277, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453.

W obu miesiącach przejściowych mnożna została ustalona na 648 000 marek albo 0,36 zł. Zatem kwota dodatku regulacyjnego wynosiła 45 360 000 marek albo 25,20 zł³⁹. Od 1 lipca 1924 roku jego wypłaty dokonywano już wyłącznie w złotych. W dniu 1 lipca 1925 roku rozpoczął się pierwszy etap redukcji dodatku regulacyjnego do płacy zasadniczej. Pierwsza redukcja o 10 punktów uposażeniowych dotyczyła całego 2. półroczu 1925 roku i oznaczała spadek wielkości tego dodatku do poziomu 60 punktów.

Od 1 stycznia 1926 roku zniesiono zasadę redukcji dodatku regulacyjnego co pół roku, pozostawiając go odtąd już na stałym poziomie 60 punktów, przy stałej mnożnej wynoszącej 0,43 zł, co dawało stałą kwotę dodatku regulacyjnego wynoszącą 25,80 zł miesięcznie⁴⁰. Oznaczało to jednocześnie oficjalne uznanie dodatku regulacyjnego za stałą składową uposażenia podstawowego. Jednak tymczasowo, w okresie od 1 stycznia do 31 marca 1926 roku, kwota dodatku regulacyjnego została zmniejszona o 6% stanu stałego. Oznaczało to, że za styczeń, luty i marzec 1926 roku dodatek regulacyjny do

³⁸ Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

³⁹ Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453.

⁴⁰ Taką bowiem wartość dodatek regulacyjny przyjmował według stanu na 1 grudnia 1925 roku.

płacy zasadniczej wynosił 24,25 zł (oczywiście wymagało to zaokrąglenia do pełnego grosza). Od 1 kwietnia 1926 do 31 stycznia 1934 roku dodatek regulacyjny przyjmował wspomnianą stałą wysokość odpowiadającą wartości z grudnia 1925 roku⁴¹. Miesięczną wartość dodatku regulacyjnego w złotych w latach 1924–1934 przedstawia tabela nr 4.

Tabela nr 4: Miesięczny dodatek regulacyjny do płacy zasadniczej asystenta młodszego w złotych od 1 maja 1924 do 31 stycznia 1934 roku

Rok	Miesiąc											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1924	–	–	–	–	25,20	25,20	24,50	24,50	24,50	26,60	28,70	28,70
1925	29,40	29,40	28,70	28,70	28,70	28,00	25,20	25,80	25,20	25,80	26,40	25,80
1926	24,25	24,25	24,25	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1927	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1928	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1929	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1930	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1931	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1932	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1933	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80	25,80
1934	25,80	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453, Dz.U. z 1924 r. Nr 52, poz. 527, Dz.U. z 1924 r. Nr 64, poz. 632, Dz.U. z 1924 r. Nr 73, poz. 726, Dz.U. z 1924 r. Nr 82, poz. 784, Dz.U. z 1924 r. Nr 93, poz. 867, Dz.U. z 1924 r. Nr 101, poz. 929, Dz.U. z 1924 r. Nr 112, poz. 997 i Dz.U. z 1925 r. Nr 7, poz. 52, Dz.U. z 1925 r. Nr 18, poz. 132, Dz.U. z 1925 r. Nr 28, poz. 198, Dz.U. z 1925 r. Nr 41, poz. 281, Dz.U. z 1925 r. Nr 54, poz. 391, Dz.U. z 1925 r. Nr 62, poz. 437, Dz.U. z 1925 r. Nr 74, poz. 517, Dz.U. z 1925 r. Nr 86, poz. 593, Dz.U. z 1925 r. Nr 97, poz. 685, Dz.U. z 1925 r. Nr 107, poz. 762, Dz.U. z 1925 r. Nr 117, poz. 839, Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918.

WYSOKOŚĆ UPOSAŻENIA PODSTAWOWEGO

Po omówieniu obu składowych uposażenia podstawowego można przedstawić kształtowanie się zsumowanej jego wysokości w latach 1923–1934. Przypomnijmy, że miesięczne uposażenie podstawowe asystenta młodszego obliczamy poprzez dodanie kwot przysługujących mu w danym miesiącu: płacy zasadniczej i dodatku regulacyjnego.

Wysokość uposażenia podstawowego w okresie jego wypłaty w markach przedstawia tabela nr 5. Wysokość miesięcznego uposażenia podstawowego w okresie jego wypłaty w złotych przedstawia tabela nr 6.

⁴¹ Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918.

Tabela nr 5: Miesięczne uposażenie podstawowe asystenta młodszego w markach od 1 października 1923 do 30 czerwca 1924 roku

Okres	Kwota
X 1923	6 713 000
XI 1923	20 883 800
XII 1923	48 581 050
I 1924	80 903 410
II 1924	249 441 360
III 1924	322 228 410
IV 1924	305 368 000
V–VI 1924	317 520 000

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1923 r. Nr 117, poz. 937, Dz.U. z 1923 r. Nr 121, poz. 973, Dz.U. z 1923 r. Nr 124, poz. 1002, Dz.U. z 1923 r. Nr 131, poz. 1066, Dz.U. z 1924 r. Nr 7, poz. 68, Dz.U. z 1924 r. Nr 17, poz. 174, Dz.U. z 1924 r. Nr 28, poz. 277, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453.

Tabela nr 6: Miesięczne uposażenie podstawowe asystenta młodszego w złotych od 1 maja 1924 do 31 stycznia 1934 roku

Okres	Kwota
V–VI 1924	176,40
VII–IX 1924	171,50
X 1924	186,20
XI–XII 1924	200,90
I–II 1925	205,80
III–V 1925	200,90
VI 1925	196,00
VII 1925	201,60
VIII 1925	206,40
IX 1925	201,60
X 1925	206,40
XI 1925	211,20
XII 1925	206,40
I–III 1926	194,02
IV 1926–I 1934	206,40

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453, Dz.U. z 1924 r. Nr 52, poz. 527, Dz.U. z 1924 r. Nr 64, poz. 632, Dz.U. z 1924 r. Nr 73, poz. 726, Dz.U. z 1924 r. Nr 82, poz. 784, Dz.U. z 1924 r. Nr 93, poz. 867,

Dz.U. z 1924 r. Nr 101, poz. 929, Dz.U. z 1924 r. Nr 112, poz. 997 i Dz.U. z 1925 r. Nr 7, poz. 52, Dz.U. z 1925 r. Nr 18, poz. 132, Dz.U. z 1925 r. Nr 28, poz. 198, Dz.U. z 1925 r. Nr 41, poz. 281, Dz.U. z 1925 r. Nr 54, poz. 391, Dz.U. z 1925 r. Nr 62, poz. 437, Dz.U. z 1925 r. Nr 74, poz. 517, Dz.U. z 1925 r. Nr 86, poz. 593, Dz.U. z 1925 r. Nr 97, poz. 685, Dz.U. z 1925 r. Nr 107, poz. 762, Dz.U. z 1925 r. Nr 117, poz. 839, Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918.

UPOSAŻENIE UZUPEŁNIAJĄCE

Wszystkie dodatki wchodzące w skład uposażenia uzupełniającego były wypłacane razem z uposażeniem podstawowym i na analogicznych zasadach. Zatem w tym miejscu ograniczymy się jedynie do zwrócenia uwagi na dodatkowe elementy związane ze specyfiką dodatków. Należy pamiętać, że asystentowi młodszemu mógł nie przysługiwać żaden składnik uposażenia uzupełniającego. Także ilość dodatków i ich wielkość mogły się rozmaicie kształtować.

Ponieważ składniki uposażenia uzupełniającego lub ich wysokość związane były z wielkością posiadanej przez asystenta młodszego rodziny, należy zapoznać się z kryteriami uwzględniania członków rodziny dla celów obliczenia należnego uposażenia.

Do rodziny asystenta w rozumieniu przepisów uposażeniowych zaliczano zasadniczo małżonka oraz dzieci. Uwzględniano jednak wyłącznie tych członków rodziny, którzy znajdowali się na jego utrzymaniu. Jeżeli oboje małżonkowie pozostawali w służbie państwowej, przy naliczaniu uposażenia dla męża nie uwzględniano żony. Chodziło przede wszystkim o uniknięcie podwójnego liczenia członków rodziny dla celów uposażeniowych, minimalna zaś dyskryminacja żony była związana z ideologicznym założeniem, że głównie na mężu ciąży obowiązek utrzymywania rodziny. Kobieta zamężna na stanowisku asystenta młodszego była zatem traktowana zasadniczo jako osoba samotna, jej męża i dzieci uwzględniano tylko wtedy, gdy udowodniła, że mąż był całkowicie niezdolny do zarabkowania. W razie separacji żonę uwzględniano, jeżeli asystent został zobowiązany do jej utrzymywania wyrokiem sądu, co musiał udowodnić, przedkładając stosowne dokumenty.

Dziecko mogło być zarówno ślubne, własne prawnie uznane, jak i przysposobione. Uwzględniano je zasadniczo do ukończenia 18 roku życia. Jednak, jeżeli dziecko uczęszczało do szkoły publicznej, uwzględniano je do ukończenia 24 roku życia. Jeżeli studia przewlekły się ponad powyższą granicę wieku z powodu służby wojskowej, odbytej na skutek mobilizacji lub uzupełnienia etatu sił zbrojnych do stanu wojennego albo z powodu pełnionej w tym czasie służby ochotniczej, Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego mógł, w drodze wyjątku, uwzględnić dzieci w wieku powyżej 24 lat do ukończenia nauki w szkole wyższej. Dla zaliczenia do wyższej grupy rodzinnej miarodajny był moment wznowienia studiów. Nie uwzględniano dziecka, które weszło w związek małżeński, utrzymywało się samodzielnie lub posiadało własne zaopatrzenie. Dziecko dotknięte kalectwem uniemożliwiającym samodzielne utrzyma-

nie uwzględniano do ukończenia 24 roku życia. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego mógł zdecydować o uwzględnieniu go nawet po przekroczeniu tej granicy wieku⁴².

DODATEK EKONOMICZNY

Od 1 października 1923 roku wprowadzono instytucję dodatku ekonomicznego do uposażenia zasadniczego. W pewnym sensie zastąpił on dodatek drożyzniany znany z poprzednio obowiązującego systemu mnożnikowego. Dodatku tego nie można zaliczyć do kategorii uposażenia podstawowego, gdyż nie przysługiwał on w ogóle asystentom samotnym, nie posiadającym rodziny, i to m.in. odróżniało go od wspomnianego dodatku drożyznianego.

Zasadniczo wszyscy funkcjonariusze państwowi otrzymywali ów dodatek w identycznej wysokości, zależnie od liczebności rodziny. Przewidywano pięć wariantów w tym zakresie. Jak jasno wynika z konstrukcji dodatku ekonomicznego, trudno go traktować jako czyste wynagrodzenie za pracę, a raczej jako swego rodzaju wsparcie rozwoju demograficznego społeczeństwa.

Dodatek ekonomiczny przysługiwał na każdego członka rodziny, ale na nie więcej niż pięciu, przy czym nie wliczano samego asystenta. Posiadanie rodziny większej nie dawało już prawa do kolejnych dodatków. Dodatek ekonomiczny wypłacano co miesiąc wraz z uposażeniem podstawowym. Jego wielkość wyrażano w punktach i była ona równa dla wszystkich szczebli uposażenia. Gdy na mężu ciążył obowiązek alimentowania żony, suma dodatku ekonomicznego na żonę nie mogła przewyższać sumy alimentów⁴³.

Pierwotnie dodatek ekonomiczny dla asystenta utrzymującego 1 członka rodziny miał pierwotną wartość 45 punktów, dla utrzymującego 2 osoby – 90 punktów, dla utrzymującego 3 osoby – 135 punktów, dla utrzymującego 4 osoby – 180 punktów, dla utrzymującego 5 lub więcej osób – 225 punktów. Wielkość dodatku ekonomicznego miała ulegać redukcji z mocy prawa równoległe z redukcją dodatku regulacyjnego o 1 punkt co pół roku, do poziomu 38 punktów na członka rodziny, nie podlegając już dalszym zmniejszeniom. Zsumowany zatem dodatek nie mógłby być wówczas większy niż 190 punktów. Warto jednak zwrócić uwagę, że w odróżnieniu od dodatku regulacyjnego miał on być trwałą częścią uposażenia, tyle że w zmniejszonej wysokości.

Ponieważ termin rozpoczęcia redukcji dodatku regulacyjnego został ostatecznie wyznaczony na 1 lipca 1925 roku, z tym dniem doszło również do pierwszej redukcji dodatku ekonomicznego⁴⁴. Redukcja była przewidywana na okres 36 miesięcy. Od dnia rozpoczęcia redukcji pierwotna wysokość dodatku ekonomicznego miała co pół roku

⁴² Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

⁴³ Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

⁴⁴ Dz.U. z 1925 r. Nr 62, poz. 438.

ulegać zmniejszeniu z mocy prawa o 1 punkt⁴⁵. Ostatecznie jednak doszło jedynie do pierwszej redukcji⁴⁶.

Dodatek ekonomiczny wyliczany był podobnie jak składniki uposażenia podstawowego. Jego miesięczną wartość obliczano, mnożąc ilość punktów przypisanych temu typowi dodatku w danym miesiącu przez każdorazową mnożną. Ilość przysługujących punktów uzależniona była od liczebności rodziny danego asystenta⁴⁷.

Tabela nr 7: Miesięczny dodatek ekonomiczny do płacy zasadniczej asystenta młodszego w markach od 1 października 1923 do 30 czerwca 1924 roku

Okres	Ilość członków rodziny				
	1	2	3	4	5
X 1923	616 500	1 233 000	1 849 500	2 466 000	3 082 500
XI 1923	1 917 900	3 835 800	5 753 700	7 671 600	9 589 500
XII 1923	4 461 525	8 923 050	13 384 575	17 846 100	22 307 625
I 1924	7 429 905	14 859 810	22 289 715	29 719 620	37 149 525
II 1924	22 907 880	45 815 760	68 723 640	91 631 520	114 539 400
III 1924	29 592 405	59 184 810	88 777 215	118 369 620	147 962 025
IV 1924	28 044 000	56 088 000	84 132 000	112 176 000	140 220 000
V–VI 1924	29 160 000	58 320 000	87 480 000	116 640 000	145 800 000

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1923 r. Nr 117, poz. 937, Dz.U. z 1923 r. Nr 121, poz. 973, Dz.U. z 1923 r. Nr 124, poz. 1002, Dz.U. z 1923 r. Nr 131, poz. 1066, Dz.U. z 1924 r. Nr 7, poz. 68, Dz.U. z 1924 r. Nr 17, poz. 174, Dz.U. z 1924 r. Nr 28, poz. 277, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, p. poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453.

⁴⁵ Odpowiednio z dniem 1 stycznia albo 1 lipca. W 1. półroczu redukcji spadł o 1 punkt, a jego wartość od 1 do 6 miesiąca redukcji wynosiła 44 punktów na członka rodziny. W 2. półroczu redukcji miała się zmniejszyć o dalszy 1 punkt, co oznaczałoby łączne zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 2 punkty, a jego wartość od 7 do 12 miesiąca redukcji wynosiłaby 43 punkty na członka rodziny. W 3. półroczu redukcji spadłby o dalszy 1 punkt, co oznaczałoby łączne zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 3 punkty, a jego wartość od 13 do 18 miesiąca redukcji wynosiłaby 42 punkty na członka rodziny. W 4. półroczu redukcji zmalałby o dalszy 1 punkt, co oznaczałoby łączne zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 4 punkty, a jego wartość od 19 do 24 miesiąca redukcji wynosiłaby 41 punktów na członka rodziny. W 5. półroczu redukcji zmniejszyłby się o dalszy 1 punkt, co oznaczałoby łączne zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 5 punktów, a jego wartość od 25 do 30 miesiąca redukcji wynosiłaby 40 punktów na członka rodziny. W 6. półroczu redukcji malałby o dalszy 1 punkt, co oznaczałoby łączne zmniejszenie jego pierwotnej wysokości o 6 punktów, a jego wartość od 31 do 36 miesiąca redukcji wynosiłaby 39 punktów na członka rodziny. Z upływem 6. półroczu redukcji dodatek ekonomiczny zmniejszyłby się o ostatni 1 punkt, spadając tym samym do 38 punktów na członka rodziny, który to poziom nie podlegałby już dalszym zmniejszeniom.

⁴⁶ Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918.

⁴⁷ Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

W dniu 1 lipca 1925 roku rozpoczął się pierwszy etap redukcji dodatku ekonomicznego. Pierwsza redukcja o 1 punkt dotyczyła całego 2. półrocza 1925 roku i oznaczała spadek wielkości tego dodatku do poziomu 44 punktów na każdego członka rodziny.

Tabela nr 8: Miesięczny dodatek ekonomiczny do płacy zasadniczej asystenta młodszego w złotych od 1 maja 1924 do 31 stycznia 1934 roku

Okres	Ilość członków rodziny				
	1	2	3	4	5
V–VI 1924	16,20	32,40	48,60	64,80	81,00
VII–IX 1924	15,75	31,50	47,25	63,00	78,75
X 1924	17,10	34,20	51,30	68,40	85,50
XI–XII 1924	18,45	36,90	55,35	73,80	92,25
I–II 1925	18,90	37,80	56,70	75,60	94,50
III–V 1925	18,45	36,90	55,35	73,80	92,25
VI 1925	18,00	36,00	54,00	72,00	90,00
VII 1925	18,48	36,96	55,44	73,92	92,40
VIII 1925	18,92	37,84	56,76	75,68	94,60
IX 1925	18,48	36,96	55,44	73,92	92,40
X 1925	18,92	37,84	56,76	75,68	94,60
XI 1925	19,36	38,72	58,08	77,44	96,80
XII 1925	18,92	37,84	56,76	75,68	94,60
I–III 1926	17,78	35,57	53,35	71,14	88,92
IV 1926–I 1934	18,92	37,84	56,76	75,68	94,60

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie: Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924, Dz.U. z 1924 r. Nr 35, poz. 370, Dz.U. z 1924 r. Nr 43, poz. 453, Dz.U. z 1924 r. Nr 52, poz. 527, Dz.U. z 1924 r. Nr 64, poz. 632, Dz.U. z 1924 r. Nr 73, poz. 726, Dz.U. z 1924 r. Nr 82, poz. 784, Dz.U. z 1924 r. Nr 93, poz. 867, Dz.U. z 1924 r. Nr 101, poz. 929, Dz.U. z 1924 r. Nr 112, poz. 997 i Dz.U. z 1925 r. Nr 7, poz. 52, Dz.U. z 1925 r. Nr 18, poz. 132, Dz.U. z 1925 r. Nr 28, poz. 198, Dz.U. z 1925 r. Nr 41, poz. 281, Dz.U. z 1925 r. Nr 54, poz. 391, Dz.U. z 1925 r. Nr 62, poz. 437, Dz.U. z 1925 r. Nr 74, poz. 517, Dz.U. z 1925 r. Nr 86, poz. 593, Dz.U. z 1925 r. Nr 97, poz. 685, Dz.U. z 1925 r. Nr 107, poz. 762, Dz.U. z 1925 r. Nr 117, poz. 839, Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918.

Dnia 1 stycznia 1926 roku zniesiono zasadę redukcji dodatku ekonomicznego co pół roku, pozostawiając go odtąd już na stałym poziomie 44 punktów uposażeniowych na każdego członka rodziny, przy stałej mnożnej wynoszącej 0,43 zł, co dawało stałą kwotę dodatku ekonomicznego wynoszącą 18,92 zł miesięcznie na członka rodziny⁴⁸. Jednak tymczasowo, w okresie od 1 stycznia do 31 marca 1926 roku, kwota dodatku ekonomicznego została zmniejszona o 6% stanu stałego. Oznaczało to, że za styczeń,

⁴⁸ Taką bowiem wartość dodatek ekonomiczny przyjmował według stanu na 1 grudnia 1925 roku.

lutym i marcem 1926 roku dodatek ekonomiczny do płacy zasadniczej asystenta młodszego wynosił 17,78 zł na członka rodziny⁴⁹. Tabela nr 7 przedstawia wysokość dodatku ekonomicznego w okresie jego wypłaty w markach, zaś tabela nr 8 przedstawia analogiczne dane dla okresu jego wypłaty w złotych.

DODATEK MIESZKANIOWY

Dodatek mieszkaniowy przysługiwał jedynie czasowo, w okresie od 1 czerwca do 31 grudnia 1924 roku⁵⁰. Co prawda upoważniono Radę Ministrów do jego ewentualnego przedłużenia do 31 grudnia 1925 roku⁵¹, lecz wobec wygaśnięcia przepisów wykonawczych dotyczących ustalenia jego wysokości, w praktyce nie było podstawy prawnej dla jego wypłacania w 1925 roku.

Wysokość dodatku mieszkaniowego uzależniona była od miejsca zamieszkania i od wielkości rodziny⁵². Dodatek na mieszkanie wypłacano asystentowi młodszemu razem z płacą zasadniczą. W razie zmiany miejsca służbowego, zmiany pociągającej za sobą modyfikację wysokości uposażenia, przysługiwało mu prawo do dodatku odpowiadającego nowemu miejscu zatrudnienia od pierwszego dnia miesiąca kalendarzowego następującego po zwolnieniu go od poprzednich obowiązków służbowych⁵³.

W czerwcu 1924 roku dla samotnego asystenta młodszego dodatek na mieszkanie wynosił 5% stawki komornego, wynoszącej dla Warszawy – 18 zł, Lwowa i Krakowa – 16 zł, Wilna – 14 zł, Poznania – 12 zł. Dla asystenta młodszego utrzymującego rodzinę dodatek na mieszkanie był równy 10% stawki komornego, wynoszącej dla Warszawy – 50 zł, Lwowa i Krakowa – 42 zł, Wilna – 36 zł, Poznania – 21 zł.

Począwszy od 1 lipca 1924 roku, wysokość dodatku na mieszkanie wzrastała co kwartał. W 3. kwartale o 4 punkty procentowe stawek komornego, czyli do 9% dla asystenta samotnego i 14% dla asystenta posiadającego rodzinę. W 4. kwartale 1924 roku

⁴⁹ Dz.U. z 1925 r. Nr 129, poz. 918.

⁵⁰ *Ustawa z dnia 12 czerwca 1924 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska* – Dz.U. z 1924 r. Nr 52, poz. 525. Ogłoszona 26 czerwca 1924 r. Weszła w życie z mocą wsteczną od 1 czerwca 1924 r. Wygasła 1 stycznia 1926 roku.

⁵¹ *Ustawa z dnia 22 lipca 1925 roku w sprawie przedłużenia mocy obowiązującej ustawy z dnia 12 czerwca 1924 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska (Dz.U. R. P. z 1924 r. Nr 52, poz. 525) oraz ustawy z dnia 12 czerwca 1924 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 11 grudnia 1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy państwowych i wojskowych zawodowych (Dz.U.R.P. z r. 1924 Nr 52, poz. 526)* – Dz.U. z 1925 r. Nr 83, poz. 566. Ogłoszona 19 sierpnia 1925 r. Weszła w życie z mocą wsteczną od 1 stycznia 1925 r. Wygasła 1 stycznia 1926 roku.

⁵² *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 lipca 1924 r. w sprawie dodatku na mieszkanie* – Dz.U. z 1924 r. Nr 69, poz. 673. Ogłoszone 8 sierpnia 1924 r. Weszło w życie z mocą wsteczną od 1 czerwca 1924 r. Wygasło 1 stycznia 1925 roku.

⁵³ Dz.U. z 1923 r. Nr 116, poz. 924.

o dalsze 4 punkty procentowe stawek komornego, czyli do 13% dla samotnego i 18% dla posiadającego rodzinę⁵⁴. Zapewne w związku z problemami budżetu państwa postanowiono zrezygnować z dalszego utrzymywania powszechnego dodatku mieszkaniowego. Jego miesięczną wysokość przedstawia tabela nr 9.

Tabela nr 9: Miesięczny dodatek mieszkaniowy przysługujący asystentowi młodszemu w złotych od 1 czerwca do 31 grudnia 1924 roku

Okres	Status rodzinny	Warszawa	Kraków i Lwów	Wilno	Poznań
VI 1924	samotny	0,90	0,80	0,70	0,60
	z rodziną	5,00	4,20	3,60	2,10
VII-IX 1924	samotny	1,62	1,44	1,26	1,08
	z rodziną	7,00	5,88	5,04	2,94
X-XII 1924	samotny	2,34	2,08	1,82	1,56
	z rodziną	9,00	7,56	6,48	3,78

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Dz.U. z 1924 r. Nr 69, poz. 673.

ZAKOŃCZENIE

Ilość kombinacji poszczególnych składników uposażenia asystenta młodszego jest zbyt wielka, aby można było pokusić się w niniejszej pracy o zagregowane przedstawienie wszystkich możliwości w formie tabelarycznej. Teoretycznie najniższe wynagrodzenie asystenta młodszego sprowadzało się do uposażenia podstawowego. Najwyższe uposażenie otrzymywałby asystent mieszkający w Warszawie, posiadający na utrzymaniu co najmniej pięciu członków rodziny.

System punktowy, który był przedmiotem naszych rozważań, sprawdził się całkiem dobrze w warunkach dużej niestabilności wartości pieniądza, wsparł reformę walutową i pozwolił na odzyskanie zaufania funkcjonariuszy państwowych do państwa. Choć był dość złożony i rozbudowany, to nie można mu odmówić logiki konstrukcyjnej. Gdy inflacja przestała jednak stanowić realną groźbę, a wielki kryzys gospodarczy wywołał wręcz napięcia deflacyjne, rząd sanacyjny postanowił odejść od dotychczasowych rozwiązań płacowych i wprowadzić znacznie prostszy system kwotowy, w którym nie było już konieczności dokonywania przeliczeń, a przez to znacznie upraszczano działalność kwestury i innych organów uprawnionych do naliczania uposażeń.

⁵⁴ Dz.U. z 1924 r. Nr 69, poz. 673.

THE SALARIES OF YOUNGER TEACHING ASSISTANTS
AT POLISH PUBLIC UNIVERSITIES
FROM 1ST OCTOBER 1923 TO 31ST JANUARY 1934

SUMMARY

The purpose of this article is to present the principles of remuneration of younger teaching assistants in Polish universities as well as the changes in the amount of their salaries between 1923 and 1934. These problems are presented against the background of three key moments in the economic history of the Second Polish Republic, that is, the hyperinflation (1923–1924), the currency reform of Władysław Grabski (1924) and the Great Depression (1929–1934).

This article is based on source material and involves the analysis of legal documents from 1923 to 1934. It begins with an outline of the stages of changes in the law concerning academic salaries as well as of the place of the discussed point system between the preceding multiplier system (1920–1923) and the succeeding fixed rate system (1934–1939). Subsequently, it presents the essence of the point system which was used from 1st October 1923 to 31st January 1934 in fixing salaries. Particular components of the salaries have been classified and distinguished. The first of these, that is, the reference salary, consisted in the basic salary and a regulatory allowance, and the second, that is, the supplementary salary, consisted in an economic support allowance and a household allowance.

The reference salary was a salary to which every younger teaching assistant was entitled during the effective period of the point system. The subsidiary salary was a salary to which only some assistants were entitled, namely those who fulfilled certain criteria determined by the law (for example, they had families), or which could be admitted only temporarily. This article discusses the essence and purpose of each of these allowances as well as the mechanism of calculating their amount.

The amount of particular components of remuneration was determined by salary points whose value depended on the rhythm of inflation. The value of one salary point was called the multiplier because the real value of the salaries was calculated by multiplying the number of points ascribed to each component by the current value of one salary point. Such a construction of the salary system allowed to react to changes in consumer prices in the economy in a quite elastic way and, in consequence, to better protect the purchasing power of the salary. The changes in the value of the salary point were initially very significant and in the last months of 1923 they were ordered twice a month. Together with the reform of Władysław Grabski, fluctuations in this area diminished. Changes were usually made every month and they never exceeded a few Groschen each time. When in 1926 the public finances were successfully stabilised, the value of one salary point was anchored at a stable level, which remained unchanged until 1934.

The present article also aims at showing the main advantages and disadvantages of the discussed remuneration system as well as the circumstances in which it was ushered in and abolished. The currency reform of 1924, which resulted in the replacement of the German Mark with the Polish Złoty (however, during the transition period both currencies circulated at the same time), has also been taken into account.

RENATA SZCZEPANIAK

WSPÓŁCZESNE *LIBRI MUNDI*.KOMUNIKACJA, EDUKACJA, BIBLIOTEKA
W WARUNKACH WIELOKULTUROWOŚCI

Wielokulturowość jest – według antropologa Wojciecha Burszty – znamieniem współczesności. Ta współczesna wielokulturowość „dalece odbiega [jednak] od obrazu tej wielokulturowości, którą opisywała jeszcze niedawno antropologia”¹. Wielokulturowość współczesności wyraża się poprzez obecność różnic kulturowych w państwach, które posiadają swoje mniejszości (etniczne, religijne) domagające się własnego miejsca w kulturze narodowej, jest to więc raczej „multikulturalizm”². W. Burszta zauważa: „Nie ma dni, abyśmy nie byli powiadamiani, że coś, co ma wielokulturowość albo międzykulturowość w herbie, właśnie znajdzie kolejną realizację pod postacią festiwalu, kampusu, debaty, koncertu, interdyscyplinarnej konferencji”³. Rok 2008 został ogłoszony przez Komisję Europejską Rokiem Dialogu Międzykulturowego. W październiku 2009 roku został przyjęty w Paryżu przez Konferencję Generalną UNESCO *Manifest o bibliotece wielokulturowej*. Według tego dokumentu „Społeczeństwo, w którym żyjemy, jest coraz bardziej zróżnicowane. [...] Globalizacja, wzrost migracji, szybsze sposoby porozumiewania się, łatwość przemieszczania się i inne siły oddziaływające w XXI wieku, stanowią [...] czynniki sprzyjające różnorodności kulturowej w wielu krajach, w których wcześniej [ta różnorodność kulturowa] nie występowała bądź umacniające już istniejącą wielokulturowość”⁴.

¹ W. J. B u r s z t a, *Antropologia kultury. Tematy, teorie interpretacje*, Poznań 1998, s. 150.

² Zob. W. D a k s z e w i c z, *Wielokulturowości a ideologia multikulturalizmu*, [online] www.sapientio-kracja.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=109:wielokulturowo-a-multikulturalizm&catid=39:wojciech-daszkiwicz&Itemid=67#_ftn2 [dostęp 15 IV 2012].

³ W. J. B u r s z t a, *Międzykulturowość – znanie czasów. Wprowadzenie*, „Kultura Współczesna”, 2 (56) 2008, s. 16.

⁴ *Manifest o bibliotece wielokulturowej*, [online], www.ebib.info/images/SBP/manifestunesco-ifla.pdf [dostęp 15 IV 2012].

Idea tzw. *liber mundi* (księgi świata), księgi gromadzącej wiedzę ludzkości, pozwalającej przemieszczać się dowolnie w czasie i przestrzeni, mówić różnymi językami, sięga czasów średniowiecza, a spopularyzowana została w XVII wieku za sprawą sekty różokrzyżowców. Żyjemy w rzeczywistości, w której idee sprzed pięciu wieków mają po raz pierwszy okazję się ziścić, w świecie, w którym wiedza, książka, edukacja i komunikacja przenikają się w wielokulturowej „globalnej sieci”. Rozwój nauki i techniki oraz proces globalizacji powodują kurczenie się współczesnego świata. Współczesnym *liber mundi* (a raczej w liczbie mnogiej – *libri mundi*) ma być Internet, którego „księgi” mają scalać całą wiedzę świata⁵.

Współczesna wielokulturowość to obszar, w którym współdziałają ze sobą komunikacja (komunikacja międzykulturowa), edukacja (międzykulturowa edukacja) i biblioteka (jako skarbnica „globalnej wiedzy”). Ponieważ poprzez wielokulturowość lub różnorodność kulturową rozumie się „harmonijne współlistnienie i oddziaływanie na siebie różnych kultur”⁶, należałoby w tym miejscu omówić pokrótce funkcjonujące koncepcje kultury.

WYBRANE KONCEPCJE KULTURY

Kultura jest pojęciem szerokim i wieloznacznym. Według Powszechnej Deklaracji UNESCO *O różnorodności kulturowej* z 2001 roku „kultura przyjmuje różne formy w czasie i przestrzeni. Różnorodność ta wyraża się w oryginalności i mnogości tożsamości, cechujących grupy i społeczeństwa tworzące ludzkość. [Kultura ...] stanowi wspólne dziedzictwo ludzkości”⁷. Istnieje wiele definicji kultury. O ile w potocznym rozumieniu pojęcie „kultury” łączy się z tzw. kulturą wysoką, czyli kulturą intelektualną, o tyle pojęcie to – np. w psychologii i antropologii społecznej – „jest na tyle szerokie, że obejmuje również codzienne sposoby zachowania, w tym przede wszystkim – komunikowania się z otoczeniem”⁸. Tę swoistą właściwość kultury – wyrażającą się poprzez wspólną wszystkim ludziom potrzebę komunikowania się – podkreślił w jednej z pierwszych usystematyzowanych definicji kultury XIX-wieczny angielski antropolog Edward B. Tylor.

Większość badaczy jest zgodna co do przynajmniej trzech wyznaczników kultury: jest ona systemem symboli, ma ciągłość, nabywana jest w procesie uczenia się. Kultura jest sposobem adaptacji do środowiska, jest zmienna, ale równocześnie podlega kontynuacji⁹. Amerykański antropolog Edward T. Hall, zwany ojcem komunikacji międzykulturowej, uważał, iż nasza rodzima kultura określa sposób, w jaki uczymy się umiejętno-

⁵ Por. A. D r ó ż d ż, *Od liber mundi do hipertekstu. Książka w świecie utopii*, Warszawa 2009.

⁶ Zob. *Manifest o bibliotece ...*

⁷ Powszechna deklaracja UNESCO o różnorodności kulturowej przyjęta jednomyślnie na 31 sesji Konferencji Generalnej UNESCO, Paryż, 2 listopada 2001 roku, [online], www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Dekl_o_roznorodnosci.pdf [dostęp 15 IV 2012].

⁸ M. K i s i ł o w a k a, M. P r z a s t e k - S a m o k o w a, *Identyfikacja różnic kulturowych w procesie komunikacji z użytkownikiem*, [online], bbc.uw.edu.pl/Content/20/17.pdf [dostęp 15 IV 2012].

⁹ M. S z o p s k i, *Komunikowanie międzykulturowe*, Warszawa 2005, s. 17.

ści życia w społeczeństwie (w procesie socjalizacji, zwanym też inkulturacją) i dlatego też członkowie różnych kultur porozumiewają się odmiennie. Poprzez pryzmat rodzimej kultury uczymy się języka, norm i reguł postępowania, również nasza osobowość kształtowana jest przez wzory kultury rodzimej¹⁰. Podstawowym założeniem tego spojrzenia na kulturę jest zgoda na różnorodność, a zarazem równość kultur.

Coraz powszechniejszym od kilku lat podejściem badawczym jest teoria zakładająca istotne, dominujące wręcz znaczenie uwarunkowań społecznych i kulturowych przy kształtowaniu się różnic narodowościowych i wzajemnego postrzegania się przedstawicieli różnych narodów. Pionierem tej teorii był holenderski socjolog Geert Hofstede. W swojej opublikowanej w 1991 roku książce *Cultures and Organizations*¹¹, segregując kultury narodowe, wprowadza on cztery wymiary zachowań kulturowych: dystans wobec władzy (od małego do dużego), stopień unikania niepewności (od słabego do silnego), relacja pomiędzy indywidualizmem i kolektywizmem, relacja pomiędzy męskim i żeńskim typem kultury. Hofstede jako jeden z pierwszych dostrzegł, że nie należy przenosić określonych schematów i strategii na inny grunt bez uwzględnienia lokalnych odmienności kulturowych. Według Geerta Hofstede kultura jest „kolektywnym zaprogramowaniem umysłu, które wyróżnia jedną grupę społeczną od innych”¹².

Funkcjonujące definicje kultury łączą to pojęcie nierozzerwalnie z pojęciem komunikowania. W połowie lat 80. XX wieku brytyjski teoretyk komunikacji Denis McQuail pisał: „Jeśli wydobędziemy z tych różnych sposobów użycia słowa „kultura” najistotniejsze elementy, dojdziemy do wniosku, że kultura musi mieć następujące atrybuty: być czymś kolektywnym i posiadanym wspólnie z innymi (nie ma kultury czysto indywidualnej). Musi ona mieć jakieś symboliczne formy ekspresji [...], a także pewne wzorce, porządek czy też regularność, z których wynikają pewne wymiary ocenne (choćby stopień zgodności z narzuconym wzorcem kulturowym). Istnieje (lub istniała) dynamiczna ciągłość w czasie (kultura żyje i zmienia się, ma historię, a potencjalnie również przyszłość). Być może najogólniejszym i koniecznym atrybutem kultury jest komunikacja, jako że kultura nie mogłaby rozwijać się, trwać, rozszerzać się – w ogóle nie mogłaby się udać bez komunikacji”¹³.

POJĘCIE INTERKULTUROWEJ KOMUNIKACJI

Komunikacja międzykulturowa (czy raczej „interkulturowa” – „pomiedzykulturowa”) to według amerykańskiego teoretyka komunikacji Williama B. Gudykunsta „interpersonalna komunikacja społeczna pomiędzy jednostkowymi przedstawicielami różnych

¹⁰ Tamże, s. 5.

¹¹ G. Hofstede, *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, London 1991, wyd. polskie: *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*, tłum. M. Durska, Warszawa 2000.

¹² P. Makin, C. Cooper, Ch. Cox, *Organizacja a kontrakt psychologiczny. Zarządzanie ludźmi w pracy*, przeł. G. Kranas, Warszawa 2000, s. 234.

¹³ D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2007, s. 126.

kultur [narodowych czy etnicznych]”¹⁴. Według Jerzego Mikułowskiego Pomorskiego „komunikację nazwiemy kulturową wówczas, gdy ludzkie praktyki komunikowania i związane z nimi znaczenia są społecznie osadzone, to znaczy związane z określonym czasem, miejscem i społecznym otoczeniem”¹⁵. Komunikację międzykulturową określa się również jako „akt rozumienia i bycia rozumianym przez audytorium o innej kulturze”¹⁶. Komunikacja międzykulturowa jest zjawiskiem bardzo złożonym, szerokim i wielowymiarowym. Zachodzi ona na poziomie grupowym i osobowym. Jej uczestnikami są reprezentanci różnych kultur. Może mieć charakter międzyplemienny, międzyetniczny, międzynarodowy, międzycywilizacyjny czy też międzywyznaniowy¹⁷.

Według niemieckiego teoretyka komunikacji Hansa-Juergena Luesebrinka „termin «komunikacja interkulturowa» jest obecnie, w zależności od konkretnej dyscypliny i obszaru kulturowego, różnorodnie pojmowany. Wąska, używana przede wszystkim przez lingwistów definicja, sprowadza komunikację interkulturową do komunikacji interpersonalnej, komunikacji *face-to-face* pomiędzy członkami różnych kultur. [...] Jeśli pod tym pojęciem będziemy rozumieć komunikacyjny wymiar relacji pomiędzy członkami różnych kultur, i tak można zakres tego pojęcia różnie definiować: może on, jak w przypadku badań zorientowanych *stricte* lingwistycznie, dotyczyć wyłącznie poziomu bezpośredniej interakcji, tzn. dialogu werbalnego i dialogu prowadzonego przy pomocy innych środków komunikacyjnych (gesty, ruchy ciała, intonacja) pomiędzy członkami różnych kultur; może również, jak pokazują liczne badania, być pojmowane szerzej i wykraczać poza obszar komunikacji, interakcji *face-to-face*”¹⁸.

Komunikowanie interkulturowe wkracza do edukacji szkolnej, jest obecnie również przedmiotem licznych kursów uniwersyteckich. Na wielu uczelniach powstają w ramach studiów kulturoznawczych specjalizacje z zakresu komunikacji kulturowej, w szczególności na zgodnych z systemem bolońskim 2-letnich uzupełniających studiach magisterskich. Na kierunkach filologicznych, potem pedagogicznych i ekonomicznych, pojawiły się kursy z zakresu interkulturowej dydaktyki, podstaw międzykulturowej edukacji.

POJĘCIE EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

Należałoby w tym miejscu spróbować uporządkować funkcjonujące definicje pojęcia edukacja międzykulturowa. To termin funkcjonujący w języku polskim od niedawna.

¹⁴ *Handbook of international and intercultural communication*, ed. William B. G u d y k u n s t, Bella M o d y, Thousand O a k s [etc.] 2001, p. 2.

¹⁵ J. M i k u ł o w s k i P o m o r s k i, *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Kraków 2007, s. 20.

¹⁶ K. S i t a r a m, R. T. C o g d e l l: *Foundations of Intercultural Communications*, Columbus 1976, s. 26, [za:] J. M i k u ł o w s k i P o m o r s k i, *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Kraków 1999, s. 11.

¹⁷ T. P a l e c z n y, *Interpersonalne stosunki międzykulturowe*, Kraków 2007, s. 221.

¹⁸ H. - J. L u e s e b r i n k, *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*, Stuttgart, Weimar 2005, s. 7, 8.

Jedna z funkcjonujących definicji opisuje edukację międzykulturową jako „konceptę kształtowania przez edukację rozumienia odmienności kulturowych, [...] koncepcję, której celem nie jest budowanie zunifikowanej kultury globalnej, lecz poszerzenie własnej tożsamości jednostkowej i społecznej przez kontakt z innymi kulturami oraz propagowanie postaw tolerancji i dialogu”¹⁹. Edukację międzykulturową można również określić jako edukację mniejszości (narodowych, etnicznych, wyznaniowych, imigrantów, uchodźców), która to edukacja odbywa się w środowisku większości. Powinna uwzględniać potrzeby językowe tych grup oraz różnice kulturowe. Pojęcie to może być również definiowane znacznie szerzej – jako istotna część edukacji globalnej. Tak pojmowana edukacja międzykulturowa (a raczej „edukacja w warunkach zróżnicowania kulturowego”) to edukacja o procesach społecznych, uwarunkowaniach kulturowych. Ma ona celu uczenie otwartości, budzenie ciekawości i chęci poznania innych, poszukiwanie podobieństw i dążenie do zrozumienia różnic. W tak szeroko rozumianej edukacji międzykulturowej wyróżnia się następujące obszary: edukację wielokulturową, edukację międzykulturową, edukację regionalną, edukację obywatelską, edukację europejską, edukację szkolną i uniwersytecką.

Edukacja wielokulturowa to „model rozwiązań oparty na dążeniu do objęcia kontrolą przez państwo dynamiki kulturowej społeczeństwa i dostosowania systemu oświaty do potrzeb różnych grup kulturowych”²⁰. Tak rozumiana edukacja wielokulturowa pojawiła się najpierw na kontynencie amerykańskim (USA, Kanada), w społeczeństwach zróżnicowanych narodowościowo, jako koncepcja rozwiązywania napięć narodowościowych poprzez system edukacyjny²¹.

Edukacja regionalna to – według teoretyka edukacji międzykulturowej Jerzego Nikiforowicza – „edukacja środowiskowa, wszelkie działania przekazujące wiedzę o «ojczyźnie prywatnej» i kształtujące więzi z nią”²². Podstawowe pojęcia definiujące edukację regionalną to „region”, „kultura regionalna”, „regionalność”, „regionalizm” i „regionalizacja”²³. Założeniem edukacji regionalnej „powinno być kształtowanie poczucia przynależności społecznej i terytorialnej, jako podstawy zaangażowania się w funkcjonowanie we własnym środowisku, a także wyjście w inne społeczności i kultury”²⁴.

Edukacja obywatelska związana jest z „edukacją dla demokracji, której istotą jest zgoda obywateli i ich uczestnictwo w powoływaniu demokratycznych władz (z jednoczesnym ograniczeniem ich kompetencji w celu ochrony swobód obywatelskich)”²⁵.

¹⁹ *Edukacja międzykulturowa*, [w:] *Pedagogika. Leksykon PWN*, red. B. Milerski, B. Śliwierski, Warszawa 2000, s. 55.

²⁰ P. P. Grzybowski, *Edukacja międzykulturowa – przewodnik. Pojęcia – literatura – adresy*, Kraków 2008, s. 51.

²¹ J. Nikiforowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 264.

²² Tamże, s. 502.

²³ P. P. Grzybowski, dz. cyt., s. 74.

²⁴ Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, *Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007–2013*, sierpień 2005 r., [online], [http://www.cie.gov.pl/HLP%5Cfiles.nsf/0/1D69FE3F2056D2DCC1257068004FA7F7/\\$file/strategia_2007_2013.pdf?Open](http://www.cie.gov.pl/HLP%5Cfiles.nsf/0/1D69FE3F2056D2DCC1257068004FA7F7/$file/strategia_2007_2013.pdf?Open) [dostęp 15 IV 2012].

²⁵ J. Nikiforowicz, dz. cyt., s. 502.

Istotnym elementem współczesnej edukacji w warunkach zróżnicowania kulturowego (szczególnie po 2004 roku) jest tzw. „edukacja europejska”. Komisja Europejska wskazuje często na międzykulturowość jako ogół praktyk edukacyjnych, mających na celu propagowanie szacunku i wzajemnego zrozumienia, niezależnie od przynależności kulturowej, lingwistycznej, etnicznej czy religijnej. Edukacja europejska ma przede wszystkim uczyć mediacji i rozwiązywania konfliktów mimo konfrontacji wielokrotnie niespójnych i przeciwstawnych wartości²⁶.

Pierwszą i bardzo istotnym obszarem międzykulturowego uczenia się jest na pewno edukacja szkolna i uniwersytecka. Istotnym elementem tej edukacji są międzynarodowe wymiany młodzieżowe, które – we współczesnym rozumieniu – narodziły się po II wojnie światowej. Pierwsze międzynarodowe spotkania młodych ludzi zainspirowane były ideą pojednania i międzynarodowego zrozumienia pomiędzy byłymi wrogami. „Od tego czasu wiele się zmieniło. Przekonanie, że sam kontakt automatycznie zagwarantuje zrozumienie międzynarodowe, szybko ustąpiło miejsca różnorodnym podejściom pedagogicznym, nadającym strukturę międzynarodowym spotkaniom i wymianom. Bilateralne spotkania przerodziły się w wielokulturowe projekty angażujące uczestników z różnych krajów i kultur”²⁷.

WIELOKULTUROWA BIBLIOTEKA

Idee międzykulturowej komunikacji i edukacji łączy w sobie idea „wielokulturowej biblioteki”. Paryski manifest UNESCO/IFLA z 2009 roku określił podstawową funkcję takiej biblioteki jako pośrednictwo w „dialogu w globalnym społeczeństwie wielokulturowym”. Biblioteki, funkcjonując jako centra edukacyjne, kulturalne i informacyjne, służą jednocześnie różnym potrzebom i różnym społecznościom. Różnorodność kulturowa czy wielokulturowość ma stanowić tu podstawę zbiorowej siły lokalnych wspólnot. Ta różnorodność „jest wspólnym dziedzictwem ludzkości i powinna być pielęgnowana i zachowywana dla dobra wszystkich. [...] Poszanowanie różnorodności kultur, tolerancja, dialog i współpraca w klimacie zaufania i wzajemnego zrozumienia są jedną z najlepszych gwarancji międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”²⁸. Dlatego „wszystkie typy bibliotek powinny odzwierciedlać, podtrzymywać i upowszechniać różnorodność kulturową i językową na płaszczyźnie międzynarodowej, krajowej i lokalnej, wspierając w ten sposób dialog międzykulturowy i aktywne obywatelstwo”²⁹.

²⁶ Rada Europy i Komisja Europejska, *Uczenie się międzykulturowe*, Strasburg 2000.

²⁷ Program Młodzież. Pakiet Edukacyjny Pozaformalnej Akademii Jakości Projektu. Część 2. Edukacja międzykulturowa, s. 41, [online], http://www.platformakultury.pl/files/2011-01-10/pajp_edukacja.pdf [dostęp 15 IV 2012].

²⁸ *Manifest o bibliotece wielokulturowej*, [online], www.ebib.info/images/SBP/manifestunesco-ifla.pdf [dostęp 15 IV 2012].

²⁹ Tamże.

Zgodnie z założeniami *Manifestu* w społeczeństwie globalnym każdy powinien mieć możliwość korzystania z pełnej gamy usług bibliotecznych i informacyjnych. Biblioteki w takim społeczeństwie powinny: „służyć wszystkim [...], bez dyskryminacji ze względu na dziedzictwo kulturowe i językowe; dostarczać informacje w odpowiednich językach i tekstach; umożliwiać dostęp do szerokiego zasobu dokumentów i usług reprezentujących wszystkie grupy użytkowników i wszystkie potrzeby; zatrudniać personel, który odzwierciedla zróżnicowanie społeczności i który ma wykształcenie pozwalające mu na pracę z różnymi grupami i słuzenie im. [...] Specjalną uwagę należy poświęcić grupom, które są często marginalizowane w społecznościach wielokulturowych: mniejszościom, osobom ubiegającym się o azyl i uchodźcom, cudzoziemcom z czasowym prawem pobytu, imigrantom zarobkowym i rdzennym wspólnotom”³⁰.

Do zadań wielokulturowej biblioteki należałoby przede wszystkim: upowszechnianie większej świadomości pozytywnej wartości różnorodności kulturowej, a także: popieranie różnorodności językowej, ułatwianie harmonijnego współistnienia wielu języków; chronienie dziedzictwa językowego i kulturowego, a także wspieranie twórczości i upowszechniania we wszystkich właściwych językach; wspieranie włączania oraz uczestnictwa osób i grup, pochodzących z wszelkich środowisk kulturowych; wspomaganie sprawności w korzystaniu z informacji w epoce cyfrowej oraz opanowania technologii informacyjnych i komunikacyjnych; promowanie różnorodności językowej i wspieranie powszechnego dostępu do cyberprzestrzeni; wspomaganie wymiany wiedzy i dobrych praktyk w dziedzinie pluralizmu kulturowego³¹.

Cele te biblioteka wielokulturowa ma osiągać poprzez: tworzenie zbiorów oraz zapewnianie usług wielokulturowych i wielojęzycznych (w tym z wykorzystaniem nośników cyfrowych i multimedialnych); włączanie, jako integralnej części usług, programów wspierających kształcenie użytkowników i nabywanie sprawności w korzystaniu z informacji; zapewnianie dostępu do źródeł bibliotecznych w odpowiednich językach; opracowanie, na stosownych nośnikach i w odpowiednich językach, materiału marketingowego tak, by przyciągnąć do biblioteki różne grupy³². Istotną częścią tak pojętej strategii biblioteki wielokulturowej są jej pracownicy. „Należy [...] [im] w związku z tym zapewnić szkolenie zawodowe i ustawiczne kształcenie skupiające się na usługach dla społeczności wielokulturowych, komunikacji międzykulturowej, kształtowaniu postawy otwartości, przeciwdziałaniu dyskryminacji, a także na znajomości kultur i języków. Personel biblioteki wielokulturowej powinien być reprezentatywny dla cech kulturowych i językowych charakterystycznych dla danych społeczności w celu uwrażliwiania na ich kulturę”³³.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

³³ Tamże.

Autorzy *Manifestu o wielokulturowej bibliotece* zakończyli go apelem: „niniejszym prosi się decydentów wszystkich szczebli i społeczność bibliotekarzy na całym świecie o upowszechnianie Manifestu, stosowanie jego założeń i wypełnianie zalecanych w nim działań”³⁴. Dobrym przykładem dla realizacji idei biblioteki wielokulturowej w warunkach polskich są mediateki w bibliotekach publicznych, a w bibliotekach naukowych czytelnie europeistyczne.

Kilkanaście lat przed objęciem funkcji dyrektora Biblioteki Narodowej Argentyny Jorge Luis Borges napisał opowiadanie *Biblioteka Babel*. Opisał w nim świat, w którym rządzą dwa prawa: po pierwsze, wszystkie składające się na bibliotekę teksty zbudowane są z jednakowych elementów: liter, spacji, przecinka, kropki; po drugie, nie ma w niej dwu identycznych książek. Borgesowska Biblioteka Babel stanowi doskonały przykład różnorodności, ale jednocześnie tęsknoty za tym, co trwałe, istotne i stabilne. Różnorodność, a taką różnorodność stanowi wielokulturowość, nie może być bowiem wartością samą w sobie.

Można powiedzieć, że z „uwolnionej” idei społecznej komunikacji, powszechnej edukacji i idei powszechnie dostępnej biblioteki zrodziła się idea współczesnych *libri mundi*, „książek świata” w globalnej i „wolnej” sieci WWW. W tej Nowej Bibliotece trzeba utrzymać teraz porządek. Warto też przy tym przytoczyć myśl Andrzeja Drożdża: „Co robić, by obronić się przed dehumanizacją, postępującą w ślad za komputeryzacją i automatyzacją bibliotek? Pierwszym krokiem jest zrozumieć...”³⁵.

THE CONTEMPORARY LIBRI MUNDI. COMMUNICATION, EDUCATION, AND THE LIBRARY IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

SUMMARY

The idea of the so-called “*liber mundi*”, that is, a book that gathers all human knowledge, allows to travel at will in space and time as well as to speak various languages, goes back to the Middle Ages. The development of science and technology as well as the process of globalisation result in the “shrinking” of the contemporary world. We live in a reality where for the first time the ideas from five centuries ago have a chance to become reality, where knowledge, books, education and communication interpenetrate each other in a multicultural “global web”.

³⁴ Tamże.

³⁵ A. D r ó Ź d Ź, dz. cyt., s. 360.

BARBARA WEŹGOWIEC

FABRYKA PAMIĘCI. O KONFRONTOWANIU SIĘ Z PRZESZŁOŚCIĄ
W WYSTAWIE „KRAKÓW – CZAS OKUPACJI 1939–1945”

TYTUŁEM WSTĘPU

Współczesne „czytanie” historii i narracja o przeszłości mogą przybierać różnorodne formy. Jedną z nich są ekspozycje muzealne, wśród których wyróżnić można narracje prezentowane przez współczesne muzea historyczne.

Celem niniejszego artykułu jest refleksja nad współczesną opowieścią o czasach II wojny światowej, zaprezentowaną na wystawie *Kraków – czas okupacji 1939–1945*. Wystawa, którą od czerwca 2010 roku oglądać można w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa – oddział Fabryka „Emalia” Oskara Schindlera, jest jedną z najnowocześniejszych ekspozycji muzealnych w Polsce. W swojej formie wpisuje się ona w swoistą „rewolucję” w tym zakresie. Od kilku lat zauważalna jest bowiem w polskim muzealnictwie zmiana w sposobie opowiadania o przeszłości i tworzenia wystaw w formie, której elementem jest swoisty kolaż, korzystanie z różnorodnych technik prezentacji, jakie oferuje współczesność. Jak ta wystawa opowiada o przeszłości? Za pomocą jakich środków jej autorzy budują swoją narrację? I wreszcie, czy i jak nowoczesna w swej formie ekspozycja może dotyczyć tematu bolesnego, jakim jest wojna? Przed odpowiedzią na te pytania warto przypomnieć, że Kraków jest miejscem szczególnym, zwłaszcza jeśli idzie o historię miasta. Ważne wydarzenia i ich ślady stanowią zarówno element bogatej tkanki miasta, jak i pamięci jego mieszkańców. Czas okupacji jest jednym z fragmentów owej historii, choć, jak się wydaje, fragmentem rzadziej przywoływanym w publicznym dyskursie. Do tej pory miejsca upamiętniające wydarzenia z czasów okupacji znajdowały się w różnych częściach miasta, pamięć o nich wydawała się być zatem fragmentaryczna. Autorzy wystawy w „Fabryce Schindlera” podjęli próbę scalenia owej pamięci o wojennych losach Krakowa i jego mieszkańców, łącząc kolejne fragmenty w jedną opowieść. Jak im się to udało? A wreszcie, jaki przekaz niesie ze sobą wystawa, co mówi ona o przeszłości miasta?

Przed odpowiedzią na pytanie, czym ta wystawa „przyciąga” do siebie zwiedzających, a przede wszystkim, na jakich płaszczyznach i w jaki sposób pozwala ona konfrontować się z przeszłością, warto w krótkim rysie spojrzeć na historię i – szczególnie – współczesny wymiar muzealnictwa. Rys ten stanowi istotny kontekst dla refleksji na temat „Fabryki Schindlera”, jak i dla samego sposobu narracji, a także prezentacji ekspozycji w nowoczesnym muzeum historycznym.

HISTORIA MUZEALNICTWA

Mówi się, że muzea kreują humanistyczną wizję określonej rzeczywistości kulturowej za pomocą wybranych z niej materialnych elementów: obiektów muzealnych¹. Muzealnictwo można uznać zatem za sztukę narracji za pomocą artefaktów. W tradycyjnym ujęciu podstawową funkcją muzeum jest gromadzenie obiektów, które swój finał odnajduje w wystawie unaoczniającej zbiory². Owo „gromadzenie” zakłada tworzenie świadomie uporządkowanego zbioru, który najpełniej zobrazuje określoną rzeczywistość. W tym ujęciu zdefiniować można muzeum jako jednostkę organizacyjną, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej³. W dzisiejszych dyskusjach na temat muzealnictwa coraz częściej jednak pojawiają się tezy o kryzysie tożsamości muzeów⁴. Jednocześnie przypomina się, że człowiek współczesny w takim wymiarze kształtuje teraźniejszość i planuje przyszłość, w jakim korzysta z przeszłości. Muzeum jawi się zatem jako istotny element ludzkiej kultury. Jak w soczewce ogniskuje się w muzeach każdy jej aspekt: od ludzkiego poznania i rozumienia, poprzez życie moralne i religijne wraz z obyczajowością, po owoce twórczości artystycznej wraz z techniką. Celem muzeum i muzealnictwa jest zatem rozwijanie ludzkiej kultury. Jednocześnie aktualnym pozostaje pytanie o to, jakiego muzeum potrzebuje człowiek współczesny? Nie jest to zarazem pytanie nowe, bowiem losy sztuki oraz losy jej wystawiania zmieniały się w toku dziejów. Aby w pełni zrozumieć istotę współczesnego muzeum, sposób jego działania oraz prezentacji, czy też narracji o przeszłości, warto przypomnieć historię kształtowania się tej instytucji.

Historycy jako źródła fenomenu muzeum wskazują starożytne tezaury. Samą nazwę „muzeum”, jako miejsca przechowywania i udostępniania zwiedzającym odpowie-

¹ Zob. W. G l u z i ń s k i, *U podstaw muzeologii*, Warszawa 1980, s. 283–285 i 318–331; J. Ś w i ę c h, *Współczesne problemy kolekcjonerstwa w muzealnictwie etnograficznym*, „Etnografia Nowa”, 1 (2009), s. 45.

² Zob. Z. Ż y g u l s k i, *Muzea na świecie. Wstęp do muzealnictwa*, Warszawa 1982, s. 130–131; A. K i c i ń s k i, *Muzea. Strategie i dylematy rozwoju*, Warszawa 2004, s. 10.

³ Zob. H. A a r t s, K. P l i s i e r, *Czym jest muzeum*, [w:] *Nowoczesne zarządzanie muzeum: współpraca polsko-holenderska w ramach projektu MATRA 1999–2000*, red. J. C z a j; tłum. A. Tol-Pawłowska, Warszawa 2007, s. 16.

⁴ Zob. np. J. C l a i r, *Kryzys muzeów*, tłum. J.M. Kłoczowski, Gdańsk 2009.

dnio dobranych i uporządkowanych przedmiotów, przyjęto w renesansie w związku z modą na kulturę antyczną. Wówczas były to jednak głównie gabinety osobliwości i prywatne kolekcje dzieł sztuki na dworach arystokratycznych władców, uczonych i mieszczan – zamknięte dla szerszej publiczności i służące głównie intelektualnej i wizualnej rozrywce ich właścicieli. Przełomowym wydarzeniem, które przyczyniło się do zmiany kolekcji prywatnych w otwarte muzea publiczne, była rewolucja francuska, a wraz z nią udostępnienie szerokiej publiczności Luwru i bogatych zbiorów królewskich. Wtedy też stworzono podwaliny tradycyjnie dziś rozumianego muzeum, którego główną funkcją miało być gromadzenie, zabezpieczanie i udostępnianie świadectw natury, a także kultury wytworzonej oraz badanej przez człowieka. Ta tradycyjna instytucja, mająca swoje źródło w epoce Oświecenia, a nazywana przez wielu badaczy muzeum modernistycznym, pomyślana została jako źródło encyklopedycznej wiedzy, gromadzące kompletną kolekcję, tworzące w pewnym sensie uniwersalne archiwum. Oświeceniowe muzea publiczne realizowały przede wszystkim cel dydaktyczny. Od XIX wieku stały się one także swoistymi „świątyniami sztuki”, miejscami nie tylko edukacji, ale i kontemplacji wybitnych dzieł, miejscami oferującymi zwiedzającemu możliwość intelektualnego przeżycia, spotkania ze światem piękna i różnorodnego dziedzictwa⁵. Dziewiętnastowieczne ekspozycje i ich treści miały oddawać ducha postępu, świadczyć o dynamicznym procesie nieustannego rozwoju. Jednocześnie w muzeach wystawiano najwartościowsze zabytki opracowywane pod względem naukowym zgodnie z ewolucyjnymi kierunkami w nauce. Taki model muzeum reprezentuje i dzisiaj wiele znanych muzeów światowych, takich jak Luwr w Paryżu, Kunsthistorischesmuseum w Wiedniu czy National Gallery w Londynie. Tego typu muzea powoływane były przede wszystkim po to, aby strzegły „narodowego dziedzictwa” i „zachowywały je dla przyszłych pokoleń”⁶. Zgodnie z owym oświeceniowym i secentystycznym modelem, który przejawiał się w racjonalnym porządku poznawczym układu ekspozycji, modelem zdeteminowanym przez naukę, w którym estetyka pełni wyłącznie funkcje pomocnicze, muzea funkcjonowały właściwie do lat 60. XX wieku, od kiedy to zauważalna jest intensywna krytyka i modernizacja muzeum.

Zmiany w postrzeganiu muzeum, jego zadań i sposobów wystawiania można zauważyć już jednak wcześniej. Wraz z ogłoszeniem manifestu Pierwszej Awangardy pojawiła się bowiem tendencja wykorzystywania muzeum do komentowania bieżących wydarzeń, dekonstruowania praktyk muzealnych, nawiązywania bliższych, bardziej bezpośrednich kontaktów ze zwiedzającymi czy wystawiania eksponatów poza murami gmachu. Od tego czasu muzeum powoli przestawało być swoistą „świątynią sztuki”. Coraz częściej też rezygnowano z wyłącznie kontekstowego prezentowania zbiorów oraz ewolucyjnego traktowania rzeczywistości, unikano jednoznaczności, proponując zwiedzającym grę w skojarzenia i pozwalając im na własną interpretację.

⁵ Zob. np. J. Białostocki, *Galeria arcydzieł czy dom kultury? Teoretyczne koncepcje kultury a praktyka muzealna*, [w:] tegoż, *Refleksje i syntezy ze świata sztuki*, Warszawa 1987, t. 2, s. 31.

⁶ J. Gądecki, *Konsumpcja (w) muzeum*, [w:] *Na pokaz. Rzecz o konsumeryzmie w kapitalizmie bez kapitału*, red. T. Szlendak, K. Pietrowicz, Toruń 2004, s. 149.

Takie myślenie o muzealnictwie przybrało na sile w latach 80. XX wieku wraz z pojawieniem się teorii tzw. nowego muzealnictwa. Od tego czasu trwa nieustająca dyskusja na temat funkcji muzeów, spowodowana między innymi kryzysem XIX-wiecznego modelu ekspozycji⁷. Próba poszukiwania i odpowiedzią na zmieniające się potrzeby odbiorców, kształtowane przez rozwój kultury, stają się m.in. muzea narracyjne, realizacje ekspozycji w innych niż muzealne przestrzeniach (np. pudło, szuflady) czy wreszcie muzea wirtualne. Współczesne muzeum to instytucja otwarta, która wciąż „dzieje się” i zmienia się. Muzea przestają być jedynie miejscami kontemplacji, monologu skierowanego do zwiedzającego, stając się coraz częściej przestrzeniami dialogicznymi, ze szczególnym uwzględnieniem relacji muzeum z odbiorcą. W kolejnych dyskusjach i realizacjach zauważalna jest konfrontacja modelu muzeum modernistycznego z postmodernistycznym oraz ze sposobami wystawiania, które są z nimi związane. Ukazanie cech współczesnego postmodernistycznego środowiska muzeum pozwoli w dalszym ciągu ukazać specyfikę ekspozycji w Fabryce „Emalia” Oskara Schindlera, będącej oddziałem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

W STRONĘ MUZEUM OTWARTEGO

Razem ze zmianami w świecie dokonuje się zmiana roli muzeów i sposobu prezentacji ich zasobów. Wraz z proklamowaniem idei „nowego muzealnictwa” zaczęło wzrastać znaczenie muzeów jako pozytywnej siły społecznej. Zwolennicy tej idei szanse rozwojowe muzeów wiążą z ich reorientacją, polegającą między innymi na przejściu od orientacji na obiekty muzealne do orientacji na społeczeństwo oraz na poszerzeniu pojęcia obiektu muzealnego czy zmianie sposobów prezentacji owych obiektów. Jednocześnie zauważalny jest powrót do renesansowej idei rozrywkowości muzeum, choć współcześnie muzea służą przyjemności nie wybranych, lecz masowych odbiorców⁸.

Ważną zmianą w prezentowaniu dziedzictwa kulturowego jest jego interpretacja. Rozumieć ją można jako swoistą działalność edukacyjną, której celem jest raczej budzenie odczuć i skojarzeń poprzez użycie oryginalnych obiektów i doświadczenia z pierwszej ręki, zamiast dotychczasowego, suchego przedstawiania faktów. Co więcej, współczesne muzealnictwo i sposoby przedstawiania starają się odpowiadać także na różne zdolności poznawcze poszczególnych ludzi i odmienne style poznawania.

Kryzys muzeów w 2. połowie XX wieku wiązał się także ze zmianami w podejściu do przeszłości. Koneserzy muzealnych sal coraz częściej pytali o sens istnienia tych instytucji, ich społecznej funkcji i rodzaju prawdy, którą przedstawiają. Sale wypełnione zabytkami w gablotach i monotony sposób oprowadzania ugruntował opinię muzeum jako miejsca nieatrakcyjnego, w którym nie zabiega się o odbiorcę. Do tego doszła „negacja roli historii, nieakceptowanie autorytetów, kryzys starych wartości i niepewności

⁷ Zob. np. J. Białostocki, dz. cyt., s. 33.

⁸ Por. J. Gądecki, dz. cyt., s. 157.

przyszłości, [które przyczyniły się do omijania] instytucji stojących na straży tego, co było⁹. Pojawiły się pytania, które doprowadziły do przeformułowania roli i sposobów funkcjonowania muzeów. Mike Featherstone napisał: „dzisiaj muzeum pragnie zaspokoić potrzeby szerszej publiczności, pozbyć się etykiety placówki wysokiej kultury i stać się przestrzenią widowisk, wrażeń, montażu i iluzji – miejscem, gdzie liczy się przeżycie, nie zaś obowiązkowa znajomość kulturowego kanonu i ustalonych hierarchii symbolicznych”¹⁰.

Formuła dzisiejszych muzeów opiera się na współuczestnictwie widza: przywołany paradygmat modernistyczny zastąpiony zostaje nową, otwartą koncepcją przestrzeni, która dzięki bezpośredniemu z nią doświadczeniu sensualnemu odtwarza pamięć i konstruuje narrację historyczną. Nowy sposób ekspozycji wyzwala w odbiorcy poczucie, że oto obcuje on z dziełem sztuki, które w wysokim stopniu ma zdolność poruszania emocji. Dzięki temu na oczach widza i przy jego uczestnictwie zachodzi proces „oswajania” pamięci i historii. We współczesnych muzeach coraz częściej można spotkać się z nowymi typami wystawiania, w których ekspozycje nabierają charakteru wielotematycznych i wielowątkowych opowieści, z których widz wybiera to, co go interesuje. Witold Przewoźny pisze: „wystawy stają się dla widza formą oderwania go od rzeczywistości dnia codziennego, wejścia w niezwykłą krainę przygody, w której to on zadaje pytania i poszukuje na nie odpowiedzi”¹¹. Wkraczając w przestrzeń dzisiejszych muzeów, zwiedzający coraz częściej wchodzi do sal przemienionych w scenerie pełne atrakcji, składające się na pełen nieustającej zmienności i ciągłego zaskoczenia spektakl, w którym ów zwiedzający, a właściwie widz, bierze czynny udział.

EKSPOZYCJA

Jedną z szerokiego zakresu praktyk, jakie obejmuje muzeum, jest ekspozycja. Jednocześnie można traktować ekspozycję jako ucieleśnienie określonej idei muzeum, co sprawia, że teoretycy „pisząc o muzeum, *de facto* mają na myśli ekspozycję, czyli to, co ogląda widz”¹². Przedmiotem niniejszych rozważań jest właśnie ekspozycja ściśle powiązana z muzeum¹³.

⁹ W. Przewoźny, *Edukacyjna rola muzeów*, [w:] *Edukacja regionalna*, red. A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, Warszawa 2006, s. 143.

¹⁰ M. Featherstone, *Postmodernizm i estetyzacja życia codziennego*, [w:] *Postmodernizm. Antologia przekładów*, red. R. Nyca, Kraków 1997, s. 312.

¹¹ Tamże, s. 145.

¹² Zob. M. Popczyk, *Estetyczne przestrzenie ekspozycji muzealnych. Artefakty przyrody i dzieła sztuki*, Kraków 2008, s. 194; zob. także M. Popczyk, *Sztuka w ryzach ekspozycji*, [w:] *Przestrzeń sztuki: obrazy – słowa – komentarze*, red. M. Popczyk, Katowice 2005, s. 215–221.

¹³ Warto zwrócić uwagę, że ekspozycja muzealna, do której najczęściej zdarza nam się sprowadzać istotę muzeum, nie jest jedynym elementem działalności muzealniczej. Należą do niej zarówno uzupełnienia i konserwacja zbiorów, a także działania edukacyjne (np. warsztaty, lekcje edukacyjne) oraz działalność

Do muzealnej przestrzeni ekspozycyjnej zaliczyć należy „dzieło wraz z jego najbliższym i dalszym otoczeniem, aranżacją przestrzenną zbioru dzieł, a także oprawą architektoniczną”¹⁴. Przestrzeń ta w całości ma wymiar estetyczny. Nie jest ona dziełem przypadku, ale „tworzy środowisko w sposób przemyślany zorganizowane, odróżniając się tym samym od innych miejsc, jak prywatne kolekcje, czy domy artystów”¹⁵. Między innymi Jerzy Świecimski¹⁶ pokazuje, jak dobór środków artystycznych czy aranżacja otoczenia może przyczynić się do stworzenia sytuacji dogodnej dla estetycznego przeżycia. Szczególnie dzisiaj w nowoczesnym, otwartym muzeum estetyka czy też estetyzacja¹⁷ jest ważnym elementem wystawy. W przedstawianym przypadku muzeum historycznego/narracyjnego owa estetyzacja ma wymiar pełny. Efekt działań estetyzujących jest tu nie tylko zauważalny, ale nabiera waloru jakościowego. Bez tych zabiegów wystawa pozbawiona zostałaby swojej tożsamości, „jedności”, „przekształcając się w rozwiązanie banalne, stereotypowe, po obejrzeniu którego nie pozostałby w pamięci wzrokowej, czy tym bardziej w przeżyciu emocjonalnym widza żaden pozytywny ślad”¹⁸.

Jednocześnie dzisiejsza, otwarta, postmodernistyczna przestrzeń ekspozycji może być terenem realizacji wielu estetyk, podobnie jak różne modele mogą przybierać muzea, przechodząc od typu modernistycznego ku muzeum współczesnemu. Badacze zauważają, że pomimo pluralizacji muzeum nadal pozostaje miejscem scalania sensów, ośrodkiem budowania wartości, choć stopień ich trwałości jest mocno zróżnicowany i skłania się w stronę polifoniczności. Dzisiejsze muzeum jawi się jako dynamiczny organizm, zaś w wystawianej w nim sztuce „odnajdujemy i rozpoznajemy to, czego poszukujemy w życiu i co praktykujemy”¹⁹, co jednocześnie potwierdza i odpowiada prospołecznym tendencjom postmodernistycznej współczesności. Szczególnym typem muzeum, którego reprezentantem jest krakowska „Fabryka Schindlera”, jest muzeum historyczne. Także ono w ostatnich latach podlega dynamicznym przemianom.

naukowa i wydawnicza. Z uwagi na interesujące nas zagadnienie narracji o przeszłości pozostaniemy jednakże przy tej najistotniejszej – ekspozycji muzealnej.

¹⁴ M. P o p c z y k, *Estetyczne...*, s. 136.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Zob. J. Ś w i e c i m s k i, *Wystawy muzealne*, t. 1: *Studium z estetyki wystaw*, Kraków 1992; t e n ż e, *Muzea i wystawy muzealne*, t. 4: *Przekształcenia wystaw muzealnych dawnej daty, adaptacje obiektów architektonicznych o pierwotnie muzealnej funkcji dla celów muzealno-wystawowych, mechanizmy i cele przekształceń*, Kraków 1996.

¹⁷ O szczególnej roli estetyki i estetyzacji nie tylko w sztuce, ale i w innych wymiarach współczesnego życia zob. W. W e l s c h, *Estetyka poza estetyką. O nową postać estetyki*, przekł. K. G u c z a l s k a, Kraków 2005.

¹⁸ J. Ś w i e c i m s k i, *Ekspozycja muzealna – jej wartość informacyjna i artystyczna*, „Muzealnictwo” 40 (1998), s. 97.

¹⁹ W. W e l s c h, *Nasza postmodernistyczna moderna*, [za:] M. P o p c z y k, *Estetyczne...*, s. 236.

OD MUZEUM HISTORYCZNEGO DO MUZEUM NARRACJI

Muzeum historyczne według tradycyjnej definicji „gromadzi dokumenty historyczne i prezentuje pradzieje i dzieje za pomocą form jedno- i wielopłaszczyznowych, zabytkowych i innych”²⁰. Tym, co wyróżnia tego rodzaju muzea od innych, jest to, „że muzea historyczne muszą odgrywać rolę poglądowych wykładów historii, okresów historycznych czy też prezentować dorobek poszczególnych dziedzin życia”²¹. Ogólnie powiedzieć można, że muzea historyczne „przekazują treści związane z przeszłością ludzkości, ukazując poszczególne fakty w ich skomplikowanych, wzajemnych powiązaniach oraz związkach z warunkami wynikającymi z czasu i miejsca ich powstania”²². Za pomocą jakich form i środków muzea te mogą przekazywać historyczne treści?

Współcześnie trwa dyskusja na temat tego, jak zachęcić ludzi do odwiedzania muzeów, a zarazem pojawiają się pytania o to, jaką historię prezentować, jak ją opowiadać, aby była jednocześnie wiarygodna i interesująca dla dzisiejszego widza. Jednym z zasadniczych środków przekazu muzeum są eksponaty: zabytki lub dokumenty związane z konkretną działalnością człowieka w przeszłości²³. Rolę informacyjną w muzeach historycznych odgrywają jednak nie poszczególne przedmioty, ale cała ekspozycja muzealna utworzona według określonej zasady i zgodnie z założoną z góry myślą przewodnią. Na ekspozycję składa się nie tylko zbiór eksponatów, ale także wystrój architektoniczno-plastyczny i inne elementy uzupełniające, np. mapy, plany, teksty objaśniające. We współczesnych muzeach istotnym elementem ekspozycji są także środki multimedialne – prezentacje, fragmenty filmów, które sprawiają, że owa ekspozycja „żyje”, daje odbiorcy możliwość interakcji, pozwala wybierać i uzupełniać informacje, wywołuje dodatkowe wrażenia. Dzięki tym wszystkim elementom ekspozycja muzealna staje się pewną formą narracji historycznej, dającą zwiedzającym także możliwość zdobywania wiedzy.

Ekspozycja muzealna podlega pewnym zasadom jej tworzenia. Przede wszystkim musi być ona zgodna z najnowszymi ustaleniami historii jako nauki i – co podkreśla Piotr Unger – powinna „odzwierciedlać nie tylko konkretne fakty i zjawiska historyczne, ale również podstawowe założenia metodologiczne historii”²⁴. Wymóg naukowości ekspozycji pociąga za sobą dalsze konsekwencje, między innymi konieczność takiego budowania ekspozycji, aby jej przekaz był czytelny i logiczny, aby podkreślał najważniejsze elementy prezentowanego zagadnienia, a jednocześnie dawał możliwość swobodnego przeżycia estetycznego i dostarczał wrażeń zwiedzającym. Często ów przekaz historyczny, jaki niesie ekspozycja muzealna, nabiera nie tylko charakteru opowieści, ale

²⁰ Z. R a j e w s k i, *O wystawach historycznych*, [za:] P. U n g e r, *Muzea w nauczaniu historii*, Warszawa 1988, s. 16.

²¹ P. U n g e r, dz. cyt., s. 16.

²² Tamże, s. 16–17.

²³ Zob. P. U n g e r, dz. cyt., s. 17.

²⁴ Tamże, s. 18.

staje się swoistą lekcją czy też wykładem. Ten cel wymaga zastosowania „materiałów pomocniczych”. Ich zadanie polega na ułatwieniu łączenia „oglądanych eksponatów z szerszym tłem historycznym oraz przekazanie informacji o charakterze ogólnym, które nie mogą być przez same wystawiane przedmioty uwidocznione”²⁵. Forma ekspozycji, układ kompozycyjny i przestrzeń wystawy zazwyczaj przemyślane są tak, aby ułatwić zwiedzającemu zorientowanie się w zawartości wystawy²⁶. Służą temu formalne rozwiązania, podział ekspozycji na kolejne działy, zagadnienia i tematy składające się na jej treść. Sprzyja to zarówno koncentracji uwagi, jak i pobudzeniu zainteresowania całością ekspozycji.

W STRONĘ EDUKACJI

Jedną z naczelných funkcji, jaką odgrywa postmodernistyczne muzeum, a szczególnie muzeum historyczne, jest funkcja edukacyjna, która stała się wręcz siłą motoryczną zmian w skostniałych instytucjach muzeum²⁷. Wystawa bowiem to nie tylko miejsce do podziwiania arcydzieł sztuki czy przekazywania informacji o przeszłości, ale to także lekcje muzealne, wykorzystanie nowych zdobyczy technicznych, które dają możliwość poszerzenia kontekstu i uzupełnienia informacji. Wejście w muzealną przestrzeń historycznej ekspozycji wiąże się w swych założeniach z uczestnictwem w specyficznym spektaklu, którego ważnym elementem, oprócz kontemplowania dzieł sztuki i „ożywiania” dawnych przedmiotów, jest mierzenie się z własnymi poglądami, tolerancją, wiedzą i stereotypami. To swoiste zaproszenie do odkrywania przeszłości i konfrontowania się z nią.

We współczesnym muzealnictwie coraz częściej zdarza się, że sposób przekazu historii jest dla odbiorcy zaskoczeniem. Zwiedzający, a właściwie widz, staje się uczestnikiem „zaprojektowanych działań wystawienniczych, które wprowadzają go w głąb poruszanej problematyki, często odwołując się do jego własnych skojarzeń, wyobraźni i fantazji. Widz staje się integralnym uczestnikiem specyficznego teatru, w którym może pełnić także bardziej kreatywną rolę”²⁸. Aranżacja wystaw ma dzisiaj często charakter teatralnej scenografii, specjalnie wyreżyserowanej, posiadającej myśl przewodnią i specyficzny nastój. Celem takiej wystawy jest włączenie i uaktywnienie zainteresowania widza. Gra nastrojem, dźwiękiem, barwami, układ eksponatów i towarzyszące im interaktywne środki multimedialne mają wyzwolić ukryte pokłady wyobraźni i wrażliwości, uruchomić zainteresowanie i zachęcić do włączenia się w odkrywanie wystawy. Warto raz jeszcze zacytować W. Przewoźnego: „zainteresowanie, rozbudzona wyobraźnia widza odwołującego się do własnych przeżyć i doświadczeń [...] rozpoczyna drogę rze-

²⁵ Tamże, s. 19.

²⁶ Tamże, s. 20.

²⁷ Zob. T. K r a n z, *Edukacja historyczna w miejscach pamięci. Zarys problematyki*, Lublin 2002.

²⁸ W. P r z e w o ź n y, dz. cyt., s. 132.

czywistej edukacji od ignorancji do wiedzy, od nieświadomości do poczucia odkrywania oczywistości, współkreowania rzeczywistości – wyjątkowej, intelektualnej zabawy” – i dalej – „ciekawość, wrażliwość, wyobraźnia i wiedza są ciągiem procesu edukacji rozładowującego napięcia, konflikty, ksenofobie, utarte stereotypy”²⁹. To od zwiedzającego zależy, jakie działania podejmie, jakie informacje zaczerpnie, w jakim stopniu zagłębi się w przekaz wystawowej narracji. Wystawa to jedna z możliwości spędzania wolnego czasu, ale także (a może przede wszystkim?) współczesna narracja, opowieść o przeszłości, w którą można się zanurzyć w muzeum aktywnym – bo taki typ stanowi interesujące nas Muzeum Fabryka „Emalia” Oskara Schindlera. Współczesne muzeum historyczne to instytucja otwarta, która ciągle się tworzy. Jej przemiana wiąże się z próbą odpowiedzi na podstawowe pytania o to, jak dziś opowiadać o przeszłości, jak zainteresować współczesnego odbiorcę historią Polski i świata oraz zachęcić go do odwiedzania muzeów, a szczególnie muzeów historycznych.

W opinii Jana Ołdakowskiego, dyrektora Muzeum Powstania Warszawskiego, „opowiadanie historii to przekładanie doświadczenia historycznego na własne doświadczenia i wiedzę”³⁰. O historii trzeba opowiadać w sposób komunikatywny, ciekawy oraz zrozumiały dla zróżnicowanego odbiorcy. Aby historia była ciekawa, musi wywoływać emocje. Jednocześnie trzeba brać pod uwagę specyfikę współczesnego odbiorcy: jego potencjał i kompetencję kulturową. Przy opowiadaniu o historii bardzo ważne jest także, by przekazywać obiektywny obraz rzeczywistości, pozostawiając odbiorcy jego interpretację. Muzeum, a szczególnie muzeum historyczne, to miejsce, w którym przechowywane są pamiątki związane z przeszłością, z jakimiś doświadczeniami zbiorowymi. Jednocześnie współczesne rozumienie historii poszerza się, obejmując coraz więcej obszarów, nie tylko historię społeczną czy militarną, ale również kultury, czy życia społecznego. Wyzwaniem zatem dla współczesnego muzeum jest ukazanie owej polifoniczności poprzez stworzenie swoistej przestrzeni narracyjnej, tworzącej pewien spektakl, konfrontację z rzeczywistością. Do niedawna historia kojarzyła się z nudnymi pogadankami w mediach, czy zakurzonymi dokumentami w gablotach. Jednakże dziś zrodziły się pomysły na jej nowoczesne przedstawienie. W muzealnictwie historycznym ten nowy trend odwołujący się nie tylko do wiedzy, ale także stawiający na wrażenia estetyczne, oddziaływanie na zmysły i emocje odbiorców zapoczątkował izraelski Yad Vashem, który postawił nie tylko na wnikliwą analizę historyczną, ale też wyeksponował ją w niezwykle emocjonujący sposób. Pozwalając na swoiste „współuczestnictwo” w wydarzeniach z II wojny światowej, zachowano jednocześnie powagę i tragiczny wymiar Holocaustu. I podobnie dzieje się w innych muzeach historycznych. W niepamięć odszedł model muzeum jako swoistej świątyni przedstawiającej uniwersalną interpretację historii. Nowoczesne muzeum, jak się wydaje, ma redukować dystans i oferować nowe formy przekazu i eduka-

²⁹ Tamże, s. 148.

³⁰ Debata na temat wizji historii w nowoczesnych muzeach, 22.01.2010, Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, [online], <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Jak-zachecic-Polakow-do-chodzenia-do-muzeow,wid,11887140,wiadomosc.html> [dostęp 23 IX 2011].

cji. Oczywiście wiąże się z tym pewne zagrożenia. Brak martyrologii, pokazywanie historii wyłącznie poprzez pryzmat bohaterstwa doprowadziły do ukucia nowego terminu tzw. estetyzacji historii, która może stać się jedynie serią zbanalizowanych, robiących wrażenie obrazków, mogących – jak twierdzi historyk Ewa Domańska – doprowadzić do zafałszowania wiedzy o przeszłości³¹. To wydaje się być największym zagrożeniem w „modzie” na historię. Jak z tymi problemami, czy też zagrożeniami, poradzi sobie autorzy wystawy *Kraków – czas okupacji 1939–1945* w Fabryce „Emalia” Oskara Schindlera? Zamierzeniem założycieli tego muzeum było nie tylko zbudowanie muzeum historycznego, mającego upamiętnić działalność Oskara Schindlera i – ogólniej – czas okupacji w Krakowie, ale przede wszystkim stworzenie nowoczesnego muzeum narracyjnego.

NARRACJA

Czym jest muzeum narracyjne? Przede wszystkim już sam cel takiego muzeum różny jest od nadrzędnego przeznaczenia tzw. muzeum tradycyjnego³². Tam było to gromadzenie i ochrona dla potomnych pamiątek z przeszłości. W muzeum narracyjnym takim celem jest, przypomnę, edukacja. To z kolei wiąże się ze specyficznymi środkami edukacyjnymi. Współczesne muzea, a wśród nich także krakowskie muzeum – „Fabryka Schindlera” wykorzystują nowoczesne środki przekazu, takie jak film, dźwięk, światło, zapach, konstrukcje plastyczne itd. Bardzo ważnym elementem wystawy jest wykorzystanie szerokich możliwości środków multimedialnych. Dzięki tym wszystkim elementom tworzy się pewną opowieść o przeszłości. Jednocześnie historia opowiadana w taki sposób daje nie tylko możliwość oglądania, ale także interakcji. Opowieść ta pobudza emocje, uruchamiać ma także zmysły. Jak na tle tych refleksji przedstawia się jedno z najmłodszych krakowskich muzeów w Fabryce „Emalia” Oskara Schindlera?

Muzeum to jest drugim polskim muzeum narracyjnym po powstałym w 2004 roku Muzeum Powstania Warszawskiego. Właściwie umieścić je można pomiędzy dwoma przekazami odnoszącymi się do czasów II wojny światowej: muzeum Auschwitz-Birkenau i wspomnianym muzeum warszawskim. Pierwsze stanowi surowe świadectwo mord, nieobecności tysięcy ludzkich istnień. Dominują w nim ascetyzm, strategia milczenia i braku. To drugie z kolei postawiło na intensywność komunikatu, stając się swoistą „wielozmysłową eksplozją kumulowanej energii, używającą całkiem nowego języka”³³. Przyjęte początkowo z entuzjazmem, dziś coraz częściej budzi kontrowersje. Wraz z krytyką pojawiły się pytania o etyczne aspekty polityki historycznej, o moralne aspekty budowania muzealnego komunikatu itd. Istnienie Muzeum Powstania Warszawskiego jest jednak ważne i z tego powodu, że stało się punktem odniesienia dla kolejno powstają-

³¹ Zob. E. Domańska, *Mikrohistorie. Spotkania w międzyświatach*, Poznań 1999, s. 99.

³² Zob. P. Kosobucki, *Proszę dotykać!*, „Polityka” 13 (2548), 2006, 4 I, s. 82–83.

³³ Za: M. Link-Linczowska, *Śmierć w nowych dekoracjach*, „Herito” 1 (2010), s. 104.

cych w kraju muzeów. Także jako pierwsza w Polsce narracyjna ekspozycja stanowi wzorzec i wyzwanie dla ekspozycji następnych. Dyskusje wokół Muzeum Powstania Warszawskiego odcisnęły się także na ostatecznym kształcie krakowskiej „Fabryki Schindlera”.

MUZEUM – „FABRYKA SCHINDLERA”: FABRYKA PAMIĘCI

Rozważania o wystawie należy rozpocząć od krótkiego przytoczenia historii budynku, w którym powstało muzeum – Fabryka „Emalia” Oskara Schindlera³⁴. Przed II wojną światową działała tutaj pierwsza Małopolska Fabryka Naczyń Emaliowanych i Wyrobów Blaszanych „Rekord”, założona przez trzech żydowskich przedsiębiorców: Michała Gutmana z Będzina, Izraela Kohna z Krakowa i Wolfa Luzera Glajtmana z Olkusza. W 1939 roku spółka ogłosiła upadłość. Zarząd powierniczy nad spółką przejął Oskar Schindler (członek NSDAP i agent Abwehry), który od stycznia 1940 uruchomił tu Deutsche Emailwarenfabrik (tzw. DEF). Fabryka szybko ulegała rozbudowie, w czym swój udział finansowy mieli dawni właściciele „Rekordu”. Dzięki temu wzrastała liczba zatrudnionych. W zakładzie produkowano naczynia emaliowane według przedwojennej technologii. Aby jednak przedsiębiorstwo mogło się utrzymać, uruchomiono w nim oddział produkcji zbrojeniowej, w którym wykonywano między innymi mienajki dla Wehrmachtu oraz łuski i zapalniki do pocisków. Warunki pracy w zakładzie były ciężkie. Wśród pracowników początkowo przeważali Polacy, z czasem jednak coraz większą grupę stanowili Żydzi. Polacy pozostali głównie na stanowiskach administracyjnych. Liczba pracowników żydowskich wzrastała z ponad 100 w 1940 roku do około 1100 w 1944 roku³⁵. Pracownicy żydowscy najpierw doprowadzani byli z getta w Podgórzu, po jego likwidacji natomiast w 1943 roku ci, którzy przeżyli, skoszarowani zostali w obozie pracy Płaszów. Wówczas Schindler wystarał się o pozwolenie i utworzył w sąsiedztwie DEF podobóz, w którym mieszkali jego pracownicy, i w którym warunki życia były lepsze niż w Płaszowie. Wobec zbliżania się frontu wschodniego Oskar Schindler ewakuował fabrykę zbrojeniową wraz z jej pracownikami do Brünnlitz w Czechach, filii obozu koncentracyjnego Gross-Rosen. Około 1200 więźniów pracowało w Brünnlitz do wyzwolenia przez Armię Czerwoną 8 maja 1945 roku. Po zakończeniu wojny krakowskie zabudowania fabryczne znacjonalizowano i do roku 2002 działały w nich Zakłady Wytwórcze Podzespołów Telekomunikacyjnych „TELPOD”, a później TELPOD S.A.

Adres Lipowa 4 nieodmiennie kojarzy się zatem z fabryką. Za sprawą wojennej historii miejsce to nabrało szczególnego znaczenia. Schindler, który początkowo zajął się fabryką ze względów czysto biznesowych, w miarę upływu czasu przemienił ją w swo-

³⁴ Na podstawie: *Fabryka Emalia Oskara Schindlera. Przewodnik*, oprac. A. Marszałek, M. Bednarek, Kraków 2010, s. 3–7.

³⁵ Jest to liczba osób zatrudnionych w trzech okolicznych zakładach, osób, które były skoszarowane w podobozie wybudowanym przy DEF. Zob. *Fabryka Emalia...*, s. 6.

istą „arkę” dla żydowskich pracowników, których przeznaczeniem miała być eksterminacja. Przez lata jednak było to miejsce opuszczone i zaniedbane, tak jakby pamięć o nim była uspiona. Ważnym momentem dla „obudzenia” tego miejsca stał się głośny film Stevena Spielberga z 1993 roku *Lista Schindlera*. Na opinii światowej ta hollywoodzka produkcja wywarła ogromnie wrażenie, do Krakowa zaczęli przyjeżdżać turyści, którzy chcieli zobaczyć miejsce pracy „sprawiedliwego wśród narodów świata”, ową „arkę ocalonych”. Rozgłos, jakim cieszył się film o Schindlerze, zainspirował władze miasta, historyków i muzealników do ożywienia tego miejsca i stworzenia w tym miejscu muzeum. W 2007 roku zapadła decyzja o przeznaczeniu przylegających do budynku hal fabrycznych na Muzeum Sztuki Współczesnej, budynek administracyjny przy Lipowej 4 oddano Muzeum Historycznemu Miasta Krakowa. Miejsce to odradzało się powoli od początkowo skromnej wystawy poświęconej Oskarowi Schindlerowi po nowoczesne muzeum narracyjne, którego główną część stanowi stała ekspozycja *Kraków – czas okupacji 1939–1945*. Dziś wraz z apteką „Pod Orłem” i ulicą Pomorską „Fabryka pamięci” (jak mówią o niej autorzy wystawy) stanowi element „Trasy pamięci Muzeum Historycznego Miasta Krakowa”. Budynek administracyjny Fabryki „Emalia” Oskara Schindlera nabrał zatem nowego wymiaru – symbolicznego. Jak wystawa i to miejsce mówi o przeszłości? O jakiej narracji można mówić w przypadku tego muzeum i tej ekspozycji?

Wystawę *Kraków – czas okupacji 1939–1945* prezentowaną w budynku należącym do dawnej Deutsche Emailwarenfabrik przygotowywano przez trzy lata, w jej organizacji brali udział historycy, historycy sztuki, plastycy, filmowcy oraz liczni konsultanci z kraju i z zagranicy. Autorzy wystawy i twórcy muzeum postanowili zaadaptować budynek administracyjny dawnej „Fabryki Schindlera” przy ul. Lipowej 4 bez ingerowania w jego zewnętrzną formę. Podjęli zatem wyzwanie wykorzystania trudnej, nieekspozycyjnej przestrzeni architektonicznej w imię zachowania jej autentyzmu. Powstała przestrzeń, elementy ekspozycji stanowią swoisty kolaż – są złożone z tego, co dawne i nowe. Porozstawiane elementy: maszyny, garnki, a nawet stemplownice i zrekonstruowany gabinet, przypominają o pierwotnym przeznaczeniu i funkcji tego budynku (podobnie jak w paryskim Muzeum d’Orsay ozdobny zegar przypomina, że kiedyś był to dworzec kolejowy). Jak twórcy tego muzeum poradzili sobie z wielością kontekstów danych im wraz z siedzibą?

Tytuł stałej ekspozycji, *Kraków – czas okupacji 1939–1945*, jest jasnym komunikatem oddającym ideę tego miejsca. Trzy kondygnacje budynku administracyjnego dawnej DEF to jednocześnie trzy segmenty poświęcone poszczególnym zagadnieniom – kolejne etapy okupacyjnych dziejów miasta. Wystawa pomyślana i przygotowana została jako swoista narracja o okupacyjnej przeszłości miasta i jego mieszkańców, na którą składają się dokumentalne zdjęcia, relacje świadków historii, filmy dokumentalne i prezentacje multimedialne, które razem tworzą chronologicznie ułożoną wizję dziejów miasta. Zamiarem twórców wystawy było nie tylko przekazanie informacji na temat wojennej historii Krakowa, ale przede wszystkim ukazanie tragedii, którą była wojna w wymiarze indywidualnym i zbiorowym. Autorzy skupili się na ukazaniu codzienności

okupowanego Krakowa, utrwalonej w zwykłych przedmiotach, fotografiach, gazetach, dokumentach osobistych i urzędowych. Nie chodziło im zatem jedynie o ukazanie „wielkiej” historii, ale o skierowanie uwagi widza na czysto ludzki wymiar tej tragedii. Jest to przede wszystkim narracja mieszcząca się w nurcie tzw. „mikrohistorii”, opowieść ukazująca doświadczenia i przeżycia zwykłych ludzi, a także uzupełniająca informacje na temat wydarzeń ogólnopolskich i światowych.

Wystawa została zrealizowana przy użyciu środków wykraczających poza ramy tradycyjnej ekspozycji muzealnej, ma ona charakter swoistej opowieści teatralno-filmowej. Scenograficzne rekonstrukcje autentycznych przestrzeni miejskich są zderzone z instalacjami rzeźbiarskimi, metaforycznie ujmującymi historię wojennego Krakowa. Zwiedzający, a właściwie widz, wędruje przez miasto: idąc wybrukowanymi ulicami, wchodzi do fotografa, autentycznego fotoplastykonu działającego niegdyś przy ulicy Szczepańskiej, wsiada do tramwaju, przez którego okna ogląda film z życia miasta, przechodzi przez ciasny labirynt getta, ze znajdującym się w nim mieszkaniem żydowskim, by potem wraz z jego mieszkańcami znaleźć się w obozie w Płaszowie. U fryzjera podgląda zamach na Koppego, a za chwilę, przez okno mrocznej piwnicy, obserwuje uliczną łapankę. W końcu oczekuje w ufortyfikowanym mieście na wkroczenie Armii Czerwonej. Pięć najważniejszych momentów dla historii miasta zostało oznaczonych przez „maszyny pamięci” – stemplownice, w których każdy zwiedzający może odbić pieczęć związaną z danym wydarzeniem, zabierając ze sobą „dokument czasu”. Puentą wystawy jest instalacja rzeźbiarska – „Sala wyborów” – symbol etycznych dylematów i postaw w czasie wojny. Informując o wystawie, jej autorzy napisali: „w 45 przestrzeniach wystawieni- czych przeszłość Krakowa została wykreowana w taki sposób, by każdy ze zwiedzających mógł bezpośrednio dotknąć historii, poczuć emocje mieszkańców miasta okresu wojny. Rozbudowane multimedia (30 interaktywnych stanowisk z monitorami dotykowymi, 70 ścieżek dźwiękowych, 15 wideoprojektorów) tworzą nowoczesną i atrakcyjną dla widza formę przekazu muzealnego”³⁶.

Narracja tego muzeum ma dwie warstwy. Pierwsza to przekaz historyczno-faktograficzny. Autorzy starali się, aby na tej jednej wystawie ukazać równoległe okupacyjną historię Krakowa i historię II wojny. Kolejnym fragmentem ekspozycji towarzyszy bogaty materiał faktograficzny: opisy, mapy, dokumenty, relacje świadków. Drugą warstwę stanowi retoryka wizualna, na którą składają się: sposób aranżacji przestrzeni, operowanie światłem, kolorem, dźwiękiem, artefaktami. Wydaje się wręcz, że muzeum to silniej operuje obrazem niż słowem. Stąd między innymi szeptu uwięzionych dochodzą- ce z zaaranżowanej celi, dźwiękowa i filmowa rekonstrukcja zdarzeń związanych z tzw. *Sonderaktion Krakau* z 1939 roku czy śpiew żydowskiej modlitwy w sali getta. Wszystkie elementy tworzące tę opowieść są wykonane bardzo starannie. Dzięki owemu nagromadzeniu obrazów, dźwięków, filmowych rekonstrukcji, autentycznych obiektów i materiałów imitujących te prawdziwe, narracja ta staje się niebywale gęsta. Ekspozycja będąca jednocześnie swoistą inscenizacją, daje odbiorcy możliwość zmierzenia się z wo-

³⁶ Zob. [online], http://mhk.pl/oddzialy/fabryka_schindlera_wystawa_stala [dostęp 23 IX 2011].

jenną traumą, daje wejście w sytuację tych, którzy cierpieli, bali się, umożliwia skonfrontowanie się z ich doświadczeniem. Muzeum to jednocześnie nie oferuje jednoznacznej koncepcji historycznej. Autorzy wystawy starają się, aby ich przekaz był obiektywny, poprawny i rzetelny. Tematem nie jest martyrologia, ale narracja o okupacyjnej codzienności, całościowa opowieść o ludziach, czasach i mieście. Choć potocznie muzeum funkcjonuje jako „Fabryka Schindlera”, jego twórcy starali się nie narzucać jednej optyki, ale ujmują jednocześnie trzy perspektywy: polską, żydowską i niemiecką. Jak zatem wygląda owa narracja o czasach okupacji?

Początek zwiedzania to wejście w swoisty labirynt, któremu od samego początku towarzyszą emocje. W przeddzień wojny zwiedzający wchodzi do zakładu fotograficznego wypełnionego portretami rodzinnymi, pamiątkami po ślubach, komuniach, chrzci-
nach, rodzinnych uroczystościach, o których historia zazwyczaj zapomina. Słysząc miły, choć stanowczy głos mistrza ustawiającego do fotografii. Jednakże wrażenie ciepłego, spokojnego lata i rodzinnej atmosfery szybko mija. A to za sprawą fotoplastykonu. Ironia losu polega na tym, że miał on służyć rozrywce, pokazać inny, piękniejszy świat. Tymczasem ze zdjęciami egzotycznych krajów przeplatają się fotografie jeszcze nierze-
czywistego, odległego Anschlussu. W dalszej wędrówce towarzyszą zwiedzającemu plakaty, które niemalże „krzyczą” ze ścian, że „kierunek jest jeden – ku zwycięstwu”. W porzuconym w dworcowej poczekalni „Kurierze Codziennym” z dnia 31 sierpnia 1939 roku zamieszczono informację, że zbliża się koniec świata, jest także instrukcja, jak należy zakładać maskę przeciwgazową. Wejście w wojenną rzeczywistość to zderzenie z rządowymi odezwaniami. W oddali słychać strzały, ściszone rozmowy i nieustannie powtarzający się radiowy komunikat: „Westerplatte walczy”. Tragizm wojny podkreśla mocna, wręcz agresywna i naznaczona czerwienią kolorystyka. Przed zwiedzającym pierwsza zakrojona na szeroką skalę i zakończona powodzeniem akcja pojmania krakowskich profesorów (*Sonderaktion Krakau*). Wojna zatem rozpoczęta, a wraz z nią zmienia się oblicze miasta: Hans Frank tworzy Generalną Gubernię. Imitacja krakowskiego bruku ustępuje lśniącej posadzce ze swastykami, dookoła jasne ściany, podniosła muzyka. Ten nastrój szybko jednak się zmienia, zawieszona na ścianach portrety Hitlera i obwieszczenia przypominają, że jedni byli zdobywcami, ale inni mieli zginąć. Mówią o tym także więzienne cele, informacje o wysiedleniach i egzekucjach. Narracja zagaścza się. Mimo że zwiedzający wchodzi piętro wyżej, pozornie bliżej nieba i powietrza, w labiryncie robi się coraz duszniej. Wkracza on na teren symbolicznie zaaranżowanego getta – wąska, ciemna ścieżka ograniczona murem. Na ścianach muru w kształcie macew wspomnienia z okupacyjnych dni pisane ręką dzieci. Za szybą dostrzec można przeludnione żydowskie mieszkania. Umieszczone w nich białe gipsowe figury, niczym zjawy przypominają, że ich mieszkańcy zniknęli, że ich świat przestał istnieć. Likwidacji getta towarzyszy żydowski śpiew. Po niej następuje zmiana aranżacji, zmiana przestrzeni. Światło i jasność. Można się na chwilę zatrzymać, zrobić przerwę w dusznej narracji. Zwiedzający wchodzi do gabinetu Oskara Schindlera z mapą Europy, odnalezioną podczas remontu, biurkiem i symboliczną „arką ocalonych”, zbudowaną z tysięcy blaszanych garnków. Arkę odczytywać można jako ślad po ocalonych, ale też jako nawiązanie

do gablot z Auschwitz wypełnionych rzeczami, które okazały się bardziej trwałe niż ludzkie życie. Gabinet Schindlera przypomina także zwiedzającemu, że znajduje się on nie tylko w muzeum, ale w miejscu realnym, naznaczonym wydarzeniami z czasów okupacji. Następnie oglądający wraca do wojennej rzeczywistości Krakowa, oto kolejne odezwy, tramwaj, z którego okien widać ulice miasta, wiadomości o wydarzeniach na frontach wojny. O dywersyjnej akcji usłyszeć można w zaaranżowanym zakładzie fryzjerskim. Informacje o zamachu na Koppego ukazuje także namalowany na ścianie komiks. Pojawiają się informacje o Państwie Podziemnym, wnętrza mieszkań, kryjówek, witryny sklepowe, węglowa piwnica. Obóz Płaszów symbolizuje surowa aranżacja: białe ściany i żwir rozsypany pod nogami. Schodząc w dół, obserwować można jak antysemickie plakaty zastępuje sowiecka propaganda. Ostatni etap wojny, zderzenie mitów z faktami, w gablocie symboliczna krakowska szopka z Hitlerem i niedaleko niej parada broni. Zbliża się koniec wojny, ale brakuje oznak radości. Zakończenie działań wojennych to nie koniec zniewolenia. Zwiedzanie wystawy kończy tzw. symboliczna „sala wyborów”, w której zaprezentowane zostały dwie interaktywne księgi: jedna poświęcona tym, którzy ratowali Żydów, druga – donosicielom, kolaborantom. „Sala wyborów” ma stanowić swoistą puentę wystawy, a także pozwolić zwiedzającemu na chwilę refleksji i skupienia.

Twórcy muzeum nazywają je „Fabryką pamięci” i tak też pomyślana została owa ekspozycja. Z jednej strony przypomina ona o historycznych wydarzeniach Krakowa, na których tle ukazane są kluczowe momenty w wojennej historii Polski (np. Katyń, Powstanie Warszawskie), z drugiej strony mocno odwołuje się do bezpośredniej przeszłości samego budynku i jej właściciela z czasów okupacji, Oskara Schindlera. Jego postać oraz historie ocalonych przez niego krakowskich Żydów są przedstawione na wystawie jako część skomplikowanej wojennej historii miasta. Wystawa w „Fabryce pamięci” ogniskuje się wokół ważnych wydarzeń wojennych, ale przede wszystkim ukazuje codzienne życie mieszkańców okupowanego Krakowa. Pokazane są wnętrza mieszkań, przedmioty codziennego użytku. Przedmioty wizualne wzbogacono nagraniami dźwiękowymi, wśród których są komunikaty radiowe, muzyka, a także głosy mieszkańców.

O ekspozycji tej powiedzieć można, że znajduje się pomiędzy tradycją i nowoczesnością. Tradycyjna jest przede wszystkim treść wystawy, niesie ona rzeczowe informacje o wojennych wydarzeniach, fakty zderzone z mitami, świadectwa ocalałych. To od zwiedzającego zależy, na czym skupi swoją uwagę. Może on bowiem zaczerpnąć informacji stanowiących wiedzę encyklopedyczną, ale może też spróbować zrozumieć czy też wczuć się w sytuację ówczesnych mieszkańców Krakowa: poprzez artefakty czy wysłuchanie relacji świadków. Wystawa mająca za cel udokumentowanie i opowiedzenie o wojennej historii miasta pozwala jednocześnie zatrzymać się i zastanowić nad dramatem zwykłych mieszkańców. Przypomina także, że kiedyś Kraków był miastem, w którym mocno zaznaczyła się obecność społeczności żydowskiej – dziś prawie nieistniejącej.

Pod względem formy z kolei muzeum to odpowiada koncepcji postmodernistycznego muzeum otwartego, w którym widz zapraszany jest do aktywnego uczestniczenia w wystawie, w którym przeplatają się różne środki przekazu – od autentycznych obiek-

tów muzealnych, dokumentów, poprzez fotografie, narzędzia z czasów okupacji, po prezentacje, komiks, filmy dokumentalne i wreszcie współczesne dzieła sztuki, instalacje, jak chociażby tzw. „arka ocalonych”. Kolorystyka ekspozycji współgra z wystawianymi przedmiotami, oddaje charakter danego miejsca. Wystawa prezentowana w „Fabryce Schindlera” to oprócz opowieści o wojnie narracja o relacjach człowiek-przedmiot, to dynamiczna ekspozycja, w której za pomocą rzeczy, za pomocą przedmiotów codziennego użytku wykreowany został quasi-naturalny krajobraz wojennych wydarzeń. Oglądanie zdjęć w fotoplastykonie, przeglądanie albumów fotograficznych czy chociażby stemplowanie kolejnych kart upamiętniających kluczowe momenty wojennych wydarzeń w Krakowie pokazują, co zostało po dawnych ludziach, jak oni żyli, czym się posługiwali, jak wyglądały sklepowe witryny, jak ubierano się i jak zmieniły się czasy (pomiędzy dawnymi przedmiotami znajdują się przecież ekrany monitorów). Niepowtarzalność poszczególnych artefaktów jest częścią liczącej się przede wszystkim całości. Jednocześnie podniesione do rangi obiektu muzealnego zostają tu przedmioty, które wydaje się, że nie przedstawiają historycznej wartości: wyposażenie dawnych mieszkań, stare zdjęcia, garnki. Są one jednak nieodzowne dla stworzenia i oddania nastroju tamtych czasów.

Za Ewą Domańską powiedzieć można, że w krakowskiej ekspozycji mamy do czynienia ze swoistą estetyzacją historii³⁷. Przy tego typu sposobie narracji, przedstawiania przeszłości, łatwo można popaść w banalizację, swoistą „pop-historię”. Dzięki nagromadzeniu rzetelnego materiału faktograficznego wydaje się, że udało się twórcom tej wystawy owej banalizacji uniknąć. Estetyzacja wojennej historii nie zakłóciła rzeczowego przekazu. Parafrazując słowa Jacka Gądeckiego, można stwierdzić, że sposób ekspozycji wykorzystującej architekturę, przestrzeń, światło i kolor wciąga odbiorcę w przejmującą i zarazem pasjonującą opowieści, powaga tematu chroni natomiast przed zbanalizowaniem³⁸.

Autorzy wystawy nie ustrzegli się jednakże błędów. Z jednej strony ekspozycja ma formę labiryntu, spektaklu z wnętrzami wypełnionymi artefaktami oddziałującymi na zmysły i emocje, ale z drugiej brakuje pełnego zaufania do widza. Kierunek zwiedzania wyznaczony jest z góry, zwiedzający jest poniekąd „prowadzony za rękę” ścieżką chronologii. Ma on zatem niewielką możliwość swobodniejszego, uzasadnionego indywidualnymi chęciami poruszania się po wystawie. Porządek zwiedzania zależny jest przede wszystkim od uwarunkowań przestrzennych ekspozycji, która stanowi całość zamkniętą na określonym terytorium, podzielonym na piętra/sale/działy ze względu na ideę wystawy i architekturę budynku. W ten sposób zarówno interpretacja, jak i kolejność przyswajanych informacji jest przez autorów wystawy widzowi narzucana. Wspomniana „sala wyborów”, puenta wystawy, niepotrzebnie nasuwa zwiedzającemu gotową interpretację, pozostawiając niewiele miejsca na osobistą refleksję.

³⁷ E. D o m a ń s k a, dz. cyt., s. 99.

³⁸ J. G ą d e c k i, dz. cyt., s. 33.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na jeszcze jeden problem dotyczący nowoczesnej ekspozycji w muzeum narracyjnym: miejsce zabytku w wystawie. Oczywiście jest to, że nie jest to muzeum kolekcji, bowiem nacisk położono przede wszystkim na opowieść ilustrowaną poszczególnymi artefaktami. Słabością jednakże współczesnych muzeów jest zacieranie granicy pomiędzy autentykami i ich kopiami. Także krakowska ekspozycja nie uniknęła tego błędu. W rezultacie zwiedzający gubi się pośród kopii, powiększonych fotografii, które przytłaczają swym wyrazistym komunikatem autentyczne odznaczenia, dokumenty itp. Dźwięki ilustrujące naloty zagłuszają ciche relacje świadków³⁹.

Niedociągnięcia w krakowskiej wystawie są raczej incydentalne. Zwiedzający wciąż ma możliwość zagłębienia się w sensualną opowieść, ale także może szukać autentycznych ocalałych śladów dawnej rzeczywistości. Kwestią dyskusyjną pozostaje nacisk twórców na emocje. Być może wzięto pod uwagę kondycję współczesnych odbiorców, przyzwyczajonych często do medialnego przekazu, którzy szukają możliwości wczucia się i chcą podjąć próbę wniknięcia w dawny świat poprzez zmysły i emocje? Układ ekspozycji umożliwia bezpośrednie obcowanie z dziełami sztuki i zgromadzonymi artefaktami, ich kontemplowanie. W takim bezpośrednim kontakcie odbiorca może wejść niemal w intymną relację ze zgromadzonymi eksponatami, może łatwiej „dać się uwieść kolorystyce”, wsłuchać w dobiegające dźwięki, poczuć niemal duszność w przestrzeni getta. Sposób odbioru jest tu bezpośrednio związany z rodzajem wrażeń, odczuć, skojarzeń wywoływanych w odbiorcy przez dane dzieła czy artefakty wraz z kompozycją przestrzenną. Korzystając między innymi z nowoczesnych technik, uczestnik wystawy może sam dowolnie poszukiwać, rozszerzać konteksty poruszanych zagadnień. Z owej nowoczesnej narracji może on poza odbiorem emocjonalnym zaczerpnąć wiedzy, zatrzymując się chociażby przy kruchych relacjach świadków, opowiadanych powoli, z namysłem, ale prawdziwie i rzetelnie.

ZAKOŃCZENIE

„Fabryka „Emalia” Oskara Schindlera”, będąca oddziałem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, stanowi modelowy przykład nowoczesnego przedstawiania historii, jej interpretowania i oceniania. Realizuje jednocześnie pozaartystyczny scenariusz, wedle którego odnosi się nie tyle do samej przeszłości, ale do terażniejszości jako punktu, z którego przeszłość jest widziana. Jest to przykład realizacji na polskim gruncie wizji postmodernistycznego, otwartego muzeum, będącego jednocześnie miejscem pamięci, lekcją historii, muzeum stwarzającego możliwość estetycznego przeżycia.

Wystawa poprzez swoją narracyjną formę spełnia przede wszystkim cel dydaktyczny. Można ją potraktować jako rodzaj czy też odpowiednik „podręcznika”, który posługuje się w swym „opowiadaniu” tekstem i ilustracją. Do roli ilustracji w tego typu wy-

³⁹ Por. M. Link - Linczowska, dz. cyt., s. 112.

stawach sprowadzone są również eksponaty, które przestają być obiektami pokazywanymi dla nich samych, a służą „podobnie jak przedmioty zobrazowane do ilustrowania czegoś różnego od nich samych”⁴⁰. Narracyjny charakter wystawy sprawia, że prezentowane eksponaty, choć podkreśla się ich wyjątkowość, stają się niejako podporządkowane przedstawionemu problemowi.

O muzeum tego typu można powiedzieć, że przesunięty został w nim akcent z kolekcji muzealnej na odbiorcę. Odbiorca „jest najważniejszym ogniwem, któremu należy przygotować odpowiednie warunki do poznania zasobów kolekcji”⁴¹. Muzeum takie wymaga specjalnych warunków ekspozycji. Nie wystarczą już tylko muzealne obiekty, ale konieczne jest wyrafinowane zaplecze techniczne, którego istotnym elementem są programy komputerowe, zbiory i informacje w formie zdigitalizowanej, dzięki którym możliwe jest interaktywne uczestnictwo widza w kolejnych, wydzielonych częściach wystawy. Ów widz może sam, dobrowolnie „poszukiwać i rozszerzać konteksty proponowanych zagadnień”⁴², może on, stając się odbiorcą aktywnym, nie tyle uzyskać w tego rodzaju muzeum lekcję na temat przeszłości, ile włączając się w dyskusję, ma sposobność sam zadawać pytania i później, już „na własną rękę”, poszukiwać na nie odpowiedzi. Owo pozostawienie odbiorcy „z głową pełną pytań” jest zamierzonym sukcesem wystawy, muzealnej lekcji czy inscenizacji⁴³.

W podsumowaniu warto zauważyć, że szczególnie w dzisiejszych czasach dynamicznych procesów ujednociania wszystkiego, muzeum może stać się doskonałym miejscem do tego, aby pogłębiać „relację poczucia własnej tożsamości, specjalnych, delikatnych, często sentymentalnych emocji”⁴⁴. Jednocześnie niezbędne jest zwrócenie uwagi na to, aby w owych narracjach, opowieściach o przeszłości, szczególnie tej dotyczącej zwykłych ludzi czy mniejszych społeczności – jak zauważa Przewoźny – „nie przekroczyć granicy gloryfikacji i idealizowania”⁴⁵, aby nie doprowadzić do pogłębiania starych stereotypów lub budowania nowych. Znaczący muzealnictwa podkreślają także, że w owym narracyjnym projektowaniu wystawy nie można wykreować całej rzeczywistości. Multimedia, przeskalowane fotografie czy nagromadzone artefakty nie mogą przyćmić autentyzmu. Dzisiejsze możliwości techniczne oraz nastawienie na emocjonalne oddziaływanie mogą doprowadzić do zatracenia balansu pomiędzy prawdą historyczną i artefaktem, a także do nadmiernej komercjalizacji czy też zbanalizowania tematu. Warto jednakże zwrócić uwagę na to, że zarówno w działaniach historycznych, jak i w interpretacjach wydarzeń historycznych autorzy korzystają ze strategii estetycznych, aby zmysłowo i emocjonalnie wyrazić oraz wzmocnić, czy też podkreślić, swoje opinie, wartości i cele. Ma to miejsce właściwie we wszystkich epokach. Dla wielu osób wizyta

⁴⁰ J. Ś w i e c i m s k i, *Wystawy muzealne...*, s. 65.

⁴¹ W. P r z e w o ź n y, dz., cyt., s. 133.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże, s. 147.

⁴⁴ Tamże, s. 153.

⁴⁵ Tamże.

w krakowskiej „Fabryce Schindlera” jest zapadającym w pamięć przeżyciem emocjonalnym. Warto przy tym zauważyć, że historia II wojny światowej i – szczególnie – Oskara Schindlera, ma duży potencjał oddziaływania na zbiorową wyobraźnię, o czym świadczą chociażby odbiór i popularność filmu Stevena Spielberga *Lista Schindlera*. Estetyzacja historii dokonana w muzeum potęguje siłę jego oddziaływania, pozwala zmierzyć się z historią nie tylko Schindlera, ale wojenną historią polskich, niemieckich i żydowskich mieszkańców Krakowa, a także samego miasta. Owe wrażenia estetyczne uzupełnione są poprzez bogaty materiał faktograficzny. Wizyta w muzeum pozwala zatem zwiedzającym na kontakt z przeszłością w jej różnych wymiarach. Jeszcze raz warto przytoczyć słowa organizatorów: „Miejsce pamięci, jakim jest Fabryka „Emalia”, daje gościom szansę na osobistą konfrontację z przeszłością”⁴⁶.

THE MEMORY FACTORY.
CONFRONTING THE PAST IN THE EXHIBITION
“KRAKÓW UNDER NAZI OCCUPATION FROM 1939 TO 1945”

SUMMARY

The contemporary “reading” of history and the narrative of the past can assume various forms, one of which are museum exhibitions, including narratives presented by history museums.

The purpose of this article is to provide a reflection on the account of the Second World War, presented at the exhibition Cracow under Nazi Occupation from 1939 to 1945 in Schindler’s Factory, which is now part of the Historical Museum of Cracow.

A visible change has been observed over several years in the way of organizing exhibitions in Polish museums, which combines various techniques of presentation in the form of a specific collage. How does this exhibition narrate the past? By what means do its authors compose this narrative? And, finally, can a modernly designed exhibition touch such a painful subject as war and how can it do that? Places that commemorate the events of the Nazi occupation have so far found themselves in different parts of Cracow. Therefore, the memories of them seemed to be fragmentary. The authors of the exhibition in Schindler’s Factory have endeavoured to unify these memories of the wartime experiences of Cracow and its inhabitants.

Further deliberations are preceded by a brief outline of the history of museology, with particular emphasis placed on its contemporary dimension, that is, the so-called open or narrative museum.

⁴⁶ Zob. [online], http://mhk.pl/oddzialy/fabryka_schindlera_wystawa_stala [dostęp 23 IX 2011].

MARZANNA BAŚ, ELŻBIETA KOPYŚ

STRUKTURA USŁUG INFORMACYJNYCH W UNIWERSYTECIE ABERYSTWYTH

SPRAWOZDANIE Z POBYTU SZKOLENIOWEGO W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ UNIWERSYTETU

Uniwersytet Aberystwyth (UA) został założony w 1872 roku. Obecnie posiada 18 wydziałów (Academic Departments) – co daje szeroki zakres możliwości wyboru kierunków studiów. Jednym z wydziałów jest tzw. Information Studies, stanowiący odpowiednik Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa w Polsce. Specyfiką Uniwersytetu jest istnienie Wydziału Walijskiego, skoncentrowanego na kształceniu słuchaczy w zakresie języka, historii i kultury walijskiej.

W Aberystwyth University opracowano i wprowadzono zintegrowane podejście do zarządzania i dostarczania usług informacyjnych. Za całość usług informacyjnych odpowiada Referat Usług Informacyjnych (Information Services).

Struktura usług informacyjnych (Information Services Structure) zakłada jednoczesne wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) oraz zasobów bibliotecznych. W związku z tym założeniem został opracowany „Plan strategiczny na lata 2009–2013”, który określa sposób, w jaki Information Services będzie wdrażać nowe technologie w celu jak najlepszego wykorzystania zasobów biblioteki, a także wiedzy i doświadczenia pracowników. Celem nadrzędnym jest stałe udoskonalanie usług fizycznych i wirtualnych, zaprojektowanych we współpracy z kadrą uniwersytecką i studentami.

W „Planie strategicznym na lata 2009–2013” Referatu Usług Informacyjnych wytyczono pięć celów, które płyną prosto z planu strategicznego UA:

1. Promowanie postaw ukierunkowanych na dążenie do doskonałości.
2. Zwiększenie nacisku na znaczenie doświadczenia w uczeniu się.
3. Wspieranie badań naukowych.
4. Ułatwienie dobrego zarządzania.
5. Rozwijanie odpowiedniej przestrzeni dla ludzi i procesów.

Ułatwienie korzystania z informacji ma być osiągnięte poprzez fakt, iż usługi będą się zmieniały w takim samym tempie jak rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnej.

Podstawowy zakres usług zapewnianych przez Information Services to:

- usługi biblioteczne dla celów naukowych i dydaktycznych,
- usługi medialne (w tym rezerwację pomieszczeń dydaktycznych),
- usługi informatyczne (IT Services) dla potrzeb Uniwersytetu,
- usługi zarządzania informacją (BIS).

Usługi biblioteczne dla celów naukowych i dydaktycznych realizowane są przez fizyczny dostęp do trzech bibliotek Uniwersytetu i możliwość korzystania ze zgromadzonych w nich kolekcji, a mianowicie:

- The Hugh Owen Library, która znajduje się na terenie Penglais Campus; jest to Główna Biblioteka Uniwersytetu, obejmująca przede wszystkim kolekcje z zakresu nauk humanistycznych, przyrodniczych i społecznych.
- The Thomas Parry Library mieszcząca się w Llanbadarn Fawr Campus – biblioteka obejmuje głównie kolekcje dotyczące informacji naukowej, bibliotekoznawstwa oraz rolnictwa.
- The Physical Sciences Library zlokalizowana również w Penglais Campus – biblioteka ta obejmuje kolekcje dotyczące fizyki, matematyki i informatyki.

Biblioteki uniwersyteckie zapewniają wolny dostęp do większości zbiorów i miejsce do pracy dla około 1100 studentów. Składają się na to tradycyjne miejsca do cichej pracy grupowej, miejsca do głośnej pracy grupowej, separatki do pracy indywidualnej, obszary stanowisk komputerowych, pomieszczenia do pracy dla studentów niepełnosprawnych.

W sumie 3 biblioteki uniwersyteckie posiadają ponad 845 000 woluminów, około 1330 tytułów czasopism. W latach 2010–2011 dokonano około 521 000 wypożyczeń książek. Wiele operacji dokonywanych jest przy pomocy zautomatyzowanych urządzeń do samodzielnego wypożyczania i dokonywania zwrotów. Materiały niedostępne w bibliotekach uniwersyteckich bądź w Narodowej Bibliotece Walijskiej (National Library of Wales) można uzyskać szybko za pośrednictwem usług Wypożyczalni Międzybibliotecznej.

Pracownicy Uniwersytetu i studenci mogą korzystać ze wszystkich kolekcji materiałów drukowanych i kolekcji elektronicznych zakupionych lub subskrybowanych. Wszystkie nowe pozycje zarówno drukowane, jak i elektroniczne są katalogowane i dostępne dla wyszukania poprzez katalog Primo. Jednocześnie wszystkim pozycjom drukowanym są nadawane sygnatury miejsca według systemu klasyfikacji Biblioteki Kongresu (Library of Congress Classification System), co umożliwi czytelnikom samodzielne odnalezienie ich na półce.

Podstawową ideą organizacji zasobów jest otwarty dostęp do zbiorów. Tylko materiały wymagające szczególnej troski ze względu na swoją wartość lub stan fizyczny (delikatna forma, mały format) są w zamkniętych magazynach wewnętrznych każdej z bibliotek.

Biblioteka Hugh Owen jest główną biblioteką Uniwersytetu i równocześnie ośrodkiem administracji usług bibliotecznych, a także pozostałych usług zapewnianych przez Information Services. Znajduje się ona na terenie Penglais Campus. Głównie w tej właśnie bibliotece odbywało się nasze pięciodniowe szkolenie.

Zbiory Biblioteki Hugh Owen obejmują nauki humanistyczne, nauki społeczne, prawo, nauki o środowisku, a także materiały dotyczące kultury celtyckiej, beletrystyki współczesnej, dokumentów dyplomatycznych, oficjalnych publikacji rządowych, dokumentów europejskich, książek rzadkich, materiałów statystycznych, prac dyplomowych.

Biblioteka składa się z trzech pięter/poziomów: D, E i F. Na parterze znajduje się poziom D, na którym umieszczone zostały kolekcje podręczników, nowych nabytków, czasopism, literatury współczesnej, beletrystyki oraz kolekcja płyt DVD. Tutaj także znajduje się główny punkt informacyjny (Biuro Obsługi Klienta), służący użytkownikom pomocą we wszystkich sprawach związanych z korzystaniem z całego systemu informacyjnego Uniwersytetu. Na poziomie D ulokowane zostały także urządzenia do samodzielnego wypożyczania zbiorów, zwrotów, płacenia ewentualnych kar oraz doładowywania Aber Karty. Ciekawostką jest fakt rozmieszczenia na dywanowych wykładzinach – obok tradycyjnych stołów i krzeseł – miękkich pufów praktycznie służących do leżania. W takiej pozycji można również delectować się wziętą z półki lekturą.

1. Widok z okien Biblioteki Hugh Owen na zatokę Cardigan

Na pierwszym piętrze – na poziomie E – znajdują się kolekcje naukowych książek i czasopism, a także księgozbiór materiałów prawniczych. Wyodrębnione zostały tu rów-

niez stanowiska do samodzielnej pracy oraz dwie większe sale: sala komputerowa oraz sala do ćwiczeń grupowych. Tutaj znajdują się także miejsca do pracy dla osób niepełnosprawnych, posiadających tzw. Zieloną Kartę.

Zbiory książek z pozostałych dziedzin nauki w wolnym dostępie znajdują się na najwyższym poziomie, poziomie F. Tutaj zostały umieszczone także pokaźnych rozmiarów zbiory materiałów dotyczących efektywnego uczenia się i tworzenia bibliografii oraz testy egzaminacyjne obowiązujące w poprzednich latach na poszczególnych wydziałach. Z okien tego piętra rozpościera się wspaniały widok na leżące w kotlinie miasteczko Aberystwyth i Zatokę Kardigan.

W Bibliotece Hugh Owen obowiązują szczególne przepisy dotyczące zachowania się i przestrzegania ciszy. Otóż na parterze – na poziomie D – dopuszcza się zarówno głośne rozmowy, jak i spożywanie posiłków lub picie napojów. Jest to strefa, w której nie obowiązują typowe dla naszych bibliotek zakazy. Można np. czytać książkę, leżąc na pufie i jeść chińszczyznę (siedzący tam czytelnicy muszą brać pod uwagę możliwość unoszenia się najrozmaitszych zapachów). Na pierwszym piętrze – na poziomie E – dopuszcza się picie napojów i ciche rozmowy. Na drugim piętrze – na poziomie F – znajduje się tzw. Strefa Cichej Nauki (Silent Study Area), obowiązuje tutaj całkowity zakaz picia, jedzenia i rozmów. Na ścianach umieszczone zostały specjalne urządzenia, które w chwili pojawienia się jakiegokolwiek hałasu reagują migotaniem światła.

Na każdym piętrze znajdują się ogólnodostępne drukarki, kserokopiarki i skanery do samodzielnego korzystania. Płatność za usługę uiszcza czytelnik osobiście za pomocą Aber Karty. Korzystanie z komputerów podłączonych do sieci Internet możliwe jest bezpłatnie na wszystkich piętrach. Ciekawostką jest umieszczenie na parterze Biblioteki wysoce zautomatyzowanego urządzenia do samodzielnego zwrotu książek, które równocześnie segreguje materiały do trzech różnych pojemników w zależności od piętra budynku, na którym powinna zostać umieszczona dana pozycja.

2. Samoobsługowe urządzenie do zwrotu i segregacji książek (widok od strony dostępnej tylko dla bibliotekarzy)

Biblioteka Nauk Fizycznych jest drugą biblioteką zlokalizowaną na terenie kampusu Penglais. Gromadzi materiały do studiów z zakresu matematyki, fizyki i informatyki. Posiada również kolekcje specjalne takie jak np. kolekcja Scotta Blaira licząca ponad 550 tytułów książek z dziedziny reologii. Biblioteka zapewnia miejsce do pracy dla ponad 100 czytelników.

Z naszego punktu widzenia niezwykle ciekawa okazała się Biblioteka Thomas Parry, służąca głównie do badań i nauczania dla pracowników i studentów Wydziału Informatyki Naukowej (Department of Information Studies). Biblioteka ta zlokalizowana jest w innej części Aberystwyth, na terenie kampusu Llanbadarn Fawr. Choć z założenia ma ona służyć przede wszystkim Uniwersytetowi, przyjmowane są wszelkie zapytania informacyjne z terenu Walii, całej Wielkiej Brytanii, jak i z dowolnego miejsca na świecie. Obok bogatego zbioru materiałów dotyczących informacji naukowej i bibliotekoznawstwa znajduje się tam także specjalna kolekcja książek z dziedziny bibliotekarstwa dziecięcego i literatury dla dzieci. Zbiór ten używany jest przez studentów w czasie prowadzonych zajęć seminaryjnych z przedmiotu określanego jako bibliotekarstwo dziecięce. Obecnie w Uniwersytecie Aberystwyth studiuje informację naukową w systemie stacjonarnym około 100 osób, natomiast w systemie zdalnym, obejmującym najdalsze zakątki świata – na przykład Nową Zelandię – około 1000 osób.

Biblioteka posiada również jeden magazyn zewnętrzny, zlokalizowany w innej części miasta, na jego obrzeżach. Magazyn zapewnia Bibliotece dodatkowo 10 000 metrów bieżących miejsca na regałach. Polityka gromadzenia zbiorów zakłada przeprowadzanie selekcji zbiorów bibliotecznych pod kątem częstotliwości ich wykorzystywania, a więc użyteczności dla Uniwersytetu. Pozycje niewykorzystywane i występujące w wielu egzemplarzach są wycofywane według następującego klucza: zakupione przed 2004 rokiem, jeżeli nie były do tej pory zamawiane – jeden egzemplarz pozostaje w Bibliotece, a pozostałe są przenoszone do magazynu zewnętrznego. Tam przetrzymywane są przez 10 lat, po czym, jeżeli nadal nie są wykorzystywane, zostają ostatecznie usunięte (najczęściej poprzez utylizację).

Pozycje znajdujące się w magazynach mogą być również zamawiane przez katalog Primo. W czasie trwania roku akademickiego zamówienie egzemplarzy znajdujących się w magazynie zewnętrznym jest realizowane raz dziennie. Możliwe jest także przywrócenie na stałe lub na czas określony przydziału materiałów z magazynu do otwartego dostępu w jednej z bibliotek.

Poza znajdującym się na parterze Biblioteki Hugh Owen głównym Biurem Obsługi Klienta w kilku innych miejscach tej Biblioteki oraz w Bibliotece Thomas Parry znajdują się punkty informacji, do których studenci i pracownicy Uniwersytetu mogą zgłaszać się z zapytaniami. Zapytania można również składać telefonicznie, poprzez e-mail, komunikatory typu Facebook czy Twitter lub używając specjalnie przygotowanego formularza dostępnego *online*. Informacje *online* dostępne są 24 godziny na dobę. Kontakt osobisty bądź telefoniczny możliwy jest w godzinach od 9.00 rano do 19.30 wieczorem (w okresie wakacji do godziny 17.30). W soboty i niedziele dostęp do informacji uzyskanej bezpośrednio od bibliotekarza możliwy jest w godzinach od 10.00 do 18.00.

Podstawowym dokumentem dla studentów i pracowników obowiązującym na Uniwersytecie Aberystwyth jest Karta Aber, która zapewnia posiadaczowi dostęp do wielu usług. Na terenie Biblioteki umożliwia przede wszystkim samodzielne wypożyczanie/zwroty materiałów, płacenie za drukowanie, kopiowanie, skanowanie, regulowanie kar za przetrzymane książek, korzystanie z sal komputerowych itd. Ponadto na terenie kampusu Karta Aber umożliwia dostęp do uczelnianego centrum sportowego oraz zakupu żywności w uczelnianych punktach gastronomicznych. Karta Aber obowiązuje nie tylko na terenie kampusu uczelni, ale także daje możliwość płacenia w wybranych restauracjach i sklepach mieszczących się poza terenem kampusu, czyli w miasteczku Aberystwyth. Prawo do posiadania takiej karty mają wszyscy aktualni studenci, jak i pracownicy uczelni.

Celem Biblioteki w Aberystwyth jest zapewnienie każdemu równego dostępu do jej zasobów, a tym samym kształcenie na najwyższym poziomie wszystkich studentów, także tych o specjalnych potrzebach. Stąd studentom niepełnosprawnym wydawana jest tzw. Zielona Karta. Istnieją dwie strefy, dostosowane specjalnie dla niepełnosprawnych czytelników – jedna w Bibliotece Hugh Owen, a druga w Bibliotece Thomas Parry. Strefy te zapewniają ciche miejsca do nauki dla użytkowników o specjalnych potrzebach, a także wyposażone są w komputery z odpowiednim oprogramowaniem oraz w inny specjalistyczny sprzęt.

Uniwersytet Aberystwyth prenumeruje e-zasoby, które dają dostęp do wielu książek, czasopism i gazet z terenu Zjednoczonego Królestwa i całego świata. Obok czasopism elektronicznych subskrybowanych wyłącznie dla pracowników i studentów Uniwersytetu, istnieje także swobodne dojście do tytułów ogólnodostępnych. Możliwy jest także zdalny dostęp do prenumerowanych zasobów – spoza kampusu uczelni – za pomocą usługi zwanej Virtual Private Networking. Wyszukiwanie e-źródeł może odbywać się albo poprzez katalog główny Primo, albo poprzez listę „A-Z of Electronic Information Resources”.

W ramach subskrybowanych e-zasobów Biblioteka zapewnia dostęp do głównych baz bibliograficznych takich jak Web of Knowledge i OCLC First Search, a także daje możliwość korzystania z ponad 10 tysięcy pełnotekstowych czasopism elektronicznych (w tym np.: bazy JSTOR, Science Direct). Linki do wszystkich tych zasobów dostępne są za pomocą programu eLibrary, który pozwala na jednoczesne przeszukiwanie wielu zasobów internetowych przy użyciu jednego intuicyjnego interfejsu. W ramach elektronicznych usług bibliotecznych użytkownicy mają także dostęp do repozytorium naukowego Uniwersytetu Aberystwyth – Cadair.

Biblioteka prowadzi indywidualną działalność edukacyjną w ramach tzw. Kliniki Usług. Czytelnik ma prawo do indywidualnych konsultacji informatycznych trwających do 30 minut w terminie wcześniej uzgodnionym z pracownikiem. Konsultacje mają na celu pomoc użytkownikowi w rozwiązywaniu problemów z wykorzystaniem urządzeń elektronicznych np. dostępu do zasobów elektronicznych, pomoc przy wyszukiwaniu w katalogu Primo, przy tworzeniu przypisów oraz bibliografii, przy wykorzystaniu oprogramowania Blackboarda, Microsoft Office itp.

Jednocześnie część bibliotekarzy pełni funkcje bibliotekarzy dziedzinowych, są oni odpowiedzialni za współpracę pomiędzy danym wydziałem uczelni a Biblioteką. Współpraca ta dotyczy gromadzenia i udostępniania wymaganej z danej dziedziny literatury oraz dostępu do informacji o niej. Dla każdego wydziału Uniwersytetu przydzielonych jest od jednego do dwóch bibliotekarzy dziedzinowych. Ponadto bibliotekarze dziedzinowi we współpracy z wykładowcami i w odpowiedzi na ich konkretne zapotrzebowanie przeprowadzają lekcje kształtowania umiejętności informacyjnych. Wskazują oni jak korzystać ze źródeł drukowanych i zasobów internetowych.

Usługi medialne obejmują – obok płatnych usług kopiowania, drukowania, skanowania, digitalizacji, oprawy dokumentów – prowadzenie bezpłatnej, obejmującej krótki okres czasu wypożyczalni sprzętu medialnego: laptopów, notebooków, sprzętu audio-wideo, telefonów konferencyjnych oraz zestawów do systemu Qwizdom (system do przeprowadzania testów). W Bibliotece Hugh Owen działa także zespół wysoko wykwalifikowanych i doświadczonych specjalistów od konserwacji, naprawy i modernizacji sprzętu informatycznego. Świadczą oni odpłatne usługi naprawy i konserwacji komputerów PC, laptopów oraz urządzeń peryferyjnych.

Kolejne usługi pełnione przez Information Services to prowadzenie tzw. Systemów Informacji Biznesowej (Business Information Systems – BIS) odpowiedzialnych za rozwój i utrzymanie głównych systemów informacyjnych Uniwersytetu. Należą do nich: system finansów (ABW), system zasobów ludzkich i wynagrodzeń (Cyborg) i system rekrutacji i rejestracji studentów (AStRA). System AStRA stosowany jest do ewidencji studentów i zawiera informacje na temat ich rekrutacji, zapisów, programów studiów, dowodów tożsamości, akademików, kariery zawodowej. System ten został opracowany we własnym zakresie przez pracowników Uniwersytetu Aberystwyth za pomocą narzędzia Oracle Forms i raportów Finance–Agresso QL Financials.

Następną ważną usługą pełnioną przez Information Services jest E-Learning Services. W Uniwersytecie Aberystwyth w ramach realizacji programu Gwella wspierana jest inicjatywa wykorzystania nowych technologii w celu zwiększenia poziomu uczenia się. Stosowane są technologie informacyjne i komunikacyjne (ICT) jako środek rozszerzania dostępu do kształcenia, podnoszenia jakości i efektywności nauczania, a także uczenia się. Jedną z takich usług jest platforma e-learningowa – AberLearn Blackboard. Dostępna jest ona dla wszystkich zarejestrowanych użytkowników (pracowników i studentów) za pośrednictwem standardowej przeglądarki internetowej w <http://blackboard.aber.ac.uk>. Zapewnia ona dostęp do materiałów szkoleniowych, ogłoszeń oraz interaktywnych narzędzi, takich jak fora dyskusyjne, blogi, wiki (rodzaj witryny internetowej, w której treść można tworzyć i zmieniać w prosty i szybki sposób) i podcasty (forma internetowej publikacji dźwiękowej lub filmowej, bardzo często w postaci regularnych odcinków). Platforma Blackboard zawiera także moduł dla pracowników Uniwersytetu do tworzenia kursów e-learningowych w oparciu o przygotowane materiały.

Kolejną inicjatywą jest strona Nexus, zaplanowana jako poradnik dla pracowników podpowiadający, w jaki sposób można wykorzystywać nowe technologie w celu zwiększenia poziomu kształcenia. Na stronie tej można między innymi znaleźć:

- wiadomości o możliwościach finansowania nowych technologii,
- informacje o nadchodzących konferencjach,
- opisy i przykłady, jak nowe technologie są wykorzystywane w Uniwersytecie,
- informacje o podręcznikach, przewodnikach i instrukcjach dotyczących używania konkretnych narzędzi,
- adresy polecanych stron internetowych, zawierających artykuły, książki i czasopi-
sma na temat stosowania nowych technologii w procesie nauczania.

Nasz pobyt w Uniwersytecie Aberystwyth nie polegał tylko na zaznajamianiu nas przez bibliotekarzy z pracami prowadzonymi przez Bibliotekę. Niewątpliwie najprzy-
jemniejszym punktem naszego szkolenia była wizyta w Old College.

3. Old College

Jest to najpiękniejszy budynek w Aberystwyth, znajdujący się tuż przy promenadzie ciągnącej się wzdłuż wybrzeża Zatoki Kardigan. Został on zbudowany w stylu neogotyckim w 1860 roku przez architekta Johna Pollarda Seddona, pierwotnie z przeznaczeniem na hotel. Następnie był wielokrotnie przebudowywany i rozbudowany, a w roku 1872 został kupiony jako siedziba dla powstającego w Aberystwyth Uniwersytetu Walijskiego. Wewnątrz Old College mogliśmy obejrzeć wspaniałą wystrój z licznymi łukami, kolumnadami, balkonami, krętymi schodkami, bogatą ornamentyką. Obecnie mieszczą się w nim liczne wielofunkcyjne sale dydaktyczne wykorzystywane przez Wydział Sztuki Uniwersytetu Aberystwyth.

Ponadto w trakcie szkolenia mieliśmy możliwość poznania innych ośrodków naukowych istniejących w Aberystwyth, między innymi National Library of Wales. Ustanowiona w 1907 roku Biblioteka Narodowa Walii oparta została na zbiorach znajdujących się w Old College i na zbiorach Sir Johna Williama, lekarza i kolekcjonera książek, który postawił warunek, że pozostawi swoją kolekcję Bibliotece, jeżeli będzie ona miała siedzibę w Aberystwyth. Nowy gmach Biblioteki otwarto w 1916 roku. Obecnie w Bibliotece mieści się ponad 4 milionów druków, w tym wiele rzadkich książek, takich jak pierwsza książka wydrukowana w języku walijskim (1546), pierwsze walijskie tłumaczenie całej Biblii (1588). Biblioteka Walijska jako Biblioteka Narodowa jest uprawniona do otrzymania egzemplarza obowiązkowego wszystkich opublikowanych prac z Wielkiej Brytanii i Republiki Irlandii.

Kolejna ważna instytucja naukowa, którą mieliśmy okazję odwiedzić w Aberystwyth, to Royal Commission on the Ancien and Historical Monuments of Wales (RCAHMW). Jest to instytucja, która z ramienia Rządu Walijskiego gromadzi materiały dotyczące archeologicznego, architektonicznego i historycznego dziedzictwa Walii. Utrzymuje i prowadzi Narodowy Rejestr Zabytków Walii (NMRW) i pełni publiczną służbę informacyjną, korzystając z bazy zgromadzonych źródeł. Narodowy Rejestr Zabytków obejmuje rysunki, fotografie, mapy, plany i opisy budynków, a także pozostałości morskich z ponad 80 000 miejsc. Zbiór ponad 1,5 mln fotografii stanowi największe archiwum fotograficzne w Walii. Obecnie prowadzone są prace nad udostępnieniem Narodowego Rejestru Zabytków Walii w bazie *online* Coflein.

Pobyty w bibliotece Hugh Owen Uniwersytetu Aberystwyth był niezwykle interesujący, dający możliwość zapoznania się z poziomem rozwoju usług informacyjnych w jednej ze znaczących bibliotek walijskich. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, iż w ciągu trwającego pięć dni szkolenia wszyscy pracownicy Biblioteki dołożyli możliwie największych starań, aby jak najpełniej przedstawić nam zakres prac prowadzonych przez Bibliotekę.

THE STRUCTURE OF THE INFORMATION SERVICES DEPARTMENT AT
ABERYSTWYTH UNIVERSITY. A REPORT OF A TRAINING STAY IN THE MAIN
UNIVERSITY LIBRARY

SUMMARY

This article is a report of a training stay in Aberystwyth University Library as part of the Erasmus programme. The purpose of the authors is to present the structure of the Information Services Department. Special attention has been given to the efforts of the Library to provide its users with both traditional and modern information services. This article describes three university libraries which constitute the library information system of the university as well as the services offered by them, such as library services for research and teaching purposes, media services and information technology (IT) services for the purposes of the University and of information management (BIS).

JULIA KRAJCARZ

BIBLIOTEKI RUHR-UNIVERSITÄT W BOCHUM*

Ponad czterystutysięczne miasto Bochum leży w zachodniej w części Niemiec, na obszarze Zagłębia Ruhry (niem. Ruhrgebiet). Do niedawna jeszcze był to przede wszystkim ośrodek górnictwa węgla kamiennego; dziś Bochum jest centrum usług, kultury i edukacji. Znajduje się w nim sześć szkół wyższych, w tym jeden z największych w kraju uniwersytetów, liczący około trzydziestu tysięcy studentów Ruhr-Universität.

HISTORIA I STRUKTURA RUHR-UNIVERSITÄT

Ruhr-Universität Bochum (RUB), mieszczący się w południowych rejonach miasta Bochum, powstał w 1962 roku jako pierwszy publiczny uniwersytet państwowy w Niemczech po II wojnie światowej. Wznoszenie i wyposażanie kampusu trwało trzy lata; pierwsze zajęcia dla studentów ruszyły w 1965 roku. Do dziś RUB pozostaje jednym z większych uniwersytetów niemieckich. Należy także do organizacji Deutsche Forschungsgemeinschaft, zrzeszającej czołowe niemieckie centra badawcze w dziedzinach zarówno przyrodniczych oraz technicznych, jak i humanistycznych. Kampus mieszczący prawie wszystkie uniwersyteckie instytucje stanowi jednolicie stylowo zaprojektowany, oddzielny od miasta kompleks monumentalnych budynków.

Struktura organizacyjna uniwersytetu to cztery wydziały: przyrodniczy (Naturwissenschaften), inżynierii (Ingenieurwissenschaften), humanistyczny (Geistes- und Gesellschaftswissenschaften) oraz medyczny (Medizin). Wydziały te tworzone są przez dwadzieścia fakultetów. Według danych na rok 2010 liczba studentów wynosiła ponad trzydzieści tysięcy, a liczba pracowników uniwersytetu około pięć tysięcy osób.

* Autorka odwiedziła biblioteki Ruhr-Universität w Bochum w maju 2011 roku w ramach wymiany bezpośredniej, organizowanej od kilku lat przez Bibliotekę Jagiellońską. Z wykształcenia jest filologiem tureckim, a od stycznia 2008 roku pracuje w Oddziale Opracowania Przedmiotowego Zbiorów w Bibliotece Jagiellońskiej.

Kampus RUB składa się z dwóch zasadniczych części: północnej, tworzonej przede wszystkim przez akademiki i domy profesorskie, oraz południowej, tworzonej przez monumentalne zabudowania wydziałów, centralny budynek biblioteki (Universitätsbibliothek), sali koncertowej (Audi Max), stołówki (Mensa), zabudowań sportowych, wystawowych i innych. W skład kampusu należy także ogród botaniczny, zawierający również część stylizowaną na dawny przypałacowy ogród chiński.

BIBLIOTEKI RUB

Biblioteka Główna (Universitätsbibliothek)

Budynek głównej biblioteki RUB jest położony centralnie w obrębie zabudowań kampusu. Architektonicznie reprezentuje styl pozostałej zabudowy uniwersyteckiej, z dominantą surowego, szarego betonu, skontrastowanego z kolorowymi elementami wyposażenia wnętrza, takimi jak barierki, meble itp. Budynek ma sześć pięter, z czego pięć wraz z parterem jest dostępnych dla czytelników, a szóste piętro przeznaczone jest na gabinety pracowników. Ponadto budynek ma trzy piętra piwnic, w których mieszczą się magazyny, zwłaszcza magazyny darów i prac absolwentów. Na parterze budynku mieszczą się metalowe szafki na przedmioty osobiste czytelników i okrycia wierzchnie, a także punkt oddawania zamówionych przez kolejnych czytelników książek i punkt informacyjny. Biblioteka nie posiada dużych lektoriów. Na każdym piętrze na korytarzach

znajduje się kilkanaście stolików wyposażonych w komputery. Pomniejsze lektoria (Lesesaal) urządzone w poszczególnych pomieszczeniach z regałami książkowymi. W bibliotece RUB obowiązuje system wolnego dostępu do zbiorów. Personel biblioteki składa się ze 100 pracowników.

Nabytki do zbiorów RUB pochodzą przede wszystkim z zakupów z własnego budżetu; w niewielkim stopniu pochodzą one z wymian międzyuczelnianych czy też darów. Budżety biblioteki głównej uniwersytetu i bibliotek fakultetowych są rozdzielne; podobnie jak oddzielne są decyzje co do zakupów konkretnych tytułów. Od pewnego czasu istnieją plany pogłębienia współpracy międzybibliotecznej i scentralizowania wszelkich działań decyzyjnych. Jest to problem niełatwy do rozwiązania, ponieważ wiąże się ze zmianą finansowania działania bibliotek, a to z kolei powiązane jest z reorganizacją wydatków poszczególnych wydziałów, fakultetów i instytutów. Zakupów nowych pozycji wydawniczych, zarówno tradycyjnych książkowych i czasopiśmiennych, jak i e-booków czy baz danych, dokonują bibliotekarze dziedzinowi. Statystycznie w miesiącu każda z ogólnych dziedzin powiększa się o nowych 50-80 pozycji. Bibliotekarze dziedzinowi są to osoby posiadające wykształcenie w danej dziedzinie nauki, np. historii, geografii, literatury itd., ale jednocześnie będące także bibliotekarzami. Pracowników RUB bez kierunkowego wykształcenia bibliotekoznawczego zobowiązano do ukończenia studiów uzupełniających w zakresie bibliotekoznawstwa. Osoby odpowiedzialne za nabywanie nowości wydawniczych z poszczególnych dziedzin systematycznie dokonują zakupów poprzez strony internetowe i katalogi wydawnictw. Teoretycznie budżet na zakupy nowości jest nieograniczony konkretnym limitem; w rzeczywistości wydatki są podobne każdego roku. Bibliotekarz dziedzinowy jest odpowiedzialny zatem za zakup nowych pozycji z danej dziedziny, jak i pilnowanie budżetu przeznaczonego na daną dziedzinę. Tak dzieje się w bibliotece głównej RUB. Zakupy dokonywane do zbiorów bibliotek instytutowych są dokonywane przez ich kierowników. Oni zazwyczaj są także bibliotekarzami dziedzinowymi. Zdarza się, że nie mają kierunkowego wykształcenia z dziedzin bibliotek, którymi zarządzają. Budżety na powiększanie zbiorów są ustalane przez rady wydziałowe.

Zbiory biblioteki RUB stanowią nadal w głównej mierze tradycyjne wydawnictwa drukowane, książkowe i czasopiśmienne. Biblioteka posiada także zbiory na nośnikach CD i DVD, książki i czasopisma wyłącznie w wersji *online* oraz wypożyczone lub zakupione bazy danych.

Biblioteka dysponuje jednoczesnym dostępem do kilkudziesięciu baz danych z wielu dziedzin, przede wszystkim prawniczych. Są to zarówno bazy danych niemiecko-, jak i anglojęzyczne. Po początkowym, próbnym okresie użytkowania danej bazy są analizowane statystyki jej użycia przez członków społeczności uniwersyteckiej i w przypadku odpowiednio dużego zainteresowania bazą, jest ona kupowana do dalszego jej użytkowania, zwykle rocznego lub dwuletniego. Zakupy i wypożyczenia baz danych są największym wydatkiem biblioteki RUB na nowe nabytki.

Zbiory biblioteki RUB są skatalogowane i dostępne do wyszukiwania w systemie OPAC. Do katalogu można dotrzeć ze strony głównej uniwersytetu (<http://www.ruhr->

-uni-bochum.de/) poprzez zakładkę „Studierende”. Stąd, poprzez zakładkę „Bibliothek und Informationssuche” można dostać na się na stronę główną biblioteki (<http://www.ub.ruhr-uni-bochum.de/>). Z tej strony można się dostać do podstron bibliotek fakultetowych (Fachbibliotheken). Strony bibliotek fakultetowych zawierają szczegółowe informacje zarówno o dokładnej lokalizacji danej biblioteki, jak i dniach oraz godzinach jej otwarcia. W katalogach dane pozycje można wyszukiwać na wiele sposobów: poprzez autora, tytuł, wydawnictwo, nr ISBN/ISSN, sygnaturę, hasła kluczowe. Opis przedmiotowy pozycji w katalogu biblioteki jest realizowany tylko poprzez słowa kluczowe (Schlagwörter). Co ważne, pracownicy biblioteki RUB nie nadają słów kluczowych, lecz są one pobierane z katalogu biblioteki uniwersyteckiej w Kolonii. W podobny sposób są pobierane hasła kluczowe przez inne niemieckie biblioteki uniwersyteckie i w ten sposób zachowywana jest całkowita jednolitość opisu tych samych książek w różnych katalogach. Należy jednak zauważyć, że hasła kluczowe są używane do nabytków dokonywanych przez bibliotekę główną RUB, nie zaś przez biblioteki instytutowe. Dzieje się tak dlatego, iż w dużej mierze nie mają one jeszcze komputerowych katalogów zbiorów i nadal funkcjonują w oparciu o katalogi kartkowe. Posługują się one również swoim systemem słów kluczowych, nadanych całkowicie niezależnie od jakichkolwiek innych bibliotek. Oczywiście zdarza się, że słowa kluczowe bibliotek instytutowych nieznacznie różnią się od słów kluczowych obowiązujących w bibliotece głównej. W ten sposób może dochodzić do sytuacji, w której jedna pozycja książkowa, przechowywana zarówno w bibliotece centralnej RUB, jak i w tej czy innej bibliotece instytutowej, posiada dwa komplety słów kluczowych, niekiedy identycznych, niekiedy nieznacznie się różniących. Zbiory biblioteki centralnej, całkowicie skomputeryzowane, posiadają stosowną adnotację przy pozycjach posiadanych przez inne biblioteki instytutowe, o liczbie dodatkowych egzemplarzy danego tytułu i miejscu ich dokładnej lokalizacji. Przy właśnie takich pozycjach także są odnotowane te “instytutowe” słowa kluczowe.

Komputeryzacja zbiorów biblioteki centralnej RUB została zakończona w połowie lat 90. XX wieku. Od tamtego momentu informacje o nowych nabytkach są na bieżąco wprowadzane do katalogu elektronicznego. Starszych pozycji zdecydowano się jednak nie przepisywać do formy elektronicznej, lecz zeskanować stary, kartkowy katalog. Starszy zasób katalogu nie został poddany jednak komputeryzacji. Po wprowadzeniu skanów do katalogu elektronicznego katalog kartkowy został całkowicie zlikwidowany. Przy pozycjach nieskanowanych, lecz nowo wprowadzanych do katalogu elektronicznego, obok danych bibliograficznych książki znajduje się także informacja na temat lokalizacji danej pozycji w bibliotece, a więc oznaczenia piętra budynku, pomieszczenia i konkretnego regału. Dodatkowo wyświetla się mapka całego budynku wraz z zaznaczoną półką z szukaną książką tak, iż znalezienie jej nie następuje żadnych trudności. Znajduje się tam także informacja na temat możliwości korzystania z danej książki, tzn. czy obecnie jest ona dostępna, czy już wypożyczona oraz czy można ją wypożyczyć na zewnątrz, czy można ją przeglądać jedynie na miejscu.

Aby korzystać ze zbiorów biblioteki RUB, nie trzeba być członkiem społeczności uniwersyteckiej. W ten sposób mieszkańcy Bochum i okolic mogą także stać się czytelnikami.

kami biblioteki uniwersyteckiej. W rzeczywistości użytkownikami biblioteki, w przeważającej mierze, są studenci i pracownicy RUB. Czytelnik ma prawo do jednoczesnego wypożyczenia dwudziestu pozycji. Jeśli nikt nie zgłasza się tymczasem po dane tytuły, dochodzi do automatycznej prolongaty wypożyczeń. Automatyczna prolongata powtarza się jeszcze raz po miesiącu. W ten sposób czytelnik, nie mając obowiązku dokonywania prolongat osobiście w bibliotece, może wypożyczyć potrzebną książkę na trzy miesiące. Czytelnicy mają w bibliotece do dyspozycji kserografy i skanery, mogą także sami wykonywać zdjęcia własnymi aparatami fotograficznymi. Czytelnicy zobowiązani są zostawić okrycia wierzchnie oraz wszelkie plecaki i torby w szafkach na parterze biblioteki. Na terenie biblioteki obowiązuje także zakaz picia i jedzenia.

Od kilku lat przygotowywane są plany przeniesienia biblioteki centralnej do nowego budynku, lecz jak dotąd nie sprecyzowano dat tych zmian. Powodem koniecznych przenosin jest przewidywany w przeciągu następnych lat brak miejsca na nowe nabytki drukowane. Trzy podziemne poziomy budynek biblioteczny, jak i pięć pięter pomieszczeń z regałami książkowymi, powoli się zapełniają. Dużo przestrzeni zajmują zbiory gromadzonych systematycznie od początków istnienia uczelni prac absolwentów, które (zwłaszcza te starsze) nie zostały wprowadzone (i prawdopodobnie nie zostaną) do żadnego katalogu. W początkowych latach istnienia uniwersytetu i biblioteki kupowano bardzo dużo (jak przyznają sami pracownicy) i nieco chaotycznie zwłaszcza starodruków, przede wszystkim o tematyce teologicznej i filozoficznej. Jednak w ciągu prawie pięćdziesięciu lat istnienia biblioteka przybrała charakter przede wszystkim księżnicy uniwersyteckiej, zapewniającej studentom i pracownikom dostęp do najnowszych wydań naukowych z wielu dziedzin. Z tej przyczyny od kilku lat zaniechano zwiększania zasobów starodruków. Zdarza się jednak, iż biblioteka RUB wchodzi w posiadanie kolekcji starodruków dzięki darom.

Biblioteka centralna RUB bierze udział w inicjatywie uczelni i ośrodków badawczych niemieckich zwanej Hochschulbibliographie. Idea tej inicjatywy polega na sporządzeniu pełnej bibliografii prac profesorów niemieckich uczelni oraz czołowych badaczy (w przyszłości być może także naukowców innych stopni naukowych), na opracowaniu i umieszczeniu jej w jednym ogólnodostępnym elektronicznie miejscu. Obecnie prowadzone są w bibliotece centralnej RUB gorączkowe prace, realizowane przez wyznaczony do tego zadania zespół pracowników, posiłkujących się także pomocą zaangażowanych w ten projekt studentów. Pierwszy termin nadsyłania bibliografii badaczy należących do środowiska bochumskiego uniwersytetu upływał z końcem czerwca 2011 roku. Praca zespołu podzielona została na kilka etapów: wysłanie prośby do uczonego o przesłanie możliwie najbardziej kompletnej bibliografii swoich publikacji, ewentualne dalsze poszukiwania danych na temat innych publikacji, dwustopniowa obróbka danych i zapisanie ich w specjalnych elektronicznych formularzach, ostateczna redakcja danych na temat każdego uczonego.

Biblioteka RUB prowadzi bardzo szeroki program szkoleń związanych z efektywnym wyszukiwaniem danych nie tylko w katalogach bibliotecznych, ale także w kupowanych lub wypożyczanych czasowo przez uniwersytet bazach danych. Szkolenia prowa-

dzą specjalnie przygotowani do takiej funkcji pracownicy biblioteki RUB. Przedmiotami szkoleń są: metodyka pisania prac zaliczeniowych, tworzenie bibliografii, korzystanie z programów do wyszukiwania i zapisywania cytatów dzieł, itp. Szkolenia prowadzone zawsze są przez dwie osoby: bibliotekarza z oddziału prowadzenia szkoleń oraz bibliotekarza dziedzinowego, przygotowującego szczegółowe informacje z danej dziedziny: historii, literatury, geografii, astronomii itd. Przy okazji bibliotekarz dziedzinowy, odpowiedzialny za nowe nabytki do biblioteki z danego zakresu, ma zawsze najaktualniejsze informacje na temat książek przydatnych dla studentów zainteresowanych daną dziedziną. Zwyczajowo szkolenia takie są ogłaszane z około miesięcznym wyprzedzeniem na stronie internetowej biblioteki i są realizowane pod warunkiem zapisania się na nie poprzez sieć internetową uniwersytetu przynajmniej sześciu osób. Biblioteka dysponuje dwiema salami, w których mogą odbywać się takie szkolenia: sala przeznaczona wyłącznie do szkoleń, wyposażona w ponad dwadzieścia laptopów, z których mogą na bieżąco korzystać studenci w czasie szkolenia, oraz sala konferencyjna. Godny uwagi jest fakt, iż pracownicy tego oddziału prowadzą także szkolenia dla uczniów kończących szkołę średnią i przygotowujących pracę zaliczeniową z wybranego przedmiotu. Takie szkolenia przeznaczone są dla licealistów z Bochum i ewentualnie z najbliższych miejscowości. Wyteżona praca zespołu prowadzącego szkolenia trwa przede wszystkim w pierwszym semestrze roku akademickiego, czyli od października do mniej więcej marca.

Biblioteki instytutowe (Fachbibliotheken)

Spośród kilkudziesięciu działających niezależnie bibliotek instytutowych (Fachbibliotheken) autorka miała okazję zwiedzić dwie: historii sztuki i orientalistyki. O zakupach nowych pozycji do zbiorów decydują kierownicy tych bibliotek, które są niezależne decyzyjnie i budżetowo od głównej biblioteki uniwersyteckiej. Korzystanie ze zbiorów tych bibliotek odbywa się tylko na miejscu. Nadal funkcjonują tu jeszcze tradycyjne katalogi kartkowe, choć od kilku lat prowadzone są prace przy wprowadzeniu wszystkich pozycji do katalogu elektronicznego. Prace te posuwają się powoli ze względu na brak dostatecznej liczby pracowników. Niekiedy pozycje ze zbiorów bibliotek instytutowych i biblioteki głównej dublują się. Biblioteki fakultetowe mają zbiory specjalistyczne, opatrzone także dokładniejszym opisem w katalogu, w ramach zbiorów tych są pozycje niekiedy rzadkie i cenne oraz spora liczba wydawnictw stosunkowo starszych. W przypadku wymienionych dwóch bibliotek instytutowych ilość e-nośników jest znikomą; przeważają zbiory tradycyjne drukowane w formie książek lub czasopism.

Bibliografia

Die Fachbibliotheken der Ruhr-Universität Bochum, Bochum, 1992.

Universität Bochum: Forschung – Entwicklung – Beratung, [red. Michael Steimel], Bochum, 1994.

<http://www.ruhr-uni-bochum.de/>

<http://www.ub.ruhr-uni-bochum.de/>

THE LIBRARIES OF THE RUHR-UNIVERSITÄT IN BOCHUM

SUMMARY

This article presents an outline of the history, the structure and the functioning of the Ruhr-Universität in Bochum (RUB) in Germany with a special focus on the library complex. The division of the university libraries, the organisation of their work, the criteria of availability of various types of documents and the standards of cataloguing, particularly those concerning subject processing, have also been described in this article.

The author visited the libraries of the Ruhr-Universität in Bochum in May 2011 as part of a direct staff exchange organised by the Jagiellonian Library for several years. She graduated in Turkish language and literature and since January 2008 has worked in the Subject Processing Department of the Jagiellonian Library.

ALEKSANDRA CIEŚLAR

DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ W ROKU 2011. SPRAWOZDANIE

CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

W 2011 roku nastąpiły niewielkie zmiany w strukturze organizacyjnej Biblioteki Jagiellońskiej. Ze względu na zły stan zdrowia z pełnienia funkcji wicedyrektora ds. zbiorów specjalnych i wydawniczych zrezygnował dr Andrzej Obrębski. Od 1 października stanowisko to objął dr Jacek Partyka, dotychczasowy pracownik Oddziału Starych Druków BJ. Pozostały skład dyrekcji nie zmienił się. Swoje funkcje nadal sprawowali: prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk – dyrektor naczelny, mgr Aleksandra Cieślar – wicedyrektor ds. administracji oraz mgr Krystyna Sanetra – wicedyrektor ds. druków XIX–XXI wieku. Rok 2011 był też pierwszym rokiem istnienia Oddziału ds. Projektów Biblioteki Jagiellońskiej, utworzonego na mocy uchwały nr 81/XII/2010 Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 22 grudnia 2010 roku.

PRACOWNICY

Według stanu na dzień 31 grudnia 2011 roku w BJ zatrudnionych było 347 osób, w tym 241 osób w działalności podstawowej (1 prof. dr hab., 5 adiunktów, 4 bibliotekarzy dyplomowanych, 13 pracowników naukowo-dydaktycznych, 2 pracowników naukowo-technicznych, 145 bibliotekarzy, 63 magazynierów i 8 informatyków). Pozostali pracownicy to: 15 osób na stanowiskach inżynieryjno-technicznych, 8 konserwatorów papieru, 8 poligrafów, 11 pracowników administracji, 32 pracowników obsługi oraz 32 osoby zatrudnione w ramach realizacji projektów („Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa” – 20, „Bezpieczne i kompleksowe udostępnianie zasobów cyfrowych UJ w sieci Internet” – 11 i „SYNAT” (System Nauki i Techniki) – 1). W wymiarze 1/2 etatu pracowało 12 osób. Wśród zatrudnionych było 16 osób ze stopniem naukowym doktora. Wynagrodzenie pracowników finansowane było z dotacji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyż-

szego. W roku sprawozdawczym w BJ pracowało także 6 wolontariuszy (w Oddziale Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, w Oddziale Udostępniania Zbiorów, w Oddziale Magazynów, w Oddziale Starych Druków oraz w Oddziale Zbiorów Graficznych i Kartograficznych) i 50 osób zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych (umów-zleceń oraz umów o dzieło) w celu wykonania konkretnych zadań.

Awansami stanowiskowymi lub przeszerogowaniami objętych zostało 35 pracowników, 2 pracowników uzyskało uprawnienia bibliotekarzy dyplomowanych (mgr Elżbieta Kopyś, dr Joanna Pypłacz).

Na stanowiska kierownicze powołano 5 osób: mgr Beata Kurek została kierownikiem Oddziału Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego (od 1 października), mgr Małgorzata Mrozek-Buksa objęła funkcję kierownika Oddziału ds. Projektów (od 1 lipca), mgr Katarzyna Furdyna została kierownikiem Sekcji Skontrum i Ewidencji Obiegu Zbiorów w Oddziale Organizacji (od 1 października), Piotr Tyka został kierownikiem Sekcji Egzemplarza Archiwalnego w Oddziale Magazynów (od 1 października), Wojciech Kutyba objął kierownictwo Sekcji Magazynowania Zbiorów w Oddziale Magazynów (od 1 października).

Kontynuowano również szkolenie wewnętrzne pracowników w poszczególnych oddziałach Biblioteki. Uczestniczyły w nim 4 osoby: mgr Katarzyna Furdyna, mgr Małgorzata Kusak, mgr Łukasz Mesek oraz mgr inż. Beata Urbaniak.

Staże naukowe w innych instytucjach krajowych odbyli: mgr Krzysztof Frankowicz (w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz w Bibliotece Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie), mgr Katarzyna Furdyna oraz mgr inż. Robert Urbaniec (w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie) i mgr Piotr Kuliszewicz (w Muzeum Narodowym w Krakowie).

Pracownicy Biblioteki podnosili także swoje kwalifikacje zawodowe, uczestnicząc w różnego rodzaju szkoleniach, warsztatach, kursach językowych oraz podejmując studia lub kształcenie podyplomowe:

- Krystian Bugajski – kontynuował studia magisterskie na Wydziale Zarządzania (Akademia Górniczo-Hutnicza);
- Jakub Krzysztoń – kontynuował studia magisterskie w Instytucie Historii (UJ);
- mgr Adrian Drabik, mgr inż. Anna Grzęda, mgr Małgorzata Krzos, mgr Piotr Myszkowski, mgr Mariusz Staniszewski – rozpoczęli studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ);
- mgr Ewelina Borowiec, mgr Krzysztof Frankowicz, mgr Anna Graff, mgr Piotr Kuliszewicz, mgr Bogdan Tarnowski, mgr Katarzyna Zwiercan-Borucka – ukończyli studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ);
- mgr Anna Krzak – studia podyplomowe „Społeczeństwo Informacyjne” na Wydziale Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ;
- mgr Łukasz Mesek – studia podyplomowe w Instytucie Prawa Własności Intelektualnej (UJ);

- mgr Joanna Szwej – ukończyła studia magisterskie na kierunku zarządzanie kulturą (UJ);
- Adam Tomaszewicz – ukończył studia licencjackie w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa (UJ);
- Iwona Wawrzynek – ukończyła studia magisterskie.

Pracę doktorską obronił mgr Grzegorz Siudut – *Absolwenci lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących w latach 1919–1939* (praca napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Mariusza Kulczykowskiego) oraz mgr Wojciech Świeboda – *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku* (praca napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Krzysztofa Ożoga).

W omawianym okresie z BJ odeszły 4 osoby: mgr Marek Ciesielczyk (konserwator książki), Katarzyna Gryc (młodszy bibliotekarz), Artur Lichtenberg (starszy referent techniczny) oraz mgr Grzegorz Przybek (starszy referent ekonomiczny). Na emeryturę przeszły 4 osoby: Ewa Mrówka (magazynier biblioteczny), Jerzy Rączkiewicz (bibliotekarz), mgr Teresa Romanowska (bibliotekarz), Halina Wodecka-Wasilewa (starszy magazynier biblioteczny).

INFORMACJE OGÓLNE

Do Oddziału Opracowania Druków Zwartych Nowych, kierowanego przez mgr Monikę Mydel, z Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów wpłynęło 66 372 wol. książek (37 402 tytuły), w tym 63 240 wol. wydawnictw krajowych i 3 132 wol. wydawnictw zagranicznych, tj. prawie 1500 wol. więcej niż w roku 2010. W okresie sprawozdawczym opracowano 65 806 wol. druków zwartych, zaś do katalogu komputerowego wprowadzono 36 431 rekordów bibliograficznych dla książek (w tym 3 190 w ramach retrospekcji). Do katalogu centralnego wprowadzono 7 185 haseł wzorcowych. Sekcja Retrokonwersji opracowała 17 491 dzieł (74% wzrostu w porównaniu z rokiem poprzednim) w 17 842 wol. (wzrost o 70% w stosunku do roku 2010). O ponad 73% wzrosła też w 2011 roku liczba utworzonych rekordów bibliograficznych (z 1 839 do 3 190). Wśród opracowanych i zmeliorowanych pozycji znalazły się m.in. serie: *Biblioteka Klasyki Polskiej i Obcej*, *Dzieła Marii Konopnickiej*. W stosunku do roku 2010 liczba wprowadzonych rekordów bibliograficznych wzrosła o 2 000, podobnie jak liczba woluminów. Przyrost inwentarzowy opracowanych książek wyniósł 62 151 woluminów.

W Oddziale Opracowania Przedmiotowego Zbiorów Nowych, kierowanym przez dr Danutę Patkaniowską, w okresie sprawozdawczym opracowano przedmiotowo 33 361 wol. Należy wspomnieć, że pracownicy Oddziału uczestniczyli w realizacji kilku projektów, w ramach których prowadzono retrospektywne opracowanie przedmiotowe dokumentów. W projekcie SYNAT opracowano 7 647 dokumentów, w ramach projektu opracowania książek z księgozbioru austriackiego od kwietnia do września 2011 roku oraz w grudniu 2011 roku opracowano 1 803 książki. Łącznie w Oddziale opracowano przedmiotowo 43 668 wol., tj. o 3 377 (8%) więcej w porównaniu z rokiem poprzednim. Licz-

ba pozycji przejętych z Oddziału Magazynów i innych jednostek BJ (jak np. z Czytelni Europeistycznej bądź Oddziału Opracowania Druków Zwartych) wynosiła 36 701 wol., tj. 2900 wol. (7%) mniej w odniesieniu do roku 2010. Dla NUKAT-u utworzono 508 haseł wzorcowych formalnych, w tym 316 haseł osobowych i 192 korporatywne. Wprowadzono 638 haseł przedmiotowych (typu nazwa pospolita), 175 haseł geograficznych i 10 tytułów ujednoliconych. Ogółem opracowano 1331 haseł przedmiotowych wzorcowych, identycznie jak w roku 2010. Zespół walidacji wewnętrznej zatwierdził 755 haseł przedmiotowych. Do NUKAT-u wprowadzono 7035 nowych haseł przedmiotowych rozwinętych (28% mniej niż w roku poprzednim). Dzięki znacznemu uproszczeniu procedury kopiowania haseł skopiowano 413 haseł formalnych (spadek o 19%), dokonując modyfikacji w 173 hasłach. Ogółem do NUKAT-u wprowadzono 14 563 nowe opisy przedmiotowe (o 997 więcej aniżeli w roku 2010), zaś z NUKAT-u do bazy BJ skopiowano 12 997 haseł tymczasowych.

Do Oddziału Opracowania Wydawnictw Ciągłych Nowych, kierowanego przez dr Teresę Kaźmierczyk, w roku sprawozdawczym 2011 przyjęto z Oddziału Gromadzenia 7971 tytułów czasopism i serii (tj. 1250, czyli 19% więcej w porównaniu z rokiem poprzednim) w 37 807 wol. (7177 wol., czyli 23% więcej w porównaniu z rokiem 2010). W tym czasie opracowano 39 323 wol., tj. ponad 7650 (24%) więcej w porównaniu z rokiem poprzednim. Pracownicy wprowadzili do katalogu komputerowego 967 oryginalnych rekordów bibliograficznych oraz 1648 rekordów skopiowanych z bazy NUKAT-u. Utworzono także 425 nowych rekordów khw i skopiowano 77 rekordów. Założono ponadto 1709 rekordów zasobu oraz zmeliorowano 113 dzieł w 206 woluminach. Z katalogu kartkowego do katalogu komputerowego wprowadzono 8 tytułów w 86 wol. Wszystkie rekordy dla wydawnictw ciągłych, utworzone przez pracowników Oddziału, zostały zaopatrzone w hasła przedmiotowe.

Przyrost komputerowego opracowania zbiorów w roku 2011

	Rekordy bibliograficzne (tytuły)	Rekordy egzemplarza	Rekordy zasobu (tomy)	Rekordy khw
Rekordy wprowadzone w 2011 roku	94 589	241 641	3 719	118 725
w tym sporządzone przez:				
Bibliotekę Jagiellońską	19 906	150 066	2 637	25 502
Biblioteki instytutowe UJ	17 116	80 319	829	13 909
Bibliotekę Medyczną i biblioteki zakładowe CM UJ	2 958	11 256	253	5 197
przejęte z bazy NUKAT-u	54 609	—	—	74 117

Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ (KKZBUJ – dostępny pod adresem <http://www.bj.uj.edu.pl/uj/katalog>) według stanu na dzień 31 grudnia 2011 roku rejestrował 862 860 tytułów książek i czasopism w 2 167 092 egzemplarzach oraz 48 530 rekordów zasobu wydawnictw wielotomowych, seryjnych i czasopism Biblioteki Jagiellońskiej oraz bibliotek instytutowych UJ. Spójność danych i efektywne wyszukiwanie w Katalogu zapewnia kartoteka haseł wzorcowych (khw), licząca 1 124 556 rekordów różnych typów. Baza KKZBUJ-u zawiera w sumie 4 203 038 rekordów (stan na 31.12.2011 roku).

Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ obsługiwany jest nadal przez zintegrowany system biblioteczny VTLS/Virtua. W roku sprawozdawczym przeprowadzono jego *upgrade* do podwersji 2010.1.3.3. Koszt utrzymania tego centralnego katalogu UJ w 2011 roku wyniósł 147 880 zł (w tym serwis i prawo do aktualizacji VTLS/Virtua: 112 859 zł, zaś serwis i prawo do aktualizacji ORACLE: 35 021 zł).

W Oddziale Informacji Naukowej i Katalogów, kierowanym przez dr. Sebastiana Grudnia, do wszystkich katalogów kartkowych ogółem włączono 2152 karty (22% mniej niż w roku poprzednim), w tym do Katalogu Podstawowego – 1990 kart, do Katalogu Podstawowego Czasopism – 160 kart, do Katalogu Czasopism dla Publiczności – 2 karty. Usunięto 838 kart zastępczych. Kontynuowano też prace związane z digitalizowaniem kart dla Podstawowego Katalogu Alfabetycznego. Ogółem zeskanowano 2221 kart i oznaczono melioracją KP 2291 kart. Dzięki dalszemu dofinansowaniu przez UJ pracownicy Oddziału w ramach umów-zleceń kontynuowali sporządzanie haseł indeksu do Katalogu Podstawowego. Ogółem sporządzono indeks dla 88 skrzynek. W Oddziale opracowano 252 kwerendy ściśle katalogowe, udzielono 17 obszerniejszych odpowiedzi na ustne kwerendy telefoniczne. W salach katalogowych czytelnikom udzielono ok. 6751 informacji ustnych, zaś w Czytelni Informacji Naukowej 4102. Dla potrzeb kwerend katalogowych ogółem sprawdzono w katalogach 3256 pozycji. Na bieżąco redagowano również podstawowe ulotki o BJ, których nakład wyniósł łącznie 11 500 egzemplarzy (*Biblioteka Jagiellońska. Informator* – 5500 sztuk, *Biblioteka Jagiellońska. Essential Information about the Library* – 1500 sztuk oraz *Podręczna instrukcja korzystania z Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ* – 4500 sztuk). Zaktualizowano ponadto informator *Wyszukiwanie przedmiotowe w komputerowym katalogu zbiorów bibliotek UJ według języka haseł przedmiotowych KABA* – nakład wyniósł 250 egz.

Pracownicy Oddziału uzupełniali w dalszym ciągu kartotekę not biograficznych, bibliografii osobowych i nekrologów, włączając do nich 346 kart – obecnie kartoteka nekrologów liczy 53 248 kart. Do *Bazy biogramów* wprowadzono 1347 nowych opisów, zaś 830 rekordów już istniejących uzupełniono o nowe informacje. Stan *Bazy biogramów* na koniec roku sprawozdawczego wyniósł 36 545 rekordów.

W Oddziale Dokumentów Audiowizualnych, kierowanym przez mgr. Łukasza Meška, w dalszym ciągu szczególnie dużo czasu poświęcono realizacji projektów: „Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa”, „Bezpieczne i kompleksowe udostępnianie zasobów cyfrowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w sieci Internet. Etap I” oraz „SYNAT”. W ramach tego ostatniego przeprowadzono retrospektywne opracowanie zbiorów gromadzonych w ODA oraz rozpoczęto digitalizację dokumentów audiowizualnych. Na bieżąco stoso-

wano się do wypracowanych sposobów zabezpieczenia dokumentów drukowanych poprzez udostępnianie kopii cyfrowych i mikrofilmowych. Mając na względzie bardzo ważną kwestię opracowania bibliograficznego oryginałów, dla których utworzono kopie cyfrowe i mikrofilmowe (szczególnie w odniesieniu do druków ciągłych), w listopadzie zorganizowano specjalne warsztaty poświęcone temu zagadnieniu. W warsztatach tych uczestniczyli bibliotekarze z wielu instytucji krajowych.

Do podstawowych zadań pracowników Oddziału ds. Projektów, kierowanego początkowo przez mgr. Grzegorza Przybka, a od lipca przez mgr Małgorzatę Mrożek-Bukse, należała obsługa administracyjna realizowanych w BJ projektów finansowanych ze źródeł pozabudżetowych oraz współpraca z instytucjami zarządzającymi i wdrażającymi fundusze strukturalne na szczeblu centralnym i regionalnym. Oddział służył również pomocą w przygotowywaniu wniosków o dofinansowanie indywidualnych prac badawczych i innych przedsięwzięć realizowanych przez pracowników Biblioteki, na bieżąco monitorował informacje o programach ramowych oraz konkursach finansowanych z funduszy strukturalnych, zajmował się doradztwem w zakresie przygotowywania wniosków, zarządzania i rozliczania projektów współfinansowanych z krajowych dotacji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Realizowana była także współpraca z mediami, z Ośrodkiem Promocji i Informacji oraz z rzecznikiem prasowym UJ w zakresie przygotowywania i publikowania materiałów nt. strategicznych projektów i badań BJ.

Do Oddziału Magazynów pod kierownictwem mgr. Krzysztofa Frankowicza wpłynęło ogółem 403 301 zamówień czytelniczych, tj. około 15 000 więcej (4%) niż w roku poprzednim. Liczba tomów włączonych do zbiorów utrzymała się na tym samym poziomie i wyniosła 438 080 woluminów. Do magazynu archiwalnego wpłynęło 44 501 woluminów. Znacząco wzrosła liczba zamówień zrealizowanych przez Sekcję Egzemplarza Archiwalnego – otrzymano 13 130 rewersów, tj. ponad 9100 więcej w porównaniu z rokiem poprzednim (230%!). Ze względu na zbliżający się brak miejsca na nowe druki zwarte na poziomie pierwszego piętra magazynowego w nowym gmachu rozpoczęto przesuwanie zbiorów, co pozwoliło na wygospodarowanie około 10–12 wolnych regałów (mniej więcej 2-letnie wpływy nowych zbiorów). Dyslokacji poddano także tzw. stary zasób (1070 mb księgozbioru) oraz 55 m.b. druków zwartych IV i V formatu. Łącznie w minionym roku przesunięto 4631 m.b. książek (szafy biblioteczne od 38 do 112), zyskując w ten sposób 431 m.b. wolnych półek.

Pracownicy Sekcji Opracowania Technicznego osygnowali 102 869 tomów. O blisko 7% wzrosła również liczba rekordów egzemplarza – naniesiono 100 084 barkody. Opracowanie retrospektywne objęło 35 399 wol., co w porównaniu z rokiem poprzednim stanowi 93% wzrost (20 179 rekordów egzemplarza utworzono w ramach projektu „SYNAT”). Zaopatrzone w oprawy prowizoryczne 112 wol. czasopism IV i V formatu, wymieniono i osygnowano 80 pudeł na broszury.

W Oddziale Rękopisów, kierowanym przez dr Monikę Jaglarz, w okresie sprawozdawczym skatalogowano 124 jednostki (w tym 3 średniowieczne i 121 nowożytnych) oraz zmeliorowano 141 opisów (46 średniowiecznych i 95 nowożytnych). Do mikrofil-

mowania i skanowania przygotowano 596 rękopisów i sporządzono 137 metryczek. Pracownicy Oddziału prowadzili prace nad porządkiem bieżących nabytków uzupełniających Archiwum Domowe Pawlikowskich (w tym papierów Kornela Ujejskiego, Jana Kasprowicza, Tadeusza Pawlikowskiego, Jerzego Zdziechowskiego, Marii Ludwiki Pawlikowskiej), fragmentów spuścizny po Kazimierzu Tetmajerze, spuścizny po profesorze Janie Błońskim oraz spuścizny po profesorze Zdzisławie Jachimeckim. Rozpoczęto także prace nad scalaniem fragmentów akcesji z papierami Michała Pawlikowskiego i melioracją tychże w związku z przygotowaniem wniosku grantowego na kolejny tom inwentarza rękopisów BJ, tj. 3. tomu zawierającego opisy obiektów z Archiwum Domowego Pawlikowskich.

Osoby zatrudnione w Oddziale Rękopisów kontynuowały prace nad *Inwentarzem rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej nr 11435–11850. Archiwum Domowe Pawlikowskich*, cz. 2 oraz *Katalogiem zbioru dokumentów pergaminowych BJ* (w ramach projektów badawczych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego) oraz indeksem do *Inwentarza rękopisów BJ nr 1000–11000*. Zakończono także prace realizowane w ramach kilku innych projektów, finansowanych ze źródeł pozabudżetowych Biblioteki – „Historia kolekcji rękopisów romańskich w księgozbiorze berlińskim w BJ w Krakowie”. „Les livres dans les livres: les fragments hébreux dans les bibliothèques européennes” („Książki w książkach: fragmenty hebrajskie w bibliotekach europejskich”) oraz „Opracowanie polskich zbiorów rękopiśmiennych na emigracji. Archiwum Zygmunta Lubicz Zaleskiego w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu”, 2009–2011. Efektem tej pracy była publikacja: *Archiwum Zygmunta Lubicz Zaleskiego w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu. Informator o zasobie*, Kraków 2011. Ukończono też 10 tom *Katalogu łacińskich rękopisów średniowiecznych BJ*.

W Oddziale Starych Druków pod kierownictwem mgr Małgorzaty Gołuszki-Wacek nabrały tempa prace związane z opracowywaniem druków XVII-wiecznych metodą elektroniczną w systemie Virtua. W roku sprawozdawczym sporządzono 3277 haseł wzorcowych (21% wzrostu w porównaniu z rokiem 2010), utworzono, zmodyfikowano i skopiowano 4626 rekordów bibliograficznych dla starych druków (43% wzrostu), pochodzących głównie z Biblioteki Kamedułów na Bielanach oraz utworzono 3828 rekordów egzemplarza (225% wzrostu w porównaniu z rokiem poprzednim). Kontynuowano również tradycyjne katalogowanie książek zakupionych, подарowanych oraz pochodzących z zasobu dubletów, które nie są ujęte w tzw. starym katalogu. Ogółem skatalogowano 278 dzieł w 286 wol., osygnowano 360 woluminów wraz z kartami katalogowymi. Pracownicy Oddziału przygotowali dla czytelników 304 kwerendy krajowe i 182 zagraniczne. Udzielono 594 informacje biblioteczne i 409 informacji rzeczowych.

W ramach prac dodatkowych prowadzonych w OSD w połowie roku zakończono realizację segmentu wspomnianego projektu „Les livres dans les livres: les fragments hébreux dans les bibliothèques européennes” („Książki w książkach: fragmenty hebrajskie w bibliotekach europejskich”), polegającą na przeglądaniu druków XV- i XVI-wiecznych pod kątem występowania w nich rękopisów hebrajskich (tworzących najczęściej oprawę, bądź znajdujących się w niej jako wzmocnienia). Łącznie przejrzano 25 632 wol.,

wśród których znaleziono 109 wol. z fragmentami poszukiwanych rękopisów. Kontynuowano także opracowywanie księgozbioru kamedulskiego (opracowano 2385 tytułów z tego zasobu oraz utworzono rekordy egzemplarza dla tych druków). Od października rozpoczęto ponadto realizację projektu „DUN-XVII”, czyli opracowanie druków XVII-wiecznych ze zbiorów BJ – docelowo (do końca czerwca 2012 roku) do katalogu w systemie Virtua ma być wprowadzonych 2000 nowych rekordów. W ramach współpracy międzybibliotecznej pracownicy Oddziału przeprowadzają również korektę opisów druków polskich znajdujących się w British Library. Jest to projekt realizowany na prośbę tamtejszych bibliotekarzy. Dotychczas w ramach podjętych działań poprawiono i uzupełniono 800 opisów oraz przygotowano i przesłano do konsorcjum CERL Thesaurus 15 446 opisów starych druków.

W roku sprawozdawczym OSD zorganizował 27 pokazów książek dla gości indywidualnych i grup zorganizowanych z kraju i z zagranicy. Stare druki ze zbiorów BJ prezentowane były także na kilku wystawach, odbywających się poza Biblioteką – m.in. na wystawie *My i Oni. Zawila historia Odmienności* w Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie (3 druki), *Jan Heweliusz i Gdańsk jego czasów* w Muzeum Historycznym Miasta Gdańska (8 druków), *Obok. Polska-Niemcy. 1000 lat sąsiedztwa w Europie* w Groppius-Bau w Berlinie (5 druków), *Stanisław August Poniatowski, ostatni król Rzeczypospolitej* w Zamku Królewskim w Warszawie (1 druk).

Prace w Oddziale Zbiorów Muzycznych, kierowanym przez mgr Krystynę Pytel, w pierwszym kwartale roku tradycyjnie koncentrowały się na przygotowaniach i organizacji wystawy autografów muzycznych, towarzyszącej XV Wielkanocnemu Festiwalowi Ludwiga van Beethovena. Pracownicy Oddziału wspomagali ponadto przygotowanie zorganizowanej w BJ wystawy „Zdzisław Jachimecki (1882–1953) twórca muzykologii w Uniwersytecie Jagiellońskim”, opracowanej przez prof. M. Woźną-Stankiewicz z Instytutu Muzykologii UJ z okazji 100 lat muzykologii krakowskiej (1911–2011). W ciągu roku przygotowano i przeprowadzono 5 pokazów autografów ze zbiorów berlińskich (W.A. Mozart, L. van Beethoven, F. Mendelssohn) oraz autografów F. Chopina, głównie dla gości zagranicznych, 7 pokazów druków i rękopisów muzycznych BJ (trzy połączone były z wykładami na temat zbiorów). Podobnie jak w 2010 roku przygotowano pokaz dawnych leksykonów i encyklopedii muzycznych znajdujących się w OZM oraz w OSD, umożliwiając przeprowadzenie w BJ warsztatów z zakresu leksykografii muzycznej dla studentów Instytutu Muzykologii UJ.

Znaczną część czasu pochłaniała obsługa korespondencji (do Oddziału wpłynęły 383 listy, wysłano zaś 252) oraz przeprowadzanie zleconych kwerend (opracowano 70 kwerend, w tym 39 zagranicznych). Kontynuowano też komputerowe opracowywanie druków muzycznych, napływających do Oddziału z różnych źródeł wpływu oraz prace związane z systematycznym likwidowaniem wieloletnich zaległości w zakresie inwentaryzacji posiadanych druków – do inwentarza wpisano 1676 woluminów.

Podkreślić należy ponadto współdziałanie Biblioteki Jagiellońskiej w kontynuowaniu rozpoczętych wcześniej kilku projektów badawczych lub wydawniczych (zarówno krajowych, jak i zagranicznych) w oparciu o zbiory własne i kolekcje byłej Pruskiej Biblioteki Państwowej w Berlinie.

W Oddziale Zbiorów Graficznych i Kartograficznych pod kierownictwem mgr Anny Graff znaczną część czasu pracy zajmuje pracownikom przygotowanie kwerend, wymagających niejednokrotnie żmudnych poszukiwań i starannej weryfikacji w literaturze fachowej. W roku sprawozdawczym przeprowadzono 137 kwerend krajowych i 13 zagranicznych. Kontynuowano także akcję przejmowania z magazynu ogólnego tych druków zwartych, które powinny wzbogacić zbiory graficzne i kartograficzne – ogółem przejęto 142 jedn. w 433 wol. (przeważnie IV i V format). Do pracowni fototechnicznej przekazano 856 obiektów z grafiki i 117 z kartografii w celu wykonania skanów dla 137 czytelników lub instytucji.

Zbiory graficzne i kartograficzne wypożyczano często na różnorodne wystawy, organizowane poza BJ, wśród których wymienić należy: *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty – Krzesławice* w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa (5 grafik, 1 album, 1 rysunek) oraz *Pronaszkowie* w Muzeum Teatralnym w Teatrze Wielkim-Operze Narodowej w Warszawie (6 fotografii).

Pracownicy Oddziału aktywnie uczestniczyli w projektach realizowanych w BJ. W związku z pracami przy projekcie „JBC” zainicjowano katalogowanie dokumentów graficznych i kartograficznych w bazie NUKAT-u. Opracowano 176 rekordów i przygotowano 55 rekordów khw. Biblioteka Jagiellońska została także partnerem projektu realizowanego przez Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie pt. „Wirtualne Muzeum Drzeworytów Ludowych” (<http://www.drzeworyty.pl/>) – zamieszczono w nim 70 drzeworytów pochodzących ze zbiorów graficznych Oddziału (m.in. drzeworyty z tzw. *Tek Łazarskiego*).

Pracownicy Oddziału Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego, kierowanego przez mgr Ewę Szczawińską, a następnie (od 1 października) przez mgr Beatę Kurek, przeprowadzili wiele melioracji magazynowych. Akcję tę wymusił napływający materiał, a co za tym idzie konieczność przemieszczania zbiorów ze względu na brak miejsca na nowe nabytki.

Do bazy katalogowej wprowadzono 1940 rekordów bibliograficznych dokumentów życia społecznego, 964 rekordy zasobu oraz 419 rekordów egzemplarza.

Z kwerend opracowanych w Oddziale warto odnotować poszukiwania materiałów na temat druków okolicznościowych dotyczących Konstytucji 3 maja, powstań i ruchów niepodległościowych, początków kina do 1914 roku, kultury w Krakowie w latach 1950–1959, katalogów wystaw oraz plakatów Witolda Chomicza, historii muzyki rozrywkowej, mordu w Rzeszotarach w 1946 roku oraz teatraliów związanych z Gabrielą Zapolską.

W Oddziale Zabezpieczania Zbiorów, kierowanym przez mgr. Zbigniewa Kozińskiego, całkowitej bądź częściowej konserwacji poddano 200 dzieł, w tym: 52 rękopisy, 86 wol. starych druków, 19 pozycji inwentarzowych ze zbiorów graficznych, 2 dzieła ze zbiorów kartograficznych, 12 muzykaliów, 18 obiektów z Oddziału Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego oraz 11 wol. druków zwartych i czasopism z magazynu ogólnego. Sporządzono 248 kompletów dokumentacji opisowej i fotograficznej konserwowanych dzieł.

Ponadto wykonano konserwację opraw 37 rękopisów, 71 starych druków, 1 ryciny, 8 muzykaliów, 3 jedn. dokumentów życia społecznego oraz 8 książek z XIX i XX wieku. Sporządzono też nowe oprawy dla 1 starego druku, 1 wol. ze zbiorów muzycznych, 6 pozycji pochodzących z Oddziału Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego i 10 druków ze zbiorów XIX–XX wieku. Wykonano oprawy ochronne na zbiory specjalne w postaci 10 futerałów i 4 pudeł. Pracownia Konserwacji przygotowała do dezynfekcji w komorze fumigacyjnej 5 dzieł ze zbiorów specjalnych i druków XIX i XX wieku. Poza tym introligatorzy sekcji wykonali 266 koszulek ochronnych na grafiki, rękopisy, stare druki i druki rzadkie. Zrobiono ponadto 46 passe-partout jako ochronę zbiorów, a także do celów wystawienniczych.

Pracownicy Sekcji Reprograficznej wykonali 514 819 skanów z oryginałów (92% więcej w porównaniu z rokiem poprzednim), w tym 497 492 do zbiorów BJ i na potrzeby bieżącej działalności biblioteki, a także 17 327 zamówionych przez czytelników. Zostały one zapisane na 187 dyskach DVD i 629 dyskach CD. Wykonano 13 837 mikroobrazów mikrofiszowych (36% więcej w porównaniu z rokiem poprzednim) – w tym 11 119 negatywowych i 2718 pozytywowych, 218 221 klitek mikrofilmowych – w tym 177 230 negatywowych i 21 438 pozytywowych do zbiorów BJ oraz 403 negatywowe i 19 150 pozytywowych dla czytelników. Zrobiono 25 479 kserokopii z oryginałów (w tym dla czytelników: 7429 sztuk w formacie A4 i 3 w formacie A3 i do celów służbowych 17 561 sztuk w formacie A4 i 486 w formacie A3), 1838 zdjęć cyfrowych (w tym 440 dla czytelników i 1398 do celów służbowych) oraz sporządzono wydruki z 10 491 plików cyfrowych (w tym dla czytelników 182 w formacie A4 i 13 w formacie A3, zaś do celów służbowych BJ 10 076 sztuk w formacie A4 i 220 w formacie A3).

Największe zamówienie na skanowanie naszych zbiorów wykonano dla projektu pt. „Polskie pieśni i piosenki w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej jako podstawa do rozwoju systemu Cyfrowej Biblioteki Polskiej Piosenki – cz. 2”. Dla ww. projektu Sekcja Reprografii zeskanowała 514 muzykaliów zapisanych na 6002 plikach cyfrowych w formacie TIFF (rozdzielczość 300 dpi). Zapis cyfrowy tych muzykaliów trafił również do naszych zbiorów cyfrowych.

Pracownicy Sekcji wykonywali ponadto skany i zdjęcia cyfrowe potrzebne do wystaw organizowanych w BJ, a także dbali o tzw. oprawę fotograficzną wszelkich imprez odbywających się w gmachu Biblioteki.

W Introligatorni Sekcji Opraw i Zabezpieczenia Zbiorów oprawiono 738 druków zwartych, 6130 wol. czasopism, 2358 broszur i 73 książki administracyjne, wykonano 5241 opraw prowizorycznych na czasopisma, druki zwarte, rękopisy i dokumenty życia społecznego, przeprawiono 486 wol. druków zwartych i 44 wol. czasopism, naprawiono 1494 wol. druków zwartych i czasopism, wykonano 4016 pudeł ochronnych (837 zbiorczych i 3775 jednostkowych) oraz 4100 kopert ochronnych (głównie na muzykalia oraz dokumenty życia społecznego i wydawnictwa rzadkie). Pełnej laminacji poddano 3179 kart książek i czasopism. Przygotowano również zbiory do oprawy poza BJ (1000 wol. druków zwartych i czasopism). Usługę tę na podstawie zlecenia wykonała introligatornia Poligraficznej Spółdzielni Inwalidów. Zakład Pracy Chronionej w Krakowie.

Klinika Papieru kontynuowała proces masowej konserwacji zbiorów. Do końca 2011 roku w maszynie Neschen C900 odkwaszono 38 148 pojedynczych kart różnego formatu, pochodzących ze zbiorów BJ (mapy, gazety formatu III–V, druki ulotne), co w przeliczeniu na format A4 dało 118 156 kart. W związku z radykalnym zmniejszeniem dotacji na utrzymanie Kliniki Papieru od początku maja zrezygnowano z odkwaszania w instalacji C900 w oparciu o umowy cywilnoprawne. W instalacji Bookkeeper III masowej konserwacji poddano 25 014 wol. zbiorów archiwalnych i bibliotecznych o łącznej wadze ponad 14 470 kilogramów. Odkwaszane pozycje pochodziły z różnych zbiorów: ze zbiorów własnych, zbiorów Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (spuścizna rękopiśmienna ks. kard. Karola Wojtyły i ks. kard. Adama Sapiehy), Archiwum Państwowego w Krakowie, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie oraz Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach. Za usługę odkwaszania zbiorów obcych Biblioteka otrzymała blisko 100 000 złotych.

W minionym roku pracownicy Sekcji Skontrum Oddziału Organizacji przeprowadzili kontrolę stanu inwentarzowego wydawnictw ciągłych w magazynie ogólnym w obrębie sygnatur 1–10 000 oraz egzemplarza archiwalnego w obrębie sygnatur A 1–A 50 000. W ramach skontrum sprawdzono również księgozbiory w Oddziale Starych Druków (*numerus currens* w obrębie sygnatur 25 000–55 000) oraz rozpoczęto prace kontrolne w magazynie archiwalnym w odniesieniu do druków zwartych. Warto wspomnieć, że kontrolę wydawnictw ciągłych przeprowadzono w Bibliotece Jagiellońskiej po raz pierwszy i dotyczyła ona zaledwie niewielkiego wycinka tego zbioru. Prowadzone przy tym księgozbiore prace trwały stosunkowo długo ze względu na jego format, rozlokowanie w magazynie oraz prace równoległe związane z digitalizacją tej partii materiału.

Skontrolowano ponadto cały zasób magazynu ogólnego pod kątem listy pozycji nieodnalezionych, tzw. „N”. Z odnotowanych 283 egzemplarzy odnaleziono 191. Odnotowano także 1769 nowych pozycji nieodnalezionych, z czego odszukano 787, likwidując równocześnie karty zagubionych dzieł, wykreślając braki na kartach katalogowych i w protokole braków oraz wpisując odnalezione dzieła do rejestru druków odnalezionych. Uzupełniono ponadto 61 defektów (wykonano kserokopie brakujących stron z drugiego egzemplarza oraz przekazano dzieła do oprawy). Ogółem podczas prac skontrolowanych sprawdzono 127 115 sygnatur. Od listopada rozpoczęto przekazywanie „kart zagubionego dzieła” do opracowania retrospektywnego w celu wygenerowania w przyszłości bazy braków.

Oddział Komputeryzacji, kierowany przez mgr Katarzynę Sokołowską, odpowiada za administrowanie oraz sprawne funkcjonowanie wewnętrznej sieci komputerowej Biblioteki. Na sieć tę składa się kilka serwerów oraz 316 komputerów typu PC.

Zakres zasadniczych prac Oddziału nie uległ zmianie w porównaniu z latami poprzednimi. Obejmuje on m.in. bieżącą obsługę oprogramowania VTLS/Virtua w wersji 2010.1 3 3 oraz innych oprogramowań, aktualizację systemów operacyjnych zainstalowanych na komputerach w celu eliminacji luk w oprogramowaniu, mogących spowodować nieprawidłowe działanie sprzętu, usuwanie wszelkiego typu awarii, obsługę informatyczną i nadzór nad funkcjonowaniem modułu rejestracji wypożyczeń i zwrotów

książek (*circulation*), bieżący nadzór nad funkcjonowaniem modułu automatycznego zamawiania książek, a także administrowanie stroną domową BJ. Trwały również prace nad przeniesieniem strony www BJ do portalu UJ, związane głównie z opracowaniem koncepcji i przenoszeniem danych.

Pracownicy Oddziału aktywnie uczestniczyli w prowadzeniu szkoleń dotyczących pracy w systemie Virtua i zasad współkatalogowania w Nukacie, tworzenia rekordu egzemplarza dla starych druków oraz ochrony danych osobowych. W ramach III i IV etapu projektu „Autostrada Informacji Cyfrowej” przeprowadzono scalanie bazy Komputerowego Katalogu Zbiorów UJ z NUKAT-em. Zaktualizowano także serwis dla pracowników oddziałów opracowania – *Vademecum Katalogowania*. Ponadto w 2011 roku przygotowano wstępną wersję inwentarzy druków zwartych oraz 8 tomów inwentarzy czasopism.

PROJEKTY

W roku sprawozdawczym w Bibliotece Jagiellońskiej kontynuowano realizację dwóch projektów finansowanych z funduszy strukturalnych: „Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa” (projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007–2013) oraz „Bezpieczne i kompleksowe udostępnianie zasobów cyfrowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w sieci Internet”. *Etap I* (projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Małopolskiego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013). Łączna wartość obu projektów to ponad 8 600 000 złotych.

W 2011 roku „Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa” zajęła II miejsce w Federacji Bibliotek Cyfrowych pod względem liczby zamieszczonych publikacji, będąc równocześnie największą instytucjonalną biblioteką cyfrową w kraju (ponad 100 000 publikacji po roku funkcjonowania). Na sukces ten miały niewątpliwie wpływ: dobra organizacja procesu zabezpieczania zbiorów, świadome i racjonalne wykorzystanie przyznanych środków unijnych, a przede wszystkim zaangażowanie zespołu JBC zarówno w bieżącą pracę, jak i w rozwój narzędzi programistycznych tę pracę wspomagających. W miarę postępu prac konserwatorskich i procesu digitalizacji zbiory publikowane w JBC są sukcesywnie powiększane. W ramach przeprowadzonych prac przekonwertowano do formatu DjVu 92 280 zeskanowanych pozycji o łącznej wadze 102 984 GB. Waga plików wynikowych w formacie DjVu wyniosła 109 GB. Opublikowano 84 560 pozycji. Zakończono m.in. publikację: „Gazety Lwowskiej”, „Gazety Narodowej”, „Głosu Narodu”, druków Sejmu Krajowego we Lwowie, obejmujących nie tylko sprawozdania stenograficzne, protokoły, alegaty, uchwały, ale także regulaminy i wykazy członków. Czasopisma te są już w całości dostępne *online*.

W projekcie „Bezpieczne i kompleksowe udostępnianie zasobów cyfrowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w sieci Internet”. *Etap I*, stanowiącym kontynuację projektu

„Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa”, prace koncentrowały się głównie wokół digitalizacji zbiorów oraz tworzenia nowoczesnego, dwujęzycznego portalu Biblioteki Jagiellońskiej, zawierającego zintegrowane informacje o zasobach i usługach elektronicznych Biblioteki Jagiellońskiej. Portal ten ma zastąpić dotychczasową wersję strony internetowej. Do końca października 2011 roku zeskanowano 76 woluminów czasopism i 121 woluminów muzykaliów (nuty), z których wykonano łącznie 29 196 skanów. Obecnie wśród zdigitalizowanych pozycji znajdują się m.in.: „Przyjaciel Ludu” z lat 1895–1914, 1919–1933, 1947–1948; „Gazeta Krakowska” z lat 1802–1823; „Nowy Dziennik” z lat 1931–1932. W ramach realizacji projektu zaplanowano także przeprowadzenie modernizacji serwerowni BJ oraz wdrożenie bezpiecznego systemu archiwizowania wytworzonych danych cyfrowych.

Pracownicy wielu oddziałów realizowali także projekt dofinansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju „Utworzenie uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy dla nauki, edukacji i otwartego społeczeństwa wiedzy”. Zadanie to (tzn. SYNAT) realizowane jest w latach 2010–2013 przez sieć naukową zrzeszającą 16 instytucji krajowych. Celem projektu jest opracowanie koncepcji oraz wdrożenie sieciowej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla zdigitalizowanej wiedzy wykorzystywanej przez badaczy, jednostki naukowe, studentów itp. W ramach etapu realizowanego w BJ kontynuowano prace rozpoczęte w czwartym kwartale 2010 roku, wzbogacające KKZBUJ o informacje skierowujące do zasobów w postaci materialnej. Opracowywano metadane, uwzględniając w szczególności materiał badawczy z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych i medycznych. Metadane te zapisano w postaci 17 890 rekordów bibliograficznych, 7474 rekordów haseł wzorcowych, 31 165 rekordów egzemplarzy, 722 rekordów zasobu i ponad 8923 haseł przedmiotowych. Od początku realizacji projektu baza KKZBUJ-u powiększyła się o przeszło 547 000 rekordów różnych typów – produkty zadań etapu B4 stanowią w tej liczbie ponad 75 000 rekordów, co stanowi 13,8% przyrostu bazy. Równoległe prowadzono analizę cyfrowych zasobów informacyjnych. Celem badań podjętych przez zespół BJ było określenie kryteriów doboru źródeł cyfrowych dostępnych *online* i metod ich wyszukiwania.

ZBIORY

W 2011 roku w rejestrze przybytków Biblioteki Jagiellońskiej odnotowano wpływ 146 306 wol. i jedn. dokumentów samoistnych (wzrost o niecałe 4%) oraz 4444 dokumentów towarzyszących audiowizualnych i elektronicznych (spadek o 11%), w tym 64 838 wol. druków zwartych (wzrost o 1%) i 1935 dokumentów towarzyszących, 31 862 wol. wydawnictw ciągłych (wzrost o 14%) i 1539 dokumentów towarzyszących, 47 361 jedn. zbiorów specjalnych (spadek o 0,5%) i 970 dokumentów towarzyszących oraz 2245 wol. zakupionych na potrzeby wymiany. Równocześnie w rejestrze ubytków odnotowano 289 wol. o łącznej wartości 16 230,00 zł, z których odnaleziono 214 wol. o war-

tości 14 582,00 złotych. Ogółem w BJ na zakup literatury naukowej i baz danych wydano 1 378 361,53 zł, w tym z budżetu BJ 139 850,58 złotych.

Do inwentarza BJ wpłynęło 146 077 wol. i jedn. (wzrost 6%) o łącznej wartości 6 402 783,50 złotych. W zależności od źródła pozyskania wpływ ten przedstawia się następująco: z egzemplarza obowiązkowego 91 760 wol. i jedn. o wartości 2 979 626,72 zł; z kupna (budżet BJ wraz ze środkami UJ) 7132 wol. i jedn. o wartości 2 259 139,78 zł; z darów 8652 wol. i jedn. o wartości 622 349,00 zł; z wymiany 3051 wol. i jedn. o wartości 222 475,00 zł; ze starego zasobu 294 wol. i jedn. o wartości 149 735,00 złotych. Dokumenty życia społecznego – 34 584 jedn. – jako druki ulotne nie są wyceniane. Dodatkowo do inwentarza weszły mikrofilmy i mikrofiszki z produkcji własnej – 604 jedn., których wartość wyniosła 169 458,00 złotych. Ponadto w 2011 roku zeskanowano i opublikowano w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej 84 560 publikacji o łącznej wadze 102 984 GB, których wartość oszacowano na 15 447 600,00 zł (przy założeniu, że wartość wytworzenia, opracowania i opublikowania 1 GB wynosi 150,00 zł).

Sekcja Egzemplarza Obowiązkowego w Oddziale Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, kierowanym przez mgr Urszulę Dudzik, odnotowała wpływ 87 969 wol. druków zwartych i wyd. ciągłych (wraz z 3337 dokumentami towarzyszącymi) oraz 42 559 jedn. zbiorów specjalnych (wraz z 970 dokumentami towarzyszącymi). Utrzymująca się od kilku już lat tendencja wzrostowa w tym zakresie jest bez wątpienia wynikiem ogromnej dbałości pracowników Sekcji o egzekwowanie obowiązkowych egzemplarzy bibliotecznych od wydawców. W odpowiedzi na 8856 wysłanych urgensów i 599 pism otrzymaliśmy 4607 wol. druków zwartych oraz 6294 numery czasopism. Wartość zbiorów, które wpłynęły do Biblioteki w ramach egzemplarza obowiązkowego wyniosła 3 405 839,00 zł (w tym druki zwarte: 2 049 415,00 zł i wydawnictwa ciągłe: 1 356 424,00 zł).

Ze środków przyznanych na działalność statutową wydano 1 237 216,00 zł na zakup czasopism i baz danych *online* dla BJ i UJ (tj. o 259 749,00 zł więcej w porównaniu z rokiem 2010). Pracownicy naukowci i studenci UJ i CMUJ mieli dostęp do 55 baz *online*, 45 815 tytułów czasopism oraz 118 596 książek elektronicznych.

W czerwcu 38 jednostek UJ złożyło swoje wnioski na prenumeratę czasopism zagranicznych na rok 2012. Na podstawie tych wniosków sporządzono wykaz zamówień, obejmujący 227 tytułów. We wrześniu podpisano umowę z CHZ Ars Polona S.A. na czasopisma zagraniczne zamówione dodatkowo na rok 2012 oraz aneks dotyczący tytułów wycofanych na lata 2012–2013. We wrześniu z kolei zebrano dane do przetargu na dostawę czasopism polskich, po czym przygotowano listę przetargową, obejmującą 639 tytułów w 1265 egzemplarzach. Przetarg odbył się w listopadzie. W wyniku przeprowadzonego postępowania, w którym udział wzięły cztery firmy, realizację zamówienia rozdzielono następująco: „Garmond” – ma dostarczać 281 tytułów, „Kolporter” – 178 tytułów, „Ruch” – 54 tytuły, „Skarbnica” – 31 tytułów (w sumie 544 tytuły). Na dostawę pozostałych 95 tytułów nie było chętnych, dlatego też, podobnie jak w latach ubiegłych, poszczególne jednostki Uczelni muszą je sobie zamówić bezpośrednio u wydawców.

Ogółem w 2011 roku Biblioteka Jagiellońska gromadziła 7911 bieżących tytułów czasopism drukowanych, w tym 7016 polskich i 895 zagranicznych.

Za pośrednictwem Sekcji Kupna Oddział Gromadzenia zakupił w roku sprawozdawczym 2106 wol. druków zwartych i ciągłych (znaczny wzrost w porównaniu do roku poprzedzającego – o blisko 62%.) oraz 1235 jedn. zbiorów specjalnych (również znaczny wzrost w stosunku do roku ubiegłego – 22%).

Cennym źródłem pozyskiwania zbiorów jest również wymiana, którą w omawianym okresie BJ prowadziła ze 168 kontrahentami zagranicznymi oraz 12 bibliotekami krajowymi. Dla celów wymiany i reprezentacji zakupiliśmy 2245 wol. za sumę 66 907,60 złotych. Do partnerów krajowych i zagranicznych wysłano ogółem 2707 woluminów, w tym 1769 egzemplarzy publikacji zakupionych w Wydawnictwie UJ i w księgarniach krakowskich, 633 egzemplarze publikacji ze zbiorów własnych (zasób na wymianę oraz dublety egzemplarza obowiązkowego) oraz 305 egzemplarzy gratisowych pozyskanych od wydawców i autorów. Otrzymaliśmy z kolei 1905 wol. druków zwartych i wydawnictw ciągłych (wraz z 22 dokumentami towarzyszącymi) i 103 jedn. zbiorów specjalnych, wycenione szacunkowo na kwotę 163 372,00 złotych. W porównaniu z rokiem poprzedzającym otrzymaliśmy mniej o 785 wol. druków zwartych i czasopism. Szczegółowa analiza poniesionych kosztów wymiany wykazuje, że podobnie jak w latach ubiegłych bilans wymiany wypadł korzystnie. Wartość otrzymanych wydawnictw przewyższyła kwotę poniesionych wydatków o ponad 64 000 złotych. Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej wzbogaciły się o wiele cennych pozycji otrzymanych m.in. z Biblioteki Brytyjskiej w Londynie, Węgierskiej Biblioteki Akademii Nauk w Budapeszcie, Biblioteki Akademii Nauk w Wiedniu, Biblioteki Uniwersyteckiej w Odense, Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie, amerykańskich bibliotek uniwersyteckich w Seattle oraz Berkeley, Biblioteki Akademii Rumuńskiej w Bukareszcie, Biblioteki Narodowej w Mińsku, Biblioteki Uniwersytetu Humanistycznego w Moskwie, Herzog-August-Bibliothek w Wolfenbüttel, Biblioteki Akademii Nauk w Belgradzie, Biblioteki Uniwersyteckiej w Dijon oraz Biblioteki Polskiej w Paryżu. Wymienione instytucje to nasi niezawodni, wieloletni partnerzy, dzięki którym mamy dostęp do najnowszej literatury naukowej Europy, Ameryki i Azji.

W zamian za mikrofilmy i fotokopie sporządzone przez Pracownię Fototechniczną BJ dla instytucji naukowych i osób prywatnych z zagranicy w 2011 roku otrzymaliśmy 9 wol. druków zwartych i ciągłych oraz 14 jedn. zbiorów specjalnych o łącznej wartości 6424,00 złotych.

Jak co roku przyjmowaliśmy również dary z kraju i z zagranicy. W okresie sprawozdawczym otrzymaliśmy 4720 wol. druków zwartych i czasopism (spadek o około 7% w porównaniu z rokiem 2010) wraz z 17 dokumentami towarzyszącymi oraz 3702 jedn. zbiorów specjalnych (123% więcej! w porównaniu z rokiem poprzednim) o szacunkowej wartości 542 439,00 złotych. Wśród podarowanych obiektów znalazło się wiele ciekawych i cennych pozycji, otrzymanych od Ambasady Belgii (25 wol. druków zwartych), Fundacji Fritz-Thyssen Stieftung (12 wol.), Centrum Kultury im. Cypriana Kamila Norwida w Krakowie (68 wol. druków zwartych), Wydziału Prawa UJ (liczący blisko 7000 pozycji księgozbiór po prof. UJ Juliuszu Bardachu), Instytutu Filologii Romańskiej UJ (10 wol. druków zwartych i 67 jednostek starych druków), Obserwatorium

Astronomicznego UJ (5 jedn. starych druków), Kliniki Psychiatrii Collegium Medicum UJ (24 wol. druków zwartych), Wydawnictwa Sejmowego (15 wol. druków zwartych), Biblioteki Sejmowej (21 wol. druków zwartych), Biblioteki Głównej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (50 wol. druków zwartych i 50 wol. wydawnictw ciągłych), Gminnej Biblioteki Publicznej w Bolesławiu (54 wol. druków zwartych), Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gorlicach (162 wol. druków zwartych), Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kluczach (349 wol. druków zwartych), Biblioteki Suskiej (45 wol. druków zwartych), Jana Oberbeka (304 wol. druków zwartych i 1225 jedn. zbiorów muzycznych), od dr. hab. Piotra Tylusa (55 wol. druków zwartych), prof. Witolda Mańczaka (5 wol. druków zwartych i 17 wol. wydawnictw ciągłych), prof. Mariana Zgórniaka (5 wol. druków zwartych i 7 wol. wydawnictw ciągłych), prof. Franciszka Ziejki (120 wol. druków zwartych), prof. Jacka Bomby (77 wol. druków zwartych), prof. Marty Stebnickiej-Kern (55 wol. druków zwartych), Leszka Wajdy (4 wol. druków zwartych i 2 jedn. starych druków), Janusza Pierzchały (21 wol. wydawnictw ciągłych), Marii Urban (25 wol. druków zwartych).

Do Sekcji Dubletów i Księgozbiorów Zabezpieczonych Oddziału Gromadzenia Zbiorów przyjęto 7570 wol., tj. o prawie 90% więcej niż w roku ubiegłym. Pracownicy Sekcji kontynuowali porządkowanie i selekcjonowanie zbiorów przechowywanych w wyremontowanym magazynie dubletów oraz prowadzili prace związane z księgozbiorem byłej Pruskiej Biblioteki Państwowej. Porządkowano ponadto „Dziennik Urzędowy dla Generalnego Gubernatorstwa” („Amtlicher Anzeiger für das Generalgouvernement”), przechowywany w dużych ilościach w formie pojedynczych numerów.

Dzięki dokumentom przekazanim przez Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów wzbogacił się również Oddział Dokumentów Audiowizualnych, który otrzymał 1945 dokumentów elektronicznych zwartych (wraz z 30 drukowanymi dokumentami towarzyszącymi), 959 sztuk dokumentów elektronicznych ciągłych (wraz z 72 drukowanymi dokumentami towarzyszącymi), 816 dokumentów dźwiękowych niemuzycznych, 1215 dokumentów audiowizualnych (którym towarzyszyły 34 dokumenty drukowane) oraz 313 dokumentów elektronicznych w postaci pliku. Różnica pomiędzy rokiem 2010 a 2011 polega głównie na tym, że do ODA zaczęły napływać w zwiększonej ilości dokumenty elektroniczne zwarte.

Zbiory Oddziału Rękopisów powiększyły się łącznie o 332 pozycje. Do księgi przybytków wpisano 141 jedn. pochodzących z darów, 8 jedn. ze starego zasobu i 183 jedn. z kupna. Do ciekawszych nabytków należą: lwia część spuścizny po prof. Janie Błońskim, przekazane przez Kaspra Pawlikowskiego kolejne części papierów uzupełniających Archiwum Domowe Pawlikowskich (autografy utworów Jana Kasprowicza, materiały biograficzne i fragmenty utworów Kornela Ujejskiego oraz niezwykle cenna korespondencja Kornela Ujejskiego i Wandy Młodnickiej), spuścizna Jerzego Zdziechowskiego, fragment papierów i korespondencji Tadeusza Pawlikowskiego, fragmenty papierów Marii Ludwiki Pawlikowskiej; papiery Teresy Pochwalskiej; fragmenty papierów Janiny Kraupe-Świdorskiej, Kazimierza Brodzika, Marii z Mrzaków Dobrowolskiej, rodziny Sapińskich, Aleksandry Birkenmajer; dzienniki Elżbiety Ciechanowskiej oraz pamiętnik

Marty z Pajaków Śnieżyńskiej, listy Wiktora Weintrauba do Zofii Stefanowskiej-Treutt (stanowiące uzupełnienie dla przechowywanego w ORP BJ Archiwum Wiktora Weintrauba), fragment spuścizny Kazimierza Przerwy Tetmajera (w tym fragmenty jego twórczości i korespondencji, a także korespondencji jego matki Julii Tetmajerowej), fragmenty spuścizny po Zdzisławie Jachimeckim (w tym szczególnie cenna korespondencja z osobami profesjonalnie zajmującymi się muzyką), listy Jan Sztudyngera do Jadwigi Lenczewskiej. Szczególnie cennym nabytkiem okazał się pierwodruk *Sonetów* Adama Mickiewicza z 1826 roku z odrębną dedykacją autora dla Marii Szymanowskiej z 1827 roku i pięcioma dedykacjami kolejnych posiadaczy z lat 1838–1930, tj. do momentu, kiedy obiekt ten wszedł do zasobu Archiwum Domowego Pawlikowskich. Do dalszego opracowania pozyskano ponadto papiery Pawła Łyska, Barbary Sordylowej oraz Władysława Poźniaka.

W Oddziale Starych Druków rejestracja wstępna wpływających zbiorów objęła 43 pozycje. Do księgi akcesyjnej sukcesywnie wpisywano stare druki otrzymywane z bibliotek instytutowych – łącznie wpisano 57 dzieł w 109 wol. Do ksiąg inwentarzowych wpisano 225 dzieł w 216 wol. Wśród druków skatalogowanych jest 120 druków polskich z XVI–XVIII wieku i 111 druków obcych. Wśród nowych nabytków (8 dzieł w 6 wol.) znajduje się m.in. piękne, bardzo rzadkie wydanie trzech tekstów Cycerona, wydrukowane w Wiedniu w latach 1511–1512 przez Hieronima Wietora, rzadki druk ulotny z 1615 roku autorstwa Zygmunta III Wazy – *Uniwersał w sprawie traktatu zawartego z cesarzem Maciejem Habsburgiem*, dzieło Seguera de Saint-Brissona *Aryst albo powaby poćciwości* z 1792 roku oraz bardzo rzadki *Historisch-genealogischer Kalender auf das ... Jahr 1797. Enthalt die Geschichte von Polen* (Berlin 1796).

Do Oddziału Zbiorów Muzycznych wpłynęło 578 jedn. muzykaliów z egzemplarza obowiązkowego, 11 jedn. z wymiany zagranicznej, 6 jedn. z kupna oraz 1741 jedn. z darów. Jak widać, w roku 2011 na zwiększenie liczebności druków muzycznych w OZM największy wpływ miały dary, a w szczególności dar Jana Oberbeka. Ten obszerny, liczący 1619 jedn. zbiór stanowi kolekcja druków muzycznych głównie na gitarę (ale też na cytrę i fortepian), wydanych w wielu krajach Europy, obu Ameryk i Azji. Na szczególną uwagę zasługuje „klocek” zawierający (oprawione wraz z rękopisami) warszawskie druki muzyczne z 1. połowy XIX wieku nienotowane w *Bibliografii warszawskich druków muzycznych 1801–1850*.

Cenny dar będący uzupełnieniem znajdującej się już w zbiorach muzycznych serii *Robert Schumann: Neue Ausgabe sämtlicher Werke* stanowią dwa druki muzyczne z kompozycjami R. Schumanna: *Studien – und Skizzenbuch I und II* oraz *Adventlied op. 71, Neujahrslied op. 144, Weihnachtslied*, przysłane przez wydawnictwo Schott Musik, Mainz.

Ze względu na sposób wydania i kompozytorów na szczególną uwagę zasługuje również wydanie faksymilowe utworu *Fugato in D von Johann Michael Haydn in der Handschrift von W.A. Mozart KV 291/MH 287*, opracowane i wydane przez Internationale Stiftung Mozarterm (Salzburg), a przysłane przez prof. U. Leisingera.

Jako ekwiwalent za wykonane przez BJ usługi otrzymaliśmy trzy tomy pieśni Franza Schuberta (*Lieder* z serii *Neue Ausgabe sämtlicher Werke* oraz kompozycję *Sinfonietta* op. 81 szwajcarskiego kompozytora współczesnego Julien-François Zbindena.

Do najbardziej interesujących wydań otrzymanych jako egzemplarz obowiązkowy należą dzieła: *Chorał Śląski* (t. 3), chorał *Droga do nieba* (t. 3), G.G. Gorczycki: *Utwory wokalne. Opera omnia I* (Seria A: *Monumenta Musicae in Polonia*) oraz Z. Adrjański: *Złota księga pieśni polskich. Pieśni. Gawędy. Opowieści*.

Kolekcja rękopisów muzycznych powiększyła się w 2011 roku o 125 jedn., głównie dzięki darom Jana Oberbeka i Barbary Nawratowicz-Stuart z Sydney. Rękopisy ofiarowane BJ przez J. Oberbeka to głównie odpisy utworów nieznanymi, w większości XX-wiecznych kompozytorów muzyki gitarowej. Podobnie jak wśród druków przeważają kompozycje na gitarę solo lub z innym instrumentem, ale znajdują się też utwory na cytrę, flet bądź fortepian. Do najcenniejszych pozycji zaliczyć tu należy: „klocek” z XIX wieku z odpisami utworów W.A. Mozarta, L. Chrubiniego i J. Elsnera, zbiór *Recueil de Petites pieces diverses de Musique pour le Flageolet Espagnol*, utwory fortepianowe – *La prière d'une vierge* par Bądarzewska, *Gdyby rannem słonkiem* (z Halki Moniuszki), *Dumka*, zbiór utworów na cytrę z 1901 roku, utwór *Chciałbym przy tobie być* Józefa Tomasza Wydzgi oraz *Suita polska na sopran i fortepian* Andrzeja Panufnika. Dar Barbary Nawratowicz-Stuart to z kolei rękopiśmienne odpisy piosenek znanych kompozytorów (W. Abratowski, Z. Karasiński, J. Matuszkiewicz, J. Petersburski, T. Prejzner, M. Święcicki) wykonywanych w „Piwnicy pod Baranami”.

Drogą kupna Biblioteka Jagiellońska nabyła trzy bardzo interesujące (ze względu na zawartość i wykonanie) kolekcje płyt kompaktowych: *Complete Symphony* z nagraniami wszystkich symfonii J. Haydna, W.A. Mozarta i L. van Beethovena. (50 płyt), *Maria Callas. 30 Complete operas.* (64 płyty) oraz *F. Chopin Complete Edition* (17 płyt).

Zasób fonoteki powiększył się o 2472 jedn. dokumentów fonograficznych (CD, DVD, płyty analogowe) głównie dzięki darom. Tak znaczny przybytek zbiorów otrzymanych tą drogą w 2011 roku nastąpił poprzez odnotowanie w księdze akcesyjnej zalegających od wielu lat w magazynie OZM dwóch darów fonograficznych: przekazanej Bibliotece Jagiellońskiej płytotece Radia Studenckiego Kraków oraz daru Jana Giliczyńskiego z Krakowa. Pierwszy z wymienionych zbiorów to 1160 jedn. płyt analogowych z nagraniami zarówno muzyki rozrywkowej polskiej i zagranicznej z lat 70., 80. XX wieku, jak i muzyki poważnej. Znajdują się w tym zbiorze m.in. płyty z nagraniami artystów światowej sławy (A. Rubinstein, W. Małcużyński, S. Richter, K. Zimmermann, M. Argerich, I. Pogorelic, A. Sari, J. Kiepusa), płyty rejestrujące konkursy wykonawcze muzyki kompozytorów różnych (jak np. konkursy fortepianowe im. F. Chopina, skrzypcowe im. W. Lutosławskiego) oraz płyty z muzyką rozrywkową (z takimi wykonawcami, jak Charles Aznavour, Bułat Okudźawa, Edith Piaf, Czesław Niemen, Seweryn Krajewski, Hanna Banaszak, Maryla Rodowicz, Marek Grechuta, Anna Jantar, Violetta Villas, Stanisław Sojka, zespoły: 2 plus 1, Kombi, Lombard oraz nagrania Festiwalu Piosenki Polskiej w Opolu). Drugi z darów zawiera 94 płyty analogowe, głównie z muzyką klasyczną (m.in. w wykonaniu gwiazd polskiej sceny operowej: W. Ochmana, T. Żylis-Gary, M. Fołtyn, B. Nieman), ale i z muzyką rozrywkową, reprezentowaną przez zespoły: Bon Jovi, Pet Shop Boys, Duran Duran, Modern Talking.

W roku sprawozdawczym fonoteka OZM wzbogaciła się ponadto o dwa albumy (dar N.N.), zawierające 25 płyt gramofonowych szerokokorbowych z 1. połowy XX

wieku, z nagraniami śpiewaków-aktorów polskich okresu międzywojennego oraz małych orkiestr i zespołów bigbandowych (H. Wars, Chór Dana, J. Petersburski).

Wśród płyt kompaktowych otrzymanych jako egzemplarz obowiązkowy najciekawsze i najbardziej wartościowe są nagrania muzyki klasycznej przesyłane przez firmę DUX z Warszawy, m.in. 1 płyta *Mistrzowie epok i ich dzieła. Romantyzm i romantyczność*, 3 płyty z utworami Mikołaja Zieleńskiego z serii *Opera omnia* (vol. 3, 5 i 6), 1 płyta *Ave Maria* – muzyka religijna Józefa Elsnera ze zbiorów jasnogórskich), a także 3 płyty z utworami J.S. Bacha *Pasja wg św. Mateusza* (nagranie firmy Amadeus Records). Na szczególną uwagę zasługują też 4 płyty CD otrzymane z firmy Mijusic z Krakowa z nagraniami dyktand rytmiczno-melodycznych.

Zestawienie stanu zbiorów opracowanych i wpisanych do inwentarzy

		Przyrost w roku 2011	Stan na 31 XII 2011
A.	Zbiory ogólne	wol.	wol.
	druki zwarte nowe	66 192	2 354 661
	wydawnictwa ciągłe	34 112	896 776
	Razem	100 304	3 251 437
B.	Zbiory specjalne	jedn.	jedn.
	rękopisy	470	32 686
	stare druki	239	106 275
	zbiory graficzne	95	58 390
	zbiory kartograficzne	1513	51 610
	zbiory muzyczne	2392	40 908
	normy, opisy patentowe	4764	272 608
	mikroformy (mikrofilmy, mikrofiszki, fotokopie, kserokopie)	658	177 173
	materiały audiowizualne	3735	21 974
	inne zbiory	29 431	972 065
	Razem	43 297	1 733 689
	Ogólny stan zbiorów A+B	143 601	4 985 126

Do zbioru dokumentów życia muzycznego wpłynęło 350 jednostek, w tym 220 programów koncertowych, operowych i in., 120 afiszy i 10 zaproszeń koncertowych. Do księgozbioru podręcznego Oddziału wprowadzono 38 wol. nowych książek.

Oddział Zbiorów Graficznych i Kartograficznych odnotował w księdze akcesyjnej 95 nowych pozycji graficznych (w tym m.in. 28 fotografii, 33 ryciny, 31 pocztówek i 3 albumy) oraz 446 dzieł kartograficznych w 1513 wol. (pochodzących w przeważającej części z egzemplarza obowiązkowego – 374 dzieła w 1 430 wol.). W odniesieniu do obiektów graficznych najcenniejszym darem (wartości 19 350 zł) była kolekcja 33 grafik przekazana przez warszawskiego kolekcjonera i mecenasa sztuki Kazimierza Kotaśiaka. Jest to cykl grafik wykonanych w różnych technikach, stworzony przez artystów związanych z Akademią Sztuk Pięknych w Warszawie, przedstawiający warszawską architekturę przemysłową. Jeśli chodzi o obiekty kartograficzne, to w ramach obiektów pozyskanych w drodze egzemplarza obowiązkowego jedną z ciekawszych pozycji był kolejny tom *Atlasu historycznego miast polskich (Śląsk – Legnica)*.

Zbiory Oddziału Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego powiększyły się o 34 782 pozycje, z czego skatalogowano 27 271 jedn. Wzorem lat poprzednich wśród nabytków Oddziału największą grupę stanowiły wydawnictwa informacyjno-kulturalne (14 410 jedn.) oraz wydawnictwa techniczno-handlowe (8701 jedn.). Do OZM przekazano 198 jedn. dokumentów życia społecznego. Z sekcji darów OGR wpłynęło do Oddziału 251 jedn. Do zbiorów włączono także 709 jednostek dokumentów życia społecznego otrzymanych od osób prywatnych i pracowników BJ. Najciekawsze z nich pochodziły z Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów (kalendarze, informatory, druki ulotne dotyczące Krakowa) oraz z sekretariatu BJ (zaproszenia do muzeów, galerii i uroczystości w szkołach wyższych).

Zbiory elektroniczne Biblioteki Jagiellońskiej wg stanu na 31 XII 2011 roku

Zbiory elektroniczne zinwentaryzowane	11 637 jedn.
Licencjonowane zbiory elektroniczne, do których BJ opłaciła dostęp	143 521 jedn.
w tym:	
Książki elektroniczne:	107 496 jedn.
Czasopisma elektroniczne:	35 971 jedn.
Bazy danych:	54
Materiały zdigitalizowane przez Bibliotekę	84 560 jedn.

CZYTELNICTWO I INFORMACJA NAUKOWA

Analiza zestawień statystycznych za ostatnie lata pokazuje stałą, powolną tendencję spadkową zarówno w odniesieniu do liczby osób odwiedzających Bibliotekę, jak i do liczby wypożyczanych pozycji.

W porównaniu z rokiem 2010 liczba czytelników zarejestrowanych w bazie BJ zmalała o około 1038 osób. Odnotowano 27 656 aktywnych czytelników, w tym 17 304 studentów (11 050 z Uniwersytetu Jagiellońskiego i 6254 z innych uczelni) i 3124 pracowników nauki. Korzystanie ze zbiorów w gmachu Biblioteki odbywało się w czytelniach, zapewniających 400 miejsc. Czytelnie odwiedziły łącznie 72 093 osoby, którym udostępniono 242 910 wol. i jedn.

Organizacja pracy w Oddziale Udostępniania Zbiorów, kierowanym przez mgr Annę Biłyk-Mydlarz, zasadniczo nie zmieniła się w porównaniu z rokiem poprzednim.

Czytelnię Główną odwiedziły 35 624 osoby (przeciętnie 125 osób dziennie), którym wypożyczono na miejscu 133 972 wol. z magazynu ogólnego i z księgozbioru podręcznego. Podobnie jak w roku 2010 w okresie sesji egzaminacyjnej zimowej (od 31 stycznia do 10 lutego) oraz letniej (od 15 do 29 czerwca) na polecenie prorektora ds. polityki kadrowej i finansowej, prof. dr. hab. Michała du Valla, wydłużono czas otwarcia Lectorium do godz. 22.00, aby ułatwić studentom przygotowanie się do egzaminów.

Czytelnię Gazet, gdzie korzystać można z dużych formatów czasopism (IV i V) oraz egzemplarzy archiwalnych, w 2011 roku odwiedziło 3375 osób (spadek w porównaniu z rokiem 2010 o niecałe 2%), którym łącznie z magazynu ogólnego oraz księgozbioru podręcznego udostępniono 9950 wol. Ze względu na niewystarczającą liczbę pracowników do obsługi czytelników Czytelnia funkcjonowała w dalszym ciągu w wydzielonej części Lectorium.

Liczba odwiedzin w Czytelni Pracowników Nauki również nieznacznie zmalała. W 2011 roku skorzystało z niej 9918 osób (spadek o niecałe 5%), którym udostępniono 55 265 wol.

Czytelnia Europeistyczna działała na zasadach ustalonych w poprzednich latach. W porównaniu z rokiem poprzednim w czytelni tej odnotowano 12% wzrost liczby użytkowników (3184 odwiedzin), zmalała natomiast o 29% liczba wypożyczonych pozycji (8433). Dział europejski jest na bieżąco meliorowany, uaktualniany oraz uzupełniany głównie o dzieła w języku polskim, pochodzące z egzemplarza obowiązkowego, a także w niewielkiej części z kupna. Pod koniec roku sprawozdawczego jego księgozbiór liczył 1601 dzieł w 1738 woluminach. Stan księgozbioru w dziale brytyjskim zmniejszył się o 70 dzieł, które wycofano do magazynu ogólnego. Obecnie dział brytyjski liczy 1688 dzieł w 1828 woluminów. Zmniejszeniu uległ również stan księgozbioru w dziale austriackim, z którego w roku 2011 wyłączono dublety (163 dzieła w 172 wol.) i włączono je do zasobu magazynu ogólnego BJ, 34 dzieła w 36 wol. przekazano do Instytutu Filologii Germańskiej UJ, 55 dzieł w 71 wol. przekazano do Instytutu Historii UJ i 508 dzieł w 547 wol. do Biblioteki Austriackiej we Wrocławiu. Dzięki staraniom dyrekcji Biblioteki udało się wreszcie sfinalizować trwające od blisko dwóch lat rozmowy z Federalnym Ministerstwem Spraw Europejskich i Międzynarodowych Republiki Austrii w sprawie pozyskania środków pieniężnych na katalogowanie alfabetyczne i przedmiotowe dzieł z tegoż księgozbioru. Pozyskane fundusze (w wysokości 8616 euro) pozwoliły na znaczne przyspieszenie prac w tym zakresie – do końca października 2011 roku skatalogowano 3430 dzieł w 3903 wol., co stanowi połowę całej kolekcji, liczącej obecnie 7648 woluminów.

W dniu 15 listopada 2011 roku obchodziliśmy 25-lecie powstania Biblioteki Austriackiej w BJ. Z tej okazji pracownicy OUD zorganizowali sesję okolicznościową z udziałem personelu Konsulatu Austriackiego i zaproszonych gości. W ramach obchodów odbyło się spotkanie z pisarzem austriackim Robertem Schindelem, wyświetlono film austriacki oraz zorganizowano wystawę jubileuszową. Uroczystość zakończono obiadem zorganizowanym przez Dyрекcję BJ dla zaproszonych gości.

Na wysokim poziomie utrzymuje się wciąż liczba książek zamawianych i wypożyczanych za pośrednictwem Wypożyczalni Miejscowej. Szczególne nasilenie ruchu czytelniczego notuje się na początku roku akademickiego, w okresie sesji oraz przed świętami, gdy czytelnicy chcą zaopatrzyć się w lekturę. Średnio wypożyczalnie odwiedza około 800 osób dziennie. Olbrzymia ilość zamówień sypływa tradycyjnie po długich weekendach. W 2011 roku z magazynu ogólnego sprowadzono dla czytelników 223 137 wol. (w tym 5409 wol. dla pracowników BJ i 217 728 wol. dla użytkowników zewnętrznych), z rezerwacji przyjęto 47 725 wol., zaś z księgozbioru podręcznego „W” wydano 3396 pozycji. Ogółem na zewnątrz wypożyczono 274 379 wol. (łącznie ze 121 wol. wypożyczonymi z Czytelni Europeistycznej). Z Wypożyczalni Miejscowej korzystali zarówno czytelnicy indywidualni, jak i instytucje (głównie biblioteki instytucyjne UJ, szkoły wyższe państwowe i prywatne, muzea, wydawnictwa, teatry itd.).

Zapisy do Biblioteki na rok akademicki 2011/2012 rozpoczęto 27 września. Typy legitymacji, jak i ich ceny, nie uległy zmianie w stosunku do roku poprzedniego. Wszystkie legitymacje z wyjątkiem kart „els” opatrzone są hologramami. Tym razem jest to hologram czarny ze złotym emblematem UJ. Z opłat pobieranych za wydanie legitymacji bibliotecznych uzyskano 142 650 złotych.

W dalszym ciągu z powodzeniem stosowano tryb urgowania w stosunku do czytelników zalegających z terminowym oddawaniem wypożyczonych dzieł. W wyniku podjętych działań do budżetu Biblioteki wpłynęło 2130 zł za pozycje zagubione oraz 98 203 zł z tytułu opłat za przetrzymanie książek. Ponadto odzyskano 293 wol., a 78 osób odkupiło zagubione dzieła (większość czytelników nabyła to samo wydanie).

W Wypożyczalni Międzybibliotecznej Zamiejscowej w 2011 roku odnotowano nieznaczny (blisko 3%) wzrost liczby otrzymanych zamówień. Ogółem otrzymaliśmy 1597 rewersów. Do 130 bibliotek krajowych wysłano 934 wol. (w tym 139 mikrofilmów i odbitek kserograficznych) i 25 mikrofilmów ze zbiorów specjalnych. Do 20 bibliotek zagranicznych wysłano 30 wol. (w tym 13 mikrofilmów i odbitek ksero). Z Biblioteki Jagiellońskiej z kolei wysłano 122 zamówienia (rewersy), z czego 16 skierowanych było do bibliotek zagranicznych, zaś 106 do instytucji krajowych. W wyniku ich realizacji z 27 bibliotek krajowych otrzymaliśmy 68 wol. (w tym 3 mikrofilmy i odbitki kserograficzne) oraz 27 mikrofilmów ze zbiorów specjalnych, zaś z 4 bibliotek zagranicznych dostaliśmy 14 wol. (w tym 4 kopie). Wypożyczalnię Międzybiblioteczną odwiedziły w roku sprawozdawczym 344 osoby (tj. o około 18% mniej niż w roku 2010), które złożyły zamówienia na 243 pozycje. Za pomocą Internetu sprawdzono w katalogach bibliotek polskich i zagranicznych 210 pozycji, wysłano 20 kwerend (dotyczących 22 pozycji), odpowiedziano zaś na 13 kwerend (dotyczących 13 pozycji).

Z Czytelni Czasopism Bieżących, będącej pod opieką Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, skorzystało 2098 czytelników (liczba niemal identyczna z liczbą zanotowaną w roku poprzednim). Zmniejszeniu uległa liczba wypożyczonych pozycji w przeliczeniu na tytuły: udostępniono 3894 tytuły (spadek o 3,5%) w 28 839 numerach czasopism (wzrost o blisko 7%).

W Czytelni Bibliograficznej, będącej pod opieką Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów, w ciągu 284 dni jej otwarcia odnotowano 10 390 odwiedzin (w tym 3138 czytelników korzystających z księgozbioru podręcznego oraz 7252 użytkowników Internetu). W czytelni tej udostępniono 3609 dzieł w ok. 4296 wol. (ze względu na wolny dostęp do półek dane te są szacunkowe). Do księgozbioru podręcznego włączono 590 tomów, wycofano zaś 62 (obecnie liczy on 10 797 dzieł w 13 709 wol.).

Zbiory Oddziału Dokumentów Audiowizualnych udostępniane są w Czytelni Dokumentów Audiowizualnych, z której w 2011 roku skorzystało 2090 osób. Udostępniono im około 5000 wol. (precyzyjna liczba udostępnionych pozycji jest trudna do oszacowania ze względu na wolny dostęp do półek). W Czytelni do dyspozycji użytkowników przeznaczonych jest 6 czytników do mikrofilmów, 4 czytniki do mikrofisz, 2 komputery, telewizor, odtwarzacz DVD i VHS oraz odtwarzacz kaset i płyt CD typu wieża. Kilkanaście wolnych stanowisk przeznaczonych jest dla czytelników korzystających z materiałów własnych. Większość czytelników korzysta ze zbiorów mikroform i kopii cyfrowych na dyskach optycznych, choć coraz częściej pojawiają się osoby korzystające z dokumentów elektronicznych lub audiowizualnych.

Czytelnię Rękopisów odwiedziły 2283 osoby (tj. 8% mniej niż w roku poprzednim), którym udostępniono łącznie 6066 jednostek (w tym 3647 jedn. zbiorów specjalnych, 2316 druków zwartych z księgozbioru podręcznego i magazynu ogólnego i 103 wol. czasopism). Obiekty rękopiśmienne Biblioteki eksponowane były na 42 pokazach, lekcjach bibliotecznych i wystawach.

Czytelnię Starych Druków odwiedziło 1297 czytelników (11% mniej niż w roku poprzednim), którym udostępniono 4125 wol. z magazynu starych druków, 969 książek z księgozbioru podręcznego oraz 174 druki z magazynu ogólnego. Zrealizowano 7613 rewersów. Obsługa czytelników w sporej części dotyczyła również realizacji zamówień do Sekcji Reprografii. Przyjęto i zrealizowano 441 zamówień z prośbą o wykonanie skanów z posiadanych przez nas druków. Do zbiorów skopiowano 118 druków.

Przez cały rok zamknięta była Czytelnia Zbiorów Specjalnych, a z udostępnianych w niej wcześniej pozycji (wydawnictw rzadkich, dokumentów życia społecznego, zbiorów muzycznych, graficznych i kartograficznych) można było skorzystać w odpowiednich gabinetach.

Udostępniane muzykaliów odbywało się w Gabinetecie OZM, Rara i DŹS. Podczas 167 wizyt 150 czytelnikom (w tym 27 z zagranicy) udostępniono 616 wol. druków muzycznych, 380 jedn. rękopisów muzycznych, 184 jedn. dokumentów życia muzycznego, 9 mikrofilmów, 200 wol. książek i czasopism z księgozbioru podręcznego oraz 20 wol. książek z magazynu ogólnego – łącznie 1389 pozycji (identycznie jak w roku poprzednim).

Obiekty Oddziału Zbiorów Graficznych i Kartograficznych udostępniano w jednej z pracowni Oddziału, przystosowanej do przyjmowania czytelników. Czytelnię tę odwiedziło 649 osób (468 z nich korzystało ze zbiorów graficznych, 181 ze zbiorów kartograficznych). Udostępniono łącznie 4885 jedn. zbiorów specjalnych (4370 jedn. zbiorów graficznych, 515 jedn. zbiorów kartograficznych) oraz 1113 jedn. z księgozbioru podręcznego (1039 z grafiki i 74 z kartografii).

Obiekty Oddziału Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego udostępniane były w Gabinetach Wydawnictw Rzadkich, DŻS i Zbiorów Muzycznych. W 2011 roku czytelnię tę odwiedziły 544 osoby korzystające z wydawnictw rzadkich. Osobom tym udostępniono łącznie 2077 jedn. (50% mniej niż w roku 2010), w tym 1707 jedn. ze zbiorów RARA, 226 jedn. ze zbiorów II obiegu i 144 jedn. z księgozbioru podręcznego. Zainteresowanych dokumentami życia społecznego było 96 osób. Udostępniono im 3507 jedn. tego typu zbiorów (o 13% mniej niż w roku poprzednim).

Udostępnianie zbiorów czytelnikom indywidualnym w systemie bibliotecznym UJ w roku 2011 przedstawia poniższa tabelka.

	Liczba czytelników zapisanych	Udostępniono na miejscu	Udostępniono na zewnątrz
Biblioteka Jagiellońska	27 565	242 910*	274 379
Biblioteki instytutowe UJ**	43 991	608 135	502 849
Biblioteka Medyczna i biblioteki zakładowe CM UJ	10 950	102 907	25 823
Razem	82 506	953 952	803 051

* wg liczby wypełnionych rewersów

** wg sprawozdań bibliotek instytutowych

Do dyspozycji czytelników przeznaczono 40 komputerów, za pośrednictwem których zamawiano pozycje z Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ, Katalogu Podstawowego druków wydanych do 1949 roku i katalogów kartkowych oraz korzystano z baz danych. 20 komputerów podłączonych było do Internetu.

Ze wszystkich komputerów sieci Uniwersytetu oraz z komputerów domowych czytelnicy mieli dostęp do 57 baz danych, prenumerowanych w dostępie *online*. Oprócz tego w Bibliotece Jagiellońskiej można było korzystać z dalszych 5 baz udostępnianych stacjonarnie. W roku 2011 udostępniono łącznie 62 bazy, w tym 36 pełnotekstowych (*Academic Search Complete, ACS Journals, AIP Journals, APS Journals, Archive of Celtic-Latin Database, Aristoteles Latinus Database, Business Source Complete, Database of Latin Dictionaries, Ebrary Academic Complete, Emerald Management Xtra, Health Source – Consumer Edition, Health Source – Nursing/Academic Edition, Historical Abstracts with Full Text, In Principio, IOP Science, JSTOR – The Arts and Sciences, Collections: I, II, III, IV, Leksyka – Słownik internetowy, Lex Polonica Maxima* (otrzymy-

wana w ramach egzemplarza obowiązkowego), *Lex – System Informacji Prawnej*, *Library of Latin Texts*, *MasterFile Premier*, *Monumenta Germaniae Historica*, *Newspaper Source*, *Oxford Journal*, *Papal Letters*, *Patrologia Latina*, *ProQuest Central*, *ProQuest Dissertations and Theses*, *Reaxys*, *Regional Business News*, *RSC Journals*, *Rzeczpospolita – Archiwum*, *Science Direct*, *Springer Link*, *Westlaw International*, *Wiley Online Library*), 22 bazy bibliograficzno-abstraktowe (*Agricola*, *Arts & Humanities Citation Index*, *Bibliographie de Civilisation Médiévale*, *Chemical Abstracts Plus*, *Conference Proceedings Citation Index – Science 1990–*, *Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities 1990–*, *ERIC*, *European Views of Americas (1493–1750)*, *Francis*, *GreenFILE*, *Humanities Abstracts*, *INSPEC*, *International Medieval Bibliography*, *Library*, *Medline*, *MLA International Bibliography*, *MLA Directory of Periodicals*, *RILM Abstracts of Music Literature*, *Science Citation Index – Expanded 1945–*, *Scopus*, *Social Sciences Citation Index with Abstracts 1956–*, *Teacher Reference Center*), 2 bazy faktograficzne: *Europa Sacra* i *International Directory of Medievalists* oraz 2 bazy bibliometryczne: *Essential Science Indicators* i *Journal Citation Reports*. Informacja na ten temat jest na bieżąco aktualizowana na stronie domowej BJ. W ramach baz pełnotekstowych zapewniono dostęp do 35 971 czasopism elektronicznych.

Ponadto w 2011 roku udostępniono 34 bazy testowe, dotyczące niemal wszystkich dziedzin wiedzy (*American Institute of Physics*, *American Periodicals*, *Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA)*, *ARTStor*, *BioOne Database*, *Book Citation Index*, *British Periodicals*, *Cambridge Books Online*, *Cambridge University Press*, *COS Funding Opportunities*, *COS Papers Invited*, *COS Scholar Universe*, *Criminal Justice Abstracts with Full Text*, *Early English Books Online*, *Early European Books*, *eBook Collection on EBSCOhost*, *GeoRef*, *International Bibliography of the Social Sciences (IBSS)*, *Landolt – Boernstein (Springer Materials)*, *Metawyszukiwarki EBSCO*, *Palgrave Macmillan Journals*, *Passport GMID*, *Project MUSE*, *ProQuest Central*, *ProQuest Dissertations and Theses*, *ProQuest Natural Science Collection*, *ProQuest Sociology*, *SAGE Premier*, *Scientific American 1845–1909 archive collection*, *SocINDEX with Full Text*, *Sociological Abstracts*, *Taylor & Francis Journals*, *Word eBook Library*, *World Politics Review*). O nowo zakupionych i testowanych bazach informujemy na bieżąco kilkuset pracowników Uniwersytetu.

W 2011 roku pracownicy BJ opracowali 1152 kwerendy (w tym 885 krajowych i 267 zagranicznych) oraz udzielili łącznie 14 651 informacji (w tym 12 765 bibliograficznych i 1886 rzeczowych).

WYSTAWY

W minionym roku w Bibliotece odbyło się 18 wystaw tematycznych. W ujęciu chronologicznym przedstawiają się one następująco:

- 11–28 stycznia 2011 roku – *Ariadna w labiryncie informacji* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska; kurator wystawy: Barbara Bułat; realizacja: pracownicy Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów BJ, Małgorzata Kusak, Małgorzata Sidor; prace re-

prograficzne: Tadeusz Duda, Szymon Kotarski; prace pomocnicze: Grzegorz Grzyb, Władysław Macała, Jan Madej, Andrzej Moskal.

Wystawa zorganizowana została z okazji jubileuszu 60-lecia powstania OINKA BJ. Towarzyszyły jej materiały informacyjno-promocyjne w formie plakatu i ulotek.

- 2 lutego–31 marca 2011 roku – *Dar Jana Oberbeka dla Biblioteki Jagiellońskiej* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska; realizacja: Małgorzata Kusak, Małgorzata Sidor, Jan Oberbek; prace pomocnicze: Grzegorz Grzyb, Władysław Macała, Jan Madej, Andrzej Moskal.

Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne w formie plakatu.

- 8–25 lutego 2011 roku – *Ewa Bąkowska jaką znaliśmy, jakiej nie poznaliśmy* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska; kurator: Barbara Bułat; realizacja: Barbara Bułat, Barbara Goryjewska-Kita, Małgorzata Kusak, Małgorzata Sidor, Zbigniew Wilk; prace reprograficzne: Tadeusz Duda, Szymon Kotarski; prace pomocnicze: Grzegorz Grzyb, Jerzy Holik, Władysław Macała, Jan Madej, Andrzej Moskal, Andrzej Sikora.

Wystawa przygotowana została w przeddzień rocznicy tragicznej śmierci Ewy Bąkowskiej, kierownika Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów BJ, która zginęła w katastrofie lotniczej samolotu prezydenckiego 10 kwietnia 2010 roku. Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne w postaci plakatu i ulotek.

- 1–12 marca 2011 roku – *Konstruowanie wizji współczesnego pogaństwa* – kurator, scenariusz i realizacja: Scott Simpson, Małgorzata Kusak; prace pomocnicze: Grzegorz Grzyb, Władysław Macała, Jan Madej, Andrzej Moskal.

Wystawa towarzyszyła międzynarodowej konferencji „Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej”, zorganizowanej przez Instytut Religioznawstwa UJ oraz Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ, Stowarzyszenie Doktorantów UJ oraz Krakowską Akademię im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego w dniach 11–12 marca 2011 roku.

- 3–26 marca 2011 roku – *Maria Skłodowska-Curie – w stulecie drugiej Nagrody Nobla. Kolekcja medaliersko-filatelistyczna prof. Jerzego Bartke* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska; realizacja: Jerzy Bartke, Małgorzata Kusak, Małgorzata Sidor. Wystawie towarzyszyły materiały promocyjno-informacyjne w postaci plakatu.

- 5–22 kwietnia 2011 roku – *Beethoven i wieczna kobiecość* – organizatorzy: Stowarzyszenie im. Ludwiga van Beethovena, Uniwersytet Jagielloński – Biblioteka Jagiellońska; kurator i scenariusz wystawy: Michał Lewicki; oprawa plastyczna: Lech Dziewulski, Szymon Dziewulski; tłumaczenie tekstów: Katarzyna Franek-Sokołowska, Cara Thornton; opisy grafik: Beata Górecka; fotografie i skany: Tadeusz Duda, Szymon Kotarski; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji BJ; opracowanie katalogu: Ewa Siemadaj; opracowanie graficzne katalogu: Witold Siemaszkiewicz.

Wystawę zorganizowano z okazji 15. Wielkanocnego Festiwalu Ludwiga van Beethovena. Towarzyszyły jej materiały informacyjno-promocyjne w postaci katalogu oraz plakatu.

- 11–27 maja 2011 roku – *Miłosz – portret złożony* – organizatorzy: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biblioteka Jagiellońska; kurator: Urszula Klatka; realizacja: Urszula Klatka, Małgorzata Kusak, Katarzyna Maślanka, Mariusz Paluch; sce-

nariusz i opracowanie katalogu: Urszula Klatka, Małgorzata Kusak, Katarzyna Maślanka; opracowanie katalogu ekslibrisów ze zbiorów Galerii Ekslibrisu Domu Kultury Podgórze: Andrzej Znamierowski; projekt zaproszenia, plakatu, okładki katalogu oraz aranżacja plastyczna: Mariusz Paluch; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji BJ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii BJ.

Wystawa pod patronatem honorowym JM Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr. hab. Karola Musioła zorganizowana została z okazji Roku Miłosza. Towarzyszyły jej materiały informacyjno-promocyjne w postaci katalogu, plakatów oraz broszury *Wykłady jagiellońskie Czesława Miłosza* (wybór i oprac. Grzegorz Musidlak, Kraków: Biuro Informacji Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011).

- 3 czerwca–1 lipca 2011 roku – *Magdalena Maria Epstein – prekursorka pielęgniarstwa polskiego. W drodze do świętości* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Edward Szumara; kurator: Urszula Perkowska; scenariusz: Urszula Perkowska, Bożena Weber; aranżacja plastyczna: Zdzisława Fertig-Treter; realizacja: Urszula Perkowska, Bożena Weber, Helena Matoga, Zdzisława Fertig-Treter, Małgorzata Kusak, Małgorzata Sidor, s. Stanisława Chruścicka z Zakonu Dominikanek, s. Janina Stachowiak, Edward Szumara; fotografie, reprodukcje, powiększenia i plansze: Piotr Jantos.

Wystawa zorganizowana została przy współpracy klasztoru Sióstr Dominikanek w Krakowie „Na Gródku”, Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w Krakowie, Heleny Matogi, o. dr. Wacława Michalczyka z klasztoru Franciszkanów oraz Michała Zabłockiego. Patronat honorowy nad wystawą objęła Minister Zdrowia Ewa Kopacz oraz JM Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr. hab. Karol Musioł. W skład Komitetu Honorowego weszli ponadto: Wojewoda Małopolski – Stanisław Kracik, Prezydent Miasta Krakowa – prof. dr. hab. Jacek Majchrowski, Metropolita Krakowski – Stanisław Dziwisz, ks. kard. Franciszek Macharski oraz Monika Sobkowiak.

Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne w postaci katalogu oraz plakatu.

- 10 czerwca–15 lipca 2011 roku – *W służbie mojej małej Ojczyzny Tarnopolem zwanej: Archiwum tarnopolskie rodziny Blicharskich* – organizatorzy: Stanisław Kracik – Wojewoda Małopolski, prof. dr. hab. Zdzisław Pietrzyk – Dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, prof. dr. hab. Tomasz Gąsowski – Prezes Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Anna Madej – Prezes Koła Tarnopolan przy Towarzystwie Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich; realizacja: Maciej Wojciechowski, Piotr Felszyński.

Podczas wernisażu wystawy odbyło się spotkanie z Czesławem Blicharskim, któremu wręczono medal Zasłużony Kulturze – „Gloria Artis”. Było to pierwsze spotkanie odbywające się w ramach programu „Kultura pamięci – tożsamość Małopolski”, z cyklu „Stacja kresowa”. Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne w postaci plakatu i banera.

- 5–15 lipca 2011 roku – *Tadeusz Boy-Żeleński – tłumacz i wydawca* – organizatorzy: Polskie Stowarzyszenie Racjonalistów – Oddział w Krakowie; kurator: Adam Jaśkow; scenariusz i realizacja: Katarzyna Olbryś, Polskie Stowarzyszenie Racjonalistów.

Wystawa zorganizowana została w ramach krakowskich obchodów 70. rocznicy śmierci Tadeusza Boya-Żeleńskiego, odbywających się pod patronatem Prezydenta Miasta Krakowa.

- 12–15 września 2011 roku – *Lysenkizm w polskiej nauce* – organizatorzy: Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego przy współudziale Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie; kurator i scenariusz: dr hab. Piotr Köhler; realizacja: dr hab. Piotr Köhler, Małgorzata Kusak.

Wystawa towarzyszyła konferencji naukowej o tym samym tytule, która odbyła się 14 września 2011 roku.

- 20–21 września 2011 roku – *Najcenniejsze zbiory Biblioteki Jagiellońskiej* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska.

Wystawa zorganizowana w kilku salach (sali wystawowej, czytelni informacji naukowej oraz czytelni zbiorów specjalnych) miała charakter pokazu zbiorów specjalnych, towarzyszącego odbywającemu się w Polsce XXVII Kongresowi Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliofilów. Towarzyszył jej wydany specjalnie z tej okazji album: *Biblioteka Jagiellońska: Skarbiec Bibliofila*, Kraków: Biblioteka Jagiellońska; Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2011 (wydawnictwo dwujęzyczne, przygotowane przez bibliotekarzy BJ, prezentujące ponad 200 niezmiernie cennych obiektów eksponowanych na wystawie).

- 29 września–10 listopada 2011 roku – *Żaczek i jego mieszkańcy* – organizatorzy: Stowarzyszenie Mieszkańców „Żaczka”, Fundacja Studentów i Absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego „Bratniak”, Biblioteka Jagiellońska; kurator i scenariusz: Stanisław Szlezzyngier; realizacja: Katarzyna Siudek, Stanisław Szlezzyngier, Maciej Beiersdorf, Małgorzata Kusak, Małgorzata Sidor; prace pomocnicze: Grzegorz Grzyb, Władysław Macałka, Jan Madej, Andrzej Moskal. Wystawa przygotowana została z okazji 85-lecia Domu Studenckiego „Żaczek”. Towarzyszyły jej materiały informacyjno-promocyjne w postaci folderu i plakatu.

- 28 września–28 listopada 2011 roku – *Heinrich von Kleist i kultura epistolarna epoki* – organizatorzy: Instytut Filologii Germańskiej UJ, Biblioteka Jagiellońska, Instytut Języka i Literatury Niemieckiej Uniwersytetu Kolońskiego; kuratorzy i scenariusz: Ingo Breuer, Katarzyna Jaśtał, Paweł Zarychta; realizacja: Ingo Breuer, Monika Jaglarz, Katarzyna Jaśtał, Małgorzata Kusak, Mariusz Paluch, Małgorzata Sidor, Paweł Zarychta; teksty i redakcja katalogu: Ingo Breuer, Katarzyna Jaśtał, Paweł Zarychta; okładka katalogu, aranżacja plastyczna: Mariusz Paluch; skład katalogu: Małgorzata Kusak; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji BJ; prace reprograficzne: Elżbieta Augustak, Tadeusz Duda, Szymon Kotarski; prace pomocnicze: Grzegorz Grzyb, Władysław Macałka, Jan Madej, Andrzej Moskal.

Wystawa, zorganizowana przy wsparciu finansowym Dorothee-Wilms-Stiftung, Kolonia, Köln Alumni – Freunde und Förderer der Universität zu Köln, towarzyszyła konferencji naukowej Instytutu Filologii Germańskiej UJ oraz Instytutu Języka i Literatury Niemieckiej Uniwersytetu Kolońskiego pod tym samym tytułem, trwającej w dniach 27–30 września 2011 roku. W dniu 28 października 2011 odbył się finał wystawy, połączony ze spotkaniem z pisarkami: Tanją Langer i Dagmar Leopold.

- 14 października 2011 roku – *Działalność Fundacji „Bratniak” w ciągu 20 lat istnienia* – organizatorzy: Fundacja Studentów i Absolwentów UJ „Bratniak”.

- 15 listopada–9 grudnia 2011 roku – *25-lecie Biblioteki Austriackiej w Krakowie* – organizatorzy: Uniwersytet Jagielloński – Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Austriacka w Krakowie, Instytut Filologii Germańskiej UJ, Forum Kultury Austriackiej, Konsulat Generalny Austrii w Krakowie; realizacja: Anna Biłyk-Mydlarz, Katarzyna Starzycka, Małgorzata Kusak, Katarzyna Zwiercan-Borucka; tłumaczenia oraz organizacja spotkania autorskiego: dr Anna Dąbrowska; prace pomocnicze: Waldemar Czaja, Grzegorz Grzyb, Jerzy Holik, Mirosław Kubic, Władysław Macałka, Jan Madej, Andrzej Moskal, Andrzej Sikora.

Podczas uroczystego otwarcia wystawy odbyło się spotkanie z pisarzem austriackim Robertem Schindelem, który wygłosił wykład: „Die glaserne Wand. Juden und Nichtjuden heute”. Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne w postaci plakatu i ulotek.

- 24 listopada–7 grudnia 2011 roku – *Zdzisław Jachimecki (1882–1953) – twórca muzykologii w Uniwersytecie Jagiellońskim* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Instytut Muzykologii UJ; kurator i scenariusz: prof. dr hab. Małgorzata Woźna-Stankiewicz; realizacja: prof. dr hab. Małgorzata Woźna-Stankiewicz, Małgorzata Kusak, Michał Lewicki, dr Andrzej Sitarz; redakcja katalogu: prof. dr hab. Małgorzata Woźna-Stankiewicz, Michał Lewicki, dr Andrzej Sitarz; projekt afisza: Romuald Stankiewicz; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji BJ; prace pomocnicze: Grzegorz Grzyb, Władysław Macałka, Jan Madej, Andrzej Moskal.

Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne w postaci katalogu i plakatu.

- 11 grudnia 2011 roku – *30-lecie stanu wojennego* – organizatorzy: Samorząd Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego; scenariusz i realizacja: Samorząd Studentów UJ. Wystawa zorganizowana została w ramach 5. Wieczoru Piosenki Jacka Kaczmarskiego.

Poza wymienionymi wyżej wystawami w Bibliotece zorganizowano 20 „Wystaw Nowości”, na których eksponowano 1702 wol. nowych nabytków BJ (w tym 1516 polskich i 186 zagranicznych). Każdorazowo po likwidacji ekspozycji na stronie domowej BJ umieszczano listę prezentowanych pozycji w układzie rzeczowym.

PRACE NAUKOWE I WYDAWNICZE

W 2011 roku ukazało się drukiem 20 prac oryginalnych, 26 przeglądowych, 4 monograficzne i 92 inne pracowników Biblioteki.

Ważniejsze prace indywidualne pracowników Biblioteki:

- Barcik P., Górecka B., Korczyńska-Baran I., Krzos M., Pisarska S., Pytel K., Sobańska A., Wawrykiewicz Z., *Biblioteka Jagiellońska. Skarbiec bibliofila. The Jagiellonian Library. A Bibliophile's Treasure House*, pod red. M. Malickiego, Kraków 2011.

- Baś M., *Ariadna w labiryncie informacji – 60 lat Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów Biblioteki Jagiellońskiej*, „Alma Mater”, 2011, z. 133, s. 49–50.

- Baś M., *Ewa Bąkowska – jaką znaleźliśmy, jakiej nie poznaliśmy...*, „Alma Mater”, 2011, z. 134–135, s. 62–63.
- Baś M., Grzęda A., Szymańska D., *Wizerunek Marii Skłodowskiej-Curie w prasie polskiej – lata 1903–1939*, [w:] wyd. elektroniczne: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra>, 2011.
- Bielawska K., *Bio-bibliograficzna Baza Biblioteki Jagiellońskiej dotycząca Polaków XX i XXI wieku – historia i stan obecny*, [w:] *Infobazy 2011 – Nauka, Projekty Europejskie, Społeczeństwo Informacyjne: materiały VI konferencji naukowej: Gdańsk–Sopot, 5–7 września 2011 r.*, Gdańsk 2011, s. 257–263.
- Bułat B., Kozera P., *Poradnik e-learningowy „Biblioteka Jagiellońska dla początkujących”*, [w:] *E-learning – nowe aspekty. Materiały z II ogólnopolskiej konferencji: Warszawa, 14–15 września 2010 roku*, pod red. B. Boryczki, Warszawa 2011, s. 97–122.
- Bułat B., *Współpraca Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie ze Slavic and East European Library Uniwersytetu Illinois w Urbana-Champaign w USA*, [w:] *Współpraca bibliotek na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2011, s. 325–336.
- Cieślik K., *Współpraca Biblioteki Jagiellońskiej z bibliotekami klasztorными*, [w:] *Współpraca bibliotek na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym*, Gdańsk 2011, s. 131–138.
- Fulara G., Jaglarz M., Kupisz D., *Księgi metrykalne kościołów radomskich z lat 1591–1795*. t. 4: *Kościół św. Wacława 1701–1759*, Radom 2011.
- Fulara G., Kupisz D., *Księgi metrykalne kościołów radomskich z lat 1591–1795*. t. 5: *Kościół św. Jana Chrzciciela 1711–1795*, Radom 2011.
- Fulara G., Jaglarz M., Jaśkowiec J., Klatka U., Pietrzyk Z., *Archiwum Zygmunta Lubicz Zaleskiego w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu. Informator o zasobie*, Kraków 2011.
- Górecka B., Graff A., Sanetra K., *Format Marc 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego*, [w:] wyd. elektroniczne: http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/instrukcje_procedury/MARC_21/marc21_ikonografia_110607.pdf, 2011.
- Grudzień S., *Fran Ilešić a Polska*, „Alma Mater”, 2011, z. 141, s. 52–53.
- Grudzień S., *Henryk Batowski o Chorwacji i Chorwatach (do 1939 roku). Literatura – polityka – historia*, [w:] wyd. elektroniczne „Europa centralis : Srednjoeuropejski portal / Central-European portal”: <http://www.europa-centralis.hr/wp-content/uploads/2011/05/batowski.pdf>, 2011.
- Grudzień S., *Interdyscyplinarność w bułgarystycznej twórczości Henryka Batowskiego*, „Słupskie Studia Historyczne”, 2011, nr 17, s. 167–177.
- Jakubas W., Jutrznia J., *Katalogi Biblioteki Jagiellońskiej u progu przełomu*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą [materiały konferencyjne]*, pod red. J. Dzieniakowskiej, I. Krasieńskiej, M. Olczak-Kardas, Kielce 2011, s. 367–373.
- Klatka U., *Adam Szczerbowski* [hasło], [w:] *Polski słownik biograficzny*, pod red. A. Romanowskiego, Kraków 2011, s. 408–411.

- Klatka U., Kusak M., Maślanka K., *Miłosz – portret złożony. Katalog wystawy*, Kraków 2011.
- Klatka U., Kusak M., Maślanka K., *Portret złożony*, „Alma Mater”, 2011, z. 137–138, s. 66–70.
- Kopyś E., „*Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*” miejscem prezentacji projektów architektonicznych Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, [w:] *Prasa bibliotekarska: materiały z konferencji Regionalna prasa bibliotekarska – doświadczenia i perspektywy*, Szczecin 2011, s. 22–23.
- Kopyś E., *Przykłady współdziałania bibliotek w ramach istniejącego systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] *Współpraca bibliotek na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym*, Gdańsk 2011, s. 317–324.
- Krajcarz J., *Orientalni niewierni i egzotyczni poganie w sztuce krakowskich kościołów jezuitów*, „*Jezuici: Nasze Wiadomości*”, 2011, z. 39, s. 42–46.
- Krajcarz J., *Women in the names of Istanbul mosques*, „*Romano-Arabica*”, 2008–2011, z. 8–11, s. 103–121.
- Kubic Ž., *Książka z pierwszej połowy XIX wieku – druk nowy?*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą*, pod red. J. Dzieniakowskiej, I. Krasieńskiej, M. Olczak-Ronikier, Kielce 2011, s. 341–349.
- Kurek B., *Wolontariat w bibliotece Jagiellońskiej za czasów Karola Estreichera Starszego*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą*, pod red. J. Dzieniakowskiej, I. Krasieńskiej, M. Olczak-Kardas, Kielce 2011, s. 259–266.
- Malicka E., *Dary dla Biblioteki Jagiellońskiej*, „Alma Mater”, 2011, z. 133, s. 56.
- Nowak L., *Garycki Bonifacy*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, Lublin 2011, s. 407–408.
- Nowak L., *Gielecki Wojciech Marceli*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, Lublin 2011, s. 417.
- Nowak L., *Mrongowiusz Karol Celestyn*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 2, Lublin 2011, s. 199–201.
- Nowak L., Omilanowska M., Torbus T., *Obok. Polska – Niemcy: 1000 lat historii w sztuce* (nota katalog. do rkps BJ 10 000 – *De revolutionibus*), Berlin–Warszawa, 2011.
- Partyka J., *Księgozbiór z Bielania w Bibliotece Jagiellońskiej. Zabezpieczenie i konserwacja, zasób, udostępnianie*, „*Folia Historica Cracoviensia*”, 2011, z. 17, s. 259–271.
- Obrębski A., *Zamiast wstępu*, [w:] *Na Wschód z NKWD. Lwów–Tas–Bulak 1940–1946. Wspomnienia i zapiski deportowanych Marii, Heleny i Łucji Nuckowskich*, oprac. Andrzej Obrębski, *Bibliotheca Iagiellonica. Fontes et Studia*, t. 22, Kraków 2011, s. 7–8.
- Obrębski A., *Relacja z wizyty w Tas-Bulaku, Łaj-Bulaku i Urdźrze w roku 2003 Andrzeja Obrębskiego, syna Marii z Nuckowskich i Michała Meissnera, syna Łucji (Łali) z Nuckowskich*, [w:] *Na Wschód z NKWD. Lwów–Tas–Bulak 1940–1946. Wspomnienia i zapiski deportowanych Marii, Heleny i Łucji Nuckowskich*, oprac. Andrzej Obrębski, *Bibliotheca Iagiellonica. Fontes et Studia*, t. 22, Kraków 2011, s. 235–253.
- Obrębski A., *Postowie*, [w:] *Na Wschód z NKWD. Lwów–Tas–Bulak 1940–1946. Wspomnienia i zapiski deportowanych Marii, Heleny i Łucji Nuckowskich*, oprac. An-

drzej Obrębski, *Bibliotheca Iagiellonica. Fontes et Studia*, t. 22, Kraków 2011, s. 255–262.

- Pietrzyk Z., *Andrzej Glaber z Kobyлина*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, Lublin 2011, s. 49–51.

- Pietrzyk Z., *Dąbrowski Wojciech*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, Lublin 2011, t. 1, 273–274.

- Pietrzyk Z., *Grzegorz ze Stawiszyna*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, Lublin 2011, s. 461–462.

- Pietrzyk Z., *Introduction*, [w:] J. Storm van Leewen, *The Golden Age of Bookbindings in Cracow*, Kraków, 2011, s. 7–10.

- Pietrzyk Z., *Od Gutenberga do Januszewskiego*, „Głos Zwoleński”, 2011, nr 66, s. 30–31.

- Pietrzyk Z., *Piotr z Dzwonowa*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 2, Lublin 2011, s. 356–357.

- Pietrzyk Z., *Polnische Studenten in Altdorf*, „Akademie und Universitaet Altdorf. Studien zur Hochschulgeschichte Nurnbergs”, hfs. H. Brennecke, D. Niefenger, W.W. Schnabel, Koeln 2011, s. 69–83.

- Pietrzyk Z., *Słowakowic Stanisław*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 2, Lublin 2011, s. 565–566.

- Pietrzyk Z., *Wierna miłości*, [w:] *Magdalena Maria Epstein OP. Prekursorka pielęgniarstwa polskiego w drodze do świętości*, pod red. M. Weber, Kraków 2011, s. 20.

- Pietrzyk Z., *Wstęp*, [w:] *Biblioteka Jagiellońska. Skarbiec bibliofila. The Jagiellonian Library. A Bibliophile's Treasure House*, pod red. M. Malickiego, Kraków 2011, s. 7–14.

- Pietrzyk Z., *Wstęp*, [w:] *Heinrich von Kleist i kultura epistolarna epoki*, Kraków 2011, s. 8–9.

- Pietrzyk Z., *Wstęp*, [w:] *15. Wielkanocny Festiwal Ludwiga van Beethovena. Wystawa manuskryptów*, Kraków 2011, s. 4.

- Pyplacz J., *Biblioteka Jagiellońska. Skarbiec bibliofila. The Jagiellonian Library. A Bibliophile's Treasure House* (tłum. na j. ang.), pod red. M. Malickiego, Kraków 2011.

- Sobańska A., Omilanowska M., Torbus T., *Obok. Polska – Niemcy 1000 lat historii w sztuce* (nota katalogowa do rkps BJ 16), Berlin–Warszawa 2011.

- Świeboda W., *Tajemniczy list królowej Anny Cylejskiej w sprawie Mikołaja astrologa*, „Studia Źródłoznawcze”, 2011, z. 48, s. 85–95.

- Tytko M.M., *Koncepcja pedagogiki kultury narodowej w odniesieniu do kultur mniejszości narodowych, grup etnicznych i kultur innych narodów (wybrane zagadnienia)* [*Conception of pedagogy of national culture relating to cultures of national minorities, ethnical groups and in the face of another nations' cultures (selected aspects)*], „Roczniki Nauk Społecznych” [„Annals of Social Sciences”, „Annales des Sciences Sociales”], 3 (39), 2011, s. 195–233.

- Tytko M.M., *Wybrane, konstytucyjne prawa człowieka niepełnosprawnego*, [w:] *Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*.

Przesłanie moralne Kościoła, pod red. ks. K. Jeżyny, ks. T. Zadykowicza, Lublin 2011, s. 177–199.

- Tytko M.M., *Mistrz i uczeń w uniwersytecie*, [w:] *Quo vadis vysokoškolská pedagogika. Vysokoškolská pedagogika – teória a prax*, Trnava 2011, s. 232–240.

- Tytko M.M., *Problemy kultury plastycznej w edukacji*, [w:] *Kultura artystyczna w przestrzeni wychowania*, pod red. B. Żurakowskiego, Kraków 2011, s. 23–45.

- Tytko M.M., *Międzynarodowy obraz literatury czeskiej i słowackiej. Czescy i słowaccy pisarze we współczesnej polskiej encyklopedystyce (wybrane przykłady)*, [w:] *Evropská dimerze česke a polské literatury. Europejski wymiar literatury czeskiej i polskiej. Sborník příspěvků z literárněvědné konference konané v Opavě ve dnech 10–11.11.2010*, Opava 2011, s. 17–31.

- Tytko M.M., *Szuman Stefan Bolesław Teodor*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 2, Lublin 2011, s. 664–667.

- Tytko M.M., *Posłowie: Dobro kreowane w poezji religijnej Edwarda Przebieracza*, [w:] Przebieracz E., *Perły i wiersze*, Tarnowskie Góry 2011, s. 56–78.

- Tytko M.M., *Posłowie: O różnicy pomiędzy poetą a grafomanem*, [w:] *Wyzłacane słowa. Pokłosie II Międzynarodowego Konkursu Jednego Wiersza o Puchar Wydawnictwa Św. Macieja*, Tarnowskie Góry 2011, s. 68–100.

- Tytko M.M., *Teatr dla dzieci i młodzieży w koncepcji Stefana Szumana*, „Kultura i Edukacja. Kwartalnik. Culture and Education”, 2 (81), 2011, s. 144–154.

- Tytko M.M., *Koncepcja humoru i dowcipu w ujęciu Stefana Szumana. The concept of humour and wit by Stefan Szuman*, „Kultura i Wychowanie. Międzynarodowe Elektroniczne Czasopismo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Łodzi”, 1, 2011, nr 1, s. 131–143.

- Tytko M.M., *O problemach kultury plastycznej w edukacji (Część 1)*, „Kultura i Wychowanie. Międzynarodowe Elektroniczne Czasopismo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Łodzi”, 1, 2011, nr 2, s. 146–165.

- Tytko M.M., *Koncepcje humoru a vtípu v pojeti Stefana Szumana. Stefan Szuman's conception of humour; satire and joke*, „XLinguae.eu. A Trimestrial European Scientific Language Review”, 3, 2011, nr 3, s. 17–21.

- Tytko M.M., *O historycznych zespołach Oddziału Akt Collegium Medicum w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, On the Collections in the Department of Files of the Collegium Medicum – at the Archive of the Jagiellonian University*, „Krakowski Rocznik Archiwalny / Krakow Archives Annual”, t. 16 (XVI), 2010 (druk w 2011), s. 151–161.

- Tytko M.M., *Elementy wychowania chrześcijańskiego w koncepcji ks. Franciszka Karola Blachnickiego*, „Pedagogika Katolicka”, 5, 2011, nr 1 (8), s. 65–77.

- Tytko M.M., *Pedagogika ojcostwa duchowego. Pedagogika kultury ojcostwa – Mistrz – uczeń*, „Pedagogia Ojcostwa”, 2, 2011, nr 1 (2), s. 190–201.

- Tytko M.M., *Profesor Jerzy Nowosielski – Heorhij Kyprijan Novosil'skyj (1923–2011), ukraiński artysta i teoretyk sztuki w Krakowie (Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи Науковий часопис Інституту Польщі Волинського націо-*

нального університету імені Лесі Українки), 2011, [nr 1, s. 1], [wyd. elektroniczne: <http://ukrpolnauka.wordpress.com/2011/10/25/profesor-jerzy-nowosielski-heorhij-kyprijan-novosilskij-1923-2011-ukrainski-artysta-i-teoretyk-sztuki-w-krakowie/>].

KONTAKTY NAUKOWE Z BIBLIOTEKAMI I INSTYTUCJAMI KRAJOWYMI

Jak co roku Biblioteka Jagiellońska utrzymywała ściśle kontakty naukowe z wieloma bibliotekami i instytucjami krajowymi.

Dyrektor BJ, prof. Zdzisław Pietrzyk pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Rady ds. Narodowego Zasobu Bibliotecznego oraz przewodniczącego kilku rad naukowych: Rady Naukowej Biblioteki Narodowej w Warszawie, Rady Naukowej Biblioteki Naukowej PAU-PAN w Krakowie, Rady Naukowej Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie oraz Rady Programowej Książnicy Cieszyńskiej. Kolejny już rok był też członkiem Krajowej Rady Bibliotecznej, Rady Konsultacyjnej Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz Rady Programowej Domu i Biblioteki im. Krzysztofa i Zofii Radziwiłłów w Sichowie. Do czerwca 2011 roku uczestniczył też w Radzie Fundacji Książąt Czartoryskich. Wicedyrektor Krystyna Sanetra w dalszym ciągu była członkiem Komitetu Redakcyjnego serii wydawniczej *Formaty i Kartoteki* oraz Rady Redakcyjnej „Przeglądu Bibliotecznego”.

Oddział Informacji Naukowej i Katalogów kontynuował współpracę z Instytutem Bibliograficznym Biblioteki Narodowej w zakresie uzupełniania danych bibliograficznych dla opracowywanych kolejno tomów *Bibliografii polskiej 1901–1939*.

Pracownice Oddziału Opracowania Przedmiotowego Zbiorów Nowych (dr Danuta Patkaniowska oraz mgr Anna Pawica) w dalszym ciągu aktywnie uczestniczyły w pracach Zespołu Konsultacyjnego języka haseł przedmiotowych KABA przy Centrum NUKAT-u w Warszawie, opiniując bieżące problemy.

Szereg pracowników Biblioteki czynnie uczestniczył w pracach komisji o charakterze ogólnopolskim. Mgr Monika Mydel była członkiem Polskiego Komitetu Normalizacyjnego. Mgr Małgorzata Wielek-Konopka aktywnie uczestniczyła w pracach Zespołu Koordynacyjnego NUKAT-u. Mgr Beata Górecka oraz mgr Izabela Korczyńska-Baran brały udział w pracach komisji przy Bibliotece Narodowej ds. opracowania tezauryś terminologicznego technik graficznych i rysunkowych.

Dr Marek M. Tytko kontynuował współpracę z Państwowym Instytutem Naukowym – Instytutem Śląskim w Opolu (Pracowania Badań nad Stosunkami Językowymi na Śląsku). Jako członek zespołu autorskiego uzupełniał na bieżąco materiał językowy do kartoteki leksykograficznej *Słownika gwar śląskich*, przeprowadzając konsultację leksemów śląskich na literę I-Jeśli do tomu 13.

Dr Jerzy Grygiel był w dalszym ciągu członkiem Komisji do Dziejów Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk oraz Komisji Dziejów Europy Środkowej Polskiej Akademii Umiejętności.

Bibliotekarze UJ współkatalogujący w Komputerowym Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ uczestniczyli jednocześnie we współkatalogowaniu w Narodowym Uniwersalnym Katalogu Centralnym NUKAT, we współtworzeniu którego biorą udział 84 biblioteki krajowe. Wkład ten przedstawia się następująco:

Typ rekordu	NUKAT (ogólna liczba rekordów)	UJ (liczba rekordów utworzonych przez bibliotekarzy UJ)
Rekordy bibliograficzne dla druków zwartych	2 039 277	298 783
Rekordy bibliograficzne dla wydawnictw ciągłych	69 259	13 015
Rekordy kartoteki haseł wzorcowych – hasła opisu bibliograficznego	1 579 720	304 196
Rekordy kartoteki haseł wzorcowych – hasła przedmiotowe jhp KABA + hasła przedmiotowe rozwinięte jhp KABA	1 487 878	129 175

W ramach projektu *Autostrada Informacji Cyfrowej* pracownicy Oddziału Komputeryzacji kontynuowali scalanie bazy Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ z katalogiem centralnym NUKAT-u. W trzecim etapie prac (luty 2011 roku) wprowadzono do bazy UJ 7500 rekordów bibliograficznych, 11 951 rekordów formalnych, 12 865 rekordów KABA i 287 rekordów MeSH. W październiku 2011 roku, po przeanalizowaniu raportów dotyczących rozbieżności między rekordami NUKAT-u a KKZBUJ-u, wprowadzono 5970 rekordów bibliograficznych, 1175 rekordów formalnych, 10 110 rekordów KABA i 508 rekordów MeSH. W ramach etapu czwartego przygotowano instrukcję scalania rekordów bibliograficznych dla druków zwartych, sporządzono listę rekordów kwalifikujących się do tego etapu oraz przygotowano skrypty do wgrywania tychże rekordów.

Pracownicy Biblioteki brali też udział w konferencjach i sesjach naukowych:

- mgr Ewa Amghar – konferencja „Strategia gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich” – referat *Wydawnictwa drugoobiegowe darowane dla Biblioteki Jagiellońskiej na początku lat 90.* (Szczecin, wrzesień 2011);
- mgr Barbara Babraj, mgr Elżbieta Cygal – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” – referat *Dodatek samoistny a niesamoistny. Metody opracowania* (Kraków, listopad 2011);
- mgr Marzanna Baś – seminarium „Prawo autorskie i jego tajemnice” (Kraków, styczeń 2011); szkolenie „Zasoby i nowości ProQuestu” (Kraków, marzec 2011); pre-

zentacja platformy firmy EBSCO „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Web of knowledge – prezentacja nowej platformy” (Kraków, kwiecień 2011); webinarium „Zbiory XIX w. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie dotyczące baz SCOPUS (Kraków, maj 2011); szkolenie dotyczące bazy Ebrary Academic Complete (Kraków, czerwiec 2011);

- mgr Jerzy Bednarczyk – szkolenie „Nowa Platforma ProQuest” (Kraków, październik 2011);

- mgr Krystyna Bielawska – webinarium „Zbiory XIX w. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (Kraków, kwiecień 2011); prezentacja i szkolenie dotyczące bazy SCOPUS (Kraków, maj 2011); sesja szkoleniowa dotycząca „Journal Citation Reports – Nowa Edycja 2010” (Kraków, lipiec 2011); VI Krajowa Konferencja „Infobazy 2011” – referat *Bio-bibliograficzna baza Biblioteki Jagiellońskiej dotycząca Polaków XX i XXI wieku – historia i stan obecny* (Gdańsk–Sopot, wrzesień 2011); webinarium „Niedoszły plebiscyt na Spiszu i Orawie w 1920 roku – kolekcja druków” (Kraków, październik 2011); szkolenie „Nowa Platforma ProQuest” (Kraków, październik 2011);

- mgr Izabela Bielec – seminarium „Prawo autorskie i jego tajemnice” (Kraków, styczeń 2011); prezentacja platformy firmy EBSCO „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Web of knowledge – prezentacja nowej platformy” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie dotyczące bazy Ebrary Academic Complete (Kraków, czerwiec 2011); szkolenie „Nowa Platforma ProQuest” (Kraków, październik 2011);

- mgr Anna Biłyk-Mydlarz – konferencja z okazji Srebrnego Jubileuszu Czytelnii Austriackiej w Bibliotece Jagiellońskiej – referat *Czytelnia Austriacka w Bibliotece Jagiellońskiej: 1986–2011* (Kraków, listopad 2011);

- mgr Barbara Bułat – seminarium „Prawo autorskie i jego tajemnice” (Kraków, styczeń 2011); prezentacja platformy firmy EBSCO „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Web of knowledge – prezentacja nowej platformy” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Kontakt z mediami” w ramach cyklu „Szkoła Promocji Nauki” (Kraków, maj 2011); prezentacja i szkolenie dotyczące bazy SCOPUS (Kraków, maj 2011); Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Otwarte zasoby wiedzy – nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej” (Kraków, czerwiec 2011); warsztaty „How to write a world class paper” (Kraków, czerwiec 2011); II Ogólnopolska Konferencja „E-learning wyzwaniem dla bibliotek” (Częstochowa, październik 2011); szkolenie „Nowa Platforma ProQuest” (Kraków, październik 2011);

- mgr Aleksandra Cieślak – seminarium „Prawo autorskie i jego tajemnice” (Kraków, styczeń 2011); XXVII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliofilów (Kraków, wrzesień 2011); konferencja z okazji Srebrnego Jubileuszu Biblioteki Austriackiej przy Bibliotece Jagiellońskiej (Kraków, listopad 2011); konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011);

- mgr Katarzyna Cieślak – IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Strategia gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich” – referat *Dary w racjonalnym gromadzeniu* (Szczecin, wrzesień 2011);

- mgr Elżbieta Cygal, mgr Łukasz Mesek – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” – referat *Odzwierciedlenie zamysłu wydawniczego w rekordzie bibliograficznym* (Kraków, listopad 2011);

- mgr Sylwia Chwist – szkolenie w zakresie wypełniania wniosków o płatność w POIiŚ (Warszawa, maj 2011); szkolenie „Zasady rozliczania projektów w ramach MRPO” (Kraków, czerwiec 2011); szkolenie „Działanie 8.1 Promocja Małopolski na arenie międzynarodowej” (Kraków, sierpień 2011); szkolenie „Jak sporządzić budżet do projektu międzynarodowego plus wewnętrzne regulacje UJ” (Kraków, wrzesień 2011); szkolenie z zakresu prowadzenia postępowań przetargowych w oparciu o prawo zamówień publicznych oraz z zakresu kontroli projektów (Warszawa, grudzień 2011);

- mgr Ewa Dąbrowska – konferencja „Druk i biblioteka w życiu codziennym” – referat *Kulturowa rola egzemplarza obowiązkowego w Polsce* (Warszawa, maj 2011); IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Strategia gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich” – referat *Współczesna polityka gromadzenia zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej – tradycja i nowoczesność* (Szczecin, wrzesień 2011);

- mgr Adrian Drabik – konferencja „Zarządzanie procesem digitalizacji oraz prawne aspekty udostępniania kopii cyfrowych” – referat *Problematyka konwersji plików graficznych do formatu DjVu w zestawieniu z innymi formatami w kontekście materiałów różnorodnej treści zbiorów prywatnych* (Kraków, październik 2011);

- mgr Katarzyna Dudek – IV Forum Wielkopolskich Konserwatorów Papieru i Skóry – referat – relacja z konferencji w Rydze „Preservation of graphic issues from non-conformist art during Soviet period in Latvia and provision of required materials and equipment supported by the financial instrument of the European Economic Area” (Poznań, czerwiec 2011);

- mgr Beata Górecka – II Muzealne Spotkania z Kresami – referat *Świat, który przeminął – życie na Wołyniu lat 30. XX wieku w dokumentacji fotograficznej Adama Juliana Łukaszewskiego* (Warszawa, maj 2011); I Spotkanie „Katalogowanie dokumentów ikonograficznych w katalogu NUKAT” – referat *Prezentacja formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego* [współaut. mgr Anna Graff] (Warszawa, grudzień 2011);

- dr Sebastian Grudzień – seminarium „Prawo autorskie i jego tajemnice” (Kraków, styczeń 2011); szkolenie „Zasoby i nowości ProQuestu” (Kraków, marzec 2011); prezentacja platformy firmy EBSCO „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Web of knowledge – prezentacja nowej platformy” (Kraków, kwiecień 2011); webinarium „Zbiory XIX w. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego” (Kraków, kwiecień 2011); prezentacja multiwyszukiwarki Primo i Primo Central firmy Ex Libris (Kraków, kwiecień 2011); prezentacja i szkolenie dotyczące bazy SCOPUS (Kraków, maj 2011); szkolenie dotyczące bazy Ebrary Academic Complete (Kraków, czerwiec 2011); webinarium „Problematyka dżs w bibliotece akademickiej” (Kraków, czerwiec 2011);

- dr Jerzy Grygiel – szkolenie „Systemy zabezpieczania zbiorów bibliotecznych” (Kraków, marzec 2011); szkolenie „Nowa Platforma ProQuest” (Kraków, październik 2011);

- mgr inż. Anna Grzęda – seminarium „Prawo autorskie i jego tajemnice” (Kraków, styczeń 2011); prezentacja platformy firmy EBSCO „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Materiały poligraficzne, czyli jak przygotować projekt oraz zamówienie ulotki, plakatu, folderu” w ramach cyklu „Szkoła Promocji Nauki” (Kraków, maj 2011); prezentacja i szkolenie dotyczące bazy SCOPUS (Kraków, maj 2011); szkolenie dotyczące bazy Ebrary Academic Complete (Kraków, czerwiec 2011); „Nowa Platforma ProQuest” (Kraków, październik 2011);

- mgr Halina Guśpiel-Dziurka, mgr Łukasz Mesek – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” – referat *Rekord zasobu – praktyczne rozwiązania* (Kraków, listopad 2011);

- mgr Ewa Harpula – konferencja „Zarządzanie procesem digitalizacji oraz prawne aspekty udostępniania kopii cyfrowych” (Kraków, październik 2011);

- mgr Joanna Hoły – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011); konferencja „Bibliofil w sieci internetowej. VIII Ogólnopolska Konferencja Studentów Kół Naukowych INIB” (Kraków, listopad 2011);

- mgr Kamila Jędrusik, dr Teresa Kaźmierczyk, mgr Bożena Komar, mgr Katarzyna Maślanka, mgr Krystyna Münnich-Kafel, mgr Alina Skrzypek – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011);

- dr Urszula Klatka, dr Lucyna Nowak – Warsztaty Rękopiśmienników – referat *Słownik rękopiśmiennictwa* (Kraków, maj 2011);

- mgr Julia Krajcarz – V Ogólnopolska Konferencja Turkologiczna – referat *Meczety pod bocianim gniazdem – czyli nieantropogeniczne motywacje tworzenia nazw meczetów Stambułu* (Warszawa, czerwiec 2011);

- mgr Anna Krzak – IV ogólnopolska konferencja naukowa „Ochrona Narodowego Zasobu Bibliotecznego: Digitalizacja ... i co dalej?” (Warszawa, wrzesień 2011); konferencja „Gdzie jesteś czytelniku? Rola biblioteki w strategii i działalności uczelni wyższej” (Gliwice, wrzesień 2011); konferencja „Zarządzanie procesem digitalizacji oraz prawne aspekty udostępniania kopii cyfrowych” (Kraków, październik 2011); konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011);

- mgr Oktawia Kubas, mgr Bartłomiej Siedlarz, mgr Mariusz Staniszewski – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011);

- mgr Żaneta Kubic – konferencja „Jak uczyć studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa” (Kraków, czerwiec 2011); Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Książka i prasa w kulturze” – referat *Wykorzystanie zasobów internetowych do odtwarzania dawnych księgozbiorów* (Bydgoszcz, październik 2011); konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011); seminarium „Standardy Bibliograficzne 2011” (Warszawa, listopad 2011);

- mgr Beata Kurek – konferencja „Książka i prasa w kulturze” – referat *Czy bibliografia była potrzebna? O przyjęciu Bibliografii polskiej Karola Estreichera w środowisku naukowym XIX wieku* (Bydgoszcz, październik 2011);

- mgr Łukasz Mesek – II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Bibliotekarze bez bibliotek, czyli bibliotekarstwo uczestniczące” – referat *Koncepcja cyfrowej biblioteki przyszłości na przykładzie Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej* [współautor: mgr Leszek Szafranski] (Białystok, maj 2011); XI Krajowe Forum Informacji Naukowej i Technicznej – referat *Opracowanie bibliograficzne źródeł cyfrowych i ich prezentacja w komputerowym katalogu Zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej* (Zakopane, wrzesień 2011); konferencja „Polskie Biblioteki Cyfrowe 2011” – referat *Linkowanie zwrotne w bibliotekach cyfrowych w aspekcie dostępu do metadanych oraz uzupełniania zasobów* [współautor: mgr Leszek Szafranski] (Poznań, październik 2011); 15. Targi Książki – referat *Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa* (Kraków, listopad 2011);

- mgr Małgorzata Mrozek-Buksa – warsztaty dotyczące wypełniania wniosków o płatność w POIiŚ (Warszawa, kwiecień 2011); szkolenie dotyczące Działania 8.1 – promocja Małopolski na arenie międzynarodowej (Kraków, sierpień 2011); szkolenie „Jak sporządzić budżet do projektu międzynarodowego plus wewnętrzne regulacje UJ” (Kraków, wrzesień 2011); szkolenie „Umowy jako narzędzie zabezpieczenia praw (...)” (Kraków, wrzesień 2011); konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011);

- mgr Monika Mydel, mgr Katarzyna Szczepaniec – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011);

- mgr Piotr Myszkowski, mgr Leszek Szafranski – konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” – referat *Sposób prezentacji czasopisma w bibliotece cyfrowej* (Kraków, listopad 2011);

- dr Lucyna Nowak – Ogólnopolskie Spotkanie Edytorów (Lublin, październik 2011);

- dr Jacek Partyka – XXVII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliofilów – referat *Early Polish Printing* (Kraków, wrzesień 2011); konferencja „Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – wyzwania XXI wieku” (Kraków, październik 2011); konferencja z okazji Srebrnego Jubileuszu Biblioteki Austriackiej przy Bibliotece Jagiellońskiej (Kraków, listopad 2011); konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011);

- dr Danuta Patkaniowska – konferencja „Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Funkcje i wyzwania w XXI wieku” – referat *Szkolenia w Bibliotece Jagiellońskiej w zakresie opracowania rzeczowego zbiorów*. (Kraków, maj 2011);

- prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk – II Forum Prasy Sądeckiej – referat *Internet i digitalizacja jako pomost pomiędzy światem zewnętrznym a biblioteką – czy potrafimy*

z niego korzystać (Nowy Sącz, lipiec 2011); VII Międzynarodowa Konferencja uniwersytetów Trzeciego Wieku – referat *Z miłości do nauki. O początkach uniwersytetów, a Uniwersytetu Jagiellońskiego w szczególności* (Gniezno, sierpień/wrzesień 2011); XXVII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliofilów (Kraków, wrzesień 2011); konferencja z okazji Srebrnego Jubileuszu Biblioteki Austriackiej przy Bibliotece Jagiellońskiej (Kraków, listopad 2011);

- mgr Aleksandra Prokop-Kacprzak – seminarium „Prawo autorskie i jego tajemnice” (Kraków, styczeń 2011); konferencja „Otwarte zasoby wiedzy – nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej” (Kraków, czerwiec 2011); otwarte warsztaty dla autorów publikacji naukowych (Kraków, czerwiec 2011); szkolenie „Szkola Promocji Nauki – materiały poligraficzne” (Kraków, grudzień 2011); szkolenie „Szkola Promocji Nauki – strategie promowania nauki w Internecie” (Kraków, grudzień 2011);

- dr Joanna Pyplacz – konferencja „Seneka znany i nieznan” – referat *Świat nadprzyrodzony w tragediach Seneki* (Poznań, kwiecień 2011);

- mgr Krystyna Sanetra – Warsztaty Rękopiśmienników (Kraków, maj 2011); konferencja z okazji Srebrnego Jubileuszu Biblioteki Austriackiej przy Bibliotece Jagiellońskiej (Kraków, listopad 2011); konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011); I Spotkanie pt. „Katalogowanie dokumentów ikonograficznych w katalogu NUKAT” – referat *Format MARC21 dla dokumentu ikonograficznego* (Warszawa, grudzień 2011);

- mgr Anna Sobańska – Warsztaty Rękopiśmienników (Kraków, maj 2011);

- mgr Katarzyna Sokołowska – spotkanie polskiej grupy użytkowników VTLIS (Warszawa, czerwiec 2011);

- mgr Katarzyna Starzycka – konferencja „Formy Zabezpieczania Zbiorów Bibliotecznych” (Kraków, marzec 2011);

- mgr Kaja Stompór – szkolenie „Jak sporządzić budżet do projektu międzynarodowego plus wewnętrzne regulacje UJ” (Kraków, wrzesień 2011);

- mgr Leszek Szafranski – III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Bibliotekarze bez bibliotek, czyli bibliotekarstwo uczestniczące” – referat *Koncepcja cyfrowej biblioteki przyszłości na przykładzie Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej* (Białystok, maj 2011); VI Forum Młodych Bibliotekarzy – referat *Wykorzystanie programów firmy Google przy tworzeniu Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej* (Poznań, wrzesień 2011); konferencja „Zarządzanie procesem digitalizacji oraz prawne aspekty udostępniania kopii cyfrowych” (Kraków, październik 2011); konferencja „Strategia i metodyka digitalizacji i udostępniania dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach tworzonej platformy na przykładzie zbiorów kościelnych” (Warszawa, listopad 2011);

- mgr Marta Szatan – konferencja „Zarządzanie procesem digitalizacji oraz prawne aspekty udostępniania kopii cyfrowych” (Kraków, październik 2011);

- mgr Joanna Szwej – szkolenie w zakresie wypełniania wniosków o płatność w POIiŚ (Warszawa, maj 2011); szkolenie dotyczące zasad rozliczania projektów w ramach MRPO (Kraków, czerwiec 2011); szkolenie dotyczące Działania 8.1 – promocja

Małopolski na arenie międzynarodowej (Kraków, sierpień 2011); szkolenia z zakresu prowadzenia postępowań przetargowych w oparciu o prawo zamówień publicznych oraz z zakresu kontroli projektów (Warszawa, grudzień 2011);

- mgr Diana Szymańska – prezentacja platformy firmy EBSCO „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Web of knowledge – prezentacja nowej platformy” (Kraków, kwiecień 2011); webinarium „Zbiory XIX w. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego” (Kraków, kwiecień 2011); prezentacja i szkolenie dotyczące bazy SCOPUS (Kraków, maj 2011); ogólnopolska konferencja naukowa „Otwarte zasoby wiedzy – nowe zadania uczelni i bibliotek w komunikacji naukowej” (Kraków, czerwiec 2011); szkolenie dotyczące bazy Ebrary Academic Complete (Kraków, czerwiec 2011); webinarium „Problematyka dżs w bibliotece akademickiej” (Kraków, czerwiec 2011); warsztaty „How to write a world class paper” (Kraków, czerwiec 2011);

- dr Wojciech Świeboda – konferencja „Kultura religijna i społeczna Małopolski od XIII do XVI wieku” – referat *Działalność inkwizytora Piotra OP w diecezji krakowskiej w latach 1403–1414* (Tarnów, maj 2011); konferencja „Studia żydowskie na Uniwersytecie Jagiellońskim i w innych instytucjach naukowych w Polsce. Przeszłość, stan obecny i perspektywy” – referat *Uwagi uczonych krakowskich w XV wieku o prawach Żydów* (Kraków, listopad 2011); konferencja „De Ecclesia semper reformanda. Średniowieczna teoria i praktyka w przewyciężaniu kryzysów” – referat *Troska o neofitów w Polsce i na Litwie w dobie kryzysu Kościoła na przełomie XIV i XV wieku* (Kraków, grudzień 2011);

- dr Marek M. Tytko – konferencja „Wolny rynek i gospodarka społeczna – wyzwania czasów kryzysu” – referat *Aktualność koncepcji Bogdana Jańskiego (1807–1840) dotyczącej społecznej gospodarki rynkowej* (Kraków, luty 2011); konferencja „Przerwijmy tabu – uczelnia wyższa wobec problemu zaburzeń psychicznych” – referat *Stefana Szumana badania nad stresem egzaminowym studentów* (Kraków, kwiecień 2011); konferencja „W kręgu pytań o człowieka” – referat *Stefana Szumana realistyczna koncepcja człowieka* (Kraków, kwiecień 2011); międzynarodowa konferencja naukowa „Nauczyciel „szkoły twórczej” – rzecz o Henryku Rowidzie. W 65. rocznicę powołania Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” – referaty: *Stefan Szuman o Henryku Rowidzie oraz Stefan Szuman jako założyciel i pierwszy dyrektor PWSP (1946–1948) w Krakowie i jego usunięcie wskutek działania Zygmunta Mysłakowskiego, kontaktu operacyjnego UBP* (Kraków, maj 2011); konferencja metodyczna Zespołu Doradców Metodycznych Miasta Krakowa – referat *O elementach wychowania patriotycznego na lekcjach różnych przedmiotów w szkole (projekt wychowania zintegrowanego)* (Kraków, czerwiec 2011); sympozjum międzynarodowe poświęcone Czesławowi Blicharskiemu z okazji przyznania mu medalu „Gloria Artis” – referat *Archiwum Tarnopolskie Czesława Blicharskiego* (Kraków, czerwiec 2011); Ogólnopolskie seminarium z cyklu „Badania i polityka edukacyjna”, pt. „Doświadczenie lektury. Krytyka literacka i dydaktyka literatury wobec nowego odbiorcy i wyzwań interpretacji. Diagnozy i wnioski dla edukacji szkolnej” – referat „*Pamięć i tożsamość*” *Jana Pawła II jako lektura obowiązkowa w szkole – o wychowaniu patriotycznym na lekcjach języka polskiego* (Kraków, grudzień 2011);

- mgr Beata Urbaniak – szkolenie „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011);

- mgr Iwona Wawrzynek – prezentacja platformy firmy EBSCO „Dzień z EBSCO” (Kraków, kwiecień 2011); szkolenie „Web of knowledge – prezentacja nowej platformy” (Kraków, kwiecień 2011); webinarium „Zbiory XIX w. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego” (Kraków, kwiecień 2011); prezentacja i szkolenie dotyczące bazy SCOPUS (Kraków, maj 2011); szkolenie dotyczące bazy Ebrary Academic Complete (Kraków, czerwiec 2011); szkolenie „Zarządzanie projektami” (Kraków, wrzesień–listopad 2011); szkolenie „Nowa Platforma ProQuest” (Kraków, październik 2011)
- dr Adrian Wiecheć – warsztaty „Polskie Biblioteki Cyfrowe 2011” – referat *System Obsługi Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej* (Poznań, październik 2011);
- mgr Małgorzata Wielek-Konopka – seminarium „Standardy Bibliograficzne 2011” (Warszawa, listopad 2011); konferencja „Opracowanie czasopism ukazujących się przed II wojną światową w kontekście ich publikacji w bibliotece cyfrowej” (Kraków, listopad 2011).

WSPÓLPRACA Z ZAGRANICĄ

W 2011 roku Biblioteka Jagiellońska kontynuowała współpracę z bibliotekami zagranicznymi.

W maju mgr Małgorzata Kusak (pracownica Oddziału Organizacji) oraz mgr Łukasz Mesek (kierownik Oddziału Dokumentów Audiowizualnych) przebywali na kilkudniowym stażu w Bibliotece Uniwersytetu im. Fryderyka Schillera w Jenie. W ramach stażu zapoznali się z procesem digitalizacji dokumentów papierowych oraz mikrofilmów, procesem tworzenia serwisów internetowych przeznaczonych do prezentowania zabezpieczonych cyfrowo kolekcji, uczestniczyli w procesie powstawania kopii cyfrowych od momentu przygotowania materiału poprzez proces digitalizacji, obróbkę graficzną kopii cyfrowych, aż po publikację tych kopii w bibliotece cyfrowej. Uzyskali też gruntowną wiedzę na temat sprzętu do digitalizacji używanego w bibliotece, jak również oprogramowania służącego do obróbki graficznej i prezentacji kopii cyfrowych dokumentów. Mieli okazję zapoznać się z metodami pracy odmiennymi od praktykowanych w polskich bibliotekach cyfrowych, co pozwoliło na uważne przyjrzenie się standardom, według których budowane są repozytoria w Republice Federalnej Niemiec. Bibliotekarze w Jenie wystąpili z propozycją współpracy w ramach tworzenia wspólnych kolekcji cyfrowych, np. digitalizacji zabezpieczonych na mikrofilmach zbiorów byłej Biblioteki Pruskiej, przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej. Projekt miałby dotyczyć digitalizacji mikrofilmów, które w BJ są wykonane tylko w jednej kopii. Pan Ł. Mesek oraz pani M. Kusak zapoznali się ponadto z pracą sekcji konserwacji. Zaprezentowano im techniki restauracji papieru i opraw oraz urządzenia wykorzystywane do tych zadań. Uczestniczyli też w pokazie najcenniejszych zbiorów wizytowanej biblioteki, podczas którego mieli okazję podziwiać m.in. rękopisy i pierwsze wydania dzieł Marcina Lutra i Johanna Wolfganga Goethego, antyfonarze flamandzkie, akt fundacyjny Uniwersytetu w Jenie oraz bogato ilustrowane sztambuchy studenckie. Z Jeny gościliśmy w Bibliote-

ce Jagiellońskiej panią B. Thiel oraz pana Huu Chi Vu, którzy zapoznali się z pracą Oddziału Wydawnictw Ciągłych Nowych, Oddziału Udostępniania Zbiorów, Oddziału Dokumentów Audiowizualnych, Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów, Oddziału Komputeryzacji oraz Kliniki Papieru. Goście uczestniczyli także w przygotowanym dla nich pokazie zbiorów specjalnych oraz zwiedzili Collegium Maius.

Również w maju mgr J. Krajcarz (z Oddziału Opracowania Przedmiotowego Zbiorów Nowych) w ramach wymiany bezpośredniej przebywała w Bibliotece Uniwersyteckiej w Bochum. W czasie 5-dniowego stażu p. Krajcarz zapoznała się z funkcjonowaniem katalogu w systemie OPAC zarówno od strony użytkownika, jak i od strony pracownika biblioteki. Poznała się też z systemem opracowania elektronicznych nośników włączanych (obok tradycyjnych nośników papierowych) do katalogu bibliotecznego. Poznała też pracę oddziału IT (zajmującego się techniczną i elektroniczną stroną prowadzenia katalogu i baz danych), zadania i funkcjonowanie oddziału udostępniania i informacji czytelniczej oraz pracę oddziału prowadzącego szkolenia dotyczące korzystania z katalogu, baz danych, sposobów wyszukiwania oraz strukturyzowania informacji w tworzonych tekstach. Ponadto p. Krajcarz zapoznała się z bieżącymi zadaniami biblioteki w procesie tworzenia ogólnoniemieckiej uniwersyteckiej bazy danych na temat bibliografii prac współcześnie pracujących naukowo profesorów i czołowych badaczy niemieckich. Odwiedziła też instytut historii sztuki oraz orientalistyki, a także uniwersytecki ogród botaniczny. W październiku z Bochum przyjechała do nas Gisela Ogas, która podczas kilkudniowego pobytu zapoznała się z działalnością Oddziału Magazynów, Oddziału ds. Projektów, Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów, Oddziału Dokumentów Audiowizualnych, Oddziału Starych Druków oraz Kliniki Papieru. Zwiedziła też Muzeum UJ. Z Bochum przyjęliśmy także Anitę Grigoleit, która w maju przebywała w BJ w ramach programu Erasmus.

Również w maju mgr Halina Stachowska (asystent dyrektora BJ) w ramach wymiany bezpośredniej przebywała w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie. W trakcie 5-dniowej wizyty p. Stachowska zapoznała się z pracą wszystkich oddziałów Biblioteki Uniwersyteckiej, uczestnicząc w pokazie przygotowanym w sali konferencyjnej w oparciu o internetową stronę domową instytucji. Kierownik oddziału konserwacji w pracowni zaprezentował różnorodne metody konserwacji opraw i papieru. Podczas pobytu w Wilnie pani H. Stachowska zwiedziła również Muzeum Adama Mickiewicza oraz kilka wybranych zabytków miasta.

W grudniu mgr H. Stachowska w ramach wymiany bezpośredniej przebywała przez tydzień w Bibliotece Uniwersytetu Parisa Lodrona w Salzburgu. Wymiana osobowa pomiędzy uczelniami trwa od kilku lat, jednak Biblioteka Jagiellońska uczestniczyła w niej po raz pierwszy. Podczas stażu p. Stachowska zapoznała się z ogólnym funkcjonowaniem Biblioteki, procedurą udostępniania zbiorów oraz kolekcjami zbiorów specjalnych.

Na przełomie maja i czerwca mgr Barbara Bułat (pracownica Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów) oraz mgr Elżbieta Sidor (z Oddziału Opracowania Druków Zwartych, Nowych) przebywały z wizytą w Bibliotece Narodowej Republiki Czeskiej w Pradze. W ramach pobytu obie panie zapoznały się z pracą oddziałów zajmujących się

opracowaniem zbiorów, wchodzących w skład Wydziału Gromadzenia i Opracowania Zbiorów (Oddziału Opracowania Formalnego, Oddziału Kartoteki Haseł Wzorcowych Rzeczowych i Opracowania Rzeczowego, Oddziału Opracowania Dokumentów Specjalnych, Oddziału Narodowej Kartoteki Haseł Wzorcowych Autorskich, Oddziału Katalogów Centralnych), a także z pracą oddziałów zajmujących się obsługą czytelników, wchodzących w skład Wydziału Obsługi (Oddziału Czytelni, Oddziału Obsługi Czytelników, Oddziału Informacji Naukowej i Wypożyczenia Międzybibliotecznego oraz Oddziału Czasopism). Zapoznały się ponadto z funkcjonowaniem Oddziału Rękopisów i Starych Druków, a także działalnością szkoleniową Oddziału Kształcenia (wchodzącego w skład Instytutu Bibliotekarstwa). Obie panie odwiedziły także Bibliotekę Miejską w Pradze i Bibliotekę Słowiańską (specjalistyczną bibliotekę naukową z dziedziny slawistyki). Z Pragi przyjeźliśmy z kolei Zuzannę Petraskovą i Sarkę Handlovą, które zainteresowane były głównie działalnością oddziałów zbiorów specjalnych: Oddziałem Zbiorów Muzycznych oraz Kliniką Papieru. Podczas pobytu w Krakowie panie odwiedziły również Archiwum i Bibliotekę Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Bibliotekę i Fonotekę Instytutu Muzykologii UJ oraz Collegium Maius. Uczestniczyły też w zorganizowanym dla nich pokazie zbiorów specjalnych BJ.

W czerwcu mgr Wioleta Jakubas oraz mgr Joanna Jutrznia (z Oddziału Opracowania Druków Zwartych, Nowych) uczestniczyły w wymianie bezpośredniej z Biblioteką Narodową Słowacji w Martinie. W trakcie szkolenia obie panie zapoznały się z ogólnym funkcjonowaniem Biblioteki, odwiedzając oddziały udostępniania zbiorów, katalogowania, starych druków, konserwacji oraz magazynów. Miały również możliwość zwiedzenia dworku w Diviaky (w którym mieści się magazyn starych druków oraz książek), Muzeum Literatury oraz Muzeum Etnograficznego. Z Martina gościliśmy w maju Katarynę Jordanovą, Lubicę Galuščakovą oraz Wiliama Polonec. W ramach pobytu przebywali oni w głównych agendach BJ, takich jak Oddział Opracowania Druków Zwartych Nowych, Oddział Opracowania Przedmiotowego Druków Zwartych Nowych, Oddział Udostępniania Zbiorów, Oddział Komputeryzacji, Oddział Dokumentów Audiowizualnych, Oddział Informacji Naukowej i Katalogów oraz Klinika Papieru. Mieli możliwość obejrzenia starych druków oraz zwiedzenia Muzeum UJ w Collegium Maius.

W lipcu mgr Elżbieta Plata (pracownica Oddziału Opracowania Wydawnictw Ciągłych, Nowych) w ramach wymiany bezpośredniej przebywała przez kilka dni w Uniwersyteckiej i Miejskiej Bibliotece w Kolonii. Podczas pobytu p. Plata zapoznała się m.in. z funkcjonowaniem oddziału gromadzenia i opracowania czasopism oraz zasadami ich udostępniania. Odwiedziła także Europejskie Centrum Dokumentacji oraz jedną z bibliotek instytutowych Wydziału Humanistycznego tamtejszej uczelni.

Również w lipcu mgr Ewa Amghar (z Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów) w ramach współpracy między Uniwersytetem Jagiellońskim a Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg przebywała przez tydzień w Bibliotece Uniwersyteckiej w Erlangen. Podczas pobytu poznała pracę Biblioteki Głównej, biblioteki wydziałowej Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliche Zweigbibliothek (WSZB) w Norymberdze oraz instytutowej biblioteki prawniczej – Teilbibliothek Jura w Erlangen. W bibliotece

głównej p. E. Amghar zobaczyła stare magazyny, czytelnie i magazyny remontowanego nowego gmachu, zapoznała się z pracą przy zamawianiu i katalogowaniu książek, uczestniczyła w pokazie cennych starodruków. Biblioteka Uniwersytecka w Erlangen-Nürnberg może pochwalić się bogatą kolekcją rękopisów, starych druków i grafik, wartościowym zbiorem papirusów, spuścizn, druków ulotnych, kolekcjami ekslibrisów oraz takimi nietypowymi zbiorami jak np. 16 000 medali i monet ze wszystkich epok.

Mgr Beata Kurek odbyła w lipcu dwutygodniowy staż w Bibliotece Polskiej przy Muzeum Polskim w Rapperswilu (Szwajcaria), pomagając przy archiwizowaniu czasopism emigracyjnych i katalogowaniu książek w systemie MAC.

Dr Marek Mariusz Tytko podobnie jak w roku poprzednim odbył w lipcu miesięczny staż naukowy w Bibliotece Austriackiego Instytutu Historycznego w Rzymie, gdzie zajmował się opracowaniem XIX-wiecznej spuścizny krakowskiego historyka o. Waleriana Kalinki CR.

W październiku dr Sebastian Grudzień (kierownik Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów) odbył dwutygodniowy staż naukowy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Sofii. Podczas pobytu zapoznał się z praktycznym funkcjonowaniem tamtejszego Oddziału Informacji oraz zasadami udostępniania i katalogowania zbiorów w Bibliotece Bułgarskiej Akademii Nauk. W obu tych instytucjach oraz w Archiwum Bułgarskiej Akademii Nauk i Centralnym Archiwum Państwowym przeprowadził kwerendę pod kątem występowania poloników. Zapoznał się także z elektronicznym katalogiem centralnym Bułgarii. Z Sofii w ramach wymiany bezpośredniej przyjechały do Krakowa Maria Peleda i Darina Mihailova. Podczas wizyty obie panie odwiedziły prawie wszystkie ważniejsze agendy BJ, w tym: Oddział Magazynów, Oddział Udostępniania Zbiorów, Oddział Informacji Naukowej i Katalogów, Oddział Opracowania Druków Zwartych Nowych, Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, Oddział Opracowania Wydawnictw Ciągłych Nowych, Oddział Opracowania Przedmiotowego Druków Zwartych Nowych, Oddział Rękopisów, Klinikę Papieru i Sekcję Konserwacji w Oddziale Zabezpieczenia Zbiorów.

W roku sprawozdawczym pracownicy Biblioteki Jagiellońskiej brali również udział w wyjazdach organizowanych w ramach programu LLP-Erasmus. Mgr Aleksandra Prokop-Kacprzak (z Oddziału Udostępniania Zbiorów) uczestniczyła w krótkoterminowym wyjeździe szkoleniowym dla pracowników administracyjnych UJ, odbywającym się w Bibliotece Uniwersytetu w Almerii (Hiszpania). W czasie pobytu p. Prokop-Kacprzak zapoznała się szczegółowo z pracą wszystkich oddziałów biblioteki w Almerii (ze szczególnym uwzględnieniem kwestii udostępniania zbiorów czytelnikom) oraz z wszelkimi usługami, które tamtejsza biblioteka oferuje swoim użytkownikom (jak np. samoobsługowe wypożyczanie książek, krótkoterminowe wypożyczanie laptopów, zakup lektur potrzebnych dla wykładowców do prowadzenia zajęć itp.).

We wrześniu w ramach programu Erasmus w Bibliotece Jagiellońskiej przyjęliśmy z kolei panią Nieves Gonzales z Biblioteki Uniwersyteckiej w Sewilli, która podczas kilkudniowej wizyty zapoznała się z pracą Oddziału Udostępniania Zbiorów, Oddziału ds. Projektów, Oddziału Magazynów, Kliniki Papieru, Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów, Oddziału Dokumentów Audiowizualnych, a także kwestią Jagiellońskiej Biblio-

teki Cyfrowej. Zwiedziła Muzeum UJ oraz Bibliotekę Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ.

Wszystkie wyjazdy pracowników Biblioteki Jagiellońskiej do innych bibliotek partnerskich oceniane są jako bardzo pouczające i przydatne, jako wnoszące wiele ciekawych spostrzeżeń do codziennej pracy bibliotecznej. Szczególnie owocna jest wymiana doświadczeń, z których część udaje się wykorzystać w rodzimej instytucji.

We wrześniu 2011 roku Biblioteka Jagiellońska (obok Biblioteki Narodowej) współuczestniczyła w organizacji XXVII Kongresu Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliofilów (Association Internationale de Bibliophiles/International Association of Bibliophiles – A. I. B.) W wydarzeniu tym uczestniczyło 134 miłośników i kolekcjonerów książek z 22 państw. Specjalnie na tę okoliczność zespół bibliotekarzy BJ przygotował album zatytułowany *Biblioteka Jagiellońska. Skarbiec bibliofila*, prezentujący skarby poszczególnych działów Biblioteki, te skarby, które znalazły się na przygotowanej wystawie, eksponującej ponad 200 obiektów.

Pracownicy BJ również uczestniczyli w międzynarodowych konferencjach i seminariach:

- mgr Aleksandra Cieślar – XXXIII Stała Konferencja Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich na Zachodzie (Rapperswil, wrzesień 2011);
- mgr Katarzyna Dudek, mgr Aleksandra Szalla-Kleemann – konferencja „The complete preservation of the collection of graphic art of the Soviet period in Latvia and provision of the necessary technical-material resources” – referat *Some experiences of Jagiellonian Library* (Ryga, kwiecień 2011);
- prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk – XXVIII Stała Konferencja Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich na Zachodzie – referat *Ochrona dziedzictwa kulturowego w Bibliotece Jagiellońskiej* (Rapperswil, wrzesień 2011);
- dr Renata Szczepaniak – XVI Mainzer Kolloquium „Ungeöffnete Königsgräber”. Chancen und Nutzen von Verlagsarchiven für die Branche, die Wissenschaft und die Öffentlichkeit (Moguncja, 2011);
- dr Marek Tytko – międzynarodowa konferencja elektroniczna „Quo vadis wysookoškolská pedagogika. Vysokoškolská pedagogika – teória a prax” – referat *Mistrz i uczeń w uniwersytecie* (Trnava, maj 2011).

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

W roku 2011 tradycyjnie prowadzono cykl otwartych wykładów szkoleniowych *Ars Quaerendi*, obejmujących 7 różnych sesji tematycznych, identycznych jak w roku poprzednim. W ramach cyklu odbyło się 46 wykładów, w których udział wzięło 212 zarejestrowanych osób. Wprowadzono także realizowany od października projekt *Ars Quaerendi Plus*, umożliwiający zamówienie przez grupy zorganizowane jednego z wykładów *Ars Quaerendi* bądź też specjalnych wykładów obejmujących strategię wyszukiwania piśmiennictwa z zakresu nauk humanistycznych (historii, polonistyki, filologii obcych,

teatrologii) lub wyszukiwanie cytowań publikacji naukowych. Z wykładów tych skorzystało 11 grup (łącznie 501 osób).

Prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk prowadził seminarium magisterskie oraz wykłady dla studentów I roku bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ – „Biblioteka i książka w procesie komunikacji społecznej” oraz „Wysztalcenie jako czynnik komunikacji społecznej do końca XVIII wieku”.

Dr Jerzy Grygiel prowadził wykłady dla studentów studiów niestacjonarnych II i III roku filologii słowiańskiej „Dzieje kultury Słowian” (105 godzin), dr Monika Jaglarz przeprowadziła 20 godzin wykładów „Zarys historii książki” na studiach podyplomowych, mgr Arkadiusz Knapik prowadził ćwiczenia na studiach stacjonarnych z przedmiotu „Analiza instrumentalna w ochronie środowiska” (60 godz.) oraz seminarium z chemii ogólnej (15 godz.), mgr Julia Krajcarz – ćwiczenia dla studentów filologii tureckiej „Gramatyka opisowa języka tureckiego” (30 godz.) oraz „Gramatyka kontrastywna” (30 godz.).

Pracownicy wielu oddziałów prowadzili ponadto szkolenia dla osób odbywających w BJ staże zawodowe. Przeszkolenie w różnych agendach Biblioteki odbyło 7 pracowników innych bibliotek naukowych: mgr Maria Bałas wraz z mgr Zofią Kazałą i z mgr Ludwiką Müller z Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Małgorzata Kostecka-Strojniak i Joanna Łukaszewicz z biblioteki Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ oraz mgr Anna Grabowska-Kuźma i dr Mariusz Jakubek z Archiwum UJ.

Biblioteka prowadziła również praktyki studenckie dla 14 osób, w tym dla 10 studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej UJ, 1 studentki Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie, 1 studenta Instytutu Historii UJ, 1 studentki Wydziału Chemii UJ oraz 1 studentki Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie. Na dłuższych praktykach przebywały również osoby z zagranicy: studentka z Uniwersytetu w Perugii (Włochy) odbyła staż 4-miesięczny, 2 osoby odbyły staże 3-miesięczne w ramach programu ERASMUS (doktorantki z Uniwersytetu w Wielkim Tyrnowie w Bułgarii) i 1 osoba odbyła staż miesięczny w ramach projektu TEMPUS (student z Uniwersytetu Państwowego Ilia w Tbilisi – Gruzja).

Bibliotekę Jagiellońską zwiedziło w omawianym okresie 1813 osób, w tym 317 z zagranicy (m.in. Czech, Indii, Izraela, Japonii, Łotwy, Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Szkocji, Turcji, i Włoch). Wśród nich było 217 bibliotekarzy (w tym 54 z zagranicy).

BIBLIOTEKI INSTYTUTOWE UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

W roku sprawozdawczym Bibliotece Jagiellońskiej podlegały pod względem merytorycznym 42 biblioteki instytutowe oraz 5 wydziałowych UJ.

Księgozbiór bibliotek instytutowych wzbogacił się w tym okresie o 17 987 wol. druków zwartych, 5204 wol. czasopism i 407 jedn. zbiorów specjalnych. W dniu 31 grud-

nia 2011 roku biblioteki te posiadały łącznie 1 984 919 wol. i jedn., w tym 1 588 640 wol. druków zwartych, 250 143 wol. czasopism oraz 146 136 jedn. zbiorów specjalnych. Spowolnienie wzrostu tego księgozbioru, które stało się spostrzegalne w roku 2010, w roku sprawozdawczym było już znacząco widoczne, co wiąże się z wprowadzeniem oszczędności i cięć budżetowych wywołanych trudną sytuacją finansową.

Komputeryzacja bibliotek pozostała na zadawalającym poziomie. W 2011 roku biblioteki wyposażone były w 375 komputerów, z czego do dyspozycji czytelników przeznaczonych było 219 sztuk. Prawie wszystkie urządzenia (359) posiadały łącze internetowe (w tym 203 dostępne dla czytelników). Dostęp do własnych katalogów w Internecie umożliwiała 31 bibliotek, a w 35 bibliotekach można było korzystać z zewnętrznych baz danych.

W minionym roku wzrosła liczba zatrudnionych bibliotekarzy – obecnie w bibliotekach instytutowych i wydziałowych Uczelni pracuje 149 osób (w tym 138 na pełnym etacie). Wyższe wykształcenie bibliotekarskie ma 76 osób.

Jak co roku, w roku 2011 kontynuowano systematyczne szkolenia merytoryczne dla pracowników bibliotek instytutowych. W zakresie komputerowego opracowania dokumentów zwartych w systemie Virtua przeszkolono kilkanaście osób (łącznie 329 godzin szkolenia). Szkolenie ukończyło 11 pracowników, którym nadano uprawnienia katalogerów. Pozytywnym zaskoczeniem jest aktualna liczba zarejestrowanych czytelników indywidualnych, która jest o ponad 15 000 większa niż w roku 2010 i wynosi 43 991 (być może wiąże się to z rozbudową nowych kierunków studiów lub rozszerzeniem listy osób uprawnionych do korzystania z księgozbiorów nie tylko w czytelniach).

W stosunku do roku poprzedniego nieznacznie wzrosła łączna powierzchnia użytkowa pomieszczeń bibliotecznych, wynosząca obecnie 12 529 m², zmalała natomiast liczba miejsc w czytelniach (1486). Na miejscu udostępniono 495 440 wol. druków zwartych, 101 228 jedn. wydawnictw ciągłych i 11 467 jedn. zbiorów specjalnych. Na zewnątrz wypożyczono 421 703 wol. druków zwartych, 32 159 wol. czasopism oraz 3829 jedn. zbiorów specjalnych i 45 158 kopii materiałów oryginalnych, w tym czytelnikom indywidualnym – łącznie 502 849 wol. i jednostek. Drogą wypożyczenia międzybibliotecznego bibliotekom krajowym i zagranicznym wypożyczono łącznie 1101 książek, 136 czasopism, 124 jedn. zbiorów specjalnych i 3726 kopii materiałów oryginalnych.

Wkład bibliotek instytutowych UJ w zwiększenie zasobu rekordów wprowadzonych do katalogu komputerowego w 2011 roku przedstawia się następująco: 17 116 rekordów bibliograficznych (tytułów), 80 319 rekordów egzemplarza oraz 829 rekordów zasobu (tomów).

W ramach instruktażu i nadzoru nad bibliotekami sieci bibliotecznej UJ udzielono 80 konsultacji na miejscu oraz przekazano 51 informacji telefonicznych.

UTRZYMANIE BUDYNKU

Wszelkie prace związane z utrzymaniem technicznym gmachu (w tym instalacji elektrycznych, wodno-kanalizacyjnych i centralnego ogrzewania, urządzeń oraz syste-

mów związanych z zabezpieczeniem pożarowym budynków, transportem wewnętrznym oraz klimatyzacją pomieszczeń) spoczywały w gestii Oddziału Technicznego, kierowanego przez mgr. inż. Janusza Mikę.

W systemie wentylacyjno-klimatyzacyjnym wymieniono 239 filtrów powietrza w 47 centralach klimatyzacyjnych. Wymieniono filtry powietrza w 226 klimakonwektorach oraz 10 uszkodzonych strefowych regulatorów temperatury. Sterowniki węzła cieplnego centralnego ogrzewania przyłączono do sieci internetowej, dzięki czemu możliwy jest zdalny nadzór nad pracą tych urządzeń.

Wykonano remont głównej stacji transformatorowej, wymieniając aparaturę łączeniową strony niskiego napięcia. Zamontowano również wentylatory wyciągowe w pomieszczeniu rozdzielni, poprawiające warunki pracy aparatury w okresie letnim. Wykonane zostały ponadto pomiary sieci elektrycznej wewnętrznej budynków w zakresie stanu izolacji i ochrony przeciwporażeniowej oraz pomiary instalacji odgromowej.

System sygnalizacji pożaru podlegał regularnej kwartalnej konserwacji i kontroli wykonywanej przez firmę INSAP. Sprawdzeniu podlegały wszystkie czujki pożarowe, przyciski, sygnalizatory, stałe urządzenia gaśnicze i sterowania drzwiami pożarowymi, dźwigami, wentylacją, oddymianiem oraz barierkami ewakuacyjnymi. W pomieszczeniach bufetu zainstalowano dodatkowe czujki pożarowe oraz wyłączniki prądu dla urządzeń grzewczych. Systemy sygnalizacji pożaru dla budynków nr 1 i 2 zostały połączone w jeden układ, mający bezpośrednie połączenie ze stacją monitorowania alarmów straży pożarnej.

W systemie transportu książek przeprowadzono sprawdzenie stanu wózków, torowisk, zwrotnic, drzwi ogniowych oraz urządzeń sterujących, wykonano bieżące naprawy układów napędowych wózków, przeprowadzono naprawy modułów sterujących, wymianę przekładników, regulację krańcowych wyłączników w zderzakach.

Na części niskiej dachu budynku nr 1 nałożone zostało nowe pokrycie papowe. W części wysokiej budynku (od strony podwórka wewnętrznego) prowadzono prace związane z zabezpieczeniem szyb i okien.

Dzięki kolejnej dotacji Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa (w wysokości blisko 100 000 zł) przeprowadzono renowację mebli, stanowiących pierwotne wyposażenie Czytelni Głównej. W trzech etapach prac poddano renowacji 57 zabytkowych, drewnianych mebli, wykonanych w latach 1931–1939 w stylu art déco, które dzięki temu odzyskały swą dawną świetność.

SPIS TREŚCI

I. ROZPRAWY I MATERIAŁY

1. Władimir M i a k i s z e w, „Polskie” karty w egzemplarzach Statutu Litewskiego z 1588 roku (historia „odręcznych” kopii)	5
“Polish” Folios in the 1588 Copies of the Lithuanian Statute (A History of the “Handwritten” Copies)	18
2. K r z y s z t o f R. P r o k o p, Wypisy z XVIII- i XIX-wiecznej prasy periodycznej na temat sakr biskupów Kościoła katolickiego z historycznych ziem polskich Excerpts from the Eighteenth- and Nineteenth-century Periodical Press on the Topic of the Ordination of Catholic Bishops in the Historical Territories of Poland	21
3. A n d r z e j K w a ś n i e w s k i, Księgozbiory prywatne zachowane w Bibliotece Kapituły Kieleckiej (XV–XVIII w.)	66
Private Book Collections Preserved in the Library of the Kielce Chapter House (Fifteenth- to Eighteenth Century)	69
4. M o n i k a J a g l a r z, Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego z Władysławem Wisłockim ze zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej	95
Letters of Józef Ignacy Kraszewski and Władysław Wisłocki in the Manuscript Collection of the Jagiellonian Library	97
5. E w a Ś n i e ż y Ń s k a - S t o l o t, Pamiętnik z roku 1914 skautki Marty Pająkówny	112
The Journal of the Girl Scout, Marta Pająkówna, from 1914	113
6. E w a Ś n i e ż y Ń s k a - S t o l o t, <u>R i t a W a l t e r - Ł o m n i c k a</u> , Dziennik Zygmunta Waltera, ułana Legionu Polskiego (24 X – 17 XII 1914)	125
The Diary of Zygmunt Walter, an Uhlan of the Polish Legion (24 X – 17 XII 1914)	127
7. E w a D ą b r o w s k a, Kulturowa rola egzemplarza obowiązkowego w Polsce The Cultural Role of Legal Deposits in Poland	143
8. M a ł g o r z a t a W i e l e k - K o n o p k a, „NUKAT – Autostrada informacji cyfrowej”. Realizacja projektu w Bibliotece Jagiellońskiej	153
“NUKAT – the Highway of Digital Information”. The Execution of this Project in the Jagiellonian Library	155
9. B e a t a K u r e k, <i>Schodząc ze sceny</i> – życie prywatne artystki scenicznej Sylwii Jutkiewiczowej w wierszach Karola Estreichera Starszego	164
<i>Leaving the stage</i> – the Private Life of the Actress Sylwia Jutkiewicz in the Poetry of Karol Estreicher The Elder	167
	179

10. J a r o s ł a w J a s t r z ę b s k i, Uposażenie asystentów młodszych w polskim państwowym szkolnictwie akademickim od 1 X 1923 do 31 I 1934 roku	181
The Salaries of Younger Teaching Assistants at Polish Public Universities from 1 st October 1923 to 31 st January 1934	201
11. R e n a t a S z c z e p a n i a k, Współczesne <i>Libri mundi</i> . Komunikacja, edukacja, biblioteka w warunkach wielokulturowości	203
The Contemporary <i>Libri mundi</i> . Communication, Education, and the Library in a Multicultural Environment	210
12. B a r b a r a W e ż g o w i e c, Fabryka pamięci. O konfrontowaniu się z przeszłością w wystawie „Kraków – czas okupacji 1939–1945”	211
The Memory Factory. Confronting the Past in the Exhibition “Kraków under Nazi Occupation from 1939 to 1945”	229
13. M a r z a n n a B a ś, E l ż b i e t a K o p y ś, Struktura usług informacyjnych w Uniwersytecie Aberystwyth. Sprawozdanie z pobytu szkoleniowego w Bibliotece Głównej Uniwersytetu	231
The Structure of the Information Services Department at Aberystwyth University. A Report of a Training Stay in the Main University Library	240
14. J u l i a K r a j c a r z, Biblioteki Ruhr-Universität w Bochum	241
The Libraries of the Ruhr-Universität in Bochum	247

II. KRONIKA

15. A l e k s a n d r a C i e ś l a r, Działalność Biblioteki Jagiellońskiej w 2011 roku. Sprawozdanie	249
The Activities of the Jagiellonian Library in 2011. An Annual Report	249

INFORMACJE DLA AUTORÓW

W „Biuletynie Biblioteki Jagiellońskiej” zamieszczane są niepublikowane oryginalne artykuły naukowe, obejmujące swym zakresem kwestie związane z szeroko pojętym bibliotekarstwem, w szczególności zaś prezentowane są wielotematycznie zawartości zbiorów bibliotek, z Biblioteką Jagiellońską na czele. Preferowana jest między innymi problematyka szeroko pojmowanej działalności bibliotecznej – katalogi komputerowe, konserwacja zbiorów, analizy obrazu wynikającego z różnorodnych aspektów ankiet przeprowadzanych wśród czytelników. Od lat chętnie uwzględniane są materiały biograficzne, a także edycje źródeł historycznych bez względu na okres, którego dotyczą, publikowane są przedruki korespondencji, rozprawki historyczne w ogólności, a w szczególności te, których źródło tkwi zauważalnie w rękopiśmiennych materiałach znajdujących się w Bibliotece Jagiellońskiej. W szczególnych przypadkach mogą też być uwzględnione prace luźniej związane z szeroko pojętą humanistyką.

Uwagi ogólne

1. Tekst przeznaczony do działu Rozprawy i Materiały nie powinien przekraczać jednego arkusza wydawniczego. Pod tekstem powinno być umieszczone streszczenie w języku polskim (objętość 700–1000 znaków) oraz słowa kluczowe w języku polskim (5–7).
2. Autorzy proszeni są o podanie adresu do korespondencji, numeru telefonu i adresu poczty elektronicznej.
3. Autorzy otrzymują bezpłatnie 1 egzemplarz czasopisma i 10 nadbitek, jeśli tekst została opublikowana w dziale Rozprawy i Materiały.

Wskazówki techniczne

1. Autorzy proszeni są o dostarczenie ostatecznej wersji pracy w postaci wydruku komputerowego wraz z materiałem ilustracyjnym oraz zgodną z wydrukiem wersję elektroniczną tekstu w formacie *.rtf na płycie CD/DVD lub wyłącznie wersję elektroniczną na adres mailowy Redakcji „Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej”.
2. W tekście czcionka Times New Roman 12 punktów, interlinia 1,5 wiersza, paginacja w górnej stopce na środku. Formatowanie tekstu należy ograniczyć do nie-

- zbędnego minimum (wcięcia akapitowe, kursywa, środkowanie). Dzielenie wyrazów wyłącznie automatyczne.
3. Cytaty w tekście krótsze niż 3 wiersze należy umieszczać w cudzysłowie. Przytoczenie obszerniejsze niż 3 wiersze należy umieścić w oddzielnym akapicie (bez cudzysłowu) i zmniejszyć punktację czcionki.
 4. Fragment opuszczony w cytacie powinien być oznakowany trzema kropkami w nawiasie kwadratowym.
 5. W tekście głównym nie należy używać skrótów, szczególnie w odniesieniu do czasu i przestrzeni (rok, a nie: r.; wiek, a nie: w.).
 6. Zapis dat w tekście głównym: miesiące słownie. W przypadku pojedynczych słów lub krótkich wyrażen w językach obcych – kursywa.
 7. Tabele należy sporządzać wedle procedur wykonywanych przez program Word.

Przypisy do tekstu głównego

1. Przypisy należy umieścić pod tekstem głównym czcionką 10 punktów z odnośnikiem w indeksie górnym. Numer przypisu należy umieścić przed znakiem interpunkcyjnym kończącym zdanie lub jego część. O autorach i dziełach przytaczanych wcześniej stosować należy informację w języku polskim: tenże, tegoż, też, tejże, dz. cyt., tamże. W przypadku przytaczania kilku prac tego samego autora kolejne powtarzające się tytuły należy skracać np. S. Lolo, *Polityka Pigmejów...* (zam. *Polityka Pigmejów wobec określonych terytoriów zamorskich*), s. 33–34.
2. Tytuły dzieł drukowanych wyróżnione kursywą; tytuły serii kursywą; druk prosty w odniesieniu do przytaczanych archiwaliów; tytuły konferencji i warsztatów – w cudzysłowie; tytuły referatów kursywą; zapis dat: miesiące cyframi rzymskimi, bez kropek między cyframi; kolejne przypisy oddzielone średnikiem; zapis dziesiętny przedziałów czasowych: lata 80. XX wieku; w zapisach oznaczających przedziały cyfrowe półpauza (np. lata 1931–1939, s. 30–59); w przypadku czasopism na oznaczenie tomu cyfra arabska (vol. 1, t. 5), na oznaczenie rocznika cyfra rzymska (LXI) – np. „*Studia Theologica Varsaviensia*”, t. 17, 1979, nr 1, s. 248, np. „*Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*” XXVI, 1976, s. 129–159; w tekstach obcojęzycznych skrót oznaczający stronicę wyraża się stosownie do języka użytego w tekście (np. niem.: S. ang. p. itd.).
3. Poszczególne elementy przypisu należy oddzielić przecinkiem. Gdy autor odwołuje się do szeregu dzieł w ramach jednego przypisu, opisy tych dzieł powinny być oddzielone średnikami.

a. Źródła niedrukowane

Należy kolejno podać nazwę archiwum lub biblioteki w skrócie (po raz pierwszy w pełnym brzmieniu), nazwę zespołu archiwaliów lub sygnaturę, oznaczenie tomu, tytuł zespołu archiwalnego, tytuł dokumentu, kartę lub stronę (np. APKr, RGO, t. 18, Sprawozdanie sytuacyjne z dnia 15 lutego 1944 r., k. 21–22 lub IPN Kr 010/12260, SOR

„Alfa”, t. 5, Analiza sytuacji operacyjnej, k. 34, lub BJ, 15671 II, J. Braun, Wspomnienia, t. 2, k. 23–25 lub BJ, sygn. Przyb. 18/92, k. 302.

b. Książka

– M. Eliade, *Traktat o historii religii*, Warszawa 1966, s. 155.

W przypadku występowania dwóch imion autora – inicjały bez spacji.

c. Praca zbiorowa

– *Książka polska w okresie zaborów. Wybrane problemy metodologii i dydaktyki bibliologicznej, bibliotekoznawstwa i informatologii*. Praca zbiorowa pod red. Marii Kocójowej, Kraków 1991.

d. Artykuł w pracy zbiorowej

– J. Kijas, *Dzieje Katedry Historii Literatury Polskiej UJ w okresie Stanisława Tarnowskiego (1871–1909)*, [w:] *Dzieje Katedry Historii Literatury Polskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, red. T. Ulewicz, Kraków 1966, s. 122.

– J.M. Rokicki, *Byle do przodu. Wspomnienia z przyszłości*, [w:] *Zawsze razem. Szkice współczesne*, red. Z. Wnuk-Lipiński, Kraków 1995, s. 34–45, *Zeszyty Naukowe UJ*, 1145. *Prace Psychologiczne*, z. 35

e. Artykuł w czasopiśmie

– J.M. Rokicki, *Byle do przodu. Wspomnienia z przyszłości*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1995, nr 2, s. 28.

f. Dokumenty elektorniczne

– R. Krzywy, *O panegiryku staropolskim. Tradycja i przemiany*, [online] <http://staropolska.pl/barok/opracowania/panegiryk.html> [dostęp: 20.09.2011].

Ilustracje

Materiał ilustracyjny (zdjęcia, wykresy, tabele) powinien być ponumerowany. Lokalizację ilustracji należy dokonać przy pomocy cyfr umieszczonych w tekście. Skany ilustracji (najlepiej w formacie TIFF i rozdzielczości 300 dpi) i propozycje podpisów do nich powinny być opisane jednoznacznie.

W przypadku gdy ilustracje podlegają ochronie w zakresie praw autorskich, należy uzyskać i dostarczyć na piśmie zgodę autora lub właściciela.

ISBN 978-83-934926-3-3
ISSN 0006-3940